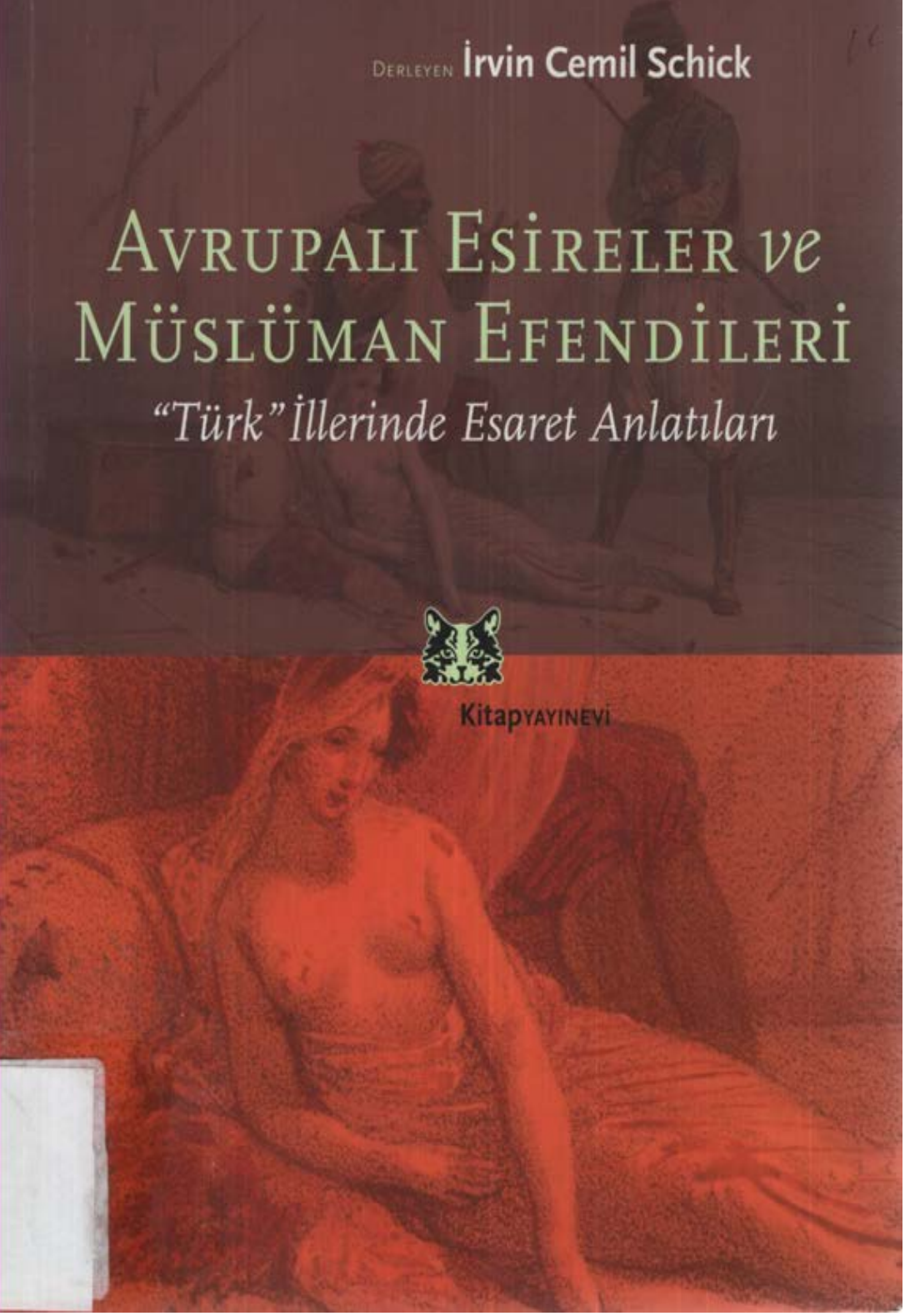
Derleyen İrvin Cemil Schick

Avrupalı Esireler ve Müslüman Efendileri

"Türk" İllerinde Esaret Anlatıları

Kitap Yayınevi

KİTAP YAYINEVİ – 89
İNSAN VE TOPLUM DİZİSİ – 21

AVRUPALI ESİRELER VE MÜSLÜMAN EFENDİLERİ-"TÜRK" İLLERİNDE ESARET ANLATILARI/İRVİN CEMİL SCHİCK (DER.)

© 2005, KİTAP YAYINEVİ LTD.

SUNAN VE AÇIKLAYICI NOTLARLA DERLEYEN
İRVİN CEMİL SCHİCK

ÇEVİRENLER
ZÜLAL KILIÇ VE İRVİN CEMİL SCHİCK

DÜZELTİ
FEVZİ GÖLOĞLU

KİTAP TASARIMI
YETKİN BAŞARIR, BEK

TASARIM DANIŞMANLIĞI
BEK

KAPAK RESMİ
MAĞRİP KIYILARINDA BİR AVRUPALI ESİRE ÜZERİNE PAZARLIK EDEN İKİ "TÜRK."
EMILE JEAN HORACE VERNET'NİN (1789–1863) ELLE RENKLENDİRİLMİŞ TAŞ BASKISI (ÖZEL KOLEKSİYON)

GRAFİK UYGULAMA VE BASKI
MAS MATBAACILIK A.Ş.
DEREBOYU CADDESİ, ZAGRA İŞ MERKEZİ B BLOK 1
MASLAK-İSTANBUL
T: (0212) 285 11 96
E: İNFO MASMAT.COM.TR

1. BASIM
AĞUSTOS 2005, İSTANBUL

ISBN 975 8704-98-2

YAYIN YÖNETMENİ
ÇAĞATAY ANADOL

KİTAP YAYINEVİ LTD.
CİHANGİR CADDESİ, ÖZOĞUL SOKAĞI 20/1-B
BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
T: (0212) 292 62 86 F: (0212) 292 62 87
E: kitap@kitapyayinevi.com
W: www.kitapyayinevi.com

Avrupalı Esireler ve Müslüman Efendileri

"Türk" İllerinde Esaret Anlatıları

Sunan ve Açıklayıcı Notlarla Derleyen
İrvin Cemil Schick

Anlatıları Çevirenler
Zülal Kılıç ve İrvin Cemil Schick

Kitapyayınevi

Stefanos Yerasimos'un Anısına

İçindekiler

Sunuş 9
Esaret ve Anlatı 17
Toplumsal Cinsiyet 26
Din Propagandası 37
Köleliğin Eleştirisi 46
Savaş ve Sömürgecilik Propagandası 52
Cinsellik ve Erotizm 61
Sonuç: Gelelim Günümüze 72
Teşekkür 77

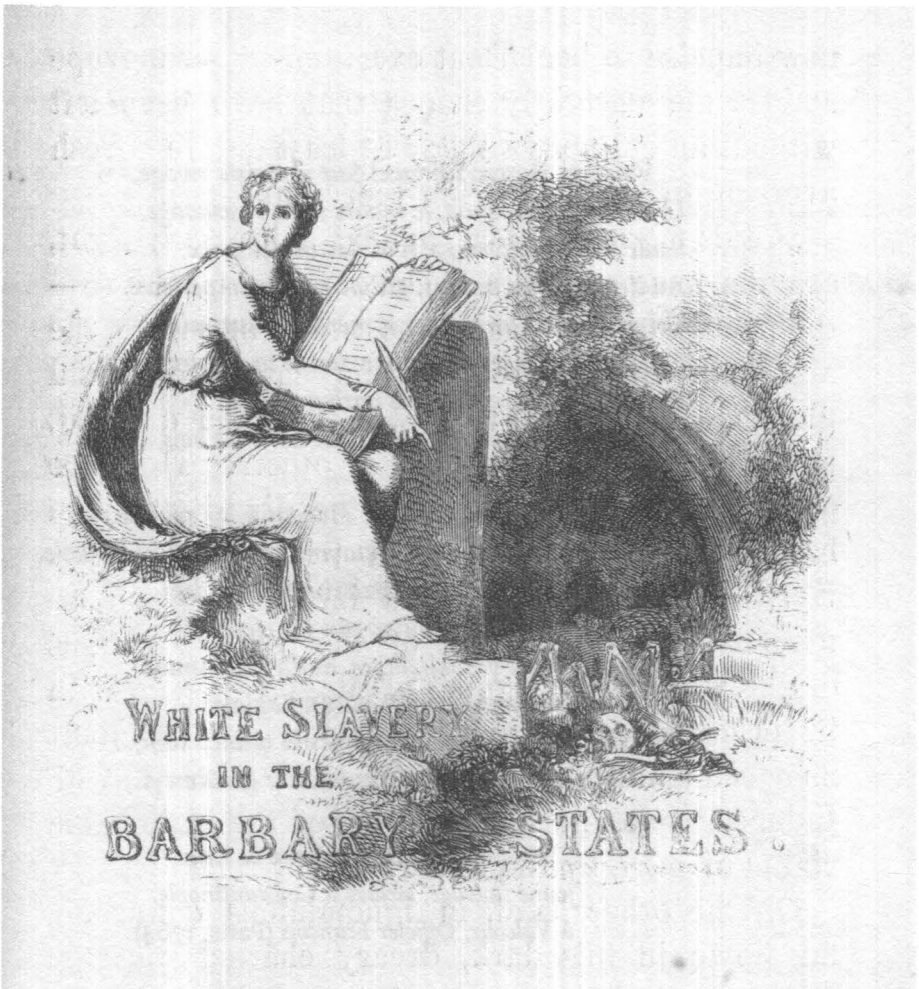
Anlatılar 79
Amsterdam Helene'i (1683) 81
Mrs Villars (1726) 105
Maria ter Meetelen (1748) 133
Polly Davis (1797) 203
Mary Velnet (1802?) 233
Maria Martin (1806) 271
Eliza Bradley (1820) 299
Sophia Mazro (1828) 345
Viletta Laranda (1830) 359
Mlle Sidonie B. (1875) 377

Sonsöz 401

Valcour, ils sont affreux! Sur un triste rivage,
Loin de toi je languis, je meurs dans l'esclavage.
Seule dans l'univers, je n'ai devant les yeux,
Au lieu de mon amant, qu'un maître impérieux.
On me défend les pleurs, & même le murmure;
J'ai perdu tous les droits que donne la nature;
Et j'éprouve, soumise à de barbares loix,
La crainte & le mépris, inconnus dans les bois.

Valcour, korkunç bunlar! Hüzünlü bir sahilde,
Senden uzak ruhsuzlaşmaktayım, ölmekte olan bir köle.
Kâinatta yapayalnızım, gözlerimin önündeki,
Sevgilim değil, sadece buyurgan bir efendi.
Bana ağlamayı yasaklıyorlar, hatta fısıldamayı;
Kaybettim doğanın verdiği bütün hakları;
Hissediyorum, barbar kanunlarına olunca tâbi,
Ormanda tanınmayan korkuyu, hor görülmeyi.

Claude-Joseph Dorat, *Lettre de Zeïla,*
jeune sauvage, esclave à Constantinople,
à Valcour, Officier François (Paris, 1764).

Resim 1. Bir Avrupalı kadın -veya belki tarihçilerin esin perisi (*musa*) Clio- beyazların Mağrip'te çektiği esaretin dehşetengiz öyküsünü kaleme alıyor.

Charles Sumner, *White Slavery in the Barbary States* (Boston: John P. Jewett and Company, 1853).

Sunuş

Avrupa ve Amerika edebiyatlarında esaret anlatıları çok önemli bir yer tutar. O kadar ki, roman türünün öncüleri oldukları bile öne sürülmüştür.[1] Nitekim *Don Quijote*'den (1605) *Robinson Crusoe*'ya (1719) erken dönem romanlarının birçoğunda "yabancı bir ülkede tutsaklık" motifine rastlanır. Esaret anlatılarının en hacimli alt kümelerini Mağrip korsanları ve özellikle Kuzey Amerika yerlileri tarafından ele geçirilmiş olan Avrupalı ve Avrupa-kökenli-Amerikalıların öyküleri teşkil etmekle birlikte, Türkiye'den Çin'e, Yeni Zelanda'dan Küba'ya, Sudan'dan Hindistan'a kadar birçok ülke böyle eserlerin arka planını oluşturmuştur.

Gerçi tarih boyunca esir alınanlar elbette yalnız Avrupalılarla Avrupa-kökenli-Amerikalılar olmamıştır. Ancak diğer uluslara mensup esirler çoğunlukla deneyimlerini kâğıda geçirmedikleri gibi,[2] o ülkelerde ne bu tür eserlere susamış bir kamuoyu, ne de böyle bir kamuoyunu besleyecek bir yayıncılık altyapısı mevcuttu. Benedict Anderson'un sözünü ettiği "matbuat kapitalizmi"nin[3] batılı toplumlarda *millet* kavramının ortaya çıkmasında önemli bir rol oynadığını kabul edersek, özellikle İspanya, Fransa, İngiltere ve (gerek bağımsızlık öncesi, gerekse sonrasında) Amerika gibi ülkelerde esaret anlatılarının söz konusu yayın faaliyetlerinin kayda değer bir bölümünü oluşturduğu ve ulusal bilincin güçlenmesinde son derece etkin olduğu kuşkusuzdur.

Birkaç yüzyıllık tarihine rağmen bu geniş külliyatın önemi ancak son on-yirmi yılda anlaşılmış, geleneksel tarihçiliğin yanı sıra feminist ve sömürgecilik-sonrası kuramsal bakış açılarından çözümlemeler birbiri ardınca yayınlanmaya başlanmıştır. Ancak bugüne kadar vurgu daha ziyade Kuzey Amerika yerlilerini ilgilendiren

1 Bkz. George A. Starr, "Escape from Barbary: A Seventeenth-Century Genre," *Huntington Library Quarterly* 29 (1965): 35-52.

2 Tabii istisnalar yok değildir. Örneğin Temeşvarlı Osman Ağa'nın –Heinz Griesbach, Richard F. Kreutel ve Otto Spies'in çabalarıyla 1954'te gün ışığına çıkan, Türkiye'de ise en az üç ayrı edisyonu yapılan (1961'de M. Şevki Yazman, 1986'da Harun Tolasa, 1998'de Esat Nermi Erendor)– Viyana esaretinin anlatısı kayda değer. Ayrıca, Macuncuzade Mustafa Efendi'nin Malta esaretinin anlatısı için bkz. İsmet Parmaksızoğlu, "Bir Türk Kadısının Esaret Hatıraları," *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 5, 8 (1953): 77-84.

3 Bkz. Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (Londra: Verso, 1983), özellikle 3. bölüm. Türkçesi: *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, çev. İskender Savaşır (İstanbul: Metis Yayınları, 1993).

esaret anlatıları üzerinde olmuştur[4] ki, bu tercihin nedenlerini tahmin etmek aslında güç değildir. Bir yandan konuyu ele almaya çok elverişli olan bazı paradigmalar şu sıralarda Amerikan akademik çevrelerinde revaçtadır, yani üniversitelerde kültür kuramı ve edebiyat eleştirisi dallarına hâkim olan birtakım yaklaşımlar bir dereceye kadar konu seçimini belirlemiştir. Öte yandan Kuzey Amerika yerlileri tarafından ele geçirilmiş olan beyazların deneyimlerini öyküleyen (gerçek veya kurgusal) birinci şahıs esaret anlatılarının hacmi gerçekten hayret uyandırıcıdır: Yalnız *The Garland Library of Narratives of North American Indian Captivities* başlıklı 111 ciltlik dizide[5] 1682'den itibaren yayınlanmış olan tam 311 esaret anlatısı yer almaktadır, üstelik bu anlatıların birçoğunun sayısız baskısı yapıldığı gibi, dizi bütün anlatıları içermekten uzaktır. Bu baş döndürücü külliyatın araştırmacıların dikkatini çekmemesi elbette mümkün değildi.

Bununla birlikte iki yüzyılı aşkın bir süre boyunca Kuzey Amerika'da olağanüstü ilgi uyandıran esaret anlatısı türünün Avrupa'dan ithal edilmiş olduğu, yayınlanan en eski esaret anlatılarının ise Osmanlı döneminde "Türk"lere (ki bu kelimenin anlamını hayli geniş tutmak gerektiği aşağıda görülecektir) esir düşmüş Avrupalılar tarafından yazıldığı da bir gerçektir.[6] Ne de olsa Osmanlı İmparatorluğu gibi genişlemeci ve (en azından ilk dönemlerinde) askeri açıdan çok başarılı bir devletin, hükmü altına giren toplumlardan esir almış olması doğaldı. Bu esirler kimi zaman köle olarak çalıştırılmış, ancak bir süre son-

4 Özellikle bkz. June Namias, *White Captives: Gender and Ethnicity on the American Frontier* (Chapel Hill ve Londra: University of North Carolina Press, 1993); Gary L. Ebersole, *Captured by Texts: Puritan to Postmodern Images of Indian Captivity* (Charlottesville ve Londra: University Press of Virginia, 1995); Christopher Castiglia, *Bound and Determined: Captivity, Culture-Crossing, and White Womanhood from Mary Rowlandson to Patty Hearst* (Chicago ve Londra: University of Chicago Press, 1996); Michelle Burnham, *Captivity and Sentiment: Cultural Exchange in American Literature, 1682-1861* (Hanover ve Londra: Dartmouth College & University Press of New England, 1997); Rebecca Blevins Faery, *Cartographies of Desire: Captivity, Race, and Sex in the Shaping of an American Nation* (Norman: University of Oklahoma Press, 1999).

5 Der. Wilcomb E. Washburn (New York: Garland Publishing, 1976-1983).

6 Son zamanlarda bu doğrultuda da bazı ilginç çalışmalar yayınlanmaya başlamıştır. Örneğin bkz. Joe Snader, *Caught Between Worlds: British Captivity Narratives in Fact and Fiction* (Lexington: The University Pres of Kentucky, 2000).

7 Daha sonra Kızılderililer tarafından da esir alınan, ancak rivayete göre Prenses Pocahontas tarafından kurtarılan, bu hikâyesi de Walt Disney'in 1995 tarihli animasyon filmine konu olan Kaptan John Smith'in ta kendisi!

8 [Johannes Schildtberger], *Ein wunderbarliche, unnd Kürtzweylige Histori, wie Schildtberger, einer auss des Stat München in Bayern, von den Türcken gefangen, in die Heydenschafft gefüret, unnd wider heymkommen* (Nürmberg: Johann vorn Berg unnd Ulrich Newber, [1545?]); Bartholomeo Georgievic, *De afflictione, tam captivorum quam etiam sub Turcae tributo viventium Christianorum, cum figuris res clare experimentibus* (Worms: G.

ra bazıları ya azat edilerek, ya firar ederek, ya da fidye karşılığında serbest bırakılarak ülkelerine dönebilmiş, onların bir bölümü de deneyimlerini kaleme alarak yayınlamışlardır. Johannes Schildtberger (1380?-1440?), Bartolomej Georgijevic (1505?-1566?), Johann Michael Heberer (1567?-1623), Václav Vratislav (1576-1635), John Smith[7] (1580-1631) ve Joseph Pitts (1663-1735?) bunlardan sadece en tanınmış olanlarıdır.[8] Bunun yanı sıra Cezayir, Tunus ve Trablusgarp'ta üslenmiş olan Osmanlı korsanları da Akdeniz'de seyreden gemilere saldırarak çok sayıda yolcu ve gemici ele geçirmiş, kimisini köle olarak satmıştır; örneğin bir Portekiz kaynağına göre 1621-1627 yılları arasında Cezayir'de en az yarısı Hıristiyan olan 20.000 kadar esir yaşıyordu.[9] Bunların arasında Miguel de Cervantes Saavedra (1547-1616) gibi dünya tarihinde derin izler bırakmış olanlar da vardır: İnebahtı Savaşı'ndan İspanya'ya dönerken 1575'te esir alınan ve Cezayir'de beş yıl köle olarak kalan Cervantes, tecrübelerinden *Don Quijote* dahil birkaç eserinde söz eder.[10]

Kadınlara atfedilen esaret anlatıları, külliyatın çok ilginç bir alt kümesini oluşturur. ("Atfedilen" diyorum, çünkü kimisi gerçekten hürriyetine kavuşmuş esirelerin öyküsü olmakla birlikte, erkek yazarlar tarafından yazılmış ve hayali kadınlara maledilmiş olanları da vardır ki bunları birbirinden ayırmak bazen zor olabilmektedir.) Kuzey Amerika yerlilerini ilgilendiren anlatıların hayli önemli bir bölümünde esaretini öyküleyenler kadındır, çünkü "Yeni Dünya"nın ücra köşelerine yerleşmiş veya yerleşmekte olan Avrupa kö-

Corniander, 1545); Michael Heberer von Bretten, *Ægyptiaca Servitus; das ist, Warhafte Beschreibung einer dreyjährigen Dienstbarkeit, so zu Alexandrien in Egypten ihren Anfang, und zu Constantinopel ihr endschafft genommen...* (Heydelberg: G. Vögelin [1610?]); [Václav Vratislav z Mitrovic], *Adventures of Baron Wenceslas Wratislaw of Mitrowitz: What he Saw in the Turkish Metropolis, Constantinople; Experienced in his Captivity; and After his Happy Return to his Country, Committed to Writing in the Year of our Lord 1599*, çev. A.H. Wratislaw (Londra: Bell and Daldy, 1862); [John Smith], *The True Travels, Adventures, and Observations of Captaine Iohn Smith, in Europe, Asia, Affrica, and America, from Anno Domini 1593 to 1629...* (Londra: T. Slater, 1630); Joseph Pitts, *A True and Faithful Account of the Religion and Manners of the Mohammetans, in which is a Particular Relation of their Pilgrimage to Mecca, the Place of Mohammet's Birth; and a Description of Medina and of his Tomb there. As Likewise of Algier and the Country Adjacent, and of Alexandria, Grand-Cairo, &c. With an Account of the Author's Being Taken Captive, the Turks Cruelty to Him and of his Escape...* (Exon: S. Farley, Philip Bishop & Edward Score, 1704). Bunlardan Schildtberger (1995, çev. Turgut Akpınar), Georgijevi_ (1998, çev. N. Melek Aksulu), Heberer (2003, çev. Türkis Noyan) ve Vratislav (1998, çev. M. Süreyya Dilmen) anlatıları en azından kısmen Türkçe'ye tercüme edilmiştir.

9 Aktaran Fernand Braudel, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II* (New York: Harper & Row, 1976), c. II, s. 885. Mağrip korsanları ve köleleri hakkında bkz. Charles Penz, *Les captifs français du Maroc au XVIIe siècle (1577-1699)* (Rabat: Institut des Hautes Études Marocaines, 1944); H. [Henry] G. Barnby, *The Prisoners of Algiers: an Account of the Forgotten American-Algerian War, 1785-1797* (Londra: Oxford University Pres,

kenli aileler zaman zaman Kızılderililerin saldırısına uğradığı –yani yerlilerce ele geçirilenler çoğu kez "sivil" olduğu– için kadın ve çocuklar da sık sık esir edilmiş, kurtulanlar sonradan anılarını yayınlamışlardır.[11] Osmanlılara esir düşenler için ise durum farklıydı. "Sivil" tutsaklardan devşirme düzeni bağlamında ailelerinden alınan erkek çocuklarının, yahut kaçırılıp haremlere cariye olarak kapatılan genç kızların anayurtlarına dönüp anılarını kaleme alması söz konusu değildi doğal olarak. Bu bakımdan Türk illerinde esaret anlatılarının çoğunun yazarları eski askerler, yani yetişkin erkeklerdir. Ancak önemli bir istisna gözardı edilmemelidir: Osmanlı korsanları tarafından esir alınıp köleleştirilenler arasında Avrupa bandıralı gemilerde yolculuk etmekte olan kadınlar ve çocuklar da vardı, üstelik bunların fidye karşılığında kurtarılması Avrupalılar için büyük öncelik taşıyan bir sorundu.[12] İşte elinizdeki kitapta böyle kadınlara atfedilen belli başlı *birinci şahıs esaret anlatılarını* toplamaya çalıştım.

Bunlardan hangilerinin kurgusal, hangilerinin gerçek olduğunu tayin etmek her zaman kolay değildir. Örneğin yazarı belirsiz *Ravissement de l'Hélène d'Amsterdam* (1683); ilk defa 1726 yılında yazar adı verilmeden yayınlanan –ve bir zamanlar *Robinson Crusoe*'nun yazarı Daniel Defoe'nun (1661?-1731) eseri olduğu sanılan, ancak şimdilerde genellikle William Rufus Chetwood'a (?-1766) atfedilen– *Voyages and Adventures of Captain Robert Boyle* (*Mrs. Villars* anlatısı) ile ondan esinlenmiş olan *Narrative of the Captivity of John Vandike* (*Polly Davis* anlatısı,

1966); Stephen Clissold, *The Barbary Slaves* (New York: Barnes & Noble, 1977); Ellen G. Friedman, *Spanish Captives in North Africa in the Early Modern Age* (Madison: University of Wisconsin Press, 1983); Emilio Temprano, *El mar maldito: Cautivos y corsarios en el Siglo de Oro* (Madrid: Mondadori España, 1989); Salvatore Bono, *Corsari nel Mediterraneo: Cristiani e Musulmani fra Guerra, Schiavitù, e Commercio* (Milano: A. Mondadori, 1993); Daniel Panzac, *Les corsaires barbaresques: La fin d'une épopée, 1800-1820* (Paris: CNRS Éditions, 1999); Linda Colley, *Captives: Britain, Empire, and the World, 1600-1850* (New York: Anchor Books, 2004).

10 Örneğin bkz. Fernando Arrabal, *Un esclavo llamado Cervantes* (Madrid: Espasa, 1996); María Antonia Garcés, *Cervantes in Algiers: A Captive's Tale* (Nashville: Vanderbilt University Press, 2002).

11 Kadınlara ait "Yeni Dünya" esaret anlatıları birkaç antolojide toplanmıştır. Örneğin bkz. *The Indian Captivity Narrative: A Woman's View*, der. Frances Roe Kestler (Mattituck: Amereon House, 1990); *Women's Indian Captivity Narratives*, der. Kathryn Zabelle Derounian-Stodola (New York: Penguin Books, 1998).

12 Friedman, *Spanish Captives in North Africa*, s. 119. Yazarın arşiv belgelerine dayanan araştırmasına göre fidye karşılığında kurtarılan İspanyol kölelerin sadece yüzde 5 kadarı kadındı. Ancak gerek İstanbul'a gönderilen, gerekse haremlere kapatılan kadınların kurtarılamadığı göz önünde bulundurulduğunda, bu oranın, toplam esir alınanların kadın oranıyla tutarlı olup olmadığını kestirmek mümkün değildir (s. 146-147).

13 Bu eser yakın zamanda Türkçe'ye çevrildiği için elinizdeki derlemeye alınmamıştır. Bkz. Anonim, *Harem: Doğulu Bir Hükümdarın Haremi*, çev. Bora Ercan (İstanbul: Çivi Yazıları, 2001).

1797); ilk kez 1828'de yayınlanan müstehcen edebiyat klasiği *The Lustful Turk* (*Emily Barlow* anlatısı)[13] ile benzer bir müstehcen roman olan *Marché aux esclaves et harem* (*Mlle. Sidonie B.* anlatısı, 1875), kurgusal oldukları her hallerinden anlaşılan yapıtlardır. *Mary Velnet* (1802?), *Maria Martin* (1806), *Eliza Bradley* (1820) ve *Viletta Laranda* (1830) anlatıları ise sık sık fanteziye çalmakta, ancak bazen nispeten gerçekçi olabilmektedir. Yine de bunların birbirlerine yer yer aşırı benzemesi, sırası geldiğinde de başka isimler altında yeniden yayınlanmaları, güvenilirliklerini önemli ölçüde azaltmaktadır tabiatıyla. Üstelik bazı ayrıntıları en safdilli okuyucuyu bile şüpheye düşürecek niteliktedir.

Pierre-Sylvain Maréchal (1750-1803) yahut Jacques Grasset de Saint-Sauveur (1757-1810) tarafından yazıldığı tahmin edilen ve ilk kez 1785'te yayınlanan *La belle captive, ou Histoire du naufrage et de la captivité de Mademoiselle Adeline*, aslında Mlle de Bourk adlı 9-10 yaşlarında bir asilzade kız çocuğunun 1719'da deniz kazası neticesinde Cezayir'de esir oluşunun, 1721'den itibaren birçok kitapta yayınlanan gerçek öyküsünden çalınmıştır; ancak, gayet ilginç olmasına rağmen, birinci şahıs bir anlatı olmadığından bu derlemeye almadım.[14] Keza derlemeye almadığım 1769 tarihli *Mrs. Crisp* (*Elizabeth Marsh*) anlatısında da sanırım gerçek olaylar aktarılmaktadır.[15] Ancak –ne yalan söyleyeyim– üç yüz sayfalık koca kitapta dişe gelir o kadar az şey var ki, insan yazarının gözlem özürlülüğü karşısında ne diyeceğini şaşırıyor.

14 *La belle captive, ou Histoire véritable du naufrage et de la captivité de Mlle. Adeline, Comtesse de St-Fargel, âgée de 16 ans, dans une des parties du Royaume d'Alger, en 1782* (Paris: J.B.G. Musier, 1786). Comtesse de Bourk'un kızı Mlle. de Bourk'un öyküsü ilk kez onu esaretten kurtaran rahiplerin kitabında anlatılmıştır: *Voyage pour la rédemption des captifs aux royaumes d'Alger et de Tunis fait en 1720 par les PP. François Comelin, Philemon de la Motte et Joseph Bernard de l'ordre de la Sainte Trinité dits Mathurins* (Paris: Louis-Anne Sevestre et Pierre-François Giffart, 1721). İki anlatı arasındaki ilişki konusunda bkz. André Vovard, *Les Turqueries dans la littérature française: le cycle barbaresque* ([Toulouse]: Privat, 1959), s. 123-124; bu kitapta, "yazarın diğer eserleri" başlığı altında *Au pays des pirates Barbaresques: La tragique aventure de Mlle. de Bourk* (Y.y.: Imprimerie nationale, 1951) künyeli bir kitap anılıyorsa da, bu eserin izine Catalogue Collectif de France dahil hiçbir yerde rastlamadım.

15 *The Female Captive: A Narrative of Facts which Happened in Barbary, in the Year 1756*, 2 cilt (Londra: C. Bathurst, 1769). Kitabın British Library'deki nüshasında, W. Musgrave adında –yazarı tanıdığı belli olan– birinin el yazması haşiyeleri var ki, içerdikleri özgül ayrıntılar, öykünün en azından ana hatlarıyla gerçek olduğunu düşündürüyor.

Doğrusu şu *Maria ter Meetelen* (1748) anlatısı, gerçek deneyimler üzerine temellendirilmiş olduğu izlenimini veren tek eserdir elinizdeki kitapta. Burada Fas'taki Avrupalı kölelerin aile hayatı, uluslarına göre iç örgütlenmeleri, hayatlarını kazanmak için esnaflık yapmaları (geç dönem yeniçeriler gibi!), birtakım Avrupalı elçilerin kendi ülkelerine ait köleleri fidye karşılığında kurtarmak için sarfettiği (zaman zaman son derece beceriksiz) çabalar gibi konularda hayli ilginç bilgiler mevcuttur. Öte yandan kitaptaki bilgiler her zaman doğru olmaktan uzaktır. Örneğin esirelik yıllarını Osmanlı yönetimine girmemiş olan Fas'ta geçirmiş olmasına rağmen yazar efendilerine zaman zaman "Türk" ismini yakıştırıyor, hatta bazen konuştukları dile "Türkçe," kaldığı ülkeye de "Türkiye" diyebiliyor! O yıllarda Avrupalıların "Türk" ile "Müslüman" arasında pek ayırım yapmamalarından kaynaklanan bu yaygın hata, "Türklerin elinde esaret" konusunun *Batı'da algılanışı* incelendiğinde dikkatin bugünkü hudutlarıyla Türkiye ile, hatta –Türkiye şöyle dursun– en geniş çağında Osmanlı İmparatorluğu'yla bile sınırlanmaması gerektiğini vurgulamaktadır.

İşin püf noktası da budur aslında. Bu kitaptaki anlatıların, Türk illerinde esaretin *tarihsel gerçekliklerini* yansıttığını iddia etmiyorum. Aksine, önemli ölçüde bunun tersinin geçerli olduğunu, esaret anlatılarında abartma ve uydurma eğiliminin her zaman çok ağır bastığını vurgulamak istiyorum. Moulay Belhamissi'nin Cezayir'e ilişkin esaret anlatıları bağlamında sorduğu "*histoire ou hystérie?*" sorusu,[16] külliyatın tümü için son derece yerindedir bu açıdan. Mağrip'teki İspanyol esirleri hakkındaki araştırması, Ellen Friedman'ı şu sonuca götürmüştür:

Dönemin İspanyolları ve hatta Avrupalılarının çoğu, "Berberistan korsanları" diye adlandırılanların eline düşenleri bekleyen akıbetin, ömürleri boyunca ağır işlerde çalıştırılmak ve ... zulme tâbi tutulmak olduğuna inanıyordu. Üstelik kadınlarla genç çocuklar cinsel tacize uğrayacak, bütün

16 Moulay Belhamissi, *Les captifs algériens et l'Europe chrétienne (1518-1830)* (Alger: Entreprise Nationale du Livre, 1988), s. 48.

17 Friedman, *Spanish Captives in North Africa*, s. 55-56, 73. Hükümet politikası hakkında bkz. Braudel, *The Mediterranean and the Mediterranean World*, c. II, s. 798-802.

18 [Jacques Philippe] Laugier de Tassy, *Histoire du Royaume d'Alger, Avec l'état présent de son gouvernement, de ses forces de terre & de mer, de ses revenus, police, justice politique & commerce* (Amsterdam: Henri du Sauzet, 1725), s. 308. Laugier de Tassy'nin vaktiyle Cezayir'de Fransız elçiliğinde çalışmış olması, ona görgü şahidi niteliği vermektedir.

Resim 2. "Türklerin esiri Hıristiyan Kadınlar." Ducourtioux'nun gravürü.
Gustave Le Rouge, *Encyclopédie de l'amour: Turquie* (Paris: H. Daragon, 1912).

esirler din değiştirip Müslüman olmak için sürekli baskı altında tutulacaktı. Bu görüş, esirleri kurtarmak için çaba sarf eden rahiplerin polemik yazıları ve çağın edebiyatı tarafından pekiştiriliyordu. Tebasının Müslümanlarla temasını sınırlamaya çalışan hükümetin resmi politikası da belki bu kanıyı destekliyordu.

Oysa Mağripliler, Hıristiyan esirlerini ganimetin en kıymetlisi addederlerdi. Hem köle olarak çalıştırılabilecekleri, hem de muhtemelen karşılıklarında fidye elde edilebileceği için esirlere çok değer veriliyor, onları hayatta ve sıhhatli tutmak için bilinçli bir çaba sarf ediliyordu. Bu bakımdan, yer yer zulüm olayları vuku bulmuş olsa da, genelde esirlerin Kuzey Afrika'da gördüğü muamele, dönemin ölçütlerine uygundu. ... Eldeki veriler, sistematik bir mezalim olduğunu kanıtlamamaktadır.[17]

Kaldı ki bu anlatıların her zaman gerçekçi olmadığına, yazarların sıklıkla art niyetli olabildiğine yazıldıkları dönemde bile hiç olmazsa bazı gözlemciler işaret etmekten geri kalmamışlardır. *Histoire du Royaume d'Alger* (1725) başlıklı etkin kitabın yazarı Laugier de Tassy, Cezayir'de şartların "esirlerin bizi, çektiklerine ikna etmeye çalıştığı dehşet sefalet" düzeyinde olmadığını belirtir örneğin.[18] Aşağıda daha ayrıntılı olarak görüleceği gibi,

bu eserler büyük ölçüde propaganda işlevi gördüklerinden asıl önemleri betimledikleri ülkelerin gerçekliğini değil, yazıldıkları, yayınlandıkları ve okundukları ülkelerin zihniyetini yansıtmalarında aranmalıdır. Bu giriş yazısında işte bu yönlerini, yani kendi toplumlarındaki işlevlerini değerlendirmeye çalışacağım. Amacım eserlerin belgesel yanını değerlendirmek olmadığı için anlatıların "nesnel" tarihi verilerle ilişkisi üzerinde durmayacak, gerçekle yalanı birbirinden ayırmaya hiç çalışmayacağım. Eğer sözgelimi 1810 yılında Bostonlu bir okuyucunun *Mary Velnet* anlatısındaki bilgileri –ne kadar akıl almaz olursa olsunlar– sahih addettiği varsayılabilirse, bu yeterli olacaktır; çünkü gayem Trablusgarp'taki kölelerin hayat şartlarını değil, bu ve benzeri kitapların batılı okuyucuya neler düşündürdüğünü gözler önüne sermektir.

Esaret anlatıları yayınlandıkları dönemlerde çok popüler olmuş, bazıları gerçek anlamıyla *bestseller* düzeyine ulaşabilmiştir. Örneğin sadece Amerika'da Mağrip konulu 20 esaret anlatısı yayınlanmış, bunlar toplam 149 baskı yapmıştır.[19] Bu başarının başlıca nedeni, söz konusu edebi türün, üretildiği toplumlarda birçok işlev birden görebilmesiydi: Din propagandası, savaş çığırtkanlığı, toplumsal eleştiri, toplumsal cinsiyetin inşası, erotizm ve dahası. Aşağıda bu çeşitli işlevleri örnekleriyle tartışacağım; yalnız ona gelmeden bir ortak yanlarına işaret etmek yararlı olacaktır. Esaret ve kölelik anlatıları kaçınılmaz olarak çok rahatsız edici bir nitelik arz etmişlerdir: Beyaz tenli, Hıristiyan, Avrupalı

19 Paul Baepler (der.), *White Slaves, African Masters: An Anthology of American Barbary Captivity Narratives* (Chicago ve Londra: The University of Chicago Press, 1999), s. 303. İngiliz esaret anlatıları için bkz. *Piracy, Slavery, and Redemption: Barbary Captivity Narratives from Early Modern England*, der. Daniel J. Vitkus, giriş: Nabil Matar (New York: Columbia University Press, 2001); Snader, *Caught Between Worlds*; Colley, *Captives*; Fransız esaret anlatıları için bkz. Vovard, *Les Turqueries dans la littérature française*; Guy Turbet-Delof, *L'Afrique barbaresque dans la littérature française aux XVIe et XVIIe siècles* (Cenevre: Librairie Droz, 1973); Albert Savine, *Dans les fers du Moghreb: Récits de chrétiens esclaves au Maroc, XVIIe et XVIIIe siècles* (Paris: Société des Éditions Louis Michaud, 1912); Hollandalı esaret anlatıları için bkz. *Tussen Zeerovers en Christenslaven: Noordafrikaanse Reisjournalen, Ingeleid en Toegelicht*, der. H. Hardenberg (Leiden: H. E. Stenfert Kroese, 1950); İspanyol esaret anlatıları için bkz. Albert Mas, *Les Turcs dans la littérature espagnole du Siècle d'Or*, 2 cilt (Paris: Centre de Recherches Hispaniques, 1967).

20 Mary Louise Pratt, *Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation* (Londra ve New York: Routledge, 1992), s. 87.

(yahut Avrupa-kökenli-Amerikalı) –yani kitapların okuyucuları açısından "bizden"– insanların; esmer tenli, Müslüman, Afrikalı yahut Asyalı –yani "öteki"– insanlar tarafından köleleştirildiği, işkence gördüğü, ezildiği, ırzına geçildiği sahneler sergilenmiştir çünkü onlarda. Mary Louise Pratt'ın dediği gibi, bunun kitlelerce kabul edilebilirliği bir önemli temel etmene dayanmıştır: "Bizatihi bir metnin var olması, imparatorluk açısından doğru olan sonucu varsayar: Kurtulan kurtulmuştur ve doğduğu toplumla yeniden bütünleşmeye çalışmaktadır. Öykü, her zaman, geri dönmüş olan bir Avrupalının bakış açısından anlatılır."[20] Kısacası, anlatıların genellikle kurtuluşla sonuçlanması, kurtulan Avrupalının geçirdiği kâbusu geride bırakmasıyla evrensel dengenin yeniden kurulmuş olması, bu öykülerin geniş bir okuyucu kitlesi kazanmasını, hatta birçoğunun yalnız ilginç değil, ayrıca çok da öğretici sayılmasını mümkün kılmıştır.

Esaret ve Anlatı

Kadınlı erkekli, korsanlı yerlili, birkaç asır boyunca dünyanın dört bir yanını konu edinmiş olan esaret anlatılarının gerek içerik, gerekse üslup bakımından ne kadar türdeş olduğu, kendilerine tek bir külliyat gözüyle bakılıp bakılamayacağı tartışılabilir. Gerçekten de metnin birinci şahıs olarak mı, yoksa üçüncü şahıs olarak mı yazıldığından tutun da, esiri yahut esireyi ellerinde tutan yerlilerin olumlu mu, yoksa olumsuz mu değerlendirildiğine kadar birçok fark görülür aralarında.

Elinizdeki kitaba alınan anlatıların birincil ortak yanının, hepsinin de kimlik/ötekilik inşasına katılması olduğu söylenebilir: Erkek/kadın, Hıristiyan/Müslüman, Avrupalı/Mağripli, tacir/korsan, ulus/düşman, köle/efendi, kölelik aleyhtarı/köle sahibi gibi ikilikler bütün bu esaret anlatılarında merkezi bir yer tutarlar. Ancak bu ikilikler asla mutlak değildir: Erkeklerden daha zalim olabilen kadınlar, Hıristiyanken Müslüman olan tutsaklar, Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında bir ara konum işgal eden yerel Yahudiler, "düşman" kesimi oluşturan Türk/Arap/Bedevi/Berberi bileşimi, esir topluluğunu oluşturan ve birbiriyle hiç geçinemeyen değişik mezhep ve uluslara mensup Hıristiyan Avrupalılar, efendilerle köleler arasında köprü olan işbirlikçiler ve tercümanlar, Avrupa'yla Mağrip arasında

mekik dokuyan elçiler ve rahipler, korsan saflarına katılmış Avrupalı "dönme"ler (*renegado*)... İşte bu zenginlik ve karmaşıklık sayesinde esaret anlatıları –tek tek ele alındıklarında göze çarpan şematikliklerine ve ilkelliklerine rağmen– ciddiye alınması gereken, araştırılmaya değer bir yazın teşkil etmektedir.

Yukarıda esaret anlatılarıyla roman türünün yakın ilişkisine değindim. 20. yüzyılın en ilginç ve yaratıcı edebiyat kuramcılarından Mihail Mihailoviç Bahtin (1895-1975), romanın en belirgin özelliğinin "farklı-dillilik" (*raznoreçie=heteroglossia*) olduğunu öne sürmüştür.[21] Esaret anlatılarını gerektiği gibi değerlendirmek için bu boyutu göz önünde bulundurmanın çok önemli olduğuna inandığımdan, konuyu biraz açmak istiyorum şimdi.

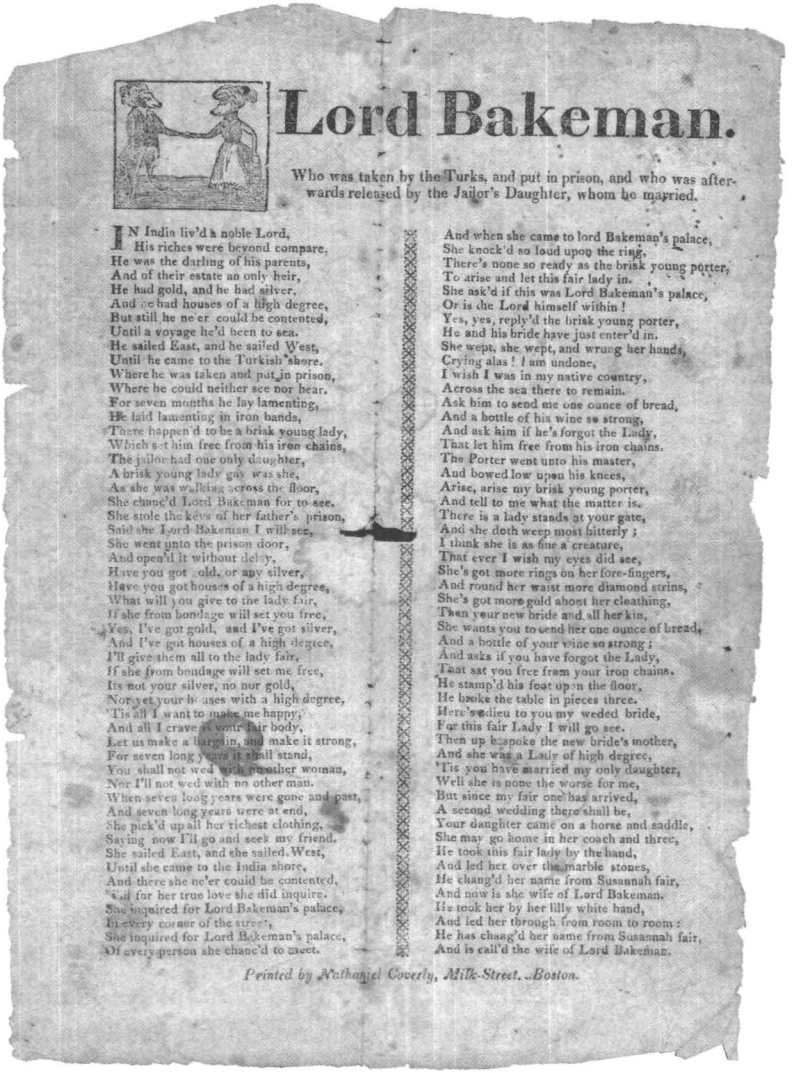
Ludwig Wittgenstein'dan (1889-1951) Michel Foucault'ya (1926-1984) kadar, dil ile anlam arasındaki ilişkiyi irdelemiş olan birçok düşünür, farklı kavramlar kullanmış olsalar da, temel bir noktada birleşirler: Sözcüklerin, toplum tarafından kullanılışlarından bağımsız bir varlıkları yoktur. Yani dil, kendi kendine var olan, gerektiğinde sandıktan çıkartılıp önceden belirlenmiş sabit biçimlerde devreye sokulabilen yedek parçalardan oluşmaz. Aksine, varoluş şartlarından soyutlanması mümkün olmayan, ancak kullanıldıkça bu varoluş şartlarını dönüştüre(bile)n bir toplumsal icraat (*praxis*) olarak ele alınmalıdır dil.[22] Foucault'ya göre dili anlamlandıran söylemdir; kelimeler belirli söylem ağları içerisinde kullanılarak anlam kazanır, söylemden bağımsız dil olamaz. Neticede her ifade, ancak bir söylemsel bağlama oturtularak anlaşılabileceği için, denilebilir ki her metin, kaçınılmaz olarak başka metinlere dayanır, yani mücerred yahut münferid metinler yoktur, sadece metinlerarası (*intertextuel*)[23] yapılar vardır.

Bahtin'in farklı-dillilik kavramı işte bu gerçeğe işaret eder. Her ifade, her sözcük, belli bir za-

21 Bahtin'in, bu görüşünü en etraflıca işlediği yapıtı "Slovo v romane" başlıklı makalesi olup, 1934-1935 yıllarında yazılmış olmasına rağmen ancak kırk yıl sonra, *Voprosı literaturı i estetiki* (Moskova: Hudojestvennaya Literatura, 1975) adlı kitapta yayınlanabilmiştir. Rusçam Bahtin'i anlamaya yeterli olmadığından ben bu önemli eseri İngilizce çevirisinden okudum: "Discourse in the Novel," *The Dialogic Imagination: Four Essays by M.M. Bakhtin* içinde, der. Michael Holquist, çev. Caryl Emerson ve Michael Holquist (Austin: University of Texas Press, 1981), s. 259-422. Ayrıca bkz. Michael Holquist, *Dialogism: Bakhtin and his World* (Londra ve New York: Routledge, 1990).

22 Tabii bu görüş, anlamın, dilin içsel yapısından kaynaklandığını savunan yapısalcı dilbilimcilerin düşündüklerinin tam aksidir.

23 Kökeni Bahtin'de yatan bu kavram, 1960'lı yılların Paris'inde *Tel Quel* dergisi çevresinde toplanan grup tarafından geliştirilmiş olup, bugün özellikle Julia Kristeva (d. 1942) ve Roland Barthes (1915-1980) gibi adlarla özdeştirilmektedir.

Lord Bakeman.

Who was taken by the Turks, and put in prison, and who was afterwards released by the Jailor's Daughter, whom he married.

IN India liv'd a noble Lord,
His riches were beyond compare,
He was the darling of his parents,
And of their estate an only heir,
He had gold, and he had silver,
And he had houses of a high degree,
But still he ne'er could be contented,
Until a voyage he'd been to sea.
He sailed East, and he sailed West,
Until he came to the Turkish shore,
Where he was taken and put in prison,
Where he could neither see nor hear.
For seven months he lay lamenting,
He laid lamenting in iron bands,
There happen'd to be a brisk young lady,
Which set him free from his iron chains,
The jailor had one only daughter,
A brisk young lady gay was she,
As she was walking across the floor,
She chanc'd Lord Bakeman for to see.
She stole the keys of her father's prison,
Said she Lord Bakeman I will see,
She went unto the prison door,
And open'd it without delay,
Have you got gold, or any silver,
Have you got houses of a high degree,
What will you give to the lady fair,
If she from bondage will set you free,
Yes, I've got gold, and I've got silver,
And I've got houses of a high degree,
I'll give them all to the lady fair,
If she from bondage will set me free,
Its not your silver, no nor gold,
Nor yet your houses with a high degree,
'Tis all I want to make me happy,
And all I crave is your fair body,
Let us make a bargain, and make it strong,
For seven long years it shall stand,
You shall not wed with no other woman,
Nor I'll not wed with no other man.
When seven long years were gone and past,
And seven long years were at end,
She pick'd up all her richest clothing,
Saying now I'll go and seek my friend.
She sailed East, and she sailed West,
Until she came to the India shore,
And there she ne'er could be contented,
Still for her true love she did inquire.
She inquired for Lord Bakeman's palace,
In every corner of the street,
She inquired for Lord Bakeman's palace,
Of every person she chanc'd to meet.

And when she came to lord Bakeman's palace,
She knock'd so loud upon the ring,
There's none so ready as the brisk young porter,
To arise and let this fair lady in.
She ask'd if this was Lord Bakeman's palace,
Or is the Lord himself within!
Yes, yes, reply'd the brisk young porter,
He and his bride have just enter'd in.
She wept, she wept, and wrung her hands,
Crying alas! I am undone,
I wish I was in my native country,
Across the sea there to remain.
Ask him to send me one ounce of bread,
And a bottle of his wine so strong,
And ask him if he's forgot the Lady,
That let him free from his iron chains.
The Porter went unto his master,
And bowed low upon his knees,
Arise, arise my brisk young porter,
And tell to me what the matter is.
There is a lady stands at your gate,
And she doth weep most bitterly;
I think she is as fine a creature,
That ever I wish my eyes did see,
She's got more rings on her fore-fingers,
And round her waist more diamond strins,
She's got more gold about her cloathing,
Than your new bride and all her kin,
She wants you to send her one ounce of bread,
And a bottle of your wine so strong;
And asks if you have forgot the Lady,
That sat you free from your iron chains.
He stamp'd his foot upon the floor,
He broke the table in pieces three.
Here's adieu to you my wedded bride,
For this fair Lady I will go see.
Then up bespoke the new bride's mother,
And she was a Lady of high degree,
'Tis you have married my only daughter,
Well she is none the worse for me,
But since my fair one has arrived,
A second wedding there shall be,
Your daughter came on a horse and saddle,
She may go home in her coach and three,
He took this fair lady by the hand,
And led her over the marble stones,
He chang'd her name from Susannah fair,
And now is she wife of Lord Bakeman.
He took her by her lilly white hand,
And led her through from room to room;
He has chang'd her name from Susannah fair,
And is call'd the wife of Lord Bakeman.

Printed by Nathaniel Coverly, Milk-Street...Boston.

Resim 3. "Türkler tarafından esir alınıp hapishaneye tıkılan, gardiyanın kızı tarafından serbest bırakılan ve sonra onunla evlenen Lord Bakeman'ın ezgisi." 19. yüzyıl başlarına ait bir Amerikan halk şiiri örneği. Boston: Nathaniel Coverly, t.y. (1810–1824 arası olmalıdır). John Hay Library, Brown University. Adı geçen kütüphanede bu destansı el ilanının (*broadside*) 1805-1836 arasında Boston ve Providence'ta yayınlanmış altı farklı nüshası mevcuttur.

man ve mekân dilimi içinde, başka zaman yahut mekânlardakinden olasılıkla farklı, özgül bazı anlamlar üstlenir. Bu özgül anlamlar ise, söz konusu zaman ve mekânda "konuşulan"[24] muhtelif dillerin (pek de istikrarlı olmayabilen) alaşımından meydana gelir, dolayısıyla her ifade zorunlu olarak farklı-dillidir. Bahtin'in kullanmadığı, ancak sonradan kendisiyle özdeştirilen "dialogizm" terimi, işte böyle bir farklı-dilliliğin hâkim olduğu gerçekliği tarif eder:

> Dialogizm'de anlam her zaman görecelidir. ... [K]avranmaya çalışılan *tek* bir anlam yoktur: Dünya, birbiriyle yarışan kocaman bir anlamlar kümesidir; o kadar çok boyutlu bir farklı-dillilik hüküm sürmektedir ki, farklılaştırıcı dürtüsüne hiçbir öğe kendi başına karşı koyamaz.[25]

Bahtin'e göre romanın ayrıcalığı, bu farklı-dilliliği muhafaza etmeye en elverişli edebiyat türü olmasıdır. Elbette her sözlü ifadenin kapsamı sınırlıdır, dünyayı kaçınılmaz olarak sadeleştirerek temsil eder; roman, bütün edebi türler arasında bunu en az yapan, çoksesliliği içinde en iyi barındırabilendir:

> Roman, sanatlı bir biçimde düzenlenmiş olan bir farklı toplumsal konuşma biçimleri (hatta bazen farklı diller) ve bireysel sesler kümesi olarak tanımlanabilir. ... [T]arih içindeki varoluşunun her anında her dilde bulunan içsel katmanlılık, bir tür olarak romanın zorunlu ön koşuludur. Roman bütün temalarını, betimlediği ve dışavurduğu nesneler ve fikirler dünyasının bütününü; konuşma biçimlerinin toplumsal farklılığı ve bu koşullarda oluşan farklı bireysel sesler yoluyla düzenler. Yazarın ve aktaranların konuşmaları, metne sokuşturulan başka türlerden metinler, kahramanların konuşmaları, hep farklı-dilliliğin romana girmesini sağlayan temel bileşkenlerden ibarettirler.[26]

Esaret anlatılarında bu anlamda farklı-dillilik sarih ve belirgindir. Aşağıda görüleceği gibi din ve toplumsal cinsiyet gibi öğeler esaret anlatıla-

rında çok önemli yer tutar, ama bunların anlatıları "biçimlendirdiğini" veyahut anlatılar tarafından "yansıtıldığını" söylemek yetersiz olur. Daha doğru bir yaklaşım, bu gibi öğeleri –esirenin öyküsünün, öyküyü kâğıda geçirenin olasılıkla yaptığı bilinçli veyahut bilinçsiz müdahalelerin, önsöz ve sonsöz niteliğinde öyküye eklenen didaktik metinlerin, birçok anlatıda geniş yer verilen coğrafi, tarihi ve etnoğrafik bilgilerin, öykünün konuşturduğu "Türk"ler, rahipler, elçiler, korsanlar ve kölelerin seslerinin yanı sıra– metinler arası yapıyı oluşturan bileşkenler olarak görmektir. Esaret anlatılarının "romansı"lığı özellikle buradadır.

Öte yandan temel bir çelişki olduğu söylenebilir bu savda: Ne de olsa birinci şahıs esaret anlatıları, sadece gerçek deneyimlerin, o deneyimleri yaşamış olan kişilerin belleğinden doğrudan doğruya kâğıda geçirilmiş halinden ibaret oldukları iddiasındadır; yani kendilerini aslında basit birer *tutanak* olarak tanımlarlar. Bir metin hem bir tutanak, hem de romansı olabilir mi? Elbette hayır; bu çelişkinin kaynağı, gerçek olayların anlatılarda dolaysız şekilde kaydedilmiş olduğu iddiasının mesnetsizliğinde aranmalıdır. Şimdi, yukarıda belirttiğim gibi kadınlara ilişkin Mağrip konulu esaret anlatılarının birçoğu zaten hayal mahsulüdür ama, bir an için bu hakikati bir kenara koyup hepsinin otobiyografik olduğunu varsayalım.[27] Bu acaba herhangi bir şeyi değiştirir mi?

Bu soruyu cevaplandırabilmek için ilk önce bellekten çıkanların –yani anıların– niteliğini düşünmek gerekiyor. Şurası açıktır ki anılar, geçmiş olayların tekrarı olmadıkları gibi, tıpatıp su-

24 Bu kelimeyi tırnak içine almamın nedeni, "dil" sözcüğünü burada *en geniş anlamında*, yani insanı çevreleyen simge sistemlerinin her biri ve hepsi niyetine kullanmamdır.

25 Holquist, *Dialogism*, s. 20, 24. "Diyalog" sözcüğü *iki* kişi arasında geçen bir konuşmayı çağrıştırdığından pek isabetli bir terim değildir ne yazık ki; Bahtinci anlamda "diyalogizm"de iki değil, *birçok* hatip/muhatap söz konusudur.

26 Bahtin, "Discourse in the Novel," s. 262-263.

27 Eğer gerçekten öyle olsalardı, yakın dönemde yayınlanan "kadın otobiyografisi" konulu ilginç kuramsal çalışmalardan faydalanabilirdik –örneğin Domna C. Stanton (der.), "The Female Autograph" özel sayısı, *New York Literary Forum*, 12-13 (1984); Sidonie Smith, *A Poetics of Women's Autobiography: Marginality and the Fictions of Self-Representation* (Bloomington ve Indianapolis: Indiana University Press, 1987); Carolyn G. Heilbrun, *Writing a Woman's Life* (New York ve Londra: W.W. Norton & Co., 1988); Leigh Gilmore, *Autobiographics: A Feminist Theory of Women's Self-Representation* (Ithaca: Cornell University Press, 1994); Martine Watson Brownley ve Allison B. Kimmich (der.), *Women and Autobiography* (Wilmington: SR Books, 1999). Ancak esaret anlatılarının birçoğu gerçekte otobiyografi olmadığı gibi, yazarlarının kadın olduğu bile hayli şüphelidir.

retleri bile değildir. İnsan geçmişi hatırlarken geçmiş olayları münferid biçimde anımsamaz, onları birbirine eklemleyerek anlamlı ve tutarlı bir anlatı oluşturur, bu suretle de münferid olaylardan bir tekil ve birleşik süreç dokur. Dolayısıyla hatırlama bir tekrarlama değil, inşa eylemidir.[28] Üstelik bu inşa eyleminin, hatırlayanın, hatırladığı anda içinde bulunduğu şartlardan bağımsız olması düşünülemez. O halde her şey bir yana, bizatihi hatırlama eyleminin ürünü, bir anlatı, bir kurgudur. Sidonie Smith'in dediği gibi,

> Son kertede hafıza, özgün deneyimler hakkında bir öykü, onlar üzerine kurulmuş bir söylemdir. Bu nedenle de geçmişi yeniden elde etmeye çalışma, sabit bir temelin ve mutlak bir kökenin somutlaştırılması değil; geçmişte vuku bulmuş olan deneyimlerin, sonradan edinilmiş tecrübelerin merceğinden geçmemesi, dilin ve öykülemenin dışında ifade edilmesi asla mümkün olmayan bir yorumudur. Neticede otobiyografi, geçmişte kalmış bir deneyim dizisinin –vurgulama, karşılaştırma, yorumlama, dışlama suretiyle– sonradan anlamlandırılmasının hem süreci, hem ürünüdür.[29]

Yani en içten otobiyografiyi dahi tarafsız, etkisiz, saydam bir olaylar dökümü olarak görmek yanlıştır; otobiyografinin öznesi her zaman ve kaçınılmaz olarak bir *söylemsel kurgudur*. Tabii bunu söylerken, bir insanın öz geçmişini elinden geldiğince hakkını vererek anlatmaya çalıştığı hayat hikâyesiyle, bir başkasının sıfırdan uydurduğu tamamen hayal mahsulü bir masal arasında hiçbir fark olmadığını iddia etmiyorum; fakat birbiriyle uzlaşmaz kutuplar değil, bir *yelpaze* üzerinde özgül noktalar olduklarını savunuyorum. Buna bir de okuyucunun, geçmiş olayların gerçekliğinden dışlanmışlığı eklenirse, "gerçek" ve "kurgusal" anlatılar arasında –üreticileri açısından olmasa bile *tüketicileri* açısından– kesin bir ayırım yapılamayacağının kolayca anlaşılabileceğini sanıyorum. Dolayısıyla bütün bu metinlerin "sadece birer otobiyografi olarak değil de birbirleriyle çatışma içindeki bir dizi söylemden hasıl olan metinsel yapılanmalar"[30] olarak ele alınması elzemdir.

Toplumsal hafıza konusunda temel eserler bırakmış olan ünlü sosyolog Maurice Halbwachs (1877-1945), her hatırlama eyleminin kaçınılmaz

olarak *toplumsal* bir boyut taşıdığını savunmuş, "toplum içinde yaşayan insanların, hatıralarını saptamak ve tekrar ele geçirmek için kullandıkları [toplumsal] çerçevelerin dışında bir hafıza mümkün değildir" demiştir.[31] Bu savın ardındaki mantık açıktır: Eğer hatırlama bir kurgu ise, hatırlayanın anlam dünyasını belirleyen toplumsal etmenler zorunlu olarak bu kurguyu şekillendirecek, dolayısıyla herhangi bir insanın hatırladıkları, her zaman öteki insanların zihinlerinin de izlerini taşıyacaktır:

> Elbette her insan, kendi özgül kişiliği ve yaşam şartları gereğince başka hiçbir kimseninkinin aynı olmayan bir hafızaya sahiptir. Yine de grup hafızasının bir parçası veya veçhesidir o, çünkü –görünürde sadece bir kişiyi ilgilendirseler bile– bütün etkiler ve olgular arasında uzun dönemde akılda kalanlar, yalnız üzerinde düşünülmüş olanlar, yani toplumsal ortamdan gelen fikirlerle ilintilendirilenlerdir. Gerçekten de insanın kendi geçmişindeki olaylar hakkında düşünmesi için onları uslamlaması gerekir; uslamlamak ise kendi görüşlerimizi, çevremizinkilerle, tek bir düşünce sistemi dahilinde ilintilendirmek demektir.[32]

O halde *tamamiyle bireysel* bir hatıra asla mümkün değildir.

Yalnız bir de madalyonun öteki yüzü var: Anılar toplumun izlerini taşıdıkları gibi, yapay olarak üretilen sözde-anılar da gerisin geriye toplumu etkiler, kendini ve içinde bulunduğu şartları nasıl tanıyıp algıladığını belirler. Toplumsal hafıza yalnız gerçekten vuku bulmuş olayların belirli bir bilinç süzgecinden geçmiş anılarından oluşmaz, hiç vuku bulmamış olayların tamamen hayali sözde-anıları da toplumsal hafızaya aşılanabilir ve oluşturulmasına katılabilir. Bu neden-

28 Paul Connerton, *How Societies Remember* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989), s. 26-27.

29 Smith, *A Poetics of Women's Autobiography*, s. 45.

30 Sara Mills, *Discourses of Difference: an Analysis of Women's Travel Writing and Colonialism* (Londra ve New York: Routledge, 1993), s. 20.

31 Maurice Halbwachs, *Les cadres sociaux de la mémoire* (Paris: Presses Universitaires de France, 1952), s. 79. Eserin ilk baskısı 1925'te yapılmıştır. Halbwachs'ın Buchenwald temerküz kampında vefatından sonra, bitirilmeden kalmış olan bazı yazıları, kızkardeşi Jeanne Alexandre eliyle önce "Mémoire et société" başlığıyla *L'Année sociologique*, Troisième Série, 1940-1948, 2 cilt (Paris: Presses Universitaires de France, 1949), c. I, s. 11-177, sonra da kitaplaştırılarak *La mémoire collective* (Paris: Presses Universitaires de France, 1950) olarak yayınlanmıştır.

32 Halbwachs, *Les cadres sociaux*, s. 144-145.

le en uyduruk esaret anlatıları bile, toplumsal bilincin biçimlenmesinde ve giderek toplumun karşılaştığı yeni durumlara nasıl tepki göstereceğinde etkin bir rol oynayabilir.

Hocası Henri Bergson'un (1859-1941) vurguladığı, hafıza ile zaman arasındaki bağa ilaveten Halbwachs, hafıza ile *mekân* arasında önemli bir ilişki olduğunun altını çizmiştir. Ancak vefatından sonra yayınlanabilen çalışmalarının bir bölümünü bu konuya ayırmış olan Halbwachs, şöyle der:

> [B]ir mekânsal çerçeve içinde cereyan etmeyen toplumsal hafıza yoktur. Mekân, kalıcı bir gerçekliktir: İzlenimlerimiz birbirini kovalar, zihnimizde hiçbir şey baki kalmaz ve eğer geçmişimiz, bizi çevreleyen maddi ortamın içinde muhafaza edilmeseydi, onu tekrar ele geçirmemizin mümkün olduğu idrak edilemezdi.[33]

Halbwachs ayrıca *La Topographie légendaire des Evangiles en Terre Sainte* (1941)[34] başlıklı eserinde, Kitab-ı Mukaddes'in "Kutsal Topraklar" saydığı Filistin'in fiziki topoğrafyasına, İncil'de adı geçen yerlerin nasıl birkaç yüzyıllık bir süreç sonucunda yavaş yavaş nakşedildiğini ve bu suretle nasıl bir toplu hafıza alanının toplumsal olarak üretildiğini incelemiştir. Ona göre gerçekten Hz. İsa döneminden kalma izlerin artık neredeyse tümden yok olmuş bulunduğu ortaçağda Avrupalı gezginler, belleklerinde taşıdıkları dinsel imgelerin araziye izdüşümüyle bir muhayyel dinsel

33 Halbwachs, "Mémoire et société," s. 156. Bu eserinin 4. bölümü, "La mémoire collective et l'espace" başlığını taşımaktadır.

34 Maurice Halbwachs, *La Topographie légendaire des Evangiles en Terre Sainte: Étude de mémoire collective* (Paris: Presses Universitaires de France, 1941).

35 İrvin Cemil Schick, *The Erotic Margin: Sexuality and Spatiality in Alteritist Discourse* (Londra: Verso, 1999), 1. ve 2. bölümler; Türkçe çevirisi: *Batının Cinsel Kıyısı: Başkalıkçı Söylemde Cinsellik ve Mekânsallık* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, [2002]).

36 Kay Schaffer, "Colonizing Gender in Colonial Australia: the Eliza Fraser Story," *Writing Women and Space: Colonial and Postcolonial Geographies* içinde, der. Alison Blunt ve Gillian Rose (New York ve Londra: The Guilford Press, 1994), s. 102. Anlatının kendisi için bkz. John Curtis, *Shipwreck of the Stirling Castle, Containing a Faithful Narrative of the Dreadful Sufferings of the Crew, and the Cruel Murder of Captain Fraser by the Savages; also, the Horrible Barbarity of the Cannibals Inflicted upon the Captain's Widow, whose Unparalleled Sufferings are Stated by Herself, and Corroborated by other Survivors* (Londra: George Virtue, 1838).

37 Schaffer, "Colonizing Gender in Colonial Australia," s. 107, 110, a.b.ç.

38 Faery, *Cartographies of Desire*, s. 40.

coğrafya yaratmışlar, Hz. İsa'nın hayatına tekabül ettiğine kanaat getirdikleri yerlere anıtlar, törenler ve âdetler yoluyla kalıcı anlamlar yüklemişlerdir.

İşte bu noktada mekânın toplumsal üretimi söz konusu olmaktadır. Başka bir çalışmamda anlatıyla mekânın inşası arasındaki yakın ilişkiden söz etmiştim.[35] Orada savunduğum, özetle, kimlikle ötekiliğin, yani "biz" ve "onlar" kavramlarının, "burası" ile "orası" kavramlarıyla yakından ilintili olduğu; kimlik gibi mekânın da anlatı yoluyla üretildiği; yerin mekân haline getirilmesi –yani anlamlandırılması, insanileştirilmesi ve toplumsallaştırılması– için (Foucault'dan esinlenerek) "mekân teknolojileri" diye adlandırdığım söylemsel araçların seferber edildiği ve esaret anlatılarının bu araçlar arasında yer aldığıydı. Avrupa'nın kendi kendini ve dünyadaki yerini tanımlamasında anahtar bir konum işgal eden "ötekilik mekânları"nın inşa edilmesinde esaret anlatılarının oynadığı rolün ilginç bir örneği, Kay Schaffer'ın "tarihsel bir olay olarak değil, sömürgeci bir imparatorluğun ayakta tutulmasına ve Avustralya ulusunun yapılandırılmasına yönelik bir kurucu kurgu olarak" yaklaştığı *Eliza Fraser* anlatısıdır.[36] Bu anlatının kahramanı,

> imparatorlukçu/sömürgeci bir izleyici kitlesi için bir teşhir nesnesi; öyküsü ise *toplumsal imgelemin uygar dünyayı, kıyısındaki vahşi "öteki"lerden farklılığı aracılığıyla kavradığı bir efsane* olur. Toplumsal mekânın inşası açısından bakıldığında Bayan Fraser'ın esaret anlatısı, yaygın bir Batılı sömürgeci izleyici kitlesine, dünyanın geri kalanına Batı'nın hükmetmesi için gerekçe sağlamıştır. ... Bizzat Bayan Fraser değil ama aldığı çeşitli biçimlerle öyküsü, ileriliğin beyaz, erkek Batılı kahramanına; *sömürenle sömürülen, kendiyle "öteki"leri arasındaki sınırları çizmesini sağlayacak bir "kurtarma" harekâtını gerçekleştireceği mekânı* sağlamıştır –öyle bir harekât ki, "halk" fikrini, yabancı ve henüz üzerinde hak iddia edilmeyi bekleyen fiziksel, ruhsal ve efsanevi bir toprakta, yerli sakinlerin dışlanması suretiyle muhafaza eder.[37]

Bu yorum, Rebecca Blevins Faery'nin "Yeni Dünya" anlatıları hakkındaki "esirenin öyküsü, bizatihi sömürgeci ve giderek ulusal kültürün öyküsü haline gelmiştir" sözlerini doğrular niteliktedir.[38] Burada sömürge-

ci söylemin, esaret anlatısındaki farklı-dilliliğin bir öğesi daha olduğu görülmektedir: "İki toplumsal ve askeri düşman taraf arasında olağandışı bir meta olarak el değiştiren esire bedenleri, bu tedavül sürecinde iktisadi, kültürel ve dinsel işaretlerin sıklıkla çelişkili olabilen biçimlerde ifade edildiği bir tarihi dile getirirler."[39]

Toplumsal Cinsiyet

Bu kitapta toplanan kadın konulu esaret anlatılarının, toplumsal cinsiyetin inşasında ve/veya yeniden inşasında özgül bir rolü olmuş mudur? Yani bu anlatıların her birinin bir *kadının* tecrübeleri üzerine bina edilmiş olması bir rastlantı, basit ve önemsiz bir ayrıntı mıdır, yoksa kadınlara atfedilen esaret anlatılarının kendilerine has özgül nitelikleri var mıdır? Kitabın derleyicisi sıfatıyla benim için bunlar son derece merkezi sorular, çünkü cevapları, "Türk" illerinde esaret anlatıları arasında sadece küçük bir azınlık teşkil eden *esire* anlatılarını bir araya getirmeyi seçmiş olmamın keyfi ve gelişigüzel bir karar olmadığını belirleyecek niteliktedir. Joan Scott'un dediği gibi,

> Mesele artık kadınlarla erkeklerin başına gelmiş olanlar ve bunlara gösterdikleri tepkiler değil; kimlik kategorileri olarak kadınlara ve erkeklere verilen öznel ve toplumsal anlamların nasıl inşa edilmiş olduğudur... [Toplumsal cinsiyete] birçok alanda tesadüf edilebilir, çünkü cinsiyetler arasındaki farklara verilen anlamlara birçok değişik iktidar mücadelesinde hem başvurulur, hem de karşı konulur. O halde cinsiyetler arasındaki farklara dair toplumsal ve kültürel bilgiler, tarih olarak irdelenen olayların ve süreçlerin birçoğunda üretilirler.[40]

Eğer esaret anlatılarıyla toplumsal cinsiyet arasında somut ilişkiler bulunduğu saptanabilirse, "kadınlara atfedilen esaret anlatıları" bilimsel açıdan anlamlı bir alt küme oluştururlar ve kendi başlarına incelenmeye hak kazanırlar.

Esaret anlatıları görebildiğim kadarıyla toplumsal cinsiyet bağlamında birbiriyle çelişen iki rol oynamıştır: Bazı anlatılar, geleneksel değerleri ve

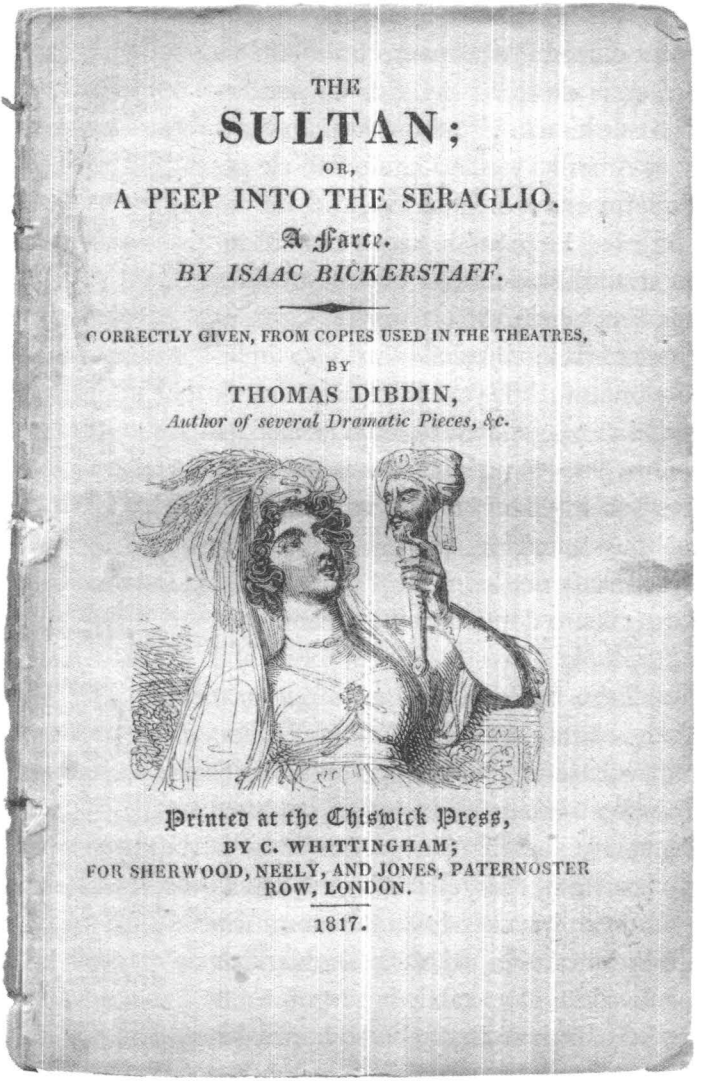
kavramları teyit edip yeniden üretirken, bazıları aksine mevcut düzeni ihlal etmenin mümkün olduğunu gösteren alternatif gerçeklikler sergilemiştir. Bu iki role kısaca eğilmek istiyorum şimdi.

Kuzey Amerika yerlileri tarafından ele geçirilen kadınların esaret anlatıları şaşırtıcı bir değişkenlik arz eder. Birçoğunda kadın kendini savunmaktan acizdir, Kızılderililer ona eziyet ederler, sonunda kendi dışındaki bir kuvvet (Tanrı veyahut bir beyaz erkek) sayesinde kurtulup toplumuna geri döner ve hikâye orada biter. Ancak bunların yanı sıra çok farklı durumlara da rastlanmaktadır. Örneğin *Hannah Dustan* anlatısında (1697) esire, Kızılderililere karşı bir isyan tertipler ve onu mahpus tutanların çoğunu öldürmekle kalmaz, üstelik kafa derilerini yüzüp yanına alarak beyazların arasına döner. Abraham Panther'ın yazdığı *A Surprising Account of the Discovery of a Lady who was Taken by the Indians in the Year 1777* (1787) başlıklı anlatıda beyaz kadın, Kızılderililerden kurtulmayı başarır, ancak beyaz topluma döneceği yerde bir mağarada yalnız başına yaşamayı ve ihtiyaçlarını tarımla temin etmeyi seçer. Sayısız baskısı yapılan ünlü *Mary Jemison* anlatısında (1824) ise kahramanımız kendisini esir almış olan Kızılderililerle bütünleşir, iki defa Kızılderiliyle evlenir, çocuk sahibi olur, kabilede saygın, mülk ve nüfuz sahibi bir konuma gelir ve beyazların arasına dönmek için karşısına çıkan birçok fırsatı ömrünün sonuna kadar teper.[41] Bu üç anlatının ikincisi (en azından kısmen) kurgusal ise de, öteki ikisinin büyük ölçüde gerçek olduğu anlaşılmaktadır. Her üçünde de kahramanların, beyaz

39 Burnham, *Captivity and Sentiment*, s. 11.

40 Joan Wallach Scott, *Gender and the Politics of History* (New York: Columbia University Press, 1988), s. 6. Bu alıntı bağlamında bir açıklama yapmak gereğini duyuyorum. Son yıllarda bazı araştırmacılar –önemli ölçüde postmodernist düşüncenin etkisiyle– "olguların hiçbir önemi yoktur, önemli olan sadece onlara verilen anlamdır" şeklinde özetlenebilecek olan aşırı bir tavır almış bulunuyorlar. Her ne kadar olgulara insanların algılayışı dışında, yani *dolaysız* bir biçimde erişmemizin mümkün olmadığına kesinlikle inanıyorsam da, böyle aşırı bir görüşe katılmadığımı belirtmek istiyorum. Olgular da, onlara verilen anlamlar da önemlidir, her biri diğerini daha iyi anlamamıza yardımcı olur. Bununla birlikte bu kitaptaki esaret anlatılarının zaten "nesnel" olgu dökümleri olmadıkları tartışmasız olduğundan, bu anlatıların *söylem inşa etmedeki rolleri* üzerine yoğunlaşmanın en doğru yaklaşım olduğu kanaatimi muhafaza ediyorum.

41 *Hannah Duston* anlatısının ilk baskısı: Cotton Mather, *Humiliations Follow'd with Deliverances: A Brief Discourse on the Matter and Method of that Humiliation which would be an Hopeful Symptom of our Deliverance from Calamity; Accompanied and Accomodated with a Narrative, of a Notable Deliverance Lately Received by Some English Captives, from the Hands of Cruel Indians...* (Boston: Printed by B. Green & J. Allen for Samuel Phillips, 1697); Abraham Panther'ın yazısının ilk baskısı, *A Surprising Account of the Discovery of a Lady who was Taken by the Indians in the Year 1777, and After Making her Escape, she Retired to a Lonely Cave, where she Lived Nine Years* başlığıyla [Benjamin West?], *Bickerstaff's New England Almanack, for the Year of Our Lord 1788* (Norwich: John Trumbull, 1787) adlı yıllıkta çıkmıştır; *Mary Jemison* anlatısının ilk baskısı: James E. [Everett] Seaver, *A Narrative of the Life of Mrs. Mary Jemison, who was Taken by the Indians,*

Resim 4. Avrupalı bir kadının cariye olarak girdiği Osmanlı sarayındaki cinsiyetler arası ilişkileri Batı anlayışına göre yeniden düzenlediği, ilham kaynağı Jean-François Marmontel'in bir öyküsü olan bir tiyatro eserinin başlık sayfası.

Isaac Bickerstaff, *The Sultan; or, A Peep into the Seraglio: A Farce* (Londra: Printed at the Chiswick Press by C. Whittingham for Sherwood, Neely, and Jones, 1817).

toplumca onaylanan *kadın* rollerinden uzaklaştıkları görülür. "Yeni Dünya" anlatılarının feminist bakış açısından yapılan çözümlemelerinde işin bu boyutlarına özellikle ağırlık verilmiştir. Örneğin Christopher Castiglia'ya göre esaret anlatısı türü, kadınlara, geleneksel toplumsal cinsiyet normlarının hayatlarını kısıtladığı evlerinin ve dar çevrelerinin dışına çıkarak kendilerine yetmek, mahrum oldukları varsayılan yetenekler sergilemek, kendilerinden esirgenen yüksek toplumsal düzeylere tırmanmak olanağı tanımıştır. Ayrıca, bir kültürden bir başkasına geçiş eyleminin sarih bir şekilde sahnelenmesi suretiyle *kültürel göreceliliğin* dayatıldığı esaret anlatıları, kadınların öz toplumlarındaki cinsiyet söylemini sorgulamalarını da mümkün kılmıştır:

> Esaret anlatıları kadın yazarlara, Amerika'da beyaz kadınlara geleneksel olarak tanınan roller karşısındaki tatminsizliklerinin dile getirildiği bir simge ekonomisi yaratmak, bu rollerle onları doğallaştıran anlatıları yeniden tahayyül etmek imkânı bahşetmiştir. Bu suretle de giderek yeni bir dişi özneyle, bu öznenin dayandığı dişi okuyucu kitlesini oluşturmuştur.[42]

Pratt, böyle "idealleştirilmiş dişi özerklik, yetke ve haz dünyaları" için *feminotopia* terimini kullanır.[43] Gerek gerçek, gerek kurgusal "Yeni Dünya" esaret anlatılarında bu tür alternatif toplumsal cinsiyet yapılarının hüküm sürdüğü farklılık mekânlarına sık tesadüf edilir.

"Şark" esaret anlatılarında ise durum biraz farklıdır. Şöyle ki, kendilerine gerçek süsü veren anlatılarda, kadınlar için Avrupa'nın toplumsal yapısından daha ehven şartlara İslam dünyasında rastlanması kesinlikle söz konusu edilmez; öte yandan roman kimlikleri açık olan, yani kurgusal kökenleri okurlardan gizlenmeyen anlatılarda kadın kahramanlar, bir Müslüman ülkesinde öz toplumlarındaki cinsiyet kısıtlamalarının aşılabildiğine, kadınların kendi kendilerini yeniden yapılandırabildiklerine şahit olabilmektedirler. Bu ilginç farklılığın bir nedeni, şüphesiz "harem" kavramının Batı dünyasına hâkim olan imgesi ve çağrışımlarıdır:

in the Year 1755, when only about Twelve Years of Age, and has Continued to Reside Amongst them to the Present Time... (Canadaigua: J.D. Bemis and Co., 1824).

42 Castiglia, *Bound and Determined*, s. 4-7.

43 Pratt, *Imperial Eyes*, s. 166-167.

Şarkiyatçı sanat ve edebiyatta harem motifi, her şeyden önce baskı ve zulümle eş anlamlıdır –hatta Alain Grosrichard'ın belirttiği gibi 18. yüzyıl Avrupa düşününde harem, "Doğu despotizmi"nin küçük ölçekte bir örneğinden başka bir şey değildir.[44] Dolayısıyla bir Avrupalı kadının, harem kurumunun nitelediği bir ülkede olumlu bir ortam bulması, anlatının gerçekçiliğini ve inanılırlığını anında sıfıra indirirdi. Oysa gerçekçi görünmek gibi bir kaygıları olmayan roman yazarları için böyle bir sınırlama söz konusu değildi, onlar gönüllerince ütopik durumlar tasarlamakta serbesttiler. Bunun herhalde en çarpıcı örneklerinden biri, Eliza Haywood'un (1693?-1756) eserleri olsa gerektir. Yayınlanmış ilk yapıtlarından biri Robert Hurst'ten uyarladığı ve İstanbul'da, Harem-i Hümayun'da geçen *The Fair Captive: A Tragedy* (1721) adlı oyun olan Haywood, birkaç başka yapıtında da esaret konusunu işlemiştir.[45] Bunlardan *Idalia; or, The Unfortunate Mistress* (1723) romanının Venedikli kadın kahramanı, vatandaşı olan bir asilzade tarafından kaçırılıp tecavüze uğradıktan ve birçok başka Avrupalının cinsel tacizine hedef olduktan sonra esir düştüğü Mağriplilerden sadece dostluk ve saygı görür. İran'da geçen *Philidore and Placentia* (1727) ile Maldiv Adaları'nda geçen *The Fruitless Enquiry* (1727) adlı eserlerde ise Avrupalı esir erkekler kahramanlık ve beceri sergileyecekleri yerde zayıftırlar, yerli kadınların iradesine tâbi olurlar. Bu suretle Avrupa'daki genel kanının aksine harem, kadınların hükmettiği, erkeklerinse zulüm gör-

44 Alain Grosrichard, *Structure du sérail: La fiction du despotisme asiatique dans l'Occident classique* (Paris: Éditions du Seuil, 1979), s. 147-149, 156. Türkçe çevirisi: *Sultan'ın Sarayı: Avrupalıların Doğu Fantezileri*, çev. Ali Çakıroğlu (İstanbul: Aykırı Yayınevi, 2004). Buna mukabil Leila Ahmed, harem kurumunun kadınlara Batı dünyasında asla bulamayacakları bir özerklik mekânı sağladığını belirtir. ("Western Ethnocentrism and Perceptions of the Harem," *Feminist Studies* 8 [1982]: 521-534.) Ancak bu görüşün, burada incelediğimiz eserlerin yazıldığı dönemde Batılılara genelde yabancı olduğuna şüphe yoktur.

45 *The Fair Captive; A Tragedy* (Londra: T. Jauncy and H. Cole, 1721); *Idalia; or, The Unfortunate Mistress* (Londra, D. Browne junr., W. Chetwood, and S. Chapman, 1723); *Philidore and Placentia: or l'Amour trop delicat* (Londra: J. Roberts, 1727); *The Fruitless Enquiry; being A Collection of Several Entertaining Histories and Occurrences, which Fell under the Observation of a Lady in her Search after Happiness* (Londra: J. Stephens, 1727).

46 Snader, *Caught Between Worlds*, s. 161, a.b.ç. Hıristiyan erkeklerin zorla sünnet edilmesi motifi de yer yer benzer bir işlev görür (s. 81). *The Fruitless Enquiry*'deki "yerli" kadının aslen Avrupalı olup bir Şark ülkesinde kraliçeliğe yükselmiş ve erkeklere hükmeder duruma gelmiş olması özellikle kayda değer. Bu paragrafta kısmen Snader'ın Haywood'un esaret konusunda yazdıklarına dair ilginç çözümlemesine dayanıyorum (s. 158-168).

47 Titus Livius'un (MÖ 59-MS 17) *Ab urbe condita* başlıklı ünlü Roma tarihinde anlattığına göre (I: 58) Kral Tarquinius Superbus'un oğlu Sextus Tarquinius, MÖ 509 yılında bir başkasıyla evli olan Lucretia'nın ırzına geçmiş, o da ailesinin şerefini korumak için intihar etmiş; buna bağlı olarak kısa bir süre sonra çıkan isyanda kral devrilmiş, Roma'da cumhuriyet kurulmuştur.

düğü bir mekân olarak yeniden tanımlanır; hatta bu son iki eserde de erkekler, yerli kadınlarla ilişkileri bağlamında iğdiş edilirler –biri cinsel ilişki kurduğu, diğeriyse kurmayı reddettiği için. Joe Snader'ın dediği gibi bu durumda "hadım edilmek, ırzına geçilmekle ironik bir şekilde eşdeğerli olur, şu anlamda ki bu eylem, ataerkil düzenin *erkeği* mağdur ettiği bir cinsel tahakküm biçimi olarak ortaya çıkar."[46]

Yalnız şunu da belirtmek istiyorum: "Gerçeklere dayalı" esaret anlatılarında Avrupalı kadınların İslam ülkelerinde yaşamayı *seçtiğine* pek rastlanmazsa da, gerçek hayatta bunun vaki olduğu bilinmektedir. Örneğin Lady Mary Wortley Montagu'nun tahminen 1718'de yazdığı bir mektupta bunun ilginç bir örneği anlatılmaktadır:

> Bir Türk kocayla yaşamayı seçmiş, üstelik çok da zarif ve akıllı olan seçkin sınıftan bir Hıristiyan kadın tanıyorum. ... Kendisi İspanyol olup Napoli krallığı İspanya'nın hâkimiyeti altında olduğu yıllarda ailesiyle birlikte orada yaşıyormuş. Erkek kardeşiyle birlikte oradan bir yelkenliyle seyahat ederken bir Türk kaptan-ı deryasının saldırısına uğrayıp esir alınmış. Şimdi, maceralarının devamını iffetli bir şekilde nasıl anlatayım size? Kendinden çok seneler önce güzel Lucretia'nın uğradığı kaza onun da başına gelmiş; ancak o putperest Romalı gibi kendini öldüremeyecek kadar imanlı bir Hıristiyanmış.[47] Güzel esiresinin zerafeti ve mazlumeliği kaptan-ı deryayı o kadar büyülemiş ki, ona ilk lütuf olarak kardeşiyle uşaklarını derhal serbest bırakmış, onlar da hemen İspanya'ya giderek birkaç ay içerisinde fidye olarak 4.000 Sterlin göndermişler. Türk, parayı alıp kadına takdim etmiş ve serbest olduğunu söylemiş. Ancak hanım, anavatanında karşılaşacağı farklı muameleyi aklında tartmış –Katolik akrabaları, içinde bulunduğu durumda yapabilecekleri en müşfik şey olarak onu mutlaka ömrünün sonuna kadar bir manastıra kapatacaklardı. Oysa imansız sevgilisi çok yakışıklı, çok hassas, ona çok tutkundu ve bütün Türk haşmetini ayaklarının önüne seriyordu. Çok kararlı bir şekilde ona özgürlüğünün şerefi kadar önemli olmadığını, kendisine şerefini iade etmesinin ise tek yolunun onunla evlenmesi olduğu-

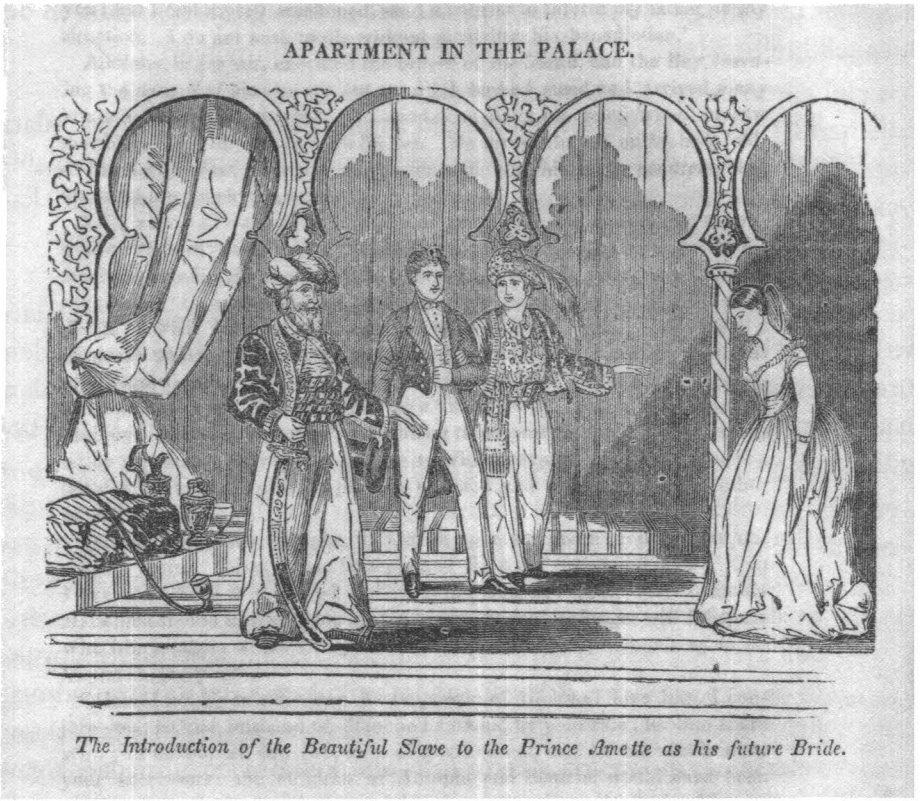
nu, fidyeyi çeyizi olarak kabul etmesini istediğini, böylelikle kocası olmayan hiçbir erkeğin onunla seviştiği için böbürlenemeyeceği bilgisini ona bahşetmesini dilediğini söylemiş. Kaptan-ı derya bu zarif tekliften o kadar etkilenmiş ki parayı geri gönderip kadına sahip olmanın kendisine yeterli olduğunu bildirmiş. Evlenmişler, kaptan-ı derya onun üstüne bir eş daha almamış, o da söylediğine göre hiçbir zaman verdiği karardan pişmanlık duymamış.[48]

Görülüyor ki İspanya'da, evlenmeden bekâretini kaybetmiş bir asilzade kadın için bir manastıra kapanmaktan başka hiçbir seçenek yoktu; o bakımdan söz konusu hanımın –"şerefini kurtarmak" bahanesiyle de olsa– İstanbul'da kalmakla gayet *usçu* bir seçim yapmış olduğu aşikârdır.

Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin teyit edildiği esaret anlatılarına gelince, her şeyden önce bunları, içerisinden çıktıkları toplumsal çerçeveye bağlamak gereklidir: Erkeklerle kadınların eşit sayılmadığı; erkeklerin üretimden, kadınlarınsa üreme ve yeniden üretimden sorumlu tutulduğu; erkeklerin devingen, kadınlarınsa durağan addedildiği; kadınların bazı erkekler tarafından bazı başka erkeklere karşı korunmaya muhtaç sayıldığı ataerkil bir düzendir bu. Hatta Claude Lévi-Strauss'un önerdiği, Luce Irigaray ve Gayle Rubin gibi feminist kuramcıların da eleştirip geliştirdiği bir görüşe göre ataerkil toplumlarda akrabalık düzenleri ve giderek bizatihi kültürel ve toplumsal yapılar, metalaştırılmış olan kadınların erkekler arasında *değiş tokuşu* üzerine kurulmuştur.[49] Bu şartlar altında "bizden" bir kadının "ötekilerden" erkekler tarafından –hem de izinsiz– ele geçirilmesi, kaçınılmaz olarak toplumsal istikrarı derinden sarsmıştır. Kadın bedeni gibi, ataerkil toplumlarda denetimi kamusal, simgesel yo-

48 *The Letters and Works of Lady Mary Wortley Montagu*, der. Lord [James Archibald Stuart-Wortley-Mackenzie] Wharncliffe, W. Moy Thomas'ın ilaveleriyle, 2 cilt (Londra: Swan Sonnenschein & Co., 1893), c. 1, s. 363-364. Bu mektuplar kısmen Türkçeye çevirilmiştir (1933, çev. Ahmet Refik [Altınay?]; 1939, çev. Reşad Ekrem Koçu).

49 Claude Lévi-Strauss, *Les structures élémentaires de la parenté* (Paris: Presses Universitaires de France, 1949); Luce Irigaray, "Le marché des femmes," *Ce sexe qui n'en est pas un* içinde (Paris: Éditions de Minuit, 1977); Gayle Rubin, "The Traffic in Women: Notes on the 'Political Economy' of Sex," *Toward an Anthropology of Women* içinde, der. Rayna R. [Rapp] Reiter (New York: Monthly Review Press, 1975), s. 157-210. Ayrıca bkz. Burnham, *Captivity and Sentiment*, s. 10-40.

Resim 5. "Güzel kölenin Prens Amette'e [Ahmed] müstakbel eşi olarak takdim edilmesi." Tunus'ta geçen bu romanın başlık sayfasında Fransızca'dan tercüme edildiği iddia ediliyorsa da, bunun okuyucu çekmek için uydurulmuş bir yalan olması muhtemeldir.

Blanche de Ranzi, or The Beautiful Turkish Slave (Boston: Gleason's Publishing Hall, 1845).

ğunluğu yüksek olan bir nesnenin, toplumun kontrolundan çıkması, hatta daha da kötüsü, başka bir toplumun kontrolü altına girmesi düşüncesi, erkekleri konu edinen esaret anlatılarının asla erişemeyeceği bir söylemsel gücü seferber etmiştir. Ama olay bundan ibaret değildir: Toplumsal cinsiyet bu anlatılara bağlam sağladığı gibi, bu anlatılar da toplumsal cinsiyetin yeniden üretilmesine katılmışlardır. Çünkü her kadının erkeğinin korumasına muhtaç potansiyel bir kurban, bedenininse

erkekler tarafından el konulabilecek bir nesne olduğu fikrini zımnen de olsa telkin etmişlerdir.[50] Rubin'in dediği gibi,

> Eğer alınıp verilenler kadınsa, o zaman [toplumsal] bağlar onları alıp veren erkekler arasındadır; kadın ancak ilişkinin vasıtası olabilir. ... "Kadın değiş tokuşu" çekici ve güçlü bir kavramdır, çünkü kadının ezilmesini biyolojiye değil, toplumsal sistemlere atfeder.[51]

İşte bu yüzden kadınları konu edinen esaret anlatıları, yazıldıkları ve okundukları ülkelerde toplumsal cinsiyetin ve ataerkil düzenin yeniden üretilmesine yaramıştır ve bu bakımdan erkekleri konu alan anlatılardan bazı önemli farklarla ayrılır. Nitekim *La belle captive*'in sonunda yazar, özgül olarak *kadın* okurlarına seslenerek şöyle der:

> İffetli Adeline'in örneği onları yüreklendirsin: Tehlike anında, bakire saflığının bu genç kahramanını hatırlasınlar; kendi kendilerine desinler ki: Adeline, bir barbar ülkesinde yapayalnız, annesinden ayrı düşmüş, akrabalarından uzakta, tam da tutkuların dorukta olduğu yaşta bir Afrikalı despot'unkilerle karşı karşıya kalmış; hükümdarın gözdesi rütbesiyle en zalim ve en yüz kızartıcı işkencelerin aygıtı arasına sıkıştırılmışken, kendini bozulmadan korumasını bilmiş, onu esir tutanın niyetlerini boşa çıkarmaya muvaffak olmuştur. Demek ki kadınların iffeti için hiçbir şey imkânsız değildir.[52]

Mağrip'te geçen esaret anlatılarında kayda değer bir öğe daha vardır: Anlatıların öznesi durumundaki kadınlar, neredeyse istisnasız olarak, çevrelerindeki kadın yerlileri son derece olumsuz şekilde betimlerler. *Viletta Laranda* anlatısından aşağıya aldığım metnin çok benzerlerine *Mary Velnet*, *Eliza Bradley* ve diğer anlatılarda da rastlamak mümkündür:

> Arabistan'ın kadınları erkekleri kadar uzun boylu değildir, simaları ise çok daha kaba ve çirkindir. Yakından bakıldığında son derece iğ-

> rençtirler. ... Dudakları ince, elmacık kemikleri çıkık ve ön dişleri o kadar büyüktür ki, üst dudaklarını neredeyse burunlarına yapıştırır. ... Kadınlar çok kirlidir ve bitle kaplıdır, kendilerini kumla bile temizlemezler. Erkeklerden sürekli maruz kaldıkları haşin muamele, cinsiyetlerinin doğal niteliği olan zerafet, duyarlılık ve şefkati aşındırmış, onları hissiz ve acımasız yaratıklar haline getirmiştir. O kadar ki, ellerine düşmek talihsizliğine sahip insanlara karşı davranışları son derece vahşidir ve bu, onlarda her türlü insanlık ve cömertlik duygusunun yok edildiğine delalet eder.[53]

Bu motifin o kadar sık işlenmesinin nedenleri ne olabilir? Esirelere ses veren yazarların erkek olabileceğini hatırlatarak iki açıklama önereceğim. Birincisi, çirkin, kaba ve acımasız Arap kadını imgesinin, Batılı okurların kimlik inşasına yarayacak bir "öteki" teşkil ettiğidir. Avrupalı orta sınıflar, kısmen kadınlarının dişiliğiyle tanımlamışlardı kendilerini; bu dişiliğin ise bazı kabul edilmiş öğeleri vardı. Kadın yumuşak, şefkatli, sevecen, merhametli, duygusal, zarif, güzel, temiz olmalıydı. Mağrip'teki kadınlarda bu niteliklerin (iddiaya göre) yokluğu, Mağriplilerle Avrupalılar arasındaki aşılmaz mesafenin bir göstergesi oluyordu dolayısıyla.

İkinci açıklamama geçmeden önce bir alıntı daha yapmak istiyorum, bu kez *Mary Velnet* anlatısından:

> [Esir pazarındaki seyirciler] arasında kendi cinsiyetimden birçok insan gördüm ve bu manzara, himaye edileceğime dair ümidimi tazeledi: Fakat heyhat! bu umut pek kısa sürdü, çünkü bana acıdıklarına dair bir belirti sergileyecekleri yerde, ıstırabımdan büyük sevinç duyduklarını belli ediyorlardı! (s. 240)[54]

50 Bu konuda bkz. Jenny Sharpe, *Allegories of Empire: the Figure of Woman in the Colonial Text* (Minneapolis ve Londra: University of Minnesota Press, 1993), s. 66-7, 120; Nancy L. Paxton, "Mobilizing Chivalry: Rape in British Novels about the Indian Uprising of 1857," *Victorian Studies* 36, 1 (1992): 5-30.

51 Rubin, "The Traffic in Women," s. 174-175.

52 *Le belle captive*, s. 95-97.

53 *Neapolitan Captive: Interesting Narrative of the Captivity and Sufferings of Miss Viletta Laranda, a Native of Naples, who, with a Brother, was a Passenger on board a Neapolitan Vessel Wrecked near Oran, on the Barbary Coast...* (New York: Charles C. Henderson, 1830), s. 28-29.

54 Metinde yer alan sayfa numaraları elinizdeki derlemeye tekabül etmektedir.

Resim 6. Mağrip'te Hıristiyan kölelerin ölümle tehdit edilerek Müslüman olmaya zorlanmalarının simgesel yoğunluğu hayli yüksek bir temsili resmi. Görüldüğü gibi Kuran-ı Kerim önüne konmuş, kılıçlar havaya kaldırılmış, kölenin cevabı bekleniyor.

Charles Sumner, *White Slavery in the Barbary States* (Boston: John P. Jewett and Company, 1853).

Daha sonra bir Cezayirli kadının emrine verildiğinde Mary Velnet onun da ne kadar zalim olduğunu, denetimindeki köle kadınları çırılçıplak soyup ateşe yanaştırdığını, korlar üstünde yürüttüğünü, hatta aralarından birini öldürdüğünü ve bütün bunlardan ziyadesiyle zevk aldığını anlatır. (s. 248) Sanırım bu öykülerin ana fikri, kadınlar arasında *cinsiyete dayalı doğal bir dayanışma zemini* olmadığıdır ki, feminist görüşlerin ortaya çıkmaya başladığı o çalkantılı yıllarda böyle bir savın önemi küçümsenemez. Ne de olsa Mary Wollstonecraft (1759-1851) büyük yankılar uyandıran *A Vindication of the Rights of Women* başlıklı ünlü eserini 1792'de yayınlanmıştı.[55] Mary Velnet anlatısının yazarı, bundan sadece on yıl sonra yayınlanan kitabında, Mağrip'teki kadınlarla Avrupalı kadınları birbirlerine düşman göstererek acaba bütün kadınlara "hemcinslerinizden beyhude hayır beklemeyin" mi diyordu? Bunu ancak spekülasyon düzeyinde bir öneri olarak okuyucularımın takdirine bırakıyorum.

Din Propagandası

Mağrip'te beyazların esareti konusunda Amerika'da yayınlanan ilk kitabın,[56] Kızılderililerin elinde esaretle ilgili bazı eserlerin de yazarı olan ünlü Püriten önder Cotton Mather'a (1663-1728) ait olması bir tesadüf değildir. Ondan yirmi yıl kadar önce Amerika'da yayınlanan ilk Kızılderili esaret anlatısı olan Mary Rowlandson'un hatıratı da,[57] genellikle Increase Mather'a (1639-1723) atfedilen müstear adlı bir önsözle çıkmıştı. Esaret anlatılarında sık görülen motifler arasında tevekkül, engeller karşısında imanın gücü, din değiştirme baskılarına direniş, mucizevi işaretler ve Tanrı'nın inayetiyle gerçekleşen kurtuluş önemli yer tutar; devirlerinin en nüfuz sahibi din adamları olan baba-oğul Mather'ların bu eserlerle yakından ilgilenmiş olmaları işte bundandır. Böyle kitaplara yüklenen dinsel ana fikir, esaret ve köleliğin bir imtihan olduğu, dinlerine sadık kalanlarla çektikleri ıstırap sayesinde Tanrı yolunu bulanların bu imtihanda başarı kazanacakları ve O'nun inayetiyle hürriyetlerine kavuşacaklarıdır.

Mary Rowlandson anlatısında bu motif her şeyin üzerinde önem taşır; nitekim metnin sonunda yalnız olayın kahramanı ve aktarıcısı değil, üstelik de bir papaz karısı olan Rowlandson şöyle demektedir:

> Rab bana bu zahiri şeylerin batıl olduğunu gösterdi, *batılların batılı ve can sıkıntısı* olduğunu; bir gölgeden, anlık esintiden, köpükten, devamlılığı olmayan şeylerden ibaret olduğunu; Tanrı'nın kendisine tevekkül etmemiz, sadece O'na güvenmemiz gerektiğini. İçimde önemsiz konulara ilişkin bir dert belirecek olsa, kendimi denetleyecek bir vasıta var şimdi elimde;

55 Londra: J. [Joseph] Johnson, 1792.

56 Cotton Mather, *The Glory of Goodness: The Goodness of God, Celebrated; in Remarkable Instances and Improvements Thereof; and More Particularly in the Redemption Remarkably Obtained for the English Captives, which have been Languishing under the Tragical, and the Terrible and the most Barbarous Cruelties of Barbary* (Boston: T. Green & Benjamin Eliot, 1703). Cotton Mather'ın, Haziran-Eylül 1692'de Massachussetts'in Salem köyünde 20 sözde-cadının idamı ve bir o kadarının da hapiste ölümüyle sonuçlanan ünlü duruşmalarda başı çekenlerden biri olduğunu hatırlatmakta belki yarar vardır.

57 Mary Rowlandson, *The Soveraignty & Goodness of God, Together with the Faithfulness of His Promises Displayed; Being a Narrative of the Captivity and Restauration of Mrs. Mary Rowlandson, Commended by her to all that Desire to Know the Lord's Doings to, and Dealings with Her. Especially to her Dear Children and Relations* (Boston, 1682). Bu ilk baskının dört sayfalık bir bölümü hariç hiçbir nüshası günümüze ulaşamamıştır; ancak eser aynı yıl içinde Cambridge'de ve Londra'da da yayınlanmış, üç yüz küsur senedir defalarca yeniden basılmıştır.

tedirgin olduğumda diyorum ki, "Daha geçen gün, dünya benim olsaydı, onu Özgürlüğümle değişirdim veyahut da bir Hıristiyana Uşaklıkla." Anlık ve önemsiz dertlerin ötesine bakmayı öğrendim ve onların karşısında sessiz kalmayı; Musa'nın dediği gibi: *Rahat durun ve Rabb'in kurtarışını görün.*[58]

Aynı tema Türk illerinde esaret anlatılarında da görülür. İngiltere'ye sığınmış bir Fransız Protestan subayının kızı olup, İngiliz edebiyatının ilk profesyonel kadın yazarları arasında yer alan Penelope Aubin'in (1679-1731) *The Noble Slaves* (1722) adlı eseri, buna güzel bir örnektir. Tamamen kurgusal olmakla birlikte esaret anlatılarından esinlendiği çok açık olan, hatta birkaç birinci şahıs esaret anlatısı içeren bu eserin ithaf bölümünde yazar, hamiyesi Lady Colerain'den "Rabb'in İnayetini hor gören Tanrı tanımazlara karşı" destek dilemektedir, zira "bu öykü tam da takdiri ilahiyi savunmak ve insanları, artık birbirlerine güvenemedikleri günümüzde, O'na güvenmeye teşvik etmek için yazılmıştır."[59] Yine esaret anlatılarından ilham aldığı anlaşılan *The Strange Adventures of the Count de Vinevil and his Family* (1721) adlı diğer bir yapıtını da "Tanrı'nın İnayetinin her olayda tezahür ettiği bir öykü" olarak betimler Aubin.[60]

Elinizdeki kitaba alınanlar içinde bu motifin en belirgin olduğu eser *Eliza Bradley* anlatısıdır. Daha anlatının başından Eliza Bradley'nin dindar olduğu bellidir. Kendisi sabah akşam

58 *The Garland Library of Narratives of North American Indian Captivities*, c. 1, s. 36. Metinde yatık harflerle yazılmış olan cümleler Kitab-ı Mukaddes'ten uyarlanmıştır: İlki "Va'iz," I: 2 ve 14; ikincisi "Çıkış," XIV: 13.

59 Mrs. [Penelope] Aubin, *The Noble Slaves; or, The Lives and Adventures of Two Lords and Two Ladies who were Shipwreck'd and cast upon a Desolate Island near the East-Indies, in the Year 1710... How, in their Return to Europe they were taken by two Algerine Pirates near the Straits of Gibraltar. Of the Slavery they endured in Barbary; and of their Meeting there with Several Persons of Quality, who were likewise Slaves...* (Londra: E. Bell vb., 1722), s. vi. Örneğin Eleonora ve Anna'nın birinci şahıs esaret anlatıları için bkz. s. 61-80.

60 Mrs. [Penelope] Aubin, *The Strange Adventures of the Count de Vinevil and his Family. Being an Account of what Happen'd to them whilst they Resided at Constantinople. And of Madamoiselle Ardelisa, his Daughter's being Shipwreck'd on the Uninhabited Island Delos...* (Londra: E. Bell v.b., 1721), s. 6.

61 Aynı olay, *Mary Rowlandson* anlatısında da vardır. (*The Garland Library of Narratives of North American Indian Captivities*, c. 1, s. 7.)

62 Baepler, *White Slaves, African Masters*, s. 17.

63 *La belle captive*, s. 47-48.

Tanrı'ya şükrettiği gibi, yorgun, kederli ve ümitsiz olan kocasına moral vermeye çalışır, Tanrı'ya tevekkül ederlerse onları düşmanlarından koruyacağını hatırlatır. (s. 319) Bir ara efendisi ona eşyaları arasından çıkan Kitab-ı Mukaddes'i iade ettiğinde[61] sevincinden içi içine sığmaz:

> Bu kadar değerli bir hediyeyi, hem de doğası icabı Hıristiyan dinimize düşman olan birinin elinden aldığımda duyduklarım belki tahmin edilebilir, ama ben onları tarif etmeye hiç kalkışmayacağım. Duygularım hakkında doğru bir fikir edinmek için, Hz. İsa dinine tam bir imanla bağlı olan, O'nun elinden rahmet bulan ve O'nu bütün dünyaya tebliğ etmekten sakınmayan –ve yalnız öyle biri– o günlerde bulunduğum memlekete bir hayali yolculuk etsin: Uzak ve dinsiz bir diyar, ruhların düşmanının [yani Şeytan'ın] muzaffer olduğu bir karanlıklar ülkesi ki, Mübarek Kurtarıcı'mızın akideleri oradaki putperest ırk tarafından hakir görülmekte ve alaya alınmaktadır. (s. 325)

Yukarıdaki sözlerin bir Müslüman ülkesini betimlemek için sarf edilmiş olması en azından şaşırtıcıdır; *Eliza Bradley* anlatısının 19. yüzyılda Amerika'daki dini okullarda (*Sunday school*) çocuklara ders kitabı olarak okutulduğu hatırlandığında[62] bu şaşkınlık dehşete dönüşse yeridir.

Keşke bu örnek bir istisnadan ibaret olsa, ama değil: Türk illerinde esaret anlatılarında İslam aleyhtarlığı yer yer iyice gemsizdir. *La belle captive*'de esirleri ellerinde tutan Türkler, onlara ne yapılması gerektiğini tartışırlar:

> Bazıları, batıl dinlerinin bir ilkesi gereğince öldürülmelerini talep ediyorlardı ki, Hıristiyan kurbanlar kesmek suretiyle kendilerine Muhammed'in cennetinde bir yer sağlayabilsinler; diğerleri ise menfaatleri gereğince yüklü bir fidye almak ümidiyle buna karşı çıkıyorlardı.[63]

Demek ki İslam ilkelerine göre Hıristiyan kurban kesmek, cennete girmek için yeterliymiş! Böyle mesnetsiz fikirlerin kökenine burada girmeyeceğim. Gerçi Avrupa'da Haçlı Seferleri'ne dayanan köklü bir Müslüman

düşmanlığı geleneği vardı, üstelik Osmanlı İmparatorluğu'nun İstanbul'u fethetmiş, Akdeniz'i ablukaya almış, giderek Viyana kapılarına dayanmış olduğu düşünüldüğünde Avrupalıların İslam âlemine korku ve nefretle bakmasını anlamak zor değildir. Fakat *Eliza Bradley* anlatısının yayınlandığı Amerika'da durum farklıydı; birkaç gemisinin korsanlar tarafından ele geçirilmiş olması dışında Amerika ile İslam dünyası arasında doğrudan bir ilişki yoktu. O halde dönemin birçok Amerikan yayınında bu kadar şiddetli bir İslam aleyhtarlığı olmasını neye bağlamalıyız? Bu konuda Robert J. Allison ilginç bir gözlemde bulunmaktadır:

> Amerikalılarla Avrupalılar, İslam hakkında çarpık fikirlere sahiptiler, ancak bu fikirler işlerine yarıyordu. Aydınlanma çağı yazarları, istibdada boyun eğmenin, fikir ve tartışma hürriyetini kısıtlamanın, zulüm ve anarşi denilen ikiz belaların arz ettiği tehlikelere ilişkin uyarıcı bir işlev gören bir İslam âlemi imgesi yaratmışlardı... Değişik siyasi felsefeleri olan Amerikalılar, İslam tarihinden alınacak özgül dersler konusunda hemfikir değildiler ama, hepsi de –İngiltere'ye sadık olanlarla bağımsızlık taraftarları, Cumhuriyetçilerle Federalistler– İslamiyet'in dini ve siyasi baskıya yol açtığı kanısında birleşiyordu... İslam dünyasını kendi toplumları için bir nirengi noktası olarak kullanan Amerikalıların vurguladığı, tarihi hakikatler yahut İslam'ın gerçeğe sadık bir tarifi değil, bu tarifin siyaset alanında kullanışlılığıydı. İslam dünyası, Mathew Lyon ve Thomas Paine gibi özgürlükçüler için olduğu kadar John Adams ve Alexander Hamilton gibi tutucular için de son derece faydalı bir retorik aygıtıydı.[64]

O halde İslam, Amerikan kamuoyu için bir gerçeklik değil, *soyut bir kavram*'dı –Amerika'nın siyasi kültüründe neredeyse kutsal sayılan bazı değerlerin antitezi niteliğinde bir kavram. Bu değerlere yönelik herhangi bir tehdidi akla getirmek için İslam'dan söz etmek yeterli olabiliyordu. Nitekim *Don Quijote*'deki "Esirin Öyküsü" üzerine temellendirilmiş olan *Slaves in Algiers; or, A Struggle for Freedom* (1794)

64 Robert J. Allison, *The Crescent Obscured: The United States and the Muslim World, 1776-1815* (New York: Oxford University Press, 1995), s. 35, 59.

Resim 7. Bir yandan esirlere türlü eziyet edilirken, bir yandan da rahipler Türklerle fidye pazarlığı yapıyor. Mağrip'teki esir Hıristiyanların kurtuluşuna adanmış örgütlerden biri olan *Trinitarien* (Teslisçi) rahiplerden Pierre Dan'ın ünlü eserinin iç kapağında Gilles Rousselet'nin gravürü.

Histoire de Barbarie et de ses corsaires (Paris: Pierre Rocolet, 1637). (Houghton Library, Harvard University).

başlıklı tiyatro oyununun yazarı Susanna Rowson (1762-1824), kitabının önsözünde olayın siyasi boyutunu büyük içtenlikle ortaya koyar:

> Temel gayem, umuma öyle bir sahne eğlencesi sunmak olmuştur ki, bir tebessüm uyandırsa veyahut bir hassasiyet gözyaşı celbetse dahi, içinde idaresi altında yaşadığım hükümetin ahlaki ve siyasi ilkelerine zarar verecek en ufak bir duygu barınmasın. Aksine, toplumsal faziletleri yüceltmek, onların zıddı olan kusurları ise hak ettikleri horluğa ve alaya tâbi tutmak için çaba sarf ettim.[65]

Tahmin edilebileceği gibi oyundaki Müslümanlar, başlangıçta Amerikan ilkelerinin "zıddı" niteliğindeki bilumum kusurların ete kemiğe bürünmüş halidirler; ancak sonradan Amerikalı esirler onları ikna etmeyi başarırlar ve hürriyet davasına kazandırırlar.[66]

Mağrip'te Avrupalıların esareti konusunu Hıristiyanlık propagandası çerçevesinde işleyen en çarpıcı kitaplardan biri, Léon-Nicolas Godard (1825-1863) adlı rahibin 1857 ile 1886 arasında en az 11 baskısı yapılmış olan *Soirées algériennes* başlıklı eseridir. Hayatının elli yılını Cezayir'de geçirmiş olan Dom Gervasio Magnoso isimli bir papazla birkaç akşam devam eden bir sohbet şeklinde düzenlenmiş olan bu kitapta (akla *Decameron* geliyor ama, hiç onun kadar eğlenceli olduğu sanılmasın!) didaktik boyut son raddeye çıkmış durumdadır. O kadar ki, Godard, Roma İmparatorluğu döneminin ilk Hıristiyan şehitleriyle Cezayir'deki esirleri aynı kefeye koymakta, kölelerin özgürlük davasını Hıristiyanlıkla putperestlik arasındaki mücadeleye benzetmektedir.[67] İlk bakışta abes kaçabilir bu karşılaştırmalar, lakin esaret anlatıları bir külliyat olarak ele alındığında bunun sadece çok yaygın bir uygulamanın aşırı bir örneğinden ibaret olduğu görülecektir. Gerçekten de anlatıların birçoğunda esaret olayının tümüne din merceğinden bakılmakta, Kitab-ı Mukaddes'ten özenle seçilmiş ayetler vasıtasıyla kölelerin çilesine anlam verilmeye çalışılmaktadır. Örneğin "Vaki olacak ki, Allahın Rab seni esaretten geri getirecek ve sana merhamet edecek ve aralarına dağıttığı bütün kavimlerden seni toplayacaktır," "Ve onları taifeler arasına esir sürdüğüm için ve onları tekrar kendi diyarlarına topladığım için ve orada onlardan hiçbirini geride bırak-

madığım için bilecekler ki ben onların Allahı Rab'ım"[68] gibi ayetlere göndermeler yapılarak, İsrailoğullarının Mısır veyahut Babil'deki esaret yıllarıyla Avrupalı kölelerin Mağrip'teki deneyimleri arasında koşutluklar savlanmıştır. Dahası, "Yeni Dünya" esaret anlatılarında dinin yerini irdeleyen çok ilginç kitabında Gary L. Ebersole'un dediği gibi, yalnız kölelerin içinde bulunduğu şartlar Kitab-ı Mukaddes'e atıfta bulunularak yorumlanmakla kalmamış, çektikleri çileler de Kitab-ı Mukaddes'i tefsir edişlerini etkilemiştir: "Esirenin Kitab-ı Mukaddes'i okuyup yorumlamasıyla esaretini bedenen tecrübe edişi arasındaki diyalektiğin bilincine varılmalıdır."[69]

Esareti süresince Kitab-ı Mukaddes'i iki defa baştan sona okuduğunu belirten Eliza Bradley, en sıkıntılı anlarında bunda teselli ve rahatlık bulduğunu belirtir: "Yalnızca bu sayededir ki şimdi *dinsizler ülkesinde hak yolunu bulduğum an takdis olsun* diyebiliyorum." (s. 337) Hak yolunu bulan bir tek kendisi değildir üstelik; haftalarca çölde yol aldıktan, açlık ve susuzlukla cebelleştikten, ölümle defalarca burun buruna geldikten sonra yoldaşları da imanlıdır artık: "Daha birkaç ay öncesine kadar Hz. İsa'nın İncil'ine yabancı olan bu zavallı esirlerin şimdi diz çöküp kırgın bir Tanrı'dan rahmet ve himaye dilediklerini görmek beni çok memnun ediyordu. Dilerim hep O'na geçmişteki lütuflarından dolayı müteşekkir olsunlar, gelecekte de O'na tevekkül etmeyi öğrensinler –işte o zaman herkesten fazla *meşakkat çektiğimiz bize hayırlı oldu*[70] demeye hak kazanırlar." (s. 328)

Sözün kısası, Avrupalı esir ve esirelerin deneyimlerini kendi başlarına, yani uygun bağlama oturtmaksızın layıkıyla algılamak mümkün değildi, onları mutlaka *doğru anlamlandırmak* gerekiyordu. Ne de olsa esaret anlatılarının bazen sekiz-on satırı bulabilen uzun ve ayrıntılı başlıkları, zaten kitaptaki olayları ana hatlarıyla özetli-

65 Mrs. [Susanna] Rowson, *Slaves in Algiers; or, A Struggle for Freedom: a Play, Interspersed with Songs, in Three Acts* (Philadelphia: Printed for the author by Wrigley and Berriman, 1794), s. ii.

66 Bu vesileyle yalnız İslam aleyhtarı değil, onların yanı sıra birçoğunu Protestanların yazdığı Katolik aleyhtarı esaret anlatılarına da rastlandığını belirtip bir örnek vermekle yetineyim: Maria Monk, *Awful Disclosures of the Hotel Dieu Nunnery of Montreal* (New York: Published for Maria Monk by Hoisington & Trow, 1836); bu eser, Theodore Dwight, William K. Hoyte ve John Jay Slocum gibi yazarlara da atfedilmiştir.

67 M. L'Abbé Léon[-Nicolas] Godard, *Soirées algériennes: Corsaires, esclaves et martyrs de Barbarie* (Tours: Alfred Mame et Fils, Éditeurs, 1886), s. 55.

68 Kitab-ı Mukaddes, "Tesniye," XXX: 3 ve "Hezekiel," XXXIX: 28.

69 Ebersole, *Captured by Texts*, s. 36.

70 Kitab-ı Mukaddes, "Mezmurlar," CXIX: 71'den uyarlanmıştır. Bu ayet, *Mary Rowlandson* anlatısında da geçmektedir. (*The Garland Library of Narratives of North American Indian Captivities*, c. 1, s. 36.)

yordu –hem de okuyucuda heyecan yahut gerilimden en ufak bir iz bırakmayacak biçimde. Geriye kalan, bu olaylardan gereken dersi almaktı. Esaret anlatısı, gündelik olaylardan ve kişisel deneyimlerden arınarak Kitab-ı Mukaddes'e dayanan bir yorum merceğinden geçirildiği zaman, esir yahut esire bütün cemaat için bir kıdve, esaretinin öyküsü ise cemaat için bir öğretici mesel haline geliyordu.[71] O halde burada tam da Bahtin'in tanımladığı cinsten bir "farklı-dillilik" vardır: Esirenin başından geçenlerin sıralanması, Increase Mather gibilerinin yazdığı önsöz yahut sonsöz, Kitab-ı Mukaddes, hep bir bütünün ayrılmaz öğeleri addedilmelidir. Esaret anlatısı dediğimiz, bu farklı seslerin –hatta bu farklı *dillerin*– alaşımıdır.

"Yeni Dünya" esaret anlatılarında, esir ve esirelerin çektikleri eziyet karşısında zaman zaman şüpheye düştükleri, Tanrı'yı kendilerine haksızlık etmekle suçladıkları, isyana sürüklenip imanlarını kaybetmeye yaklaştıkları görülür ama, Hıristiyanlığı bırakıp da putperest yahut animist olan Kızılderililerin dinine geçmeleri çok enderdir. Türk illerinde esaret anlatıları, işte bu noktada önemli bir farklılık arz eder: Gerek kölelerin anılarında, gerekse onları fidye karşılığında kurtarmak için çalışan dini örgütlerin yayınlarında, Müslümanlık, her an Hıristiyanları doğru yoldan saptıracak, ruhlarını ebediyen cehennemde yanmaya mahkûm edecek büyük bir *tehlike* olarak temsil edilir sık sık.[72] Hem de burada dile getirilen sorun, kölelerin ille de inanarak Müslüman olmaları değil, onlara zulmedenlerin sürekli baskısına dayanamayarak istemeden, mecburiyet karşısında dinlerini terk etmeleridir. Kadınlarla çocukların kurtarılmasına öncelik verilmesi tam da bu sebepleydi zaten: Maruz kaldıkları gaddarlığa yetişkin erkekler kadar dayanamayacakları varsayıldığından, dünyevi ıstırapla-

71 Ebersole, *Captured by Texts*, s. 23.

72 Örneğin İslam diniyle kültürünün İngiliz edebiyatında Hıristiyanlar için cezbedici bir tehlike olarak temsil edilmesi hakkında bkz. Daniel Vitkus, *Turning Turk: English Theater and the Multicultural Mediterranean, 1570-1630* (New York: Palgrave Macmillan, 2003), özellikle 5. bölüm.

73 Friedman, *Spanish Captives in North Africa*, s. 89.

74 Mrs. Crisp, *The Female Captive*, c. 2, s. 27-41.

75 Kuran-ı Kerim, Bakara II:256. Bkz. [Barthélemy] d'Herbelot, *Bibliothèque orientale, ou Dictionnaire universel, contenant tout ce qui fait connoître les peuples de l'Orient...*, 6 cilt (Paris: Moutard, 1781-1783), c. 2, s. 318. Ancak d'Herbelot, bu ayetin başka bir ayetle karşılaştırılıp tartışmaya açıldığını da sözlerine ekler.

76 *An Historical and Geographical Account of Algiers; Comprehending a Novel and Interesting Detail of Events Relative to the American Captives* (Philadelphia, Hogan and M'Elroy, 1797), s. 242.

77 Samuel C. Chew, *The Crescent and the Rose: Islam and England during the Renaissance* (New York: Oxford University Press, 1937), s. 375.

rını dindirmek için değil de manevi geleceklerini garantiye almak için bir an önce kurtarılmaları gerektiğine inanılıyordu.

Hıristiyan kölelerin dinlerini değiştirmek için arada bir baskı gördükleri muhakkak doğrudur. Örneğin bir arşiv belgesinde 1666-1669 yılları arasında köle olan Bernarda de la Torre adlı genç bir İspanyol kızının, Müslüman olup sahibiyle evlenmeyi reddettiği için çok eziyet çekmiş olduğu görülmektedir.[73] *Mrs. Crisp* anlatısında ise yazar, bir harem ziyareti sırasında mecliste bulunan kadınların söylediklerini anlamadan tekrarlarken, farkında olmadan kelime-i şehadet getirdiğini, bu yüzden yerliler tarafından Müslüman sayıldığını, bunu inkâr ettiği zaman ölümle tehdit edildiğini uzun uzun anlatır.[74] Ancak bu gibi olayların kural değil istisna olduğu kesindir ve bunun böyle olduğu yıllar boyunca defalarca yinelenmiştir. Örneğin şarkiyatçılığın anıtsal eserlerinden Barthélemy d'Herbelot'nun (1625-1695) *Bibliothèque orientale*'ının (1697) "Din" maddesinde "*Dinde zorlama yoktur*" ayeti aynen aktarılmakta, bu sözlerle insanları zorla Müslüman yapmanın yasaklandığı açıklanmaktadır.[75] Ondan tam bir asır sonra basılan James Wilson Stevens'ın Cezayir'e dair belgesel kitabında ise yerlilerin kölelerini dinlerini değiştirmeye zorlamadıkları özellikle vurgulanmakta, "din değiştirmeleri işlerine gelmez, çünkü o takdirde fidyelerinden olurlar" denmektedir.[76] Ki bu da gayet akla yakındır, zira Avrupa bandıralı gemilere saldırıp esir toplayan korsanlar her şeyden önce iktisadi amaçlar güttüklerinden, bu çok önemli gelir kaynağını tehlikeye sokmaları son derece mantıksız olurdu. O halde Müslümanlığın Hıristiyan esirler için sürekli bir "ruhani tehlike" arz ettiği iddiası, gerçekten esirlere uygulanan baskıyla değil, İslam âlemiyle Hıristiyan dünyası arasındaki jeopolitik ilişkilerin tarihiyle ilintilidir. Bir yandan da, Samuel Chew'nun dediği gibi "Müslümanların esirleri din değiştirmeye zorladıkları yolundaki yaygın kanı, herhalde firar etmiş, ya da fidye ödenerek kurtarılmış olan eski esirlerin, daha ehven şartlara kavuşmak uğruna Hıristiyanlıktan gönüllü olarak ayrılmış olmalarını, böyle bir mecburiyet iddiasının ardına saklama çabalarından kaynaklanıyordu."[77]

Tabii tarih boyunca esaret anlatılarında dinin sabit ve değişmez bir etkisi olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Gerek Avrupa'da, gerekse Amerika'da yayınlanan ilk esaret anlatıları genellikle dinsel kurumlar tara-

fından onaylanmış, hatta bazıları özellikle böyle kurumların nüfuzunu artırmak veyahut onlar için para toplamak niyetiyle basılmıştı; ancak yayıncılığın giderek laikleşmesiyle durum değişmiş, bu da yayınlanan eserlerin içeriğini etkilemiştir:

> [Y]ayıncılık üzerindeki dinsel denetim gerileyince esaret anlatıları da çarpıcı bir biçimde değişmiş, yayıncılar, yeni anlatılar için artan talebi karşılamak üzere tümüyle kurgusal metinler basmaya başlamışlardır. Bu yeni kurgusal anlatılarda olaylar Tanrı'nın inayetine değil de insanların iradesine bağlı olarak gelişir. Laikleşen öyküler, esirlerin kurtarılmak için Tanrı'dan şefaat beklerken çektikleri çileler üzerinde değil, kurtaranın inisiyatifi üzerinde yoğunlaşır.[78]

Elinizdeki kitapta böylelerinin de örnekleri mevcuttur. Örneğin *Mrs. Villars* ve *Polly Davis* anlatılarında kahraman ve becerikli (ve de erkek!) bireylerin kişisel girişimiyle esireler kurtulmakta, hikâyeler mutlu bir sona ermektedir. Bununla birlikte Hıristiyan-Müslüman karşıtlığının –arka plana itilmiş de olsa– bütün bu anlatılarda varlığını koruduğu da inkâr edilmez bir gerçektir.

Köleliğin Eleştirisi

Batı edebiyatlarında 17. yüzyıldan itibaren sık görülen bir uygulama, ya Avrupa'yı ziyaret eden bir yabancının, ya da yabancı bir ülkede seyahat eden bir Avrupalının kaleminden çıktığı süsü verilerek, üstü kapalı bir toplumsal eleştiri dile getirmesidir. Bu şekilde yazarlar, şimşekleri üzerlerine çekmeden toplumlarında gördükleri haksızlıkları, yolsuzlukları, mantıksızlıkları acımasızca yerebilmişlerdir. Yukarıda bu yöntemin cinsiyet konusunda kullanılışına değindim; Mağrip esaret anlatılarında bu tür toplumsal eleştirinin aldığı başka bir biçim de kölelik kurumu bağlamındadır.

Bilindiği gibi Amerika Birleşik Devletleri'nde kölelik, ancak güney eyaletlerinin 1865 yılında İç Savaş'ta yenilgiye uğramasından sonra kaldırılabilmiştir; fakat köleliğe karşı mücadele kuzey eyaletlerinde çok

daha erken başlamıştı. Henüz 1700'de basılan bir kölelik karşıtı broşürde Amerika ile Mağrip'teki kölelerin durumu karşılaştırılmıştır.[79] Genç Amerikan cumhuriyetinin önde gelen liderlerinden Benjamin Franklin (1706-1790) de ölümünden kısa bir süre önce, 25 Mart 1790'da *Federal Gazette*'te "Historicus" müstear adıyla yayınlanan bir makalesinde benzer fikirler dile getirmiş, güney eyaletlerinin köleliği meşrulaştırıcı savlarını bir hayali Cezayirlinin ağzından aktararak güzelce hicvetmiştir.[80] Stevens, kısa bir süre sonra yayınlanan ve hayli etkili olan eserinde ise köleliğin, "bu kadar şeytanca bir ilkeyi meşru saymaya devam eden ülkelerde barbarlığın kalıntıları bulunduğunun tartışılmaz kanıtı" olduğunu belirterek şöyle demektedir:

> [B]u lanet edilesice uygulamayı biz de benimsemiş durumdayız ve hemcinslerini en ufak bir pişmanlık duymadan esir edebilen yarı-barbarlar, özgürlük ülkesi olduğu habire vurgulanan Amerika Birleşik Devletleri'nde cirit atmaktadır. O halde, kendi yaptıklarımıza sadece mukabele ederek vatandaşlarımıza karşı misilleme yapan bir avuç barbarı [yani Cezayirlileri] hangi yüzle kınıyoruz?[81]

Kölelik aleyhtarı mücadelenin en etkili ve en belagatli militanlarından Charles Sumner (1811-1874), ilk kez 1847'de tebliğ olarak basılan, daha sonra da genişletilerek kitaplaştırılan *White Slavery in the Barbary States* başlıklı eserinde Mağrip'te koyu tenli insanların kölesi olan beyaz tenli insanların korkunç durumunu anlatırken, çok açık seçik bir şekilde ülkesine bir ayna tutmakta, Amerika'da beyaz tenli insanların kölesi olan koyu tenli insanların da aynı zulme tâbi tutulduğunu vurgulamaktaydı. Amerika'da köleliği kaldırmayı reddeden güney eyaletleriyle Mağrip'in aynı enlemde olduğuna dikkat çeken Sumner, "Belki de iklimlerinin tembellik, dermansızlık ve bencillik doğuran ortak nitelikleri, her iki bölgenin de özelliği olan, adaletin ve insanlığın gereklerine karşı du-

78 Barbara Mortimer, *Hollywood's Frontier Captives: Cultural Anxiety and the Captivity Plot in American Film* (New York ve Londra: Garland Publishing, 2000), s. 16.

79 [Samuel Sewall], *The Selling of Joseph: A Memorial* (Boston: Bartholomew Green & John Allen, 1700).

80 Benjamin Franklin, *Writings* (New York: Literary Classics of the United States, 1987), s. 1158.

81 Stevens, *An Historical and Geographical Account of Algiers*, s. 234-235.

yarsızlığın temelinde yatan etmendir" demektedir.[82] Nitekim kölelikten kurtulmuş olan bir zencinin aynı yıllarda yayınlanan anı kitabının başlığı çok anlamlıdır: *Narrative of the Sufferings of Lewis Clarke, during a Captivity of more than Twenty-Five Years, Among the Algerines of Kentucky, one of the so-called Christian States of North America.*[83] Burada kendisine eziyet edenlerden "Kuzey Amerika'nın sözde Hıristiyan eyaletlerinden Kentucky'nin Cezayirlileri" gibi çarpıcı bir deyimle söz etmesi yalnız Mağrip'te ömür tüketen Amerikalı ve Avrupalı kölelerin acıklı durumunu hatırlatmakla kalmamakta, Amerika'da uygulanan köleliğin ancak "Mağripli barbarlar"a layık olabileceğini de üzerine basa basa dile getirmektedir. Amacının Cezayir'de ve Amerika'da uygulanan kölelikler arasındaki şüphe götürmez koşutlukları gözler önüne sermek olduğunu belirten Sumner, sözlerine şöyle devam eder:

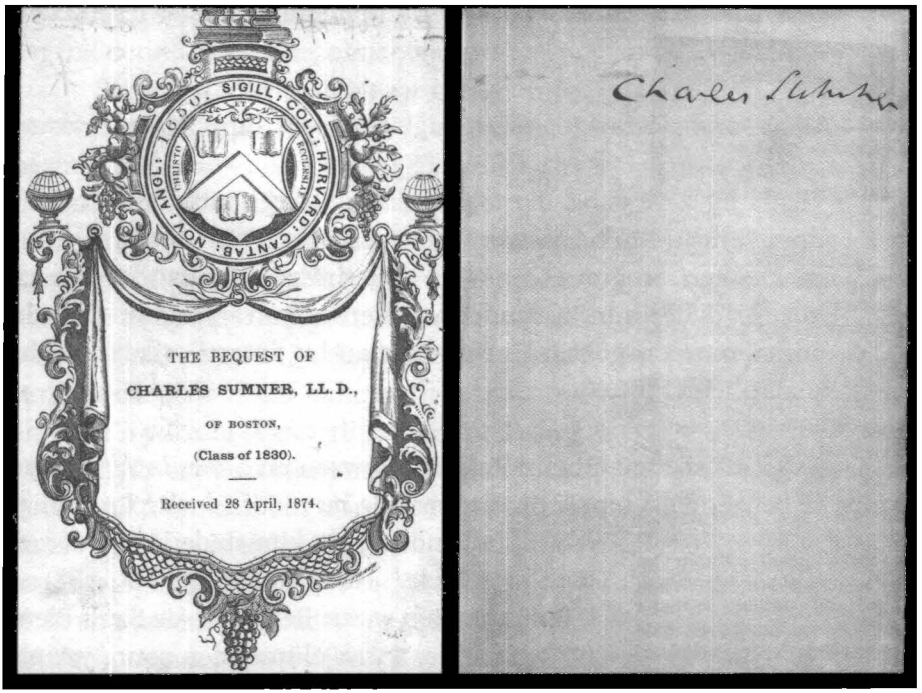
> Vicdan sahibi hiçbir insan, beyaz vatandaşlarının özgürlüğü için mücadele ederken kendine –ve belki de bütün dünyaya– şunu itiraf etmekten kendini alamayacaktır ki, beyaz insan uğruna öne sürülen her sav, her fikir, her talep, zincire vurulmuş durumdaki koyu tenli kardeşi için de eşit derecede geçerlidir. Dolayısıyla Cezayir'deki kölenin uyandırdığı ilgi, yurdumuzdaki köleyi de kapsamıştır. Bazen ikisinin aynı şartlarda yaşadığı söylenmiştir; fakat bazen de açık açık belirtilmiştir ki Amerika'mızdaki köleliğin vahşeti, Cezayir'dekini geride bırakmaktadır.[84]

Beklenebileceği üzere bu konu, esaret anlatılarında da yer yer kendini gösterir. Örneğin Royall Tyler'ın (1757-1826) yazdığı, ancak gerçek bir esirin anıları olarak takdim ettiği *The Algerine Captive* (1797) başlıklı roman ilginç bir öncüle dayanmaktadır: Afrika'dan Amerika'ya zenci köle taşıyan bir gemide hekim olan Doktor Underhill, gün gelir Cezayirli korsanlara esir düşer ve onlardan gördüğü kötü muamele karşısında geçmişte yapmış olduklarından pişmanlık duyar. Bu karşılaştırma hayli etkileyici-

82 Boston: John P. Jewett and Company, 1853, s. 11-13.

83 Boston: David H. Ela, 1845. Harriet Beecher Stowe'un, *Uncle Tom's Cabin* (1852) başlıklı ünlü kölelik aleyhtarı romanının kahramanlarından George Harris'i Lewis Clarke üzerine temellendirdiği öne sürülmüştür.

84 Sumner, *White Slavery in the Barbary States*, s. 83.

Resim 8. Fas'taki müstebit hükümdarlar ile esir aldıkları Hıristiyan kölelere ilişkin, polemik dolu Fransızca bir kitabın İngilizce çevirisinin, bugün Harvard Üniversitesi kütüphanesinde bulunan nüshasının içinde, 19. yüzyıl Amerika'sında kölelik aleyhtarı mücadelenin başını çekenlerden Charles Sumner'ın imzasıyla, kitabın Harvard'a Sumner'ın terekesinden intikal ettiğine dair etiket.

Dominick [Dominique] Busnot, *The History of the Reign of Muley Ismael, the Present King of Morocco, Fez, Tafilet, Sous, &c.* (Londra: A. Bell ve F. Baker, 1715). (Houghton Library, Harvard University).

dir; Underhill önce yeni satın alınmış olan kölelerin kendi gemisine yüklenişini anımsar:

> Bugün bile bu muameleyi aklıma her getirdiğimde tüylerim ürperiyor. Davranışlarıma ıstırap gözyaşlarıyla teessüf ettim ve rahman olan Tanrı'ya –yeryüzünün bütün milletlerini aynı etten ve aynı kandan yaratmış olan, kâinatın yüce ailesinin ortak hâlikine– dua ediyorum ki, sonradan kendim köle olduğum zaman çektiğim eziyet, hakaret ve vahşet sayesinde, cins kardeşlerim olan bu

insanlara karşı gösterdiğim insanlık dışı davranışlar için kefaret etmiş sayılayım.[85]

Daha sonra, Cezayir'de esir olduğu sırada ise Tanrı'ya şöyle yakarır:

"Bana bir kere daha anavatanımda özgürlüğü tattır" diye haykırdım, "ömrümün her saniyesini bu kahrolası ticarete karşı va'zetmekle geçireceğim. Güney eyaletlerimizdeki vatandaşlarımıza koşup, dizlerimin üstünde kendilerine yalvaracağım, insanlık adına, onu her gözeneğinden kanatan bu ticareti ortadan kaldırmaları için."[86]

Yukarıda sözünü ettiğim Susanna Rowson'un *Slaves in Algiers* oyununda ve benzer daha birçok tiyatro eserinde bu motif tekrar tekrar ortaya çıkar, kimisinde ılımlı, kimisinde ise gayet köktenci bir şekilde.[87] Hatta *Paul et Virginie* (1788) adlı ünlü romanın yazarı Bernardin de Saint-Pierre (1737-1814) de, ancak ölümünden sonra yayınlanabilen *Empsael et Zoraïde, ou Les Blancs Esclaves des Noirs à Maroc* başlıklı piyesini aynı amaçla yazdığını belirtir: Köleliği bir de kölenin gözünden göstermek.[88]

Elinizdeki kitaba aldığımız kadın anlatılarında da benzer görüşler az da olsa dile getirilmektedir. Örneğin *Maria Martin* anlatısının 1815 yılında, Amerika'nın kuzeyindeki Vermont eyaletinde yayınlanmış olan bir nüshasında sayfalarca Cezayirlilerin ilkelliğinden ve vahşiliğinden dem vurulduktan sonra köle ticaretine gelinmekte, aniden tavır değiştirilerek şöyle denmektedir: "Bu köle alım satımı uygulamasına gelince, Cezayirlileri aşırı derecede barbar olmakla suçlamak bizim haddimiz değildir."[89] Hiç şüphe yok-

85 [Royall Tyler], *The Algerine Captive; or, The Life and Adventures of Doctor Updike Underhill, Six Years a Prisoner Among the Algerines*, 2 cilt (Hartford: Peter B. Gleason and Co., 1816), s. 100-101.

86 Tyler, *The Algerine Captive*, s. 111.

87 Ayrıntılı bir döküm için bkz. Benilde Montgomery, "White Captives, African Slaves: A Drama of Abolition," *Eighteenth-Century Studies*, 27, 4 (1994): 615-630.

88 Haz. Maurice Souriau (Caen: Louis Jouan, Éditeur, 1905), s. 3. Souriau, L. Aimé-Martin'in yayına hazırladığı *Œuvres posthumes*'de (1833) bu piyesin aslına hiç sadık olmayan bir biçimde yayınlandığına dikkat çekmektedir.

89 *An Historical Account of the Kingdom of Algiers; Including a Description of the Country, tha Manners and Customs of the Natives, their Treatment to their Slaves, their Laws, Religion, etc. To which is Annexed, A History of the Captivity and Sufferings of Mrs. Maria Martin, who was Six Years a Slave in Algiers, Two of which She*

tur ki böyle bir tespit, kitabın Amerikalı okurlarını çok derinden sarsmış olmalıdır.

Bu bağlamda ilginç bir tarihsel ayrıntıya işaret etmek isterim. İngiltere'de 1823 yılında meşhur William Wilberforce ve Thomas Clarkson tarafından kurulan *Anti-Slavery Society* (Kölelikle Mücadele Derneği), Osmanlı İmparatorluğunda ve diğer birçok ülkede köleliğin kaldırılması için canla başla çalışmış, bu arada cariyelik üzerine kurulmuş olduğu düşünülen harem kurumunu özellikle hedef almıştır. İşte bu derneğin 1860'lı yıllarda sekreterliğini yapmış olan L. A. Chamerovzow, en tanınmış (ve en olumsuz) harem anlatılarından biri olan *Thirty Years in the Harem*'in yazarı Melek Hanım'ın, o kitabın devamı niteliğindeki *Six Years in Europe*'unu yayına hazırlayandır.[90] Buradan da anlaşıldığı gibi Türklerin elinde esaret fikri, Batı'da kölelikle mücadele etmede önemli bir silah olmuştur.

Sırası gelmişken şunu da belirteyim: Bilindiği gibi Osmanlı Harem-i Hümayununda erken devirlerden itibaren savaşta ganimet olarak ele geçirilmiş, hediye veyahut haraç niyetine padişaha sunulmuş, yahut esir pazarından satın alınmış cariyeler vardı.[91] Bazı valilerin ve paşaların haremleri için de bir dereceye kadar geçerlidir bu. Özellikle İmparatorluğun genişleme devrinde böyle cariyelerin birçoğu Hıristiyan-Avrupalı kökenliydi, dolayısıyla elinizdeki kitabın kapsamına girmeleri gerektiği düşünülebilir. Nitekim Stevens, Cezayir'i anlatırken "dişi köleler Dayı'nın haremine gönderilirler, orada ya cariye olurlar yahut ev işlerine koşulurlar" demektedir.[92] Daha ön-

was Confined in a Dark and Dismal Dungeon, Loaded with Irons (Rutland: Fay & Davison, 1815), s. 14-15. Bu cümle aynen Mathew Carey'nin Cezayir'e dair belgesel bir eserinde de geçmektedir. (*A Short Account of Algiers: Containing a Description of the Climate of that Country, of the Manners and Customs of the Inhabitants, and of their Several Wars...* [Philadelphia: Printed by J. Parker for M. Carey], 1794, s. 18.) Zaten anlatıların birçoğunda bu ve benzeri kitaplardan hacimli (ç)alıntılar yapılarak bir bilimsellik havası yaratılmaya çalışılmıştır.

90 Melek Hanım, Sadrazam Kıbrıslı Mehmed Paşa'nın eski eşi Marie Dejean'dır. Bkz. *Thirty Years in the Harem; or, The Autobiography of Melek-Hanum, Wife of H.H. Kibrizli-Mehemet-Pasha* (New York: Harper & Brothers, 1872); Türkçesi: *Haremden Mahrem Hatıralar*, çev. İsmail Yerguz (İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 1998). L.A. Chamerovzow (der.), *Six Years in Europe: Sequel to Thirty Years in the Harem; the Autobiographical Notes of Melek-Hanum, Wife of H.H. Kibrizli-Mehemet-Pasha* (Londra: Chapman and Hall, 1873).

91 Burada esirelik, kölelik, cariyelik gibi statüler arasındaki benzerlik ve farkların inceliklerine girmeyeceğim. İlgilenenler örneğin şu eserlere başvurabilirler: Ahmed Akgündüz, *İslam Hukukunda Kölelik-Cariyelik Müessesesi ve Osmanlı'da Harem* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1995); Hasan Tahsin Fendoğlu, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Kölelik ve Cariyelik: Kamu Hukuku Açısından Mukayeseli Bir İnceleme* (İstanbul: Beyan Yayınları, 1996).

92 Stevens, *An Historical and Geographical Account of Algiers*, s. 242.

ce de belirttiğim gibi böylelerinin anayurtlarına dönüp anılarını yazması gerçek hayatta mümkün olmamıştır; bununla birlikte *kurgusal* esaret anlatılarında bu konu tekrar tekrar ortaya çıkar.[93] *Voyages and Adventures of Captain Robert Boyle* adlı kitapta bir İngilizin, İrlandalı bir hainin başını çektiği Mağripli korsanlarca kaçırılışı, İrlandalı'nın Fas'taki evinde tutsaklığı, harem inde Mrs. Villars adlı güzel bir esireyle tanışması ve birlikte kaçıp evlenişleri, birbirlerinden ayrı düşüşleri ve sonunda yeniden buluşuşları anlatılır. *The Lustful Turk* ile *Marché aux esclaves et harem* başlıklı eserlerde de Avrupalı kadınların korsanlarca kaçırılışı, köle olarak satılışları, her türlü eziyete maruz kaldıkları haremlere kapatılışları öykülenmektedir. Bunlarda vurgu kölelik üzerinde değil de cinsellik üzerinde olduğundan bu kitapları daha ileride ele alacağım. Böyle yapıtların yanı sıra bir de bazı Avrupalı kadınların Müslüman erkeklerle evlenip boşandıktan sonra yurtlarına döndüklerinde kaleme almış oldukları harem anıları vardır –örneğin Hidiv II. Abbas Hilmi Paşa'nın eşi "Djavidan Hanum" (Marianne Török von Szendrö) ve Rüşdi Paşa'nın eşi "Niya Salîma" (Eugènie le Brun).[94] Ancak kendi iradeleriyle evlenip boşanabildiklerine göre kendilerine esire gözüyle bakmak mümkün olmadığından, bu anlatılar bizi burada ilgilendirmemektedir.

Savaş ve Sömürgecilik Propagandası

Esaret anlatılarında bazen de jeopolitik amaçlar dile getirilmiştir. Örneğin kimisi, metropollerdeki okuyucularını, Kızılderilileri gittikçe daha uzaklara sürüp kıtayı beyazların yerleşimine açma, yahut Akdeniz'de serbest ticareti engelleyen Mağrip korsanlarını ortadan kaldırma çabalarını desteklemeye çağırmışlardır. Bu bağlamda elinizdeki derlemeye alınan anlatıların birçoğunun, Amerika'nın "Berberistan Savaşları"yla (*Barbary Wars*) aynı yıllara rastlaması elbette tesadüf değildir.

İngiltere'den bağımsızlığına 1776'da kavuşan Amerika Birleşik Devletleri, birden bire büyük ve güçlü bir imparatorluğun parçası değil, doğru dürüst bir ordudan ve donanmadan mahrum zayıf bir eski sömürge durumunda bulmuştu kendini. Bu yeni gerçekliğin bir boyutu da ticaret için Akdeniz'e açılan gemilerine Mağrip korsanlarının (İngilizlerin de teşvikiyle)

artan bir sıklıkla saldırması olmuştur. Saldırılara karşı ne yapılması gerektiği sorunu, Amerika'da Cumhuriyetçilerle Federalistler arasında büyük tartışmalara yol açtı.[95] Amerika'nın bugünkü haline bakıp da iki yüzyıl önce denizaşırı müdahalelere, hatta eyaletlerin üzerinde devlet çapında bir ordunun kurulmasına karşı çıkan önemli bir kesim olduğuna inanmak zor gelebilir ama, durum aynen öyleydi. Bu nedenle de Amerika'nın gerçekten büyük bir tehdit altında olduğu fikrinin kamuoyuna aşılanması gerekiyordu. Kıtanın fethedilmesi ve yerli halkından arınması bağlamında 17. yüzyıldan beri benzer bir işlevi başarıyla sürdüren Kızılderili esaret anlatılarının bu işte örnek alınması kaçınılmazdı belki de. Nitekim Cezayir Savaşı'nın (1785-1797) ve Trablusgarp Seferi'nin (1804-1805) hemen öncesi ve sonrasında, beyaz kadınların Fas, Cezayir, Tunus ve Trablusgarp'ta uğradığı zulüm, bu esaret anlatıları sayesinde Amerikan gündeminden düşmeyen bir konu olmuştur.

Esaret sorununun siyasete alet edilmesinin eğlenceli bir örneği, Jean-François Marmontel'in (1723-1799) ilk defa 1756'da *Mercure*'de yayınlanan, sonra da *Contes moraux* (1761) adlı kitabına dahil edilen "Soliman II" başlıklı öyküsüdür. Konusu, esir alınıp Osmanlı Harem-i Hümayununa kapatılan Avrupalı bir kadının serüvenidir: Roxelane, haremdeki öteki cariyeler gibi padişaha boyun eğmez, padişah ise kendisine korkusuzca kafa tutabilen bu "kalkık burunlu," dik başlı esireye tutulur; giderek ondan Batı terbiyesi alır ve eşitlikçi fikirler öğre-

93 Elbette bir birinci şahıs esaret anlatısı olmamakla birlikte bu motifin belki en ünlü örneği Wolfgang Amadeus Mozart'ın *Die Entführung aus dem Serail* (1782) operasıdır ki, öyküsünün tarihçesi anlamlıdır: Operanın librettosu Gottlieb Stephanie tarafından Christoph Friedrich Bretzner'ın yazıp Johann André'nin bestelediği *Belmonte und Konstanze, oder Die Verführung aus dem Serail* adlı müzikli oyundan, o da Gaetano Martinelli'nin yazıp Joseph Schuster'ın bestelediği *La schiava liberata* adlı müzikli oyundan uyarlanmıştır. Martinelli'nin librettosunun ise kaynağı Isaac Bickerstaff'ın yazıp Charles Dibdin'in bestelediği *The Captive* (1769) adlı müzikli oyundur. Gerçi Bickerstaff da ilhamını John Dryden'dan almış ya neyse, o kadar gerilere gitmeye gerek yok; önemli olanı, tam da esaret anlatılarının çok revaçta olduğu bir dönemde, İngiltere'de ve de şarkiyatçı konulara meraklı biri tarafından yazılmış olan bir oyunun, Mozart'ın operasının kaynağı olduğudur. Aynı konuda bir başka ünlü opera da Gioacchino Rossini'nin *L'Italiana in Algeri* (1815) başlıklı eseridir; bir gerçek öykü üzerine temellendirilmiş olan librettosu Angelo Anelli tarafından yazılıp daha önce Luigi Mosca tarafından aynı başlıkla bestelenmişti (1808). Bkz. Nino Bazzetta de Vemenia, *"Harems" d'Oriente e favorite d'Italia* (Como: Editrice La Cisalpina, 1926), s. 33-43.

94 *Harem: Erinnerung der früheren Gemahlin des Khediven von Ägypten. Niederschrift durch Prinzessin Djavidan Hanum und ihre Schwester Thea Ronay* (Berlin: Verlag für Kulturpolitik, 1930); Niya Salîma, *Harems et Musulmanes d'Égypte* (Paris: Félix Juven, Éditeur, [1902]).

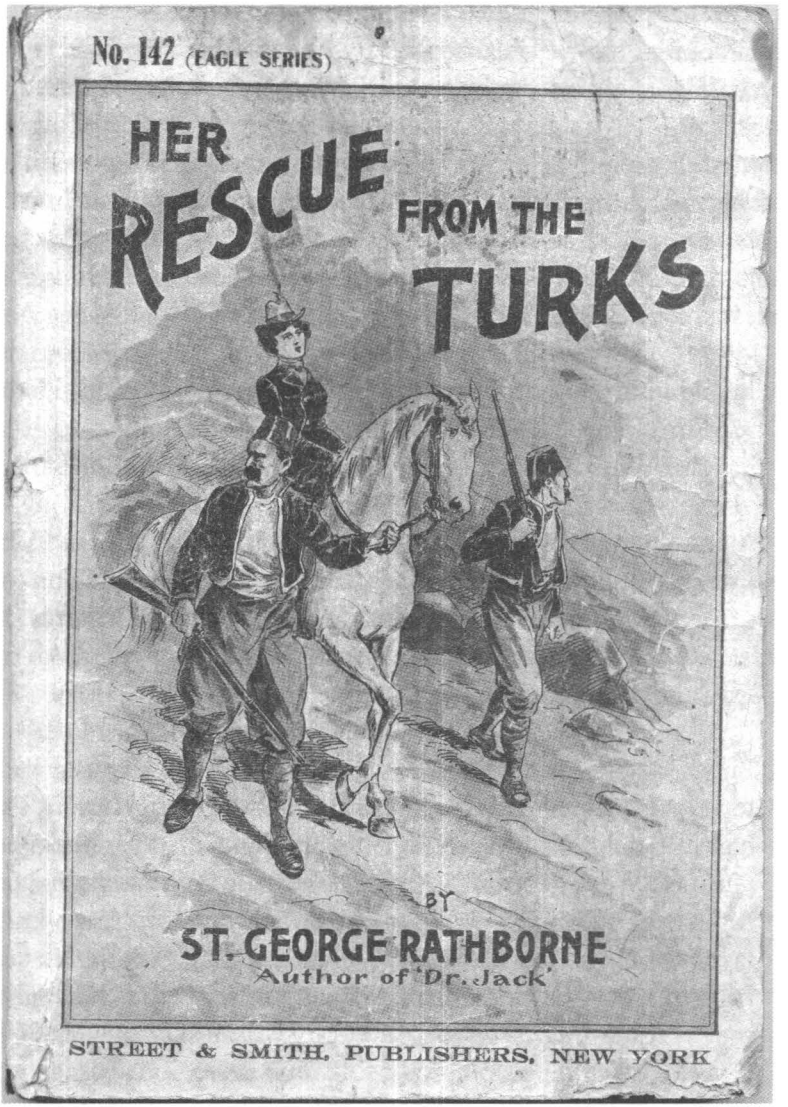
95 Bkz. Allison, *The Crescent Obscured*, s. 3-34.

nir, sonunda da kendisiyle aynı seviyede bir kraliçe olduğunu bütün ülkeye ilan ederek onunla evlenir.[96] Aydınlanma çağının bu tipik Avrupa-merkezli, kendinden emin öyküsü çok hoşa gitmiş olacak ki Charles-Simon Favart (1710-1792) tarafından *Les trois sultanes, ou Soliman Second* adıyla oyunlaştırılarak 1761'de Paris'te sahneye konmuştur. Burada hikâye ana hatlarıyla aynıdır, bir farkla: Marmontel'in "Avrupalı" olarak nitelendirdiği Roxelane'ı burada Fransız kimliğiyle buluruz. Birkaç yıl sonra, 1775 yılında, *The Sultana* başlığıyla Londra'da sahnelenen Isaac Bickerstaff'ın (1735-1812) oyununda da olaylar aynı minval üzerine gelişir, yalnız Roxelane İngilizdir bu sefer. Nihayet 1794 yılında, tam da Amerika'nın Mağrip beyliklerine karşı askeri taarruza geçmesi konusunun ateşli tartışmaları sürerken, John Hodgkinson'ın (1767?-1805) uyarlamasıyla New York'ta sahneye konan *The American Captive*'de –evet, doğru bildiniz!– Roxelane Amerikalıdır.[97] Görüldüğü gibi "Türklerin esiresi" motifi değişik durumlarda kullanıma sokularak ve de bukalemun gibi sürekli renk değiştirerek, günün siyasi sorunlarına uygun ve yararlı bir kamuoyu oluşturulmasına hizmet etmiştir.

Mağrip beylikleriyle tek savaşan Amerikalılar olmamıştır tabii. Cezayir'i İngilizler 1816'da topa tutmuşlar, Fransızlar ise 1830'da hepten istila edip sömürgeleştirerek bir yüzyıldan uzun bir süre idare etmişlerdir. Ann Thomson, Batı'da çeşitli Mağrip beylikleri üzerine yazılanlar incelendiğinde Cezayir'in, komşularına kıyasla özellikle olumsuz bir biçimde betimlendiğine dikkat çekmekte, bu olumsuzluğun ise korsan yatağı olmasına ve Hıristiyanları köleleştirmesine bağlandığını belirtmektedir. Eğer Mağrip "Türk" (yani Osmanlı) idaresinden kurtarılırsa, korsanlığın ve köleliğin kolayca ortadan kaldırılabileceği iddia ediliyordu bu eserlerin birçoğunda. Oysa 19. yüzyılın başlarına gelindiğinde zaten artık korsanlık gerilemiş, kölelerin sayısı azalmıştı. Thomson'a göre bölgenin sömürgeleştirilmesine yol açan asıl nedenler iktisadiydi: "Korsanlık sorunu,

96 [Jean-François] Marmontel, *Contes moraux*, 3 cilt (Amsterdam: Marc Michel Rey, 1779), c. 2, s. 42-69.

97 [Charles-Simon] Favart, *Les trois sultanes, ou Soliman Second: Comédie en trois actes et en vers* (Paris: Barba & Hubert, 1817); Isaac Bickerstaff, *The Sultan; or, A Peep into the Seraglio: A Farce*, haz. Thomas Dibdin (Londra: Printed at the Chiswick Press by C. Whittingham for Sherwood, Neely, and Jones, 1817); John Hodgkinson'un uyarlamasının ise hiçbir nüshası günümüze ulaşamamıştır, ancak oyunun 1794-1840 yılları arasında en az 22 defa sahnelendiği bilinmektedir (Bkz. Allison, *The Crescent Obscured*, s. 69, s. 237 n. 16).

Resim 9. "Türklerden kurtarılışı." "Doğu Sorunu"nun gündemde olduğu, "Hasta Adam"ın akıbetinin Batı'da gündelik basını pek meşgul ettiği günlerde yayınlanmış olan, Türkler tarafından esir alınmış Avrupalı bir kadını konu edinen ucuz bir romanın kapağı.

St. George Rathborne, *Her Rescue from the Turks* (New York: Street & Smith Publishers, 1899).

imansızlara karşı haçlı seferi düzenleme gereği, 'beyaz köle'lerin kurtarılması gibi konular her ne kadar toplumun imgeleminde önemli bir yer tutmuşsa da, bir ölçüde arkalarında ticari çıkarlar gibi daha somut etmenler gizlemişlerdir."[98] O halde Mağrip'te kölelik meselesi sömürgeciliğin saiki değil, sadece mazeretiydi; esaret anlatılarıysa emperyalizmin meşrulaştırıldığı, yabancı ülkelerin işgal edilip halklarının tahakküm altına alınmasının gerekçelendirildiği *söylemin* bir öğesinden ibaretti. Nitekim 1785-1796 yılları arasında Cezayir'de kölelik etmiş olan James Leander Cathcart, ilk kez 1899'da yayınlanan anılarında şöyle der:

> İçinde bulunduğum durumdan daha aşağılayıcı şartlar düşünemiyordum. *Ülkemizin şerefinin* esaretten kurtarılmamıza bağlı olduğuna kaniydim.[99]

Ataerkil toplumlarda namus ve şeref gibi kavramların ne kadar *cinsiyetlendirilmiş* olduğu dikkate alındığında, elinizdeki kitapta toplanan esire anlatılarının bu söylemdeki önemli yeri hemen anlaşılır. Bunun iyi bir örneği, Henri Gaultier de Saint-Amand'nın *Nana-Sahib* (1909) başlıklı kitabının önsözündeki şu cümlelerdir:

> Bir Asyalı –ve özellikle bir Müslüman– için düşmanının kadınına tecavüz etmek, hayal edebileceği zulmün doruk noktasıdır. Eşlerini haremin gölgesinde tecrit eden, onları efendilerinden başka herkesten hasetle esirgeyen Müslüman, Avrupalı kadınlara karşı aleni ve mükerrer saldırılarının, imansız ırk üzerindeki mutlak kudretini tasdik eder nitelikte olduğunu düşünür. Dolayısıyla İngiliz kadınlarının Hint ayaklanması esnasında en korkunç eziyetlere tâbi tutulması, birtakım vahşi güdülerin tatmin edilmesi amacıyla değil, yöntemli ve akılcı bir plan gereğince olmuştur.[100]

Burada özellikle dikkat çekmek istediğim bir husus var: Kitabın konusu olan Nana Sahib (1820?-1859?) yahut asıl adıyla Dhundu Pant, sömürgeci İngiliz yönetimine karşı 1857 yazında başlayan Hint ayaklanmasının

elebaşlarından olup, yalnız işgalci askerleri değil, birçok masum İngiliz kadın ve çocuğunu da kılıçtan geçirmiş, gerçekten eli kanlı bir liderdi; kitap da bu olayları bahane eden müstehcen bir eserden ibarettir aslında. Ancak yukarıdaki alıntıda görülen İslam aleyhtarı tavır kitabın tümünde devam etmekte, özellikle Müslümanların işlediği cürümler hep vurgulanmaktaysa da, Nana Sahib Müslüman değil Hindu idi! Gaultier de Saint-Amand'nın aynı yıl yayınlanan *Au Service du Sultan rouge* başlıklı, Ermeni mezalimini konu edinen bir kitabı[101] daha olduğu göz önünde bulundurulduğu zaman, tavrının siyasi boyutu kendiliğinden ortaya çıkar. Gerçekten de Hıristiyan kadınlarına Müslüman erkeklerin tecavüz etmesi fikri, Avrupalıları silahlanmaya çağıran bir savaş narasıydı. *La belle captive*'in yazarı, kitabının sonuç bölümünde tam da buna işaret ediyor:

> Nasıl oluyor da Avrupa'dan dar bir deniz şeridiyle ayrılmış olan bir kıyıda uzun zamandır böyle dehşet ve zulüm eylemleri sahnelenebiliyor? Neden düzenli Avrupa, silahını kuşanıp bu zorbalara kalbin birinci kuralını, yani *insanlığı* dayatmaya gitmiyor?[102]

Penelope Aubin ve William Rufus Chetwood gibi yazarların eserlerinde, Türklerin eline düşmüş olan Avrupalı esirelerin iffeti, Avrupa'nın ve Hıristiyanlığın şerefi ve itibarıyla neredeyse eşdeğerlidir.[103] Örneğin Aubin'in *The Strange Adventures of the Count de Vinevil*'inde bu koşutluk şaşırtıcı derecede abartılı bir şekilde dile getirilir. Vinevil, güzeller güzeli kızı Ardelisa ve ona âşık olan yakın dostları Count of Longueville ile ticaret yapmak üzere İstanbul'a geldiklerinde, Longueville, Ardelisa'ya şöyle der:

98 Ann Thomson, *Barbary and the Enlightenment: European Attitudes towards the Maghreb in the 18th Century* (Leiden, E.J. Brill, 1987), s. 124, 128, 141. Sömürgeleşme öncesi dönemde ticaretin artan önemi için bkz. s. 133-142.

99 *The Captives, by James Leander Cathcart, Eleven Years a Prisoner in Algiers*, der. J.B. Newkirk (La Porte: Herald Print, [1902]), s. 43, a.b.ç.

100 H. [Henri] Gaultier de Saint-Amand, *Nana-Sahib: Épisodes sanglantes de l'insurrection des cipayes en 1857* (Paris: Librairie du Temple, 1909), s. vii-viii.

101 H. [Henri] Gaultier de Saint-Amand, *Au Service du Sultan rouge. Épisodes des Massacres d'Arménie (1894-1896)* (Paris: Librairie du Temple, 1909). Ertesi yıl çıkan kitabının adı da *Les Mystères du harem*'dir (Paris: Librairie du Temple, 1910). Hiç olmazsa yazarın tutarlı olduğunu teslim etmek gerekiyor!

102 La belle captive, s. 100-101. Benzer duygular bundan çok daha önce de, örneğin 16. yüzyıl Alman Protestan ilahilerinde İstanbul'da esir olan Avrupalı Hıristiyanların ağzından dile getirilmiştir. Bkz. Sydney H. Moore, *Sursum Corda. Being Studies of Some German Hymn-Writers* (Londra: Independent Press, 1956), s. 121.

103 Snader, *Caught Between Worlds*, s. 149-153.

> Yanımızda getirdiğimiz değerli mallar belki mahvolmamıza vesile olacaktır; ama ondan da büyük bir tehlike güzelliğindir –köleleri ve kudreti bol bir şehvetli Türk bir defa olsun o alımlı yüzünü görecek olursa, hangi insan gücü seni onun imansız kollarından, beni de ölümün pençesinden kurtarabilir? Sana yalvarıyorum, eğer iffetine değer veriyorsan ve de hayatıma, sakın insan içine çıkma; bu ev seni gizlesin, ta ki Tanrı'nın inayetiyle bu yerden kurtulmamıza kadar.[104]

Ne var ki "Mahomet" adlı bir Türk subayı Ardelisa'yı görür ve ona sahip olmaya azmeder. Genç sevgililer ayaküstü evlenirler ve birlikte kaçmaya hazırlanırlar; önce Longueville limana gidecek, sonra Ardelisa ona katılacaktır. Longueville'in ağzından şu inciler dökülür bu kez de:

> Melekler seni korusun ve özlem dolu kollarıma tekrar kavuşturtsun; fakat eğer bir felaket buluşmamızı önlerse, hem kendine, hem de bana karşı görevini hatırından çıkarma. Bir aşağılık imansızın şerefine halel getirmesine izin verme, ölünceye kadar diren, ki ben de baştan çıkarılmış olmana rağmen hayatta kaldığını öğrenmek gazabına uğramayayım. Ruhum hiç alışık olmadığım korkularla dolu; bağışla beni, Ardelisa; ahlakının kuvvetli olduğunu biliyorum, ama sen zayıfsın ve güçlü olan çoğu kez galip gelir.[105]

Mahomet'ten kurtulurlar ama, Ardelisa bu sefer de "Osmin" adında bir Türkün eline düşer. Hayatı pahasına namusunu korumaya kararlı olan Ardelisa, Osmin'i öldürmeyi düşünür: "Evet, sevgili efendim şehvetli imansızlara teslim olmaktansa ölmemi emretti ve Hıristiyanlık da bunu buyurur zaten."[106] Roman böylece devam eder, Fransa ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki siyasi mücadeleler, masum esirelerle habis efendileri arasındaki kişisel ilişkilere indirgenir; sonunda kahramanlar dinlerine ve inançlarına sadakatleri sayesinde kurtulurlar tabii ki.

La belle captive'de de Adeline'i esir tutan şeyh, onu, şehvetine karşılık vermeye ikna etmeye çalışmaktadır:

> Arzularına boyun eğdiği takdirde erişeceği mutluluğu ona abartarak anlattığı sırada edep kurallarının dışına çıkma cüretini gösterdi. İtirazlarına rağmen Mademoiselle Adeline okşamalarını ve şiddetini gururla geri itti. Geçirdiği felaketlere, korkulara ve sefalete rağmen bu güzel Fransız kızı, kendine, rütbesine ve ulusuna yaraşan asalet ve azameti muhafaza edebilmişti.[107]

Yukarıda özetlediğim öyküler, çok yaygın bir temanın sadece iki örneğidir. Faery'nin "Yeni Dünya" esaret anlatıları bağlamında yazdığı şu sözler, sanırım Türklerin eline düşmüş olan esirelerin anlatıları için de eşit derecede geçerlidir:

> [E]sire, toprak hâkimiyeti savaşında bir mecaz haline getirilmişti: Bizzat esire, tarafların fethetmek için birbiriyle mücadele ettiği simgesel bölgeydi. Esareti süresince sömürgeci ve yerli kültürler arasındaki çatışma, adeta esirenin şahsen işgal ettiği mekânın içine büzülüveriyordu. Gerek fiziki, gerek metinsel anlamda esirenin bedeni, bir sınır bölgesi; mücadele halinde olan ırkların ve kültürlerin arasında bir aracılık alanı; iki kültür arasındaki ideolojik mücadelenin, uğruna ve üzerinde yer aldığı araziydi.[108]

Bunun güzel bir örneği, Sakız katliamında (1822) Türklere esir düşmüş, kurtulduktan sonra da anılarını yazmış olan Christophoros Plato Castanis'in, kitabını "cefa çeken insanlığın dostlarına ve özellikle hâlâ Türklerin hükmü altında olan o *adanın güzel kızlarına* sempati duyanlara" ithaf etmesidir.[109] İnsanın "Niye sadece güzel kızlarına?" diye sorası geliyor. Elbette adanın çirkin kızları da, öteki sakinleri de okuyucuların sempatisine eşit derecede layıktılar ama, Sakız Adası'nın, Türklerin elindeki güzel esirelerle *özdeşleştirilmesinden* elde edilen siyasal sermaye, çok daha etkindi dönemin cinsiyetçi söyleminde.

104 Aubin, *The Strange Adventures*, s. 18.

105 Aubin, *The Strange Adventures*, s. 27-28.

106 Aubin, *The Strange Adventures*, s. 67.

107 *La belle captive*, s. 66-67.

108 Faery, *Cartographies of Desire*, s. 41.

109 *The Greek Captive: A Narrative of the Captivity and Escape of Christophoros Plato Castanis, During the Massacre on the Island of Scio by the Turks* (Worcester: Henry Howland, 1845), s. 7, a.b.ç.

Nitekim Yunan bağımsızlık mücadelesinde Avrupa ve Amerika'dan destek almak için esaret anlatılarına başvurulmuştur. Lord Byron ve Victor Hugo'nun şaheserlerini bir yana bırakalım, Providence'ta 1828 yılında yayınlanan *Sophia Mazro* anlatısı ilginç bir örneğidir bunun. İçeriği açısından öteki esaret anlatılarına tam tamına benzemez, zira "barbar Türkler"in saldırısından sonra ailenin iki kızının esir alınıp götürüldüğü belirtilirse de, esaret deneyimlerinden hiç söz edilmez. Bununla birlikte metin "Yeni Dünya" ve Mağrip esaret anlatıları modeli üzerine kurulmuştur, kitabın fiziki tasarımı bile aynen onlara benzemektedir. Eserde biri Missolonghi (1825-1826), diğeri ise Sakız katliamından kurtulmuş olan iki kadının ağzından halkın uğradığı mezalim anlatılmakta, İngiltere'den ve Amerika'dan gelen yardımlar methedilmektedir. Zaten bu kitabın yardım toplamak için basıldığına şüphe yoktur. Bu açıdan da *Sophia Mazro* anlatısının gayesi, geçmiş yüzyıllarda İngiltere, Fransa ve İspanya'da yayınlanan esaret anlatılarınınkinin aynıdır. *Trinitaire* ("Teslisçi") ve *Mercédaire* ("Merhametçi") rahipler gibi kendilerini Mağrip'teki Hıristiyan köleleri kurtarmaya adamış örgütler (yahut tarikatler) de gerek yolculuklarının finansmanı, gerekse ödenecek fidye için sürekli para topluyorlar, bunun için de esaret anlatılarını tepe tepe kullanıyorlardı. Böylece iki yüz yıl arayla aynı yönteme başvurulmuş olduğu, esaret anlatılarının uzun süre etkinliklerini koruduğu görülüyor.

Esaret anlatılarının siyasi amaçlara koşulmasının ne kadar oportünistçe olabileceğini gösteren bir örnek vermek istiyorum son olarak. İngiltere ile Rusya arasındaki uluslararası rekabetin zirvede olduğu bir dönemde, Kırım Harbi'nin hemen ertesinde, Londra'da şöyle bir kitap yayınlanır: *Captivity of Two Russian Princesses in the Caucasus, inc-*

110 [Evgeniy Aleksandroviç Verderevskiy], *Captivity of Two Russian Princesses in the Caucasus, including A Seven Months' Residence in Shamil's Seraglio. Communicated by Themselves*, çev. H. [Henry] Sutherland Edwards (Londra: Smith, Elder, & Co., 1857), s. vii.

111 Schick, *The Erotic Margin*, 4. ve 6. bölümler.

112 Örneğin bkz. B.R. [Barry Richard] Burg, *Sodomy and the Pirate Tradition: English Sea Rovers in the Seventeenth-Century Caribbean* (New York ve Londra: New York University Press, 1984); Hans Turley, *Rum, Sodomy, and the Lash: Piracy, Sexuality, and Masculine Identity* (New York ve Londra: New York University Press, 1999). Bu nedenle de korsanlık, sado-mazoşizm gibi ana akım dışı eğilimlere hitabeden müstehcen eserler için uygun bir arka plan oluşturmuştur –örneğin bkz. Jean de la Beuque, *Esclaves et pirates* (Paris: Amateur-Biblio, 1926); a.y., *Femmes et corsaires* (Paris: Amateur-Biblio, 1931).

113 "Yeni Dünya" esaret anlatılarında cinsellik konusunda bkz. Namias, *White Captives*, 84-112; Faery, *Cartographies of Desire*, 176-190; Steven Neuwirth, "Her Master's Voice: Gender, Speech, and Gendered Speech in the Narrative of the Captivity of Mary White Rowlandson," *Sex and Sexuality in Early America* içinde, der. Merril D. Smith (New York ve Londra: New York University Press, 1998), s. 55-86.

luding A Seven Months' Residence in Shamil's Seraglio (1857). Aslında Rus değil Gürcü olan, ancak Çar I. Nikolay'ın Prusyalı eşi Alexandra Charlotte'un maiyetinde bulunduklarından burada "Rus prensesleri" diye anılan Anna İlyiniçna Çavçavadze ve Varvara İlyiniçna Orbeliani kardeşler, Şeyh Şamil'in (1797?-1871) adamları tarafından kaçırılmış ve 1854-1855 yıllarında yedi ay süreyle esir edilmiş, sonra da Ruslar tarafından rehin tutulan Şamil'in oğlu ile yüklü bir fidye karşılığında serbest bırakılmıştı. Rus İmparatorluğu'nun genişlemeci siyasetine karşı koyduğu için bütün Avrupa'da neredeyse bir destan kahramanı haline gelmiş olan Dağıstanlı Şeyh Şamil, iki asil Hıristiyan kadını esir tutmuş olmasına rağmen kitapta olumlu bir şekilde betimlenir, hatta çevirmen, "Prensesler Şâmil'e, İngiltere, Fransa ve Almanya'daki methiyecilerinin bile hiçbir zaman iddia etmedikleri kadar yüce bir kişilik atfetmektedirler" der.[110] Hıristiyanları esir edenler yüzyıllardır neredeyse evrensel olarak vahşi barbarlar olarak nitelendirilirken, Şamil'den bu kadar övgüyle bahsedilmesi, ancak İngiltere'nin "düşmanımın düşmanı dostumdur" hesabı Kuzey Kafkasya'daki direnişi olanca gücüyle desteklemesine bağlanabilir.

Cinsellik ve Erotizm

The Lustful Turk ve *Marché aux esclaves et harem* gibi esaret ve kölelik anlatısı süsü verilmiş müstehcen eserleri başka bir çalışmamda ele almıştım.[111] Burada erotik roman kimlikleri o kadar bariz olmayan anlatılardan kısaca bahsedeceğim.

Bir yandan esaret anlatıları, eşyanın tabiatı icabı alışılmış ve kanıksanmış toplumsal kuralların geçerli olmadığı yabancı, düşmanca ve dolayısıyla tehlikeli bir bağlam varsayarlar. Öte yandan burada derlenmiş olan anlatıların birçoğu korsanlar tarafından ele geçirilmiş esirelere ilişkindir ki, korsanlık, iktisadi, siyasi, toplumsal ve kültürel alanlarda olduğu kadar cinsel alanda da düzen dışı bir yaşam tarzıyla özdeştirilmiştir tarih boyunca.[112] Bu şartlar altında cinsel normların her an ihlal edilmesi tehdidinin böyle eserlerde belirmesi belki de kaçınılmazdır. Bazı anlatılar bunu açıkça, bazılarıysa üstü kapalı bir şekilde dile getirmişlerdir ama, hiç olmazsa esirenin tecavüze *uğramadığının* özellikle belirtilmesi biçiminde dahi olsa cinsellik birçoğunda inkâr edilmez bir şekilde mevcuttur.[113]

Esaret anlatılarında cinsel şiddet ve tecavüz tehdidi bazen erkeklere,[114] bazen de çocuklara yöneliktir. Örneğin Emilio Temprano, İspanyol esaret edebiyatına ilişkin olarak şöyle der:

> *Hayvansı şehvetlerini* geceden faydalanarak kendilerini savunabilmekten aciz esirlerle tatmin eden *canavar* Türk köle tacirlerinin betimlemeleri gerçekten dehşetengizdir. Böyle anlar, Biblioteca Nacional de Madrid'de bulunan eski bir yazmada korkunç bir biçimde anlatılmaktadır: "Geceleri, erkek ve kız çocuklarının, kendilerine dayanacak güç veren acıklı inlemeleri duyulurdu ve hile yapılmasını asla affetmediklerinden buna katlanırlardı ... Zira bu cehennemlik, şeytani ve hayvansı ahali, lutîlik (*sodomomía*) denilen o nefret edilesi ve korkunç uygulamadan kaçınmazlar."[115]

Bununla birlikte, beklenebileceği üzere tecavüz tehdidi/teşebbüsü/eylemi özellikle genç kadınlara yöneliktir.[116] Hatta bazı anlatılarda neredeyse müstehcenliğe varan sarih bir üslupla esirelerin ırzına geçilişi anlatılır. Örneğin Francis Brooks, *Barbarian Cruelty* (1693) başlıklı anılarında 1685 yılında Londra'dan Barbados'a giderken Faslı korsanlar tarafından ele geçirilen bir genç kızın bakire olduğu için hükümdarın haremine gönderildiği, orada kendisine bin bir baskı yapıldığını söyler:

> Bu hayvansı, insanlık dışı alçak, akıl edebildiği her türlü yoldan onu teslim olmaya zorlamaya çalıştı, ama kız uzun süre direndi, ta ki işkenceler ve hayatına yönelik tehlikeler onu boyun eğmeye ve bedenini kendisine terk etmeye mecbur edene kadar, fakat kalbinin buyruğuna karşı. Hükümdar onu yıkattı ve kendi tarzlarına göre giydirtti ve onunla yattı; arzusunu tatmin ettikten sonra insanlık dışı bir şekilde onu alelacele yanından kovdu ve hamile kaldığı anlaşılınca hadımağaları vasıtasıyla onu Miknas'a göndertti.[117]

Polly Davis anlatısında ise esire daha dayanıklıdır, kendisini kaçıran korsana uzun süre direnir:

Biraz kendime gelince ona dedim ki, aziz kaptan, yalvarırım acıyın önünüzdeki zavallı ve çaresiz masumeye ve size hiçbir kazanç sağlamayacak, oysa bir kadının sahip olduğu övgüye değer her şeyi bu bakirenin elinden alacak şekilde habis ve aşağılık bir davranışta bulunmayın. Aziz efendim, meşru olan her konuda size itaat etmeye hazırım; ama bizzat Tanrı tarafından tayin edilmiş bir kurum olan evlilikten önce erkeklerle kadınların cinsel ilişkide bulunması meşru değildir; üstelik bir erkeğin birden fazla karıya hakkı yoktur, Ahd-i Cedid'de buna izin verilmez, tam aksi buyrulur. (s. 213)

Ne var ki korsanı ikna etmez bu sözler:

Beni yatağın üzerine fırlattı ve o kadar kaba davrandı ki bütün gücümle çığlık attım; bunun üzerine çok kızdı ve bana bir daha böyle ses çıkarmamın hayatıma mal olacağını bildirdi. Ben de ona beni korkutmadığını, çünkü bu şekilde bekâretimi kaybetmektense hançerini kalbime saplamasını tercih ettiğimi belirttim. ... [G]erekirse dört hizmetkârının beni hareketsiz tutmasıyla arzusunu mutlaka yerine getireceğini, onlara çırılçıplak görünmektense kendisine teslim olmamın benim için yeğ olacağını söyledi. (s. 214)

İyi niyetli bir hadımağanın yardımıyla bu korkunç durumdan kurtulan Davis, ormana kaçar, bir süre sonra John Vandike'la karşılaşır; memleketlerine dönüp evlenirler, her şey tatlıya bağlanır.

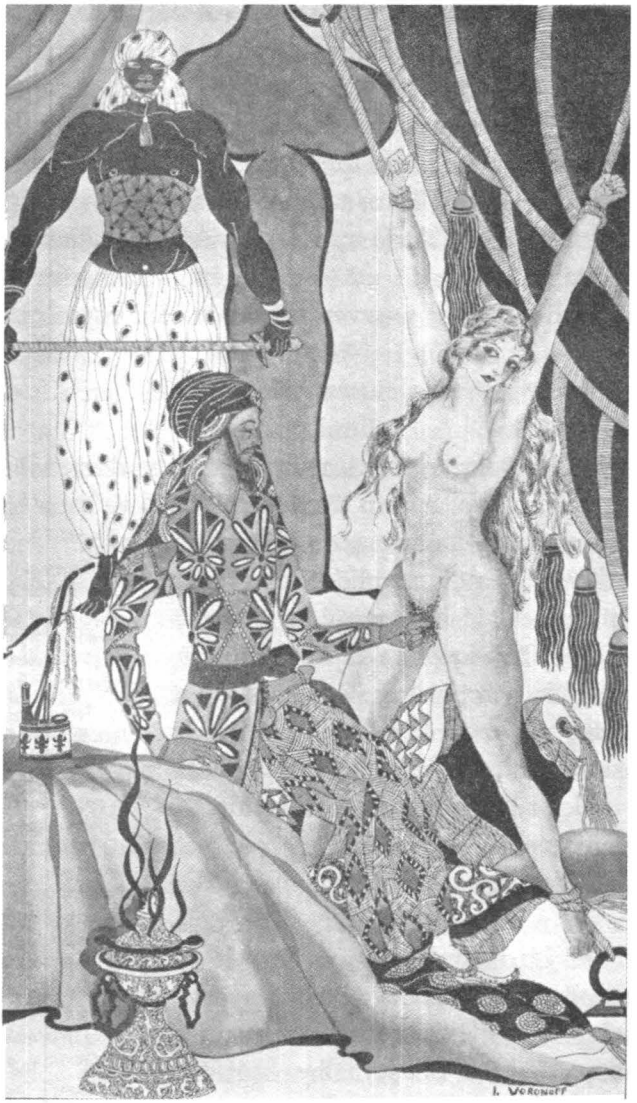
La belle captive'de Adeline'i bir türlü kendisine boyun eğmeye ikna edemeyen şeyh, uzun süredir ülkesinde esir bulunan bir Hıristiyan genç kadını getirtir.

114 Örneğin bkz. Baepler, *White Slaves, African Masters*, s. 45; Turbet-Delof, *L'Afrique barbaresque dans la littérature française*, s. 98-99; Snader, *Caught Between Worlds*, s. 148, 165; Colley, *Captives*, s. 128-130.

115 Temprano, *El mar maldito*, s. 57. Buradaki "hile yapılması"yla ilgili ifadenin açık olmadığını biliyorum, ancak metnin İspanyolca aslı da eşit derecede müphemdir. Kestirebildiğim kadarıyla amaçlanan anlam şudur: "Köle tacirleri, eziyet ettikleri çocukların numara yapmayıp *gerçekten* acı çektiğine emin olabilmek için onları bağırtmak yoluna gider, geceleyin gürültü edilmesine bu uğurda katlanırlardı."

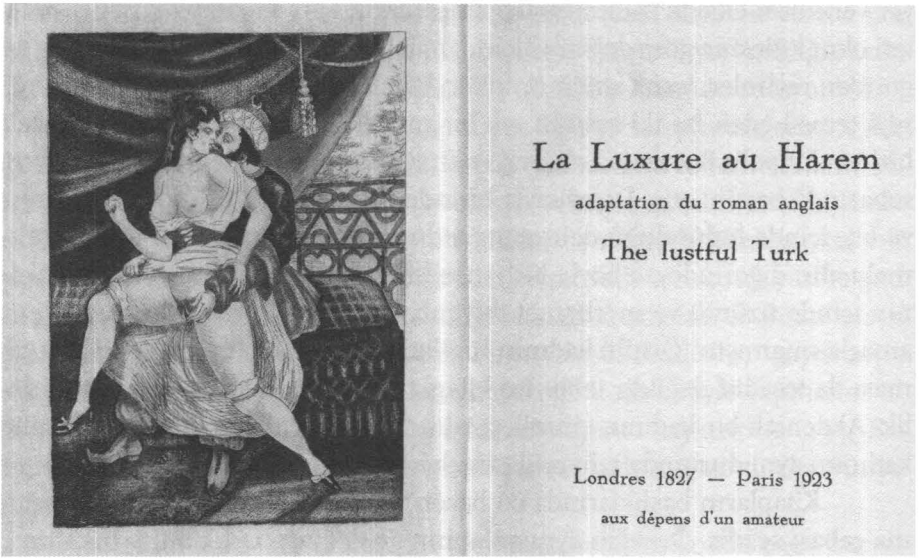
116 Örneğin bkz. James R. Lewis, "Images of Captive Rape in the Nineteenth Century," *Journal of American Culture* 15, 2 (1992): 69-77.

117 Francis Brooks, *Barbarian Cruelty: Being a True History of the Distressed Condition of the Christian Captives under the Tyranny of the Mully Ishmael, Emperor of Morocco and King of Fez...* (Boston: S. Phillips, 1700), s. 33.

Resim 10. İngiliz müstehcen edebiyatının klasik eserlerinden olup ilk defa yazar adı belirtilmeksizin 1828 yılında Londra'da yayınlanan "Şehvetli Türk"ün 20. yüzyıl başlarına ait nadir bir baskısından, I. Voronoff'un bir çizimi.

The Lustful Turk, or Scenes in the Harem of an Eastern Potentate (Londra: Society of Vice, t.y).

Resim 11. Keza *The Lustful Turk* romanının bu kez Fransızca nadir bir baskısında, imzasız olmakla birlikte üslubu açısından döneminin tanınmış erotik illüstratörlerinden Fredillo'nun eseri olduğu anlaşılan bir "acımasız Türk ve Avrupalı esiresi" tasviri. Londra baskısının tarihi sehven 1827 olarak verilmiştir, doğrusu 1828 olmalıdır.

La luxure au harem: Adaptation du roman anglais The Lustful Turk (Paris: Özel yayın, 1923).

> Bu kız, kendisine getirilen muhteşem elbiseleri en ufak bir güçlük çıkarmadan kabul etti ve hatta giydi. Şeyh vahşi tutkusunu onunla, Adeline'in hemen yanıbaşında doruğuna kadar tatmin etti, Adeline ise bu manzara karşısında gözlerini kapattı ve iffetiyle örtündü.[118]

Ne var ki şahit olduğu bu olay Adeline'in kararlılığını azaltmaz. Aksine, kadına yaptıklarının ne kadar ahlaksız olduğunu ısrarla telkin eder; kadın da şeyh geri geldiğinde onu koynuna almaz, bu küstahlığından dolayı da hemen öldürülür.

Yaklaşık yüz sene zarfında yayınlanmış olan bu metinlerin üçü de hayli açık saçık sayılabilir. Fakat bütün anlatılar böyle değildi. Geniş bir okuyucu kitlesine hitap eden, hatta okullarda bile okutulabilen bazı kitaplarda cinsel konulara

118 *La belle captive*, s. 74-75.

yer verilmesi elbette mümkün değildi. Bunun için de kitaplar, hedefledikleri okur kitlesine göre değişik biçimler alabilmişlerdir. Sayfa 245 ve 281'de görülen resimler, buna iyi bir örnektir. Zindanda zincire vurulmuş bir esireyi temsil eden bu iki resmin tek bir modele dayandığı aşikârdır. Ancak biri kozmopolit Boston'da, diğeriyse kırsal Vermont eyaletinin Rutland kasabasında basılmıştır. Dolayısıyla birinde esirenin göğüsleri meydandadır ve bu, içinde bulunduğu dehşetengiz duruma rağmen kadını cinselleştirmektedir; diğerindeyse böyle bir cinselleştirmeden iz yoktur, resme bakanın içinde üzüntü ve merhamet duygularından başka bir his uyandırmak amaçlanmamıştır. Örtülü kadının İngiliz, yarı çıplak kadının ise İtalyan olması da tesadüf değildir tabii: Bu kitapların okuyucuları için esmer, Katolik, Akdenizli bir kadının cinselleştirilmesi, açık tenli Protestan bir İngiliz kadınını aynı durumda tahayyül etmek kadar tehditkâr olmazdı.

Kitapların başlıklarında da bazen değişik düzeyde sansasyon yaratma çabası sezilir. Örneğin aynı anlatının şu değişik başlıklarına bakalım:

1. *A History of the Captivity and Sufferings of Mrs. Maria Martin, who was Six Years a Slave in Algiers, Two of which She was Confined in a Dark and Dismal Dungeon, Loaded with Irons* (Rutland, 1815).
2. *History of the Captivity and Sufferings of Maria Martin, who was Six Years a Slave in Algiers; Two of which She was Confined in a Dismal Dungeon, Loaded with Irons, by the Command of an Inhuman Turkish Officer* (Brookfield, 1818).
3. *History of the Captivity and Sufferings of Mrs. Lucinda Martin, who was Six Years a Slave in Algiers; Two of which She was Confined in a Dark and Dismal Dungeon, Loaded with Irons, for Refusing to Comply with the Brutal Request of a Turkish Officer* (Boston, 1810).[119]

İlkinde sadece esirenin iki yılını zindanda zincire vurulmuş olarak geçirdiği belirtiliyor; ikincisinde, bunun "insanlık dışı bir Türk subayı"nın emriyle gerçekleştiği eklenmiş; üçüncüsünde ise zindana atılmasının nedeninin "Türk subayının vahşi talebine itaat etmeyi reddetmesi" olduğunu öğreniyoruz. Acaba Türk subayı bayan Martin'den ne istemiş, onu keşfetmek

için kitabı satın almak gerekiyordu tabii ki. Yukarıdaki başlıklar elbette kronolojik bir gelişme teşkil etmiyor ama, bu eserlerin nasıl yeri geldiğinde birer cinsel sömürü vasıtası olabildiklerinin güzel bir kanıtıdır sanıyorum.

Okuyucularım belki merak etmiştir diye şu talep meselesini açıklığa kavuşturayım en iyisi. Anlatının birçok nüshasında esirenin zincire vurulmasının nedeni, firar etmeye çalışırken yakalanmasıdır; bazı nüshalarında ise olay farklıdır: Esirenin sahibi zalim baş vezir, dil bilen bir kölenin yardımıyla ona kendisini çok sevdiğini, eğer şehvetli arzularını yerine getirirse, zevcelerine ve cariyelerine tanıdığı hakları kendisine de ihsan edeceğini ifade eder. Esire kesin bir tavırla bunu derhal reddeder, "gayrimeşru isteğini tatmin etmeyi asla kabullenemeyeceğini, zira böyle yapmanın ülkesinin ve Tanrı'sının kanunlarına aykırı olacağını" haykırır. (s. 293) Baş Vezir türlü tehditlerle amacına kavuşamayınca kadıncağızı zincire vurdurarak hıncını alır.

Görülüyor ki müstehcenliğe meyleden anlatılarda bile çoğu kez didaktik bir boyut vardır, kıssadan bir ahlaki hisse çıkarmak mümkündür. Gerçekten de bazı esaret anlatılarında suç usturuplu bir şekilde esirenin kendisine yüklenmiştir. Yukarıda da belirttiğim gibi dönemin ataerkil kültüründe kadın durağan sayılır, "yuvayı yapan dişi kuştur" misali evinden barkından fazla uzaklaşmaması beklenirdi. Oysa esir alınan kadınların birçoğu seyahat ederken korsanların eline geçmiştir. Bunların bazıları kocalarının yahut ailelerinin peşinden yola çıktıklarından "masum" addedilebilirdi ama, bazıları cinsel özgürlük uğruna düşmüşlerdi bu hallere. Örneğin *l'Hélène d'Amsterdam* anlatısında ve Haywood'un *Idalia*'sında esireler, ailelerine itaat etmeyip gönüllerinin sesini dinledikleri, sevgililerinin peşinden koştukları için felakete sürüklenmişlerdir. Maria ter Meetelen'in başı ise, erkek kıyafetine bürünüp Avrupayı gezdiği için derde girmiştir. Yani ya cinsellik, ya da toplumsal cinsiyet normlarını ihlal etmenin cezasıdır bazen esaret.

Cinsel sömürünün başka bir boyutu da işkence betimlemelerinde görülür. Bazı anlatılarda bu betimlemeler o kadar aşırıya kaçmıştır ki, Baepler haklı olarak bunları "gotik roman" türünün akrabaları olarak nitelendirir.[120] Örneğin *Mary Velnet* anlatısında

119 Boston: Lemuel Austin, 1810. Bu anlatı, *Maria Martin* adı altında yayınlanan anlatının aynısıdır.

120 Baepler, *White Slaves, African Masters*, s. 16.

Marquis de Sade'a taş çıkartan inanılmaz makinelerde gerçekleştirilen tüyler ürpertici işkenceler bir-iki değil, tam dört defa ayrıntılı olarak anlatılır. Tek bir alıntı yapmakla yetineceğim:

> Zindana girdiğimde Paşa'nın barbar kanunlarını infaz etmekle görevlendirilmiş olan dört Türke beni soymaları emredildi; elbiselerimden mahrum edildikten sonra canavarlardan biri beni saçımdan yakaladı, bir başkası da ayaklarımdan kavradı ve dehşetengiz cihazın üzerindeki yüzeye yatırıldım! Üzerindeki zıpkınlar yahut çiviler çok geçmeden etimi kemiğe varana dek deldiler; sonra el ve ayak bileklerim birer iple bağlanarak dört köşede bulunan ve bucurgat gibi dönen direkler yardımıyla iyice gerildiler, düzenli aralıklarla her çevrildiklerinde kollarımla bacaklarımdaki bütün kemikler eklem yerlerinden ayrıldılar; bu arada üstlerinde yattığım çiviler de etimi tarif edilmemesi daha uygun olacak bir biçimde yırtıp parçalıyordu. (s. 263)

Bu ve betimlenen diğer işkence makineleri gerek Engizisyonda kullanılan aletleri, gerekse 18. yüzyıl Avrupa'sının otomat merakını akla getiriyor. Ama belki daha yakın bir akrabaları da olabilir: *Mary Velnet* anlatısından sadece yedi yıl önce yayınlanan *Affecting History of the Dreadful Distresses of Frederick Manheim's Family* (1793) başlıklı "Yeni Dünya" anlatısında iki genç kız Kızılderililer tarafından çırılçıplak soyulup direklere bağlanır, sonra bedenlerine 600'den fazla yontulmuş kıymık batırılır ve sonunda bu kıymıkların hepsi ateşe verilir![121] Zavallı Maria ile Christina Manheim ölür ama, Mary Velnet anlattığı korkunç işkencelerden mucizevi bir şekilde kurtulur ve bu sebatkâr kadın sonunda ülkesine dönmeyi başarır.

Esaret anlatılarındaki farklı-dilliliğin, cinsellikle dinin çakıştığı ilginç bir boyutuna değineyim bir de. Bilindiği gibi sömürgecilik çağının en kesin toplumsal ve kültürel yasaklarından biri, dinler yahut ırklar arası cinsel ilişkiydi; dolayısıyla esaret anlatılarındaki belli başlı tehditlerden biri de, esir ve esirelerin zorla veyahut baştan çıkarılmak suretiyle yerlilerle cinsel ilişkide bulunması olmuştur. Ancak buna ilginç bir istisna, Hıristiyan olmayan birinin Hıristiyanlığı kabul etmesiyle sonuçlanan cinsel ilişkilerdir.

Nitekim John Rolfe adında biri, Virginia Vali Muavini Sir Thomas Dale'e 1614'te mektup yazıp, John Smith'i kurtarmış olan Kızılderili prensesi güzel Pocahontas'la evlenmek için izin istediğinde, hiçbir surette genç kadına karşı "gem vurulmamış bir cinsel tutku" duymadığını, sadece "o dinsiz yaratığı Hz. İsa dinine kazandırmak" istediğini belirtmek ihtiyacını duymuştur.[122] Avrupalı bir erkekle Müslüman bir kadın arasında geçen aşk hikâyelerine, Türkleri konu edinen esaret anlatılarında da rastlanır. *Don Quijote*'deki "Esirin Öyküsü"nde Hacı Murad'ın kızı Zoraida, çocukluğunda ona bakmış olan Hıristiyan dadının etkisiyle Meryem Ana'ya özel bir sevgi ve bağlılık duyar, bu nedenle öykünün İspanyol aktarıcısından evlenme vaadi aldıktan sonra kendisini ve başka bazı köleleri esaretten kurtarır, onlara katılarak Avrupa'ya kaçar ve Hıristiyan olur.[123] Alexandre Hardy'nin (1570?-1632?) *Elmire, ou l'Heureuse bigamie* (1628) oyununda Mısır sultanının kızı aynı şekilde bir Hıristiyana âşık olur, esirleri kurtarır, dinini değiştirir ve sevgilisiyle evlenir.[124] Bazen öykünün sonu mutlu değildir: Voltaire'in (1694-1778) *Zulime* (1740) oyunuyla[125] Laugier de Tassy'nin *Histoire du royaume d'Alger*'sinde anlatılan "Seremeth Effendi" öyküsü,[126] kölelerine âşık olan Müslüman kızların ölümüyle sonuçlanır örneğin.

Marquis de Vere müstear adıyla yayınlanan *The Life and Adventures of the Prince of Salermo* (1770) başlıklı romanda olaylar iyice karışıktır.[127] Bir muharebede Türklerin eline düşen Salermo prensi, Şam'a gönderilir ve padişahın gü-

121 Exeter: H. Ranlet, 1793. Kitabın ertesi yıl çıkan baskısında (Philadelphia: Printed by D. Humphreys for Mathew Carey, 1794) direklere bağlanmış iki çıplak kızı ayrıntılarıyla teşhir eden bir gravür bile mevcuttur! Benzer olaylar 1824'te çıkan *Mary Jemison* anlatısında da geçer. Bkz. Nathaniel Knowles, "The Torture of Captives by the Indians of Eastern North America," *Proceedings of the American Philosophical Society* 82, 2 (1940): 151-225.

122 Mektubun metni için bkz. Wilcomb E. Washburn (der.), *The Indian and the White Man* (Garden City: Anchor Books, 1964), s. 20-25.

123 Birinci kitap, 39-41. bölümler.

124 *Le théâtre d'Alexandre Hardy*, 5 cilt (Paris: J. Quesnel, François Targa, 1624-1628), c.V.

125 *Œuvres complètes de Voltaire*, 52 cilt, der. Louis Moland (Paris: Garnier Frères, 1877-1885), c.IV, s. 1-90.

126 Laugier de Tassy, *Histoire du Royaume d'Alger*, s. 171-199.

127 The Marquis de Vere, *The Life and Adventures of the Prince of Salermo: Containing an Account of his Adventures at Venice and in Hungary, his Captivity at Damas, and Amours with an Ottoman Princess, together with his Return to Italy*... (Londra: J. Roson, 1770).

zel kızkardeşiyle sevgisiz bir evlilik yaşamakta olan bir paşanın kölesi edilir. Orada efendisinin karısına âşık olur ve bu nedenle azat edilmeyi iki defa reddeder. Derken öz kızkardeşinin de esir alınmış olup paşanın sarayında mahpus tutulduğunu, ancak paşanın ona gösterdiği aşkı aralarındaki din farkından dolayı karşılıksız bıraktığını öğrenir. "Başka Türklerden değişik" olduğu için güzel kölesini zorla elde etmeye kalkışmayan paşanın bu kadar medeni ve asil davranmasının nedeni çok geçmeden anlaşılır: Meğer Bizans'ın ünlü Paleologus ailesine mensupken devşirme olarak alınıp Türkleştirilmiş![128] İstanbul'da cereyan eden bir isyan sonucu hamisi olan padişah devrilince kaybedecek hiçbir şeyi kalmayan paşa, boşadığı karısı, âşık olduğu kölesi ve azat ettiği prensle bir gemiye biner ve İtalya'nın yolunu tutar. Orada Hıristiyan olur, sevdiği kadınla evlenir; prens de eski dadısı nedeniyle zaten Hıristiyanlığa yakınlık duyan padişahın kızkardeşine kavuşur, herkes muradına erer. Rousseaux adlı bir avukatın kaleme aldığı *Avantures de Dona Ines de las Cisternas* (1737), yer yer ufak tefek gerçek kırıntıları içeren, fakat bir bütün olarak ele alındığında tamamen kurgusal olan ilginç bir romandır.[129] Mézo Morto adındaki Cezayir hükümdarına esir düşen Dona Ines, kendisine âşık olan efendisinin duygularına karşılık vermemektedir. Hizmetkârı ve sırdaşı Constance'a hükümdarın "dinsiz" olduğunu ve ona bu nedenle asla teslim olmayacağını söyleyince, böyle bir evliliğin işine geleceğini düşünen Constance, "Nasıl Hıristiyan erkeklerinin putperest prensesleri gerçek Tanrı'ya iman etmeye ikna ettiği görülmüşse, bir Osmanlı prensinin de evlenmek istediği Hıristiyan sevgilisinin etkisiyle din değiştirmesi imkânsız değildir" diye cevap verir. Hıristiyan dinine sadık kalmasını efendisi kabul edince evlenirler, Dona Ines de "Rabbim, madem bir dinsiz prensle ayrılmaz bir biçimde birleşmeme izin verdiniz, onunki kadar asil bir ruhun bir gün rahmetinize mazhar olmasını temin edin" diye dua eder.[130] Gerçi kocası din değiştirmez ama, kendisi Hıristiyan kaldığı gibi doğan çocuğunu gizlice vaftiz ettirir, dul kalınca da bir manastıra kapanır.

Gerçekten çarpıcı bulduğum son bir örnekle sözlerimi bitireyim. Penelope Aubin'in *The Strange Adventures of the Count de Vinevil*'inde Ardelisa'nın bir dizi Türkün bütün çabalarına rağmen iffetini koruyabildi-

ğini yukarıda görmüştük. Buna mukabil Violetta adındaki esire, uğradığı baskılara dayanamayarak bir Türkle evlenmiş, bundan müthiş pişmanlık duymaktadır. Günah çıkardığı papazla konuşurken Ardelisa için "O asla bir şehvetli Türkün kendisine sahip olmasına izin vermezdi, ya onu öldürerek şerefini korurdu, yahut da ölene kadar karşı koyarak şerefinden mahrum yaşamamayı seçerdi" deyip kendinin de bunu yapması gerektiğini belirtince berikinin cevabı şu olur:

> "Hanımefendi, yanılıyorsunuz: Biriyle zaten evli olan Ardelisa'nın, bir başkasının kendisine sahip olmasına izin vermesi korkunç bir günah olurdu; oysa siz, evli değil, bir bakire iken savaş sonucunda tesadüfen o adamın olduğunuz için, ona boyun eğmek sizin için günah değildi, üstelik onu öldürmek veyahut canına kasdetmek sizi bir katil yapardı. Aksine, ona yatakta sadık olmamanız günah olurdu, o yaşadıkça başkasıyla evlenmemeniz gerekliydi, belki onun din değiştirmesine vesile bile olabilirdiniz."[131]

İşte garip bir çelişki: Şüphesiz başka şartlarda dünyevi zevklerden imtina etmenin insanı doğru cennete götüreceğini, sefahatınsa onu cehennemde yanmaya mahkûm edeceğini söyleyecek olan bir rahip, iş bir Müslümanı Hıristiyan yapmaya gelince çok farklı bir yaklaşım sergilemektedir burada.[132]

128 Marquis de Vere, *The Life and Adventures of the Prince of Salermo*, s. 140-141, 161.

129 [?] Rousseaux, *Avantures de Dona Ines de las Cisternas, qui d'esclave à Alger, en devint la souveraine: Histoire véritable* (Utrecht: Etienne Neaulme, 1737). Zalimliğiyle tanınmış bir *renegado* olan Mezzomorto (Mezomorto Hüseyin Paşa: "*Mezzomorto*" İtalyanca yarı ölü anlamına gelir. Hüseyin Paşa bir savaşta çok ağır yaralandığı için daha sonra bu takma adla anılmıştır. 1683'te Cezayir Dayısı, II. Mustafa döneminde Kaptan-ı Derya olmuştur) hakkında bkz. Clissold, *The Barbary Slaves*, s. 128; Doña Inés Cisternes hakkında bkz. Friedman, *Spanish Captives in North Africa*, s. 139-140; Mezzomorto'nun esir aldığı genç bir İspanyol asilzadesine âşık olması hakkında bkz. Turbet-Delof, *L'Afrique barbaresque dans la littérature française*, s. 202 n. 6.

130 Rousseaux, *Avantures de Dona Ines de las Cisternas*, s. 50, 86.

131 Aubin, *The Strange Adventures*, s. 91-92.

132 İlginçtir ki bizzat Martin Luther, "Vermahnung zum Gebet wider den Türken" (1541) başlıklı eserinde kocasından ayrı düşmüş olan evli bir Hıristiyan esirenin, Türk efendisi emrettiği taktirde, ona itaat edip yatağını paylaşması gerektiğini belirtmektedir; ancak bedenini efendisine verse de, ruhunu asla ona teslim etmemelidir! Bkz. John W. Bohnstedt, "The Infidel Scourge of God: The Turkish Menace as Seen by German Pamphleteers of the Reformation Era," *Transactions of the American Philosophical Society*, New Series, 58, 9 (1968): 22.

Sonuç: Gelelim Günümüze

Yukarıda esaret anlatılarının son derecede farklı-dilli olduğunu, bir esaret anlatısından söz edildiği zaman sadece aktardığı (gerçek veyahut hayali) olaylar dökümünün değil, toplumsal cinsiyet, din, siyaset, cinsellik, sömürgecilik ve daha birçok öğeden oluşan kapsamlı bir metinlerarası yapılanmanın, bir "bileşik" metnin (*intertexte*) kastedildiğini gördük.

Elinizdeki derlemede toplananların hep birinci şahıs anlatılar olması, doğal olarak ilk ağızda esir ve esirelerin hafızasını gündeme getirmektedir; ancak onun yanı sıra bu kocaman anlatılar külliyatının şekillendirdiği toplumsal hafıza da söz konusu edilmelidir ki, tek tek anlatıların gerek nasıl oluşturulduğu/üretildiği, gerekse nasıl algılandığı/tüketildiği kaçınılmaz olarak bu toplumsal hafızanın beslediği anlam dünyası tarafından belirlenir büyük ölçüde.

Yani hafıza, geçmişle şimdiki zaman arasında *iki yönlü* bir köprüdür. Bugün karşılaştığımız gerçekliği gerek kişisel, gerekse toplumsal geçmiş deneyimlerimiz (yahut daha doğrusu onlara dair kişisel ve toplumsal anılarımız) ışığında algılayıp değerlendirdiğimiz ne kadar kesinse, kişisel ve toplumsal hafızamızın bugünkü gerçeklik tarafından şekillendirildiği de o kadar kesindir. Liliane Weissberg'in Halbwachs'ı yorumlarken dediği gibi,

> Olayları hatırlamak, ancak olaylar (veyahut anlatı tarzları) çağdaş bir çıkarlar çerçevesi içine yerleştirilebildiği nispette kabildir. Aynı zamanda toplum da hatıraları, güncel ihtiyaçlarına göre dönüştürür. Toplumsal inançlar, toplu hatıralardır ve şimdiki zamana ilişkin bilgilerle ilintilidirler. Toplumsal hafıza, hem günümüzün inanç sistemine kendini uydurur, hem de onu şekillendirir.[133]

Bu bağlamda değerli kültür tarihçisi Michel de Certeau'nun (1925-1986) bir savı kayda değer: Nasıl Foucault'ya göre dili anlamlandıran söylemse, Certeau'ya göre bu işlevi gören, geçmişle şimdiki zamanı birbirine bağlayan (toplumsal) hafızadır.[134] O olmasaydı, kelimeler ortak anlamlar taşımaz, dil, insanlar arasında bir iletişim aracı olamazdı. Anlatı yoluyla anlam üretilmesi, ancak *dil ve hafızanın birbirine eklemlenmesiyle* mümkündür.

Resim 12. Esaret anlatılarının kitle kültürüne yansımasının bir örneği: *Angélique et le Sultan* (1967; Türkçe başlığı "Anjelik Saray Yosması") filminin afişi.

Özel koleksiyon.

Eğer bunu böyle kabul edersek, toplumsal hafızanın büyük bir sorumluluk taşıdığını görürüz hemen. İnsanların madde âlemiyle ilişkilerini dolaylayan dildir, dile anlam bahşeden ise hafıza. O halde günlük yaşantımızın her bilinçli saniyesi, kişisel ve toplumsal hafızanın etkisine tabidir. Örneğin toplumsal hafıza, halihazırda var olan, yahut amaçlanan iktidar ilişkilerini doğallaştırmak ve meşrulaştırmak için kullanılabilir –ve kullanılmaktadır. İkinci Körfez Savaşı'nda er Jessica Lynch olayını hatırlayalım: 3 Mart 2003 tarihinde birliğiyle beraber pusuya düşürülen Lynch, yaralı olarak bir Irak hastahanesine kaldırılmış ve orada dokuz gün bakım gördükten sonra büyük bir medya olayı haline getirilen

133 Liliane Weissberg, "Introduction," *Cultural Memory and the Construction of Identity* içinde, der. Dan Ben-Amos ve Liliane Weissberg (Detroit: Wayne State University Press, 1999), s. 15.

134 Michel de Certeau, *L'Invention du quotidien: Arts de faire* ([Paris]: Union Générale d'Éditions, 1980), 6. bölüm. Burada Foucault ile Certeau'nun birbiriyle çeliştiğini düşünmüyorum: Sanırım Certeau'nun sözünü ettiği "hafıza," Foucault'nun betimlediği "söylem"lerin topunu birden içermektedir.

bir askeri harekât sonucunda "esaretten kurtarılmış"tı. İyileştikten sonra verdiği ilk ayrıntılı demeçte,[135] son kurşununa kadar Iraklılara karşı koyduğuna, esir alındıktan sonra kendisine dayak atıldığına ve tecavüz edildiğine dair çıkan haberlerin baştan sona yalan olduğundan, kurtarma harekâtını filme çekerek yayınlayan Amerikan ordusunun kendisini pervasızca propaganda için kullandığından yakınan Lynch, aslında rızası olmadan birkaç yüzyıllık bir senaryoya yerleştirilmişti sadece: Sarı saçlı, soluk tenli bir kadın, esmer adamlar tarafından esir alınmış, ancak Tanrı'nın inayeti (ve de Amerikan ordusunun üstün becerisi!) sayesinde özgürlüğüne kavuşmuştu. Esir alınan, yaralanan, öldürülen nice Amerikalı asker dururken özellikle Lynch'e odaklanılması, Batı'nın toplumsal hafızasında ta gerilere giden ve derin bir yeri olan bir anlatıya tam uygunluğu sayesinde, Amerika'nın saldırgan ve emperyalist politikasını meşrulaştırmak için etkin bir biçimde kullanılabilmesindendi.

Gerçekten de elinizdeki kitaba sadece tarihi anlatılar aldım ama, aslında günümüze kadar kopmadan gelen köklü bir gelenek söz konusudur burada. Örneğin 20. yüzyılı ele alalım. Birinci Dünya Savaşı esnasında ve hemen sonrasında bir hayli "Türk illerinde esaret" anlatısı yayınlanmıştır.[136] Popüler kültürde ise bu motif inanılmaz derecede revaçta olmuştur ve olmaya devam etmektedir –Rudolf Valentino'nun meşhur filminin dayandığı E.M. Hull'ın *The Sheik* (1921)[137] romanından tutun da, bugün milyonlar satan Harlequin Romance gibi "beyaz dizi" ki-

135 Bkz. 11 Kasım 2003 tarihinde Amerika'nın ABC televizyon kanalının "Primetime Live" programında yayınlanan Diane Sawyer'la mülakatı.

136 Örneğin Raymond Limmer, *Reminiscences of a Year's Captivity in the Hands of the Turks* (Parkstone: Dorset Yeomanry, 1917); Archibald Forder, *In Brigands' Hands and Turkish Prisons, 1914-1918* (Londra: Marshall Brothers, [1920]); Elias Henry Jones, *The Road to En-Dor: Being an Account of how Two Prisoners of War at Yozgad in Turkey Won their Way to Freedom* (Londra ve New York: John Lane, 1920); Edward Opoliki Mousley, *The Secrets Of A Kuttite: an Authentic Story of Kut, Adventures in Captivity and Stamboul Intrigue* (Londra ve New York: John Lane, 1921); Sir Thomas Walter White, *Guests of the Unspeakeable: The Odyssey of an Australian Airman, being a Record of Captivity and Escape in Turkey* (Londra: John Hamilton, [1928]). Böyle anlatılar günümüzde hâlâ yayınlamaya devam edilmektedir; örneğin Francis Gutton, *Prisonnier de guerre chez les Turcs: Une captivité pas comme les autres, 1915-18* (Paris: Bibliothèque du Comité d'Histoire de la Captivité, 1976).

137 E.M. [Edith Maude] Hull, *The Sheik: a Novel* (Boston: Small, Maynard & Company, 1921).

Resim 13. "Hüseyin'in Amerikalı Aşk Kölesi İfşa Ediyor: Saddam Bana İşkence Etti ve Irzıma Geçti." Birinci Körfez Savaşı döneminde Amerikan magazin basınından bir örnek. Yorum yapmaya gerek var mı?
National Examiner, 28 Şubat 1991.

taplarına kadar. Yaşıtlarımın (özellikle erkek yaşıtlarımın!) mutlaka hatırlayacağı, baş rolünü emsalsiz Michèle Mercier'nin oynadığı "Anjelik Saray Yosması" (*Angélique et le Sultan*, 1967) gibi filmlerde de aynı tema işlenmiştir.[138] Yapımcı John Milius, Ion Perdicaris adında bir Amerikalının 1904 yılında Fas'ta esir alınmasını *The Wind and the Lion* (1975) başlığıyla filmleştirirken, 64 yaşındaki erkek tutsağın rolünü "Eden Perdicaris" adıyla o zamanlar 29 yaşında bir içim su olan Candice Bergen'a vermişti! Hatta yıllar yılı "Türkiye'nin imaj sorunu" ile neredeyse eş anlamlı hale gelen, Billy Hayes'in *Midnight Express* (1977) kitabıyla onun üzerine temellendirilen film,[139] tarz-ı kadim bir esaret anlatısından başka bir şey değildi; üstelik her ne kadar bu öyküde esir erkek idiyse de, ona hücre arkadaşının asılması ve gardiyanın tecavüz etmeye kalkışması, cinsiyet ve cinsellik açılarından iyice muğlaklaştırmıştı olayı.

Billy Hayes, kitabını William Hoffer adında bir "hayalet yazar"ın (*ghostwriter*) yardımıyla yazmıştı. Yıllar sonra, İran'da zalim kocası tarafından esir tutuluşunun ve güç bela kızını da yanına alarak ülkeden kaçışının öyküsünü yazmaya yeltenince, Amerikalı Betty Mahmoody'nin aynı "hayalet yazar"a başvurmuş olmasına şaşmalı mı?[140] Batı'da bir gelenek teşkil eder esaret anlatıları; kendisi erdemli bir anne, Hayes ise adi bir esrar kaçakçısı olsa bile, Mahmoody, kendi serüveninin Hayes'inkiyle aynı zincirin bir halkası olduğunu mutlaka takdir ediyordu.

Daha da çarpıcı bir veri sunayım okurlarıma: 1953 yılında New York'ta *Harem Cross: a Novel of the Near East* başlıklı bir roman yayınlanır.[141] Cariye olarak yetiştirilen, esir tutulduğu haremden kaçtıktan sonra kendini acımasız ve yoz bir dünyada bulan ve sonunda Hıristiyan dinine girmekle kendini kurtaran genç bir kadının birinci şahıs anlatısıdır bu. Konusu bakımından çok orijinal değil belki,[142] fakat yazarı ilginç gelecektir:

138 *Angélique* roman dizisinin yazarı Anne Golon'dur (=Simone Changeux), ancak araştırmacı olarak kendisine yardım eden eşi Serge Golon'un (=Vsévolode Sergeïvitch Goloubinoff) adı da kapakta yer alır. İngilizce çevirilerdeyse iki isim birleştirilerek "Sergeanne Golon" haline getirilmiştir. "Yeni Dünya" esaret anlatılarına dair filmler hakkında bkz. Mortimer, *Hollywood's Frontier Captives*.

139 Billy Hayes ve William Hoffer, *Midnight Express* (New York: Dutton, 1977). Senaryosunu Oliver Stone'un yazdığı filmi Alan Parker yönetmiş, 1978'de gösterime gireli beri birçok Amerikalının Türkiye hakkındaki tek "bilgi"sini teşkil etmiştir. Bu filmin siyasi amaçlarla çevrildiği, senaryonun kitaptan çok daha yalın bir biçimde Türk aleyhtarı olmasından anlaşılmaktadır. Hayes'in suçu esrar kaçakçılığıydı; eski eser kaçırdığı gerekçesiyle hapsedilen ve keza firar eden bir Amerikalı kadının Türkiye'de esaret anlatısı için bkz. Gene

Gourgen Yanikian tam yirmi yıl sonra, 27 Ocak 1973'te, Türkiye'nin Los Angeles Başkonsolosu Mehmet Baydar ve Konsolos Bahadır Demir'i Santa Barbara'da öldürerek Türk hariciyecilerine karşı on bir yıl sürecek olan tedhiş hareketini başlatacaktı. Hayır, roman yazarlığından katilliğe giden yolun kısa olduğunu ima etmiyorum ama, hiç olmazsa bu özgül örnekte, yolun iki ucunda benzer zihniyetlerin var olduğuna işaret etmek istiyorum. Bu bağlamda ilginç başka bir ayrıntı, Amerika'daki Sakızlılar Federasyonu'nun, Sakız katliamının 180. yıldönümü münasebetiyle *Christophoros Plato Castanis* anlatısının yeni bir baskısını piyasaya sürmüş olmasıdır.[143]

Esaret anlatıları zinciri henüz kopmadı. "*Turkish prison*" sözcükleri hâlâ Amerikan televizyon komedilerinde "öcülük" görevini ifa etmeye devam ediyor. Türkiye'nin Batı'yla bütünleşmesi, Avrupa Birliği'ne girmesi, eski Fransa Cumhurbaşkanı ve Avrupa Birliği'nin anayasa taslağını hazırlamaktan sorumlu konvansiyonun başkanı Valéry Giscard d'Estaing'nin "Türkiye bir Avrupa ülkesi değildir" yolundaki demeci,[144] Avrupa'nın bir "Hıristiyan kulübü" olup olmadığı gibi konular tartışılırken, Batı'nın toplumsal hafızasında bu ve benzeri motiflerin bırakmış olduğu derin izler gözardı edilmemelidir.

Teşekkür

Bu kitaba değerli yardımlardan dolayı başta A. Nilüfer İsvan olmak üzere sabıkalı suç ortaklarım Muhammed B. Alwan, András Riedlmayer ve Sara Yontan'a teşekkür ederim.

LePere, *Never Pass This Way Again* (Bethesda: Adler & Adler, 1987).

140 Betty Mahmoody ve William Hoffer, *Not Without my Daughter: a True Story* (New York: St. Martin's Press, 1987); bu kitap da filimleştirilip 1991'de gösterime sokuldu.

141 Gourgen Yanikian, *Harem Cross: a Novel of the Near East* (New York: Exposition Press, 1953).

142 Benzer konularda çocuk kitapları da yayınlanmıştır. Örneğin bkz. [Christian Gottlob Barth], *Setma, das türkische Mädchen* (Stuttgart: Steinkopf, 1831). Birçok dile, hem de birkaç defa çevrilen bu kitaba bazı İngilizce ve Fransızca çevirilerinde verilen başlık gayet anlamlıdır: *Setma, the Turkish Captive* ve *Setma, la captive turque*.

143 Christophorus Plato Castanis, *The Greek Exile* (New York: Cultural Chapter of the Chian Federation, 2002). Bu yeni baskı, anlatının 1851 tarihli ikinci baskısı üzerine temellendirilmiştir ki, ona ilişkin dikkate değer iki ayrıntıya işaret etmek istiyorum. Birincisi, yazarın ilk adı "Christophoros" iken Latinleştirilerek "Christophorus" olmuş; ikincisi, özgün başlığı "Yunanlı Esir" iken ikinci baskısı "Yunanlı Sürgün" diye adlandırılmış. Bence burada ilginç bir yerelleşme ve Amerikanlaşma süreci görülmektedir ama, bu konumuzun dışındadır tabiatıyla.

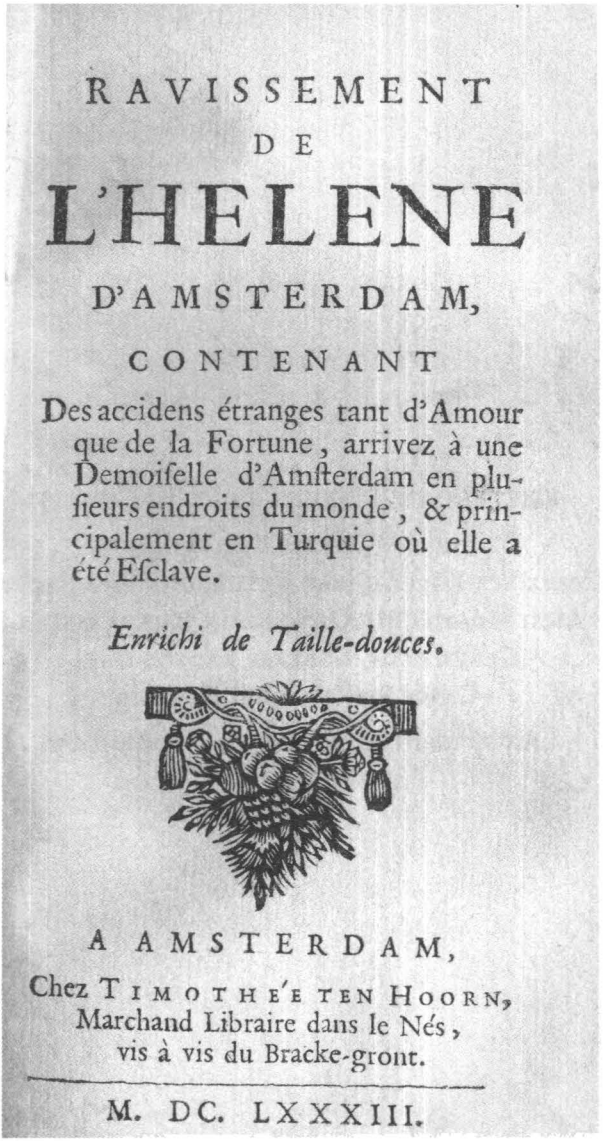
144 Arnaud Leparmentier ve Laurent Zecchini ile mülakat, *Le Monde*, 9 Kasım 2002.

Anlatılar

Amsterdam Helene'inin Kaçırılışı

Dünyanın Farklı Yerlerinde ve
Özellikle Köle Olarak Tutulduğu Türkiye'de
Amsterdamlı Bir Genç Kızın Başına Gelen,
Gerek Aşka, Gerekse Kadere Dair
Garip Serüvenleri Havidir

Amsterdam: Timothée ten Hoorn, 1683

RAVISSEMENT
DE
L'HELENE
D'AMSTERDAM,
CONTENANT
Des accidens étranges tant d'Amour que de la Fortune, arrivez à une Demoiſelle d'Amſterdam en pluſieurs endroits du monde, & principalement en Turquie où elle a été Eſclave.
Enrichi de Taille-douces.
A AMSTERDAM,
Chez TIMOTHE'E TEN HOORN,
Marchand Libraire dans le Nés,
vis à vis du Bracke-gront.
M. DC. LXXXIII.

Resim 14. *Amsterdam Helene'i* anlatısının başlık sayfası.

Ravissement de l'Helene d'Amsterdam, contenant des accidens étranges tant d'Amour que de la Fortune, arrivez à une Demoiselle d'Amsterdam en plusieurs endroits du monde, & principalement en Turquie où elle a été Esclave (Amsterdam: Timothée ten Hoorn, 1683).

Giriş

Yazar adı belirtilmeden 1683'te Hollanda'nın Amsterdam şehrinde Fransızca olarak yayınlanmış olan *Ravissement de l'Helene d'Amsterdam, contenant des accidens étranges tant d'Amour que de la Fortune, arrivez à une Demoiselle d'Amsterdam en plusieurs endroits du monde, & principalement en Turquie où elle a été Esclave*, "Türk illerinde esaret anlatıları" türünün erken örneklerinden sayılamaz aslında. Ne de olsa Johannes Schildtberger ile Bartolomej Georgijevic'in anıları ta 1545'te, Johannes Michael Heberer von Bretten'inkiyse 1610'da yayınlanmıştı ilk kez. Ancak Amsterdam Helene'i kitabının önemli bir özelliği, bir kadının kaleminden çıkmış (yahut çıkmış olduğu süsü verilen) birinci şahıs Türk illerinde esaret anlatıları arasında bildiğim kadarıyla ilk yayınlananı olmasıdır. Bu bağlamda kayda değer bir tesadüf, Yeni Dünya esaret anlatıları arasında keza bir kadına maledilen en erken birinci şahıs anlatı olan *The Soveraignty & Goodness of God, Together with the Faithfulness of His Promises Displayed; Being a Narrative of the Captivity and Restauration of Mrs. Mary Rowlandson* başlıklı ünlü eserin ilk defa 1682'de yayınlanmış olmasıdır. Bu yayınlar arasında doğrudan bir nedensellik ilişkisi olduğunu iddia etmek için gereken deliller elde mevcut değildir ama, hiç olmazsa ikisinin de aynı dönemin –ve büyük ölçüde benzer tarihi gerçeklerle siyasi ve iktisadi şartların– ürünü olduğu kesindir, her ne kadar edaları birbirlerinden çok farklı ise de.

Akla gelebilecek birkaç soruyu cevaplandıralım önce: Birincisi, "Neden Amsterdam'da yayınlanmış olan bu kitap Felemenkçe değil de Fransızca?" Bunun cevabı basit: Hollanda, 17. yüzyıl Avrupası'nın en önemli yayıncılık merkezlerinden biriydi ve orada çeşitli dillerde kitaplar yayınlanır, başka ülkelere ihrac edilirdi. Hollanda'nın yayıncılık tarihindeyse Leiden, Lahey ve Amsterdam şehirleri özellikle önemli yer tutar. Osmanlı İmparatorluğunu konu edinen farklı dillerde nice temel eser –örneğin Ogier Ghislain de Busbecq'in mektupları, Pierre Gilles'in İstanbul ve Boğaziçi betimlemeleri, Jean Chardin, Guillaume-Joseph Grelot, Jean-Baptiste Tavernier ve Joseph Pitton de Tournefort'un seyahatna-

meleri, Raimondo de Montecuccoli ve Luigi Ferdinando Marsigli'nin askeri tahlilleri, François Baron de Tott'un anıları, Abraham-Hyacinthe Anquetil-Duperron'un siyasi tarihi– hep 16. ile 18. yüzyıllar arasında Hollanda'da yayınlanmıştır.

İkincisi, "Bu kitap acaba ne kadar yaygın bir okuyucu kitlesine ulaşabilmiştir?" Eserin kaç adet basıldığını bilmiyorum. Bugün çok nadir olduğu, örneklerine birkaç devlet (Bibliothèque nationale de France, British Library, Bayerische Staatsbibliothek gibi) ve üniversite (Tübingen ve Göttingen gibi) kütüphanesinden başka yerde pek rastlanmadığı göz önünde bulundurulduğunda az sayıda basıldığı sonucuna varılabilir. Ancak 1683 Fransızca baskısından başka Almanca (1683, 1749), İtalyanca (1687) ve Felemenkçe (1720, 1733) çevirilerinin de yayınlanmış olduğu göz önünde bulundurulduğunda okuyucu kitlesinin çok da sınırlı olmadığını düşünmek herhalde yanlış olmaz.

Üçüncüsü, "Neden *Amsterdamlı Helene* değil de *Amsterdam Helene'i*?" Gerçekten de *Amsterdamlı Helene*'in Fransızca tam karşılığı *Helene d'Amsterdam* olurdu, oysa *Amsterdam Helene*'inin karşılığı aynen kitabın başlığındaki gibi *l'Helene d'Amsterdam*'dır. Yani özel ismin başına getirilen tanımlama öneki, burada kullandığımız çetrefil tercümeyi zorlamıştır. Peki ama neden? Belli ki yazar, *Amsterdam Helene'i* derken öteki meşhur Helene'le –Homeros'un *İlyada* ve *Odysseia*'da öyküleidği, Zeus'un kuğu şekline girerek Leda'yla çiftleşmesinden doğan, Paris tarafından baştan çıkarılması Truva savaşına yol açan, bu nedenle de dillere destan güzelliğini Marlowe'un "bin gemiyi kaldıran sima" diye betimlediği[1] efsanevi dilberle– bir koşutluk yaratmak amacını güdüyordu. Nitekim alçak gönüllü olduğu asla iddia edilemeyecek olan *Amsterdam Helene'i* henüz anlatısının en başında "olağanüstü bir güzelliğe sahip" olduğunu belirtmekte, serüvenlerinin "emsalsiz güzelliğiyle nam salmış olan Yunan Helene'i"ninkileri andırdığını söylemektedir. [2-3] Kısacası kitabın başlığından ve kahramanının adından burada güzeller güzeli olağanüstü bir kadının söz konusu edildiğinin anlaşılması gerekmektedir ki, bunun amacı herhalde ticari olsa gerektir.

1 "[T]he face that launched a thousand ships": Christopher Marlowe, *The Tragical History of the Life and Death of Doctor Faustus*, V: 1: 98.

Anlatının Başı

Gelelim kitabın konusuna. Helene, Amsterdamlı asil ve zengin bir ailenin, güzelliği dillere destan tek kızıdır. Yaşı ilerledikçe şehrin ileri gelen ailelerinin oğulları bir bir ona talip olurlar, fakat o, gönlünü komşusu ve okul arkadaşı Martin'e kaptırmıştır, onunla gizlice buluşmaktadır. On sekiz yaşlarındayken aralarında söz keserler. Bu arada Roderic adında 40 yaşlarında çok zengin biri Helene'in evini sık sık ziyaret etmekte, onunla ilgilenmektedir. Helene onu çok itici bulur, kendisini asla sevemeyeceğini yüzüne söyler, ama adam hiç oralı olmaz. Martin'i sevdiğini bilmeyen, ancak Roderic'in zenginliğinden gözleri dönmüş olan annesiyle babası, Helene'e baskı uygulamaya başlarlar. Çaresiz kalan Helene onlardan az mühlet ister, gidip durumu Martin'e anlatır. Birlikte kaçmaya karar verirler, bir gemiyle şehirlerinden ayrılacak ve sorun halledilinceye kadar dönmeyeceklerdir. Ne var ki binecekleri gemiye giderken Helene, kendisine göz dikmiş olan Anselme adında, Roderic'ten de yaşlı birinin adamları tarafından kaçırılır. Meğer hizmetçisi ona ihanet etmiş, Martin ile arasında geçen konuşmaları Anselme'e ihbar etmiştir. Böylece felakete doğru ilk adım atılmış olur.

Anselme'in Helene'i Utrecht'e kaçırmaktaki amacı, onu kendine âşık etmektir. Helene de azar azar suyuna gider, bu arada kendisinden kurtulmanın çarelerini arar. Altı ay böyle geçtikten sonra bir gün Anselme'in yeğeni Charles çıkagelir, Helene'i görüp beğenir, onu esaretten kurtarmaya karar verir. Bir gece Anselme'in hizmetçisi Cornelia'nın yardımıyla kaçarlar, bu arada Helene de Charles'dan hoşlanır, kendisiyle evlenmeyi kabul eder. Yollarını kesen eşkiya Cornelia ile Charles'ın hizmetkârlarından birini öldürüp diğerini yaralarsa da sonunda Brüksel'e varırlar, oradan Antwerp'e geçerler. Helene ve Charles orada evlenir, bir süre sonra da oğulları doğar, artık mutluluklarına diyecek yoktur. Ne yazık ki Charles üç yıllık evlilikten sonra Helene'den soğur, bir Fransız genç kadınla ilişki kurar. Har vurup harman savurur, bütün varlıklarını hovardalık yaparak yer bitirir, Helene'in mücevherlerini satmak zorunda kalırlar. Ebeveyninin sözünü dinleyip Roderic'le evlenmiş olsa bu hallere düşmeyeceğini bilen Helene büyük pişmanlık duyar. Bir

gün mangaldan çıkan duman nedeniyle Charles'ın bayılması üzerine Helene kocasıyla sevgilisi Lucie arasında gidip gelen bazı mektupları bulur, onlardan kocasının kendisini terk ederek sevgilisiyle uzaklara gideceğini öğrenir. Kederinden düşüp bayılır, ayıldığında Charles karşısındadır ve mektupları elinden almıştır. Tatlı sözlerle pişmanlığını dile getirir, kendisinden ayrılmayacağına Helene'i inandırır, ama bir süre sonra sevgilisine döner.

Günün birinde bir kadın Helene'i görmeye gelir, ona Dom Anselmo de Villone adında tanımadığı birinden ateşli bir aşk mektubu verir. Helene evli olduğunu hatırlatarak mektubu hiddetle reddeder, ancak Dom Anselmo peşini bırakmaz, kendisine mektuplar ve birbirinden değerli hediyeler gönderir. Bu arada Charles bir sabah eve kan revan içinde getirilir, Lucie'nin erkek kardeşinin ailenin namusunu beş paralık ettiği gerekçesiyle onu bıçakladığını anlatır, beş gün sonra da ölür. Kaderin acı bir cilvesi olarak oğulları da kısa bir süre sonra hastalanır ve hayata veda eder. Her şeyini kaybetmiş olan Helene için artık Dom Anselmo'nun sevgisini kabul etmemek için neden kalmamıştır, görüşmeye başlarlar, ancak kocasıyla çocuğunun yasını tutmakta olduğundan bunu bir süre gizlice yaparlar. Dom Anselmo birlikte anayurdu İspanya'ya gitmelerini ister, kendisiyle evleneceğine and içer. Helene ise "ortalama İspanyoldan farklı olarak iyi ve namuslu" [69] bulduğu Dom Anselmo'nun sevgisine karşılık verir, teklifini kabul eder. Deniz yolculuğu esnasında güvenliğini temin etmek için ona bir erkek kıyafeti diktirilir, Helene İspanya'yı gezmeye niyetli Hollandalı bir turist kimliğiyle gemiye biner ve yola çıkarlar.[2] Rüzgâr yaver eser, Dom Anselmo vakit geçirmek için Dom Diego adlı Valencialı bir asilzadeye ait upuzun bir aşk hikâyesi anlatır. Derken...

Metnin Çevirisi

...[116] Deniz yolculuğunun alışılmış zevkleriyle çok güzel vakit geçirirken, kötü bir kara bulut neşemizin güneşini kararttı: Çünkü bir perşembe günü öğleye doğru, var güçleriyle bize yetişmeye çalışan iki Türk kadırgası fark et-

2 Giriş bölümünde belirttiğim gibi kadınların erkek kıyafetine girerek yolculuk yapması motifine gerek seyahatname edebiyatında, gerekse esaret anlatılarında sıklıkla rastlanır. Esaret anlatıları özelinde bu motifin arkasında kadınların cinsiyetler arasındaki tabii/ilahi sınırı ihlal ettikleri için kölelikle cezalandırıldığı yolunda ahlaki bir uyarı yatıyor olması muhtemeldir.

tik. Böyle bir güçle başa çıkamayacak kadar zayıf kaldığımızı görmek, gemimizde büyük bir korkuya yol açtı.

Bu yüzden tüm umudumuzu ellerinden kaçmaya bağlayarak, hemen firar için gerekli hazırlıklara giriştik; ama durumu lehimize çevirebilmek için elimizden gelen her şeyi yapmamıza karşın Türklerin giderek yaklaştıklarını görüyorduk. Bu nedenle kaptan, [117] diğer subaylar ve Dom Anselmo, korkusuzca Türkleri beklemeye ve kanlarının son damlasına kadar direnmeye karar verdiler. Gemimizdeki sekiz top atışa hazır hale getirildi; savaşı lehimize çevirebileceği düşünülen her tedbir alındı.

Bu kararlılıkla Türkleri beklemeye koyulduk; epey yakınımızda olduklarından bir top salvosuyla bizi selamlamakta gecikmediler. Kendilerine elimizden geldiğince karşılık verdik, böylece bir süre zafer iki taraf arasında gidip geldi. Dom Anselmo büyük cesaret sergiledi, sanki bir değil de birkaç bedeni varmışcasına geminin her yanına yetişti durdu. Onu her yerde izliyordum ve her ne kadar daha önce kınından çıkmış bir kılıç görmeye bile dayanamaz idiysem de şimdi kendimde yepyeni bir cesaret hissetmekteydim. Sanki [118] korku tümüyle yüreğimden uçup gitmişti; o anda beni görenler, erkek kılığına girmiş bir kadın olduğuma asla inanamazlardı. Teslim olmak gibi bir niyetimiz olmadığını gören Türkler, gayretlerini bir misli artırdılar, top atışlarını o kadar yoğunlaştırdılar ki sonunda gemimiz farklı yerlerinden isabet aldı. Buna rağmen dayanmakta ısrarlıydık; bu inatçı direniş karşısında Türklerin sonunda bizi bırakıp gideceklerini umut eden kaptanımız, gemidekileri o kadar iyi yönetti ki açılan delikler mücadele etmemize engel olmadılar; tam gemimizi kaybetmek gibi kötü bir akıbet bulmadan o imansızların elinden kurtulmamız yakındı ki bir top atışıyla ana direğimiz kırıldı; aynı anda da kaptan, en yürekli beş adamıyla birlikte öldürüldü. Bu kayıplar [119] gemidekileri o kadar sarstı ki cesaretimizi kaybetmeye başladık. Bu nedenle gemimiz aşırı su aldı ve korkak tayfalar, onurlu bir ölüm yerine sonsuza kadar köle olmayı seçtiler. Dom Anselmo'nun onları yüreklendirmek için gösterdiği bütün gayret boşa gitti; çünkü artık gemiyi kurtarmanın bir yolu kalmadığına göre, acımasız dalgalara teslim olmaktansa, kendilerini Türklerin insafına bırakmanın daha doğru olacağına kanaat getirerek silahlarını bırakmaya başlamışlardı. Bu arada

Türkler de gemimize kanca atmışlar, herhangi bir direnişle karşılaşmayınca birkaçı gemimize çıkmıştı. Dom Anselmo'nun yalnız başına onlara engel olması tabii ki olanaksızdı; bu yüzden Türklerin eline canlı geçmemek için gitti kafasını ana direğe vurdu. Hemen yanına vardım, derken her yandan acımasızca [120] üzerimize öyle bir geldiler ki artık karşımda ölümden başka bir şey göremiyordum. Bize aman vereceklerini söyleyip defalarca teslim olmaya çağırdılar, çünkü üstümüzdeki elbiselerin zenginliği, onlara dirimizin ölümüzden çok para edeceğini düşündürüyordu. Fakat Dom Anselmo tekliflerini kabul etmeye tenezzül etmeyip, elindeki kılıçla kendisini öyle güzel savundu ki, Türkler yanına yaklaşmaya cesaret edemediler. Gerçi isteselerdi bizi kolayca öldürebilirlerdi ama, ölümümüzden ne çıkarları olurdu ki? Bununla birlikte, Anselmo'yu sağ olarak esir etmenin mümkün olmayacağını gören Türk kaptan, üzerine ateş açılması emrini vermek zorunda kaldı, çünkü gemi iyice su almış ve batmaktaydı; daha geç kalsalardı, gemiyi yağmalayamayacaklardı. Kaptanın emri hemen uygulandı; Türklerden biri Anselmo'nun kafasına iki el ateş etti, o da adamın ayakları dibine cansız düştü. [121] Bu kaybın bende yarattığı acı Türklere karşı öyle bir nefretle dolmama neden oldu ki, beni en değerli bulduğum şeylerden mahrum edenlere ömür boyu hizmet etmektense, ellerinde can vermeye karar verdim. Elimde kılıç, doğru cömert Dom Anselmo'yu öldürmüş olan adamın üstüne yürüdüm ve sağ omuzuna bir darbe indirdim, ama pek bir etkisi olmadı; çünkü gücüm onu ağır yaralamaya yeterli değildi. Tam ikinci bir hamle yapmak için kılıcımı kaldırmıştım ki, etrafım düşmanlarım tarafından çevriliverdi, intikam alayım derken onlara esir düşüverdim.

Kaptan beni önce kendi kadırgasına götürdü; oraya çıkışımın üzerinden ancak bir saat geçmişti ki gemimizin suyun dibini boyladığını gördüm, zira top atışları sonucu aldığı yaralar nedeniyle iyice suyla dolmuştu; [122] fakat bu arada Türkler ganimetin çoğunu kurtarmayı başarmışlardı. Bana soyunmam emredildi ve kaptan bana kendi giysilerinden birini verdi; içinde pek rahat edemedim ama giymek zorundaydım, çünkü emri altındaydım.

Türklerin gemimizden kaldırdıkları ganimet paylaşılıp, esirlerin başına muhafızlar dikildikten sonra yelkenler açıldı. Birkaç gün içinde Cezayir'e ulaştık, meğer iki Türk kadırgası oraya bağlıymış. Oradan da satıl-

mak üzere İstanbul'a götürüldük. İçimizden hiç kimse kadın olduğumun farkında değildi ve çektiğim bütün acılara rağmen onları bu yanılgıdan kurtarmıyordum, çünkü bedenimi o imansızların tensel zevklerine maruz bırakmaktansa, üstümdeki erkek giysileriyle kendilerine hizmet etmenin daha kolay olacağını düşünüyordum.

İstanbul'a geldiğimizde, [123] adına Türklerin *Bessistan*, yani *Köle Pazarı* dediği büyük bir meydana götürüldük;[3] orada Hollanda'daki hayvan pazarlarında olduğu gibi alıcılara teşhir edildik. Sayısız kişi bedensel durumumu sordu, beni koşturup, zıplatıp, bunlara benzer şeyler yaptırarak vücudumda herhangi bir sakatlık olup olmadığını belirlemeye çalıştı. Ama ganimet dağıtımında –hem de yüksek paha biçilerek– payına düştüğüm subay, beni gençliğim ve diğer kölelerin hepsini aşan güzelliğim nedeniyle çok iyi bir fiyata satmayı umut etmekteydi. Ve gerçekten de bunu başarmaktan geri kalmadı, çünkü şehrin en zengin tacirlerinden biri aynı gün pazara geldiğinde endamımdan ve yüzümden o kadar etkilendi ki dört yüz gümüş akçe karşılığında beni satın aldı.

Bunun üzerine kaptanla yeni sahibimin evine gittik, ilk önce bedenimin bedeli olan dört yüz akçesini aldı. [124] Ve böylece erkek giysisi içinde köleliğe başlamış oldum; artık her gün orada gözyaşlarına boğulacaktım. Yeni sahibim beni önce odasına götürerek orayı temizlememi emretti; bundan böyle bu temizliğin benim günlük işim olduğunu söyledi, bu görevi hakkıyla yerine getirdiğim taktirde beni köleliğin tüm diğer zorunluluklarından azade kılacağını sözlerine ekledi. Ben de bana emredileni yerine getirdim ve akşam üstü yemek zamanı geldiğinde, sonradan aşçımız olduğunu anladığım bir köle tarafından kölelerin birlikte yemek yediği büyük bir ambara götürüldüm.

Orada, efendimin diğer kölelerı arasında, ilk sevgilim Martin'i gördüğümde bütün ruhumu saran şaşkınlığı nasıl dile getirebilirim? Gürbüzleş-

3 Günümüzde *bedesten* şeklini almış olup, aslı *bezzistan* yahut *bezzazistan*, yani "bez satıcılarının yeri" olan bu sözcük, genel olarak değerli malların satıldığı üzeri kapalı büyük çarşılar için kullanılır. (Örneğin bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* [İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1946], cilt I, "Bedesten" maddesi.) Her ne kadar bu kelime "esir pazarı"nın karşılığı değilse de, İstanbul'da bugünkü Kapalı Çarşı'yı oluşturan Eski ve Yeni Bedestenlerde birçok başka meta gibi köle ticareti de yapılmış, ancak bu iş 17. yüzyılın başlarından itibaren Kapalı Çarşı'nın dışında, Nur-ı Osmaniye Camii ile Çemberlitaş arasına düşen Tavuk Pazarı'nın bitişiğindeki Esir Hanı'nda yoğunlaşmıştır. Metinde "büyük bir meydan"dan söz edildiğine göre kastedilenin burası olması muhtemeldir.

miş bedeniyle yüzündeki köle sakalı, kendisini tanımama engel olamamıştı; [125] peki, ben şaşkındım da, Martin değil miydi sanki? Beni, kalbinde duyduğu sıkıntı gözlerinden açıkça okunan bir bakışla uzun uzun süzdü, sonunda memleketimi ve adımı sordu. Ona cevaben adımın Roland olduğunu, Amsterdam'da doğduğumu, elimdeki bazı mallarla İspanya'ya gitmek isterken Türklerin eline düştüğümü, onların da neyim var, neyim yoksa hepsini elimden aldıklarını söyledim. Gerek Martin'in, gerekse diğer kölelerin kadın olduğumu anlamamaları, erkek sanmaya devam etmeleri için onu bu şekilde yanıtlamıştım; çünkü durumumu kendisine açıklamak için henüz vakit çok erkendi. Yemek boyunca Martin gözlerini bana dikti kaldı ve yatma saati geldiğinde bana şöyle dedi: "Dilerdim ki, Roland, eğer kaderiniz sizi mutsuzluğa ve köleliğe mahkûm etmişse, hiç olmazsa başka bir efendiye [126] satılmış olaydınız; çünkü size baktıkça sanki başıma gelen tüm dertlerin sorumlusunu görür gibi oluyorum." Kendisine hiçbir cevap veremedim, zaten kâhya da o esnada kendisini izlememi emretti, ben de kalkıp peşinden gittim. Adam beni efendimin odasına yakın küçük bir odaya götürdü, bir köşeye yayılmış olan biraz samana işaret ederek *işte kalacağınız yer burasıdır, haydi yatın* dedi.

Ona itaat ettim; ama inanın o gece hiç uyku tutmadı beni; çünkü kendisine karşı çok içten bir aşk beslediğim Dom Anselmo'yu kaybetmiş, bir de görünüşte kurtulmam olanaksız olan kölelik felaketine uğramış olmam, beni herhangi bir şekilde dinlenmekten alıkoydu. Üstelik dünyanın en aklıma gelmeyecek bir yerinde [127] Martin'le karşılaşmak yüreğimde karmakarışık duygulara yol açmış, gözlerimi kırpmamı dahi engelliyordu. İşte böyle bütün geceyi hayaller kurup gözyaşları dökerek geçirdim, ta ki sabah olup da efendim beni hizmetine çağırıncaya kadar. Önce kendisini giydirdim, sonra da odasını temizleyip düzenlemeye koyuldum.

İlk günlerde en çok canımı sıkan şey, hepsi de aslında benle aynı köleliği paylaşmakta olan bunca insanın konuştuğu dili bilmemekti; çünkü farklı bir jargon kullanıyorlardı, arada bir bazı kelimeleri tanıyabilsem de, ne söylediklerini hiç anlayamıyordum. Bütün Türkiye'deki kölelerin ortak dilidir bu, adına *lingua franca* derler, çeşit çeşit dillerin karışımından oluşur;[4] buna rağmen ben de bir süre orada kaldıktan sonra ana dilim gibi mükemmel konuşmaya başladım.

[128] Bir gün, efendimin şehrin dışında sahip olduğu, dünyanın en güzel bahçelerinden birine kendisiyle birlikte gittim. Görevim yabani otları yolmaktı. Orada Martin'i, efendimizin daha güneşli bir yere dikilmesini istediği birkaç ağacı nakleder buldum.Yapmamız gerekenlere ilişkin bütün emirlerini sıraladıktan sonra efendimiz şehre dönerek Martin'le beni baş başa bıraktı. Yalnız kaldığımızı gören eski sevgilim, bundan yararlanmak istedi; elindeki bahçıvan aletlerini atıp geldi ve bana sarıldı, beni birkaç kez öptükten sonra "Sizi bu dostluk gösterisiyle rahatsız ettiğim için lütfen beni bağışlayın, Roland," dedi. "Biliyorum, erkekler arasında bu şekilde davranmak âdet değildir; ama ne zaman size baksam, içimden size sarılıp öpmek geliyor ve ne zaman [129] yüzünüz bana vefasız sevgilimi anımsatsa, gözyaşlarımı tutamaz oluyorum, oysa hainliği karşısında bu tür düşüncelerin ve dünyanın bütün okşamalarının beni dehşete düşürmesi gerekirdi; çünkü eğer bir başkasının, onu mahveden kişinin hatırasına taptığını görecek olsaydım onu mutlaka ayıplardım; oysa ben ne tür bir alçağım ki, yine de ondan nefret edemiyorum –buna yerden göğe kadar hakkım olmasına rağmen."

Martin gözyaşları içinde burada sözlerine son verdi; ben ise o gün bu gündür hep hayret ederim, nasıl kalbime o kadar hâkim olabildim de, ağlayışına seller gibi akan gözyaşlarıyla eşlik etmedim. Ama beni hainlikle suçlamasına o kadar şaşıyordum ki, ağlamasına kulak veremiyordum; az kalsın merakım, o kadar özenle gizlediğimi açığa vurmama neden olacaktı. [130] Yüreğindeki acıları ortaya koyan ilk tepkileri geçtikten sonra elimden tuttu, yoğun yapraklı ağaçları ve çalılıkları insanı güneşin sıcağından koruyan bir yerde yanına oturmamı rica etti; felaketinin ve köle oluşunun nedenini ve hikâyesini anlatacağını vaat etti.

4 *Lingua franca* yani "Frenk dili," ortaçağdan itibaren Akdeniz'in kuzey ve güney kıyılarında kullanılan ortak bir denizcilik ve ticaret dilidir. Özellikle Latin kökenli dillerden türetilmiş olmakla birlikte birçok başka dilden de kelime almıştır. Tek bir fiil kipine sahip olup, hayli basit dilbilgisi kuralları üzerine kurulmuştur. Sömürgeciliğin 19. yüzyılda yayılması ve metropol ülkelerinin kendi dillerini bölgeye dayatmaları sonucunda tarihe karışmıştır. Guido Cifoletti, Alan D. Corré, Hildo do Couto, Roberto Rossetti, Walter Röll, Hugo Schuchardt gibi yazarların eserlerinin yanı sıra bu konuda en tanınmış—ve Türk okuyucusunu olasılıkla en yakından ilgilendirecek olan—araştırma, Henry Kahane, Renée Kahane ve Andreas Tietze'nin *The Lingua Franca in the Levant: Turkish Nautical Terms of Italian and Greek Origin* (Urbana: University of Illinois, 1958) başlıklı yapıtıdır. Adından anlaşılacağı üzere özgül olarak denizcilik terimlerine eğilen bu kitap, nispeten dar çerçevesine rağmen son derece aydınlatıcıdır.

Bunları öğrenmeyi dünyadaki her şeyden daha fazla dilediğimden, isteğini tereddüt etmeden hemen yerine getirdim. Ağaçların gölgesine yerleştik, Martin gelip yanıma oturdu ve anlatmaya başladı: "Doğduğum yer, ünlü Amsterdam şehridir; annemle babam –eğer hâlâ sağsalar– orada büyük çapta ticaret yaparlar. Evimizin karşısında çok varlıklı bir tüccar yaşardı, tek varisi biricik kızı o kadar olağanüstü güzeldi ki, [131] bütün dünyanın hayranlığını kazanmıştı. Kaderde iki kız kardeşimle birlikte benim de o kızın okumayazma öğrendiği okula gitmem varmış; böylece Helene (buydu o güzel kızın adı) ile aramda gelişen yakınlaşma sonucunda, güzelliği, gönlümde sıcak duygular uyandırmaya başladı. Bu çocuksu sevgide mutsuz olmadım, çünkü Helene de bana benzer bir sevgiyle karşılık veriyordu. Yıllar geçtikçe aşkımız da artıyordu ve şüphesiz mutlu bir evlilikle noktalanacaktı ama o nefret edilesi altın açgözlülüğü yok mu, annesiyle babasının gözlerini kör etmişti. Çok geçmeden Helene beni durumdan haberdar etti: Adı Roderic olan, yaşı hayli ilerlemiş bir beyefendi, hesabı belirsiz serveti sayesinde Helene'in annesiyle babasını fethetmeyi başarmış, onlar da hiçbir zorluk çıkarmadan kızlarını kendisiyle evlendireceklerine söz vermişlerdi. [132] Bu tertibe karşı çıkmaktan geri kalmayan Helene, ebeveyninin kendisine karşı yetkelerini kullanıp zorlamalara baş vurduklarını görünce onlardan sekiz günlük mühlet istemiş ve bu talebi kabul edilmişti. Helene bu arada gelip bana her şeyi anlattı; çünkü her gece annesiyle babası yattıktan sonra bahçede buluşmanın bir yolunu bulmuştuk. Bu iş canımı o kadar çok sıktı ki, sevgilime başka birinin sahip olduğunu görmektense kendi canıma kıyacak noktaya geldim; ama kafanızı bu tür şeylerle yormamak için hemen söyleyeyim, toplayabildiğimiz her şeyi yanımıza alıp kaçmaya, başka bir yerde evlenmeye ve dostlarımız aracılığıyla bu iş hallolana kadar saklanmaya karar verdik. Önümüzdeki ilk pazar günü kaçmayı kararlaştırdık, Utrecht kapısının önünde bizi istediğimiz yere götürecek bir geminin beklemesini ayarladım. [133] Anlaşmamıza göre Helene akşam saat sekizde, bütün sırlarımızı bilen hizmetçisiyle birlikte gemiye gelecekti; ama boşuna bekledim, saat onu vurduğunda ne biri, ne de diğeri görünmüştü. O geceyi dünyanın endişesini duyarak geçirdim; aklıma olmadık şeyler geliyordu, en kötüsü de anne ve babasının kaçış planımızı keşfetmiş olmalarıydı, çünkü Helene'in beni aldatabileceği hiç aklıma gelmiyordu; an-

Resim 15. *Amsterdam Helene'i* anlatısının iç kapak resmi.

Ravissement de l'Helene d'Amsterdam, contenant des accidens étranges tant d'Amour que de la Fortune, arrivez à une Demoiselle d'Amsterdam en plusieurs endroits du monde, & principalement en Turquie où elle a été Esclave (Amsterdam: Timothée ten Hoorn, 1683).

cak daha sonraki deneyimlerim, kadınların söylediğine ve verdikleri sözlere güvenilmeyeceğini öğretti. Ertesi gün kapı açılıp şehre girer girmez uşağımı gizlice Helene'in evinde neler olup bittiğini gözlemeye gönderdim. Uşağım döndüğünde, Helene'le hizmetçisi kimselere görünmeden ortalıktan [134] kaybolduğu için evlerinin telaş içinde olduğunu söyledi; annesiyle babasının umutsuzluktan saçlarını başlarını yolduklarını, izlerini bulsunlar diye her yana ulaklar saldıklarını bildirdi. Bu haberlere o kadar çok şaşırdım ki, bir süre dilim tutuldu. Helene'in eskiden beri bana gösterdiği sevgiyi aklımdan geçirdim, meğer başka bir gizli sevgilisi olduğunu ve onunla kaçtığını düşündüm. Bu ihanet karşısında içim nefretle doldu, bana yönelttiği onca sevgi belirtisinin numara olmasına bir türlü inanamıyordum. Şaşkınlığım hafifleyip dilim çözüldüğünde dudaklarımdan en katı yüreklilerin bile içini sızlatacak şikayetler döküldü. Fakat çaresiz olduğumu ve yaptıklarımın acımı artırmaktan başka bir işe yaramadığını görünce evime dönmeye karar verdim, üstelik şimdi başka bir sevgilinin kollarında olan Helene'i [135] benim kaçırdığımın sanılmasını istemiyordum. Kendilerine şehir dışında birkaç gün sürecek bir işim olduğunu söylediğim annem ve babam beni bu kadar erken karşılarında görünce şaşırdılar, hele duyduğum olağanüstü acının yüzümde bariz olan izlerini fark edip de bana nedenini itiraf ettiremeyince. Helene'in peşinden gönderilen insanlar birkaç gün sonra elleri boş döndüler. Ben de bunun üzerine Büyük Britanya ile Felemenk Birliği arasında patlayan savaşa[5] katılıp ölümü kollamaya karar verdim. Bu niyetle donanmanın en güzel gemilerinden birine vardım; ancak umutsuzca aradığım ölüme kavuşacağım yerde katıldığımız her muharebede şan kazanarak cesaretimle ünlendim. [136] Bir süre sonra barış imzalandı, annemle babam beni sağ salim karşılarında görünce çok sevindiler; ama sevinçleri uzun sürmedi, zira bu savaşta bulamadığım ölümü başka yerlerde aramaya karar verdim; Türklere karşı savaşa katılmak için Kandiye'ye[6] geçmek üzere Venedik'e giden bir gemiye onlardan habersiz bindim. Fakat beklediğimden çok daha önce o ulusa

5 İngiltere ile Hollanda arasında 17. yüzyıl boyunca, hepsi de deniz hâkimiyeti kurmaya yönelik dört savaş olmuştur: 1652–1654, 1665–1667, 1672–1674 ve 1680–1684. Martin biraz aşağıda bu savaştan hemen sonra Türklere karşı Girit'te savaşmaya niyetlendiğini söylediğine göre bunlardan herhalde ikincisi kastedilmektedir ki, Hollanda'nın üstünlüğüyle sonuçlanmıştır.

6 Girit'in en büyük şehri ve vilayet merkezi. Osmanlılar tarafından Sultan IV. (Avcı) Mehmed zamanında, Köprülüzade Fazıl Ahmet Paşa yönetiminde çıkılan Girit Seferi (1666–1669) sonucunda fethedilmiştir.

karşı cesaretimi sergilemeye mecbur oldum; çünkü henüz Venedik'e iki-üç günlük yolumuz kalmışken doğru üzerimize gelmekte olan bir Türk korsan gemisi gördük. Gemimizdekiler korkuya kapıldılar, zira bir mucize olmadığı taktirde korsanlara uzun süre dayanamayacağımız açıktı. Bu serüvenin beni fazla etkilediğini söyleyemem, çünkü nasıl ve nerede öleceğim [137] hiç umurumda değildi. Güçler arasındaki büyük dengesizliği görmesine rağmen, kaptanımız, cesur bir adam olarak direniş için gerekli hazırlıkları yapmaktan geri kalmadı ve adamlarını utanç verici bir köleliğe razı olmaktansa onurlu bir ölümü tercih etmeye yöneltmeye çalıştı. Dört saat boyunca zaferi Türklere kaptırmamak için çarpıştık, ta ki kırk adamımızdan savaşabilir on altı kişi kalıncaya kadar. Bu kadar az adamla onlara kafa tutmamız olanaksızdı; onlar da bunu anladıklarından bize yanaştılar ve bir kısmı gemimize atladı. Kaptan ve kalan adamlarımızla birlikte kendimi savundum, elimizdeki iki küçük topla Türklere o kadar kayıp verdirdik ki iyi bir sonuç çıkabileceğine dair tekrar umutlanmaya başladık; ama açıkta sipersiz olduğumuz için ben de dahil olmak üzere bir kısmımız yaralandık. [138] Düşmanlar böylece gemiye hâkim olabildiler ve bizi zalimce köleliğe koştular. Üç yıldır bu efendinin hizmetinde köle olarak yaşamaktayım, annem ve babam dahil olmak üzere hiç kimseyi başıma gelen utanç verici olaylardan haberdar etmedim, ölümün beni bu sefil dünyadan tez vakitte kurtaracağını umduğumdan ülkemi bile yadsıdım. Size sarılıp öpmemin nedeni, vefasız Helene'ime, iki su damlası birbirine ne kadar benzerse o kadar benzemeniz ve size, onun görüntüsü derhal hayalimde canlanmadan bakmamın imkânsız olmasıydı; üstünüzdeki giysiler beni erkek olduğunuza ikna etmeseydi, beni onca üzen, anısı göz yaşlarına boğulmamı engelleyemememe neden olan Helene olduğunuza tamamen emin olurdum."

[139] Martin son sözlerini söylerken ağlamaya başlamış, bu kez ben de gözyaşlarımla ona katılmaktan kendimi alamamıştım. İlk kaçırılışımdan haberi olmadığından gözünde suçum büyüktü ama, göstereceği sevgi o ana kadar koruduğum onurumu kaybettirir korkusuyla durumumu kendisine açmaya yine de cesaret edemiyordum. Tek yapabildiğim acısını teselli etmeye çalışmak, elinden geldiğince Helene'i unutmasını tavsiye etmek oldu. "Ah Roland" dedi, "sizi her gün karşımda görmeseydim, belki zaman yüreğimdeki anıyı silebilir-

di. Ama artık bu olanaksız; çünkü ne zaman size baksam onu görmüş gibi oluyorum, beni sürekli acılar içinde görmenizin nedeni işte budur.

Elimden geldiğince [140] onu teselli etmeye çabaladım, akşam olduğundan eve gitmek üzere bahçeden çıktık, vardığımızda da ilk önce yapmam gereken işlere koyuldum. Efendim elli yaşlarında, çok zengin bir duldu, bütün varlığını bırakacağı henüz yirmi yaşını doldurmamış biricik bir kızı kalmıştı. Bir Türk kızının bu kadar olağanüstü güzel olabileceği daha önce hiç aklıma gelmemişti; Avrupa'da ondan daha beyaz tenli birisini gördüğümü de hiç hatırlamıyorum. Kısacası ömrümde gördüğüm en güzel insanlardan birisi olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. Bir gün odasının önünden geçerken beni çağırdı; kendisine bir kölenin göstermesi gereken tüm saygıyı göstererek odasına girdim, ne arzu ettiğini sordum. Bana yanına oturmamı emretti, uzun süredir bana yasak olmasına rağmen bu buyruğunu yerine getirdim; [141] bana sorular sormaya başladı: Nereliydim? Annem babam kimlerdi? Kaç yaşındaydım? Kendi ülkemde evli miydim? Cevaben kendisine doğduğum ülkenin Hollanda olduğunu, annemle babamın sıradan burjuvalardan daha yüksek bir mertebeye sahip olduklarını, yaşımın yirmi beş civarında olduğunu ve hiç evlenmediğimi söyledim. Sorularını sürdürdü: Köle olduğumu anne ve babama bildirebilmiş miydim? Bir gün esaretten kurtulmayı ümit ediyor muydum? Kendisine annemle babamın yanından onların rızasıyla ayrılmadığımı, kötü kaderimin beni Türklerin eline düşürdüğünü söyledim. İki-üç ay içinde fidye karşılığında kurtarılmayı ümit ettiğimi eklediğimde üzülmüş göründü; bunu fazla belli etmedi, kaldı ki [142] o sırada odada yaşlı bir köle vardı; ama yanımdan ayrılırken, ertesi gün hoşça vakit geçirmek için bahçeye gideceğini söyleyip, öğleden sonra benim de orada olmamı istedi. Yere kadar eğilerek söz verdim, avucuma dört akçe sıkıştırıp daha fazlasına ihtiyacım olduğunda kendisine haber vermemi söyledi.

Sorduğu sorular, ertesi gün bahçede olmamı istemesi, elime para koyması, bana karşı sevgi beslediğini aklıma getirdi. Ancak âşıkane arzularına karşılık verebilecek bir biçime sahip olmadığım için[7] kendi adıma çok üzüldüm ve ha-

7 *"[J]e n'étois pas formé pour pouvoir repondre à ses amoureux desirs."* Biraz çetrefil olmakla birlikte bu cümleyi aynen aslına uygun şekilde çevirmeyi seçtik, zira burada Helene'in yapısından söz edilirken kişiliğinden değil, bizatihi fiziksel biçiminden, yani vücut yapısından bahsedilmekte olduğu açıktır. Kısacası Türk kızının aşkına değil, *cinsel arzularına* karşılık verememektir kaygısı!

limden şikâyetçi olmaktan geri kalmadım, çünkü bu iş kaçınılmaz olarak sonunda başıma bir felaket getirecekti. Karşılıksız kalmış bir aşkın yarattığı öfkenin yabancısı değildim ne de olsa; aşkına karşı duyarlı davranmamam halinde Pyrrhene'in (güzel Türk kızının adı buydu) [143] tüm sevecenlik ve şefkatini ölümcül bir nefrete dönüştüreceğinden en ufak bir kuşkum yoktu ve bu nefretinin acısını benden çıkartacaktı; o nedenle kendisini ilk gördüğüm ana lanet ediyordum.[8]

Arzularını tatlı sözlerle, okşamalarla tatmin etmemin imkânsızlığını gayet iyi biliyordum, ikimiz de aynı biçimde yaratılmış olduğumuza göre.[9] Başıma gelen her kötülüğün sebebi olan o kahrolası güzelliğimden nefret ediyor, bütün bu tutkularca hedef alınmamak için dünyanın en çirkin yaratığı olmayı o kadar çok istiyordum ki! Bütün gece kafamda bu düşünceler döndü durdu, dertlerim bir an olsun uyumama izin vermedi. Haftada iki-üç defa temizlemeye gittiğim bahçeye ertesi gün söylediği saatte vardım. Orada [144] Pyrrhene'i hizmetindeki iki ihtiyar köleyle birlikte buldum. Giydiği kırmızı atlas elbise, beyaz tenini göz alıcı bir ışık seli halinde ortaya koymaktaydı; o kadar ki, erkek olsaydım, bu olağanüstü güzelliğe âşık olmamak elimden gelmezdi.

Bahçeye girdiğimi görünce, özgürce konuşabilmemiz için yanındaki köleleri birtakım emirler vererek başından savdı. Beni yanına oturtup, ruhundaki ateşi açıkça yansıtan gözlerle bana uzun uzun baktıktan sonra tekrar sorular sormaya başladı: Ne zaman fidye karşılığında

8 Haremlerdeki kadınların Hıristiyan kölelerle zaman zaman cinsel ilişki kurduğuna, yakalananların ağır cezalara çarptırıldığına birçok metinde değinilir. Örneğin bkz. Stephen Clissold, *The Barbary Slaves* (New York: Barnes & Nob le, 1977), s. 43–47; Guy Turbet-Delof, *L'Afrique barbaresque dans la littérature française aux XVIe et XVIIe siècles* (Cenevre: Librairie Droz, 1973), s. 93–94. Hatta Joseph Pitts, efendilerinin karıları tarafından baştan çıkarılan kölelerin başına gelenleri Yûsuf ile Züleyha hikâyesine benzetir. (*A True and Faithful Account of the Religion and Manners of the Mohammetans, in which is a Particular Relation of their Pilgrimage to Mecca, the Place of Mohammet's Birth; and a Description of Medina and of his Tomb there. As Likewise of Algier and the Country Adjacent, and of Alexandria, Grand-Cairo, &c. With an Account of the Author's Being Taken Captive, the Turks Cruelty to Him and of his Escape...* [Exon: S. Farley, Philip Bishop & Edward Score, 1704], s. 47.) Burada dikkate alınması gereken nokta, Kuran-ı Kerim'dekinden ("Yûsuf" 12: 23–32) farklı olarak Kitab-ı Mukaddes'teki öyküde ("Tekvin" 39: 7–21) Yusuf'un uğradığı iftira üzerine cezalandırıldığıdır.

9 Şarkiyatçı edebiyatta harem kadınlarına sık sık yakıştırılan özelliklerden biri, erkeklerden tecrit edildikleri için aralarında lesbiyenliğin çok yaygın olduğudur. (Örneğin bkz. İrvin Cemil Schick, *Batının Cinsel Kıyısı: Başkalıkçı Söylemde Cinsellik ve Mekânsallık* [İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002], s. 108-110.) Bu kalıp yargıya görünürde burada rastlanmaması ilginçtir; öte yandan Pyrrhene'in erkek olduğunu sandığı bir kadına "yanlışlıkla" âşık olması, belki de bu cinsel yönelimin bilinçli veyahut bilinçsiz bir şekilde şarklı kadınlarda daima var olduğunu ima ediyor.

kurtarılacağımı tahmin ediyordum? İlk defasında verdiğim cevapları tekrarladım. Bunun üzerine bana "Daha iyi koşullar sağlansa, bu ülkede kalır mıydın?" diye sordu. [145] Bana çok büyük yararlar sağlayacak bir şeyler bildiğini ifade etti. Bu sorusu karşısında nutkum tutuldu, hiçbir şey söyleyemedim; Pyrrhene ise beni dikkatle izlemeyi bırakmadı, bu nedenle korkum büsbütün arttı. Neyse, biraz sakinleşince kendisine dedim ki: Kaderimin beni hangi ülkeye sevk edeceğini bilmiyordum; ülkeme dönmeyi tercih etmekle birlikte daha ehven koşullar beni başka yerlere gitmeye teşvik edebilirdi ve bana böyle bir iyilik yapacak olana ömür boyu minnettar kalacaktım. Aslında bu duyguları duymaktan ne kadar da uzaktım; söylediklerimin hiç biri gerçeği yansıtmıyordu; fakat öfkesini üzerime çekmemek için tekliflerini reddetmeye cesaret edemiyordum. Pyrrhene bunun üzerine sevgi ve dostluk dolu gözlerle baktı [146] ve bana ilk önce kendimi Türklerin dini konusunda eğitmem gerektiğini belirtti; ancak ondan sonra meseleyi daha etraflıca bana anlatacağını söyledi, beni olabildiğimce tatmin edeceğini vaat etti; belki böylece kendimi bu günkü halime kıyasla o kadar daha olumlu koşullar altında bulacaktım ki, kendisiyle ilk karşılaştığım güne şükredecektim. Böyle lütufkâr bir teklifte bulunduğu için yerlere kadar eğilerek kendisine teşekkür ettim ve güzel Pyrrhene ihtiyar kölelerini şüphelendirmemek için yerinden kalktı. Tam giderken bana işlemeli bir kese uzattı, ben de hörmetle elinden aldım. Keseyi açtığımda içinden birkaç Mağrib altınıyla, üzerinde Türk dilinde bir şiir yazılı bir pusula çıktı.

Size bunu veren, andaç niyetine
Hep evlenmeyi düşünüyor sizinle
Dayanamıyor görmeye çünkü
Bir köle gibi ıstırap çekmenizi

[147] Paraya ne kadar sevindiysem, canım bu dizelere bir o kadar sıkıldı; ne bu işin sonunun nereye varacağını kestirebiliyordum, ne de Pyrrhene'in aşkından nasıl kurtulacağımı. Türk dinini öğrenmek, yüreğimin dünyada en elvermeyeceği şeydi; kendimi bu kadar aşırı bir imansızlığa terk etmektense canımı feda etmeyi yeğlerdim. Öte yandan bir Türk kı-

zıyla evlenmek benim için doğal bir imkânsızlıktı, zira ben de bir kadındım ve sadece güvenliğim uğruna erkek kılığına girmek zorunda kalmıştım. Bütün bu düşünceler beni gözyaşlarına boğdu, Tanrıya ya beni bu kötülüklerden hepten azade kılması, ya da bütün bu ıstıraplardan kurtulmanın yolunu göstermesi için dua etmekten geri kalmadım.

Tanrı dualarımı kabul etmiş olmalı ki [148] Pyrrhene ile konuşmamızdan birkaç gün sonra efendim hastalanıp yataklara düştü ve hastalığının günden güne artması onu ecelini düşünmeye sevk etti. Özel uşağı olduğum için yanından bir an olsun ayrılmama izin verilmediğinden, Pyrrhene de benle baş başa kalıp konuşma olanağı bulamıyordu. Yedinci gün, babasını teselli etmek, ruhunu huzura kavuşturup, terekesini düzene sokmasına yardımcı olmak üzere bir *Talisman* (ki bir tür Türk din adamıdır)[10] eve geldi. Efendim önce ödemiş olduğu bütün borçların makbuzlarını çekmecesinden getirtti ve *Talisman* onları efendimin başının altına koydu; çünkü Türkler borçlarını bu dünyada olmazsa öbür dünyada mutlaka ödemeleri gerektiğine, ödemiş oldukları borçlarının makbuzları başlarının altında ölürlerse Tanrı'nın bu borçların hesabını kendilerinden tekrar sormayacağına inanırlar.[11] Fakat haram yollardan kazandıklarını kime bırakacaklarını bilmedikleri hallerde, [149] bunları vasiyetnameleriyle hastanelere, yoksullara, camilerindeki kandillerin bakımına bağışlarlar, ya da ruhları için Tanrıya dua etsinler diye *Talisman*'lara, imamlara dağıtırlar; çünkü ölüle-

10 *Talisman* aslında "tılsım" demektir, nitekim bu iki kelime aynı Yunanca kökeni paylaşırlar. O bakımdan ilk anda burada bir cincinin ya da üfürükçünün kastedildiği sanılabilir. Ancak bu sözcüğün 17. yüzyılda Batı dillerinde "Türk alimi ve din adamı" anlamına da geldiği, molla, fakih, hatta müezzin karşılığı olarak kullanıldığı bilinmektedir. (Örneğin bkz. *The Oxford Universal Dictionary*, cilt II, "Talisman" maddesi.)

11 Her şeye kadir olan Allah'ın, ölülerden makbuzlarını ibraz etmelerini isteyeceğine inanıldığı fikri elbette gülünçtür. Burada anlatılan ya tamamen uydurmadır, ya da belki kitabın yazıldığı yıllarda bir gezginin ziyaret etmiş olduğu bir yerde tesadüfen varlığını sürdürmekte olan İslam öncesi bir uygulamanın gözlemlenmesine dayanmaktadır. Tam tersine, borç ödemede kolaylık sağlanması, fakirlerin borçlarının affedilmesi, imkânları olmadığı için borçlarını ödeyemeden ölen birinin borcunu Peygamber'in üstleneceği gibi konulara dair nice hadis vardır. (Örneğin Buhari, *Sahih*, "Buyû'," 34: 19; "Havale," 37: 8; "İstikraz," 41: 5, 11, 12; "Nafakat," 64: 15; "Fera'iz," 80: 4, 25.) Yani borçlu ölen birinin peşine öbür dünyada haciz memurlarının takılacağına dair bir inanç İslam'da söz konusu değildir.

re dua etmenin çok gerekli olduğuna inanırlar.[12] *Talisman* hastayı geçmiş yaşamı üzerine ciddi biçimde düşünmeye teşvik ettikten sonra birkaç Türk duası okuyup vaaz verdi; can vermekte geciktiğini görünce de Kuran'ı, yani Türk Kanunu'nu getirtti;[13] oradan Türklerin *Chabereth Elozy*, yani *İsa Mesih'in Amelleri* adını verdikleri bölümü yedi kez okudu.[14] Bunun nedenini öğrenemedim, galiba Türklere mahsus bir âdetmiş. Onuncu gün efendim günahlarından ötürü duyduğu pişmanlığı belli eden bir ifadeyle öldü. Türk usüllerine göre gömülmesi için bedeni önce odanın ortasına yatırıldı. En yakın akrabaları onu çevreleyerek ödağacı tespihleriyle dua ettiler, tam Katoliklerin yaptığı gibi. Sonra ölü bedeni soyup bir masanın üzerine yatırdılar; sıcak su ve sabunla önce mahrem yerlerini, sonra tüm bedenini yıkayıp beyaz kefen bezleriyle kuruladılar. Bu iş bittikten sonra güzel kokması için üzerine gül suyu serptiler, ıtır ve değerli merhemlerle ovdular. Sonra ona en pahalı elbiselerini giydirip başına sarığını sardılar, etrafına her türlü çiçek saçtılar. Naaş bir süre böylece masanın üstünde yattıktan sonra, gömülmek üzere henüz hayatta iken seçmiş olduğu yere götürüldü.

Ölünün kadınlarıyla kızları cenazeye katılmaz, [151] evde kalırlar, naaşı mezara taşıyan imamlar için güzel yemekler hazırlarlar. Naaşı taşıyan imamlar yol boyunca *Alla Alla Mehemet rezul Alla*, yani *Tanrı Tanrıdır ve Muhammed onun Peygamberidir* diye ilahiler okudular.[15] Naaş bu şekilde gömüldükten sonra yakınları baş ucuna şartlarına uygun bir mezar kitabesi dikerler,

12 Burada vakıfların söz konusu edildiği açıktır ki, İslam âlemindeki en önemli toplumsal ve iktisadi kurumlardan olduklarına şüphe yoktur. Ancak, her ne kadar haram yollardan varlık sahibi olmuş birinin, ölümü yaklaştığında pişmanlık duyarak kefaret amacıyla parasını hayır kurumlarına dağıtmak istemesi akla yakın gelebilirse de, vakıfların özellikle bu tür bağışlarla kurulduklarına dair elde kanıt mevcut değildir. Aksine, bu uygulamanın yaygınlığı göz önünde bulundurulduğunda, vakıf kuranların daha ziyade mallarını Allah yolunda (*fi sebilillah*) harcayarak sevap işlemek amacını güden imanlı ve varlıklı insanlar olduğu tahmin edilebilir. (Bkz. Kuran-ı Kerim, "Bakara" 2: 195, 261–262.) Vakıf kuranların bazıları, vakfın geliriyle işe alınacak olan bir du'agu'nun (yahut duacı, duahan) düzenli olarak ruhları için dua etmesini şart koşmuşlardır. Gerek verilmiş olan sadakayı vakıf kurarak sürekli kılmanın, gerekse ölenin ardından dua okumanın önemi şu hadisten anlaşılmaktadır: "Bir insan öldüğünde ameli [yani sevap işleme yeteneği] kesilir, üç durum hariç: tekrarlanan sadaka (*sadaka cariye*), ilim yoluyla fayda ve kendisine dua eden hayırlı bir oğul." (Müslim, *Sahih*, "Vasiyet," 11: 649.)

13 Avrupalılar geçmişte "Türk," "Arap" ve "Müslüman" kelimelerini aşağı yukarı eş anlamlı olarak kullanmışlardır. Dolayısıyla burada sözü edilen "Türkçe" dualarla vaazın aslında Arapça olması daha muhtemeldir. Kuran-ı Kerim'e "Türk Kanunu" denmesine gelince, bunu herhalde yazarın İslam'a dair bilgisinin kıtlığıyla açıklamak yerinde olacaktır.

14 Burada sözü edilen metnin ne olduğuna emin değilim. Danıştığım arkadaşların yardımıyla şunu önereceğim: "Elozy" kelimesi, büyük ihtimalle "el-İsa"dan galat olsa gerektir. "Chabereth" kelimesine gelince, 17. ve 18. yüzyılda yayınlanmış Fransızca eserlerde "ch" gırtlaktan gelen bir "h" sesinin karşılığı olarak kullanılmıştır—örneğin "Ahmet" yerine

beyzi ya da piramit şeklindeki mezarının başına methiyesi kazınır, mezar bulunabilen en güzel çiçeklerle donatılır. O Türk imamlarına dönecek olursak, gömme merasimi biter bitmez ölünün evine dönerler, ama eski âdetlere göre dualar etmek için değil, hazırlanan yemekleri yemek, beş akçelik ücretlerini almak için.

Mezarlarının yanı başına [152] küçük bir mescit yaptıran birçok Türk vardır, orada ruhlarına dua edilsin diye; bazıları da gelen geçen yoksulların bakımı ve duaları için bu mescitlere yıllık bir gelir bağlarlar; ölünün yaşamını ve amellerini kaydeden bir kitabenin bulunmadığı bir mezara Türklerde asla rastlanmaz. Hali vakti yerinde olmayanların ise yaklaşık dört ayak yüksekliğinde uzun bir mezar taşları olur ve çevresine her türlü çiçek ekilir ki, gelip geçenler onları koparıp güzel kokularını duyarlarsa, bu cazip ve latif kokulu çiçekleri kopardıkları mezarın sahibinin ruhuna dua etsinler.

Efendimiz bu şekilde gömüldükten sonra, vasiyeti gereğince biz köleleri topluca azat edildik.[16] [153] Vasiyetini uygulamakla yükümlü olan kardeşi, her birimize yurdumuza dönebilmemize olanak verecek kadar para dağıttı. Aşkı nedeniyle peşime düşmesinden o kadar korktuğum Pyrrhene, babası ölür ölmez amcasının evine götürülmüştü; bu da beni, evvelce duyduğum ıstırap nispetinde sevindirmişti.

Efendim öldüğünde nerdeyse iki yıldır köleydim; o süre zarfında bana kayda değer hiçbir şey olmadı, iki istisna ile: biri Martin'le karşılaşmam, diğeriyse Pyrrhene'in aşkı ki, kader yardımcım olmasaydı başıma olasılıkla bir hayli

"Achmet" gibi. O uygulama eğer burada da geçerliyse, "haberat" kelimesinin amaçlandığı düşünülebilir ki bu da "haber" sözcüğünün hatalı bir çoğulu olur. Yani aslında "Ahbar-ı İsa" olması gereken bir başlık, yanlışlıkla "Haberatü'l-İsa" şeklini almış olabilir. Kuran-ı Kerim'de bu isimde bir bölüm olmamakla birlikte, "Meryem" suresinin Hz. İsa ile ilgili ayetlerine (19: 16–34) böyle bir ad yakıştırılmış olması mümkündür.

15 Buradaki sözlerin, kelime-i tevhid'in yanlış aktarılmış bir biçimi olduğunu belirtmeye herhalde gerek yoktur.

16 İslam ülkelerinde kölelerin şeriat gereğince belirli bir zaman sonra, yahut efendilerinin ölümü üzerine otomatik olarak azat edildikleri inancına Batı kaynaklarında rastlanmakla birlikte, gerçekte bu yasal bir mecburiyet değil, her zaman itaat edilmeyebilen bir âdetten ibaretti. (Y. Hakan Erdem, *Slavery in the Ottoman Empire and its Demise, 1800–1909*, [New York: St. Martin's Press, 1996], s. 154–160.) Yine de, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün Hıristiyan âlemini tehdit eden bir tehlike olmaktan çıkmasıyla gelişen ve özellikle 18. yüzyılda doruğuna ulaşan Türk hayranı Batı edebiyatında merhametli, cömert, Metin And'ın deyimiyle "gönlü yüce Türk"lerin kölelerine adil davrandıkları, çeşitli nedenlerle onları özgürlüklerini iade etmekle mükâfatlandırdıkları motifi sık sık işlenir. Bunun en ünlü örneği elbette Mozart'ın 1782 tarihli *Saraydan Kız Kaçırma* operasıdır; burada ise söz konusu motifin nispeten erken bir örneğine rastlanmaktadır.

dert açacaktı. Sonuçta, geçirdiğim köleliğin çetinliğine dair pek de şikâyetçi olamam doğrusu, zira sahibim sadece Türkiye'de değil, hatta Avrupa'da bile tanımış olduğum en dürüst insanlardan biriydi. Yüreği, [154] diğer Türklerin Hıristiyanlara göstermeyi âdet edindiği, örneklerine başka efendilerde bizzat şahit olduğum zulmü uygulamasına elvermiyordu.

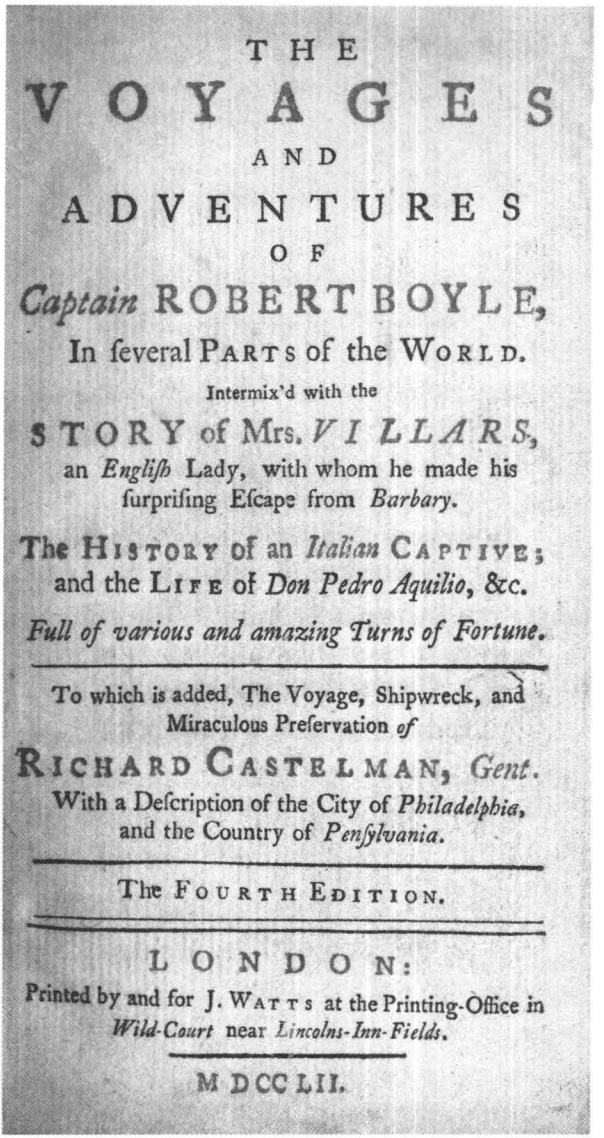
Özgürlüğümüze kavuştuğumuz haberini alır almaz, hepimiz bir an önce Türkiye'den ayrılmanın derdine düştük...

Anlatının Sonu

Esaretten kurtulmuş olduklarına bütün esirler bayram ederken bir tek Martin köşesinde kös kös oturmaktadır. Helene yanına gidip kara sevdasından kurtulması, vatanına dönmesini telkin eder ama Martin buna hiç hevesli değildir, aksine aşkının hiç dinmediğini söyler. Artık dayanamayan Helene, sevgilisi olduğunu itiraf eder, ona hainlik yapmadığını, ikisinin de hizmetçisinin ihanetine kurban gittiğini anlatır. Martin ayaklarına kapanır, kendisinden şüphe ettiği için onu bağışlamasını diler. İlk gemiyle Hollanda'ya gitmeye, ancak yurtlarına varıncaya kadar Helene'in erkek kıyafetiyle dolaşmaya devam etmesine karar verirler. Gemiye binip denize açılırlar, on beş gün sonra korkunç bir fırtınaya tutulurlar, direkleri kırılır, geminin batmasına ramak kalmışken hava durulur. Gerekli tamirat yapılır ve yolculuğa devam edilir, bu arada vatandaşları olan Emilius adında bir tayfa vakit geçirmek için upuzun bir aşk hikâyesi anlatır. Nihayet 1673 yılında İngiltere'ye varırlar, ancak bir kez daha Britanya ile Felemenk arasında savaş çıkmıştır, o nedenle vatanlarına gidemezler. Hamburg'a geçmeye karar verirler, fakat tam o sırada Hollanda İngiltere'ye karşı büyük bir zafer kazanmıştır, o hengâmede sokakta yürürlerken çevrilip askere alınırlar, tekrar denize çıkmak, hem de bu kez kendi ülkelerinin donanmasına karşı savaşmak zorunda kalırlar. Muharebe çok kanlı olur, Helene "Her ne kadar bu kıyafetimle erkeğe benziyorsam da içimde hâlâ bir kadın kalbi atıyor" (209) diye korkusunu dile getirir. Güç bela karaya çıkarlar, Pyrrhene'in ona verdiği altınlarla Helene kendine ve Martin'e gösterişli birer elbise diktirir, böylece tebdil gezip askerlikten kurtulmayı becerirler.

Üç hafta sonra Hamburg'a geçmeyi başardıklarında Martin ebeveynine mektup yazarak onları üzdüğü için özür diler, hayatta ve yardıma muhtaç olduğunu belirtir. Tam cevap beklerlerken ziyaret ettikleri bir kilisede karşılaştıkları iyi giyimli biri Martin'i tanır gibi olur, derken kuzeni Rodolphe olduğu anlaşılır. Evlenip Hamburg'a yerleşmiştir, onları evinde misafir eder, cömertçe ağırlar, acıklı öykülerini bütün duyanlar gözyaşlarına gark olurlar. Bu arada Martin'in babasından cevap gelir, ebeveyni sağdır, sevinçlerinden çılgına dönmüşlerdir, onu affettiklerini söylerler, hemen Amsterdam'a dönmesini isterler. Mektupla birlikte gelen yüklü para sayesinde yurtlarına dönerler, önce Martin'in evine gidip büyük sevgi gösterileriyle karşılanırlar. Ancak Helene'in kaçırılmasından dört ay sonra annesinin kederinden öldüğü, babasının da ondan sonra ancak iki yıl dayanabilip hayata veda ettiği haberleri mutluluklarına gölge düşürür. Üstelik bu arada babasının servetini kötü kalpli amcası ele geçirmiştir, Helene'i gördüğünde yeğeni olmadığını, sahtekârlıkla parasına sahip çıkmaya çalıştığını iddia eder, ama sonunda mahkemeden ürküp ona parasını verir. Kısa bir süre sonra, 1674 yılı başlarında evlenirler, üç çocuk sahibi olurlar, muratlarına ererler.

Kaptan Robert Boyle'un
Dünyanın Değişik Yerlerindeki
Seyahat ve Maceraları
Mağrip'ten Şaşırtıcı Biçimde Birlikte Kaçtığı
İngiliz Hanım Bayan Villars'ın
Öyküsüyle Bir Arada
Londra: J. [John] Watts, 1752

THE
VOYAGES
AND
ADVENTURES
OF
Captain ROBERT BOYLE,
In ſeveral PARTS of the WORLD.
Intermix'd with the
STORY of Mrs. *VILLARS*,
an *Engliſh* Lady, with whom he made his
ſurpriſing Eſcape from *Barbary*.
The HISTORY of an *Italian* CAPTIVE;
and the LIFE of *Don Pedro Aquilio*, &c.
Full of various and amazing Turns of Fortune.

To which is added, The Voyage, Shipwreck, and
Miraculous Preſervation *of*
RICHARD CASTELMAN, *Gent.*
With a Deſcription of the City of *Philadelphia*,
and the Country of *Penſylvania*.

The FOURTH EDITION.

LONDON:
Printed by and for J. WATTS at the Printing-Office in
Wild-Court near *Lincolns-Inn-Fields*.

M DCC LII.

Resim 16. *Mrs Villars* anlatısının yer aldığı kitabın başlık sayfası.

The Voyages and Adventures of Captain Robert Boyle, in Several Parts of the World, intermix'd with the Story of Mrs. Villars, an English Lady, with whom he made his Surprising Escape from Barbary (Londra: J. [John] Watts, 1752).

Giriş

Kurgusal olduğuna en ufak bir şüphe duyulmayan Mrs Villars anlatısı, ilk defa 1726 yılında Londra'da yayınlanmış olan *The Voyages and Adventures of Captain Robert Boyle, in Several Parts of the World* başlıklı eserin içinde yer almaktadır. Olağanüstü ilgi görerek defalarca yeni baskıları yapılan bu kitabın İngilizce aslı –1972 tarihli çağdaş baskısı dışında– tespit edebildiğim kadarıyla en az 45 defa yayınlanmış, bunların 19'u Londra'da (1726, 1727, 1728, 1735, 1752, 1759, 1762, 1769, 1771, 1776, 1781, 1785, 1787, 1796, 1797, 1805, 1806, 1822, 1837), 13'ü İngiltere, İrlanda ve İskoçya'nın diğer şehirlerinde (Wolverhampton, 1744 ve 1746; Dublin, 1765, 1792, 1801; Edinburgh, 1773, 1778, 1782, 1785, 1804, 1808, 1813; Wigan, 1786), 13'üyse Amerika'nın muhtelif yerlerinde (Boston, 1792; Norwich [Connecticut], 1793; Greenfield [Massachusetts], 1794; Keene [New Hampshire], 1795; New York, 1796, 1805, 1825; Cooperstown [New York], 1796; Walpole [New Hampshire], 1799; Montpelier [Vermont], 1812; Exeter [New Hampshire], 1828; Seekonk [Massachusetts] ve Sagadahock [Maine], 1832, 1850) çıkmıştır. (Elinizdeki çeviri, Londra'da yapılan 1752 baskısı üzerine temellendirilmiştir.) Bunların dışında Fransızca (Amsterdam, 1730; Amsterdam ve Paris, 1787), Almanca (Halberstadt ve Leipzig, 1735; Lepizig, 1744, 1793), İtalyanca (Venedik, 1734) ve Felemenkçe (Amsterdam, 1761) tercümeleri de mevcuttur. Sözün kısası dönemi için gerçekten popüler bir eser olduğu kesinlikle söylenebilir.

Kitabın Felemenkçe çevirisinin başlığına *De nieuwe engelsche Robinson* sözleri eklenmiştir, yani "yeni İngiliz Robinson'u." Denizde seyahat ederken yabancı diyarlarda mahsur kalan bir Avrupalının öyküsünü konu edinen *The Voyages and Adventures of Captain Robert Boyle*'un, Daniel Defoe'nun *Robinson Crusoe* (1719) başlıklı ünlü romanına benzetilmiş olması doğaldır elbette. Hatta bununla da kalınmamış, yazar adı belirtilmeden yayınlanmış olan bu kitap uzun süre Defoe'nun eseri addedilmiştir; ancak, bazen Benjamin Victor'a da atfedilen yapıtın aslında William Rufus Chetwood'a (ö. 1766) ait olduğu artık kabul edilmektedir.[1] Chetwood'un ondan önceki *The Voyages, Dangerous Adventures and Imminent Escapes of Captain Richard Falconer, intermix'd*

with the Voyages and Adventures of Thomas Randal (1720) ve sonraki *The Voyages, Travels and Adventures, of William Owen Gwin Vaughan, Esq., with the History of his Brother Jonathan Vaughan, Six Years a Slave in Tunis, intermix'd with the Histories of Clerimont, Maria, Eleanora, and others* (1736) başlıklı eserlerinde de Mağrip'te esaret teması işlenmektedir; fakat *The Voyages and Adventures of Captain Robert Boyle*'da konu en kapsamlı biçimde ele alınmakta ve en merkezi yeri işgal etmektedir.

İlk bakışta basit birer macera romanını andıran bu ve benzeri eserler, gerçekte göründüklerinden çok daha didaktik bir niteliğe sahiptir; Joe Snader, İngiliz esaret anlatıları hakkındaki ilginç çalışmasında bu yapıtların *burjuva bireyciliği* ve *merkantilizm* gibi devirlerin önemli ideolojilerini dile getirdiklerini, hatta İngiliz kahramanlarının, yaşadıkları serüvenlerden bir bakıma "sömürgeciliğe giriş dersi" aldıklarını belirtmekte; "gezgin kahramanın, Avrupa'nın ötesinde yatan dünyayla ilk defa, esir alınıp Türkiye'de veyahut Mağrip'te köle olma tehdidi yoluyla karşılaştığını" söylemektedir.[2] Ona göre bu tür anlatıların üç temel ideolojik işlevi olmuştur. Birincisi, Avrupa'nın 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu karşısındaki zayıflığının yerini giderek yeni ve güçlenmekte olan bir Avrupa sömürgeciliğinin almasının, kahramanın önce esir alınıp sonra düşmanlarını alt etmesiyle simgelendiği özlü bir imparatorluk tarihçesi sunmaktır. İkincisi, yabancı bir diyarda hızla değişen şartlar karşısında doğaçlama hal çareleri bulmak gibi, sömürgecilik döneminde bir kahramanda bulunması gerektiğine inanılan becerilerin okuyucunun gözleri önüne serilmesidir. Üçüncüsü ise sömürgecilik kahramanının başvurduğu hilelerin –yahut daha müphemleştirilmiş bir ifadeyle kahramanın "zihinsel çevikliğinin"–sömürgeciliğin ileri karakollarında görev alan Avrupalıların her an karşılaşabileceği tehlikelerin okuyucuya hatırlatılması yoluyla meşrulaştırılmasıdır. Snader'a göre "bu ideolojik gündemin en berrak örneği, kurgusal yorumların en sadık ve en popüler olanında, yani Chetwood'un *Robert Boyle*'unda belirmektedir."[3]

Romanın kahramanı olan Robert Boyle'un, 1627-1691 yılları arasında yaşamış ve çalışmalarıyla hayatı esnasında bile büyük ün kazanmış olan bir kimyager ve doğal bilimcinin adaşı olması elbette tesadüf değildir. Aristoteles'in "anasır-ı erbaa" kuramına karşı çıkarak çağdaş madde anlayışının

temelini atan, gazların özellikleri, havanın yanmadaki rolü gibi konuları araştıran Boyle'un adı hiç şüphesiz kahramanın usçuluğunu, mensubu ve temsilcisi olduğu Aydınlanma çağı Avrupasının bilimciliğini vurgulamak amacıyla seçilmiş olmalıdır. Roman kahramanı Boyle'un esaretten kurtulduktan sonra kendini Şark bilimleri uzmanı olarak yetiştirmesi, bu sayede eski efendileri üzerinde bilgi ve bilim düzeyinde tahakküm kurmasının, giderek de Avrupa'nın bilimsel üstünlüğünün işareti olsa gerektir. Romanın içine yerleştirilmiş olan *Mrs Villars* anlatısıysa, Boyle'a, efendilerinin tenselliği ve duyumsallığıyla kıyaslanması mümkün olan, usçuluğun elden bırakılmadığı bir cinsellik sergileme fırsatı tanımakta, nefsine hâkim olarak, soğukkanlılığını kaybetmeyerek, efendisi gibi heyecan ve ihtiraslarına mağlup olmayarak zafere ulaşmasını vurgulamaktadır.[4] Kısacası, *Mrs Villars* anlatısı yalnız kitaba yarı romantik, yarı erotik bir boyut katmakla kalmamakta, sömürgecilik döneminde Avrupa'da hâkim konumda olan ideolojinin tebliğ edilmesine etkin bir şekilde katkıda bulunmaktadır.

Anlatının Başı

Robert Boyle, İngiltere'nin Lincolnshire yöresinde, Boston kasabasında doğar. Babası bir ticaret gemisinin sahibi ve kaptanıdır, annesiyse Fransızdır. Babası bir deniz kazası neticesinde hayatını kaybeder, annesi de bunun üzerine kederinden ölünce Robert 10 yaşında öksüz kalır ve halası tarafından yetiştirilir. On dört yaşına geldiğinde bir saatçiye çırak olur, bir süre sonra da halası ölür. Ustasının genç ve güzel karısını kocasını aldatırken yakalar, böylece başından çeşitli maceralar geçer. Günün birinde saatçi ölünce ortada kalan Robert, bir süre amcasında kalır. Genç olduğu için parasını idare etmekte olan bu kötü ruhlu adam, ondan kurtulmak için Amerika'daki Virginia sömürgesine gidecek olan bir gemiyle kaçırılıp götürülmesini sağlar. Yolda giderlerken Kanarya adaları civarında bir Mağripli

Philip Babcock Gove, *The Imaginary Voyage in Prose Fiction: a History of its Criticism and a Guide for its Study, with an Annotated Check List of 215 Imaginary Voyages from 1700 to 1800* (Londra: The Holland Press, 1961), s. 251.

2 Joe Snader, *Caught Between Worlds: British Captivity Narratives in Fact and Fiction* (Lexington: The University Press of Kentucky, 2000), s. 138.

3 Snader, *Caught Between Worlds*, s. 141-142.

4 Snader, *Caught Between Worlds*, s. 143-144.

korsan gemisiyle karşılaşırlar, bir çatışma başlar, korsan gemisi bir İspanyol gemisinin yaklaştığını görünce kaçar. Ancak bu arada elindeki silahın tepmesi sonucunda denize düşen Robert'i korsanlar ele geçirirler ve Fas'ın Sale şehrine götürürler. Kendisini esir almış olan korsanların kaptanı, İrlandalı bir dönektir. Robert başına gelenleri ona anlatır, kendisini kaçıranlardan kurtulmak için kasıtlı olarak denize atladığını söyler, kaptan da ona iyi davranır, sayfiye evine götürür, Robert orada bahçıvanlık eder. Ancak bu arada kaptanın haremindeki kadınları odasının duvarındaki delikten seyrederken birine âşık olur. Ötekilere hiç benzemeyen, her halinden Avrupalı olduğu anlaşılan bu kadını ilk görüşünü Robert şöyle anlatır:

> Sırtları bana dönük, gezmekte olan üç kadın gördüm. Bir Türk soyunukluğu içindeydiler,[5] boyunları çıplaktı. Ötekilere nazaran birinin havasıyla endamı, genellikle Fas kadınlarınkinden daha zarif görünüyordu. Bana ne olduğunu bilmiyorum ama, birden yaklaşmalarını sabırsızlıkla beklediğimi fark ettim. Sonunda dileğim yerine geldi. Yeni fıskiyenin yanında biraz vakit geçirdikten sonra adımlarını kapatıldığım tarafa doğru yönelttiler ve yeterli derecede yaklaştıklarında üç güzel kadın olduklarını gördüm. Ama çok mahzun görünen biri, kanaatimce ötekileri geride bırakıyordu. Yirmi yaşlarında gibi duruyordu, mucizevi bir güzelliğe sahipti ve bir İngiliz kadınına çok benziyordu. Ötekilerle konuşmuyor, düşüncelere dalmış bir halde onları izliyordu. Sık sık içini çektiğini görüyordum. O ana kadar dişi cinsiyete karşı, terbiye ve nezaket kuralların gerektirdiğinden fazla hiç ilgi duymamıştım; ama o anda kendimi bu yabancı kadına karşı şefkat dolu hissettim. [27-28]

Efendileri olan İrlandalı kaptan, genç kadını *Zant*[6] yakınlarında ele geçirdiği bir gemiden esir aldığını, fidye karşılığında azat etmeyi red ettiğini, onu sevdiğini, ama kadının sevgisine karşılık vermediğini Robert'a anlatır. Bu arada Robert ile genç kadın mektuplaşmaya başlar; Müslüman erkeklerin kadınlarını yabancı erkeklere göstermediğini bildiğinden Robert kadınlara hiç ilgi duymadığına, hatta onlardan nefret ettiğine çevresindekileri

inandırarak sevgilisiyle yüz yüze gelmeyi becerir. Efendisini de sihir konusunda çok bilgili olduğuna; genç kadına, sevgisine karşılık verdirecek bir aşk iksiri hazırlayabileceğine ikna eder. Efendisi iksiri hazırlamasını emredince, Robert, kendisine tanınan serbestlikten istifade ederek kaçış hazırlıkları yapar, sonra bir akşam iki hadımağayı sarhoş edip onlara uyuşturucu verdikten sonra harem kapısının anahtarını çalar, sevgilisini kurtarır. Genç kadın erkek kıyafetine bürünür, yanlarına özgürlüğüne kavuşmayı dileyen bir İtalyan köleyle bir de aslında kaçmak istemeyen İngiliz dönme *Mustapha*'yı alırlar, sandalla denize açılarak bir Portekiz sömürgesi olan *Magazan*'a[7] doğru yola çıkarlar. Yolda genç kadın öyküsünü anlatmaya başlar.

Metnin Çevirisi: I

...[63] Babamın adı *Villars* idi, Bristol şehrinde saygın bir tacirdi. Annem ben çok küçükken öldüğünden, onun kaybını yaşamadım. Annemin yokluğunu babamın bana gösterdiği ihtimam telafi etti. Bana cinsiyetimize uygun olan bütün eğitimi sağladı; ama henüz on altı yaşıma gelmemiştim ki babam öldü. Babamın, annemin değerli mücevherlerinin yanı sıra bana miras bıraktığı yılda iki bin *pound*'lık gelir, kaybına duyduğum kederle üzüntüyü karşılamaya yeterli değildi. Herhalde servetim bana pek çok hayran sağladı, ama aşka yabancı olduğumdan, evlenmeye hevesli değildim. Ancak hayranlarımın ilgisinden ve kur yapmalarından öylesine bezdim ki, deniz kıyısında bir kır evine çekildim. Taliplerimin hiçbirini görmek istemediğimden, ziyarete geldiklerinde ya dışarı çıktığımı ya da rahatsız olduğumu söyletiyordum. Böylece çok geçmeden münasebetsizliklerinden kurtuldum.

Gençliğime rağmen bir iş kadını olmak bahtsızlığına ermiştim, çünkü babamın denizde hayli gemisi vardı. Türkiye ile ticaret yapan gemilerden birinin kaptanı bir gün bana [64] bir konşimento getirdi ve benden hoşlandı (ama ne kadar çok hoşlandığını daha sonraları öğrendim). Kısaca-

5 Metnin aslında: "*They were in a Turkish Undress, with their Necks bare.*" [27] Burada bir kelime oyunu var. Eğer bekleneceği üzere "*Turkish dress*" denmiş olsaydı, anlamı "Türk kıyafeti" olurdu, ama "*Turkish undress*," yani "Türk kıyafetsizliği" denmiş. Ben de bu sözleri "Türk soyunukluğu" şeklinde çevirdim. Bilindiği gibi yarı çıplak dolaşan harem kadınları, şarkiyatçı sanat ve edebiyatın değişmez motiflerindendir.

6 Doğrusu Zante, bugünkü Zakynthos.

7 Nam-ı diğer Mazagan, bugünkü el-Cedide şehrinin bir parçası.

sı kaptan bana sırılsıklam âşık olmuştu, ama evlenmeye karşı olduğumu öğrendiğinden duygularını hiçbir zaman açmadı. Öte yandan rüşvet ve hediyelerle hizmetçilerimden birini elde etmiş, o da adamı yüz *pound* karşılığında yatak odamdaki dolaplardan birine saklamış. Odama geldiğimde her zamanki gibi soyunup yatağa girdim. Ancak yatalı çok olmamıştı ki, birinin örtüleri çekip, yatağıma girmeye çalıştığını fark ettim. Tahmin edileceği gibi son derece şaşırmış ve korkmuştum. "İmdat" diye haykırdım, ama kimse yardımıma gelmedi; çünkü hizmetçi gerekli önlemleri almıştı. Bağırarak yataktan fırlayıp kapıyı açmaya çalıştım, ama kilitli olduğunu gördüm. Sefil yaratığa yalvardım (tanınmayacak şekilde kıyafet değiştirmiş, yüzüne maske takmıştı), ama bir işe yaramadı. Beni kavradı, mücadeleden o kadar bitkin düşmüştüm ki, az daha barbarca amacına ulaşacaktı; derken öteki dolabımın kapısı hızla açıldı (çünkü odanın her iki ucunda da birer dolap vardı) ve oradan bir maskeli adam daha çıktı. Artık daha fazla korkacak halim kalmamıştı; ama öylesine bir dehşete kapılmıştım ki, hayatta olup olmadığımın bile farkında değildim.

İkinci kişi derhal öbürüne saldırdı, o da kendini savunmak için beni bıraktı. Kapıya koştum ve korkunun verdiği güçle kapıyı kırarak açtım, nasıl ve ne şekilde olduğunu hiç hatırlamıyorum. Hizmetçi odasına koştum; gürültü ve karışıklık uşakları ayaklandırmıştı. Arada üzerime bir sabahlık giymiştim; bütün erkekleri toplayarak, telaşın nedenini anlattım. Derhal silahlanarak odama koştular ama, adamların ikisi de ortadan kaybolmuştu. Odayı araştırırken yerde bir maske parçasıyla L.K. harfleri nakşedilmiş bir mendil bulduk; Odanın birkaç yerinde kan lekeleri vardı. [65] Kim olduklarını bir türlü tahmin edemiyorduk. Öylesine korkmuş ve kafam o kadar karışmıştı ki, o gece meseleyi daha fazla araştırmadım, başka bir odada ödüm kopmuş bir biçimde yattım. Ama önce uşaklarımdan ikisine odanın kapısında nöbet tutmalarını emrettim.

Öteki odaya girmeden önce dolapların içini ve yatağın altını aradım. Vaktiyle babamın yattığı oda olduğundan, içeride bir kol demiri vardı. Hizmetçimle birlikte yattık. Yorgunluk, dehşet ve korkuya rağmen uyayakaldım, sabah kalktığımda kendimi çok iyi hissediyordum. Önceki gece yaşadığım macerayı daha mantıklı bir şekilde düşünmeye başladım ve kolayca anladım ki hizmetçilerimden biri ya da ikisi komplonun içinde olmalıydı, çünkü kapım daha ön-

ce hiçbir zaman dışarıdan kilitlenmemişti. Kadın, erkek bütün hizmetkârlarımı çağırdım ve onlara gece olup bitenleri anlattım. Ama Bayan Susan'ın bulunamadığı haberini getirdiler. Odasının tetkik edilmesini emrettim, bütün eşyalarının gitmiş olduğunu söylediler. Önceki gecenin komplosunun onun marifeti olduğu sonucuna vardık. Arkasından adam yollamayı uygun görmedim, böyle adice bir entrikadan kurtulduğum için seviniyordum. Ama kendi odama çıktığımda elmas bir gerdanlık, bir yüzük, altın saatim ve yaklaşık altmış *guinea* kadar paranın çalınmış olduğunu gördüm. Yazı masam kırılmış, vadesi gelmiş olan beş yüz *pound*'luk bir senet de alınmıştı. Ödemeyi durdurmak üzere derhal Bristol'a birini yolladım, ancak hizmetçimin birkaç saat önce gelerek sanki ben yollamışım gibi parayı almış olduğunu öğrendim. Kadını bulmak için her yeri aradık ama gayretlerimiz sonuçsuz kaldı. Ben de onları bulmaktan ümidimi kestim. Altı hafta geçti ve hizmetçimden hiç haber alınamadı. Bir sabah bahçemde gezinirken, bir denizci bana şu mektubu getirdi:

[66] *Hanım Efendi,*

Size gösterdiğim sadakatsizlikten dolayı çok pişmanlık duyuyorum. O adi davranışta bulunduktan sonra erkek kardeşime ait bir gemiye sığındım. Gemi şu anda size yaklaşık olarak altı mil mesafede bulunmaktadır, eğer derhal gelmeyi kabul ederseniz mektubun hamili sizi buraya ulaştıracaktır. Pişmanlığımın ve üzüntümün nedeni (ki bunda samimiyim), ölümümün yaklaşmış olmasıdır, zira kaza eseri geminin ambarına düşerek bacağımı kırıp kafatasımı çatlattığımdan iki gün bilinçsiz yattım. Tanrı bana bilincimi iade etti (ama yirmi dört saatlik ömrüm kalmadığı bilgisini de verdi) ve merhametiyle beni ikna etti ki, affına mazhar olmam için önce size ait olanları geri vermem ve beni kötü yola sürükleyip şimdi ölümüme neden olacak olan korkunç gecenin olaylarını itiraf etmem gerekiyor. Ayrıca, Tanrı bana sizi görme mutluluğunu bahşederse, bir kötülüğün başınıza gelmesini önlemenize de yardımcı olabilirim.

Pişman hizmetkârınız

Susan Prichard

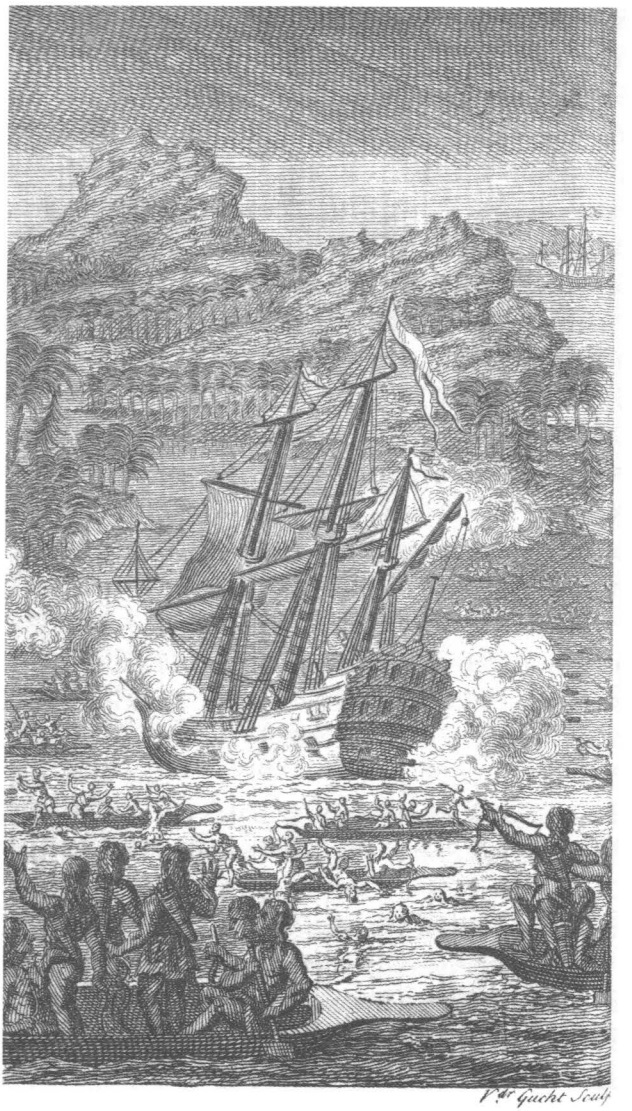
Hamiş: Rica ederim, bu meseleyi gizli tutun. Yanınızda getireceğiniz hizmetkârları kandırmak için, onlara Türkiye gemisine, Türkiye tacir-

lerinin Kostantiniye İmparatoru'na gönderdikleri hediyeyi görmeye gittiğinizi söyleyebilirsiniz.[8] *Mektubun hamili size yolu gösterecektir.*

Türkiye filosundan bir geminin şiddetli bir fırtına dolayısıyla kıyıya sığınmak zorunda kaldığını, içinde Türk İmparatoru için hediye olarak tasarlanmış, aynalardan yapılmış ve çok merakı celbedici işçiliği olan bir tahtırevan bulunduğunu ben de duymuştum. Denizciye mektupla ilgili birkaç soru sordum; o da bana kabaca pek bir şey söyleyemeyeceğini, ama gemide ambarlarına düşen ve neredeyse ölen bir kadın bulunduğunu, iyileşmesinden ümitli olmadıklarını anlattı. Denizciyle birlikte gitmeye, [67] ama yanıma iki uşakla bir hizmetçi almaya karar verdim. Evimden çeyrek mil kadar uzaklıkta olan sahile yürüdüm ve orada geminin çok şık, sekiz kürekli sandalını buldum. Hiç tereddüt etmeden hizmetkârlarımla birlikte sandala bindim ve yola çıktık. Bir buçuk saat sonra gemiye yanaştık. Beni yukarıya alarak kamaraya götürdüler; bir köşesinde hizmetçim bir ot minderin üstünde yatıyordu. Beni görünce hemen doğrulmaya çalıştı ama gücü yetmediğinden gerisin geriye yatağa düştü. Ona acı çekecek bir şey yapmamasını, aklını toplayarak bana mektubunda vaat ettiği konuda bilgi vermesini istedim. "Ah! Hanımefendi," diye haykırdı (duraksayıp iç çekiyordu, her an bayılacak gibiydi), "sizi görmenin bana neler hissettirdiğini bilemezsiniz. Bana o korkunç gece olanları hatırlatıyorsunuz, ama iyiliğinize güvenerek beni affedeceğinizi umuyorum. Sizden hayırsızca çaldıklarımı iade edeceğim ve artık bu dünyadan ayrılmak üzere olduğumdan, iyi kalpliliğiniz sayesinde bağışlanacağıma eminim." Ona kendisini tümüyle affettiğimi, Tanrı'nın da affedeceğini umduğumu söyledim. Bana teşekkür etti, ama kendisini çok kötü hissettiğinden, konuşmadan önce nefesini toplaması için ona bir iki dakika izin vermemi istedi.

Sabırsızlıkla onu bekledim; o kadar uzun süre sessiz kaldı ki, öldüğünü sandım. Bunun üzerine ona seslendim, o da çok hafif bir sesle yanıt verdi. "Peki, hanımefendi," dedi, "size söz

8 Kitabın yazıldığı dönemin İngiltere'sinde Ortadoğu'yla yapılan ticarete "Turky [Turkey] trade" (Türkiye ticareti) dendiği gibi, gemilere "Turky ships" (Türkiye gemileri), tüccarlara da "Turky merchants" (Türkiye tacirleri) adı verilirdi. Yani burada söz konusu olanlar Türk gemileri ve Türk tacirleri değil, Türkiye ile ticaret yapan İngiliz gemileri ve İngiliz tacirleridir. "Kostantiniye İmparatoru" ise tabii ki Osmanlı padişahıdır.

Resim 17. *Mrs Villars* anlatısının yer aldığı kitabın iç kapak resminde Kaptan Boyle'un gemisi yerliler tarafından kuşatılmış.

The Voyages and Adventures of Captain Robert Boyle, in Several Parts of the World, intermix'd with the Story of Mrs. Villars, an English Lady, with whom he made his Surprising Escape from Barbary (Londra: J. [John] Watts, 1752).

verdiğim şeyi öğrenmekte sabırsızlık çektiğinizi anlıyorum, elimden geldiğince size anlatacağım."

"Kaptan Bourne aylar öncesinden beri size tutkundu, ama evlenmeye karşı olduğunuzu öğrenince, aklımı çeldi, bana o kadar çok para vaat etti ki namusluluğumun direncini yıkarak amacına ulaştı. [68] Siz yatmadan onu dolaba saklamam için bana yüz *pound* para ve diğer değerli hediyeler verdi; ben de (altının parıltısından gözlerim kamaştığından) istediklerini yaptım. Sonra olanları biliyorsunuz. Eğer birdenbire öteki dolaptan çıkan bir başkası mani olmasaydı, amacına ulaşacaktı." Ona merakla sordum: "Peki, acaba öteki kişinin kim olduğunu biliyor musun?" "Evet hanımefendi" dedi kadın, "o sizin eski talibiniz ve vasiniz Bay Lawrence Kendrick'ti, oraya aynı kötü amaçla yardımcınız olan kadın tarafından saklanmıştı." "Nasıl olur" diye haykırdım şaşkınlıkla, "buna emin misin?" "Hanımefendi" diye devam etti, "siz kapıdan çıkınca Bay Kendrick, Bay Bourn'a saldırdı ve bir süre mücadele ettiler. Ama Bay Kendrick'in maskesi düşünce, Kaptan Bourn onu tanıyarak, 'Sen misin?' diye bağırdı. Kısacası, durum aydınlandı ve o kargaşa içinde biz fark etmeden merdivenlerden aşağı indiler. O zaman Bay Kendrick kaptana, kendisini dolaba saklaması için hizmetçiniz Bayan Ellis'e kayda değer bir para verdiğini, kadının da kimse görmeden bunu yaptığını anlattı." "Kötü niyetler her zaman işte böyle sonuçsuz kalsın!" dedim.

Bunları söyledikten sonra biraz daha güç toplaması için biraz daha sabırlı olmamı diledi, paramla mücevherlerimi sonra bana geri vereceğini söyledi. Çok beklemek istemiyordum ama bin beş yüz *pound* da kaybedilemeyecek kadar büyük bir tutardı –çünkü babamın yaptırdığı değerlendirmeye göre gerdanlığım, yüzüğüm ve saatim bin *pound* ediyordu. Sanırım üç saat kadar teknede kalmıştım ve artık eve gitmek istiyordum. Kadın bir süre sessiz kaldıktan sonra, yine onu uyarmaya giriştim. Seslenip gidecek uzun yolum olduğunu, üşütmekten korktuğumu söyledim. Yanımda asılı duran çıngırağı çalmamı rica etti, çalınca da bana mektubu getiren denizci içeri girdi. Hizmetçi "Acaba kardeşim buraya gelmeye hazır mı?" diye sordu; "Evet, yarım saattir teknede" diye cevap verdi denizci. [69] Tamam o zaman dedi kadın ve elini kaldırıp pancuru açarak o ana ka-

dar karanlık olan kamarayı aydınlattı. Ben karanlığın nedeninin kadının hastalığı olduğunu sanmıştım. Oysa sapasağlam yataktan kalktığını büyük bir şaşkınlıkla gördüm. Ağzımı açıp bir kelime söyleyemeden Kaptan Bourn içeri girdi. Esrarı o anda çözemedim. Sonunda, "Umarım kaptan, küstah ve cüretli hareketinize pişman olmuşsunuzdur" diyebildim. "Pişmanım, hanımefendi" diye yanıt verdi, "başarılı olamadığıma pişmanım. Ama şimdi niyetimi gerçekleştirmeye kadir olduğumu umuyorum." Ne demek istediğini sordum ona. Kısa zamanda sorumun cevabını bileceğimi, eğer beni kucaklamasına razı olmazsam hemen o gece beni mutlaka zorla elde edeceğini söyledi. Bunun üzerine hizmetkârlarımı çağırmaya başladım; ama hayırsız Susan, onların icabına bakıldığını, sağ salim karaya çıkartılmış olduklarını söyledi. "Evet, hanımefendi" dedi kaptan, "onlar artık on iki mil gerimizde kaldılar." Sonra kamaranın az önce açtıkları lombozundan dışarı bakmamı istedi. Gözlerimi geriye çevirince karadan epey uzaklaşmış olduğumuzu anladım. Fazla da bakamadım, çünkü gördüğüm manzara aklımı başımdan aldığından bayılarak yere düştüm. Kendime geldiğimde gece ilerlemişti; öylesine zayıf ve hasta durumdaydım ki bacaklarım vücudumu taşıyamıyor, ayakta duramıyordum. Şiddetli bir üzüntüye kapıldım; herkes çok geçmeden kederimin beni öldüreceğini düşünüyordu. Ertesi sabah ateşim çok yükseldi, altı hafta boyunca tek hatırladığım şey yatağa yatırıldığım ve bana ihanet eden hizmetçinin bana bakmakla görevlendirildiğiydi. Ama durumum onu gerçekten etkileyerek hakiki bir dönüşüme neden oldu; benden çok üzülüyor, kendine durmadan lanet okuyordu.

Kendime geldiğimde bir deri, bir kemik kalmıştım. Benim durumumda biri için ölümden başka kurtuluş olamayacağına emindim. Ama [70] Tanrı bir mucize daha yaratmayı uygun gördü, merhametsizce bedenimi eski sağlığına kavuştururken aklımı hayal edilemeyecek zalim işkencelere gark etti.

Hizmetçinin gerçekten pişman olduğunu anlayınca onu affettim; bana kaptanın geçen süre zarfında yalnızca sağlığımı sormak için yanıma geldiğini söyledi. Ama kendi ifadesiyle eski sağlığıma ve güzelliğime kavuştuğumu görünce, yine beni hayvanca taciz etmeye başladı. Onunla ev-

lenip işlediği suçu affettiğim taktirde derhal rotayı İngiltere'ye çevireceğini, birkaç gün içinde oraya ulaşabileceğimizi söyledi. O ana kadar yaptıklarına bakılırsa, amacına ulaşmak için hiçbir şeyden çekinmeyecek olan sefil bir adamın elinde olduğumu düşünüyordum. Bu nedenle –beni içinde bulunduğum zor duruma sokmasına rağmen yine gözüme girmiş olan hizmetçimin tavsiyesiyle– adamın gururunu okşamaya karar verdim. Can sıkıcı ziyaretlerinin birinde, bana derhal özgürlüğümü iade etmesi halinde, nikâhımızı kıyacak uygun birini bulduğumuz an onunla evleneceğimi söyledim. Beni kendisine bağlamanın tek yolunun, önceden bedenime sahip olmak olduğu yanıtını verdi ve şöyle devam etti: "Siz bunu günah sayıyorsanız, kısa sürede kilisenin icazetiyle vicdanınızı rahatlatacağım. Önerinizde ciddiyseniz, isteğime uyarsınız; bunun dışında hiçbir şey beni samimiyetinize inandıramaz. Size bunu düşünmek için bir gün veriyorum" dedi ahlaksız adam ve şöyle devam etti: "İyilikle rıza göstermezseniz, yarın size zorla sahip olacağım. Sizi bunları düşünmeye bırakıyorum." Sonra da bizi kamarada bırakıp çıktı. Barışmış olduğumuzu kaptandan gizlemesini Susan'dan istemiştim; o da bunu büyük bir beceriyle yaptı, görüşme sırasında kaptandan yana bir iki söz söyledi.

Yalnız kaldığımızda kendimi acılarıma terk ettim, birkaç saat boyunca kötü durumumdan başka [71] hiçbir şey düşünemedim. Uzun süre ikimiz de sessiz kaldık. Aslında konuşacak gücüm de yoktu. Ancak Tanrı'nın bana bahşettiği metanetle, kaptanın melun teklifine boyun eğmektense ölmeyi tercih ettiğime kanaat getirdim. Ölerek bütün acılarıma son vermeye karar verdiğimi Susan'a söyledim. Bana tanınan süre sona erdiğinde, bu amaçla sakladığım bıçağı göğsüme saplayacaktım. Bu kararım üzüntümüzü pekiştirdi, gözyaşlarımız birbirine karıştı. Öylesine çok ağladık ki, göz pınarlarımız kurudu ve yine sessizleştik. Sonunda Susan şu sözlerle sessizliği bozdu:

"Hanımefendi, kafamdaki karmakarışık düşüncelerin içinden, biraz başarı olasılığı olan birini seçtim; hiç olmazsa sizi pişmanlığıma ve barbarca bozmuş olduğum huzurunuzu geri getirme isteğime inandıracaktır. Kaptan beni hâlâ kendinden yana sanıyor; eğer becerebilirsek, nefret edilesi kucaklamalarına odanızda ben teslim olacağım. Bunu da şöyle

başaracağız: Yarın sabah kendisiyle pazarlık edecek, şu koşulları öne süreceksiniz: Birincisi, karanlıkta gelecek ve yanınızda bir saatten fazla kalmayacak; ikincisi de, bir rahip tarafından evlendirilene kadar bir daha sizinle ilişki kurmayacak."

İtiraf ediyorum ki bu öneri bende bir umut ışığı yaktı. Ve eğer uygulamada başarılı olursak, karaya çıktığımız zaman artık kaptanın tutkusundan korkmama da gerek kalmayacaktı. Çünkü bir kez İngiltere'de karaya çıktıktan sonra kolaylıkla himaye bulabileceğimi biliyordum. Bu hile işleyebilecek gibi görünüyordu, çünkü aşağı yukarı aynı yaştaydık ve en azından karanlıkta yapılarımızı birbirinden ayırt etmek zor olacaktı.

Hizmetçim işin idaresini bana bıraktı; ben de kaptanın gelecek ziyaretinde kendime daha fazla hâkim olmaya karar verdim. Çok da beklemem gerekmedi, çünkü bana düşünmek için daha uzun bir süre tanımış olmasına rağmen az sonra geldi. İçeri girdiğinde vaktimi aldığı için özür diledi, bana bir [72] hediyesi olduğunu söyleyip elime küçük bir kutu verdi ve açmamı istedi. Kutuyu açtığımda içinde mücevherlerimi ve paramı buldum. "Bunları size iade ediyorum, hanımefendi" dedi, "ve sizden kendiniz dışında hiçbir şey talep etmiyorum. Üstelik bütün mal varlığınız da emrinize amade olacak. Arzuma rıza gösterdiğiniz anda da, belirleyeceğiniz bütün koşulları kabul edeceğimi belirten bir belge vereceğim size." Bir an duraksadım, kalbime tümüyle ters düşen bir şeyi nasıl dile getireceğimi düşünmek için kendime zaman tanıdım.

"Kaptan" dedim, "hedefinize ulaşmak için mümkün olan tek yolu deniyorsunuz. Ve itiraf etmeliyim ki, her ne kadar bunları benden zorla geri almak elinizdeyse de, gösterdiğiniz bu cömertlik hakkınızda haklı olarak edindiğim kötü izlenimi biraz hafifletiyor. Eğer bana biraz düşünmek için yarım saat vakit verirseniz, size bu gece nihai cevabımı vereceğim." Kaptan sözlerime çok sevinmiş göründü, bunu aşırı ve kaba bir biçimde göstererek teşekkür etti, çıkıp gitti.

Aslında söyleyeceklerime hazırlanmak için böyle bir süreye ihtiyacım yoktu, ama birdenbire söylemektense böylesinin daha iyi olacağını düşünmüştüm. Süre dolunca kaptan umutlu bir çehreyle içeri girdi. Oturmasını rica ettim, yüzünden bunu iyi bir başlangıç addettiğini anladım. "Be-

yefendi" dedim, "her şeyi etraflıca düşündüm; bazı koşullara uyarsanız, bu gece istediğinize sahip olabileceksiniz." "Koşullar mı?" dedi alçak adam, "hanımefendi, dilerseniz boş kağıda bile imza atarım!" Koşulların sözlü olduğunu söyledim. "Öncelikle" dedim, "odada ışık istemiyorum. İkincisi, benimle yalnızca bir saat kalacaksınız. Son olarak da, yasal evliliğimize kadar benden başka lütuf beklemeyeceksiniz." "Hanımefendi" diye yanıt verdi kaptan, "beni öylesine sevindirdiniz ki, ne yapacağımı bilemiyorum. Bütün koşullarınıza uyacağım; beni dünyanın en mutlu insanı yaptınız." Bunlardan başka birtakım taşkın sözler daha etti ki, [73] bir veba yarası gözü ne kadar rahatsız ederse, kulağıma o denli iğrenç geldiler. Mutluluğunu daha fazla ertelemeyeceğim umudunu belirterek ayrıldı. İyi ki kamaranın karanlık bir köşesinde oturuyordum; ışıkta olsaydım, yüzümdeki rahatsızlığı mutlaka görecekti.

Meşum saat yaklaştı ve Susan samimi bir üzüntüyle, yanaklarından gözyaşları akarak, kaptanın nefret edilesi yatağına uzandı. Benim için yaptığı fedakârlığa gerçekten üzülüyordum, çünkü hoppa birisi olmadığına emindim. Kaptan karanlıkta geldi ve yalancı hayallerinin kurabildiğince mutluluğa erişti. İtiraf ediyorum ki kızın yakalanacağı korkusundan tir tir titriyordum; ama her şey gayet başarılı oldu ve belirlenen süre sonunda kaptan kalkıp gitti.

O gider gitmez, zavallı yaratık suç mahallinden doğruldu. Gözyaşlarına boğularak "Hanımefendi" dedi, "bedeli benim için çok ağır olduysa da, pişmanlığıma ve samimiyetime sizi ikna ettiğimi umuyorum. Ve yine umuyorum ki Tanrı beni affedecek, sadece bir ölümcül mecburiyet karşısında işlediğim bu günahı bana, yahut size yazmayacak." Onu elimden geldiğince teselli ettim, karaya çıkıp da kaptan elimize düşünce onu kendisiyle evlenmeye zorlamanın imkânsız olmadığını söyledim. Resmiyet bütün kederli düşüncelerini ortadan kaldıracaktı. "Nasıl?" diye cevap verdi Susan, "asla, hanımefendi! bütün bunları yaptıysam sadece size hizmet etmek içindi; o adamın, hatta herhangi bir adamın karısı olmaktansa, geçinebilmek için en adi işleri yapmaya hazırım. Ve eğer kaptan, kendisini nasıl kandırdığımızı anlayıp kusurunu affettirmek için bana evlenme teklif edecek olursa, kesinlikle rıza göstermem, çünkü onu düşünmek bile beni iğ-

rendiriyor." "Peki Susan" dedim, "o halde bütün güçlüklerimizi aşıp, artık acılarımızı anımsamadığımız zaman, sana yaşamın boyunca yokluk korkusu çektirmeyecek bir maaş bağlayacağım." "Hanımefendi" dedi [74] Susan, "bütün gücümle bunu ümit edeceğim; o zaman dünyanın bir ucuna gidip inzivaya çekilecek, bütün geçmiş suçlarım ve çılgınlıklarım için kefaret edeceğim." Ona bunu yapmak zorunda olmadığını, geçmişe rağmen benimle kalabileceğini söyledim. "Hayır, hanımefendi" diye cevap verdi, "bu kesinlikle olamaz. Şöhretinizi temize çıkarmanız için olup bitenleri ifşa etmeniz gereklidir. O zaman ben nasıl bakarım insanların yüzüne?" Ona bunun kendisine hiçbir leke sürmeyecek, tümüyle erdemli bir davranış olarak görüleceğini belirttim. Ama söyleyebildiğim hiçbir şey onu kararından vazgeçirmedi; dünyadan elini eteğini çekip münzevi bir hayat yaşamak fikrinde ısrar etti, ben de ondan sonra konuyu açmadım.

Bu tartışmaya hiç girişmeseydik ikimiz için de çok daha hayırlı olacaktı; çünkü biz sustuktan birkaç saniye sonra kaptan elinde bir fenerle ve son derece öfkeli bir şekilde içeri girdi. "Seni şeytan!" dedi Susan'a, "senin için yaptıklarımdan sonra bana ihanet mi ettin, sefil kadın? Ama senden intikamımı almanın yolunu bulacağım. Size gelince, hanımefendi, ilk başından sürdüğüm koşulları ve süreyi yine tanıyacağım. Ama hiçbir kurtuluş umudunuz olmasın, zamanınız dolunca, Azrail yakama yapışsa bile size sahip olacağım. Sözlerini bitirince dışarı çıktı. Ama şaşkınlığımızı üzerimizden atmamız epey zaman aldı.

Bizi dinlediğine, yavaş sesle konuştuğumuz halde söylediklerimizin hepsini duymuş olduğuna emindik ve gene dinlediği korkusuyla düşüncelerimizi birbirimize anlatamıyorduk. Sonunda Susan sessizliği bozdu, "Yüce Tanrım" dedi, "umarım çekeceğim ceza bütün günahlarımı affettirir! Eğer Seninle barışmamı sağlayacaksa, o umutla bu dünyada her türlü işkenceye katlanabilirim." Onu teselli edecek sözcükler bulamadım, çünkü kendi durumumu düşünmekten dilim tutulmuştu; ama düşüncelerimin acısıyla hiçbir şey boy ölçüşemezdi. Tanrı'ya [75] beni bu felaketten kurtarması, ya da bu dünyadan ayrılmayı metanetle karşılayacak gücü vermesi için dua ettim. Susan beni duyduğunda, bu bahtsızlıklar labirentinden tek çıkış yolunun ölüm kapısından geçtiğini düşündüğünü söyledi. Ve

nasılsa öleceğimize göre, bu dertli dünyayı ne kadar önce terk edersek, o kadar çabuk huzura kavuşacağımızı sözlerine ekledi.

Ölüm sözcüğü hâlâ kulağıma çok soğuk geliyordu, ama çok geçmeden bunda karar kıldım; ama aklımı tek karıştıran, bunu nasıl yapacağımdı. Sonunda ikimiz de boğularak ölmeyi seçtik ve kaptan kötü niyetini gerçekleştirmeye geldiği zaman kamaranın lombozundan atlamaya karar verdik. "Öyle mi yapacakmışsınız?" dedi kaptan (çünkü kederden tedbiri elden bıraktığımız için, gene duymuştu söylediklerimizi), "o halde ben de bunu önleyeceğim." Hemen eline çekiçle çivi alıp pancuru açmaya gücümüz yetmeyeceği bir şekilde çiviledi. O gittikten sonra, geceyi dua ederek geçirdik. Sabaha karşı geminin sallanmasından, denizcilerin bağrışmalarından ve rüzgârın uğultusundan müthiş bir fırtınaya yakalanmış olduğumuzu anladık. Bu da bizde geminin batacağı, Tanrı'nın dualarımızı duyup şiddetli ellerin bize dokunmasına izin vermeyeceği umudunu yarattı. Hatta geminin bir sahile vuracağına, en az beklediğimiz bir anda bize yardım edileceğine dair aldatıcı ümitlere pek çabuk kapılmıştık. Fırtına bütün gün ve ertesi gecenin bir kısmı devam ettikten sonra hissedilir bir şekilde dindi, bunun üzerine bizi yine korku bastı. Kaptan bizi tekrar ziyaret etti. "Hanımefendi" dedi, "teklifimi düşünmek için yeterli zamanınız olduğunu sanıyorum ve son cevabımı almaya geldim." Ona "Tanrı bu fırtınayı çıkararak size yanıtınızı verdi" dedim; "İlahi Güç hakkında en ufak bir fikriniz varsa, O'nun bu fırtına yoluyla size, böylesine aşağılık bir girişimden vazgeçmeniz için hitap ettiğini anlarsınız." "Hayır, hanımefendi, [76] vaazlarla beni amacımdan döndürebileceğinizi sanıyorsanız, Tanrı adına vaaza devam edin bakalım." "Ne sefil bir adamsınız siz" dedim, "nasıl olur da hem o kutsal Ad'ı ağzınıza alıyor, hem de O'nun nefret ettiği düşünceler besliyorsunuz?" Aşağılık adam "Sanırım, hanımefendi, ayın etkisi altındasınız" dedi; "Marazın bana da bulaşacağı endişesiyle sizi bir süre için bırakacağım. Ama bir sözüm var size: Eğer gelecek sefer geldiğimde isteğime rıza göstermezseniz, Şeytan adına yemin ederim ki (madem ki Tanrı'nın adını ağzıma almama izin vermiyorsunuz) size yalnızca ben değil, eğer isterlerse geminin bütün tayfaları tecavüz edecek. Eminim onlar, kendilerine sunacağımdan daha kötü yiyeceklere bile saldıracak kadar azgındırlar."

Ancak onun ağzına yaraşacak daha birçok kaba laf etti: "Size bu söylediğimi yapacağıma inandırmak için de Bayan Susan'dan işe başlayacağım." Sonra "Gel hanım" dedi Susan'a, "ilk lokmayı ben aldığıma göre, şimdi de tayfalarım yemeklerini yesinler." Sonra ikimizi de zorla kıç güvertesine çıkardı ve bütün tayfaları yanına çağırdı. "Bakın, çocuklar" dedi, "burada iki nefis lokmam var; fazla açgözlü olduğumu düşünmeyesiniz diye birini size ikram edeceğim." Tayfalar ne dediğini anlamadan birbirlerine baktılar; sonunda kaptan amacını gayet açık terimlerle ifade etti ve en azgın olana ödül vaat etti. Susan dizlerinin üstüne çökerek barbar kaptanlarına uymamaları, artık ölmekten başka çaresi kalmamış olan zavallı bir kadına acımaları için kendilerine yalvardı. Tayfaların bazıları perişan durumuyla alay ederken, bazı diğerleri ona acımaya başladılar. Açıksözlü biri bağırdı: "Allah kahretsin! Ben kadınları severim ama bir kadının bana zorla verilmesini istemem; bu tok karına yemek yemeye benzer!" "Üstelik" dedi bir diğeri, "kaptanın bu cömertliğinin bir art nedeni olmalı, yoksa ondan kolay vazgeçmezdi." Aralarından birinin biraz uzakta durduğunu ve olup biteni pek hoşlanmadan izlediğini fark ettim. Yüzü bana yabancı değil gibiydi; [77] görünüşü ve temizliği de sıradan denizcilerin üstündeydi. O ana kadar aralarına çıkmamıştım. Sözünü ettiğim adamla konuşup kendisinden yardım dilemeye karar verdim. Beni görür görmez hayretler içinde kalmış gibi "Tanrı sizden razı olsun, hanımefendi" dedi, "siz nasıl buraya geldiniz?" Kaptanın ihanetine uğradığımı anlattım. "Kaptanın *Zant*'a giden iki kadın yolcusu olduğunu duymuştum" dedi adam, "ama birinin siz olduğunuz aklıma bile gelmemişti, çünkü ben sizden bir saat sonra tekneye geldim." Kendisine beni koruması için yalvardım, o da bunu yapacağına yeminler etti; aksi halde kaptanın onun boğazını kesmesi gerekecekti. "Hanımefendi" diye ekledi sözlerine, "ben bu geminin babanız tarafından atanmış ikinci kaptanıyım." Sonra kaptana işaret ederek "Rafael'in dalavereleri olmasaydı, kaptan ben olacaktım."

Tayfalar aralarında öylesine bölünmüşlerdi ki, henüz kimse Susan'a saldırmamıştı. O ise bu arada geminin korkuluğuna dayanmış, ağlıyordu. Bütün bu süre boyunca kaptan, tayfalar arasındaki tartışmalara gülüyordu, ama ikinci kaptanla konuştuğumu görünce ona yaklaştı ve arsız bir edayla benimle ne işi olduğunu sordu. "Onunla" diye yanıt verdi ikinci kaptan, "kendisini

senin kötü davranışlarından korumaktan başka bir işim yok." "Seni küstah züppe" diye bağırdı kaptan, "sana işlerime karışmayı gösteririm ben." Bu sözlerle elini kaldırıp ona vurdu. Ama ikinci kaptan bu darbeyi hemen faiziyle iade etti ve kaptanı güverteye serdi. Tayfalar gelip onları ayırdılar, ama kaptan, ikinci kaptana bu darbenin bedelini hayatıyla ödeteceğine yemin etti. Sonra, herhalde onu öldürmek için bir silah almak niyetiyle, doğruca kamarasına koştu. Ama ikinci kaptan hemen peşinden gitti ve şiddet kullanmaya yatkın olduğunu bildiğinden kamaranın kapısını kilitleyip kaptanı içeriye hapsetti.

Kaptanın kamarasının hemen yanıbaşında olan kendi kamarasından bir kılıç alan ikinci kaptan, kapının önünde durarak [78] kaptanı kurtarmaya çalışacak ilk kişiyi öldüreceğine yemin etti. Sonra da söyleyeceklerini dinlemeden hiç kimsenin kımıldamamasını istedi.

Tayfalar ikinci kaptanın söyleyeceğini dinlemek uğruna Susan'ı tümüyle akıllarından çıkarmışlardı. İkinci kaptan benim kim olduğumu ve nasıl kandırılarak gemiye getirildiğimi anlattı. Tayfalar benim geminin sahibesi ve efendileri olduğumu anlayınca yaptıklarından pişmanlık duymaya başladılar, benim için hayatlarını feda edeceklerini söylediler. Çoğunu kendi tarafıma kazandığımı fark edince, onlara öykümü ayrıntılı olarak anlattım, yalnızca Susan'ın kaptanla macerasını gizledim. Hepsi anlattıklarıma hayret ettiler, birer heykel gibi donup bana bakadurdular.

Bu süre boyunca kaptan kamarada hapsedildiği için sövüyor, küfrediyor, bağırıp çağırıyordu. İkinci kaptana, eğer uygun görürse onu serbest bırakmasını söyledim. "Tabii, hanımefendi" dedi, "nasıl isterseniz; onu büyük kamaradan çıkaralım, ama başka bir yere hapsedelim." O kavgacı ruhuyla kolay başa çıkılmayacağını bildiğimden, İkinci kaptanın önerisine uyacağımı, eğer isterse (ve bunu yapmak benim yetkim dahilindeyse) geminin komutasının kendisinde olduğunu söyledim. Bana çok teşekkür etti ve görevini sadakatle yapacağını belirtti. Kaptanı kamaradan çıkarttık, ama güverteye gelir gelmez büyük güçlüklerle yakalanarak, zincire vuruldu ve başka bir kamaraya kapatıldı. Hiddetinden köpürüyordu ama itirazları hiçbir işe yaramadı. Ona özgürlüğünden başka hiçbir şeyin eksikliğini çekmeyeceğini, ayrıca İngiltere'ye döndüğümüzde müstahak olduğu cezayı çekmesi için yasal bir girişimde bulunmayacağımı da söyledim.

İkinci kaptandan mümkün olduğu kadar hızlı bir şekilde Bristol'a yönelmesini istedim ve tüm tayfalara bu yolculuk için almayı bekledikleri ücretin iki katını vermeyi vaat ettim. Tayfalar bu haber üzerine çok tezahürat yaptılar, bana hizmette hayatlarını esirgememeye [79] söz verdiler. İkinci kaptan, rüzgârın ters estiğini, ama yön değiştireceği umuduyla (onların tabiriyle) rüzgar üstü gitmeye çalışacağını söyledi. Ona nerede olduğumuzu sordum; o da Cebelitarık Boğazı yakınlarında olduğumuzu, aslında bu zamana kadar *Zant*'a varmış olmamız gerektiğini, ama ters esen rüzgârın bizi engellediğini, son fırtınanın ise geriye doğru sürüklediğini belirtti. Kaptanın İngiliz sahillerinden en fazla altı gün uzaklıkta olduğumuzu söyleyerek beni kandırdığını ona anlattım.

Kurtulmamızın Susan'ı nasıl sevindirdiğini anlatamam; benim de onun kadar mutlu olduğuma emin olabilirsiniz, ama bunu onun kadar göstermiyordum. Bir yandan da şu dünyada her şeyin nasıl hızla değiştiğini düşünüyordum; nitekim tecrübelerimiz bize insan kaderinin belirsizliğini öğretti; çünkü henüz akşam olmadan bir korsan gemisi bizi kovaladı, kısa zamanda yetişti ve ısrarlı bir direnişe rağmen gemimizi ele geçirdi. Ama, hiç çatışmaya katılmadan hapsedildiği yerde öldürülen barbar kaptan dışında hiçbir adamımızı kaybetmedik.

Korsan gemisinin kaptanı, işte şimdi kendisinden kaçtığımız kimseydi. Bana Susan'a ve mürettebatımıza ne olduğunu hiçbir zaman söylemedi. "Hanımefendi" dedi *Mustapha*, "size bin *pound* fidye karşılığında serbest bırakıldıklarını ve gemilerinin kendilerine iade edildiğini söyleyebilirim. Sizin için de fidye vermeye çalıştılar ama olmadı, çünkü size ne olduğunu hiçbir zaman öğrenemediler."

Bayan Villars öyküsünü burada bitirdi; yalnızca kaptanın ona deli gibi aşık olduğunu ve özgürlüğü karşılığında fidye almayı asla düşünmediğini ekledi. Ona iyi davranmış, özgürlüğü hariç her istediğini vermişti: korsanlık yoluyla sağladığı kitapları incelemesine müsaade etmiş, mücevherlerini ve gemiden aldığı bazı diğer değerli eşyaları dolabına bırakmıştı.

[80] Bayan Villars öyküsünü tamamladığında, ona zahmet ettiği için teşekkür ettim. O ise "Beyefendi" dedi, "teşekkür, harcadığım emeği telafi etmez. Ben de sizden aynı şeyi isteyeceğim." Ona emirlerine memnuniyetle ita-

at edeceğimi söyledim, ama İtalyan'ın da dinleyebilmesi için öykümü Fransızca anlatmaya izin istedim. "Çünkü" dedim, "müsaadenizle ondan da aynı şeyi istemeyi düşünüyorum." "Beyefendi" dedi, "siz bana bu konuda en küçük bir imada bulunsaydınız, ben de mutsuz öykümü o dilde anlatırdım. Ama isterseniz, bir kez de –en azından ana hatlarıyla– Fransızca anlatayım da bizimle aynı kaderi nasıl paylaştığını öykülemeye daha gönüllü olsun." Kendisinden o işi benim yapmama izin vermesini rica ettim, bu suretle hiç değilse onunla ilgili her şeyi, yaşadığı bütün olayları nasıl tek tek tekrarlayabilecek kadar hafızama kaydettiğimi görebilecekti. Bana izin verince ben de öyküsünü İtalyan'a Fransızca olarak yeni baştan anlattım. Bitirdiğimde Hanım bana zahmetlerim için teşekkür etti. Anlatımım çok uzun sürmediyse de, tehlikeli ve acılı kaderi hakkında; kendisi gibi soylu, güzel ve varlıklı bir hanımı sefil bir köleliğe mahkûm eden çark-ı feleğe dair, epey yorumda bulundum.

Sonra da doğumumdan o anki durumumuza kadar kendi öykümü anlatmaya koyuldum. Hanıma olan tutkumu açıkça ifade etmedim, ama ruhumun ona taptığını kavramasına yetecek imalarda bulundum. Gerçi umut gibi aşk da bizi sık sık yanıltır ama, yine de o üstü kapalı ilan-ı aşkımdan hoşnutsuzluk duymadığı izlenimini edindim...

Anlatının Devamı

Robert Boyle'dan sonra İtalyan köle Antonio da hayat hikâyesini anlatır. Sonra korkunç bir fırtınaya tutulurlar, yollarını kaybedip tekrar Mağriplilerin eline düşmek tehlikesiyle karşı karşıya iken bir Fransız gemisi tarafından kurtarılırlar; bu gemi, Fransız elçisini Fas hükümdarına götürmektedir. Bayan Villars erkek kıyafetinde olduğundan Robert ile aynı kamarada yatırılır, bu nedenle aralarında gerilim artar, sonunda karşılıklı aşk beyanında bulunurlar. Bayan Villars, şartlar uygun olur olmaz kendisiyle evleneceğini vaat ettiği taktirde kendini hemen ona teslim edeceğini söyler; Robert söz verir, o gece gerdeğe girerler ve sonra Bayan Villars'dan hep "karım" diye söz eder. Hükümdarla müzakerede bulunmak üzere hep beraber Miknas'a giderler. Erkek kıyafetinde dolaşmaya devam eden Bayan Villars her cihetten ilgi toplar, hatta Robert, hükümdarın bakışlarından iyice huylanır, zira "Fas'ta yakı-

şıklı bir erkek olmak, güzel bir kadın olmak kadar tehlikelidir, o hayvansı imparator bir beğenecek olursa." [102] Fransız kralı, elçinin "Fas'ın âdet ve geleneklerini" tetkik etmesini emretmiştir, elçi de Robert'tan yardım ister; Robert bölgeyi gezer, ayrıntılı bilgi verir.[9] Bu arada *Mustapha* kaçmayı başarır, Faslı yetkililere sığınır, onların yardımıyla Bayan Villars'ı tekrar esir alır. Robert hemen peşlerine düşüp *Mustapha*'yı öldürürse de sevgilisini kurtaramaz, zira bu arada İrlandalı dönek *Hamet* onu gemisine almıştır. Bir süre sonra kalbi kırık Robert, kurtarmış olduğu Antonio ile İtalya'ya gider, orada Antonio hem kendi sevgilisine kavuşur, hem de büyük bir mirasa konur. Hayatını Mağrip'teki köleleri kurtarmaya adamış olan rahiplerden birini yüklü bir fidye ile Fas'a gönderirler, ancak rahip, Bayan Villars'ın *Hamet*'e teslim olmaktansa kendini denize atıp intihar etmiş olduğu haberiyle geri döner. Robert da Antonio'nun satın aldığı bir gemiye kaptan olur, teselli olmak için dünyayı dolaşmaya karar verir. 1693 yılının Mart ayında Amerika'ya doğru yelken açarlar; yolda giderlerken bir korsan gemisinin saldırısına uğrarlar –kaptanı *Hamet*'tir. Robert onu öldürür, korsanları bertaraf edip yollarına devam ederler. Atlas Okyanusu'nun çeşitli adalarına uğrayıp Brezilya'ya varırlar, orada yerlilerin saldırısına uğrarlar, ancak onları da yenerler, üstelik reislerini esir alırlar ve ancak fidye karşılığında serbest bırakırlar. Güneye doğru devam ederler, Buenos Aires'te gemilerindeki bütün yükleri sattıktan sonra korsanlık etmeye karar vererek Büyük Okyanus'a açılırlar. Korsanlıkta çok başarılı olurlar, Fransız ve özellikle İspanyol bandıralı birçok geminin yolunu keserek külliyetli miktarda ganimet ele geçirirler.[10] Sonunda yeterli para kazandıklarına kanaat getirerek Avrupa'ya geri dönmeye karar verirler; Brezilya'nın *St. Salvador*[11] şehrinde Robert ve adamları saldırıya uğrarlar, Robert yaralanır ama kurtulur. Azor Adaları'na uğradıktan sonra Cebelitarık Boğazı'ndan Akdeniz'e geçerler, fırtınada yollarını kaybedip kendilerini Girit'in Kandiye limanında

9 Evvelce belirttiğim gibi, bu tür "ansiklopedik" bilgiler esaret anlatılarının birçoğunda mevcuttur. Nakledilenlerin birçoğu uydurma olmakla birlikte, bu bölümler, İslam dünyasına ilişkin yazıldıkları dönem Avrupası'nda tedavülde olan genel bilgileri yansıtmaları açısından çok önemlidir. Nitekim burada verilen bilgilerin birçoğu 80 sene sonra *Maria Martin* anlatısında kelimesi kelimesine tekrarlanmıştır.

10 Burada anlatılan maceraların bir ilginç yanı, sömürgeci devletler arasında süren rekabet hakkında verdiği ipuçlarıdır. Örneğin Peru açıklarında mahpus, Juan Fernando adaları civarındaysa Filipin'den ganimet yüklü İspanyol gemileriyle karşılaşırlar, ellerine hayallerinin çok ötesinde para ve mal geçer.

11 São Salvador, bugünkü Salvador yahut Bahia; kitabın yazıldığı yıllarda Portekiz'in Amerika kıtasındaki sömürgelerinin başkentiydi.

bulurlar, Türklerin eline geçmekten korktuklarından hemen oradan ayrılarak *Zant*'a giderler, oradan da nihayet 1 Kasım 1696'da İtalya'ya varırlar. Geminin sahibi Antonio, getirdikleri zenginlikleri Robert'a bağışlar, o da Hollanda yoluyla İngiltere'ye döner. Londra'ya varışında, yıllar önce kaçırılmasına neden olan amcasının ölmüş olduğunu öğrenir, Bayan Villars'ın doğduğu yeri görmek isteğiyle Bristol'ın yolunu tutar, sevgilisinin evinde şimdi Kaptan Kendrick oturmaktadır. Yolda giderken uğradığı mütevazı bir evde son derece güzel bir erkek çocuğu görür, daha sonra da aynı çocuğu, onu alıp götürmüş olan Çingenelerden kurtarır. Sonunda civarda oturan bir hanıma ait olduğunu keşfeder, hanımı görmek için evine gittiğinde içerideki bir odadan bağrışmalar işitir: Bir adam, bir kadına, sevgisine karşılık göstermediği taktirde onu zorla elde etmeye kararlı olduğunu söylemektedir. Robert kapıyı kırar, tam adam kadına tecavüz etmek üzereyken yetişir. Meğer adam Kaptan Kendrick, kadın ise Bayan Villars imiş! Hemen koşup bir papazın önüne çıkarak resmen evlenirler, sonra da Bayan Villars kurtuluşunun öyküsünü anlatır...

Metnin Çevirisi: 2

...[281] Bildiğiniz gibi, Miknas'ta birbirimizden ayrıldığımızda, aşkımıza zarar verecek bir olayın vuku bulacağını yüreklerimiz hissetmişti. *Mustapha*'nın kaçmış olduğunu bilmiyordum; eğer bilseydim, büyük ihtimalle başıma gelen bahtsızlıkları önleyebilecektim. Ama o, (daha sonra yine esireleri olduğum zaman bana anlattığına göre) kendisini Sale'ye götürecek bir tekne bulmuş, o yoldan efendisi *Hamet*'le buluşmuş; *Hamet*, *Mammora*[12] valisine mektup yazarak *Mustapha*'yla göndermiş, kendisiyse bizi geri götürmek için kıyıya yakın bir yerde beklemeye koyulmuş. Beni ele geçirince derhal bir tekneye bindirdiler ve anında yelken açarak götürdüler, karanlık basmadan *Hamet*'e ulaştık ve gemiye çıkarıldım. Beni azarlamasından, kendisinden çok kötü muamele beklemem gerektiği belli oluyordu; ama mide bulandırıcı aşkına boyun eğmektense, kendimi öldürmenin başka bir yolunu bulamazsam bile hiç olmazsa açlıktan ölmeyi tercih ettiğimi söyledim. Ertesi gün aniden çıkan bir fırtına direklerinden

birinin kırılmasına neden oldu ve gemiyi *Mammora* limanının göz erimine kadar sürükledi; kaçmak için ilerisine geçmeye çalıştılar ama fırtına devam etti. Akşama doğru biraz dinmeye başlayınca geri dönüp yollarına devam ettiler; ama çok geçmeden ufukta bir gemi göründü, daha önceki bir çatışmada birkaç adamını kaybetmiş olmasına rağmen *Hamet* o gemiye saldırmaya karar verdi, deniz sakinleştiğinden kürekle ona yaklaştık. Ne olduğumuzu anlayan öteki gemi erken davrandı, bize yaylım ateş açtı.

Çatışma tahmin edebildiğim kadarıyla bir saat kadar sürdü, bu arada tek isteğim, artık bana o kadar ağır bir yük haline gelmiş olan canımı alacak bir güllenin bana isabet etmesiydi. [282] Ateş sesi dinince dışarı çıkıp durumu yoklayacak merakı kendimde bulamadım. Ama kamarama ilk giren adamın, uğradığım ilk felaket bağlamında size daha önce anlattığım üzere, gemime kaptan atadığım o ikinci kaptan olduğunu görünce ne kadar şaşırıp sevindiğimi artık siz düşünün.

"Nasıl olur, hanımefendi" diye bağırdı, "siz burada? Tanrı'ya şükürler olsun yolculuğumun sonuna gelmişim." Sonra "Buyurun, hanımefendi" diye sürdürdü sözlerini, "başınıza gelen tehlikenin müsebbibi o olduğu için, sağ salim kurtulduğunuzu görene kadar hayatına küsmüş olan birine götüreyim sizi." Kafam o kadar karışmıştı ki, ona cevap verecek, kimi kastettiğini soracak gücü kendimde bulamadım. Beni kendi gemisine aldı ve Bayan Susan'ın karşısına çıkardı. Kalbim o kadar sevinçle doldu ki, bir an sizi unuttum.

Hamet'in gemisi batmaktaydı, çünkü onu rüzgârla su arasında[13] vurmuşlardı ve su almasını durduramıyorlardı. Zamanın elverdiği ölçüde geminin mallarını ve yaralı tayfaları kendi gemilerine geçirdiler, sonra battı. Onlara öykünüzü anlattım, birbirimizi ne kadar sevdiğimizi söyledim; kaptan da Sale'den nasıl kurtulduklarını anlattı.

"Biliyorsunuz, hanımefendi" dedi, "Mağripliler üzerimizi çok sıkı aramadılar; onları görür görmez, ne olduklarını belirleyince, ticaret için elimizde olan bütün tacir parasını ve kendi paramı elbiselerime ve büyük kürk başlığıma sokuşturdum."

12 Doğrusu Mamora.

13 "*Between wind and water*": Bir denizcilik terimidir; gemi teknesinin, genellikle suyun altında kalan, ancak rüzgârın veya dalgaların etkisiyle hareket ettikçe suyun üzerine çıkan yerlerine işaret eder. Suyun üzerine çıktığı bir anda isabet aldığı taktirde, gemi tekrar doğrulduğunda suyun altına gireceğinden, teknenin burasından yara alması son derece vahimdir.

"Sizi ele geçirmekle ve gemide bulduklarıyla tatmin olan *Hamet*, bizi köle olarak satmadı; İngiltere'ye birini yollayıp hem geminin, hem denizcilerin fidyesi olan bin *pound*'u getirtene kadar şehirde serbestçe gezinmemize izin tanıdı, hatta erzak için elimize biraz para verdi. Kısa bir süre sonra Sale Yahudilerinden biriyle tanıştım, ona para vererek gemiyi satın almasını [283] ve fidyemizi ödemesini sağladım, o da kimse durumu fark etmeden bunu yaptı. Sizi bulmak için elimizden geleni yaptık, ama çabalarımız boşa gitti; biz de İngiltere'ye doğru yola çıkmak zorunda kaldık."

"Yurda dönerken Bayan Susan bana öykünüzü anlattı, kendi rolünü bile gizlemeden; pişmanlığında o kadar samimi olduğunu hissettim ki ona acımaktan kendimi alamadım ve bu kısa zamanda daha sıcak bir duyguya dönüştü; İngiltere'ye vardığımızda kilisede kıyılan nikâh mutluluğumu tamamladı. Kâhya ve vasiniz Bay Kendrick'i başınıza gelen talihsizlikler hakkında bilgilendirdik; o da, tavsiyemiz üzerine, adınıza bir gemi donattı, izinizi keşfettiğimiz taktirde kullanmamız için de fidyenize yetecek miktarda para verdi; şimdi sizinle buluştuğumuza göre amacımıza eriştik demektir." Onlara çok teşekkür ettim, özellikle benle karşılaşmak ümidiyle kocasına eşlik etmiş olan Bayan Susan'a. Kaptan Morrice'ten (Bayan Susan'ın kocasının adı budur) *Mammora*'ya doğru dümen kırmasını rica ettim, ama emniyette olmayacağımızı, çünkü Fransa ile İngiltere arasında savaş durumu bulunduğuna[14] göre elçinin bizi esir almak zorunda kalacağını söyledi. Üstelik dönek esirlerimizden biri, güvenilir kaynaklardan elçinin Fransa'ya döndüğünü duyduğunu belirtti.

Bunun üzerine, yakın bir gelecekte İngiltere'ye dönüp beni arayacağınız ümidiyle oraya yönelmeye karar verdik; çünkü bahtsızlıklarımın öyküsünü size anlatırken, beni nerede bulabileceğinize dair yeterli ipuçları vermiş olduğumu hatırlıyordum. İngiltere'ye varmadan önce hamile olduğumu keşfettim, bunun düşüncesi bile hayatıma malolacaktı, zira henüz doğmamış

14 Robert Boyle teselli bulmak için 1693'te Amerika istikametinde yola çıktığına göre, burada 1690'ların başlarından bahsedilmektedir; o halde Büyük İttifak Savaşı (yahut Dokuz Yıl Savaşı) söz konusu olmalıdır. Fransa'nın, İngiltere'nin de dahil olduğu Augsburg İttifakı'na karşı açtığı savaş 1688'de başlamış, çarpışmalar 1690'da denize sıçramış, başlangıçta Fransa başarılı olmuşsa da İngilizlerin kazandığı 1692 La Hogue deniz muharebesi bir dönüm noktası teşkil etmiş, nihayet ihtilaf 1697 Ryswick Antlaşmasıyla Fransa'nın aleyhine sonuçlanmıştır.

olan çocuğumun babasının, vaktinde yetişip itibarımı kurtaramayacağından korktum; çünkü her ne kadar sizin namusunuzdan hiç kuşkum yok idiyse de, kınayıcı dünyanın davranışlarım için beni suçlayacağını biliyordum. [284] Susan'dan hiçbir şey saklayamadığımdan, o da korkularını benimkilere kattı.

Bristol Boğazı'na vardığımızda ne yapmam gerektiği konusunda Susan'a danıştım, sonunda sizden haber alana kadar insan içine çıkmamaya karar verdim. Kâhyam Bay Kendrick'e vardığımı bildirmem gerekliydi, ama durumumu kendisiyle paylaşmadım.

Sizden haber almak ümidiyle Londra'ya adam gönderdim. Ancak ilişkimiz sırasında amcanızın adını bana açmamış olduğunuzdan çabalarımız sonuçsuz kaldı.

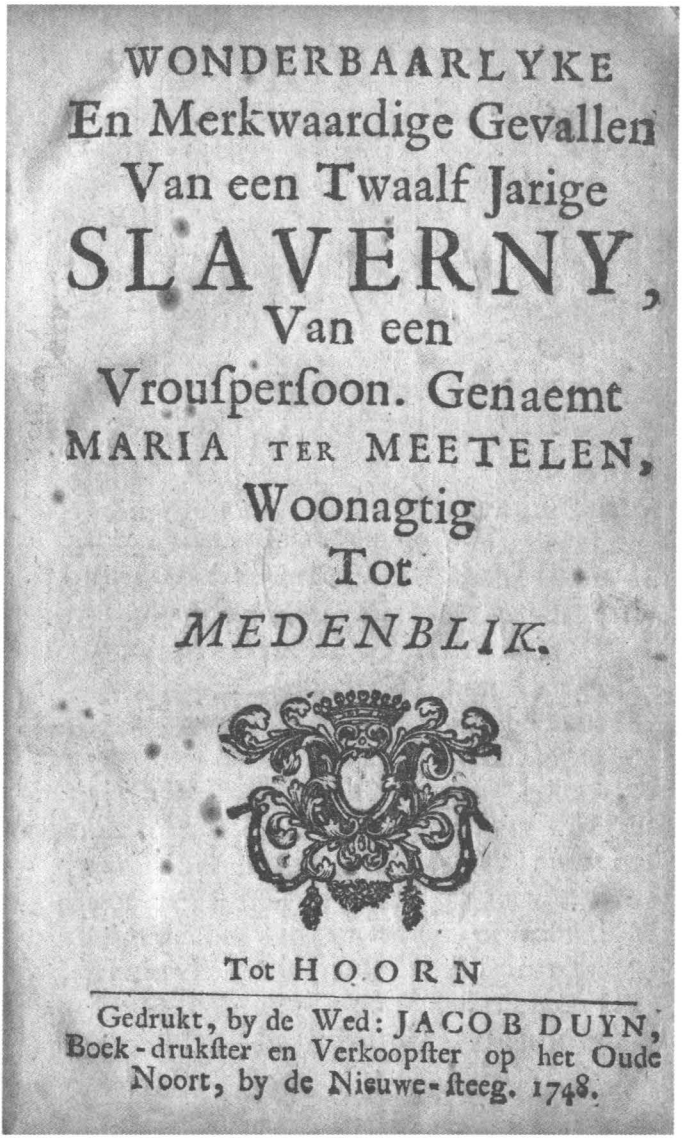
Durumum ilerledikçe kederim de arttı; halimin keşfedileceği korkusuyla Bayan Susan'ın bir akrabasıyla Galler ülkesine gittim ve orada bir erkek çocuğu doğurdum ki, sızlayan kalbime en büyük teselli o oldu; çünkü yüzünün bütün hatları aynen aziz babasınınkiler gibiydi. Kendisini buraya getirdim ve Bayan Susan'ın bakıcı olarak tuttuğum bir yakınına teslim ettim; daha bugün buraya aldırmayı düşünüyordum ki, hep gözümün önünde olmasının mutluluğunu duyabileyim.

İnsan içine çıkmamak zorunda olduğumu keşfeden kâhyam, bana aşktan söz etmeye başladı ve bazen (duygularını hor gördüğümü öğrendikten sonra) kendisini kocam yapmayı kabul etmediğim taktirde bütün varlığımı ele geçireceğini söyleyecek kadar ileriye gitti. Gerçi varlığımla ilgili düzenlerini boşa çıkartabilirdim ama, yalnız yaşamak o kadar hoşuma gidiyordu ki, söylediklerini hep tatlı dille cevaplandırdım, ama bu küstahlığını artırmaktan başka bir şey yapmadı, ta ki beni kurtardığınız noktaya varana kadar...

Anlatının Sonu

Robert, Çingenelerden kurtardığı çocuğun oğlu olduğunu öğrenir; Brezilya'da tanımış olduğu arkadaşı Jaques ile İtalyan dostu Antonio eşleriyle İngiltere'ye gelirler; iyiler muratlarına ererler, kötüler cezalandırılır, her şey tatlıya bağlanır.

Maria ter Meetelen
Adındaki Medenblikli Hanımın
On İki Yıllık Köleliğinin
Hayret Uyandırıcı ve İbret Verici Öyküsü
Hoorn: Jacob Duyn, 1748

WONDERBAARLYKE
En Merkwaardige Gevallen
Van een Twaalf Jarige
SLAVERNY,
Van een
Vrouſperſoon. Genaemt
MARIA TER MEETELEN,
Woonagtig
Tot
MEDENBLIK.

Tot HOORN

Gedrukt, by de Wed: JACOB DUYN,
Boek-drukſter en Verkoopſter op het Oude
Noort, by de Nieuwe-ſteeg. 1748.

Resim 18. *Maria ter Meetelen* anlatısının başlık sayfası.

Wonderbaarlyke en Merkwaardige Gevallen van een Twaalf Jarige Slaverny, van een Vrouspersoon genaemt Maria ter Meetelen, Woonagtig tot Medenblik (Hoorn: Jacob Duyn, 1748). (Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland).

Giriş

Hollanda belki günümüzde kendi halinde küçük ve şirin bir ülke görünümündedir, ama bir zamanlar Afrika'da, Asya'da, Amerika'da zengin sömürgelere sahip dünya çapında bir imparatorluk kurmuş olduğunu, gerek askeri, gerekse ticari alanda denizlere hâkim olmak için İngiltere, Fransa, İspanya ve Portekiz gibi devletlerle kıyasıya mücadele ettiğini unutmamak gerekiyor. Bu bakımdan elinizdeki kitaba alınan en erken esaret anlatılarından ikisinin Hollandalı kadınlara atfedilmesi elbette tesadüf değildir. Ancak Amsterdam Helene'i anlatısı büyük ihtimalle kurgusalken, Maria ter Meetelen anlatısı anlaşılan gerçek bir hayat hikâyesidir.

Eser ilk defa 1748 yılında *Wonderbaarlyke en Merkwaardige Gevallen van een Twaalf Jarige Slaverny, van een Vrouspersoon genaemt Maria ter Meetelen, Woonagtig tot Medenblik* başlığıyla Felemenkçe yayınlanmıştır. Bu ilk baskı günümüzde son derece nadir olup bildiğim tek nüshası Hollanda Kraliyet Kütüphanesindedir (Koninklijke Bibliotheek). Ancak metin Herman Hardenberg tarafından 1950'de basılan Felemenkçe bir antolojiye alınmış,[1] G.-H. Bousquet ve G.W. Bousquet-Mirandolle tarafından o antoloji esas tutularak Fransızcaya tercüme edilmiş,[2] ve nihayet yakın zamanda İdris Ebu İdris tarafından bir de Arapçası yayınlanmıştır.[3]

Dilinin çetrefilliği, yazarın eğitim düzeyinin hayli düşük olduğuna delalet etmekte, bu da anlatının bir edebi kurgu eseri olmayıp gerçek deneyimlere dayandığını düşündürmektedir. Hardenberg'e göre Maria ter Meetelen, 20 Haziran 1704'te Amsterdam'da Katolik olarak vaftiz edilmiştir. Henüz çocuk yaştayken Avrupa'yı dolaşmaya başlamış, erkek kılığıyla gezerken zorla askere alınmış, bir kaptanla evlenmiş, Mağrip korsanlarınca esir alınarak 1731-1743 yılları arasını Fas'ın Miknas şehrinde köle olarak geçirmiş, kur-

1 *Tussen Zeerovers en Christenslaven: Noord Afrikaanse Reisjournalen*, açıklayıcı notlarla derleyen H. Hardenberg (Leiden: H.E. Stenfert Kroese's, 1950), s. 73–147.

2 *L'Annotation ponctuelle de la description de voyage étonnante et de la captivité remarquable et triste durant douze ans de moi, Maria ter Meetelen, et de l'hereuse délivrance d'icelle, et mon joyeux retour dans ma chère Patrie, le tout décrit selon la Vérité et mon expérience personnelle*, açıklayıcı notlarla çevirenler G.-H. Bousquet ve G.W. Bousquet-Mirandolle (Paris: Éditions Larose, 1956). Pratik nedenlerle anlatıyı bu Fransızca baskısından çevirdik.

3 *Min târîhi'l-Mağrib ve hazâratihi el-Ismâ'iliyye: Kıssatü'l-Hûlandîye Mâriyâ tîr Mitilin el-esîre elleti 'âşet bi-Miknâsi'l-'âsıme fî'n-nısfi'l-evveli mine'l-karni 18*, açıklayıcı notlarla çeviren İdris Ebu İdris (el-Muhammedîye: Matba'a Fazzâle, 1996).

tulduktan sonra ülkesine dönerek Medemblik'e yerleşmiş ve orada 18. yüzyılın üçüncü çeyreğinde bilinmeyen bir tarihte vefat etmiştir. Fas'ta kaldığı yılların Filali hükümdarı Mevlay İsmail'in 1727'de ölümünden sonra başlayan ve ancak Mevlay Abdullah'ın 1743'te idareyi kesin olarak ele geçirmesiyle sonuçlanan fetret devrine tekabül etmesi, Meetelen'in bu ülkenin tarihinde çok ilginç bir dönemin görgü tanığı olmasını mümkün kılmıştır. Gerçekten de anlatısı, toplumsal, iktisadi, hatta siyasi alanlarda çok zengin ayrıntılarla doludur ve elinizdeki derlemede toplanmış olan metinlerin tarihsel kaynak niteliği en kuvvetlisidir. Bununla birlikte, çevresindekilerle hiçbir konuda anlaşamayan, hep kendi menfaati peşinde koşan, bütün gayretini sağdan soldan iltimas temin etmeye hasreden, Araplara, Yahudilere, zencilere, Hollandalı olmayan Hıristiyanlara ve giderek kendi vatandaşlarına beslediği kini her fırsatta açığa vuran Meetelen'in "nesnel" bir gözlemci olmadığını da elbette teslim etmek gerekmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu Cezayir'in 1516'da Oruç Reis tarafından fethedilmesiyle Fas'a komşu olmuşsa da o ülkeyi ele geçirememiştir; bu bakımdan *Maria ter Meetelen* anlatısının elinizdeki kitaba alınmış olması sorgulanabilir. Bunu yapmış olmamın sanırım en ikna edici gerekçesi, hem yazarın, hem de anlatısının muhatabı olan Avrupalı okuyucuların gözünde, öykülenen on iki yıllık esaretin gerçekten de Türklerin arasında geçmiş olmasıdır. Metinde sık sık efendilerine "Türk" ismini yakıştıran, konuştukları dile "Türkçe," kaldığı ülkeye "Türkiye" diyen Meetelen, aslında döneminin Avrupalıları arasında çok yaygın olan bir hatayı tekrarlıyordu sadece: "Türk" ile "Müslüman"ı karıştırmak. Bu bakımdan, Türk illerinde esaret konusunun Batı'da algılanışı ele alındığında, dikkatin bugünkü hudutlarıyla Türkiye bir yana, en geniş çağında Osmanlı İmparatorluğuyla bile sınırlanmaması gerektiği açıktır. Fas'ta geçmiş olayları işlese bile, *Maria ter Meetelen*'in hatıratı hiç şüphesiz bir "Türk illerinde esaret anlatısı" sayılmalıdır.

Metnin Çevirisi

[9] Şu dünyanın işleri pek hayret vericidir; bu cümleden olarak okuyucuya kendi kaderime ilişkin bir öykü anlatacağım.

On üç yaşımdan itibaren yabancı ülkelerde avare dolaşıp durdum, yirmi bir yaşıma geldiğimde erkek giysilerine bürünüp Fransa'yı kat edecek küçük bir yolculuğa çıkmaya karar verdim; böylece İspanya'ya ulaştığımda, Siktoria adlı bir şehirde[4] zorla askere alınarak Frieslandlılar Ağır Süvari Birliği'ne katıldım.[5] Ama bu uzun sürmedi, çünkü kaydımı yaptırdığım isimdeki kişi olmadığım çabuk anlaşıldı. Ben de tekrar kadın giysileri giyip, bayraktarın karısıyla birlikte Madrid'e hareket ettim. Orada bir süre oturduktan sonra nihayet Alkmaar doğumlu Klaas van der Meer adında Hollandalı bir kaptanla 1728 senesinin 22 Ekim'inde evlendim.

O sıralarda yaşım yirmi dört civarındaydı. Gemisine el konmuş olan kocamın mahkemesi sürdüğünden yola çıkmayı 15 Ocak 1731'e kadar ertelemek zorunda kaldık. Aynı ayın 27'sinde Sevilla'ya bir günden az mesafedeki Carmoone'a[6] vardık. Sonra Sevilla'nın karşısına düşen Entriana'da[7] yine bir ev kiraladık ve 27 Haziran'a kadar orada kaldık. O tarihte Hollanda'ya dönebilmek üzere pasaport için başvurduk ve bunu Yüce Devlet'in Elçisiyle Haşmetli kralın Başbakanı aracılığıyla temin ettik. İşin bir türlü sonuçlanmadığını gördüğümüzden, Sevilla'ya iki mil uzaklıktaki San Lucar'a geçtik, 1731 yılının 7 Temmuz'unda küçük bir tekneye bindik, 8 Temmuz'da da denize açıldık. Sao Vincente burnu görüş alanımıza girdiğinde Türk olduğunu sandığımız bir gemi fark ettik. Kocam, kaptanı toplarıyla tüfeklerini doldurmaya davet etti; silahlarımız üç librelik gülleler atan üç top, üç alaybozan tüfeği ve iki küçük gemi topundan ibaretti. Muharebe olasılığı göz önünde bulundurularak siperler de hazırlandı. [10] Ancak rüzgâr yön değiştirdi ve ileri gideceğimiz yerde gerilemeye başladık, Portekiz kıyılarından uzaklara sürüklendik ve sonunda kendimizi açık denizde bulduk. Rüzgâr arttı, beraberinde gelen yağmurla o gece hava çok kötüydü, o kadar ki yelkenleri toplamak zorunda kaldık. Bu olaylar üzerine kocamın canı çok sıkıldı, orta direğin kırılması ve San Vincente burnuna sığınmamız için dua etti durdu; çünkü böylelikle Hollanda'ya yolculuğumuza karadan devam etmek zorunda ka-

4 Bask bölgesinin Alava vilayetindeki Vittoria şehri olsa gerek. (Hardenberg'in notu.)

5 Hatırlanacağı üzere erkek kılığında dolaşırken zorla askere alınma motifi *Amsterdam Helen'i* anlatısında da mevcuttur. Bununla, cinsiyetler arası sınırları zorlamanın tehlikelerine işaret edilmek amacı güdüldüğü düşünülebilir.

6 Doğrusu Carmona. (Bousquetlerin notu.)

7 Doğrusu Triana. (Bousquetlerin notu.)

lacaktık, bindiğimiz geminin bir şekilde ele geçirileceğini kafasına takmıştı bir kere. Ama rüzgâr bir kere daha yön değiştirdi ve Hollanda'ya doğru yol almaya başladık, böylece 21 Temmuz Cumartesi günü 22 mil kuzeyde Barles[8] civarına ulaştık. Hava son derece sakindi, Barles'dan daha önce geçmemiş olanların vaftiz edilmesi âdetti. Ben daha önce oradan geçememiş olduğumdan küçük köpeğimle birlikte vaftiz olmamız gerekti. Mürettebat neşelensin diye kendi adıma bir şarap molası, köpeğim adına ise iki *rijksdaalder*[9] ikram ettim.

Vakit öğleyi bulmuş, serdümenin nöbeti bitmiş, usül gereğince bir adamın direğe tırmanıp etrafta gemi olup olmadığını gözlemesi gerekiyordu. Nitekim biri çıkmış ama herhangi bir gemi görmemişti. Bu arada kaptan ve serdümen kamaraya inmişlerdi. Ben güverte zeminindeki büyük kapının üzerindeydim, dümenin başında da bir adam duruyordu. Dümeni devralmak için aniden başka biri geldi, dümendeki adamın gömleğini üzerinden yırtarak aldı, parçalayıp denize fırlattı. Bu olayı izlemek beni altüst etti, anında Türkler aklıma geldi –ellerine geçecek olsak aynen böyle çalacaklardı giysilerimizi. Tam o sırada aşçı yamağı bulaşıkları bitirmiş, kilerden çıktı geldi ve geminin burnuna yaslanıp denize bakarken iki gemi gördü.

Hemen bana "Hanımefendi, hanımefendi bakın bir gemi var!" diye bağırdı.

Görmek için hemen yerimden kalktım. Bir gemi göreceğime iki tanesi gözüme ilişti. Ne tür gemiler olduklarını ancak seçebiliyorduk. Kalbim sıkıştı, çünkü Türk olduğunu görür gibi oldum. Kocam haber vermek için hemen kaptanla yardımcısının yanına koştu, onlar da ellerinde tek gözlü dürbünle koşarak geldiler. Hava çok sakin olduğundan pek az yol yapabiliyorduk. Geminin hayırlı olmadığını fark ettiler ve savaştan çıkmış olduklarını anladılar. [11] Türk gemisi yenebileceğini sandığı bir Fransız gemisinden sert darbeler almış olmalıydı, bizi görür görmez o kurnaz tilkiyi bıraktı. Saat öğleden sonra dört civarındaydı. Bize seslenip sandalla bordalarına yanaşmamızı ve pasaportlarımızı göstermemizi istediler. Kaptanımız nereli olduğunu sorar bir işaret yaptı. Cezayirli olduğunu söyledi; güvertesinde o kadar çok beyaz tenli insan vardı ki bu söze inandık, azıcık şüphe duyduysak da. Kaptan belgeleri ararken tayfalarımız da sandalı indirmeye çalı-

şıyorlardı ama, kafaları o kadar karışmıştı ki yeterince hızlı davranamadılar, sonunda bir bıçak alıp iplerini kesiverdiler.

Bu arada kaptan gemiyi savunmaya karar vermişti, top ve tüfekleri hazırlattı, esaslı savaş hazırlıkları yapıldı. Mürettebat ise pek hevesli görünmüyordu. Sandalı indirdiler, kaçmayı düşünerek yanlarına üç tüfekle biraz barut aldılar; gerçekten de yirmi toplu, yüz elli adamlı Türk gemisine karşı koyacak halimiz yoktu, topu topu on bir kişiydik –altı denizci, bir miço, dört de yolcu. Kocam tayfaların kaçacağını anlayınca beni de sandala binmeye zorladı. Ama razı olmadım, onun da benimle gelmesini şart koştum; kocam ise çoktan soğukkanlılığını yitirmiş, ne yapacağını bilmez haldeydi. Gemiyi terk etmeye hakkı olmadığı yanıtını verdi, benim gitmem gerektiğini tekrarladı, ama ben de onsuz gitmek istemiyordum. Kocam tutsak olacaksa ben de tutsak olacaktım, o zaman hiç olmazsa birlikte kalacaktık. Bana köleyken bir arada kalmamızın olanaksız olduğunu, birimizi bir yere, birimizi başka yere satacaklarını anlattı, ama dinleyen kim? Beni sandala tek başıma gitmeye ikna edemedi. Tevekkeli değil, bir atasözü vardır: "Tanrı bir ülkeyi cezalandırmak isteyince, yöneticilerini bilgelikten yoksun kılarmış;" bizim de halimiz aynen öyleydi.

Sandal, geminin niyetinin hayırlı olduğunu anladığımız taktirde kendilerine işaret etmemiz şartıyla ayrıldı. Yedi kişiydiler: kaptan yardımcısı, aşçılar, üç tayfa ve Ekselans Van der Meer'in[10] arabacısı.

Bunu gören Türk, sandalın kendine yöneldiğini sandı. [12] Kaçmakta olduğunu anlar anlamaz yirmi kadar tüfekli adamla bir kayık indirdiler ama, fazla hızlı hareket edememeleri sandalın işine yaradı, Türkler gemilerinden ayrılana kadar bir hayli yol alabildi. Kayık henüz yeni yola çıkmıştı ki, Türk, ateş açacağı tehdidiyle yelkenleri toplamamızı emretti.

Kocam ve kaptan ana yelkeni indirmek için yanına geçtiler, ben de arkaya gidip bayrağı indirdim. Gülle yemektense böyle davranmanın yeğ olduğunu düşünüyordum, çünkü kendimizi savunmaktan acizdik. Yelkenler ve bayrak toplanır toplanmaz Türkler gemimizi borda etmeye geldiler. Kocam beni hemen kamaraya gönderdi. Küçük köpeğimi kollarıma alıp ranzanın alt yatağına yattım, yatağın sürgülü perdesini kapattım;

8 Doğrusu Berlenga Adası. (Bousquetlerin notu.)

9 Bir *rijksdaalder* takriben iki buçuk *florin* değerindeydi. (Bousquetlerin notu.)

10 Hollanda'nın İspanya elçisi Frans Van der Meer. (Hardenberg'in notu.)

bir elimle sürgüyü tutuyor, diğeriyle de köpeğin ağzını kapatıyordum. Henüz saklanmıştım ki Türkler güverteye çıkmış, kocamın, kaptanın ve yolcuların giysilerini soymaya başlamışlardı. O arada bir zenci de kamaraya girip bütün içindekileri yağmaladı. Her şeyi çaldıktan sonra daha fazlasını bulmak umuduyla alt yatağın sürgüsünü zorladılar ama, o kadar sıkı tutuyordum ki, yerinden oynatamadılar.

Sürgüde ufacık bir boşluk bırakmıştım, oradan zencinin yaptığı her şeyi görebiliyordum. Kamaraya ondan başka giren olmadı, Hıristiyanlardan da hiç ses çıkmaz oldu. Hepsinin öldüğünü tahmin ediyordum. Ben de bu alt yatakta ölmeye karar verdim ama, elimdeki şu küçük köpekten bir türlü kurtulamıyordum. Adamların elinde ölmek umurumda değildi, ama tecavüz ederler diye çok endişe ediyordum. Ellerine geçmektense ölmeyi tercih ediyordum. Bu yüzden ölünceye kadar alt yatakta kalmaya karar verdim.

Bu şekilde neredeyse bir saat geçmişti ki, kocamın beni çağırdığını duydum. Sesini işitince bir çığlık atarak ranzadan fırladım ve güverteye koştum. Attığım çığlığa şaşıran kocam, bana kötülük edip etmediklerini sordu. Ona başıma bir şey gelmediğini, çünkü o ana kadar Mağriplilerden hiçbirinin beni görmediğini söyledim ki buna Mağripliler çok şaşırdılar, çünkü nereden çıktığımı anlayamamışlardı. Hemen kamaraya inip nerede saklandığıma baktılar, [13] böylece küçük köpeği buldular, ayrıca bazı değerli eşya, biraz para, bir de Ripperda Düşesi'nin,[11] kocasının kızına verilmek üzere bana emanet etmiş olduğu, boyna ve başa takılan ziynet eşyaları ve elmaslı mücevherlerin bulunduğu kutu ellerine geçti; üvey kızının[12] çok yakın dostu olduğumdan düşes bu iş için ancak bana güvenebilmişti.

Mağripliler bütün bunlara el koydular. Güverteye çıktığımda kocam, kaptan ve bir zamanlar İspanya Kralı'nın aşçısı olan bir yolcuyla karşılaştım; üçü de gözyaşlarına boğulmuştu. İdamlık mahkûmlar gibi duruyorlardı orada, giysilerini Mağripliler parça parça etmişti. Sonra Mağripliler beni seyretmek için bana doğru yaklaştılar. Bu güruha bir göz attıktan sonra geminin gerisine, dümenin yanına sığındım. Orada daha önce kaptanın İspanya'ya getirdiği porselenlerin muhafaza edildiği kocaman bir sandık vardı ki, içine kışlık giysilerimi, çamaşırlarımı, bavullara sokuşturamadığım şekerlemeleri doldurmuştum. Mağriplilerden biri sandığa sahip

çıkmış, üzerinde oturuyordu. Onu yerinden kaldırtıp sandıktan ihtiyacım olan birkaç şeyi aldım, sonra tekrar oturttum. Sandığa göz kulak olmasını, sonra kendisine bir şeyler vereceğimi tenbih ettim. Sandıktan meyve şekerlemeli bir pasta çıkarmıştım, bir parçasını adama verip arkadaşlarımın yanına dönerek onları elimden geldiğince teselli etmeye çalıştım.

Benimse hiçbir üzüntüm yoktu, tek damla göz yaşı dökmemiştim; adamlarla da sanki düşmanlarımız değillermiş gibi sohbete koyuldum. Ambardan içinde giysilerimin bulunduğu sandıkları çıkartıp vura vura parçaladıklarını gördüm. Daha kolay açabilmeleri için onlara anahtarları verdim ama sabredemediler. İpek elbiselerimi alıp çıplak bedenlerinin etrafına doladılar, sonra da üzerlerine kendi giysilerini geçirdiler; bu şekilde sandıkların tamamını boşalttılar. Gözlerim kupkuru olup bitenleri seyrediyor, içimden "Bunları Tanrı bana verdi, Tanrı geri aldı, Rabbin adı takdis olsun" diye geçiriyordum.

Bunlardan başka iki tane de İspanyol işi deri şarap tulumum vardı, tepelerindeki ahşap ağızlıkları ağzımıza dayayıp içebiliyorduk onlardan. İçlerinde hâlâ bir miktar şarap vardı, Mağriplilerin alıp içtiklerini gördüm. Gittim tulumlarımı ellerinden aldım [14] ve arkadaşlarıma götürdüm, onları biraz yüreklendirmeye çalıştım. Başımıza gelenleri benim kadar hafife almalarını istiyordum ama çabalarım boşunaydı. Benim üzülmem mümkün değildi, çünkü kocamı kaybetmediğim için çok mutlu sayıyordum kendimi. Türklerin ülkesine vardığımız zaman her birimiz bir tarafa satılacağımızı, ayrı düşeceğimizi, bir birimizi bir daha hiç göremeyeceğimizi söyleyerek yüreğimi biraz ağırlaştırdı ama, buna inanamıyordum. Peşin üzüntüden kahrolmak istemediğim yanıtını verdim ona.

Akşam üzeri güneş battıktan sonra bizim sandalın ardına takılmış olan kayık geri döndü; ona o kadar yaklaşabilmişlerdi ki içinde kaç kişi olduğunu bile biliyorlardı. Hemen gemimize yanaştılar ve kaptanları güvertemize çıktı. Kaptanın (adamlarının bazıları gibi) iyi bildiği İspanyol dilinde kendilerine "Hoş geldiniz" dedim, türlü iltifat ettim. Elbiselerimin hiç değilse bir kısmının bana iade edilmesini kaptandan rica et-

11 Sabık İspanya başbakanı, Riperdâ dükü Juan Guillermo'nun (asıl adıyla Johan Willem Ripperda) eşi olan İspanyol bir hanım. (Hardenberg'in notu.)

12 Ripperda'nın ilk evliliğinden olma kızı Maria Nicoletta Ripperda. (Hardenberg'in notu.)

tim, o da birkaç giysimi bana geri vermek için elinden geleni yapacağına söz verdi, nitekim sözünde durdu sonradan. Adamlar aldıkları altınları, gümüşleri, paraları ve mücevherleri kaptana teslim ettiler, sadece elbiseleri kendilerine sakladılar. Sonra bizi kayıklarına bindirip kendi gemilerine götürdüler. Oraya vardığımızda beni gemimizdeki yükle ilgili olarak sorguya çekip not aldılar, ertesi gün gemimize dönebileceğimize söz verdiler, sadece pasaportlarımızı yoklayacaklarını söylediler. Durmadan "Flamingo, pasaportlar iyi, yarın yolunuza devam edersiniz" diyorlardı ama, aslında bizle alay ettiklerini anlamıştım. Sonra bana içinde hurma, kuru üzüm, incir ve biraz da çörek bulunan deriden bir dağarcık verdi yiyelim diye, ama bizimkilerden kimsenin iştahı yoktu, ben hariç.

Ardından bizi subayların yattığı güverteye çıkardılar. Orada yatmamız için bana döşek, ötekiler için de bir halı ve birkaç hasır verdiler. O gece hava berbattı, hep gök gürledi, bardaktan boşanırcasına yağmur yağdı. Boğulacağımızı sandık, çünkü su içinde yüzüyorduk. Mağripliler Magome'lerine[13] yakarıp tulumbayla su boşaltmaktan başka bir şey yapmadılar. Gece boyunca gözümüze uyku girmedi, ancak sabaha karşı dalıp biraz dinlenebildim. Uyandığımda saat on civarındaydı sanırım. Etrafıma şöyle bir bakınıp güverteye çıktım, [15] Mağriplilerin bütün güzel elbiselerimi takıp takıştırmış, çiçekli basma ve işlemeli önlüklerimi o kapkara kafalarına sarmış kasıla kasıla dolaşmakta olduklarını gördüm; bağıra çağıra neşe içinde şarkı söyleyip oynuyorlardı. Kimisininse üzerinde kabarık eteklerim vardı, onlarla dans ediyorlardı, sonunda hepsini parça parça edip balinalarını denize attılar. Bunları bir süre seyrettikten sonra içimi müthiş bir hüzün aldı, hıçkıra hıçkıra ağladım. Kocam da olaydan o kadar etkilendi ki üzüntüsünden öleceğini sandım. Beni elinden geldiğince teselli etmeye çalışıyordu ama asıl kendinin teselli edilmeye ihtiyacı vardı. Bense düşünüyordum ki, kendimi bu acıya terk etmekle hiçbir şey kazanmayacak, aksine ruhuma ve bedenime zarar verecektim. Öyle yapmaktansa kitaramı çalıp şarkı söyleyerek korsan gemisinde yüreğimi yatıştırmaya, elimden geldiğince hoş vakit geçirmeye çalıştım. Kaptan benimle özel olarak ilgileniyor, canım ne isterse getirtiyor, günde dört-beş defa yanıma gelip bir isteğim olup olmadığını soruyordu. Ben de verilen hiçbir şeyi reddetmiyordum, çünkü kocamla ötekilere

fazla bir şey verilmiyordu, ben de gündüz topladıklarımı gece onlara götürüyordum, onlarla besleniyorlardı. Kaptan gündüzleri bazen müzik aletiyle birlikte bir zenci gönderiyor, akşam üzeri de hangimiz daha iyi çalıyor diye yarışarak eğleniyorduk. Ben İspanyolca şarkı söylüyordum, o da Türkçe ve bu böylece devam etti, Sale açıklarına varıncaya kadar. Temmuz'un son günüydü. Kaptan beni kamarasına çağırarak 32 *rijksdaalder* karşılığında mürettebattan satın aldığı elbiselerimi gösterdi. Adamları tekrar elimden alırlar diye hemen vermek istemiyordu ama, kralın yanına çıkacağımız zaman vereceğini söyledi.

Dediğim gibi Temmuz ayının son günü Sale'ye ulaştık ve valinin evine gittik. Orada tüccarlar gelip bizi ziyaret ettiler, bana hangi dinden olduğumu sordular. Onlara Calvin'ci Protestan olduğumu söyledim ama kocam itiraz etti –bu da beni onun adına endişelendirdi. Şimdi başka bir ülkede olduğumuzu, dinimizden dolayı korku duymamıza gerek olmadığını belirtti.[14] Kocamın bunu yapmasının nedeni bütün bu tüccarların Katolik olmasıydı, üstelik biz köleydik, bense zaten Katolik bir aileye doğmuştum. Yani Katolik olduğum gerçeğini saklamak mümkün değildi. Sanki dinimi değiştirmeye beni kendisi ikna etmiş gibi eziyet çekeceğini görüyordum. [16] Üstelik 1727 yılında katıldığım manastırda giydiğim kıyafet yanımdaydı, bu da beni ele verecekti; yani söylediğim şeyin doğru olmadığı apaçıktı.[15]

Sale'de kaldığımız süre içinde durumumuz oldukça iyiydi, herhangi bir şeyden yoksun bırakılmadık. 10 Ağustos'a kadar orada kaldık, o

13 Felemenkçe "g" harfi gırtlaktan gelen bir "h" gibi okunduğu için "Muhammed"in bu yazılışı aslında tamamen yanlış da sayılmaz. (Bousquetlerin notu.)

14 Hollanda 16. yüzyıl başlarından itibaren İspanya'nın Habsburg hanedanı tarafından idare edilmiş, ancak ülkenin kuzeyinde olup Calvin taraftarlarının yoğun bulunduğu ve kendilerine Utrecht Birliği diyen yedi eyalet 1581'de bağımsızlık ilan etmiş, Otuz Yıl Harbi'nin ardından 1648'de İspanya Hollanda'yı tanımak zorunda kalmıştır. Bilindiği gibi İspanya bir Katolik devletiydi. Daha sonra, 1665–1667 ve 1674–1678'de İngiltere'yle keza Katolik olan Fransa Hollanda'ya karşı savaşmış, bu ikinci savaşa zemin hazırlayan 1670 Dover Antlaşması'nda İngiltere kralı II. Charles, Katolik dinine geçeceğini Fransa kralı XIV. Louis'ye vaat ederek kendisinden destek sağlamıştır. Sözün kısası, Protestan mezhebinin zaten en başından Katolikliğe cephe almış olması bir yana, dönemin siyasi gelişmeleri de 18. yüzyıl başlarında Hollanda'da bir hayli Katolik düşmanlığı yaratmış olmalıydı.

15 Bousquetlerin yorumuna göre metnin pek de berrak olmayan bu bölümünden şu anlaşılmaktadır: Maria'nın Katolik asıllı olduğu inkâr edilmez bir şekilde belliydi, oysa kocası Protestandı. Eğer Maria şimdi Protestan olduğuna çevresindekileri inandıracak olsaydı, kocasının zoruyla mezhep değiştirdiği farzedilecek, kocasına da bu yüzden eziyet edilecekti. Halbuki şimdi Hollanda'da olmadıklarına göre Katolik olduğunu gizlemesine hiç gerek yoktu.

gün kaptanın yanına gittim ve bana büyük bir çuval giyecek, bir yün şilte, pamuk dolgulu bir yorgan, çeyrek ölçülük (*verrendeels*) bir fıçı kırmızı şarap, bir çift küpe, sahte taşlı bir haç ve daha birkaç incik boncuk verdi. Sonra beni Miknas şehrine götürdüler, aynı ayın on ikisinde akşama doğru oraya ulaştık. Vardığımızda Hollanda milletinin başı (*hoofmeester*) bizi görmeye geldi.[16] Kendimi çok rahatsız hissettim. Kralın bizi huzuruna kabul etmesini bekleyeceğimiz bir Mağripli evine götürüldük, orada dört gün kadar kaldık.

Çok hastaydım, şehirdeki rahipler doktorlarıyla birlikte beni görmeye geldiler, ne ihtiyacım varsa sağladılar. Kendi dinlerinden olduğum için bana aşırı yakınlık gösterdiler. Paşa nezdinde aracılık yaparak ertesi gün bir İspanyol kadının çocukları ve kocasıyla birlikte oturduğu bir eve yerleştirilmemi sağladılar. Hollanda milletinin başıyla başka bir Hollandalı köle beni oraya götürdü. Ayrıca kocam bana "Hey, yoksa benim unuttuğum, sizin düşlediğiniz şey mi gerçekleşiyor acaba?" dedi. Sanki millet başıyla evlenecekmişim gibiydi, nitekim daha sonra bu da gerçekleşti. O sırada hastaydım, kocam sağlıklıydı ama beni millet başına tavsiye ediyordu. Ona "Yurttaşım, ben öleceğim, karım size emanet, size iyi bir eş olacaktır" diyordu. Millet başıysa ona "Ey yurttaş, böyle konuşmamalısınız. Yakında hepimiz özgürlüğümüze kavuşmuş olacağız, arabalarımızla Kuzey Felemenk'i boydan boya kat edeceğiz, sizin yanınızda küçük eşiniz, benim de yanımda kızın biri" diye cevap verdi. Fakat boşunaydı, kocam öleceğine emindi.

Bu minval üzere İspanyol evine vardım ve orada çok güzel karşılandım. Bana hemen içinde yatağı olan bir oda verdiler, gereksindiğim yiyecekleri sağladılar. Daha kralın huzuruna çıkmamıştık; ayın on yedisinde oraya götürüldük. Ben biraz kendimi toparlamıştım ama bu sefer de kocam hastalanmıştı, dolayısıyla [17] kralın huzuruna çıktığımızda ayakta duracak hali yoktu. Kralın huzuruna çıkarılmadan önce kaptan bana bazı altın ve gümüş mücevherlerimi, bir yakut ve iki elmaslı yüzüğümü, saç iğnelerimi, taşlı takılarımı iade etmişti; çünkü kralın beni yanına alacağını, böylece onun gözüne gireceğimi ve kaptanı ona methedeceğimi düşünüyordu. Gençtim ve çirkin sayılmazdım, üstelik yaşımı hiç göstermiyordum –millet başı beni 14'lük bir genç kız sanmıştı, oysa 27 yaşımdaydım. Kocama "Kim bu genç kız?" diye sorup da, "karım" cevabını aldığında şaşıp kalmıştı.

Böylece kralın huzuruna çıktık; Kral bizi inceledi ve kocamla beni o İspanyol'a teslim etti, bize iyi bakılmasını tenbih etti. Dolayısıyla kocamla ben krala hizmet etmekten bağışık tutulmuş oluyorduk.[17] Fakat bizim kaptanla yolcular derhal çalışmaya başladılar. Bense paşanın[18] karşısına çıkartıldım ve geminin yükünü sayıp dökmem emredildi; bazı şeyleri es geçmem kaptanı çok rahatlattı. Böylece hesap verdikten sonra paşadan kaptanı serbest bırakmasını rica ettim ve bu ricam kabul edildi. Ancak kaptanın özgürlüğü sadece 14 gün sürdü, yani paşa bütünüyle sözünde durmadı.

Kocamın hastalığı günden güne artmaktaydı, artık ümidimi kaybetmiş, ölümünü beklemeye koyulmuştum. Kocam mutlaka manastırda olmak istedi; orada daha iyi olacağına inanıyordu. İspanyol kendisine yardımcı olmak için pek çok gayret gösterdi, çünkü manastıra İspanyol ya da en azından Katolik olmayanlar alınmıyordu. Kocamın Calvin'ci Protestan olması epeyi güçlük çıkarttı. Ama sonunda razı oldular, çünkü saflarına bir ruh kazanacaklarını ümit ediyorlardı. Kocamı manastıra kabul ettiler, dokuzuncu gün kocam orada öldü. Ben bu arada evde kalıyor, bana izin verildikçe yaklaşık iki günde bir kocamı ziyarete gidiyordum. İspanyol kadının annesi de aynı evde kalıyordu, onunla her gün köleliği esnasında başından geçenlere dair sohbet ederdik; henüz sekiz yaşında bir çocukken üç kız kardeşiyle birlikte köle olmuştu, kardeşlerinden ikisi daha sonra kral karısı olmuştu. Neler gelmişti başına: Çocuklarından biri Türk olmuş,[19] diğeri de diri diri yakılmıştı. Kralın emriy-

16 Mağrip'teki kölelerin uluslarına göre cemaatlere ayrıldığı, bu cemaatlerin farklı mahallelerde oturduğu ve her birinin başında her yıl kendi yurttaşları tarafından seçilen bir başkan bulunduğu bilinmektedir. Bu başkanlar angaryadan muaf tutulurdu; başlıca görevleri, ülkelerinden gelen sadakayı kölelerin arasında paylaştırmak, hastaların bakımı için hazır para bulundurmak, kaidelere uymayan köleleri cezalandırmaktı. Bkz. Ellen G. Friedman, *Spanish Captives in North Africa in the Early Modern Age* (Madison: University of Wisconsin Press, 1983), s. 62; Charles Penz, *Les captifs français du Maroc au XVIIe siècle (1577–1699)* (Rabat: Institut des Hautes Études Marocaines, 1944), s. 284.

17 Gerçekten de evli kölelerle aileleri sultana hizmet etmek mecburiyetinden muaf tutulur, ancak aynı zamanda kendilerine yiyecek verilmez, erkek köleden ailesinin geçimini temin etmesi beklenirdi. (Penz, *Les captifs français du Maroc*, s. 282.)

18 Kitapta "basscha," "baschi," "bassie" gibi değişik imlalarla yer alan sözcüklerin "paşa" karşılığında kullanıldığını tahmin ediyorum. Zaten Arapça'da "p" sesi olmadığından bu harf "b" olarak telaffuz edilir.

19 Dönemin Batı edebiyatında İslam dinine girmek sık sık "Türk olmak," "Türke dönmek" gibi sözlerle ifade edilir. Bu da Türk, Arap, Müslüman gibi kavramlar arasındaki farkların o zamanlarda Batı'da doğru dürüst bilinmemesinden ileri gelmektedir. Keşke şimdi bilinse!

le kendi rızası olmadan evlendirilmişti ve bunlara benzer daha birçok şey. Anlattıklarını can kulağıyla dinlerdim ve iyi de edermişim, zira öğrendiklerim daha sonra işime yaradı.

[18] 8 Eylül günü sabahın çok erken saatinde ayine katılmak için manastıra geldim ve kocamın odasına girdiğimde onu yarı ölü vaziyette buldum. Onu örttüm, karanlık nedeniyle ne halde olduğunu tam olarak göremiyordum; ama ağzından tek kelime çıkmıyordu. Elimden başka bir şey gelmediğinden çok üzgün bir halde kiliseye gittim. Gök yavaş yavaş aydınlanmaktaydı, ayin bittiğinde tekrar kocamın yanına döndüm, sıcak battaniyelerle, ısıtılmış taşlarla onu kundakladım. Doktor kalbini güçlendirecek bir ilaç verince biraz kendine geldi, konuşmaya başladı, rahiplere vasiyetnamesini yazdırdı, çok büyük zorlukla imzaladı, kaptanı ve millet başını şahit tayin etti, onlar da –bugün hâlâ elimde olan ve çıkartıp gösterebileceğim– belgeyi imzaladılar. Rahipler kocamı Katolik mezhebine geçirmek için çok çabaladılar. Ben de bu arada elimden geldiği kadar onu teselli etmeye çalışıyordum, onun için dua ediyor, sadece Kurtarıcımız İsa'ya güvenmesi gerektiğini söyleyerek onu yüreklendirmeye çabalıyordum. Sonsuz mutluluğa ancak O'nun inayetiyle ulaşabileceğimizi, yalnız İsa'nın lütfuyla günahlarımızdan arınabileceğimizi hatırlatıyordum. Ona On Emir'i, Hıristiyanların Alameti'ni, Rabb'in Duası'nı, 51. Mezmur'u, İsa'nın çektiği acıları dile getiren birtakım başka duaları okudum, o da konuşabildiği kadar bunları tekrar etmeye çalıştı.[20]

Kocam iki saat boyunca gözleri kapalı, hiç konuşmadan öylece kaldıktan sonra aniden gözlerini öyle dehşetli bir ifadeyle kocaman açtı ki, dayanamayıp odadan kaçtım. Ardından da ölümün ta kendisi gibi oldu. O ani renk değişimini ömrüm boyunca unutmayacağım. Son nefesini verirken odaya girdim. Yalnızdım ve bütün günü tek başıma yanında geçirmiştim, ama ruhuma sinen acı çok büyüktü, üstelik yad ellerde bir köleydim, kendi kendimin efendisi değildim, kralın beni yanına almak isteyeceği tehlikesi de işin cabasıydı. Hıristiyanlardan ölüyü gömmelerini rica ettim. Sonra eve dönüp ne yapmam gerektiğini düşünmeye koyuldum. Tanrı'dan bana hayırlı olacak, selamet getirecek bir yol göstermesi için dualar ediyordum. Başka cemaatlere mensup olanlardan çok korkuyordum, çünkü zengindi-

ler ve paralarına güvenip beni kraldan isteyebilirlerdi. Nitekim sonradan beni isteyen üç kişi çıktı. Fakat karar verdim ki rahiplerin yardımıyla kendi seçimimi kendim yapacaktım. Bana ellerini uzatmalarını, her işte yardımcım olmalarını rica edecektim.

[19] Ama bu noktada büyük bir engel söz konusuydu: Hollanda cemaatinin içinde bir tek Katolik bulunmaması, bu topluluktan bir seçim yapmamı çok zorlaştırmaktaydı; ancak seçeceğim kişi Katolik olmayı kabul ederse iş değişirdi, çünkü o zaman rahipler daha büyük şevkle hareket edeceklerdi. Düşünüyordum ki: "Bu noktada gecikmemem gerekiyor, kral beni bir yabancıya vermeden acele seçimimi yapmalıyım." Bu düşünceyle 9 Eylül günü öğleden sonra Hollanda milletinin başı[21] üzerinde karar kıldım, çünkü bütün Hollandalılar arasında en nezih olanı oydu gibi gelmişti bana, nitekim daha sonra bunda haklı olduğumu görecektim. Kaderde rahiplerin aynı öğleden sonra, kocamı kaybetmemden ötürü beni teselli etmek üzere ziyarete gelmeleri varmış. Sale tüccarlarının benim için saklayıp rahiplere gönderdikleri birkaç eşyamı da getirdiler, ki bu da çok isabetli oldu, çünkü böylece matem tutmaya uygun biçimde giyinebildim. Bu ziyareti fırsat bilip kendilerinden ertesi gün manastıra gelmeme izin vermelerini, her konuda bana akıl verip yardımcı olmalarını rica ettim; çok büyük saygı göstererek ricamı kabul ettiler, bana yardımcı olmak için ellerinden geleni yapacaklarını söylediler, bu da beni çok rahatlattı.

Böylece 10 Eylül sabahı manastıra gidip baş rahibe tasarımı açtım, beni hararetle destekledi. Fakat seçtiğim adam her ne kadar bütün Hıristiyanlar ve özellikle bu rahipler tarafından sevilip sayılan iyi bir insan idiyse de, dini başkaydı,[22] bu da bir engeldi, ancak inancını değiştirmeye razı olursa rahipler ellerinden gelen her şe-

20 "On Emir," Ahd-i Atik yani Tevrat'ın "Çıkış" bölümünün 20. babında sıralanır; bunları Tanrı'nın Tur Dağı'nda Hz. Musa'ya buyurduğuna ve İsrailoğulları'yla Tanrı arasında bir ahit niteliği taşıdıklarına inanılır. "Hıristiyanların Alameti" yahut diğer adıyla "Havarilerin Alameti," MS 3. yüzyılda derlenmiş olan ve bir Hıristiyan'ın nelere iman ettiğinin tek tek sıralandığı bir metindir. "Rabb'in Duası" yahut Pater noster ("Babamız"), Hz. İsa'nın öğrettiğine inanılan bir tespih, yani Tanrı'yı yüceltme duasıdır. "51. Mezmur," Ahd-i Atik'in "Mezmurlar" bölümündedir, özellikle günahların itiraf edilmesi ve bağışlanması konularını işler, bu bakımdan ölüm döşeğinde olan birine okunması özellikle uygundur. "İsa'nın çektiği acılar"a gelince, Hıristiyan inanışına göre Tanrı insanlığı o kadar severmiş ki, biricik oğlu olan İsa'yı feda etmiş, Mesih'in çarmıha gerilmesiyle insanlık "asli günah"ından arınmıştır; bu nedenle İsa'ya edilen eziyetin zikredilmesi, Hıristiyan ibadetinin önemli bir odak noktasıdır.

21 Medenblik doğumlu Pieter Janszoon Ide. (Hardenberg'in notu.)

22 Her ikisi de Hıristiyan olan iki mezhebe mensup insanların birbirlerini "başka dinden" addetmeleri ilginçtir.

kilde yardımcı olabilecekti. Derken orada hazır bulunan bir başka rahip ayağa kalktı ve dedi ki: "Eh, Felemenkli Pieter iyi bir insandır, mutlaka değişecektir." Düşündüm ki bu son derece işime geliyordu, istediğim gerçekleşecekti. Rahipler millet başını yanlarına çağıracaklarına, Katolik olması için ikna etmeye çalışacaklarına söz verdiler. Bunun üzerine eve döndüm, millet başıyla henüz konuyu konuşmuş değildim, bu işe olumlu mu, olumsuz mu tepki göstereceğini bilmiyordum. Aynı öğleden sonra evime geldi, meseleyi tartıştık. Benden önce rahiplerin yanına gitmiş, o yüzden bana gelmişti. Bu işe hayli karşıydı, ama hiç canı çekmiyor da değildi, fakat dinini değiştirmek istemiyordu. Konuyu enine boyuna iyice düşündükten sonra inancını değiştirmeye ve böylece benimle evlenmeye karar verdi, çünkü başka yolu yoktu. Çok sevindim. Birbirimizle sözleşip ertesi gün rahiplerin yanına gittik, onlar da sanki [20] yüz bin *rijksdaalder*'lik bağış almış kadar sevindiler. Sonra da paşanın ve krala bağlı reislerin nezdinde olağanüstü çaba sarf ederek kralın rızasının alınmasına çalıştılar, çünkü gerçekten de orada Hıristiyanların kralın izni olmadan evlenmeleri mümkün değildi, çünkü kadın erkek hepimiz kralın kölеleriydik.

Rahiplerin kral ve ileri gelenler tarafından hüsnükabul gördüklerini bildiğimden, bütün işleri ayarlayabilecekleri ümidiyle rahatlamış bir durumda eve döndüm. Bu arada daha önce sözünü ettiğim, evinde kaldığım kadına meseleyi açtım, bundan hiç hoşnut olmadılar. Evinde kaldığım adamın adı Jan Catallana'ydı ve görevi nedeniyle her gün saraya gidip geliyordu, çünkü askerlere tüfeklerini dağıtıp toplamaktan, birkaç başka Hıristiyanla birlikte kralın cephanesini denetlemekten sorumluydu.[23] O akşam eve geldiğinde üç Hıristiyanın beni kraldan istediğini, üstelik onların paralı olduğunu söyledi. Bunu söyleyerek bana çok büyük bir iyilik yaptığını sanıyordu ama, sırtındaki gömleğinden başka mülkü olmayan bir Hollandalıyı krallara layık bir sermayeye sahip bir Fransız ya da İspanyol'a tercih edeceğimi söyledim derhal ona. Bana müthiş kızdı, fakat işimin hangi aşamada olduğunu henüz bilmiyordu. Karısından ve kaynanasından durumu öğrenince bana türlü hakaretler edildi, o kadar ki söyledikleri şeyler yürekler acısıydı. Hatta öfkelerinden yüzüme tükürdüler. Hiç sesimi çıkartmadan yaptıklarından yorulmalarını bekledim, sonra da tatlı dille beni caydırmaya ça-

lıştılar ve bana karısının kardeşini teklif ettiler, 14 yaşında bir velet, hem de gerçek bir yağ tulumu. Ama hepsi boşunaydı, fikrimi değiştirmedim.

Kendi milletime düşkün olduğumu görünce yeni bir dalavere icat ettiler. Hollanda cemaatinde bir Yahudi vardı, bir paşanın yanında oturuyordu, meyhane işletmeye izni vardı[24] ve paralıydı. Gözümü paşayla korkutup, beni bu Yahudiye yamamak istediler. Ona hediye niyetine atlas bir kuşakla bir miktar para verilirse, bana sahip olabilirmiş.

Yahudiyi bana getirdi, adam bana yukarıda anlattıklarımı söyledi, hayli parası olduğunu, eğer sorun paraysa arkadaşlarının ona bir *allemout*, yani bir *tak* ve hatta daha fazlasını verebileceğini belirtti.[25] Seçtiğim kişiden başka birisiyle evlenmektense ölmeyi kat kat tercih edeceğimi söyledim. Beni çeşitli şekillerde tehdit ettiler [21] ama boyun eğmedim, hakaret ve aşağılamalarına her gün katlanmak zorunda kaldım. Bu arada millet başı sitem, hakaret ve alaydan nasibini aldı. Başımıza gelenleri birbirimize anlatmak için her gün bir araya gelmek isterdik ama mümkün değildi; hiç sesimizi çıkartmadan her şeyi sineye çekmek zorundaydık. Bununla birlikte rahipler durumumu krala arz etmeyi becermişlerdi, 17 Eylül sabahı erkenden beni huzuruna çağırdı. Evin hanımı bunu duyunca iç çamaşırlarıma varıncaya kadar bütün giysilerimi çıkarttırdı, bana kendine ait eski paçavralar giydirdi, başıma da yırtık pırtık bir don taktırdı ki şeritleri kulaklarımın etrafında uçuşuyor, saçlarım deliklerinden taşıyordu. Bunu krala çirkin görünmem için yaptı, çünkü genç ve ülke halkının zevkine göre güzeldim. Yanıma kitaramı ve küçük köpeğimi alarak sarayın yolunu tuttum. Beni divana Jan Corneliszoon Dekker van Swaag götürüyordu. Saraya ulaşır ulaşmaz

23 Bu kadar hassas bir görevin bir yabancıya verilmiş olması hayli düşündürücüdür. Böyle bir kişinin, birbirleriyle sürekli mücadele halinde bulunan rakip kabilelerden hiçbirine sadakat duymaması, belki bu tercihin ardında yatan neden olabilir. Bu bakımdan da devşirme düzenini akla getirmektedir.

24 Kölelerin işlettiği meyhaneler Mağrip'te çok yaygındı. İçki yasağına rağmen bazı Müslümanların da devam ettiği bu kuruluşlar, gelirlerinin bir kısmını devlete öderdi. Aşağıda görüleceği gibi kölelere bir gelir kaynağı teşkil ettikleri gibi bu meyhaneler ayrıca önemli birer buluşma ve eğlence yeriydi. (Friedman, *Spanish Captives in North Africa*, s. 60–61; Stephen Clissold, *The Barbary Slaves* [New York: Barnes & Noble, 1977], s. 58.)

25 Bousquetlerin ve Hardenberg'in verdiği bilgilere bakılırsa burada hacim birimleri söz konusu olmalıdır. "*Allemout*" herhalde Arapça "*el-mudd*"dan galattır, İspanyolca "*almud*" ve Latince "*modius*" birimleriyle ilintilidir. Her ne kadar Şer'i bir boyutu varsa da (örneğin fitre, yani Ramazan sonunda verilen fıtır sadakası bağlamında), İslam âleminin çeşitli bölgelerinde değişik şekillerde ölçüldüğü görülür. "*Tak*" ise olasılıkla Felemenkçe "*taak*" olmalıdır ki eskiden Hollanda'da kullanılan bir sıvı ölçüsüdür. Her halükârda anlaşılan burada büyük bir miktar para amaçlanmaktadır.

Jan Catallana'yı buldum, bana kralla konuştuğunu, onun özel Hıristiyanı olan bu Yahudiden başka bir Hıristiyanla[26] evlenecek olursam kralın beni idam ettireceğini söyledi. Ben de ona kralın canı ne isterse yapabileceğini, ama benim asla Hollanda milletinin başından başka bir Hıristiyanla evlenmeyeceğimi belirttim. "O halde kralın iradesine itaat etmektense ölmeyi tercih mi ediyorsunuz?" diye sordu. "Evet" dedim, bunun üzerine bir hadımağa gelip beni kralın huzuruna götürdü. Odasına vardım ki kral orada uzanmış duruyordu, çevresinde en azından 50 kadın vardı, hepsi birbirinden güzeldi, yüzleri boyanmış, tanrıçalar gibi giyinmişlerdi, olağanüstü güzeldiler, her birinin bir çalgısı vardı, çalıyorlar ve şarkı söylüyorlardı, benzerini duymadığım güzellikte bir ezgiydi. Baş kadınlarından dördü kralla karşı karşıya oturuyordu, boyunlarında kilolar ağırlığında altınlı, gümüşlü, zarif incili gerdanlıklar, saçlarında değerli taşlar, başlarında inciler ve mücevherlerle bezenmiş altın taçlar, parmaklarında sayısız altın yüzükler, kollarında sürüyle altın ve gümüş bilezikler, bacaklarında her biri birkaç kiloluk altın halkalarla pırıl pırıl parlıyorlardı. Boyunlarını çevreleyen mücevherler göbeklerine kadar sarkıyordu, öyle ki bunca altının, gümüşün, değerli taşların ağırlığını nasıl çekebildiklerini, başlarını nasıl dik tutabildiklerini merak ediyordum. Saçları altın halkalarla örülmüş, aralarına altın *duka*'lar yerleştirilmişti.

[22] Kralın başı bir kadının, bacakları bir diğerinin dizleri üstündeydi; bir üçüncüsü arkasına, biri de önüne geçmiş, onu okşuyordu. Bu kadınlar da muhteşem giyinmişlerdi ama ötekiler kadar değil. Bütün bu zenginlik ve ihtişamın karşısına bir dilenci, ne bileyim daha da kötüsü gibi çıkmıştım. Kral müziği durdurup beni yanına oturttu ve kitara çalmamı emretti. Söylediklerinden tek bir kelime anlamıyordum ama hareketlerinden ne istediğini çıkarabiliyordum. Bir saat boyunca kitara çaldım, kral bundan hoşlandı; bana bir şeyler söyledi ama anlayamadım. Sonunda ne demek istediğini kavra-

26 Yazar bu çetrefil ifadeyle acaba ne ifade etmek istemiş? Catallana'nın "özel Hıristiyanı olan bu Yahudi" sözlerinde çift dinlilik gibi bir garabetin bahis konusu olmadığını, herhalde "İspanyolun, yerel Müslümanlardan olmayan sadık adamı" gibi bir kavramın kastedildiğini sanıyorum. Yahudilerin Avrupa'da baskı altında tutulup *ghetto*'larda oturmaya zorlandığı dönemlerde bile ileri gelen asilzadelerin mali işlerine bakan "özel Yahudi"leri bulunduğu olurdu; örneğin 1209 yılına ait bir Fransızca belgede "*le Juif du roi*" (Kralın Yahudisi) ibaresi geçmektedir. (*The Jewish Encyclopedia: A Descriptive Record of the History, Religion, Literature, and Customs of the Jewish People from the Earliest Times*, der. Cyrus Adler v.d., 12 cilt [New York ve Londra: Funk & Wagnalls, Co., 1901–1906], "Paris" maddesi.)

dım –Fransız mı, İspanyol mu, Hollandalı mı, İngiliz mi, nereli olduğumu soruyor ve Türk olmam gerektiğini bildiriyordu; o zaman da karısı olacaktım. Ne söylediğini bilmediğimden bir yanıt veremedim. Kralın yanında böyle bir saat geçirdikten sonra bir kadın geldi ve onunla kısaca konuştuktan sonra beni huzurundan aldı götürdü. Kral ona beni Türk yapmasını, sonra da en güzel biçimde hazırlayıp giydirmesini ve tekrar yanına getirmesini emretti. Bu kadının tek görevi genç bakireleri kral için hazırlamaktı, çünkü her Cuma günü bir bakiresi olması gerekiyordu.[27] Üstelik kral daha önce kullanmış olduğu bütün kadınların getirtilmesini emretti. Fakat hamile olanlara yaklaşmıyordu, çünkü döllenmiş kadınlarla ilişkiye girmek ona göre günahtı.[28]

Kadın elimden tutup beni sarayın birçok karanlık dehlizinden geçirerek başka bir yere götürdü, oradaki dört kadın ya da genç bakirenin yanına kattı. Aralarında bir döneğin kızı vardı, az da olsa bozuk bir İspanyolca konuşabiliyordu; kralın onu beni Türk yapmakla görevlendirdiğini söyledi. Ondan sonra kralın yanında oturan dört kadın kadar ihtişamlı giyinecek ve onun nişanlısı olacaktım. Aksi halde kral beni canlı canlı ateşe attıracak, kıskaçlarla etlerimi parça parça kopartıracak her türlü işkenceyle öldürtecekti. Sözlerini anlayamıyordum ama el kol işaretleriyle durumu bana anlattılar. Ben de işaretler yoluyla Türk olmaktansa ölmeyi yeğleyeceğimi söyledim. Bunu anlayınca üstüme tükürdüler, bana vurup hakaretler yağdırdılar. Daha sonra güler yüzle, tatlılık ve iltifatlarla geri gelip bana güzel elbiseler, başıma bir taç giydirdiler, işaretlerle kralın beni daha da zengin, daha da görkemli giydireceğini anlattılar; karşımda ellerini açıp, parmaklarını aralayıp [23] "*Şet*" yani "Magomet'e inan" dediler.[29] Reddedince de elbiselerimi üstümden koparırcasına çı-

27 Bilindiği gibi *Bin Bir Gece Masalları*'nda Şehriyar, bütün kadınların sadakatsiz olduğuna kanaat getirince her akşam yeni bir bakireyle evlenip her sabah başını vurdurmaya karar vermiş, huzuruna Şehrazad getirilene kadar da üç yıl boyunca bu korkunç kararını şaşmadan uygulamıştır. Elimizdeki anlatıda sadece haftada bir bakire tüketildiğine (ve de başı vurulmadığına) göre biraz daha insaflı bir hükümdar söz konusu olmalıdır! Şaka bir yana, Antoine Galland'nın ünlü *Bin Bir Gece Masalları* çevirisi, 1703–1713 yılları arasında 12 cilt halinde yayınlanmıştır; her ne kadar Maria ter Meetelen gibi maceraperest ve eğitim görmemiş birinin bu hacimli eseri oturup okumuş olması pek muhtemel değilse de, yayınlandığında Avrupa'da geniş yankılar uyandıran bu masallardan en azından ana hatlarıyla bahsedildiğini duymuş ve burada anlattığını ona dayandırmış olması elbette mümkündür.

28 İslam'da böyle bir kural yoktur. (Bousquetlerin notu.)

29 "*Şet*" herhalde "*şehadet*" kelimesinden bozma olsa gerektir. Sözü edilen el işaretiyse muhtemelen Allah'ın birliğini ifade etmek için işaret parmağının yukarıya doğru kaldırılmasıdır. (Bousquetlerin notu.)

kartıp, bir kere daha bana tükürüp hakaret ettiler. Epey yıldırmışlardı beni, teselliyi Tanrı'da arıyordum ama doğru dürüst dua edemiyordum, kendimi O'na emanet ettim. Tanrı'nın bana yardımcı olacağına ümidim çoktu. O sırada kralın kadınlara gönderdiği yiyecekler geldi, beni bırakıp yemek için büyük bir odaya geçip oturdular. Kendilerine katılmamı istediler ama ben gitmeyip olduğum yerde yalnız kaldım, bu da bana Tanrı'ya dua etme fırsatı verdi. Dizlerimin üstüne çöküp yüzümü göğe kaldırdım, gözyaşlarım yanaklarımdan süzülürken Tanrı'ya şevkle dua ettim. Bana güç vermesi, imanımdan dönmektense ölümlerin en kötüsüne katlanabilmem için Ruhu'l-kudüs'üyle desteklemesi için yalvardım. Uzun uzun dua etmedim ama bu kısa dua esnasında rahatladığımı hissettim, çünkü ölüm korkusu içimden uçup gitmişti. Birden içim cesaretle doldu, imanımı inkâr etmektense ölmeyi kat kat tercih ettiğime kanaat getirdim; bütün dünyevi zenginliklerin uçup giden duman misali olduğunu düşünüp hepsine tiksinerek sırt çeviriyor, Efendi'miz İsa Mesih'e iman uğruna şehit olarak kendimi ölümün kollarına terk etmek için can atıyordum. İçimin nasıl rahatladığını, ne kadar mutlu olduğumu anlatamam; ama şu kadarını söyleyeyim ki duyduğum neşe, az önceki ıstırabımdan bin kat fazlaydı.[30]

Kadınlar yemeklerini bitirdikten sonra beni Mağripli olmaya[31] ikna etmek için tekrar yanıma geldiler ama artık çok küstahlaşmıştım, onları ittim, isterlerse boğazımı kesebileceklerini işaret ettim. Türk olmaktansa ölmeye razı ol-

30 Müslümanların eline düşen Hıristiyanların, dinlerini değiştirmeleri için çok baskı altında tutuldukları, işkence gördükleri, ancak bunlara tevekkülle ve kahramanca karşı koydukları, esaret anlatılarında en sık görülen motiflerdendir. Ancak bunun tarihi gerçeklere uygunluğu tartışmalıdır. Clissold bu konuda şöyle demektedir: "Hıristiyanlığı terk edenlerin kaçta kaçı bunu gönüllü olarak yapmıştır, kaçta kaçı buna zorlanmıştır? Kendilerini Mağrip'teki esirleri kurtarmaya adamış olan [*Redemptionist*] rahiplerin, Avrupa'nın Hıristiyan temelinin sağlamlığına ilişkin tedirgin edici şüpheler uyandıracak olan bir olguyu örtbas etme eğilimleri, bu soruyu cevaplandırmamızı bir kat güçleştirmektedir. Bir yandan Roma kuzeydeki Protestan çığını durdurmak için mücadele ederken, bir yandan da güneydeki Müslüman topraklarına kaçak akını sürüyordu. Bunların birçoğu daha iyi hayat şartları bulmak ümidiyle 'Türk olmayı' seçen basit denizciler, köylüler, zanaatkârlardı. Sicilya ve Korsika'dan gemiler dolusu gönüllüler sürekli Mağrip'e geliyordu. Hatta fidyeleri ödendikten sonra ihtida etmeye, ... Mağrip'te yerleşmeye karar veren Hıristiyan esirler olmuştur. ... Dinlerini terk edenlerin bir kısmı da Avrupa'ya dönmeleri mümkün olmayan maceracılar yahut suçlulardı." (Clissold, *The Barbary Slaves*, s. 88.) Kısacası Maria ter Meetelen'in burada anlattıkları doğru olabileceği gibi, kurtulup ülkesine döndükten sonra çevresindekilere yaranmak, yahut kendini onlara acındırmak için uydurulmuş veya en azından abartılmış olmaları da pekala mümkündür.

31 "Mağripli olmak" sözü de, "Türk olmak" gibi, "İslam dinine girmek" anlamına gelmektedir burada.

duğumu gösterdim. Onları böyle küstahça itmeye cüret etmem onları şaşırttı, bana neşeyle hakaretler yağdırıp suratıma tükürdüler. Kendimi iyi hissetmemeye başladım, çünkü o ana kadar hiçbir şey yemediğim gibi, iğrenç kokuları ve bu kadar yakınımdan etrafımı çevirmeleri midemi bulandırıyordu, kusmak istedim ama olmadı. Bana biraz süt ve bir parça ekmek getirdiklerinde çoktan öğleden sonrayı bulmuştuk, ama yine de getirdiklerini reddettim. Onları hamile olduğuma inandırmaya çalıştım ama başaramadım. Ama bana acıdıklarını fark ettim, o andan itibaren bana eskisi gibi eziyet etmediler. Tekrar kralın huzuruna çıkmanın yolunu aradım ama hâlâ uyuyordu. O karanlık dehlizleri kadınlarla birlikte bir kere daha kat edip [24] arz odasının bulunduğu yere geldik, ben hâlâ hastaymışım gibi davranıyordum. Orada, kralın kadınlarının saraydaki muhafızları olan zenci hadımağalardan biri vardı. Biraz İspanyolca biliyordu, bana ne olduğunu sordu. Kendisine hamile olduğumu, [din] kardeşlerimin yanına dönmek istediğimi, çünkü kendimi iyi hissetmediğimi söyledim. Cevap vermeden önce yanımdaki kadınlarla bir şeyler konuştu, sonra kralın beni Türk yapılmam için bu kadınlara emanet ettiğini, ancak ondan sonra huzuruna çıkabileceğimi söyledi. Çok sancı çekiyor taklidi yaptım, çünkü öyle yaptığımda kadınların bana acıdığını sezmiştim, hele hamile olduğumu duyduktan sonra şefkatleri büsbütün artmıştı. Artık bana eziyet etmiyorlardı, yanıma oturdular, "Tanrı yardımcı olacaktır" der gibi göğe işaret ettiler. Oraya geleli çok olmamıştı ki kral odadan çıktı; kadınların biri bir koluma, diğeri öteki koluma girdi, bir başka kadın küçük köpeğimi, dördüncüsü kitaramı aldı, böylece kralın önüne vardık. Artık sonun geldiğine, ölümle olsun ya da özgürlükle, artık bu işten sıyrılacağıma seviniyordum; her şeye kadir olan Tanrı beni ellerinden kurtardı. Kralın önünde korkusuzca yerlere kapandım. Aslında kendisinden öldürücü bir darbeden başka bir şey beklemiyordum. Beni itti geçti, ayağa kalkıp peşinden koştum, tekrar yerlere kapanıp kardeşlerimin yanına gitmeme izin vermesi için yalvardım. Beni tekrar itti, tekrar ayağa kalkıp peşinden koştum, dışarıya çıkacağı kapının önünde kendimi ayaklarına atıp "Boynumu vurun, bunu Türk olmaya tercih ederim" dedim. Kral özgüvenimi, aslan gibi cesaretimi, sarayından çıkmasını engellediğimi görünce bana dehşetengiz gözlerle baktı, sonra ya-

nındaki kadınlara ve özellikle bana eşlik eden dördüne ne olup bittiğini sordu; onlar da hamile olduğumu, gün boyu bir şey yemediğimi, çok sancı çektiğimi, zaman zaman ölmüş gibi bayılıp sonra kendime geldiğimi söyleyerek kraldan beni serbest bırakmasını rica ettiler. Ne dediklerini anlamıyordum ama sonradan dillerini öğrenip de saraya girip çıkmaya başladığımda bu hikâyeyi önümde kralın kız kardeşine anlattılar. Sözlerinden bir şey anlamasam da benden yana tavır aldıklarını seziyordum. Kadınları dinledikten sonra kral bana döndü, beni kardeşlerimin yanına götürmek için dört adamın yanıma geleceğini söyledi. [25] Bu sözleri İspanyolca söylediğinden anlayabildim, bunun üzerine derhal ayağa kalkıp krala yol verdim.

Kadınlar da bu durum karşısında sevinç gösterilerine başladılar, neşeyle bağırıp çağırdılar, el kol hareketleriyle ziyaretlerine gelmemi tenbih ettiler. Ben de her şeyi kabulleniyormuşum gibi yaptım, bir yandan da "Buradan bir çıksam siz beni zor görürsünüz" diye düşünüyordum. İşi bu noktaya kadar getirebildiğime çok seviniyordum ama beni bekleyen Hıristiyanlar meraktan ölmüşler, artık Türk olduğumu sanarak endişeye kapılmışlardı. Özellikle de yanlarında kaldığım Hıristiyanın çok canı sıkılmıştı; karısı orada doğduğu, ülkenin dilini Türkler kadar mükemmel bildiği için, bana dil öğretmek üzere her gün saraya taşınmak zorunda kalacak diye çok dertlenmişti. Yani Hıristiyanlar ve rahipler benim değil de kralın saraydan çıktığını görünce üzülmüşler, yürekleri sızlamış ve üzüntüleri daha yarım saat kadar sürmüş, ta ki bir hadımağa gelip beni yanlarına götürene kadar.

Kralın evinden çıktığımda karşımda Hıristiyanları değil, tepeden tırnağa silahlı bir muhafız alayı görünce "Eyvah" dedim, "acaba akıbetim ne olacak? Şimdi beni öldürecekler." Çünkü son derece zalim olan bu kral hiç de güvenilecek biri değildi, sabahleyin kahvaltıdan önce bir düzine adam öldürse kılı kıpırdamazdı. Muhafızlara doğru yaklaştığımda Jan Catallana belirdi, kaba sözler ve hakaretlerle beni hadımağanın elinden aldı. Onu görür görmez sanki özgürlüğüme kavuşmuş kadar sevindim. Beni elimden tutup bütün muhafız alayının içinden geçirdi, kralın cephanesinden sorumlu Hıristiyanların oturduğu odaya kadar getirdi. Beni de oraya kapattı. Gün batmak üzere olduğundan silahların toplanması gerekiyordu. Bu arada Hollanda milletinin başı, kralın yanında neler olduğunu sormak

için yanıma geldi. Ona kısaca beni Türk yapmak istediklerini ama Tanrı'nın beni bundan esirgediğini, şimdi bütün olanları anlatamayacağımı fakat daha sonra her şeyi en ince ayrıntısına kadar nakledeceğimi söyledim. Bana gerek Hıristiyan, gerekse Türk, kralın cephanesinde hazır bulunan herkesin Türk olduğumu sandıklarını, Jan Catallana'nın bu olasılıktan çok korktuğunu anlattı. Çünkü o zaman karısı [26] bana dil öğretmek için her gün saraya gelmek tehlikesine maruz kalacaktı ve bundan çok tasalanmışlardı, endişelerinin yersiz olduğu da söylenemezdi. Millet başı silahların toplanmasına yardım etmek zorunda olduğundan fazla konuşamadık.

Odada yalnız kaldım; Tanrı'ya, destekleyici inayetini benden esirgemediği için teşekkür ettim, bir de Türk olmaktansa en acımasız ölümlere razı olduğum için. Duamı henüz bitirmiştim ki kral beni tekrar yanına çağırttı, ben de bu kez rahatça ve en ufak bir korku duymadan huzuruna çıktım. İşte yine karşısındaydım, arz odasının kapısının önüne oturarak [kitara] çalmaya başladım, bu arada kral içeride kardeşleri ve paşa ile birlikte dinleniyor, karpuz yiyordu. Çevresindekilerle beraber neşe içindeydi, amacıma ulaşmak için bunun iyi bir fırsat olduğunu düşünüp cesaretimi topladım. Bir süre çaldıktan sonra kral durmamı emretti, beni yanına getiren Hıristiyan'a ne arzu ettiğimi sormasını söyledi, o da sordu. Krala cevap olarak Hollanda milletinin başı olan Pieter'i dilediğimi söylemesini istedim. Pieter'in adını bilhassa andım, çünkü onunla evlenmemi arzu etmediği için krala başka bir şeyler söyleyip beni aldatmasını istemiyordum. O da benim namıma krala, Tanrı'nın ve Efendi'min izniyle bir yurttaşımla evlenmek istediğimi bildirdi. Kral "Gidip onu buraya getirin" dedi.

Kral, ağzımdan çıkanlar arasında Pieter ismini seçebilmişti. Mabeyinci [millet başı] huzuruna çıkarıldığında ona adının Pieter olup olmadığını sordu. Olumlu cevap alınca benim yurttaşım olup olmadığını sordu, yine olumlu cevap aldı. Son olarak benimle evlenmek isteyip istemediğini sordu. Millet başı da "Eğer Tanrı ve Haşmetli Efendimiz izin verirlerse" yanıtını verdi. Kral bunun üzerine üç kez "Onu size verdim, kendisine iyi bakın" dedi.

Mabeyinci arkamda olduğundan bütün bu konuşmalardan hiçbir şey duymamıştım. Krala teşekkür edip gitmeye hazırlanırken beni çağırdı

ama ben yine duymadım. Bunu fark eden kral "Buraya gel Pieter" diye seslendi, o da hemen emre itaat etti. Kral ona üç kez "Elini tut" dedi. O da gelip elimi tuttu ama ben hemen elimi çektim. Elimi ikinci kez kavrayıp, kralın beni kendisine vermiş olduğunu söyledi; bunun üzerine ondan yana döndüm ve istediğim adam olduğunu gördüm. O kadar mutluydum ki, neredeyse kralı unutuyor, kendisine şükranlarımı sunmadan çekip gidiyordum. [27] Biz işte bu şekilde kralın, paşalarla birtakım başka ileri gelen adamların bulunduğu odaya girdik. Kral kendi odasına çekilinceye kadar da orada kaldık.

Oradan ayrıldığımızda güneş batmıştı bile, doğrudan manastıra gidip orada anında evlendik. Ama evlenmeden önce kocamın Katolik usulüne göre vaftiz edilmesi gerekiyordu, çünkü rahipler Reformcuların yahut Luthercilerin vaftiz olduğuna inanmıyorlar. Evet, hatta Türklerin onlardan iyi olduğunu, çünkü Tanrı'ya inandıklarını söylediklerini, oysa Reformluların ve Luthercilerin bunu yapmadığını iddia edecek cüreti gösteriyorlar.

Onlara dair daha nice dehşet verici ve imansız yalanlar söylüyorlar ama, burada tekrarlanamayacak kadar feci şeyler bunlar.

Neyse, biz öylece ülke âdetlerine göre evlendik, ardından da Jan Catallana'nın evine gidip altı yumurta ve küçük bir somun ekmekten (hani ülkemizde iki meteliğe aldığımız boyda) ibaret görkemli bir ziyafetle evliliğimizi kutladık. Ondan sonra yeni kocam evine yöneldi, ben ise olduğum yerde kaldım ve o akşam ev halkından dayanamayacağım kadar hakarete ve aşağılamaya maruz kaldım, çünkü istediklerini yapmamıştım ve saldırıları günler geçtikçe arttı. Kocamla arama nifak sokmak istediler ama onlara kanmayacak kadar kurnaz olduğumuzdan beceremediler. Her taraftan bizi iğneleyip sokan dikenler vardı, tarif edilmez bir şey. Birkaç örnek vereyim sadece. Mesela kocamın benimle yalnız tembelliği nedeniyle, çalışmak zorunda kalmayıp kızların peşinden koşabilmek için evlendiğini, aslında parası olduğunu, ama beni olmadığına inandırdığını söyleyerek ona karşı tavır aldırmaya çalıştılar. Karşıma bu iftiralara ilişkin yeminli tanıklar çıkardılar ama onlara kanmıyordum, çünkü böyle şeylere gözümle görmeden asla inanmam, ne yaparlarsa yapsınlar, ne hileler, kurnazlıklar tasarlarlarsa tasarlasınlar, beni kandıramazlardı. Jan Catallana kızıp bana dedi

ki: "Siz bu zekâyla şeytana pabucunu ters giydirirsiniz." Çünkü ektiği kötülük tohumlarından istediği meyveleri deremiyordu; kocamdan tiksinmem, ona bir tekme vurup başımdan savmam için çok bekledi. Bu arada kocama da gidip, benim namuslu olmayan şeyler yaptığımı, onursuz ve iffetsiz bir kadın olduğumu söylüyorlardı.

[28] Sevgili okuyucu bazen ne hallere düştüğümüzü tahmin edebilir. Kocamla ben birbirimizin yabancısıydık, daha önce hiç tanışmamıştık, birbirimizden söz edildiğini işitmemiştik, hatta ailelerimizden bahsedildiğini bile. Nerden geldikleri bilinmeyen garip kuşlar gibiydik, sanki gökten zembille yere indirilivermiştik. Bu evden kurtulup kocamla baş başa oturabilmeyi çok istedim, ama bir türlü yolunu bulamadım.

Üç ayın sonunda kocamla birlikte, daha önce sözünü ettiğim, paşanın yanında oturan Yahudiye ziyarete gittik.[32] Yanında kaldığım İspanyolun evinde bütün çektiklerimi anlatıp şikâyet ettim, bize oturabileceğimiz kiralık bir ev bulunmasının mümkün olup olmadığını sordum, ama fırsat çıkmadı. Kocam bir ahırın içinde, hayvanların ortasında bir meyhane işletiyordu; o kadar berbat bir yerdi ki en rezil ahırlar bile bunun yanında saray gibi kalırdı, kocam da o yüzden beni oraya sokmuyordu. Ama ben meyhaneyi görmek için o kadar ısrar ettim ki sonunda birlikte gitmeyi kabul etti. Böylece sefil meyhanesine gittik, oraya vardığımız an orada kalmaya karar verdim. Kocam epey karşı çıktı ama elinden bir şey gelmedi. Bu iğrenç yerde huzur içinde oturup kuru ekmek yemeye razıydım, yahut Tanrı ne verirse onu, yeter ki o dilediğimce yeyip içebildiğim, ama sürekli kavgayla çevrili olduğum İspanyolların evinden kurtulayım. Bana söz dinletemeyince kocam hemen İspanyolların evine gidip eşyamı aldı geldi. Fazla bir eşyamız yoktu zaten kocamla benim, o yüzden çok mütevazı bir yaşamla kanaat etmek zorundaydık. Yine de Tanrı yardımını esirgemedi: o 1732 senesinin Noel'i öncesinde Hollanda'nın İspanya Büyük Elçisi Ekselans Frans van der Meer bana 50 *rijksdaalder* gönderdi.[33] Bu para çok makbule geçti, çünkü o sırada ilk çocuğuma hamiley-

32 Daha önce bir paşanın yanında oturduğu belirtilmişti, aşağıda da öyle denmektedir.

33 Maria ter Meetelen, 13 Nisan 1732 tarihinde Frans Van der Meer'e bir mektup yazmış, söz konusu mektup oradan Hollanda'ya hükümet merkezine gönderilmiş ve böylece muhafaza edilerek günümüze ulaşabilmiştir. Burada ayrıntılı olarak anlatılanların bir özetini o mektupta okumak mümkündür. (Hardenberg'in notu.)

dim,[34] her şeye ihtiyacım vardı, her şey ateş pahasınaydı, bizse karnımızı doyuracak kadar bile para kazanamıyorduk.

Biz o ahırda 1732 Nisanının sonuna, kralın annesinin –söylediğine göre Magomet'in gömülü olduğu– Megcha'ya yaptığı hac ziyaretinden dönüşüne kadar kaldık.[35] O esnada Sale'ye elçi olarak bir Fransız tüccar gelmiş, beraberinde Fransız köleleri satın almak için bir hediye getirmişti. [29] Kraliçeye hediyesini götürmek, uygun iltifatlarla özgürlük talebini iletmek işi için beni seçtiler. Yanıma da dil uzmanı bir hanım kattılar ki, yararını gördüm. Bir de kraliçe'yi tebrik eden ve bana bir ev lutfetmesini dilediğim bir arzuhal yazdırmıştım. Elçinin işini tamamladıktan sonra arzuhali kraliçe'ye sundum, o da hemen bana bir ev ihsan etti, yanıma birkaç adam katarak şehre gönderdi; adamlar şehir eminlerine gidip evin bana verilmesi emrini ilettiler. Ama bu iş rahiplerle aramda büyük bir düşmanlık yarattı, çünkü bana İspanyol kadının evini vaat etmişlerdi. Fakat o kadar saf değildim, hiçbir Fransız'ın (nerede kaldı İspanyollar) özgürlüğüne kavuşamayacağını ben önceden biliyordum, nitekim de öyle oldu. Kral, elçiyi eli boş geri göndermeye cesaret edemediğinden hediyenin karşılığında altı tane ihtiyar Fransızı serbest bıraktı, ama üstüne her biri için 600 *rijksdaalder* ödeterek.

Kraliçenin verdiği eve geçtim ama, tamir edilmeden oturulacak gibi değildi. Evi yaşanır hale getirmek için 14 *duka* altını harcadım, tam iş bitmişti ki oradan da ayrılmak zorunda kaldım. Bu nedenle yılın başlarında Şubat ayını, ki

34 Rahip José Maria López, 1928 yılından itibaren Tanca'da yayınlanan *Mauritania: Revista Mensual de Cultura Marroqui* dergisinde çıkan çeşitli makalelerinde Fas'taki Hıristiyan kölelerle ilgili birçok arşiv belgesinden söz etmiştir. Bunlardan *Libro de los Baptismos que se hazen en esta Yglesia de la Reina de los Angeles de esta Ciudad de Mequines, desde el año de 1686* başlığını taşıyan vaftiz kayıtlarında (7 [1934]: 356; 8 [1935]: 6), Maria ter Meetelen'in çocukları hakkında aydınlatıcı bilgiler bulunması muhtemeldir; keza, vefat ve nikâh kayıtlarında da yazarın ilk eşinin ölümü, ikinci eşiyle evlenmesi gibi olaylara tesadüf edilmesi mümkündür. Ancak ne yazık ki söz konusu arşivlere ulaşamadım. *Mauritania* dergisinin bildiğim tek takımının mahfuz bulunduğu Universitätsbibliothek Tübingen'deki Informations-Zentrum'dan Karin Arnold'a değerli yardımlarından dolayı çok müteşekkirim. Derginin, López'in birçok makalesini içeren ilk 133 sayısının (1928–1938) dizini 1939 yılında teksir olarak Instituto General Franco para la Investigacion Hispano-Arabe tarafından yayınlanmış olup bir nüshası Library of Congress'tedir.

35 "Megcha" ile tabii ki Mekke amaçlanmaktadır. Bilindiği gibi Peygamber Mekke'de değil, Medine'de medfundur ama, Batı yazınında bu hataya çok sık rastlanır. (Bousquetlerin notu.)

36 Kralın annesi Hac'dan 1732 yılının Nisan ayının sonlarında dönmüş olduğuna göre burada 1733 yılının Şubat ayı söz konusu olmalıdır. Gerçekten de o yıl Ramazan 15 Şubat'ta başlamıştır.

37 Gerçi bilindiği gibi Şeri'at'a göre hiçbir zaman alkollü içki içilmemesi gerekir; ancak bazı Müslümanlar yıl boyunca içki içerlerse de Ramazan'da buna ara verirler ki, bu âdet günümüzde dahi devam etmektedir. (Bousquetlerin notu.)

Resim 19. Fas'taki Hıristiyan esirleri 18. yüzyıl başlarında fidye karşılığında kurtarmaya gelmiş olan rahiplerin Sultan'ın huzuruna çıkması. [Claude de Massac?],

Relation en forme de journal de voiage pour la redemption des captifs aux Roiaumes de Maroc & d'Alger pendant les années 1723, 1724, & 1725, par les pères Jean de La Faye... (Paris: Louis Sevestre & Pierre-François Giffort, 1726). (Houghton Library, Harvard University).

Ramazan,[36] yani Mağripliler veya Türkler için oruç ayıydı, paşanın evinde, Yahudinin yanında geçirdik, çünkü oruçları boyunca Mağriplilerle Türkler alkollü içki içmezler.[37] Ahıra dönmek için yanından ayrıldığımızda Yahudi, paşanın yanına giderek aleyhinde konuştuğumu ve evinin elinden alınmasını sağlamaya çalıştığımı iddia etti. Oysa göğe elle dokunmak ne kadar imkânsızsa bu da o kadar imkânsızdı, zira her şey kralın emrine ta-

biydi, paşa bir Hıristiyanı atıp yerine bir başkasını almaya muktedir değildi, kaldı ki ben paşayla bir defa olsun karşılaşmamıştım. Masum olduğumuza dair ne kadar yeminler ettiysek bize inanmadı. Biz de krala hizmet etmekten muaf tutulduğumuz sürece bir paşaya bağlı olmamaya karar verdik, bir yandan da krala hizmet etmeye zorlanmamak için kraliçe'ye yanaşmaya çalıştık.

Bu arada, aynı 1732 yılının 29 Haziran'ında kral, bütün Hıristiyan kölelerini huzuruna çağırdı. Kralın karşısına çıkarmak için kocamla beni de evimizden almaya geldiler. [30] Saraya varır varmaz diğerlerinden ayrılıp, kocama bir kapıcılık görevi ayarlamak için kraliçe'nin huzuruna çıktık. Kraliçe beni kırmadı, yanımıza iki kadın katıp bizi şehre, köle kâhyalarına gönderdi. Gidişte çok zorlandım, çünkü hamileliğimin son günleriydi, yolda her an doğurabilirdim. Ben güç bela eve döndüm, kocamsa bir şeyler almak için manastıra gitti. Oraya vardığında kralın bir habercisiyle karşılaşmış ki, kocamla beni yukarıda sözünü ettiğim paşaya götürmekle görevliymiş, çünkü kral Yahudiyi paşanın yanından almış ve onun yerine kocamı tayin etmiş; bu tamamen isteğimizin hilafınaydı. Meğer kral bütün Hıristiyanları teftiş edip dilediğince görev dağıttıktan sonra Hıristiyan başına bütün Hıristiyanların orada olup olmadığını sormuş, o da kralın evlendirdiği adamla kadın hariç hepsi burada demiş. Kral da bunun üzerine "Paşanın yanından iki Hıristiyan aldım, onların yerine bu ikisini verin" diye emretmiş. Kraliçenin yanımızda bulunan uşaklarıyla birlikte kralın habercisiyle konuşmaya, bu emirden bir şekilde kurtulmaya çalıştık ama kralın buyruğu galebe çaldı, biz de istemeye istemeye yola çıktık. Onca masraf ettiğimiz evceğizimden işte böyle ayrılmak zorunda kaldık, ben de bir daha ihtiyacımız oluncaya kadar oturması için evi Portekizli bir kadına bıraktım. Böylece paşanın evine yerleştik ki, orayı çok beğendik. Paşa Hıristiyanlara iyi davranır, onlara iyilik ederdi; Yahudiye isterse evde kalabileceğini, ona odalarımızdan birini vereceğimizi söyledi, nitekim öyle yaptık.

Evin bitişiğinde bir meyhane vardı, hayatlarını kazanabilmeleri için paşa orasını Hıristiyanlarına vermeyi kabul etmişti; dolayısıyla meyhane bize düştü, hem üstelik kimseyle paylaşmak zorunda da değildik onu. Ama kocam her gün paşanın evini ve sokağını süpürmekten sorumlu olduğu

için süpürgelerin bedelini ve bütün uşaklık masraflarını meyhanenin karşılaması gerekiyordu. Yahudiye, kalmak istediği taktirde meyhane gelirinin üçte birini, bir de gündelik yiyecek ve içeceğini vermeyi önerdik, bu şekilde hem bedavadan karnı doyacak, hem de kocamla benim alnımızın teriyle kazandığımız paraya ortak olacaktı; kendisi hiçbir şey yapmayacaktı, çünkü kral hizmetinde [31] çalışıyordu sabahtan akşama kadar. Kabul etti ama bu düzen uzun sürmedi, çünkü geceleri eve Türk kadınları almasına izin vermiyorduk. Zira durum ortaya çıkacak olsa hayatımıza mal olabilirdi. O da bizi terk edip gitti, bizse hiç üzülmedik, çünkü artık hayatımız tehlikede olmayacaktı. Hemen hemen bir buçuk yıl paşanın yanında kaldık, meyhanemiz güzelce serpildi, fazla mutsuz değildik. Gerçi bu arada epey can sıkıcı olayla da karşılaştık ama, onları burada anlatmayacak, bu küçük kitabın amaçlarına uygun düşen hadiselerden bahsetmekle yetineceğim sadece, 28 Ekim 1733 tarihinden başlayarak.[38]

Ülkenin âdetlerine göre bütün paşalar ve amirler sabahın erken saatinde sarayın kapısında kralı beklerlerdi, bizim paşa da o alaya katılırdı. Kral kapıdan çıktığında bizim paşayı önüne oturtmuş, adamlarına başını paramparça ettirip onu öldürtmüş. Sonra da evine, eşyasına, hatta kölelerine ve Hıristiyanlarına el koydu, kadınları çırıl çıplak sokaklara saçıldı, biz de tekrar kralın eline düştük, geçim kaynağımızdan olduk, üstelik ben de kocamdan mahrum kaldım. Çünkü o yılın son gününde kocam kralın hizmetine getirildi, hem de birçok Hıristiyanın ve Mağripli'nin hayatına malolan bir işe koşuldu, o nedenle kocam da hayatını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Ayrıca evden çıkmam da gerekmişti, kendi evime geçmek istedim ama Portekizli kadını oradan çıkartamadım, dolayısıyla kraliçe'dan yeni bir ev elde edene kadar başka bir Hıristiyan'ın yanına yerleştim. Kocamı kral hizmetinden kurtarmak için her gün elimden geldiğince çaba sarfediyordum. Bol bol vaatler ediliyordu ama hiçbiri kocamı bana geri getirmedi. Yeni bir ev tahsis ettiler ama elimdeki parayı harcıyor, yenisini kazanamıyordum. Geçimimizi sağlamamız gerekiyordu, çünkü iyi bir dostun verdiği borçtan başka bir şey yoktu elimizde, Tanrı şefaat eyleyene kadar.

38 Asıl metinden 28 Ekim 1733 tarihinin, kitabın yazılmaya başladığı güne tekabül ettiği izlenimi ediniliyorsa da, Meetelen'in çetrefil üslubunun yanıltıcı olduğunu, bir sonraki paragrafta anlatılan olayların bu tarihte cereyan ettiğini sanıyorum. Çeviriyi ona göre tashih ettim.

"Bu böyle devam edemez, başka bir yol bulmalı" diye düşünüyordum. Cezalandırılmayı göze alarak 9 Mart 1734 günü gizlice evden çıktım. Cuma günüydü, yani kralın kiliseye gittiği gün, çünkü pazar günüdür.[39] Zindanımızın kapısından çıkarken nöbetçi nereye gittiğimi sordu, ben de "Pazara gidiyorum, et almaya" diye cevap verdim. [32] Adam inandı, geçmeme izin verdi. Kucağımda sekiz aylık olan ikinci çocuğumla pazara geldiğimde, bir kasap çırağı bebeğimin başlığını kaptı. Oğlanı yakaladım, onu kralın huzuruna sürüklemek istiyordum ama etrafımıza toplanan kalabalık kendisini serbest bırakmam için yalvarıp yakardı. Bunu görünce olayı daha ince düşünmeye karar verdim, ısrarla oğlanı götüreceğimi söyledim, kendi kendime diyordum ki "Bu iyi bir başlangıç; cesur olmalıyım, kendime güvenmeliyim." Saraya gittim ama içeri giremedim, çünkü kral kiliseye gitmek üzere evinden ayrılmıştı bile; başka bir kapıdan içeri girebilmek için sarayın dış duvarlarıyla kalenin surlarını boydan boya dolaşmak zorunda kaldım. Ama orada da aralarında kocamın da bulunduğu Hıristiyan işçilerin başında duran kâhyalarla karşılaşma tehlikesi vardı. Nitekim kocamı orada buldum. Çok büyük bir korku duymuyor değildim ama dayak yeme, hatta zincire vurulma tehlikesini göze aldım, kocam da öyle yaptı. İşi çok büyük bir ustalıkla halletmeye çalışıyordum. Kâhyalarla Hıristiyanlara yaklaştığımda nereye gittiğimi sordular. Ben de çok masum bir edayla kraliçe'nin beni huzuruna çağırttığını, kocamı kraldan isteyeceğini söyledim. Ağzımdan başka laf alamadılar, iyi yaptığımı söyleyerek geçmeme razı oldular. Zaten kraliçenin kral üzerinde fazla nüfuz sahibi olmadığını, kocamı onun yardımıyla kurtaramayacağımı biliyorlardı; gerçi ben de bunun farkındaydım ama belli etmiyordum. Çünkü dört ay boyunca bir sürü masraf yaparak kraliçe'ye gidip gelmiş, hiçbir netice elde edememiştim; o yüzden amacıma ulaşmak için başka kurnazlıklar peşindeydim. Saraya girip, kralın kiliseye gitmek için çıktığı öteki kapının yanına kadar gittim. Oradaki büyük avluda kralın kiliseden dönmesini beklemeye koyuldum ama, saraya bu kapıdan değil de biraz önce geçtiğim yoldan girmeyi seçti. Dolayısıyla sarayın içinde geçtiğim yolu gerisin geriye katetmek zorunda kaldım, öteki kapıya ulaştım; zar zor oradan çıkıp kralın geçeceği yola vardım. Bu arada Hıristiyanların kâhyaları beni görüp kocama kralın huzuruna çık-

mak mı istediğimi sordular, kocam da haberi olmadığını söyledi. Onu yanıma gönderip, eski evlerden birine girmemi söylemesini emrettiler ama henüz [33] on adım atmamıştı ki kral kalenin köşesinden göründü, kocam da hemen işinin başına geri dönmek zorunda kaldı. Ben bunun üzerine ilerleyip yolun tam ortasına çıktım ki, kral ta uzaktan beni görsün de muhafızları savamasınlar. Kral bana doğru geliyordu, henüz aramızda epey mesafe varken yerlere kapandım, "*Lyber vameryk asiede,*" yani "Allah Efendi'min başını korusun" diye bağırmaya başladım,[40] yeri öpmeye koyuldum, o kadar ki yüzüm toz toprak içinde kaldı, zaten orada kralın huzuruna böyle çıkılması âdettir. Bunu gören kral beni nezaketle karşıladı, iki adamını hemen yanıma gönderip ne istediğimi sordu. Onlara kralın kendisiyle konuşmak istediğimi, onlara söylemeyeceğimi bildirdim. Beni kralın yanına götürdüler. Bana soru sormasını bekleyecek sabrım yoktu, avazım çıktığı kadar bağırdım: "Allah Efendi'min başını korusun. Güvenebileceğim bir tek Efendim var, Efendim'den kocamı bana iade etmesini diliyorum. Geçimimi sağlayacak, beni ve çocuğumu doyuracak kimsem yok." Cüretim ve kopardığım yaygara kralı güldürdü. Bana "Sen benim evlendirdiğim kadın değil misin?" diye sordu. Yine yüksek sesle "Evet, Allah Efendi'min başını korusun. Efendi'm bana yaman bir koca verdi" dedim. Kral benimle yakından ilgilendi, yanındaki paşalara "Bu o paşaya verdiğim Hıristiyan değil mi? Gidin getirin onu, bunu da cephaneme bakan Hıristiyana götürün, kendisine bir ev tahsis edilsin, yiyecek verilsin, kocası da ailesinin geçimini temin etmek için çalışsın." Paşalardan biri hemen öne çıktı, beni elimden kavrayıp kraldan uzaklaştırdı, bir uşağını da kocamı almaya gönderdi, birlikte kralın emrini yerine getirmekle yükümlü Hıristiyanın yanına gittik.

Fakat, bu iş durumumuzu pek de düzeltmedi. Kocamın bana ve çocuğumuza bakabilmek için çalışması gerekirken, bir de onun hesabına çalışıp üstüne üstlük ona para ödemesi gerekiyordu. Cüretime ve gözü pekliğime şahit

39 Burada "kilise" ile amaçlanan elbette cami olmalıdır. "Cuma gününün Pazar günü olması" kavramına gelince, yazar burada Cuma'nın Müslümanlar için sebt, yani kutsal dinlenme günü olduğunu ifade etmeye çalışmaktadır; bilindiği gibi Hıristiyanların sebt günü Pazardır.

40 Bousquetlerin kimliğini sadece "Peder Pérès" olarak verdikleri bir zattan (ünlü Arap dili ve edebiyatı uzmanı Prof. Henri Pérès olsa gerek) ilettikleri bilgiye göre bu sözler, günümüzde Fas'ta hâlâ kullanılan bir duanın iyice bozulmuş haliymiş. Sanırım "*Allâhu yubâriku fî 'umrike yâ seyyidî*" (Allah ömrüne bereket versin, ey efendim) sözlerinin Faslı şivesiyle telaffuz edilmesine dayanıyor: "*'lla ybarik f'umrik â sidi.*"

olan Mağripliler, bana kibar davranmaya karar verdiler, o günden itibaren eskiden olduğu gibi eziyet etmeye cesaret edemediler. Ben de ondan sonra onlara karşı daha da cesaretlendim, her fırsatta kralın adını ağzıma almaya başladım. Artık bana karışmadılar, bu da o İspanyol kadının beni çok kıskanmasına yol açtı; kraliçe'nin habercisini araya sokarak bir sürü yalan dolanla [34] ayağımı kaydırmaya çalıştı durdu, böylece kraliçe'nin huzuruna her çıktığımda hakkımda yığınla şikâyet işittim. Önce elimde paşama ait para ve değerli eşya dolu bir sandık olduğunu, bunu muhafaza etmekle görevlendirildiğimden krala teslim etmediğimi iddia etti. Öte yandan çocuğum öldüğünde beni onu öldürmüş olmakla suçladı. İstediği gibi cezalandırılmadığımı görünce daha olmadık iftiralar attı, ama ben yine de bunları dert etmedim, ne de olsa yarası olan gocunur, bense masumdum. O nedenle de kraliçenin huzuruna çıkmaktan hiç geri durmadım.

Kral *Muly Abdela*[41] uzun süre başımızda kalmadı; bu olaydan bir ay kadar sonra kral seferden döndü, 11 Ağustos 1734 tarihinde de İngiltere elçisi kölelerini kurtarmaya geldi. Ayın 12'siyse kralın kuzu kurban ettiği Paskalya günüydü, ki bu iş şehrin dışında bir tepede yapılır, kral Paskalya kuzusunun boğazını kendi elleriyle keser.[42] Saraya getirildiğinde kuzunun hâlâ canlı olması gerekir, eğer yolda ölmüşse, bu, kralın uzun süre hükümdar kalmayacağına delalet sayılır.[43] Kuzu bir katıra yüklenir, hayvan saraya kadar koşturulur. Ama bu sefer yolda giderken katırın ayağı takılmış, buna bütün ileri gelenler

41 Mevlay Ebû Abbas Abdullah ibn İsmail ilk defa 1729–1735 yılları arasında hüküm sürmüştür. (Bousquetlerin notu.)

42 Meetelen İslam dinini Hıristiyanlık merceğinden görmeyi burada da sürdürüyor. Hz. İsa'nın dirilişinin kutlandığı Paskalya Bayramı ilkbaharda olup, İsa'nın kuzu motifiyle özdeştirilmesi, masum olduğu halde kanının akıtılması sonucunda insanlığı kurtardığına inanıldığı içindir. Örneğin Ahd-i Cedid'in "Yuhannaya Göre İncil" bölümünün 1. babının 29. ayetinde Yahya onun için "dünyanın günahını kaldıran Allah kuzusu" der. Bu fikrin temeli aslında Ahd-i Atik'in "Çıkış" bölümünün 12. babında (3–11. ayetler) Yahudilerin Fısıh (*Pesah*) Bayramı'nın tanımına dayanır: İsrailoğulları'nın Mısır firavununa esaretten kurtulmaları sürecinde Tanrı Musa ile Harun'a her hane halkının kusursuz bir kuzu almasını, ayın on dördünde onu kurban edip etini yemesini, kanınıysa kapılarının üstüne sürmelerini, bu suretle gazabından kurtulacaklarını buyurur, "o Rabbin fishıdır" der. Yine Ahd-i Cedid'in "Pavlus'un Korintoslulara Birinci Mektubu" bölümünün 5. babının 7. ayetinde ise "bizim fishımız olan Mesih de kurban edilmiştir" denir, yani Hz. İsa bir kurbanlık kuzuyla simgelenir. Her neyse, burada da bir kuzunun kurban edilmesi söz konusuysa da konu elbette Fısıh yahut Paskalya Bayramları değil, Kurban Bayramı (*Id-i Adha*) olmalıdır, ancak tarihler tutmamaktadır: Kurban Bayramı her yıl Zilhicce ayının 10–13. günlerinde kutlanır, oysa 12 Ağustos 1734, Hicri takvimde 12 Rebiyülevvel 1147 tarihine tekabül etmektedir.

43 Kurban Bayramı'nda kesilen koyuna ilişkin bu batıl inanç bugün Fas'ta hâlâ mevcuttur. (Bousquetlerin notu.)

tanık olmuşlar, boyunlarını büküp kralın yakında gidici olduğu kehanetinde bulunmuşlar, nitekim öyle oldu. Kral, Paskalya kutlamalarından sonra şehrin surlarına yaslanan manastırın arkasından dolanmak zorundaydı; İngiltere elçisi de çalgıcılarıyla birlikte binanın tepesine çıkmış, kralı geçerken selamlamış, o da buna üç el tüfek atışıyla karşılık vermiş. Ertesi gün elçi kralın huzuruna çıkıp getirdiği hediyeleri sunduktan sonra kölelerini talep etmiş, yalnız hepsini almakla kalmayıp bir sürü başkasını da elde etmiş: İskoçyalılar, İrlandalılar, bir de Hollanda'da oturan ve Hollanda bandıralı gemilerde yolculuk ederken esir düşen Hanoverliler,[44] böylece yanına 146 köle aldığı gibi aynı gün şehri terk etmiş. O sırada orada bulunan Joseph Rebexo adında bir tüccar da kralla sekiz Hollandalı kölenin özgürlüğü için müzakerelerde bulunuyordu –kaptanlar, bir gemi kılavuzu ve bir yolcu, aralarında benim kaptanım da vardı.

Mesele 16 Eylül'de anlaşmaya bağlandı ama [35] kaptanlardan birinin yüz mil uzaklıktaki Tavilet[45] şehrinden gelmesi gerektiğinden ötekiler onu beklemekteyken kral devrildi ve ancak kaçarak canını kurtarabildi. Bunun üzerine hemen kral ilan edilen *Muly Elle*[46] hem Hıristiyanlar, hem de Mağripliler için acımasız ve zalim bir hükümdar oldu. Gelirken kaptanı yanında getirdi ama anlaşmayı bozmadı, sekiz köleyi kararlaştırıldığı gibi serbest bıraktı. Bu kralın kardeşinden ve *bailli*'den, yani şehrin valisinden epey sorunlar yaşadım. Beni evim üzerinden vergi vermeye mecbur ettiler, türlü zorluklar çıkartarak her gün daha fazlasını istediler, evi sabık kral verdiğinden bana el kaldırmaya cesaret edemiyorlardı ama kocam dayaklarından epeyce nasibini aldı. Nitekim bir sabah vali kocamı kapıya çağırdı ve para talep etti. Kocam birkaç aylık parayı peşin olarak vermiş olduğunu söyledi; bunun üzerine vali ona hakaret etti, kâfir (*"kefer"*) diye bağırdı, boynuzlu hayvan dedi, bir sopa alıp iyice dövdü. Kapının eşiğinde durduğumdan koşup kocamı kurtardım. Ben araya girince vali hiçbir şey söylemeden atını sürüp gitti. Onu krala şikâyet etmekle tehdit ettim ama kocam çok zalim olduğunu, sözümü bile dinlemeden kurşuna

44 Bilindiği gibi bu dönemde Hannover Hanedanı İngiltere'ye hükmetmekteydi, Kraliçe Victoria'nın ölümüne kadar da bu konumda kalmıştır.
(Bousquetlerin notu.)

45 Doğrusu Tafilalet yahut Tafilalt.
(Bousquetlerin notu.)

46 Mevlay Ebü'l-Hasan Aliyü'l-İraj ibn İsmail, Mevlay Abdullah'ın devrilmesi üzerine 28 Eylül 1734'te tahta çıkmış, ancak kendi de 1736'da devrilerek yerini tekrar Mevlay Abdullah'a bırakmak zorunda kalmıştır.

dizdirebileceğini söyleyip beni yatıştırmaya çalıştı durdu. Yine de bunlara kulak asmadım. Kocam gündüzleri kralın cephanesinde çalıştığı için onun haberi olmadan gidip kralın huzuruna çıkmaya fırsat bulurdum nasıl olsa. Gerçekten de ertesi sabah henüz kral sarayından çıkmadan kimseye haber vermeden şehir kapısına gittim ve onu beklemeye koyuldum. Ben orada dururken iki Mağripliyle birlikte Dunkerque'li bir köle çıkageldi, meğer o Mağriplilere kralın aslanlarının ve ayılarının zincirini kralın huzurunda vermek istiyormuş ki iki defa ödemek zorunda kalmasın.[47] Benden yirmi adım kadar uzaktaydı, kral yaklaştığında. Aralarında on adım kadar kala kral "Bu kâfir ne istiyor? Koklayın bakalım, içki mi içmiş" dedi. Mağripliler "İçmiş, leş gibi ispirto kokuyor"dan başka bir şey söylemeye cesaret edemediler. Kral da, Hıristiyan'ın neden huzuruna çıktığını bile sorgulamadan üstüne ateş edip hemen oracıkta öldürüverdi. Bunu görünce ben durur muyum, sıra bana gelmeden hemen şehre doğru kaçtım. Zor kurtulabildim üstelik, çünkü şehre ancak varmıştım ki kral dış kapıda belirdi. Kocam olanları duyduğunda [36] kendime güvenime hayret etti, ama bir o kadar da korktu. Kral gerçekten zalim kalpliydi, bir hayli Hıristiyan'ı idam ettirip zeytinliklere gömdürmüştü şehzadelik yıllarında. Sonra da babası sabık krala hoş görünmek için kaçtıkları söylentisini yayar, yerlerine yeni Hıristiyanlar elde ederdi. On dokuz ay süren saltanatı sırasında beş masum Hıristiyan'ı öldürttü, zamanı geldiğinde anlatacağım gibi birinin üzerine yüz yirmi kurşun sıkarak ve kocamı da öldürtmeye teşebbüs etti.

Bir ay kadar sonra evli çiftler kralın huzuruna çağrıldılar. Dört çiftik, bir de bir anneyle oğlu vardı. Hepimiz angaryadan muaftık, daha önce sözünü ettiğim kadının kocası hariç; bu yüzden bana olan nefreti daha da artmıştı ama, kralın huzuruna çıkmaktan çekinmediğim için beni rahat bırakıyordu. Zor bir pahalılık dönemine girmek üzereydik, eskiden bir buçuk *dubbeltje*[48] ödediğimiz bir *allemout*, yani 10-11 libre has buğday şimdi 30 *dubbeltje* olmuştu. Fakat insanların parası vardı, o yüzden ticaret devam ediyor, daha sonraki pahalılık döneminde çektiğimiz kadar zorluk çekmiyorduk.

Kralın evli çiftleri huzuruna çağırdığı 4 Şubat 1735 tarihine kadar rahat ettik. Bizi çağırdığında aramızda kocasını daha o sabah kaybetmiş

olan bir Portekizli kadın vardı, ben ise doğum yapalı henüz bir ay kadar olmuştu, bebeğimi Hollanda usulü kundaklamıştım. Kral kadına "Şu Hıristiyan kadının kucağındaki yastığı bana getir" diye emretti. Kadın bebeği benden alıp krala götürdü, o da yastık sandığı şeyin bir bebek olduğunu görünce çok şaşırdı, ben de bu arada çok endişelendim. Kral bebeği epey uzun inceledikten sonra kocamı çağırıp bebeği ona verdi ve milliyetini sordu. Kocam Hollandalı olduğunu söyledi. Kral kocama özgürlüğünü satın almaya yetecek kadar parası varsa kendisine bildirmesini tenbih etti ki ötekiler için teselli edici bir sözdü bu, çünkü kendilerine tam aksi söylenmişti. Sadece genç dul kadın bir istisnaydı, kral ona yeni bir koca verene kadar evine dönmesi emredildi. Benle bir Portekizli kadını kralın *Silla bent Muly*[49] adındaki kız kardeşine verdiler, İspanyol kadınla annesiniyse en genç kız kardeşine.

[37] Hanımımdan çok memnundum, Portekizli kadının olduğundan çok daha memnun, ama işin en kötü yanı saraya giderken duyduğum korkuydu; çünkü kralın en küçük erkek kardeşi beni ne zaman görse göğsüme bıçağını dayayıp "Türk ol, yoksa sokuveririm" diyordu, birçok kez yüzüme tükürdü, beni dövdü, itip kaktı, o kadar ki, saraya gitmeye cesaret etmekte zorlanıyordum. Krala şikâyet etmem ise mümkün değildi, zira o dönemde Yahudilerden çok daha az itibar görüyorduk, kaldı ki Yahudilere de köpekten beter muamele ediliyordu, kısacası her türlü haksızlığa boyun eğmek zorundaydık, rüşvet ve hediyelerle gönüllerini almaya çalışıyorduk. Kralın adamlarından bir Mağripli sarhoş olduğunda bedelini biz köleler ödedik, hem meyhanelerimiz kapatıldı, hem üstüne üstlük para verdik. Mağripliler bu durumu gördükçe Hıristiyanları yolmak için fırsat kollamaya, onlara dilediklerince eziyet etmeye başladılar.

Aramızda Fransız milletinden bir meyhaneci vardı, bir gün birkaç Mağripli yanlarında genç bir oğlanla gelip yalnız olabilmek için bir

47 Mağrip'teki köleler arasında esir düşmeden önce kendi ülkelerinde zanaatkârlık yapmış olanlara özellikle değer verilir, mesleklerini orada da icra ettirerek ustalıklarından faydalanmak yoluna gidilirdi. (Friedman, *Spanish Captives in North Africa*, s. 69–70.) Herhalde burada söz konusu olan zincirler, muhtemelen eskiden demirci olan bu köleye tayin edilmiş bir vergiydi; köle de, kralın adamları yolsuzluk edip zincirleri zimmetlerine geçirmesinler diye, teslimatı bizzat kralın huzurunda yapmak istemiş olmalı.

48 Bir *dubbeltje*, onda bir *florin*, yahut iki *stuijver* değerindeydi. (Bousquetlerin notu.)

49 El yazısında "L" ve "S" harfleri kolayca karıştırılabiliyor; burada kastedilen herhalde *lalla bint Mevlay*, yani uygun bir Osmanlıca karşılığıyla "Hanzade Hanım" olmalıdır.

oda istemişler. Adı Jean Pusole olan meyhaneci buna razı olmamış, onlar da başına iş açarız diye onu tehdit etmişler; gerçekten de söylediklerini yaptılar, gece vakti kaldığımız zindanı ("*knoo*") basıp Jean Pusole'u yatağından apar topar çekip aldılar. Sabah erkenden kralın huzuruna çıkarıp onu evine günah işleyen adamlar almakla suçlamışlar. Buna çok kızan kral tüfeğini aldığı gibi üzerine beş kurşun sıkmış ama hiç biri isabet etmemiş, altıncıda da tüfek tutukluk yapınca çok hiddetlenip tüfeğini yere atmış ve adamlarına onu vurmalarını emretmiş. Çevresinde her birinin tüfeği dolu yüz yirmi adam varmış, hepsi ateş etmiş ama kurşunların bir teki bile ona isabet etmemiş, sadece elbiseleri delik deşik olmuş. Kurşun işlemediğini görünce kral onu *knoo*'ya geri göndermiş, bütün mallarına el konmasını emretmiş. Ama hiçbir malı yoktu, çünkü Fransız milletinden bir uşaktı sadece; bunu görünce örülmüş deriden ıslak kırbaçlarla adamı feci şekilde dövdüler, o da dayanamayıp sonunda Fransız milletine ait olan bütün parayı vermek zorunda kaldı. Üstelik parayı muhafaza eden millet başı da çok kötü muamele gördü. Bunların haberini alan rahipler araya girmek istediler ama boşuna, hatta kendileri de krala bir hediye hazırlamak zorunda kaldılar; yanlarına, kral için tüfek imalatındaki büyük ustalığı [38] nedeniyle bütün krallar nezdinde çok nüfuz sahibi olan ihtiyar bir köleyi alıp sarayın yolunu tuttular. Zaten o da, bir köle gözden düştüğü taktirde krala hediye edilmek üzere her zaman hazır tüfek namluları bulundururdu, bu yüzden birçok köle hayatını ona borçludur.

İşte bu ihtiyar köle yanına rahipleri alıp Hıristiyanların parasına el komuş olan Mağriplilerle birlikte kralın huzuruna çıkmış, hediyeyi sunmuş, sonra da kendisiyle konuşmak için kraldan izin istemiş, izin verilince Jean P[u]sole'un Fransız milletinin hizmetinde çalıştığını, fakir bir insan olduğunu, hiçbir malı mülkü bulunmadığını, yanında bulunan paranın millete ait olduğunu, bu parayla her yıl şarap yapıldığını, yiyecek ve giyecek alındığını, zaman zaman millet içinde ihtiyacı olanlara yardım edildiğini, hasta ve yaralılara bakıldığını ve paranın daha buna benzer birçok hayırlı işe yaradığını anlatmışlar. Sonunda kraldan paranın iadesini ve Jean P[u]sole'un serbest bırakılmasını sağlayabilmişler ama, paranın yarısı pahasına. Bunlar 1735 yılının Ekim ayında cereyan etti ki, o sı-

rada kocam Sale'de Hollanda elçisi Bay Henderik Lynslager'in yanında bulunuyordu.[50]

Gerçekten de 27 Haziran'da aldığımız bir mektuptan, söz konusu beyin, biz köleleri fidye karşılığında kurtarmak üzere kral için bir hediye ile oraya geleceğini öğrenmiştik. Bay Lynslanger bizzat karaya çıkarak kralla barış ve kölelerin serbest bırakılması konularında müzakere yapmakla görevlendirilmişti, ancak Hollanda'dan *Muly Abdela* henüz kral iken ayrıldığından yeni bir hükümdarımız olduğundan habersizdi. Bunu ancak oraya vardığında öğrenmişti, [Yedi Eyalet hükümeti]ne haber ulaştırıp onlardan yeni emirler almadan karaya çıkmakta tereddüt ediyordu. Elçinin Sale koyunda olduğunu öğrenir öğrenmez kral haber gönderip karaya çıkmasını ve kendisiyle bizzat görüşmesini rica etti, şahsen geldiği taktirde köleleri ona vereceğini bildirdi. Elçi karaya çıkma emri gelmediğini özür dileyerek belirtince kral da kocamı elçiyi ikna etmeye gönderdi. Başarı sağlayamayınca da kocamdan kısa bir süre sonra bir paşa ile kırk adam gönderdi ki elçiye yolda refakat etsinler, o da başına bir şey geleceğinden [39] korkmasın. Ama her şey boşunaydı, çünkü Bay Lynslanger öncelikle kölelerin kendisine verilmesini istiyordu, hediyeyle fidyeyi ondan sonra karaya yollayacaktı, ama bu hiç olacak şey değildi ve olmadı da. Bay Lynslanger bize hediyenin bir dökümünü göndermişti, çok güzel ve değerliydi, biz bu listeyi Türk diline çevirtip krala verdik, pek memnun kaldı. Değerinin 100 *cintaal* olduğu tahmin ediliyordu ki, bir *cintaal* 1000 gümüş *duka*, bir *duka* ise üç buçuk Hollanda *florin*'i eder. Ama bir sonuç alınamadı, kral ödün vermedi.

Bu arada elçi, hükümetine haber gönderip karaya çıkma emrini beklemek üzere Cadix'e[51] gitti. Kral, paşasını huzuruna çağırdı. Başkalarının yanı sıra Portekizli rahipler de geldiler, yanlarında Tanca'dan gelen ve beraberinde hediye olarak lake kaplı üç dolap, bizim oralarda dolapların üzerine süs olarak koyduğumuz Delft porselenlerindan birkaç çeşit ve biraz da çay, şeker ve reçel gibi şeyler getiren özel bir elçi vardı. Bunlar Yedi Eyalet hükümetinin gönderdiklerinin onda biri bile etmezdi, bütün hepsi beş paralık bir hediye sayılabilirdi ancak. Yine de Miknas'a 17 Eylül'de gelip 18'inde kralın

50 Gemi kaptanı Hendrik Lynslager'den söz edilmektedir. (Hardenberg'in notu.)

51 İspanya'nın güneybatısına, Cebelitarık boğazının ise hemen kuzeybatısına düşen Cádiz limanı.

huzuruna kabul edilen elçi büyük dostlukla karşılandı, altın eyerli bir ata bindirilip kralla birlikte sarayı gezip ziyaret etti, ondan sonra istekleri anında kabul edildi, köleler ayın 19'u sabahleyin kendisine teslim edildiler, hepsi 73 kişiydi ve ayın 20'sinde krala veda ederek Sale'ye geçip 24'ünde denize çıktı. Biz orada kalmaya mecburken Portekizlilerin böyle düşük bir fiyat karşılığında kurtulup evlerine gitmeleri bizi hayli üzdü, üstelik daha da büyük bir üzüntü bekliyordu bizi. Çünkü kocam hâlâ Sale'deydi ve kral onu huzuruna çağırmadan, büyük bir öfkeyle onu aratmadan geri dönememişti. Kasım sonlarına doğru biraz rahatsızlanan kral, hekimi olan Hıristiyan üstadı çağırtmış, o da krala bir müshil vermiş, sıcak bir yerde dinlenmesini öğütlemiş, böyle yapmadığı taktirde müshilin tesir etmeyeceğini, aksine ona zarar vereceğini söylemiş. Aynen de öyle olmuş, çünkü kral öğütlenenin tam tersini yapıp öğleden sonra iyice fenalaşmış. Tekrar hekimi ve onunla birlikte birkaç da Türk tabibini çağırtmış, üstada kendisine nasıl bir ilaç verdiğini sormuş. Üstat krala ve hekimlere verdiği ilacı göstermiş, sonra bu hale gelmesinin kralın kendi hatası olduğunu söylemiş; kral bunu duyunca müthiş hiddetlenmiş ve "Benim canıma mı kast ettiniz?" diye bağırmış. Sonra da üstadı üç dört adım geriletip tüfeğini aldığı gibi öldürmüş, [40] üstelik adamlarına, tanınmaz hale gelinceye kadar başına ateş ettirmiş. Cesedi de Hıristiyanların dökümhanesine göndermiş.

Bu arada kral kocamı anımsayıp "Nerede o kâfir, hani din kardeşi elçiyi getirecekti?" diye sormuş. Nerede olduğunu öğrenince hemen muhafız yollayıp getirilmesini emretmiş ki hekime yaptıklarını ona da yapsın. Çünkü kocamın elçiye karaya çıkmamasını tavsiye ettiğine inanıyordu. Muhafızların kocamın bulup getirmeleri altı gün kadar sürdü, bu arada kralın hastalığı giderek arttı, o kadar ki artık kardeşleri ve paşalarıyla konuşamıyordu bile. Bu da bizim için çok talihli oldu, zira eğer hasta olmasaydı kocamı döner dönmez huzuruna çıkaracaklar, yüzünü bile göremezdim. Kocam 5 Aralık akşama doğru şehre döndüğünde kendini ölmeye hazırlamıştı. Beni görüp de Bay Lynslager ile kaptanların verdiği biraz parayı ulaştırabilmek için Tanrı'ya şevkle dua etmişti, çünkü yoksa para Türklere ganimet olacaktı. İyi ki paşa akşam olduğu ve o saatte kralın huzuruna çıkamayacağı için kocamı eve gönderdi, ama ertesi gün kralın huzuruna çıkması gerekiyordu yine de.

Bu arada rahipler, kralın dökümhanesinin amirine kral için bir hediye sipariş etmeye fırsat bulmuşlar, paşalarla da konuşarak işi düzeltmelerini, kocamı bağışlatmak için araya girmelerini istemişler. Köle olduğu için elçiyi karaya çıkmaya zorlayamayacağını, zaten elçi karaya çıkmadığı için çok üzgün olduğunu, karaya çıkması ve kralla müzakerelerde bulunması için emir isteyen birkaç mektubun Hollanda'ya gönderildiğini, ancak bunun çok zaman alacağını, cevabın üç-dört aydan önce gelmeyeceğini anlatmışlar. İşi paşalardan yana çözmüşler ama, kralın nasıl bir tepki göstereceği belli değildi. O geceyi büyük bir keder içinde geçirdik, sabahleyin de sanki birbirimize ebediyen veda eder gibiydik, sanki kocamı bir kuzu gibi mezbahaya götürüyorlardı. Sayın okuyucu ne kadar dertli olduğumu mutlaka anlayacaktır, hele hamileliğimin son aylarını yaşadığımı göz önünde bulundurursa.

Rahipler ve dökümhane amirleri ellerinde birer hediyeyle önden yürüyorlardı, kralın kardeşini, eğer kocam hayatta kalırsa onu mükâfatlandıracaklarını vaat ederek ayartmışlar. Ama alacağı rüşvet kararlaştırılmadan yakalarını bırakmadığından [41] rahiplerle amirlerin hediyelerinin üstüne bir de 20 duka ile bir çift ipek çorap vermeyi taahhüt etmişler. Böylece anlaşınca rahiplerin hediyesi olan çay, porselen, şeker ve reçeli kabul etmiş. Ustanın hediyesiyse muhteşem bir tüfek namlusuydu, onunla kralın huzuruna çıkmış. Bu hediye kralın gönlünü biraz yumuşatır gibi olmuş, çünkü çok aç gözlü biriydi, hani bir atasözü vardır: "Deniz hiçbir zaman 'doydum' demez, rahim de hiçbir zaman 'bu fazla' demez." Kral fikrini böylece değiştirip kocamı bağışladı, sanki yeniden dünyaya gelmiş gibi olduk. Daha önce ne kadar üzüldüysem şimdi en az o kadar seviniyordum, çünkü kocamı karşımda ölümden dönmüş görüyordum. Ama neşemiz kısa sürdü, görüleceği gibi.

Kral sağlığına kavuştuğunda ülke isyan halindeydi, kimisi şunun kral olmasını istiyordu, kimisi bunun. Biz Hıristiyanlar da hararetle bir başkasını diliyorduk, çünkü can güvenliğimiz diye bir şey kalmamıştı. Hükümdarlığının son ayında, cephaneye bakan kölelerimizden birine, aramızda tüfeğini kanında yıkayabileceği zincirlik birisi yok mu diye sormuş. Hayatımıza kast ettiği yetmiyormuş gibi, ekmeğimizi kazanmamıza izin

vermek de istemiyordu. Meyhanelerimiz kapatılmıştı ve sadece kaçak satış yapabiliyorduk, o da korkudan tir tir titreyerek; yüksek cezalara çarptırılıyorduk, yakında hepimiz yoksul düşecektik. Ama Tanrı inayet etti, yine zenciler[52] arasında bir hareketlenme belirdi, kimisi şu kral olsun diyordu, kimisi bu. Köylüler de haraç ödemeyi reddettiler, dolayısıyla kral 1736 yılının 24 Nisan'ında sefere çıkmak zorunda kaldı. Fakat 27 Nisan'da hemen geri döndü, karısı ve çocuklarıyla vedalaştı, yanına erkek kardeşiyle oğlunu alıp kaçtı. Kimin kral ilan edileceğini bilmediğimizden bunu öğrendiğimizde yağma ve tecavüzle sonuçlanacak bir ayaklanma çıkacağından korktuk. Saraya sığınıp varımızı yoğumuzu toprağa gömdük ve 1 Mayıs'a kadar orada kaldık. O gün sabahın erken saatinde *Muly Abdela* büyük tezahüratla kral ilan edildi.[53] Sarayda bulunan oğlu altın eyerli bir ata bindirildi, başının üstünde bir şemsiyeyle kral naibi tayin edildi, ki biz buna çok üzüldük, çünkü Hıristiyanları acımasızca çalıştırırdı.

[42] Hemen kralın geçtiğimiz süre zarfında mahpus tutulmuş olan annesinin yanına koştum. Birkaç kez zindanda ziyaretine gitmiş, onu memnun etmiştim. Tebrik edip şehre, evime döndüm, artık barış geldiğini sanıyordum. Ama hiç de öyle olmadı; henüz öğle vakti gelmeden dört kral değiştirdik. Bir biri ardınca tahta çıkarılıp devrildiler, bu nedenle sarayda epey çatışma oldu. Birkaç gün yine kralsız kaldık, ta ki yeniden kral ilan edilmiş olan *Muly Abdela* 8 Mayıs'ta komutası altındaki önemli bir orduyla birlikte bulunduğu altı günlük yoldaki Tetula[54] şehrinden getirilene kadar. Haziran ayının ortalarına doğru şehre yaklaştı ve sarayına vardı ama orada çok kalmadı, şehrin dışında, şehre üç saat kadar mesafede bulunan küçük sarayına, yahut sayfiye yerine çekildi. Bütün Hıristiyan köleleri de sarayın etrafına bir lağım kazdırmak üzere yanına çağırttı. Bütün Hıristiyanlar oraya gidince şehirde İspanyol kadınla anası, çocuğumla ben, bir de manastırdaki rahipler kaldık.

İşte çocuğumla ben orada, karnımızı doyuracak tek meteliğimiz olmadan kalıverdik. Üstelik evde Mağripliler arasında yapayalnız kalmaktan korkuyorum da. Bana arada sırada beş on duka borç veren Hıristiyan da aceleyle yola

52 Sultanın zenci muhafızları söz konusudur. (Bousquetlerin notu.)

53 Mevlay Ebû Abbas Abdullah ibn İsmail'in ikinci saltanatı 1736'da ancak birkaç ay sürebilmiş, 8 Ağustos'ta tekrar devrilmesiyle sonuçlanmıştır.

54 Doğrusu Titvan. (Bousquetlerin notu.)

çıkmış, *matamora*'lardan biraz para almaya vakit bulamamıştı. Bunlar yer altında kazılmış deliklerdi, çeşitli mallarımızı orada Türklerden saklardık, zaten ülkede âdet buydu, herkes değerli şeylerini düşmandan saklamak için toprağa gömerdi. Bu büyük ızdırap içinde neyim var, neyim yoksa toplayıp manastıra kaçtım; bana bir oda verdiler, istediğim kadar da yiyecek ve içecek. Manastırda rahattım gerçi, ama kocamla diğer Hıristiyanların bunca acı çektiğini bilmek beni çok üzüyordu. Güneşin altında çok ağır koşullarda çalıştırılıyorlardı zira, toprağı kazıyorlar, lağım atıyorlar, bunun karşılığında yiyecek olarak bazen bir meteliklik bir somun ekmek alıyorlardı, bazen de hiç bir şey; geceleri açık havada uyuyorlar, leş kokan bir sudan içmek zorunda kalıyorlardı. Nitekim bir ay bitmeden bütün Hıristiyanlar hastalandılar, ancak sekiz dokuz kişi çalışmaya devam edebildi. [43] Fakat kral hastaların şehre götürülüp tedavi görmesine izin vermek istemedi, ta ki sivrisinekler gibi öldüklerini fark edene kadar. Ancak o zaman izin verdi. 17 Haziran'da 220 Hıristiyan gitmiş, 20 Eylül'de kimi hasta, kimi sağlam ancak 100 kişi kalmıştı. Daha 12 Ağustos'ta Hollanda milletinden 24 kişi kaybetmiştik. Kocam bu zaman zarfında iki defa hastalanıp eve gelmiş, onu evde tedavi etmek bana çok pahalıya mal olmuştu. Manastıra yerleşeli altı gün kadar geçmişti ki paşalar çıktıkları seferden şehre döndüler. Ben de duyarlarsa engel olurlar diye kimseye haber vermeden çocuğumu kucakladığım gibi sarayın yolunu tuttum, paşanın karşısına çıkıp meyhanemi yeniden açabilmek, böylece geçimimi temin etmek, kocamla çocuğumu da geçindirebilmek için izin istedim; ayrıca kralın verdiği tayından bana düşeni de talep ettim. Paşa bütün bunlara razı oldu ama yine de tekerime çomak sokuldu, çünkü kâhyamızın uşağı kıskanıp engel oldu, beni meyhanemle tayın arasında bir tercih yapmak zorunda bıraktı. Tayın ölmek için fazla, yaşamak içinse azdı, üstelik kocama hiçbir şey kalmayacaktı. Ben de meyhaneyi seçtim, ama işe başlamak için elimde hiç sermaye yoktu, dolayısıyla Hıristiyanların ya birine, ya da ötekine baş vurup bana kefil olmasını istemem gerekti, birinin külahı diğerine hesabı işimi yoluna koymaya çalıştım. Ben böyle çabalarken Tanrı bana mucizevi bir biçimde yardımcı oldu, sadece kocama ve çocuğuma yetecek kadar para kazanmakla kalmadım, üstelik her gün altı ile sekiz kişiye de yiyecek gönderebildim, böylece

vatandaşlarımın gücü biraz yerine geldi. İşlerim o kadar iyi gidiyordu ki iki uşakla bir hizmetçi tuttum, bu da bana hayli pahalıya mal oldu. 24 Haziran'dan 21 Eylül'e kadar çok yüklü para kazandım, ama o gün hem evim yıkıldı, hem de kral devrildi; böylece bir gün içinde enkaz altında kalan şarap ve içki fıçılarından 120 duka, evin uğradığı tahribattan da 50 duka kaybettim. Kralın annesi 22 Eylül sabahı erkenden kaçtı. Durumu fark edince Hıristiyanlar onunla kâhyayı nehrin yakınlarındaki köşelerde, kovuklarda sakladılar, çünkü kral annesini de yanında götürmek istiyordu, o yüzden de gece vakti kaçarken annesini aradı ama bulamadı. Böylece yine kralsız kalmıştık, Hıristiyanlardan da hiç haber alamıyorduk, acaba kral onları da yanında götürmüş müdür diye şaşkınlık içindeydik. Ancak dördüncü [44] gün sağ ve esen oldukları haberini aldık ve aynı gün zindana döndüler. Ertesi gün de *Sidi Magomet Ulda Lariba*[55] kral ilan edildi, Hıristiyanlar için iyi bir kral oldu ama ülke için henüz çocuktu.

Bu kralın hükümdarlığı sırasında korkunç bir pahalılık dönemi yaşadık ve bu dönem 1737'den 1738 Haziran'ına kadar sürdü. Kırk sekiz bin insan açlıktan öldü, yaşayanlar ölüleri, anneler çocuklarını yedi. Sokaklarda bir tek kedi yahut köpek kalmadı, hepsi yendi bitirildi. Toprağın altından hayvan kemikleri çıkartılıp, iki taş arasında ezilip, suyla yutuldu. Evlerin duvarlarındaki harç yendi, ot bulamayan hayvanlar gibi saman yenip yutuldu. kralın esirlerine her gün ekmek yerine yağı sıkılmış birkaç avuç posalı zeytin veriliyordu. Kralın sarayında bile yiyecek sıkıntısı çekiliyordu ama kimse açlıktan ölmedi. Gerçi Hıristiyan ülkelerden buğday yüklü yüzlerce gemi geldi ama bu da bir işe yaramadı, çünkü ayaklanmış olan köylüler, kralın kervanlarını, şehirlilerin kafilelerini soyup yağmalıyorlardı; bu nedenle de Miknas şehrinde pahalılık başka yerlerden çok daha fazla hissedildi. Has buğdayın on libresine iki duka ödüyorduk, o da bulabilince, her şey böyleydi. Kimsenin parası kalmamıştı, ama Tanrı biz Hıristiyanlara lûtfetti, kral önce 1736 yılının Kasım ayı ortalarında İspanyolları azat etti, sonra da 1737 senesinin 10 Ağustos'unda, yani pahalılık döneminin tam başladığı sıralarda, Fransızların gitmesine izin verdi; böylece kala kala 28 Hollandalıyla üç Portekizli kaldık, düşmanlarımıza rağmen Tanrı'nın

55 Sidi Ebû Abdullah Muhammed ibn Arbia, 8 Ağustos 1736'da tahta çıkmış, 18 Haziran 1738'de devrilmiştir.

inayetiyle hayattaydık. Hükümetsiz olduğumuzdan durumumuz pek de matah sayılmazdı, bunu ileride anlatacağım. Fransızlar gittikten sonra pek az Hıristiyan kaldığından eskisine göre daha çok çalışmamız gerekiyordu. Daha önce kralın yanında hizmetten muaf tutulmuş olan kocam da sille tokatla işe koşuldu, dayanamıyordum buna. Bir gün kralın sarayından çıkmış olmasını fırsat bilip, kocam ve çocuğumla birlikte huzuruna çıkmaya çalıştım ama kendisine ulaşamadım, çünkü kral sarayına dönmüş, kapılar kapatılmıştı. Krala görünmeden eve dönmemeye karar vermiştim ama başaramamıştım; yine de kocam ve çocuğumla birlikte kralın huzuruna çağrılmayı becerdim. Saraya vardığımızda [45] adamlarından biri çocuğumla beni kralın ve kadınlarının yanına götürdü; beni son derece dostane bir şekilde karşıladılar, kral neler istediğimi sordu. Ondan kocamı her türlü angaryadan muaf tutmasını rica ettim ki ekmeğini kazanabilsin, çocukla beni geçindirebilsin, nitekim babası ve kardeşleri kralken böyle olduğunu belirttim. Kral kocamın kendi emri dışında çalıştırıldığını öğrenince küplere bindi, bana neden daha önce gelip bunu kendisine söylemediğimi sordu. İspanyollar azat edildikten sonra huzuruna çıkmaya çalıştığımı ama engellendiğimi, eğer kendisiyle konuşabilmiş olsaydım İspanyol kadının evini rica edeceğimi, çünkü bu evin kral babası tarafından evli Hıristiyanlar için satın alınıp onlara tahsis edilmiş olduğunu, zira evlilerin diğer Hıristiyanlarla birlikte *knoo*'da kalmalarının uygun sayılmadığını bir bir anlattım. Kraliçenin bana verdiği evin yıkıldığını, şimdi diğer Hıristiyanlarla birlikte oturmak zorunda kaldığımı söyledim. Kral bütün bunları çok olumlu karşıladı, şehirde en çok beğendiğim evi bana ihsan edeceğini bildirdi. Kocama bundan böyle eziyet edilmeyeceğini, herhangi biri bana, yahut kocamla çocuğuma kötü bir söz söylerse, kendisinin gazabına uğrayacağını ekledi. Doğrusu bu kadar hüsnü kabul gördüğüme bir hayli şaşırdım. Üstelik kral bu kadarla da kalmadı, beni nikâhlı karılarından birine köle olarak verdi, her gün saraya gelmemi emretti, ben de öyle yapacağımı vaat ettim. Sonra da çocuğumla bana hediyeler verip şehre yolladı, yanıma da yardımcıları olan iki kadını kattı ki kimse kocama veyahut çocuğuma kötü davranmasın. Şehrin valisi bana en çok beğendiğim evi tahsis etmek zorunda kaldı, üstelik bir de bir *torseman*,[56] yani dil uzmanı bir kadın verdi ki her gün

benle birlikte kralın huzuruna çıkıp çevirmenlik yapsın, çünkü dillerini hâlâ yeterince iyi konuşamıyordum. Yanıma verdikleri kadın, türlü eziyetten sonra Türk olmuş bir İrlandalı dönekti ve ben de bir paşanın evini seçip orada oturmaya başladım. Kralın emri mutlak olduğundan kimse bize tek laf edemiyordu. Bu arada her gün tercümanımla saraya gitmek zorundaydım, efendim ve çevirmenimle birlikte kralın huzurunda bir iki saat geçirip ona nadide bitkilerden, yabancı ülkelerden gelen her türlü üründen, gezmiş olduğum ülkelerden, krallıklardan ve şehirlerden söz ederek [46] hoşça vakit geçirmesini sağlıyordum; çok seyahat etmiş, türlü tecrübeler edinmiş olduğum için kralı iyi eğitebiliyordum, o da bundan çok memnun kalıyordu, günden güne daha çok gözüne giriyordum.

İçinde bulunduğumuz o zorlu pahalılık döneminde ben kralın lütfuna mazhar olunca, tayından yoksun olan Hıristiyan kardeşlerimi düşünmeye başladım; onların da angaryadan muaf tutulmasını talep ettim ve isteğim 14 Eylül'de yerine getirildi. Kral bizi hediyelere boğdu, bana, kocama, çocuğuma güzel elbiseler, çamaşırlar verdi, hatta artık kılık kıyafeti tamam olan kocama fazla gelen elbiseleri saraydaki diğer kölelere verir oldum. Kralı saraydan çıkarttım, Hıristiyan köleleri teftiş etti ve artık hizmetten muaf olduklarını kendilerine bildirdi. Krala yakın olduğumun haberi o kadar yayıldı ki, kraldan bir talepleri olan köylüler ellerinde hediyelerle kapıma gelip, arzuhallerini krala iletmem için aracı olmamı istemeye başladılar. Fakat Tanrı gönlümü aydınlattı, köle olduğumu unutmayıp kendilerini paşalara havale ettim, kimse benden yardım görmedi. [...]

Öğleden sonra yaban domuzu dövüşünü seyretmek üzere kralın yanına döndüm. Ancak bir saat olmuştu varalı, kral karıları ve benle birlikte sahaya gitti ve köpeklerle yaban domuzunu getirtti. Dehşet verici bir hayvandı, bir insan bacağını sarabilecek boyda dört kocaman dişi vardı. Ayrıca ölüme mahkûm edilmiş bir zenci kadın orada bulunuyordu. Onu da yaban domuzuyla dövüştürmek, köpeklerle domuza yedirtmek için getirdiler. Fakat ben bağışlanmasını sağladım, sahaya çıkartmadılar. Köpeklerle yaban domuzu kapıştıklarında kral bana Hıristiyanların bu yaban domuzundan yeyip yemeyeceklerini sordu. Yiyeceklerini, ama önce boğazının kesilmesi gerektiğini söyledim. Kral işin zorluğunu görünce, bu işin olmayacağını belirtti.

Bu arada yaban domuzu bir diş darbesiyle köpeklerden birinin karnını deşmiş, bağırsakları ortaya dökülmüştü. Köpeklerden biri de domuzun bir bacağını ısırıp kırmıştı, hayvan topallıyor, zaman zaman yere yığılıyordu. Krala, eli çabuk bir avcı domuzu yere yıkar da üstüne otururbut, boğazını kesebileceğimi söyledim. Fakat âdet olduğu üzere ortalıkta hiç erkek yoktu, çünkü kralın karılarını erkeklerin görmemesi gerekir; bu nedenle yukarıda andığım zenci kadına [47] domuzu kavraması emredildi, o da emri yerine getirdi. Mürekkep gibi kapkaraydı ama, sahaya çıkınca korkudan kar gibi bembeyaz kesildi. Ben aşağı ininceye kadar hayvanı zaptedebilmek için hayli uğraşması gerekti. Kucağımda o sırada yirmi bir aylık olan çocuğum vardı, gerekirse daha rahat kaçabilmek için onu sırtıma bağladım. Sonra gidip zenci kadının yanına, yaban domuzunun üstüne oturdum ve onu boğazladım, ama doğrusu büyük bir tehlike atlatmış olduk, çünkü acele etmeseydik hayvan bizi üstünden atıp saldırabilirdi. Boğazı kesik halde birkaç adım attı, ondan sonra düşüp öldü. Zenci kadınla birlikte kralla karılarının yanına döndük, onlar da az korkmamışlar, oradan çıkmam için bana bağırıp durmuşlardı. Kral bana: "*Hola, entaa rosel bel rosel lagor*" dedi.[57]

Bu arada hayat pahalılığı durmadan artıyor, ne krala, ne de tebaasına mal gelmiyordu, çok zor günler geçirmekteydik. Çünkü kış yaklaşıyordu, bostanlarda ve ağaçların üzerinde bir tek meyve kalmamıştı, ne insanlara, ne de hayvanlara yiyecek tek lokma vardı, öyle ki kırlarda hayvanlar hayvanları, insanlar insanları yer hale gelmişti. Her gün arşınladığım yollar cesetten geçilmez olmuştu. O kadar çok insan ölüyordu ki, onları gömmeye yetişilemiyordu bile. Mezarlıklarda cesetler adam boyu yığılmış duruyor, toprağa gömülemiyordu. Evler boş kalmış, dükkânların kapıları, tahtaları sökülüp alınmıştı. Ölüler orta yerde yatıyordu, kiminin yarısı yenmiş, kiminin tamamı, korkunç, dehşet verici bir dönemdi bu. Yahudiler şehrin dışında, duvarlarla bir kapı arasındaki kendi mahallelerinde oturuyorlardı, aşağı yukarı 1400 aile vardılar. Onlarda da ölenler o kadar çoktu ki, âdetleri uyarınca ölüyü yıka-

56 Batı'da "*dragoman*" olarak da bilinen "tercüman" sözcüğü amaçlanmaktadır. (Bousquetlerin notu.)

57 Bu cümle yine Faslı şivesiyle "*a willa inta ğzel bin li-ğzel lahor*" şeklinde okunursa, "o halde sen bir ceylan oğlu ceylansın" olarak yorumlanabilir, yani "görülüyor ki sen de ataların gibi dinç ve atiksin." Aslında Bousquetler "*bin*" yerine "*bint*" diyerek "ceylan kızı ceylan" yorumunu öneriyorlar ama, her ne kadar burada gerçekten bir kadın söz konusuysa da, Arapça "ğazal" isminin cinsi dişi değil erkektir.

yıp, beyaz kefene sarıp, vakur bir törenle gömmeye yetişemiyorlardı. Ölülerini çökmüş evlerin enkazının altına sokuşturuyorlardı. O 1400 hanenin iki yüzü bile kalmadı. Kudüs'ün yıkılması gibiydi.[58] O günlerde görüp işittiklerimi kelimelere döküp anlatmam mümkün değil. Çarşıya çıkıp bir şey alacak olsak anında çevremizi açlar sarar, avını izleyen aslan gibi bize bakarlar, becerdiklerinde de elimizdekini kapıp yiye yiye kaçarlardı. [48] Bu kıtlık ve pahalılık döneminde yaşananları tarif etmeye yahut anlatmaya hiçbir lisan el vermez. Tarlalarda, dağ ve bayırlarda, boş midelerini dolduracak kökler, yaban otları toplamaya gidip oracıkta açlıktan ölen insanların cesetlerine rastlanıyordu.

Halkının içinde bulunduğu sefaleti gören kral, merhamet hissine kapıldı ve vergileri biraz indirdi. Köylüler isyan halinde olup birbirlerine düştüklerinden taşradan erzak da getirtilemez olmuştu, sonunda kral bütün Hıristiyanları serbest bırakmaya karar verdi, yeter ki birileri gelip onları alsın götürsün; ama biz bunu Birleşik Eyaletler hükümetine yazıp bildiremiyorduk, zira bütün postalar yolda soyulduğundan haberleşme olanağı ortadan kalkmıştı. Hal böyle olunca kral kocamı bir kafileyle birlikte Tanser[59] paşasına göndermek istedi. Oradan da, kardeşi,[60] kölelerin fidye karşılığında serbest bırakılması için müzakerelerde bulunmak üzere 1730 ve 1731 yıllarında Hollanda'ya gitmiş olan haham ben Queque adlı bir Yahudinin tavsiyesi gereğince Hollanda'ya bir elçi gönderilecekti.

Kocam yanına başka Hıristiyanlar almadan paşa ve Yahudiyle yalnız başına yola çıkmaya pek gönüllü değildi, ama ben durumu açıklamasaydım kral buna asla izin vermeyecekti. Hamburglu bir adam vardı, kendisinin de onlara katılmasını talep ederse Yahudiye on duka vereceğini vaat etmişti ama Yahudinin gücü yetmedi, bunu sağlayamadı.

Kocamın hareket günü geldi çattı. Ertesi gün yola çıkmak üzere pasaportunu kraldan aldı. Kocamla birlikte yola çıkamayacağını anlayınca Hamburglu benim hatam olduğunu söyleyip kocamı bana karşı kışkırttı, bu da beni o kadar hiddetlendirdi ki derhal eşeğimi eyerledim ve sarayın yolunu tuttum, kralın huzuruna çıkıp koca-

58 Kudüs tarih boyunca birkaç defa el değiştirmiş, yıkıma uğramıştır ama, burada M.S. 70 yılında Romalıların şehri talan edip ikinci tapınağı yıkmalarından söz edildiği varsayılabilir.

59 Doğrusu Tanca. (Bousquetlerin notu.)

60 El-Hacar ibn Keki. (Hardenberg'in notu.)

mın yanına bir yol arkadaşı daha vermesini rica ettim. İsteğimi kabul eden kral beni hemen kâtibine gönderdi ki, verdiği pasaportu değiştirip seçeceğim insanın adını eklesin. Kâtip bu değişikliği yaptıktan sonra mühürlesin diye pasaportu krala götürdüm. Sonra da eve götürdüm, her şey halloldu. 5 Kasım 1737'de yola çıktılar. Aynı ayın 10'unda Tazer'e varıp paşaya gitmişler ama, derhal zindanı boylamışlar. Hoş geldiniz niyetine paşa boyunlarına zincir vurdurmuş; [49] neyse ki orada çok kalmamışlar, ceplerinden 20 altın duka fidye verip özgürlüklerine kavuşmuşlar. Oradan Titvan'a geçip Mart ayı sonunda Yahudiyle birlikte Sale'ye hareket edinceye kadar orada kalmışlar; kölelerin serbest bırakılması için müzakerelerde bulunmak üzere Sayın Kaptan Joost Sels gemisiyle oraya gelmiş, ama bu konuyu ileride ayrıntılarıyla ele alacağız.

Kocam yola çıktıktan az sonra kraldan tayın rica ettim, nikâhlı karılarına verdiği miktar olan günde dört libre buğday hakkı vermeyi kabul etti. Hizmetimde bir Yahudi kadın ve bir Hıristiyan adam vardı. İlkini kovdum, sonra kraldan bana dört kadar Hıristiyan daha vermesini rica ettim; çünkü şehirde oturuyordum ve geçirdiğimiz pahalılık döneminde bu tehlikeliydi, sürekli hırsızlık ve yağma olayları vuku buluyordu, böylece evim kötülere karşı emniyette olacaktı. Kral Hıristiyanların arasından kaç kişi istersem seçebileceğimi söyledi, ben de öyle yaptım. Onlara yiyecek ve giyecek sağladım. Her gün saraya gidip gelmeye devam ediyordum, kral ve kadınlarıyla birlikte bütün eğlencelere katılıyor, sarayın avlusunda geziniyordum. Bazen çocuğumla birlikte bütün geceyi sarayda geçiriyordum, kral onu kendi çocuğundan fazla seviyordu. Eşkıya yüzünden geceleri şehre gitmek çok tehlikeliydi. Saray ve çevresinde bu kadar çok haydut bulunduğunu, gündüz gözüyle bile sarayından yiyecek çaldıklarını öğrenince kral bana bir tabancayla barut ve mermi, bir de kılıç verdi, beni soymak için üzerime geleni öldürmemi emretti. Ben de her gün bir yanımda dolu tabancam, diğer yanımda kılıcım, arkamda tüfekli bir Hıristiyan, önümde baltalı bir Hıristiyanla saraya gidip gelir oldum. Kısa bir süre sonra bir gece kraldan saraya gitme emri aldım. Yolda tepeciklerin ardına saklanmış birkaç haydutla karşılaştım. Onları görür görmez üzerlerine ateş açtık, yanımıza yaklaşamadılar. Bir daha da onlardan söz edildiğini duymadım, artık hiç ra-

hatsız edilmeden geceleri kolayca saraya gidebiliyordum ki kralın adamları bile bunu yapamıyordu. Bununla birlikte bu halk küçük köpekleri öldürüyordu, çünkü onlar havlar ama ısırmaz. Bizim askerlerden herhangi biri bunların üçüyle birden başa çıkabilir, çünkü son derece korkaktırlar, ancak yenik biriyle karşı karşıya olunca kuvvet kullanabiliyorlar.

[50] [...][61] Bu arada onca vakit beklediğimiz elçimiz kaptan Joots Sels geldi ve kralla görüşmelere başladı, ama anlaşamadılar, çünkü kral fidyeyi kendi almak istiyordu, oysa bir yandan da zenciler o parayı kendileri için istiyorlardı, işler bu noktada tıkanıyordu. Aslında kral bizi serbest bırakmaya hazırdı, ama parayı nasıl elde edeceğini bilemiyordu; sık sık bana akıl danıştıysa da ben de bir çözüm öneremedim, çünkü kral bu zencilere bağımlıydı ve her sene onlara *retep*,[62] yani maaş öderdi, ama şimdi hazine boştu ve kral ne yapması gerektiği konusunda kararsızdı. Görüşmelerin aldığı seyir üzerine kral, kocamı, beni ve çocuklarımızı azat etmeyi kararlaştırdı, hediye olarak da birkaç kaplan ve arslan postu, güzel halılar, ipek elbiseler ve Avrupa'da görülmeyen cinsten mendiller verecekti. Ve her şeyi anında zencilere yetiştiren casuslar olmasaydı bunu yapacaktı da, ama kralın en sadık dostu olan Sale valisi zencilerin isteğiyle görevinden alınıp yerine başka biri atandı. O da şehre gelerek azat edilmemiz konusunda yurttaşlarımızla görüşmelere başladı, özgürlüğümüz karşılığında ona iki yüz duka verilecekti, parayı rahipler ödeyecekti. Vali kralı o kadar iyi ikna etti ki, kral bizi göndermeye ve parayı onunla birlikte sefere çıkmak üzere ordularıyla kırlarda hazır bekleyen zencilere vermeye karar verdi. Şehre iki saat kadar uzaklıktaydı. Aynı tarihte, 22 Haziran'da bir emir çıkartıp buğday isteyen herkesin orduya başvurabileceğini, o gün fiyatı 10 libresi 60 *dubbeltje* olan buğdayı iki *dubbeltje* karşılığında alabileceğini duyurdular. Hemen o akşam hem durumu anlatmak, hem de ertesi gün yola çıkmaya hazırlanabilmemiz için pasaportu mühürletmek için kralın yanına gittim.

61 Hardenberg, anlatının burasında yer alan, milletlerine ait ortak kasadan para çalıp ancak Maria ter Meetelen sayesinde ölüm cezasından kurtulan iki Hollandalının öyküsünü kitabına almadığını söylüyor. Acaba neden almamış? Kitabın özgün baskısına ulaşamadığım için ne yazık ki bu eksikliği gideremiyorum. İşin garip tarafı, Bousquetlerin yukarıdaki yaban domuzu hikâyesi gibi Hardenberg'in metin dışı bıraktığı başka bazı bölümleri onun yardımıyla tamamlayabilmelerine rağmen, bu bölümü onların da dışlamış olması. Oysa Meetelen'in vatandaşları arasında büyük nefret toplamasına neden olan bu olayın ayrıntılarını okumak şüphesiz ilginç olacaktı.

62 Arapça *râtib* maaş demektir. (Bousquetlerin notu.)

Keyfi pek yerinde olmayan kral bana sabah geri gelmemi emretti. Ben de ertesi sabah saraya gitmeye hazırlandım, yola çıkarken tercümanım az daha soyulacaktı ama kurtuldu. Bu arada kral gece yarısı hapsedilip zincire vurulmuş, dolayısıyla bir kez daha kralsız kaldık. Alelacele oturduğum evi terk edip, zindandaki yerime dönmek zorunda kaldım. Henüz oraya adımımı atmıştım ki Hıristiyanlar bana yine hakaret etmeye başladılar, zencilerin önünde elimde krala ait bir sürü değerli taş ve altın olduğunu iddia ederek [51] yaşamı bana zehir etmek, geçmiş güzel günleri burnumdan getirmek istiyorlardı. Ama başkasını avlamaya çıkan kendiliğinden durmaz demişler, onların durumu da tam öyleydi. Yani bana eziyet etmekten çekinmediler, ben de evden ayrılmaya mecbur kaldım, elime bir hediyeyle iki çocuğumu da alarak –bir kral gelene kadar himayesine sığınmak üzere– bir paşanın yolunu tuttum, kendisine din kardeşlerimin bana neler çektirdiğini anlattım. Bunları söyleyince paşa yeni bir kral gelene kadar beni himaye edeceğine söz verdi. Orada sadece iki gün bir gece kaldım, paşa evime korkmadan rahatça dönebilmem için her şeyi ayarladı.

Bu arada Yahudiler milletimizin özgürlüğümüz karşılığında iki yüz duka vaat ettiğini öğrenmişler, topluluğumuzun henüz ülkenin yol yordamını bilmeyen en genç fertlerinin kimisine yanaşıp tatlı diller dökerek, zencilerin en yüksek paşasına hediye edilmek üzere birkaç yüz duka bulmalarına yardım ettikleri taktirde kendilerini özgürlüklerine kavuşturacaklarına söz vermişler. Üstelik bunu daha kral gelmeden becerebileceklerini, ta uzaklardan getirtilmesi gereken kralın şehre varmasının koca bir ay sürebileceğini, o zamana kadar serbest olabileceğimizi söylemişler. Ama ne yazık ki özgürlük daha çok uzaklardaydı, saygıdeğer okurun ileride göreceği gibi bizi bir acılı kölelik dönemi daha bekliyordu. Ben bunu gayet iyi biliyordum ama bana laf düşmüyordu, bu beyefendilerin dediklerini onaylamak zorundaydım. Böylece herkesin sahip olduğu bütün parayı vereceğine yemin etmesi kararı alındı. Fakat ben zoraki bir vaadin bana yarar getirmeyeceğini düşündüm ve benimle çocuklarımın rahatça yaşayıp gidebilmemiz için Rabb'imin esinlendirdiği kadarını verdim. Böylece Temmuz'un 2'sinde Miknas'ı terk edip 5'inde Sale yakınlarında bir liman olan Mamooren'e[63] ulaştık; orada

63 Doğrusu Mammora. (Bousquetlerin notu.)

kocamla yol arkadaşını buldum, beni ve topluluğumuzu iyi dileklerle karşıladılar, onlar da büyük sevinçle teşekkür ettiler. Geceyi geçirmek için çadırlar edindik ama, tüccarlar milletimizin bize her gün çektirdiklerini öğrenince beni, kocamı ve çocuklarımı valinin izniyle evlerine aldılar. Ama toplumumuz bize giderek artan bir biçimde eziyet etmek istiyordu, o nedenle bizi oraya getiren Yahudiyi bana karşı kışkırttılar, o da beni yanına çağırdı. Ben her şeyden habersiz adamın yanına gittiğimde bana çok kötü davrandı, para talep etti, ona hiç bir şeyim kalmadığını söyledikçe bana daha beter hakaret etti, incitici sözler söyledi, [52] her gün kraldan iki duka, çok sayıda da mücevher aldığımı iddia etti ki bu tamamiyle yalandı. Beni tehdit etti, paramı elimden almasını bildiğini söyledi ve kısa süre sonra bunu gerçekleştirmek için harekete geçti. Kaptan Sels, Mamooren koyuna karşı demirlemiş, tüccarlarla ve Yahudiyle özgürlüğümüz için pazarlık etmekteydi ama bir sonuç alamadı.

Bu olaylar sürerken Yahudinin arada bir Mamoore'a kısa bir mesafede olan Romel'e,[64] zencilerin yanına giderek elçiyle, ya da Kaptan Sels'le sürdürdüğü pazarlıklar hakkında baş paşaya rapor vermesi gerekiyordu. Paşanın evinde Türk olmuş bir Yahudi kadın vardı; Yahudi onu bize karşı kışkırtmıştı, paşanın kadınlarını o Hıristiyan kadını, yani beni görmeye ikna etti. Bu isteklerini paşa kabul etti, ki bu da bana eziyet etmek isteyen Yahudinin işine geliyordu iyice. Birtakım havalar takınarak Mamooren'e öyle bir geldiler ki, görenler yakılacağımı, ya da el ve ayaklarımdan dört ata bağlanarak parçalanacağımı sanarlardı. Ama ben durumu anladım tabii, para arıyorlardı, bulamayınca da zora başvurdular. Param olsaydı o işkenceden kurtulmak için seve seve verirdim ama, bugün bir koyun verirsin, yarın bir inek isterler bunlar, insanı tığ teber etmeden bırakmazlar. Ülkeme çırılçıplak döneceğimi söyleyerek neyim varsa verdim ama boşuna. Parayı kendi rızamla vermezsem paşanın pekala alacağını söyledi.

Kocamı, çocuklarımı ve beni sabah erkenden paşanın yanına götürdüler; milletimizden bazıları yanımıza takılmış, sevinçle "Kralın orospusunu şimdi ateşe atacaklar. Parasını ve mücevherlerini vermezse yaksınlar onu, yaksınlar onu, yaksınlar onu" diyorlardı, bir tanesi arkamdan tükürdü. Ben sabır gösterip ses etmiyor,

64 Doğrusu Rabat. (Hardenberg'in notu.)

"Tanrı öcümü alacaktır" diye düşünüyordum, gerçekten de daha sonra evde cezalarını gördüler. İşte azap çekip dayanmasını bilen, er veya geç düşmanlarının yere serildiğini görür. Biz bu minval üzre öğleden sonra gibi paşanın yanına vardık, kocam eşyalarımızla hayvanların yanında kaldı, benle çocuklarım paşayla kadınlarının huzuruna çıkarıldık. Bizi çok dostlukla karşıladılar, Tanrı'nın [53] bir an önce beni özgürlüğüme kavuşturmasını dilediler. Paşaya teşekkür ettim; beni, bütün büyüklerin, karılarını beni görmek üzere yanına toplamış oldukları karısının yanına gönderdi, hepsi bana çok dostluk gösterdiler, bana hiç sıkıntı verecek birşey yapmadılar, yiyecek ve içecek verdiler. Bu arada o Yahudi dönmesi kadın yanıma gelip İspanyolca "Para ve mücevherleri nereye sakladığınızı söyleyin. Kocan zaten itiraf etti bile, onu acımasızca cezalandırdılar, şu anda derisini yüzmekle meşgullar, konuşmazsan hemen gelip sizi de aynı muameleye tâbi tutacaklar" dedi. Bunları duyunca müthiş bir kedere kapıldım, adeta dilim tutuldu, gözyaşlarına boğuldum. Sonra "Kocamı rahat bırakın" dedim, "çocuğum kadar masumdur o, bırakın yerine ben öleyim. Ne olursa olsun, hiç malım mülküm yok." Daha fazla da konuşamadım.

Öyle saatler boyunca oturdum kaldım, çocuklar dizlerimde, acı acı ağladık durduk; derken o Yahudi karısı yine yanımıza geldi, bana üzücü şeyler söyledi, kocamın öldüğüne inandırdı beni. Biraz kendime gelir gibi oldum ve ölüme hazırlanmaya başladım, çocuklarımı Rabbime emanet ettim, bir yandan da Tanrının nasıl beni nice belalardan kurtardığını, on üç yaşımdan beri hem anam, hem babam olduğunu, benden inayetini esirgemediğini düşünüyordum. "Tanrım" diye yakardım, "siz hâlâ o bana yardım etmiş olan Tanrı'sınız, sizden habersiz bu dünyada hiçbir şey olmadığını biliyorum, her şeyi en hayırlı şekilde düzenlersiniz; eğer gelip çocuklarımı alırsanız, Rabbim, babaları ve hamileri olursunuz. Onları size emanet ediyorum." Bu düşünceler beni teselli etti, cesaretim yerine geldi, kendimi ölüme hazır hissettim. paşanın huzuruna çıkmak ve kocamı aklamak için fırsat kolladım ama mani oldular. Akşama doğru Yahudi dönmesi kadın geldi, şimdi beni paşaya götüreceklerini, huzuruna çıkınca bir güzel ağlamam gerektiğini söyledi; o zaman bu dişi yaratığın ne kadar yalancı olduğunu anladım, paşanın huzuruna çıktım, o da beni önceki kadar candan karşıladı, sanki bir köle değilmişim gibi çok saygı gösterdi.

Bu arada kocam da oraya gelmiş, paşa ile konuşmaktaydı. Dönüp ona baktığımda başına hiçbir kötülük gelmemiş olduğunu gördüm [54] ve sanki yeniden doğmuş gibi oldum, kalbim sevinçle doldu. Kendisinden izin alıp yanından ayrıldığımızda paşa bana iyilikler diledi, özgürlüğüme kavuşmamı temenni etti, elçimizle anlaşabileceğini umduğunu söyledi; sonra da bizi, geceyi geçireceğimiz yere götürdüler. Kocama o gün kendisine kötü davranılıp davranılmadığını sordum, meğer iyi ya da kötü, kendisiyle konuşan olmamış.

Ama Yahudi rahat durmuyordu, Mağriplinin masraflarının karşılanması gerektiğinden yine bana eziyet vermeye başladı. İçinde benim, kocamın ve çocuklarımın giysilerinin bulunduğu bir çantam vardı, onu boşalttım ve "İşte, dünyadaki tüm mal varlığım budur" dedim. İçlerinde hoşuna gidecek bir şey bulamadığından ilgi göstermedi, neticede Cadix konsolosunun bize göndermiş olduğu azıcık parayı ona vermemiz gerekti, bu suretle de milletimiz o parayı kendi hatası yüzünden kaybetmiş oldu.

Dört gün sonra Mamooren'e geri götürüldük. İdam edileceğimizden başka bir şeye ihtimal vermeyen vatandaşlarımız, bizi karşılarında görünce hayret ettiler. Orada çok kalmadık, çünkü 4 Ağustos günü kral,[65] hükümdarlara layık bir biçimde sarayına girdi, hemen yanına Hıristiyanları çağırdı ve bizi taşımak için gerektiği kadar katır gönderdi. Özgürlüğümüze kavuştuğumuzu sanan bizler, çırılçıplak yeni bir köleliğe dönüyorduk; 21 Ağustos'ta oraya vardığımızda bıraktığımız her şeyin geride kalan üç Portekizli tarafında tamamen yağmalanmış olduğunu gördük. Bize yataklarımızı, bir masayla birkaç da küçük oturulacak sıra iade ettiler, hepsi bu kadar. Ertesi gün kralın huzuruna çıkarıldık, biz Hıristiyanlara sarayda cephaneyi korumak üzere mütevazı birer yer verdi ve bizi işe koştu, ama kocam çalışmaktan muaf tutuldu. Yiyecek almak için paramız olmadığı gibi yeni bir işe başlamak için sermayemiz de yoktu. Kocam ve çocuklarımla birlikte açlıktan ölmek istemiyorsam, iş başa düştü dedim. O yıl üzüm hasatı iyi olmuştu ama paramız yoktu. Neyse ki kralın tahta çıkmasını kutlamak için Sale tüccarları bir hediyeyle oraya gelmişlerdi, [55] *Vendimi*'mi,[66] yani üzüm hasatımı yapabilmek için kendilerinden zar zor 20 duka borç aldım. Üzümü oldukça ucuza aldık, 100 libresine 12 ile 14 *stuyvers* arasında

para ödedik.[67] Kocam biraz para kazanabilmek için bağ bozumuna gitti, sonra da meyhaneye köpüklü şarapla üzümün damıtılmasıyla elde edilen ispirtodan tedarik etti, bu suretle 8-10 gün sonra yeniden ekmeğimizi kazanabilir hale geldik.

Meyhanemiz, oturduğumuz binanın dışındaydı; geceleri, gündüz kralın cephanesinde çalışan bir Hıristiyan orada oluyordu, gündüzleriyse kocam. Ancak işler giriyordu ki kocamın gözleri ağır bir biçimde hastalandı, tam iki ay yerinden kıpırdayamadı, o nedenle meyhaneye ara vermek zorunda kaldık. Bu durum canımı çok sıktı tabii, çünkü kral orduya katılmadan önce biraz daha para kazanabilirdim. Üstelik iki çocuğum da çok hastaydı, benimse ancak bir gözüm görüyordu; kralın bayramı[68] da başlamak üzereydi, bayram esnasında alkollü içki satmak yasak olduğundan kocam meyhanemize gitmemi istemiyordu. Kocamı ikna edip, benimkilerle birlikte oraya gitmeme izin vermesi için araya başka insanlar koymak zorunda kaldım. Yerimiz çok dar olduğundan çok azla yetinmemiz gerekiyordu. Her şeye ben koşuyordum, ev işlerine de, meyhaneye de; neyse ki Tanrı bana büyük bir güç verdi, ticarette de çok yardımcım oldu. Bir ay içerisinde, daha önce üretmiş olduğum kadar şarap ve ispirto üretmeye yetecek parayı kazandım. Kenara epey para koyabildik, bayram boyunca karnımızı doyurabildik, üstüne üstlük 100 dukalık sermaye edindim.

Hıristiyanlar beni biraz rahat bıraktılar ama, çok sürmedi. Çünkü kral ile birlikte ordudan dönünce meyhanemi elimden almak, işimi görmemi yasaklatmak için ellerinden geleni yaptılar, her gün yeni dertlerle uğraşmak zorunda kaldım. Henüz kralın Hıristiyanlara iyi gözle bakıp bakmadığını pek bilmemekle birlikte, sonunda kelleyi koltuğa alıp huzuruna çıktım ve bana şehirde meyhane işletebileceğim bir ev bağışlamasını istedim. Kendisine ettiğim hayır duası hoşuna gitti, memnuniyetini dileğimi kabul ederek gösterdi. Ama Mağripliler ve paşalar kendisini caydırmaya çalıştılar, çünkü şehirde yalnız yaşamamın biraz tehlikeli olacağını düşünüyorlar, evim hapishanede olursa [56] meyhanemi işletebileceğimi, ancak [din] kardeşlerimin

65 Hardenberg'e göre Mevlay Muhammed el-Müstadi ibn İsmail söz konusudur ki, ilk tahta çıkışı 1738'dedir.

66 İtalyanca *vendemmia*, yani bağ bozumu. (Bousquetlerin notu.)

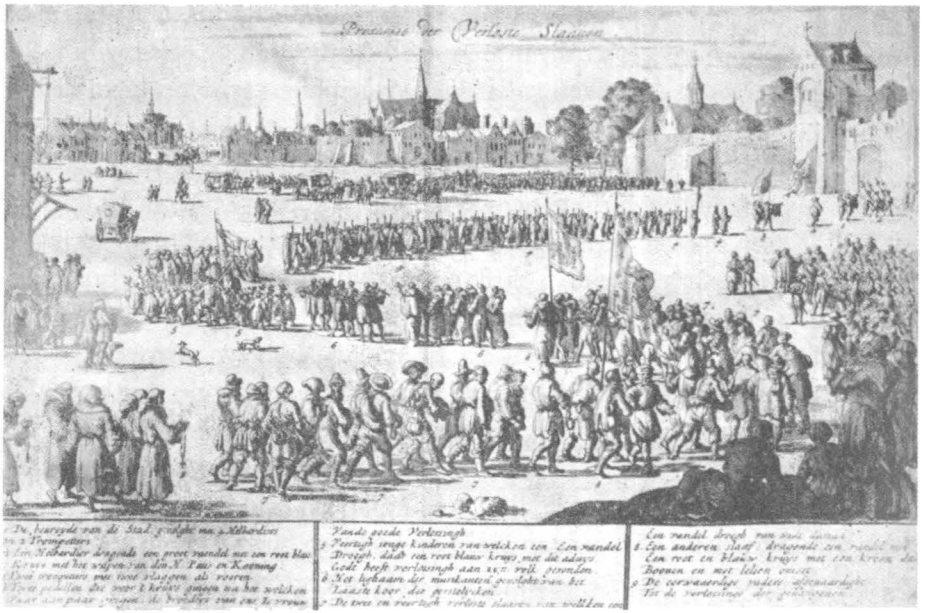
67 Bkz. 49 numaralı dipnotu.

68 Muhtemelen Ramazan ayı kastedilmektedir ki, 1738 yılının 13 Aralık gününde başlamıştır.

buna itiraz ettiğini ve bana engel olduklarını söylediler. Ben hiçbir kusur işlememiş, krala bu konuda hiçbir şey söylememiştim, çünkü bana yaptıklarının bedeli pahalıya çıkacaktı. Kral, kocam ve çocuklarımla birlikte hapishaneye gidip meyhane açmamı buyurdu, eğer biri mani olmaya çalışırsa gelip şikâyet etmemi ve derhal başlarını vurduracağını söyledi. Ben de öyle yaptım, evime dönüp meyhanemi işletmeye devam ettim, ama ötekiler, kocamla bana kötülük yapmak için ellerinden geleni esirgemediler. Ben de kralın annesinin huzuruna çıkmak için fırsat kollamaya başladım, fazla bir güçlükle karşılaşmadan bunu becerdim, kendisini ve [kralın] kız kardeşini her gün ziyaret etmeye başladım. Kız kardeşin bana sevgisi o kadardı ki, ne istesem kendisinden elde edebiliyor, bir gün olsun yanından elim boş dönmüyor, ya bir çuval un, ya et, ya para, ya da meyva getiriyordum; kralın bütün ailesinin en sevdiği kullarıydım. Tahta çıkalı bir yıl olmuştu, kimsenin onu devirebileceği aklımıza bile gelmiyordu ki, sabah erkenden saraya gitmiştim; öğleden sonra saat 5'te bir haberci geldi ve başka birinin kral ilan edildiğini, zencinin eski kralı esir almak için sarayın önünde olduklarını bildirdi, ama kral ona rağmen kaçabildi. Bu haberi alınca hemen Valide Sultan'dan ve kralın kız kardeşinden izin alarak yanlarından ayrıldım, ki bol miktarda gözyaşı döküldü, iki taraftan da. Bütün bunların Tanrı buyruğu olduğunu söyleyerek onları teselli etmeye çalıştım, onlar da böyle olduğuna yürekten inanıyorlardı, bana son kez biraz para verdiler. Saraydan henüz çıkmıştım ki, halkın sokaklarda toplanmış, "*Muly Abdela* çok yaşa!"[69] diye bağırdıklarını gördüm. Ben de ayakta uyumuyordum ya, ne kadar tehlikede olduğumu anladım ve avazım çıktığı kadar "*Muly Abdela* çok yaşa!" diye bağırmaya başladım.

O esnada bir Mağripli bana yaklaşıp "Neden '*Muly Abdela* çok yaşa!' diye bağırıyorsun? Devrik kralın annesinin yanından yeni çıktın. Elbette onu *Muly Abdela*'dan daha çok seviyorsun" dedi. Ben de ona kısaca, ama usturuplu bir şekilde cevap verdim, kralların kâh tahta çıkıp kâh devrildiğini bilip bilmediğini sordum, sadece kral ilan edilmiş olan hükümdarı tanıdığımı, onun kölesi olmayı arzu ettiğimi, *Muly Abdela*'nın bana, kocama ve çocuklarıma çok iyi-

69 Hardenberg'e göre Mevlay Ebû Abbas Abdullah ibn Ismail, 1736'da devrildikten sonra bir süre Berberiler arasında sürgün olarak yaşamıştır. Üçüncü saltanatı 1740–1741 yıllarındadır.

Resim 20. Özgürlüklerine kavuşarak vatanlarına yeni dönmüş olan 42 eski esirin, Hollanda'nın küçük bir kasabasında düzenlenen geçit resmini temsil eden bir gravür. Kasaba halkı, askerler, bando ve esirlerin azat edilmesini sağlamış olan rahiplerin eşliğinde gerçekleştirilen bu tür şenliklerin amacı, halkı rahiplerin çalışmalarını desteklemeye çağırmak, para toplamaktı.

Pieter [Pierre] Dan, S. [Simon] de Vries, v.b., *Historie van Barbaryen, en zelfs Zee-Roovers behelzende een Beschrijving van de Koningrijken en steden Algiers, Tunis, Salé, en Tripoli* (Amsterdam: Jan ten Hoorn, 1684).

lik ettiğini söyledim. Söylediklerimle tamamen ikna ettiğim Mağripli benim salimen gitmeme izin verdi, ben de sarayın yanından şehre doğru yola çıktım, çevremde halk neşe içinde "*Muly Abdela* çok yaşa!" diye bağırıp duruyordu. Bu arada şehirde bulunan kocam çok endişelenmiş, geciktiğimi gören gardiyan da [57] tutuklanıp hapsedildiğimi düşünmüştü, gerçekten tehlike atlatmıştım. Çünkü bir kral düşürüldüğünde hizmetkârları da düşer, herkes yakalanmamak ve canını kurtarmak için bir yana kaçar. Gardiyan bu yüzden nöbet yerinden ayrılıp benden haber alabilmek için saraya koşmuştu. Sarayın dış kapısında karşılaştığımızda çok endişeliydi, bana "Maria korkmuyor musun?" diye sordu, "Yeni biri kral ilan ediliyor ve sen sarayın içindesin, tutuklanmamış olman bir mucize." Ben de ona nasıl

"*Muly Abdela* çok yaşa!" diye bağırarak saraydan geçtiğimi, olup bitenleri anlattım. Bunları duyan gardiyan hem hayret etti, hem de çok sevindi. Şehirden geçip evime dönerken yollardaki Mağripliler şaşırıyor, bana devrik kralın gerçekten mi devrik olduğunu soruyorlardı.

Evime vardığımda etraf bir ölü evi gibi kedere boğulmuş durumdaydı, ama çocuğumla birlikte beni karşılarında görünce herkes bir o kadar sevindi. Kralın annesi, birkaç gün sonra oğlu gelinceye kadar devlet işlerine bakmak için saraya geldi. Tebrik sunmak üzere tahtın huzuruna çıktığımda eski efendim, devrik kralın annesini kızıyla birlikte gördüm. Birer hırsız gibi ellerinde bulunan krallığa ait malları Naibe'ye vermek için oraya getirilmişlerdi. Her şeyleri ellerinden alındı ve eski kralın bir başka sarayına, eski kralın bütün öteki kadınlarının yanına gönderildiler. Burada ülkemizin gemilerinde yaptığımız şekilde onlara da tereyağı, peynir, domuz yağı gibi sabit bir tayın verildi, ama onlarınki çok daha azdı. Tayınları topu topu iki buçuk libre undan ibaretti ve sadece biraz toprağı olanlar bununla geçinebiliyordu. Yaşamak için az, ölmek için çoktu ellerine geçen. Yeni kraliçeye saygılarımı sundum ama, eski kraliçeden gördüğüm yakınlığı yenisinden göremediğimden bir daha yanına çıkmadım, çünkü iyi karşılanmayacağım belliydi.

Kral kısa bir süre sonra geldi ve derhal Hıristiyanları çağırıp hemen işe koştu. Kocamın cephaneye atanması bizi ailece sevince boğdu, oysa ötekiler her gün bir saatlik yol yürüyüp şehir dışına çalışmaya gidiyorlardı, zira kral [58] zencilere güvenmediğinden sarayda kalmaya cesaret edemiyor, yakınlarıyla şehir dışına kurduğu kampta oturuyordu. Sonunda zencilerin baskısıyla saraya taşındı ama, gerektiğinde anında kaçabilmek için kırdaki çadırlarını söktürmedi, çünkü zencilerin ne istediğini gayet iyi biliyordu, oyunlarına gelmeyecek kadar kurnazdı. Nitekim kendine "*Muley Abdela diep*" diyordu,[70] yani "Tilki Muley," gerçekten de bu lakap ona çok yakışıyordu, çünkü tilkilerden daha kurnazdı. Ülke için kralların en iyisi oydu gerçi, ama Hıristiyanlar çok zorlu koşullarda çalışmak zorunda kaldılar, başka kralların zamanından daha rahat etmelerine asla izin vermedi. Halkına karşı da çok zalimdi, ilk iki hükümranlığı sırasında 14.000 kişiyi öldürtmüş olmasıyla övünürdü. Şimdi üçüncü kez kral olmuştu ama, bu da an-

cak dört ay sürdü, sonra yine kaçarak canını zor kurtarabildi, önceden annesini göndermiş olduğu Fas'a firar etti.

İşte başımıza yeni biri kral ilan edildi, bunun adı *Muly Sinlebdi* idi.[71] Kırdan bir köylü ülkeyi bu kraldan daha iyi yönetebilirdi. Zaten hükümranlığı da çok sürmedi, o da dört ayın sonunda kaçarak kendini kurtardı. Hıristiyanların da, Yahudilerin de, Mağriplilerin de nesi var, nesi yoksa ellerinden almaya çalışan uyuz bir çakaldı; dolayısıyla tahttan indirildiğinde hiç de üzülmedik. *Muly Abdela* 1741 senesinin Aralık ayında dördüncü kez kral oldu, Feest'e[72] yerleşti. Büyük küçük, istisnasız bütün Hıristiyanların da oraya gitmesini emretti, ki bu bize büyük üzüntü verdi, zira evlerimiz, eşyalarımız, kap kacağımız, imbiklerimiz, başka alet edevatımız hep Miknas'taydı. Yanımızda hiçbir şey taşıyamayacağımıza göre, bütün bunlar, Türkler tarafından yağmalanacaktı, biz de yeni bir kölelikten beter bir durumda olacaktık. Bu haber bize, resmen teyid edilmesinden üç gün önce vardı.

Kocam üzüntüsünden yemeden içmeden kesildi, başkaları da onun gibi perişandı. Sağ salim yurduma getirebildiğim iki çocuğumla birlikte yapayalnızdım. Ben de üzgümdüm ama nedense durum diğerleri kadar dokunmadı bana; bir taraftan yolculuğa hazırlanıyor, bir taraftan da ne yapıp yapıp yiyecek içecek bir şeyler bulmalıyım diye düşünüyordum. Kümese gidip yarım düzine tavuk aldım, boyunlarını kesip başka yiyeceklerle birlikte hazırladım; [59] bu arada ötekiler kafalarını yastıklarına gömmüşler, ağızlarından tek laf çıkmıyordu, böyle herifler oldukları için onlara biraz küfrettim. Çark-ı feleğin döneceğine, talihimizin değişeceğine emindim. Canım fazla sıkılmıyordu, çünkü şunun şurasında ölümden başka bir şey kalmamıştı başımıza gelebilecek. Bilge bir kadındım, akl-ı selim sahibi tek kişi bendim aralarında. Ötekiler her şeyi kapkara görüyordu, benim gibi endişeden yoksun değildiler, bense her şeyi kendi akışına bırakıyordum. Üçüncü gün kralın emri resmen duyuruldu; ben çocuklarımla birlikte orada kalacaktım, öteki Hıristiyanlarsa

70 Klasik Arapça'da "tilki" sözcüğünün karşılığı *"zi'b"*dir. Bazı yörelerde bu kelimenin ilk harfi olan *zâl* "d" şeklinde, ikinci harfi olan *meksur hemze* ise "t" şeklinde telaffuz edildiğinden, burada "dîb" halini aldığı anlaşılmaktadır.

71 Mevlay Ebû Hasan Ali Zeyne'l-Âbidin ibn İsmail, 13 Haziran ile 24 Kasım 1741 arasında hüküm sürmüştür.

72 Ahmed ibn Hâlid el-Nasırî el-Salâvî'nin *Kitâbü'l-İstiksâ li-ahbari düveli'l-Mağribi'l-Aksâ*'sına göre konakladığı yer şehrin yakınlarında Darü'd-Debibağ'daydı. (4. kısım, çev. Eugène Fumey, *Archives Marocaines*, IX [1906]: 215.)
(Hardenberg'in notu.)

Fees'e gitmek zorundaydılar. Herkes üzüntüden bir hal oldu, özellikle de kocam, çünkü milletimizin bütün mallarından ben sorumlu olacaktım. Milletimizin ticaretini Yahudiler üstlenecek, onlar da bana hesap vereceklerdi, ben de bu arada kendi ticaretimle uğraşmaya devam edecektim.

Bu arada yola çıkacakları gün saptandı, ben de gardiyana iyi bir ödül vaat ederek, kralın kocamı serbest bırakması için elinden geleni yapmasını rica ettim, o da söz verdi ve de sözünü tuttu. Hıristiyanlar Fees'e varır varmaz kral onları üç kez teftiş etmiş, gardiyan her seferinde krala kocamı tavsiye etmiş, ama sonunda kral bu Hıristiyan konusunda ısrar etmeye devam ederse kafasına bir kurşun yiyeceğini söyleyince bir daha ağzını açamamış. Aradan bir ay geçtikten sonra kralın bir kez daha devrileceği dedikodusu yayılmaya başladı, buna da doğrusu hayli üzüldüm, çünkü kocam kaçıp hayatını kurtaramazdı, zira fazla şişmandı. Ötekilerse zayıf olduklarından gece vakti Miknas'a ulaşabileceklerdi, bir günlük mesafedeydi orası. Aşağı yukarı on iki saatlik bir yoldu. Bu arada ben de boş durmuyordum. Ne zaman bir yiyecek içecek kervanı gönderecek olsam, kralın durumu hakkında öğrenebildiklerimi de onlara yetiştiriyordum ki Miknas'a dönmenin yollarını araştırsınlar, çünkü benim durumum böyle bilgilere ulaşmaya onlarınkinden daha elverişliydi. Bu arada uzun süre tahtta kalamayacağını anlamış olan kral, kocamı çağırtmış; kocam da kralın yattığı çadıra gidip huzuruna çıkınca kral kendisine evlendirdiği Hıristiyan olup olmadığını, kaç çocuğu olduğunu, erkek mi kız mı olduklarını, isimlerini sormuş. Kocam da sorularını gerçeği saklamadan yanıtlayınca, karısının nerede olduğunu sormuş. Miknas'ta olduğum cevabını alınca bana kimin baktığını öğrenmek istemiş. Kocam [60] "Rabbime emanet" cevabını vermiş. Bu yanıt kralı tatmin etmiş. "Benim itikadıma göre de, sizinkine göre de, Yahudilerinkine göre de kocanın burada, karının başka yerde olması günahtır" demiş, "Sizi karınıza göndereceğim, size özgürlüğünüzü iade edene kadar orada kalacak, karınızla çocuklarınız için bir meyhane işleteceksiniz." Bunlar hiç beklemediğimiz sözlerdi, yüreğimize su serptiler. Kral derhal paşaya kocamın Miknas'a gönderilmesi emrini vermiş, valinin de ona göz kulak olmasını, başına herhangi bir kötülük gelmemesine ve kimsenin o memlekette âdet olduğu üzere para istemek için kendisini rahatsız etmemesine dikkat

etmesini buyurmuş. Paşaya bir hediye vermemek olmazdı, zira böyle durumlar baş gösterebilirdi ve onu peşinen mükâfatlandırmadığım taktirde bana daha da büyük zararları dokunabilirdi. Bunlar, kocamın ayrılmasının kırkıncı gününde, Salı sabahı erkenden habersizce eve geldiğinde gerçekleşti. Arkasından eve bir Mağripli kalabalığı doluştu; kralın kocamı serbest bırakmış olmasını mucize addediyorlardı, bu nedenle de gardiyanımız "Maria" diye bağırdı, "kral seni gerçekten çok seviyormuş; o kadar uğraştım, kral az kalsın beni kurşuna dizdirecekti."

Sekiz gün sonra kral bir daha devrildi. Hıristiyanlar hemencecik kaçtılar, çünkü onun yanında kaldıkları müddetçe çok tehlikedeydiler. *Muly Mestadie*[73] ikinci kez kral ilan edildi. Hiç vakit kaybetmeden hemen sarayın yolunu tuttum ve oğlunun tahta çıkışını kutlamak için kralın annesinin huzuruna çıktım. Çok da iyi karşılandım, eve elim boş dönmedim. kralın annesinin, kız kardeşinin, hatta kendisinin bana karşı dostluk duyguları her gün artıyordu, dolayısıyla üzerlerinde olumlu bir etkim vardı ve gerek bizim, gerekse [din] kardeşlerimizin özgürlüğü için elimden geleni yaptım. Kral buna muhalif görünmüyordu, aksine beni, kocamı ve iki çocuğumu Merrakeş'te vali olan kardeşinin yanına yollamanın yollarını aradı; Santa-Cruys'a[74] elçi gelene kadar orada bekleyecek, sonra hep birlikte hürriyetimize kavuşacaktık, zira daha ne kadar tahtta kalacağını bilemiyordu, Hıristiyanlar cephaneye dönmek zorunda kalacaklardı, oysa kardeşinin yanında emniyette olacaktık.

Gideceğimiz gün kararlaştırılmış, denklerimiz hazırlanmıştı ama, kocam [61] iki çocukla ve de bunaltıcı bir sıcakta o kadar uzak yere, her halde bir ay sürecek bir yolculuğa çıkmamızı tasvip etmiyordu, dolayısıyla kraldan yerimizde kalmak için izin istemek zorunda kaldım; o da razı oldu. Kralın annesiyle kız kardeşi sık sık Türk olmam için ısrar ediyor, imansızlığımın büyük bir günah olduğunu söylüyordu, ama onlara henüz Tanrı'nın bunu arzu etmediği cevabını veriyor, önlerinde yeri öpüyordum. Beni kazanamayacaklarını anlayınca, bu sefer henüz bir yaşını doldurmamış olan kızımı kralın oğlu için yetiştirmemi rica ettiler, ben de böyle bir şey olduğu taktirde karşı çıkamayacağımı söyledim. Buna çok sevindiler, o günden

73 Bkz. 67 numaralı dipnotu.

74 Santa Cruz, yani bugünkü Agadir. (Hardenberg'in notu.)

sonra da kızıma *"la rossa ta sidi Magomet,"* yani "Sidi Magomet'in nişanlısı" demeye başladılar.[75] Kralın oğlunun adıydı bu. Ama hiç kaygılanmadım, çünkü Tanrı'nın beni er geç ellerinden kurtaracağına kesin kes emindim; bunun sebebini burada anlatmayacağım, bazı özel nedenlerle. Kralı, annesiyle kız kardeşini ziyaret ettiğimde bütün olup bitenleri kocama anlatmıyordum, çünkü saraya gitmemi yasaklayabilirdi; zira Mağrip'e varmamdan önceki yıllarda Mağriplilerden çok çektiğinden onları hiç sevmiyordu.

Bu arada 1742 senesinin 13 Haziran günü veba salgını baş gösterdi. Her gün en az yüz kişinin ölümüne neden oluyordu. Kral ordusuyla birlikte kırlara, oraya kurdukları çadıra çekildi, askerlerden ve yanındaki Hıristiyanlardan hiç kimsenin şehre gitmemesini emretti. Ama onlar yine de gizlice gittiler. Halkın hareket etmekte özgür olamaması nedeniyle veba çok şiddetli geçti. Fakat en hayret verici olanı şuydu ki biz Hıristiyanlar her gün Mağriplilerle ticaret yapıyor, her gün şehirden geçmek zorunda kalıyor, üstelik de şehrin göbeğinde oturuyorduk; Yahudilerle Mağripliler bize mal sağlıyordu ve onlar her gün vebadan ölüyorlardı ama biz Hıristiyanlardan hiç kimse hastalanmadı. Yahudi hizmetçimle birlikte saraya gitmeme izin verilmişti, bu amaçla şehirden geçerken Mağripliler vebanın bizim aramızda da var olup olmadığını soruyorlardı. Olmadığını söylüyordum ben de. O halde vebaya yakalanmamak için ne yapılması gerektiğini soruyorlardı bu kez. Onlara herhangi bir tavsiyede bulunamayacağımızı, çarenin Tanrı'ya kalmış olduğunu belirtiyordum, onlar da şükrediyorlardı O'na. Yine de aralarında imansız olduğumuzu, *Muly Magomet*'in[76] bizi tanımayıp yalnız onları tanıdığını, bu felaketi işte o nedenle başlarına getirdiğini söyleyenler de vardı.

[62] Bizim Hıristiyanlar çok üzgün ve muzdariptiler, çünkü vebaya yakalanıp ölmekten korkuyorlardı; bense tam tersine cesaret doluydum, yıl sonu gelmeden özgür olacağımıza kesinlikle inanıyordum, birçokları bu nedenle benle alay ediyordu. Serbest bırakılmaktan söz etmeye devam ediyordum. Bir gün beni o kadar bezdirdiler ki inancım sarsılacak gibi oldu. Ama bu üzüntülü buhran anında, okumakta her zaman selamet ve teselli bulduğum Kitab-ı Mukaddes'imi elime aldım. Açıp okuduğumda da teselli oldum, çünkü ilk karşıma çıkan ayette "Sol yanınızda bin ve on bin düşecek ve sağ yanınızda sizi koruyacağım" yazılıydı.[77] Yerimden kalktım

ve dedim ki: "Tanrı'dan fazla kimden korkacaksın? Her şey, hayat da, ölüm de, Tanrı'dan gelmez mi? Kelamını okuyun, şunu bulacaksınız: 'Sol yanınızda bin ve on bin düşecek ve Tanrı sağ yanında bizi koruyacak.' Her geçen gün düşmanlarımızdan yüzlercesinin telef olduğunu görüyorsunuz, oysa Tanrı'nın rahmeti hâlâ üzerimizde. Henüz aramızdan hastalanan olmadı, Tanrı'nın yardımıyla özgürlüğümüze kavuşacağız." Ama bazıları bunu hafife aldılar ve onlar hâlâ o ülkedeler.

On beş gün sonra Tanca'dan gelen bir haberci, Hollandalı kaptan Lambregt'in Tanca'da bulunan bütün Hollandalı esirleri fidye karşılığında paşadan aldığına ve kralın yanında bulunan öteki kölelerin de altı hafta içerisinde kendisine teslim edilmesi konusunda anlaştıklarına dair sevindirici bir haber içeren bir mektup getirdi, tüccar Don Louis Buttelaar'dan.[78] Mektup elime geçtiğinde meyhanemde yalnızdım. Mektubu aldım ama, bütün milletimize hitaben yazılmış olduğu için açmadım, fakat durmadan "Özgürlük! Özgürlük!" diye bağırmaya başladım. Bunu duyan vatandaşlarımdan bazıları çevreme toplandılar. Henüz mektubun üzerindeki mührü bozmadan önce benim çıldırmış, kendimden geçmiş olduğuma kanaat getirmişlerdi. Benden başka kimse okuyamıyordu mektubu, çünkü İspanyolcaydı. Kendilerine okudum ama inanmadılar ve mektubu bize haberci getirmiş olmasına rağmen onları inandıramadım.

Aşağı yukarı beş hafta sonra, Kasım ayının dokuzunda [63] kocam ve iki çocuğumla birlikte kralın huzuruna çağrıldım, dördümüze de özgürlüğümüzü iade etti ve bizi Tanfer[79] Paşası'nın elçisine teslim etti. Kral gerçi bizi seve seve serbest bıraktı ama, diğerlerini muhafaza etmek istiyordu aslında; ancak elçi ötekilerin de kendisine teslim edilmesi için çok ısrar etti. Ertesi gün kral bütün Hıristiyan köleleri huzuruna çağırttı ve dokuzunu daha seçip serbest bıraktı. Üçüncü gün de paşanın elçisinin ısrarı üzerine kalanları çağırttı, çünkü o ana kadar seçilenlerimizin sayısı on üçtü. Ve bir hayli uğraştırdıktan sonra kral bir antlaşma daha yaptı, şöyle ki pa-

75 *"El-'arûsetu Sidi Muhammed,"* yani "Seyyidi Muhammed'in gelini" olsa gerektir.

76 Burada Hz. Muhammed amaçlanmaktadır. (Bousquetlerin notu.)

77 Yazar bu ayeti herhalde ezbere yazmış olacak, çünkü yanlış; doğrusu şöyledir: "Yanında bin ve sağ tarafında on bin düşecek, lakin sana yaklaşmayacaktır." *Mezmurlar*, 91: 7.

78 Birleşmiş Vilayetler'in [yani Hollanda'nın] Cebelitarık elçisi Francis Butler'ın kardeşi Louis Butler. (Hardenberg'in notu.)

79 Doğrusu Tanger, yani Tanca. (Bousquetlerin notu.)

şa ona on Hıristiyan köle gönderecek, kendisi de kalan onumuzu serbest bırakacaktı. Böylece özgürlüğümüze kavuşmuş olduk, on dördümüz.[80] Hürriyetimizi iade eder etmez kral kocamı ve çok sevdiği, sık sık oynadığı küçük kızımı huzuruna çağırdı. Sevincinden kocamın dili tutulmuştu. Bense Türk usulüne göre iltifat etmesini çok iyi biliyordum, son derece güzel bir iltifat ettim, o kadar ki kral mest oldu ve dayanamayıp dedi ki: "Hayatım üzerine yemin ederim ki bu Hıristiyan bir prenses olmaya layık." Bana bahşettiği bu onur üzerine, kendisinden izin alarak yanından ayrıldım.

Ertesi gün kralın annesi ve kız kardeşiyle vedalaştım. Bir çocukla ebeveyni arasındaymışçasına şefkatli oldu bu veda. İkisi de ağladı, sonra bana iki duka yolluk verdiler; beni yanlarında tutmayı isterlerdi ama bu mümkün değildi, zira kralın paşaya karşı bazı mecburiyetleri vardı, tek başına ordusunun gücü yetersizdi. Oysa *Muly Abdela* Feess'te bulunuyordu, imparatorluğunda istikrar sağlayabilmek için kralın onu oradan atması icab ediyordu. Bu nedenle paşa hatırı sayılır bir orduyla krala düşmanlarına karşı savaşmakta yardımcı olmak üzere geldi.

Yolculuğumuz 16 Aralık'ta başladı. Tekrar *Muly Abdela*'nın eline düşmemek için yolumuzu iyice uzatmak, daha emin yollar aramak zorunda kaldık; çünkü eğer yakalansaydık, orada kalanlar gibi biz de köle olmaya devam edecektik. Mevsim kötüydü, rüzgâr ve yağmur nedeniyle ülkede seyahat etmek çok zordu. Her gün dizlerimize kadar bataklıklara batıyorduk, hayvanlarımız da gövdelerine kadar. Geceyi de gündüz olduğu gibi açık havada geçiriyorduk, çoğu zaman üstümüzde kuru bir iplik bile bulunmuyordu. Geceyi altında geçirmek için bir çadır dikmiştim. [64] Böylece gerçi yıldızların altında değildik ama, suya karşı savunmasızdık, çünkü bu ülkenin zemini killi olduğundan toprak bütün suyu ememiyor, yer yer bir karışa varan su birikintileriyle karşılaşılabiliyor. Geceyi geçirmek için ne kadar kuru bir yer ararsak arayalım, pek fazla faydasını göremiyorduk, çünkü üstlerine uzandığımız eşyalarımız su gibiydi, battaniyeler ve giydiğimiz elbiseler de bir o kadar. Yani üstümüz de, altımız da su içindeydi, buhar banyosunda gibiydik orada.

80 Burada anlatım biraz muğlaktır. Hardenberg baskısının 144. sayfasında fotoğrafı verilen bir arşiv belgesinden on dört Hollandalı'nın serbest bırakıldığı anlaşılmaktadır: önce Maria ve ailesi, sonra dokuz kişi ve en sonunda bir kişi daha. Kalan on kişi, on başka köle ile takas edilecekti. (Bousquetlerin notu.)

Çocuklarım soğuktan ve rutubetten bazan yarı ölü gibiydiler. Yolculuğumuz boyunca çektiğimiz sıkıntılarla karşılaştığımız tehlikeleri tarif etmek mümkün değildir.

30 Aralık günü paşaya ulaştık, bizi alaybozan tüfeği atışlarıyla karşıladı. Hep birlikte geceyi altında geçirebileceğimiz muhteşem bir çadır tedarik etti, sonra da çok ihtiyacımız olan yiyecek verdiler bana. Çünkü bir şeyim eksik olsa, elde etmek için yapmam gereken tek şey, reislerden birine başvurmaktı. Ötekilerin durumu öyle değildi fakat. Dolayısıyla ötekilerle de ihtiyatlı bir şekilde ilgileniyordum, zira orada kadınlar erkeklere kıyasla ayrıcalık sahibidirler. Nazik ve kibarca davrandığımdan beni dinliyorlardı, böylece hiçbir eksiğimiz olmuyordu. Ertesi gün paşa ve söylendiğine göre 100.000 kişiyi bulan ordusuyla birlikte yolculuğumuza devam ettik. Gerçekten de hatırı sayılır bir orduydu ama, dedikleri kadar olduğunu sanmıyorum. O gün hava güzeldi, yolculuğumuz davul, zil, borazan, obua ve başka alet sesleri eşliğinde gayet rahat geçti. Kolları arkalarında bağlı, çıplak ve perişan, onar onar zincirlenmiş yürümekte olan köylüler gördük. Akşam üzeri, güneş batmadan önce, büyük bir ovaya geldik; çadırlar kuruldu ve dinlendik. Paşanın yanında 14 adet top vardı, akşam onları kampta attırdı, böylece eski yıldan neşeyle çıkıp yeni yıla sevinçle girdik.

1 Ocak günü paşanın yanına çıkıp bir koyun istemeyi düşünüyordum ama, ben ona gitmeden bana bir koyun getirildi. Hakkımda çok şey duymuş olan paşa, benimle konuşmak istediğinden hepimizi yanına çağırdı. Herkesin gözü önünde bana hitap etti, konuşmamız bittiğinde de yanındakilere: "Gerçekten de bu Hıristiyan kadın bir kraliçe olmaya layıkmış" dedi. [65] Konuşurken çok nazik ve kibardım, üstelik birine mevkiine göre iltifat etmekte bu ülkedeki en görgülü adam kadar yetenekliydim. Konuşurken çok rahat ve korkusuzdum, bu ülkede başkalarının ancak düşünmeye cesaret edebileceği şeyleri söylüyordum. Paşadan yanından ayrılmak için izin istediğimde bana çok mutluluk ve iyilikler diledi, ben de ona teşekkür ettim. paşanın huzurundaki Mağripliler, benim gibi her şeyi söylemesini bilen bir kadını daha önce ne duyduklarını, ne de gördüklerini ifade ettiler, ki bu bizim için çok hayırlı oldu. Çünkü bu sayede başka türlü asla elde edemeyeceğimiz birçok şeye sahip olabildik. Yeni yılın ikinci gü-

nü yine yola koyulduk ve seyahatimize devam ettik, az da tehlike atlatmadık, dağlar, tepeler aştık, vahşi bölgelerden, ormanlardan, ovalardan, yataklarından çıkmış nehirlerden geçtik. Yollar o kadar kötüydü ki birbirimizi denetleyemiyor, hatta bazen hepten göremez oluyorduk. Bazen dağları aşarken bindiğimiz hayvanlarla birlikte yuvarlanıyor, bazen de nehirlere iniyor, tökezleyip boğazımıza kadar sulara gömülüyorduk. Bu aksilikler birçok defa başıma geldi, zira dizimin üstünde bir çocukla yolculuk ettiğimden hayvanıma zor hâkim oluyordum. Bana eşlik eden Mağripli aptalın biriydi, yol iyi de olsa, kötü de, hayvanı ürkütmekten başka bir şey yaptığı yoktu. O yüzden defalarca nehirlere batıp çıktım, defalarca dağlardan aşağı yuvarlandım, ki az tehlikeli değildi bütün bunlar. Küçücük oğlumun elleri ve yüzü çalı çırpının vahşiliğinden yara bere içinde kalmış, tanınmaz bir haldeydi; ötekiler de bundan nasiplerini almışlardı. Yürüyebilenler kendilerini koruyabildikleri için bunlardan muaftılar ama, benle küçük Mietje'ciğim sakınamıyorduk, doğrusu son akşam yolun sonunu göremeyeceğimizi sandım.

Akşamın geç saatlerine kadar yürüdük, öndekilerin seslerini takip ederek yönümüzü tayin etmemiz gerekiyordu, hem de göklere varan sarp yokuşlu dağlarda. Bindiğim hayvan yürüyemez oldu, başkaları da durdular, kimisi dağın tepesinden aşağıya, nehre yuvarlanıp öylece yere serilmiş durumda kaldılar. O zaman Mağriplim dizginleri eline aldı ve katırımı sarp yokuşlardan yukarı doğru güttü, bu da hayatımı kurtardı. Yoksa katırım ve her şeyimle dağdan aşağı yuvarlanacaktım. Ama yokuşun sarplığı, hayvanın hareketleri ve ancak tek elle tutunabilmem nedeniyle katırımın arkasına doğru kayıp [66] kollarımda çocuğumla üç takla attım ve yola serildim kaldım. Sırtüstü düştüğümden canım çok yandı. Neyse ki sesimi biraz duyurabildim de kurtuldum, hayvanın üstünde olmadığımı fark ettiler ve gelip yardım ettiler. Yoksa olduğum yerde kalacak, orada bolca bulunan yaban domuzlarına veyahut başka hayvanlara yem olacaktım. Gürültüyü duyan kocam da geldi ama, sesimi dinleyerek ve el yordamıyla beni arayıp bulmaları gerekti, çünkü zifiri karanlıkta göz gözü görmüyordu. Neyse ki sonunda beni kavradılar ve bağrıma sıkı sıkıya bastırılmaktan yarı ölü hale gelmiş olan çocuğu ellerine aldılar, sonra da beni dik yokuştan yukarı çıkararak hayvanı-

ma bindirdiler; ama bir yanı yüksek, öte yanı çok düşük olan nehirleri aşmak için hayvan sıçradıkça iki defa daha yuvarlanıp düştüm, yaydan fırlayan bir ok gibi sekiz adım ileriye uçtum, Mağriplimin dikkatsizliği yüzünden. Hayatımın son gecesi olduğunu düşünüyordum. Artık hayvana binmek istemiyordum ama, düşüp kalkmaktan yürüyebilecek halde de değildim. Kocam Mağripliye çok hiddetlendi, çocuğu bana iade edip onu öyle bir cezalandırdı ki adam nerdeyse ölecekti. Bu şekilde yavaş yavaş ilerleyip köye vardık, geceyi orada geçirdik. Ertesi sabah tekrar yola çıktık, yine çok tehlikeli yerlerden geçtik, 25-30 ayak yüksekliğindeki bir yamaçta bütün yüküyle birlikte bir hayvan kaybettiler; uçurum kenarında ancak bir ayak genişliğindeki dar bir patikada yürümek zorunda kaldık, her adımda yamaçtan aşağı taşlar yuvarlanıyor, düz yolda yürümeye alışmış olan ve başka türlü yürümekte çok zorlanan hayvanlar sırtlarında oturanlarla birlikte aşağı düşüp param parça oluyordu, yani yolculuğumuz boyunca büyük tehlikeler atlattık. Nihayet akşama doğru denize daha iki saatlik mesafede olan Titvan'a ulaştık. Orada İngiliz konsolosunun[81] evinde konakladık, gemi olmadığından üç ay beş gün orada kaldık. Gemi gelmemesinin nedeni, veba nedeniyle çok insanın ölmeye devam etmesiydi. Oraya ulaştığımızda ölüm sorunu yoktu; kralın bizi serbest bıraktığı gün Miknas'ta 24.000 kişi ölmüş, günde elli ile altmış kişi ölmeye devam ediyordu. Yol boyunca da telef olmuş birçok [67] köy ve kasabadan geçmiştik. Kurtarıcımızın oraya varışından onbeş gün kadar önce ölüm tekrar şehirde baş gösterdi, bu nedenle de kimsenin Hıristiyanları kurtarmaya gelmeyeceğinden endişelenir olduk.

1743 senesinin 5 Nisan günü limana bir gemi geldi. Konsolosla himayesi altında bulunduğumuz Don Luis Buttelaar derhal gemiye gittiler ve oraya vardıklarında Cebelitarık'tan bulunduğumuz yerde durumun nasıl olduğunu tetkik etmek, Cebelitarık yiyecek maddelerini Tanca ve Titvan'dan tedarik ettiği için bir anlaşma yapmak için gönderilmiş olan bir İngiliz gemisi olduğunu öğrendiler. İngiltere ile İspanya arasındaki savaş[82] nedeniyle orasıyla Cebelitarık arasında mal akışı durmuştu, Türkler arasındaki veba salgını da hayat pahalılığını artırmış, insanlar paralarıyla alacak meta bulamaz olmuşlardı. Gemi o nedenle gönderilmiş, ayrıca bize bir Hollanda savaş gemisi-

81 William Pettieren. (Hardenberg'in notu.)

nin yola çıktığı ve Miknas kölelerinin durumunu yoklamaya geleceği haberini getirmişti. Vebanın devam ettiğini öğrenen İngiliz gemisi Cebelitarık'a doğru yola çıktı; yolda Hollanda gemisiyle karşılaşınca ona kölelerin üç aydır beklediğini, ancak ölüm vakalarının devam ettiğini bildirmiş, fakat Hollandalı kaptan salgına rağmen köleleri kurtarmaya kararlı olduğunu belirtmiş ve limana doğru yol almaya devam etmiş.

Bu arada bizler denize açılan gemiyi görünce şaşkınlık içinde kalmıştık, zira hangi gemi olduğunu seçemediğimizden salgın nedeniyle limanı terk ettiğini ve yeni bir köleliğin bizi beklediği düşüncesine kapılmıştık. Neyse ki Konsolosla öteki beyefendi geri döndüklerinde bize olup biteni anlattılar, biz de teselli olduk. O gün bize bir yıl kadar uzun geldi, hele gecesi hiç geçmek bilmedi, çünkü Konsolos kurtarıcımızın limana ulaşmak üzere olduğunu bildirmişti. Ertesi sabah erken saatte limana girmişti, Konsolos ile Don Louis Buttelaar derhal gemiye gidip güvertesine çıktılar. Fakat biz kölelerin tayını, yol masraflarımızın iadesi, krala ve elçilerine verilecek hediyeler konularında anlaşma sağlanamadı, ayrıca bütün köleler orada [68] mevcut değildi, üstelik üç aylık konaklama masraflarımız meselesi vardı. Kaptan bütün bu sorunların üstesinden gelebilmek için çok çaba sarfetti ve ancak 11 Nisan günü her şey halledilip büyük bir neşe içinde gemiye binebildik.

Müzakerelerin devam ettiği günlerde dünyanın en büyük korkusunu yaşadık, yemeden içmeden kesildik, gemiyi gözetlemek için evlerin damına çıkıyor, yeni bir köleliğin korkusunu duyuyorduk. Nihayet 11 Nisan günü gemiye bindik. İskele tahtasını görür görmez öyle bir neşeyle tırmandım ki heyecandan çocuklarımı unutabilirdim. Sevincimden göz yaşlarına boğuldum. Hepimizin ölmüş de dirilmiş olduğunu hissediyordum. Ben, kocam ve çocuklar, kamara masasına kabul edildik; gemi küçük, yer dar olduğundan yelken ambarında uyumamız kararlaştırıldı, gündüzleriyse kamarada geçirecektik. Kaptanın adı Martinus Meitens[83] idi, gemiden o sorumluydu, daha sonra Eyaletler'in hizmetinde kaptan olarak çalıştı. Gemimiz *de Brak*'ın sekizi büyük, sekizi küçük gemi toplarıyla 105 kişilik müretteb atı vardı, yani yolculara pek yer yoktu. O sırada yedi yaşlarında olan küçük oğlum İspanyolca okumayı, yazmayı ve konuşmayı bir İspanyol kadar

iyi biliyordu ama, gemiye çıkar çıkmaz "Artık ben bir Hıristiyanım" dedi[84] ve o günden sonra bu dili konuşmayı reddetti, ne mükâfat, ne tehdit para etti. Kızımsa on yedi aylık olduğundan bütün bunlardan habersizdi.

Ayın on ikisini on üçüne bağlayan gece, tayınlarımızın parası ödendikten sonra demir alıp önce İspanyol Denizi'ni geçip oradan da Akdeniz'e açıldık. Bir ayın sonunda bir kere daha Tanca limanına vardık; bir kez top atıldı ama karşılık gelmedi. Bu, kralın fidyeyi alır almaz salacağına dair söz verdiği öteki köleler namına bizi endişelendirdi; artık hükümdar olmadığını, yerine bir başkasının tahta çıkmış olduğunu düşündük. Demir atıp cevap beklemeye koyulduk. Ancak [69] bu arada Sebteli İspanyollar bizi görüp İngiliz sanmışlar, gemiyi ele geçirebileceklerini düşünüp aysız bir gece büyük bir sessizlikle gece yarısına doğru gelmişler. Ama onları zamanında gören nöbetçilerimiz tehlike işareti verince hepsi denize dökülmüş, yani savunmamız gayet iyiydi anlayacağınız. Ben çocuklarımla yelken ambarındaydım, onları bir türlü uyutamıyordum; bütün bu gürültüyü duyunca Türklerin tekrar bizi ele geçirmeye kalkıştığını sandılar. Kurtulmamıza ben de elimden geldiğince katılabilmek istiyordum ama, çocukları bırakacak kimsem olmadığından içim içimi yiyordu. Sonunda kaptan döşeme kapısına gelip bana seslendi ve nasıl olduğumuzu sordu; vatandaşlarımızdan birini çocukların yanına yollasın da ben de Türkleri denize dökmeye katkıda bulunayım diye ona yalvardım. O heyecanlı halimi görünce çocuklarımın yanında kalayım diye bana hepsinin gemiyi terketmiş olduğunu söyledi ki buna çok canım sıkıldı. Kısacası İspanyollar geri püskürtülmüş, ama o kadar acı acı yakarmışlar ki onlara aman verilmiş.

Kaptanın emriyle demir alıp İspanyol Denizi'ne açıldık ve ertesi gün limana döndüğümüzde Konsolos Buttelaar ile birlikte gemiye geldi. Bir İspanyol olduğunu, kralın hâlâ başta ol-

82 İngiltere ile İspanya arasındaki ticari rekabetin yol açtığı *War of Jenkins' Ear* (Jenkins'in Kulağı Savaşı) 1739'da başlamıştır. (Söz konusu kulak, İngiliz bandıralı kaçakçı gemisi *Rebecca*'nın kaptanı Robert Jenkins'e ait olup, iddiaya göre 1731'de bir İspanyol kaptanı tarafından kesilmiştir; Avam Kamarası'nda teşhir edildiğinde büyük infial uyandırmış, 23 Ekim 1739'da İngiltere İspanya'ya savaş açmıştır.) Bu savaş, ertesi yıl Habsburg Kralı VI. Karl'ın ölümüyle başlayan Avusturya Ardıllık Savaşıyla birleşmiş, yerel bir ticaret ihtilafı kısa zamanda büyük bir sömürge çatışmasına dönüşmüştür. Savaş, 1748 Aix-la-Chapelle antlaşmasıyla son bulmuştur.

83 Doğrusu Mijtens. (Hardenberg'in notu.)

84 Çocuğun gemide aniden keskin Protestan kesildiğini sanmıyorum, ne de olsa hatırlanacağı üzere annesi Katolikti. Belki kölelikleri boyunca İspanyollardan çektikleri sıkıntılar nedeniyle onları Müslüman efendileriyle özdeştirmiş olabilir.

duğunu, dört köle gönderip altısını kendine sakladığını haber verdiler. Kalan altı köle tüfek imal etmeyi çok iyi becerdiğinden kral onlardan vaz geçmek istemiyordu ama, onları da kurtarmak için ellerinden geleni yapacaklarını söylediler. Dört köle gemiye gelince biz kurtulanların sayısı 18 oldu. O dört kölenin arasında biri vardı ki, bizi krala ihbar etmeye kalkışmıştı ve eğer sözleri kralın kulağına gitmiş olsaydı diri diri ateşe atılmamız işten bile değildi. *Muly Abdela*'nın bir kadehi söz konusuydu. Annesi onu Peygamber Magomet'in Kutsal Topraklar'ından oğluna hediye olarak getirmiş, o da en büyük oğluna vermişti. Oğlu ise fazlasıyla müptela olduğu alkollü içkilere karşı rehine olarak getirip bana bırakmıştı. Kadehin üzerine çok hürmet ettikleri *Magomet Kanunu* hakkedilmişti.[85] Yukarıda anılan dört Hıristiyan her gün kralın huzuruna çıkarlardı. Birinin paraya ihtiyacı vardı ama nasıl edineceğini kestiremediğinden bir hile tasarlamıştı: kralın kardeşlerinden birinin yardımıyla kadehi alacak, beni de böyle bir kadehe [70] su ve pislik koymakla suçlayacaktı. Kral bunları bir duysaydı, soruşturmasız anında cezalandırılırdık, ama neyse ki iş oralara kadar varmadı.

Ancak, 1742 senesinde bu Hıristiyanlar, kralın kardeşlerinden birinin bizi krala ihbar ettiğini, ona elimizde öyle bir kadeh olduğunu ve içine olmayacak şeyler doldurduğumuzu, bütün bunları kendi gözüyle gördüğünü anlattığını gelip bildirdiler. Bunu işitince şaşırdık ve olacağı bildiğimizden az korkmadık. Kocamın ağzından zar zor bir laf çıktı ama asıl sözü ben aldım, söz konusu kadehin sahibine iade edilmiş olduğunu, arzu ederse kralın evimi baştan başa aratabileceğini, böyle bir kadehi bulamayacaklarını ifade ettim, sonra da hemen kralın huzuruna çıkacağımı ve kendimi savunacağımı söyledim. Aslında gitmek istemiyordum ama, kadehin yok olduğuna dair sözlerimin daha inandırıcı olmasını istediğimden öyle dedim. Çok hiddetlenmiş gibi davranıyor, mutlaka kralın huzuruna çıkmak istediğimi söylüyordum, ama onlar beni engellediler, ben de memnuniyetle gitmedim. Evden çıktığı zaman hemen kadehi sandığımdan çıkardım ve toprağa gömdüm. Hem biz korku duyuyorduk, hem onlar, çünkü bizi ihbar ettikten sonra kral evimizi aratıp kadehi bulamasaydı, bu sefer onlar kralın gözünden düşeceklerdi. Bununla birlikte bize zarar vermek için başka

85 *Magomet Kanunu* ne ola ki? Belki kelime-i tevhid olabilir.

kurnazlıklar ve düzenler tasarlamaktan geri kalmadılar; ben de o nedenle "Burada bize eziyet edenler Türkler veyahut putperestler değil, aşağılık namussuzlar ve serserilerdir" diyordum. Türkler bile buna kızıyordu; hatta gardiyanımızın kendisi bu sefillerden korktuğundan sularına gidiyor, sonra gelip bizi teselli ediyor, testinin su yolunda kırıldığını, sonunda nasıl olsa müstahak olduklarının başlarına geleceğini söylüyordu.

Gemide kaptanla mürettebatı uyardık, bu kötü adamları gözlerinden ayırmamalarını tenbih ettik. Gemiye geleli ancak birkaç gün geçmişti ki yine eski âdetlerine döndüler, ama hemen gereken şekilde karşılığını gördüler. Bu sefer konuşma sırası bana gelmişti, kadehi çıkartıp herkese gösterdim ve dedim ki: "Hadi, şimdi gidip kralı bulun bakalım, kadehin bende olduğunu söyleyin de bizi bir güzel ateşe attırsın." Kaptan Meitens burunlarının altına bir tıkaç koydu, eğer rahat durmazlarsa onları zincire vurmakla tehdit etti. Onlar da [71] gemilerimizin yolculuktan sonra ikmal yapmak için buluştuğu Lizbon'a varana kadar rahat durdular.

20 Haziran günü ikmal yapmak üzere biz de Lizbon'a vardık, ama seyahatimiz sona ermemişti. Hamile olduğumdan ben Hollanda'ya gitmek istiyordum, ne var ki bu kadar çok insanı taşımaktan aciz olan birkaç tüccar gemisinden başka vatana dönen başka gemi yoktu. Dolayısıyla Lizbon'da karaya çıktık ve bizi Hollanda hanına yerleştirdiler, orada dokuz gün kaldık, başka bir gemi limana girene kadar. Yolculuğu bitmiş, Hollanda'ya dönmeye hazırlanıyordu, biz de o gemiye bindik. Henüz karaya çıkalı üç gün olmuştu ki o sefiller tekrar oyunlarına dönmüşler, hancımızı öldürmeye çalışmışlardı ama, zararını onlar gördüler, çünkü biri elinden ağır bir biçimde yaralandı. Amaçlarına ulaşamadıklarını görünce bana yöneldiler, kocamla bana saldırmak istediler. O kadar altüst oldum ki bir gün içinde beş defa kan aldırmak zorunda kaldım. Konsolosla amir bunları görünce iki haydutu Portekizlilere hapsettirdi, ama en azılıları kurnazlık ederek kaçmayı başardı. Ama o zamandan sonra rahat durdu.

Hepimiz gemiye binene kadar hapiste kaldılar, Kaptan Samuel Hoogstraten onları hapisten çıkartmakta bir hayli zorlandı, masraf etti. Gemiye bindiklerinde kaptan onları ciddi şekilde azarladı, rahat durmaları için uyardı. Yelken açtık ama hava hiç elverişli değildi, rüzgâra karşı seyrediyor-

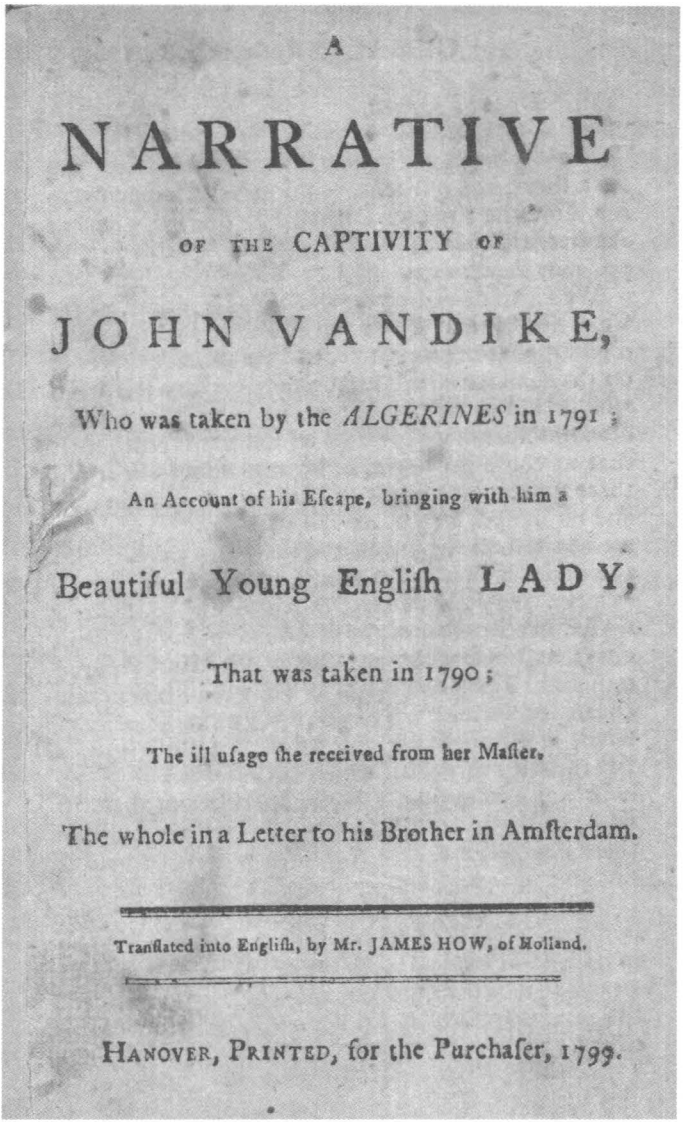
duk, dolayısıyla İngiltere kıyısında Portsmout[h]'a yanaşmak zorunda kaldık ve oradan yiyecek içecek ikmali yaptık. Son birkaç gün erzak tükenmekte olduğundan hepimiz tayına bağlanmıştık.14 Eylül günü Portsmout[h]'tan ayrıldık, aynı ayın 18'inde sağ salim Texel'e, 21'inde ise yirmi senedir uzak kaldığım Amsterdam'a ulaştık. Hemen annemi, babamı, arkadaşlarımı aramaya koyuldum ama hepsi ölmüşlerdi, bir üvey kardeşim dışında. Yanında on beş gün kadar geçirdikten sonra kocamın doğum yeri olan Medenblik'e[86] giden kocama refakat etmek için ayrıldım. Oraya yerleştim ve hâlâ orada oturuyorum. Ne dünyanın öteki ucuna gitmiş olmaktan, ne on iki yıllık kölelikten, ne de Türklerin bana çektirdikleri eziyetten şikâyetçiyim. Bütün onları unutabilirim, lakin [72] kocamla benim kardeşlerimizden gördüğümüz kötülükleri ve hakaretleri asla unutamam. Bize bütün çektirdiklerini burada anlatmam mümkün değil.

Rabbime bana gösterdiği lütuf için şükrediyor, kendisine bizi ve çocuklarımızı kurtardığı için hamdediyorum. Çocuklarımızın ve torunlarımızın Türkiye'deki maceralarımızı anlatabileceklerini umuyorum ve anılarımı bu nedenle bastırmaya karar verdim. Tanrı'nın nasıl kendisine güvenenleri mucizevi şekillerde koruduğunu, nasıl düşmanlarını yenebileceklerini, sağ ve salim kalabileceklerini, bir insanın başına neler gelebileceğini öğrensinler diye bunları gerçeklere en uygun şekilde anlattım. Vefalı okuyucumun okuduklarından zevk alacağını ümit ediyorum.

Hakir hizmetkârları Maria Ter Meetelen
1748 senesinin 14 Haziran günü Medenblik'te yazıldı.

86 Doğrusu Medemblik, Hollanda'nın kuzeyindedir. (Bousquetlerin notu.)

1791'de Cezayirliler Tarafından Esir Edilen
John Vandike'ın
Tutsaklığının Anlatısı
1790'da Esir Edilmiş Olan
Genç ve Güzel Bir İngiliz Hanımını
Yanına Alarak Kaçışının Öyküsü
Hanımın Efendisinden Çektiği Eziyet
Tekmili Birden
Amsterdam'daki Kardeşine Yazdığı Bir Mektup İçinde
[Leominster]: Chapman Whitcomb, [1801]

A

NARRATIVE

OF THE CAPTIVITY OF

JOHN VANDIKE,

Who was taken by the *ALGERINES* in 1791;

An Account of his Eſcape, bringing with him a

Beautiful Young Engliſh LADY,

That was taken in 1790;

The ill uſage ſhe received from her Maſter,

The whole in a Letter to his Brother in Amſterdam.

Tranſlated into Engliſh, by Mr. JAMES HOW, of Holland.

HANOVER, PRINTED, for the Purchaſer, 1799.

Resim 21. *Polly Davis* anlatısının ikinci (?) baskısının başlık sayfası.

A Narrative of the Captivity of John Vandike, who was Taken by the Algerines in 1791; an Account of his Escape, bringing with him a Beautiful Young English Lady that was taken in 1790; the Ill Usage she Received from her Master; the Whole in a Letter to his Brother in Amsterdam (Hanover [New Hampshire]: y.y., 1799). (Library of Congress).

Giriş

Mrs Villars anlatısı gibi *Polly Davis* anlatısı da öykü içinde öykü biçimindedir, John Vandike anlatısının içinde yer almaktadır. Amerika'da yayınlanmış olmakla birlikte bir Hollandalıya maledilen, hatta Felemenkçeden çevrildiği iddia edilen John Vandike anlatısı, Paul Baepler'a göre Massachusetts eyaletinin Leominster kasabasında iki kere basılmıştır (1797, 1801).[1] Ancak bunlardan 1797 tarihli olanının izine hiçbir yerde rastlamadım; buna mukabil New Hampshire eyaletinin Hanover şehrinde 1799'da basılmış bir baskısı daha vardır ki, bir nüshası Library of Congress'tedir. Her halükârda bütün baskıları son derece nadirdir; elinizdeki tercüme, 1801'e tarihlenen Leominster baskısına dayanılarak gerçekleştirilmiştir.

Polly Davis anlatısının kurgusal olduğu konusunda fikir birliği vardır. Eser, elinizdeki kitaba alınmış olan diğer yazılardan, başından sonuna kadar birinci şahıs anlatısı olmamasıyla ayrılmaktadır. Yine de, bir kadının ağzından yazılmış Mağrip esaret anlatıları arasında Amerika'da yayınlanan *ilk* eser olması bakımından önemlidir.

Amerikalıların Mağrip'te ilk tutsak edilişi muhtemelen 1625'tedir,[2] bir kadına ait olan ilk Kızılderili esareti anlatısıysa 1682 yılında yayınlanmıştır. Peki, o zaman bir kadına atfedilen ilk Mağrip esareti anlatısı acaba neden ancak 1790'lı yıllarda yayınlanabilmiştir? Bu gecikmenin nedenini kesin olarak izah etmek mümkün değilse de, sanırım şöyle bir sav öne sürülebilir: Uygarlıktan tamamen yoksun vahşiler olarak algılanan Kızılderililerden farklı olarak, Müslümanların, her şeye rağmen rakip bir medeniyet teşkil ettiği hissedildiğinden, Müslümanlara esir düşmek –bir bütün olarak Hıristiyanlık için– Kızılderililere esir düşmekten daha vahim addedilmiştir. Bu nedenle de bir Hıristiyan kadınının Cezayir'de esir edilmesi konusuna herhalde uzun süre "sakıncalı" gözüyle bakılmış olmalıdır.

Hıristiyan dünyasının İslam medeniyetinde tarihsel olarak en fazla yadırgadığı öğeler-

1 Paul Baepler (der.), *White Slaves, African Masters: An Anthology of American Barbary Captivity Narratives*, Chicago ve Londra: The University of Chicago Press, 1999, s. 304.

2 Glenn Tucker, *Dawn Like Thunder: The Barbary Wars and the Birth of the U.S. Navy* (Indianapolis: Bobbs-Merrill, [1963]), s. 60.

den biri şüphesiz çok eşlilik olmuştur; *Polly Davis* anlatısında bu konuya kısa, fakat çok anlamlı bir bölümde değinilir. Efendisi kendisiyle cinsel ilişki kurmak istediğinde kahramanımız evlenmeden böyle bir şey yapamayacağını, öte yandan efendisi evli olduğu için de evlenmelerinin söz konusu olamayacağını belirtir, Ahd-i Cedid'de buna cevaz verilmediğini söyler;[3] efendisiyse Kuran-ı Kerim'in bu uygulamayı meşru saydığını, üstelik kendi kitabının onunkinden üstün olduğunu belirtir. Bu tartışma çok eskiye gitmekle birlikte, her Hıristiyan toplumunda ve her çağda aynı tavrın yürürlükte olmadığına burada kısaca dikkat çekmek istiyorum. İlginç bir makalesinde Felicity Nussbaum, erken modern çağ İngiltere'sinin kendi kendini tanımlamasında çok eşlilik kavramının oynadığı önemli rolü vurgulamakta, "evcimen, tek eşli İngiliz kadını –anne-kadınlığın simgesi– sık sık şehvetli ve çok eşli Öteki'yle karşıtlık oluşturmuştur" demektedir: 18. yüzyıl İngiltere'sinde "çok eşlilik fikrinin bir süre tartıldıktan sonra terk edilmesi... ulusun kendini çok eşli Öteki'den ayrı ve ondan ahlakça üstün olarak tanımlayışının bir parçası" olmuştur ona göre. Bu süreç yoluyla "tek eşlilik, İngiltere'nin ulusal tanımının bir öğesi olarak tesis edilir, kâşifler yabancı diyarlarda akıllarını çelecek neyle karşılaşırlarsa karşılaşsınlar, İngiltere, evliliğin bir erkek ve bir zevce demek olduğuna dair kamusal tutumunu ilan eder." Kısacası, "çok eşlilik, gayri-İngiliz'dir" ve dişi Öteki'nin çoğulluğu, Avrupalı kadını "tekil olan dişi" şeklinde tanımlar; yani çoğulluk Öteki'nin, karşıtlık oluşturma yoluyla benliği inşa etmeye yarayan bir niteliğidir.[4] *Polly Davis* anlatısı yayınlandığında bu süreç çoktan sonuçlandırılmış, İngiltere tek eşlilikte karar kılmıştı; dolayısıyla Hıristiyan Batı'nın kendini Müslüman Doğu'dan üstün addetmesinin gerekçelerinden biri olarak bu seçim burada açıkça dile getirilmektedir.

Son bir noktaya daha işaret edeyim: Efendisinin Polly Davis'e sarkıntılık etmesi ve tecavüze yeltenmesi, gerekirse onu çırılçıplak soydurup dört adamına tutturarak amacına erişeceğini ifade etmesi, hayli cüretkâr sayılabilir. Gerçekten de 40-50 yıl sonra böyle sözlerin ana akıma ait

3 Hıristiyanlığın Musevilikten devr aldığı ve kutsal addettiği Ahd-i Atik'te çok eşliliğin birçok örneğine rastlandığını hatırlamakta yarar vardır.

4 Felicity Nussbaum, "The Other Woman: Polygamy, Pamela, and the Prerogative of Empire," *Women, 'Race,' and Writing in the Early Modern Period* içinde, der. Margo Hendricks ve Patricia Parker (Londra ve New York: Routledge, 1994), s. 141, 149 ve 153.

bir İngilizce yayında bulunması imkânsızlaşacaktı. Fakat 18. yüzyılda Batı Avrupa cinsel açıdan çok özgür bir dönem yaşamıştır ve bu kitap, işte o dönemin son demlerine rastlamaktadır. Aynı nitelikte betimlemelerin tekrar ana akım yayınlarında boy göstermesi için Kraliçe Victoria döneminin sona ermesini beklemek gerekecekti.

Metnin Çevirisi

[3] Cebelitarık, 24 Eylül 1794

Aziz kardeşim,

Anımsayacağın üzere 3 Nisan 1791'de Amsterdam limanında birbirimizden ayrılmıştık; isteğin gereğince sana, o günden bu yana başımdan geçenlerin kısa, ama gerçek öyküsünü gönderiyorum.

Hareket ettikten sonra doğruca Cebelitarık Boğazı'na yönelerek ayın 21'inde oraya vardık; iki gün orada kaldık ve bırakmamız gereken birkaç parça malı boşalttık; sonra 24 Nisan tarihinde İskenderiye'ye doğru yelken açtık. Rüzgâr iki gün boyunca yaver esti, ama ayın 27'sinde korkunç bir fırtına çıktı. İndirebildiğimiz bütün serenleri ve gabya yelkenini indirdik, hatta üç gün fırtına yelkenini bile açamadık. 1 Mayıs'ta rüzgâr dindi, 2'sinde yelken ve serenlerimizi açtık, ama güvertedeki tüm keresteyi yitirmiştik. Ayrıca denize düşen James Vandozen ve Abraham Vanslake adlı iki tayfamızı da kaybetmiştik. Ben de ancak ana zincire tutunup, bir sonraki dalga gelmeden önce kendimi bağlayarak güç bela kurtulmuştum. 3 Mayıs günü biraz sisli bir havada küçük bir meltemle Malta adasına doğru yöneliyorduk ki, tam ilerimizde bir yelkenli gördük. Yarım saatten kısa bir sürede yanımıza erişti ve bizi Cezayir Dayısı'na teslim olmaya çağırdı. Buna borda ateşiyle yanıt verdik, biraz karıştılar; boca alabanda edip dönerek, bir daha ateş ettik. Bunun üzerine bize ateşe başladılar, altı adamımız öldü. Dövüşmeye devam ettik, ta ki daha fazla direnmenin boşuna olduğunu görene kadar, çünkü onların 34 topu vardı, bizimse sadece 12. Üstelik onların 300 adamı vardı, bizimse satış memuru ve kamarot dahil 48. Dokuz adamımız ölmüş, 13'ü yaralanmıştı; korsanlar tekneye çıkar çıkmaz yaralıları

öldürdüler, yaralı olmayan herkesi hapsettiler. Bu işi bitirip bütün ölüleri denize attıktan sonra, bağlamış oldukları kişileri tek tek çıkardılar ve her birine 200 kırbaç vurdular; [4] bunu yaparlarken kurbanlarının çoğu bayıldı, hem de birkaç kez. Biri bayıldığında dayağı durduruyor, kendine gelmesini bekliyor, sonra yeniden başlıyorlardı. Adamlar 200 kırbaç darbesi yedikten sonra ancak hayatta kalıyordu. Cezayir'e ulaşıncaya kadar beş gün boyunca açlık ve susuzluk çektik ve hemen her gün dayak yedik. Sonunda korsan gemisinde 10 gün geçirdikten sonra 13 Mayıs günü pazarda satıldık.

Ölen adamlarımızın adlarına gelince, bu mektubun hamili onları sana bildirecek, zira o da bizim takımdandı, benimle ve diğer üç kişiyle birlikte kaçmayı başardı. Cezayir limanına gelmemizden iki gün önce korsan gemisinin kaptanının, tutsakların zincirlerinden kurtulmaya çalıştıklarından kuşkulanıp ambara indiğini görmek talihine nail oldum. Yanıma gelip, İngilizce konuştu: "Delikanlı" dedi, "demek zincirlerinden kurtulmak istiyorsun. Senin gibi yetenekli görünen birini öldürmek beni üzer, ama zincirlerini çıkaran herkes ölecektir." "Hayır efendim" diye cevap verdim, "zincirlerimi hiçbir zaman çıkarmayacağım, ne de izniniz olmadan çıkarılmasına izin vereceğim." Kaptan "Göründüğün kadar erkekçe konuşuyorsun" dedi, "ama bilirsin, bir tutsağa güvenmek çok zordur." "Çok doğru, efendim, bu nedenle de özgür bırakılmayı beklemiyorum. Fakat, aziz efendim, sizde bir iyi huyluluk gözlemlediğimi sanıyorum –ki bence bir erkeği yücelten şey budur– ve bu nedenle size yarar sağlayacak, bana ise zarar vermeyecek bir şeyi açıklamak istiyorum." Bu son lafları fısıldadım, böylece adamlarımızın söylediğimi ya da söyleyeceklerimi duymalarını istemediğimi ima ettim. Kaptan beni kamarasına çağırtacağını söyleyip gitti. Birkaç dakika sonra ambara gelen bir adam, John Vandike'ı sordu; kendimi tanıtınca yanıma gelip derhal zincirlerimi çıkardı ve kendisini izlememi söyledi, ben de öyle yaptım. Beni kaptanın bazı hizmetkârlarıyla birlikte oturmakta olduğu kamaraya götürdü. [5] "Eh, Vandike" dedi kaptan, "öylesine yakışıklı ve yetenekli bir genç adama benziyorsun ki, zincirlerinin çıkarılmasını emrettim; güvertede serbestçe dolaşabilirsin, ama en küçük bir yaramazlıkta derhal ölürsün." "Size çok müteşekkirim efendim" dedim, "eğer yanlış bir şey yaparsam bunun amaçlı değil, cahillikten olduğunu bil-

menizi isterim." Kaptan masaya bir şişe şarap getirtti, ikimiz de bolca içtik; sonra hizmetkârların hazır bulunmadığı bir sırada "Vandike" dedi, "bana fırsat bulursan söyleyeceğin bir sır olduğunu ima ettin. Şimdi etrafta duyacak kimse yok. Seni dinliyorum."

"Aziz efendim" dedim, "eğer bunu söylemem sizde olumlu değil, olumsuz bir tepki yaratacak olursa, işim bitmiş demektir. Ancak gerek şimdi, gerekse savaşın en ateşli anında gözlediğimi sandığım iyi huyunuza güveniyorum. Bir ara silahımı size doğrultacaktım, ama vaz geçip başka birisini vurdum. Fakat, efendim, size gizlice söylemek istediğim şey şuydu: Teknemizin ambarının dibinde kırk bin dolar değerinde altın ve gümüş para içeren bir sandık saklı. Kaptanın vekili olduğum için parayı yüklemek benim işimdi. Eğer, efendim, paraları kendinize saklamak isterseniz, size bunun nasıl yapılabileceğini gösterebilirim."

Kaptan anlattıklarıma hem şaşırmış, hem sevinmiş görünüyordu. Sandığın konşimentoda gözükmediğini, çünkü kanunların bu kadar büyük miktarda paranın dışarıya taşınmasına izin vermediğini söylediğimde özellikle sevindi. Eğer parayı kendisine saklamasının yolunu bulursam, bana 2000 dolar vereceğine ve beni azat edeceğine yemin etti. Ben de ona hemen bunun nasıl yapılacağını anlattım ve dedim ki, "Şu şekilde olur: Kölelerden payınıza düşen olarak beni seçmelisiniz; sonra, diğerleri satıldığında da, size söyleyeceğim dört kişiyi satın almalısınız. Ama bu dört kişiyi küreğe koşmamaya ve istemedikleri halde denize çıkmaya zorlamayacağınıza söz vermelisiniz." Buna hemen söz verdi. [6] "O halde" dedim, "para geminin safrasının altında saklı olduğuna göre, safranın üzerindeki bütün yük çıkarılıp mezatla satıldıktan, ya da paylaşıldıktan sonra, gemi mezata konduğu zaman, pey sürün. Gemiyi satın alabilmek için ödünç para istemekten hiç çekinmeyin, çünkü nasıl olsa gemi sizin olur olmaz geceleyin hizmetkârınızla birlikte sandığı safranın altından çıkarıp evinize getireceğim. Gemi boşaltılırken biz malları yukarı vermek için sürekli ambarda olacağız, dolayısıyla safraya başka kimse el sürmeyecek. Ya da şunu yapabilirsiniz: Geminin, konşimentoda kayıtlı bulunan bütün yükünü en yüksek peyi sürerek alın, para sandığını o şekilde de ele geçirebilirsiniz." Kaptan planımı beğendi. Ben ve bir başkası kaptanın payına düştük; adlarını verdiğim

üç kişiyi daha satın aldı. Tekneyi boşalttık ve para sandığını ele geçirdik, çünkü yük boşaldıktan sonra kaptan tekneyi satın aldı.

Kaptan bana verdiği sözleri tuttu, ama diğer hizmetkârlarına bazen çok kötü davranıyordu, çünkü zaman zaman düşünmeden hareket eden, ateşli birisi olabiliyordu. Yine de verdiği söze sadık kaldı ve onları denize göndermedi. İstediğim sürece evinde kalabileceğimi söyledi; ben de çoğunlukla orada kaldım. Kaptan çok zengin bir adamdı ve evinde lüks içinde yaşıyordu. Büyük bir haremi vardı, birkaç defa onun arzusuyla içindeki kadınları gördüm. Gerçi çok güzeldiler ama hayatlarından çok hoşnutsuz görünüyorlardı. Kaptan kentin iki mil kadar dışında yaşıyordu, gayet güzel diyebileceğim büyük bir çiftliği ve çok sayıda kölesi vardı.

Yerel halktan birçok kişiyle ve bazı Yahudilerle tanıştım. Bu ülkede kölelere edilen kötü muamele, kadınların bizdeki at veya sığırlar gibi alınıp satılması, insanı dehşete düşüren şeyler. Mümkün olursa gemilerinden biriyle kaçmak istiyordum, bu nedenle dinlerini kabul etmiş göründüm. Beni dindaşları sanmaya başladıktan sonra bana fazlasıyla iyi davrandılar.

Çok varlıklı ve güzel kadınlarından birisiyle evlenmem için ısrar ettiler. Ben de [7] ancak kaçmaya fırsat buluncaya kadar kadınla kalacağımı onlara hiç belli etmedim. Ayrıca 2000 dolarıma dikkatle sahip çıktım; harcayacağım yerde başkalarına yaptığım iyilikler karşılığı aldığım büyük mükâfatlar sayesinde artırdım. Üstelik benimle evlenmeyi uman hanım bana sık sık –kendi tabiriyle– harçlık verirdi. Sık sık birlikte arabasında gezmeye çıkardık; bana "Efendim, neden bu arabayı kendinizin yapmıyorsunuz?" diye sorardı; ben de "Böyle bir arabaya kendimi layık gördüğüm zaman, izniyle, kendi arabam diyeceğim" diye cevap verirdim. Eski kaptanım bütün dostlarına ve kur yaptığım kadına, benden çok sitayişle söz ederdi. Neredeyse üç yıldır oradaydım, birçok kez kaçmayı düşünmüştüm ama her seferinde önüme bir engel çıkmıştı. Sık sık tüfeğimi alır, av peşinde ormanda dolaşmaya çıkardım. Bundan çok zevk alırdım. Bir gün yine her zamanki gibi tüfeğimi, içinde bir *quart brandy* dolu matarayla biraz azık olan küçük sırt çantamı, bir de kaptanın köpeklerinden birini alarak ormana gittim. Ormanda her zaman gittiğimden daha ileriye yürüdüm. Akşama doğru hava bulutlandı ve fırtına işaretleri gözüktü. O zaman, daha önce eve

dönmediğim için üzüldüm. Ama, dedim kendi kendime, iki günü avla geçirdim madem, bunu da geçiririm. Karanlık basınca küçük bir kamp kurdum, ateş yaktım, biraz *brandy* içip bir şeyler yedim, köpeğimi doyurdum ve yatıp uyudum. Bir güzel kestirdikten sonra kalktım, ateşe odun attım, biraz daha *brandy* içip yeniden yattım ve sabaha kadar uyudum. Sonra Fransız *brandy*'sinden biraz daha içtim, kahvaltı ettim ve av aramaya çıktım. Yaklaşık saat 10'a kadar yürüdüm; hava hâlâ bulutluydu. Sonunda öylesine kafam karıştı ki, cep pusulamın yolunu şaşırdığını sandım; ama mantığım, pusulanın değil, benim yolu şaşırdığımı söylüyordu. O sırada kaptanımdan 30 mil kadar uzakta olduğumu tahmin ettim. Eve bir daire çizerek ulaşacak, mümkünse evvelce aştığım o korkunç dağları geçmek zorunda kalmayacaktım. Kuzeydoğu yönünde [8] ilerledim; bir mil kadar gittikten sonra, bence dişi güzelliğinin, Havva anamızdan bu yana doğmuş olan en kusursuz, en kâmil örneğiyle karşılaştım. Yalnızca güzelliği değil, orada ne aradığı da beni çok şaşırtmıştı; beni görür görmez bir çığlık attı ve bayıldı. Bu kadar güzel birinin hayatını kurtarabilmek ümidinin verdiği büyük hevesle yardımına koştum. Su bulamadım ama şakaklarını ve burnunu biraz *brandy* ve akmalarını önleyemediğim gözyaşlarımla yıkadım. Yirmi beş dakika kadar sonra, konuşabilecek düzeyde kendine gelmişti. İlk sözleri, "Lütfen beyim, beni efendime geri vermeyin, hayatıma siz son verin" oldu; sonra yine bayıldı. Nedenini bilmediğim bu sözleri beni kalbimden yaraladı. Gene eski ilacıma, *brandy*'me başvurdum. Yine kendine geldi ve benden, efendisinin orada olduğunu nasıl öğrendiğini söylememi rica etti; geri götürülmektense orada ölmeyi tercih ettiğini sözlerine ekledi. Ben de efendisini tanımadığımı, orada görünceye kadar da onun varlığından bile haberdar olmadığımı söyledim. O halde niçin ve nasıl oraya geldiğimi sordu. Ben de kırları görmek ve avlanmak için ormana geldiğimi, onu bulduğum için çok mutlu olduğumu söyledim. "Aziz beyim" dedi, "benim gibi zavallı talihsiz bir kızı suiistimal etmeyecek kadar bilge ve soylu bir beyefendiye benziyorsunuz." Niyetimin ona en küçük bir zarar vermek değil, tersine elimden gelen her türlü iyiliği yapmak olduğunu söyledim, başına gelen felaketleri ve bu vahşi yerlere nasıl düştüğünü anlatırsa çok minnettar olacağımı belirttim. "Efendim" dedi, "bütün istediklerinizi iffet sınırla-

rı dahilinde elimden geldiğince karşılamak beni mutlu edecektir. Öykümü dinlemeyi dilediğinize göre, çok üzücü olmasına, ne sizin, ne de herhangi bir başkasının ilgisini çekemeyeceğini bilmeme rağmen size anlatacağım. Adım, beyim, Polly Davis'tir."

[9] İngiltere'de, Devenshire'de doğdum. Orduda albay olan babam, İspanyollarla Fransızlar'ın Cebelitarık hisarını kuşatmalarından[5] kısa bir süre sonra, birliğiyle birlikte oraya gönderildi. Yalnız iki kız çocukları olan ebeveynim eğitimimize çok özen gösterdiler, on dört yaşıma geldiğimde Leghorn'da yaşayan zengin halamın yanına gönderdiler. Henüz denize açılalı altı saat olmamıştı ki, Cezayirli bir korsan gemisiyle karşılaştık. Gemimizi ele geçirip hepimizi esir etti ve Cezayir limanına götürdüler. Hafızam yanılmıyorsa bu 7 Eylül 1790'da oldu. Kaptan beni satışa sunmadı, arabasıyla kentten yaklaşık dört mil uzaklıktaki evine götürdü. Çok geçmeden beni çok güzel ve son derece süslü olan kadınlarının bulunduğu hareme soktu. Kendi deyimiyle "güzelliğimi" övüyor, iki yıla kadar hayatında gördüğü en güzel kadın olacağımı söylüyordu; bana başka güzel şeyler daha söyledi ve eğer büyüyüp onu mutlu edersem, onun da beni ne kadar mutlu edeceğini anlattı. Esir edildiğimiz andan itibaren derin bir üzüntüye kapılmıştım; ne onun, ne de bir başkasının söyleyeceği herhangi bir şey beni teselli edebiliyordu. Annemle babamı bir daha görebileceğimi sanmadığım için, efendimin sözünü ettiği zamana gelmeden önce öleceğimi umuyordum. Efendim bana dillerini ve âdetlerini öğretmek için çok çaba sarfedilmesini emretti. Yiyecek, içecek, güzel giysiler açısından hiçbir eksiğim yoktu; ama efendim sık sık beni dairesine çağırttırıyor ve o zaman çok kaba davranıyordu. Bazen davranışları öylesine şehvetli oluyordu ki, onun huzurunda olmaktan korkuyordum. Yaklaşık iki sene boyunca durum böylece devam etti. Bu sırada babam beni kurtarmaya çalışmış, kırk bin dolar fidye teklif etmesine rağmen başaramamıştı. Cezayir'e gönderilen elçilerden birini görmek mutluluğuna eriştim; ama yalnız kaldığımız zaman ona kaptanın kaba davranışlarından söz edersem öldürülmekle tehdit edilmiştim. Elçiden anne-

5 Asırlar boyunca Cebelitarık defalarca kuşatılmıştır; burada, tarihe "Büyük Kuşatma" olarak geçmiş olan on dördüncü ve son kuşatma söz konusudur ki, 1779–1783 yılları arasında sürmüş, İspanyol ve Fransız ordularının sayıca çok daha güçlü olmasına rağmen İngiliz'lerin zaferiyle sonuçlanmıştır. Cebelitarık'ta kayanın içine oyulmuş olan meşhur siperler bu kuşatmadan kalmadır.

min durumumdan dolayı neredeyse çılgına döndüğünü, [10] fazla yaşamasının beklenmediğini öğrendim. Bu durum üzüntümü ve duygularımdaki karmaşayı daha da artırdı. İki yıl kadar tutsak kaldıktan sonra, bir gün, efendim beni dairesine çağırttı. Odasına girer girmez de bütün öteki hizmetkârların dışarı çıkmasını emretti. Olacakların korkusuyla zavallı kalbim tir tir titriyordu. Galiba duygularımı sezdi, alçak sesle "Polly, buraya gel ve yanıma otur" dedi. Titreyen adımlarla yanına gittim. Divanı yanına çekti, "Otur" dedi. Oturdum. "Eh, Polly" dedi, "kadınlığa erişmeni özlem dolu bir sabırsızlıkla bekledim, hayatını, ülkemizde olabileceği kadar mutlu kılmak için hiçbir şeyi esirgemedim. Şimdi de beni memnun etmek, beni yeryüzünün en mutlu adamı yapmak senin elinde. O halde sakın mazeret saymağa, laf kalabalığına getirmeye çalışma, çünkü bunları asla dinlemeyeceğim." Şaşkınlıktan o kadar donakaldım ki, neredeyse bayılacaktım. Duygularımı idrak edince "Hadi hadi, bırak bu çırpınışları" dedi, "irkilme, çırpınma yok; emirlerime uyulacak; bu nedenle iç çekmelerini, gözyaşlarını bir kenara bırak, sana hiçbir faydaları dokunmayacak." Biraz kendime gelince ona dedim ki, "Aziz kaptan, yalvarırım acıyın önünüzdeki zavallı ve çaresiz masumeye ve size hiçbir kazanç sağlamayacak, oysa bir kadının sahip olduğu övgüye değer her şeyi bu bakirenin elinden alacak şekilde habis ve aşağılık bir davranışta bulunmayın. Aziz efendim, meşru olan her konuda size itaat etmeye hazırım; ama bizzat Tanrı tarafından tayin edilmiş bir kurum olan evlilikten önce erkeklerle kadınların cinsel ilişkide bulunması meşru değildir; üstelik bir erkeğin birden fazla karıya hakkı yoktur, Ahd-i Cedid'de buna izin verilmez, tam aksi buyrulur." "Yani, Polly" dedi kaptan, "bu Ahd-i Cedid akidenle, iffetinle, faziletinle, yok bilmem hangi Allah'ın belası şeyinle vaaz vererek beni bu arzumdan vaz geçirebileceğini mi sanıyorsun? Hayır, fikrimi değiştiremezsin. Bizim Kuran'ımız senin Ahit dediğin o nesneden çok üstündür ve bir erkeğin istediği kadar karıya ve cariyeye sahip olmasına izin verir.[6] Dolayısıyla, bu zırvaların boşuna." Sonra "Gel" dedi ve beni yatağa götürmek üzere elimi tuttu. Bütün gücümle direndim, [11] ama bir işe yaramadı. Beni yatağın üzerine fırlattı ve o kadar kaba davrandı ki bütün gücümle çığlık attım; bunun üzerine çok kızdı ve

6 Bilindiği gibi Kuran-ı Kerim bir erkeğin en fazla dört kadınla evlenmesine cevaz verir.

bana bir daha böyle ses çıkarmamın hayatıma mal olacağını bildirdi. Ben de ona söylediklerinin beni korkutmadığını, çünkü bu şekilde bekâretimi kaybetmektense hançerini kalbime saplamasını tercih ettiğimi belirttim.

Kendi deyimiyle "kibarlığıma" sövdü ve amacına ulaşacağına yemin etti, sonra da uzun süre elinden gelen bütün çabaları sarf etti. Birkaç dakikada bir, isteklerine boyun eğmediğim taktirde beni anında öldüreceği tehdidini savuruyordu. Ona, ne kadar çabuk gelirse gelsin, ölüme aldırmadığımı, kucaklamalarına teslim olmaktansa hemen orada ölmeyi tercih ettiğimi söyledim. Neredeyse son nefesimi vermek üzereydim ki, durdu. Kendimi çok kötü hissettiğimi, beni bırakmazsa ancak birkaç dakika daha yaşayabileceğimi söyledim. Çıngırak çaldı, bir iki hizmetkâr içeri girdi; onlara şarapla şekerleme getirmelerini buyurdu. Beni yiyip içmeye zorladı, ben de elimden geldiğince buna uydum. Hizmetkârlar çıktıktan sonra, gerekirse dört hizmetkârının beni hareketsiz tutmasıyla arzusunu mutlaka yerine getireceğini, onlara çırılçıplak görünmektense kendisine teslim olmamın benim için yeğ olacağını söyledi. Ben de ona, eğer barbarlığı böyle bir zalimliğe elveriyorsa, adil Tanrı'nın müstahak olduğunu vereceğini söyledim. Beni harem dairesine gönderdi, o zamandan beri de onu görmedim. Haremdeki kadınlar, kaptanın bana nasıl davrandığını, neden bağırdığımı sordular. Kaptanın kaba davranışı dolayısıyla bağırdığımı söyledim. "Ya ona boyun eğersin, ya da seni öldürür" dediler. "Ona teslim olmayan birçok kadını öldürmüşlüğü vardır. Senin hayatını kurtaran, sadece güzelliğindir; ama kölelerini yardıma çağırmak zorunda kalsa bile, amacına ulaşacak ve sana sahip olacaktır." Bundan yaklaşık iki saat sonra bahçede yalnız dolaşırken hadımağaların başı yanıma geldi ve dedi ki: "Küçük hanım, efendimizin size çektirdiği acıya bizzat tanık oldum. Durumunuza çok acıyorum, kurtulmanıza yardımcı olmak istiyorum, yeter ki yakalandığınız taktirde adımı gizleyeceğinize söz verin." Onu asla [12] ele vermeyeceğime söz verdim. O gece beni dışarı çıkardı ve çok uzaklardaki dağlara kaçmamı tavsiye etti. Bu arada kendisi duvarın üzerinden bir ip merdiven sarkıtacak, böylece oradan kaçtığım sanılacaktı. Bütün gücümle kaçtım ve bu dağa ulaştım. Kayaların içinde uygun bir mağara buldum, neredeyse iki yıldır burada yaşıyorum. Gelin, evimi görün.

Onu izledim, beni büyük, kuru bir mağaraya götürdü. Ağzı dört ayağı geçmiyordu, içiyse 30 ayak uzunluğunda ve 12 ayak genişliğindeydi. İçeri girdikten biraz sonra, bulunduğumuz yerin yaklaşık bir mil güneydoğusunda eski bir ekili alan bulduğunu, orada sıcak iklimde yetişen her türlü meyve bulunduğunu söyledi –örneğin portakal, limon, üzüm, incir, *soursop*,[7] Amerikan zerdalisi, muz, planten, tatlı patates, enginar ve daha birçok meyve– ve onları yiyerek yaşadığını anlattı. Ateşi biri yaş, diğeri kuru iki dal parçasını birbirine sürterek yaktığını, gece vahşi hayvan korkusundan mağaranın ağzında her zaman ateş bulundurduğunu söyledi. Ama şimdiye dek bir saldırıya uğramamıştı. O eski çiftlikten yaban otu toplamış, kendine rahat bir yatak yapmıştı. Giysileri orada bu kadar uzun zaman kalmış birinden beklenmeyecek kadar sağlamdı, ama ayakkabıları yoktu, ormanda bulduğu yapraklarla ağaç kabuklarını ayaklarına dolamıştı.

Daha sonra benden kendi öykümü ve korsanların arasına nasıl düştüğümü anlatmamı istedi.

Ben de daha önce bu mektupta yazmış olduğum öykümü anlatarak onu tatmin ettim. Bana, özgürlüğümün yanı sıra hatırı sayılır miktarda para da bahşetmiş olan talihimi övdü. "Tanrı'nın inayeti size çok cömert davranmış" dedi, "siz de O'nun müdahalesini takdir ve minnetle karşılamalısınız." "Haklısınız küçük hanım" dedim, "ve beni en çok sevindiren, bu zulüm ve gaddarlık ülkesinden sizi kurtarmak kudretine nail olmam." "Ah, aziz efendim" dedi, "bütün paranız beni kurtarmaya yetmez; üstelik, beyefendi, benim için varlığınızdan olmanızı hiç istemem; çünkü gerçekten de kimsenin ilgisine asla layık değilim."

[13] Ona dedim ki, eğer on bin *guinea* param olsaydı ve de onu kurtarmanın tek yolu o parayı fidyesi niyetine ödemem olsaydı, seve seve verirdim. Ama kurtuluşumuzu sağlayacak bir düzen akıl etmiştim ki, hiç para ödemeden, fidye vermeden, özgürlüğümüzü satın almadan hem biz, hem de benimle aynı gemide yakalanan dört başka tutsak kurtulacaktık. Gemimiz şimdi bizi tutsak etmiş olan kaptanın mülküydü ve halen denizdeydi, ama pek yakında

7 Meyvası dikenli bir ayvayı andıran tropikal bir bitki; Türkçesini Armenag K. Bedevian'ın *Illustrated Polyglottic Dictionary of Plant Names*'inde bile bulamadım, herhalde yoktur.

iyi yükle geri gelecekti. Niyetim, eğer mümkün olursa, gemimizi ondan izinsiz almaktı, nasıl o bizden izinsiz almış idiyse.

Prens'in, yani Dayı'nın, doğum günü yaklaşıyor; genellike o günü zilzurna sarhoş oldukları bir eğlenceyle kutlarlar; o sırada diğer dört tutsakla birlikte görülmeden kaçmayı umuyorum. Ama küçük hanım, sizi burada bırakıp gidemem; öyle yapacak olsam, aklım burada kalır, huzurum kaçar, bir daha güneşin altındaki nimetlerden haz duymam mümkün olmaz.

Şimdi, eğer talihinizi bana emanet etmek isterseniz, sanırım ki, aziz hanımefendi, hepimizin kaçışını sağlayabilecek bir tasarım var. Beni büyük dikkatle dinledi ve sonunda "Aziz efendim" dedi, "benim yüzümden size bir zarar gelecek olursa, kendimi asla affedemem." "Lütfen küçük hanım" diye cevap verdim, "bu konuda hiçbir şey söylemeyin, yalnızca gitmek istiyorsanız, bana bildirin." "Evet" dedi, "bütün kalbimle; çünkü bedenim geride kalsa bile kalbim sizinle gidecektir." "Peki, size planımı anlattım, siz de erkek kıyafetine bürünmeyi kabul etmelisiniz. Sizin için ülkenin âdetlerine uygun bir erkek kıyafeti tedarik edip dört gün içinde buraya getireceğim. Şehirde arkadaşım olan bir Yahudi var, kendisinden istersem derhal böyle bir kıyafet hazırlayacaktır. Eğer kabul ederseniz size para verip, benim bir arkadaşım olarak onun evinde kirada oturmanızı sağlarım. Kaçmaya hazır oluncaya kadar orada kalabilirsiniz. Her gün gelip sizi görür, gemiyle ilgili öğrendiğim her şeyi size anlatırım.

"Ah, aziz efendim" dedi, "size mutlaka yukarıdan bilgelik ihsan edilmiş; yoksa böylesine akıllı bir plan tasarlayamazdınız." Sonra kaçmak için uygun göreceğim her plana uyacağını söyledi. [13] Konuşmamız bittiğinde o kadar geç olmuştu ki, geceyi orada geçirdim. Bana rahat bir yatak yaptı, sabahleyin kalktığımızda beraber kahvaltı ettik. Sonra elini öpüp oradan ayrıldım. Pusulamı en kısa yoldan eve gidecek biçimde ayarladım ve bütün yol boyunca çalılara, ağaçlara işaretler koydum. Derhal dostum Yahudiye gidip, ona bir arkadaşım için tepeden tırnağa bir erkek kıyafeti istediğimi, bu kıyafeti giyecek olan kişinin onun en büyük oğluyla aynı boyda olduğunu söyledim. Tarif ettiğim bir kişiye uygun olabilecek, her türden, en az elli kıyafeti olduğunu söyledi. Bunların arasından çok kibar bir kıyafetle, iki çift ayakkabı seçtim. Bir *quart brandy*, bir *quart* şarap ve bol yiye-

Resim 22. "Berberistan'da bir Hıristiyan köle olan Mağripli genç kız." Nicolas de Nicolay'nin *Les quatres premiers livres des navigations et pérégrinations orientales* başlıklı eserinden F. [François] Jollain'nin (1641?–1704) gravürü.

Gabriel Esquer, *1830–1930, Collection du Centenaire de l'Algérie: Iconographie historique de l'Algérie, depuis le XVIe siècle jusqu'a 1871* (Paris: Librairie Plon, 1929).

cek de alarak doğruca sevgili hanımıma koştum. Oraya dört değil, üç günde ulaştığımda, beni gördüğüne pek çok sevindi. Ellerini ellerimin arasına alıp öptüm; yüzü kızardı, ben de bu cesaretim için özür diledim, bu suçun nedeninin kendisi olduğunu söyledim. Yanakları yine hafifçe kızardı, her zaman iyilikten çok zarar verdiğini söyledi. Mağaradan çıkıp, yeni giysilerini giymek üzere onu yalnız bıraktım. Yarım saat sonra geri geldiğimde, hayatımda görmüş olduğum en mükemmel, en yakışıklı küçük beyefendiye dönmüştü. Ama erkek kıyafeti giymenin onu utandırdığını fark ettim; kadın olduğunu bildiğimi bilmek, yanaklarını gül gibi kızartmıştı. Eğer herkes benim gibi gerçek cinsiyetini bilseydi, o elbiseleri asla giyemeyeceğini söyledi. Ona kısa süre içinde alışacağını, kendini daha iyi hissedeceğini söyledim. Getirdiğim kahvaltılıkları yiyip, biraz da şarap içtikten sonra yola çıktık ve ertesi gece Yahudinin şehirdeki evine ulaştık. "Herhalde, beyefendi" dedi Yahudi, "geçen gün sözünü ettiğiniz arkadaşınız bu." "Evet efendim" dedim, "öyle ve eğer bana bir iyilik yapmak isterseniz, bir süre yanınızda kiracı olmasına izin veriniz." "Tabii" dedi dostum, namuslu birisiyse, istediği kadar kalabilir." "Buna kefilim" dedim. "Pekâlâ" dedi Yahudi, "hiç endişelenmiyorum, [15] zira namuslu olmayan birisini tavsiye etmeyeceğinizi biliyorum." "Tamam" dedim, "iyi geceler Bay Davis. Yarın sizinle burada görüşürüz." "İyi geceler efendim" dedi sözde Bay Davis.

Eski kaptanımın evine gidip, akşam yemeğimi yedim. Az sonra kaptan bulunduğum odaya gelip "John" dedi, "önerin üzerine satın aldığım gemimin Mısır'dan, Doğu Hint ipeklileriyle yüklü olarak dönmekte olduğunu öğrendim. Yakında buraya ulaşacağını ve mürettebatının Prens'in doğum günündeki eğlencelere katılabileceğini umuyorum. Eğer yetişirlerse, hayatlarının en çılgın sarhoşluğunu yaşayacaklarına emin olabilirsin." "Tabii" diye cevap verdim, eğer geminin yükü söylendiği kadar zenginse, bunun masrafını rahatlıkla karşılayabilirsiniz." "Öyle" dedi kaptan, "her hizmetkârıma içebildiği kadar şarap verilecek. Söyle, Vandike, Kuran'ımızda yazdığı gibi şarap içmek sence günah mıdır?" "Sanırım" dedim, "Peygamber'in kastettiği hiç şarap içmememiz değil de, aşırı içmeyi alışkanlık haline getirmemizdi."[8] "Doğru söylüyorsun Vandike, ben de bu konuda böyle düşünüyorum. Gel oğlum" dedi kaptan, "bize üç dört şişe getir; yete-

rince şarabım var." Böylece yatma zamanına kadar içtik. Ertesi sabah kahvaltı biter bitmez tam dışarı çıkıyordum ki, kaptan "John" dedi, "ziyafet günümüzde burada olmalısın." "Tabii efendim" dedim, "hangi gün olduğunu bilirsem." "Tam üç hafta sonra" dedi kaptan. "Tamam efendim" dedim, "hatırlamaya çalışacağım. Peki, kaptan, acaba sizce o uzun süredir kur yaptığım hanımla evleneyim mi?" "Mutlaka" dedi kaptan, "İngiliz parasıyla 50.000 *pound* serveti vardır en azından; o parayla iyi bir haremin olabilir."[9] "Ama" dedim, "ondan başka bir karı ya da cariye almamam gerektiğini söylüyor." "Ha, ha! bir kez evlendikten sonra, hiçbir şey yapamaz. Karım da biz evlenmeden önce aynı hikâyeyi anlatıyordu, ama evlendikten sonra ona neyin ne olduğunu öğrettim." Sonra kaptandan ayrılıp doğruca Yahudinin evine gittim, dostumu sordum ve odasında olduğunu öğrendim. Oraya gidip [15] kendisini buldum ve "İyi sabahlar Bay Davis" dedim. Kızardı, "Ah, aziz efendim hepsi kadın olduğumu biliyor" dedi. "Nereden biliyorsunuz sizi kadın sandıklarını?" "Çünkü, efendim, hepsi bana tam bir kadına baktıkları gibi bakıyorlar."[10] "Hayal kuruyorsunuz, azizim. Şüphesiz size çok bakıyorlardır; siz böyle güzel olunca, kim bakmaz ki?" "Pohpohçuluğa lütfen hemen son verin, bu saçmalıklarınızla insanları kibirli yapacağınızı sakın sanmayın." "Sevgili kızım" dedim, "bu ailenin kadın olduğunuz konusunda en küçük bir fikri yok; bu nedenle lütfen müsterih olun, ben de size iyi bir haber vereyim." "Aziz efendim, iyi olan nedir?" diye sordu Polly. "Eski

8 Alkollü içkilerin yasaklanmasının nedeni gerçekten de sarhoşluğa yol açmalarıysa da, Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerin iniş sırası göz önünde bulundurulduğunda, tedricen mutlak bir yasaklamaya doğru gidildiği anlaşıldığı gibi, "Çoğu sarhoşluk veren şeyin azı da haramdır" (Tirmizî, "Eşribe" 3) gibi hadisler de içki yasağının mutlak olduğunu teyid etmektedirler. Bkz. Mustafa Baktır, "İçki (İslam'da)" maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı, *İslam Ansiklopedisi*, c. 21.

9 İslam hukukuna göre evlenen bir kadın, mülk sahibi olmak hakkını muhafaza eder; buna karşılık geçmiş devirlerde Batı ülkelerindeki kanunlar, genellikle evlenen kadınların mülklerinin kocalarının idaresine geçmesini öngörmüşlerdir. Yani buradaki sözler İslam toplumlarında kadınların durumunu eleştirmek gayesini gütmekle birlikte, aslında çok Batılı bir bakış açısından yazılmışlardır.

10 Okurlar benzer sözlerin Mrs Villars anlatısında da sarfedildiğini hatırlayacaklardır. Birçok anlatıda tekrarlanan "erkek kıyafetine bürünmüş kadın" motifinin toplumsal cinsiyet sınırlarını zorlayıcı (İngilizce feminist kaynaklarda kullanılan tabirle "*gender-bending*") niteliği bir yana, burada "öteki'nin cinselliği" konusunda üstü kapalı bir şekilde fikir yürütüldüğü; bu sözlerin, Batı dünyasında eşcinselliğin belirli bir davranışlar kümesi olmaktan çıkarılıp farklı bir kimlik olarak tesis edilmekte olduğu bir ortamda, "öteki'nin ötekileştirilmesi" işlevini gördüğü göz önünde bulundurulmalıdır.

kaptanım bana, bizden alınan geminin Hint ipeklileri yüklü olarak Mısır'dan dönmekte olduğunu ve doğum günü eğlencelerinden önce buraya geleceğinin beklendiğini söyledi. Eğer o çılgın geceden önce gelirse, hemen o gece sabah olmadan yola koyulmayı planlıyorum –yani bundan tam üç hafta sonra. kaptan o gün hizmetkârlarının istedikleri kadar şarap içebileceklerini söyledi; dolayısıyla hepsinin zilzurna sarhoş olacağını tahmin ediyorum. İşte o arada kaçmayı düşünüyorum. O gün gelmeden dört tayfa arkadaşıma haber ileteceğim ki, ziyafet gününde hazır olsunlar. Kaptandan kendi onayları olmadan onları sefere göndermemesi için tam da bu nedenle söz almıştım. Onlara kaçma planımı anlattım, sadece uygulamak için uygun bir fırsat bekliyordum.

Sözlerimi bitirince o cezbedici güzelin gözleri neşeyle parıldadı ve gözyaşları yanaklarından süzülerek "Ah, Bay Vandike" dedi, "Tanrı bana böyle bir dost lütfettiği için ne kadar mutluyum! Girişiminizde başarılı olmanız için Tanrı'ya dua edeceğim, O'nun da yardımcı olacağına eminim. Ve bir kez daha şefkatli anne babamı görme mutluluğuna erişmem için dua edeceğim." Onu yüreklendirmek için hemen hemen her gün kendisiyle birlikte oldum. Bir gün ona dedim ki: "Sevgili Polly'ciğim, eğer kaçabilmek mutluluğuna erişirsek, eve vardığınızda giymek için bir kadın elbisesine ihtiyacınız olacak. Size bu ülkenin giysilerinden birini alacağım, bir zamanlar tutsak olduğunuzu hatırlamak için onu saklayabilirsiniz." [17] "Aziz Bay Vandike" diye cevap verdi, "lütfen asla karşılık veremeyeceğim bu iyilikleri yapmaktan kendinizi men ediniz. İyiliğiniz kalbime acı veriyor." "Ah, sevgili Polly" dedim, "eğer size elimden geldiğince yardım etmenin bana ne kadar mutluluk verdiğini bilseydiniz, bu yakınmalara son verirdiniz; çünkü, sevgili Miss Davis, yaptıklarımın karşılığını, sizin gibi muhtaç ve de layık olan birine birazcık yararlı olabilmemi mümkün kılan Tanrı'nın iyiliğine inancımla alıyorum." "Pekâlâ" dedi Polly, "bundan böyle hiçbir şey söylemeyeceğim, iffet sınırları içinde size hiçbir konuda karşı çıkmayacağım. Soylu zihniniz, lekesiz bir şerefin red edeceği hiçbir şeyi talep etmeyeceği gibi, ruhunuz yardımseverlikle dolu." "Polly" dedim, "beni pohpohçulukla suçladığınızı hatırlıyorum; şimdi bu hak etmediğim övgüleri bana yağdırdığınızda ne düşünüyorsunuz acaba?" Sonra Yahudiye gi-

dip, en iyi İran ipeğinden bir kadın elbisesi istediğimi söyledim; bana böyle bir giysi tedarik edebileceğini söyledi; ben de sanırım ömrümde gördüğüm en değerlisinden koyu kırmızı bir elbise seçtim. "Herhalde" dedi Yahudi, "bu uzun süredir kur yaptığınız hanım için olmalı; doğru bir şey yapıyorsunuz, çünkü hem çok güzel, hem de çok zengin. Ne zaman evlenmeyi düşünüyorsunuz?" "Size söyleyemem, beyefendi" dedim. Sonra sevgili Polly'me gidip elbiseyi giymesini istedim; dışarı çıktım, o da kapısını kilitledi. Bir saat kadar sonra döndüm, kapıyı çaldım ve içeri girmek için izin istedim. Polly kapıyı açtı ve odaya girdim. Hayatımda hiçbir güzellik beni o kadar şaşırtmamıştı. Gerçekten bir melek gibiydi, gözyaşlarımı tutamadım. Aynada kendisine baktığında biraz şaşırdığını fark ettim; gözyaşları yanaklarından süzüldü. Elini alıp, dudaklarıma götürdüm. "Ah, efendim" dedi, "güzellik yüzeyseldir, insanın ölçüsü ruhudur. Fani bedenlerimizden hiçbir zaman gurur duymamalıyız, çünkü çok geçmeden mutlaka kurtlara yem olacaklardır." "Doğru, sevgili kızım" dedim, "ama bu yaşamı ve doğanın güzelliklerini seviyoruz." "Neyse" dedi, "bu elbiseyi, bir gün babamın malikânesinde giymek umuduyla şimdilik bir kenara koyacağım."

[18] Her gece eski kaptanımın evinde kalıyordum; şarap içiyor, çok neşeli anlar geçiriyorduk. Tasarımı gemi arkadaşlarıma ilettim; onlar da kaptanın kölelerinden beşinin bizimle birlikte kaçmak istediğini, hepsinin aynı çiftlikte çalıştığını, kölelerin çifter çifter birbirlerine zincirli olduğunu, kendilerinin ise bu cezadan ancak sayemde kurtulduklarını bildirdiler. Onlara mümkün olursa öteki köleleri de yanımıza alacağımızı söyledim, ama bize ihanet edilmesi ve planımızın boşa çıkması endişesiyle onlara bir şey dememelerini tenbih ettim.

Nihayet ziyafet günü geldi. Her yerde neşe, eğlence vardı. Bir yandan çalgıcılar havayı neşelendirirken, kaptan köleleri çağırıp şarap, *brandy* ve iyi bir kahvaltı verdi. Geminin liman sularına girdiği ve ters esen rüzgâra karşı şehre doğru ilerlediği haberi gelince, kaptan "Harika haber!" diye bağırdı. "Gel Vandike" dedi, "gemiye alışıksın; dört eski denizci arkadaşınla birlikte benimle gel. Büyük sandalımı alıp tekneye gider, onu şehre getiririz." "Büyük memnuniyetle" dedim. Yola çıktık ve iki saat sonra gemiye ulaştık. Derhal ipleri sağlamlaştırdık, bütün yelkenleri rüzgâra göre ayarla-

dık. Dümene bizzat ben geçtim ve saat 12 olmadan sağ salim kaptanın rıhtımına yanaştık. Sevinç naraları attık, *Lovely Lass*[11] gemisinin[12] şerefine (geminin adı buydu) kadeh kaldırdık. Kaptan geminin mürettebatını evine davet etti, orada herkesin sarhoş olduğu güzelce bir şenlik vardı. Geminin kaptanı eski kaptanıma taşıdığı malların 53.000 *pound*'un üzerinde değeri olduğunu söyledi. Şansımız yaver gitmiş" dedi kaptan, "için çocuklar, yeterince para kazandım ve eğlence bitinceye kadar da bütün hizmetkârların prangalarını açın." Kısacası, eski âdetleri üzere dehşet verici bir sefahat âlemine daldılar. Akşamın onuna kadar ben de onlarla birlikteydim, kaptan aşırı içki içip sızana kadar. Çalgıcılar çalmaya devam ediyor, kimileri raksediyor, [19] kimileriyse yerlerde kendi kusmukları içinde sürünüyorlardı. Daha önceden gemi arkadaşlarıma diğer beş tutsağı da yanlarına alarak Yahudinin evine gitmelerini, orada bulunan Bay Davis adındaki arkadaşımı sormalarını, kendisine az sonra orada olacağımı ve her şeyin hazır olması gerektiğini söylemelerini tenbih etmiştim. Kaptanın derin bir uykuya dalmış olduğunu görür görmez hızla gemiye gittim; onu bıraktığım gibi buldum, içinde hepsi kör kütük sarhoş üç kişi olduğunu gördüm. Bir mum alarak ambara indim, orada bol miktarda odun, su, yiyecek, mum, bir de eski iletkimi buldum. Hızla Yahudinin evine koştum, Bay Davis'in yanına çıkmak için mum istedim. "Ama Bay Davis'in yanında bazı ziyaretçileri var" diye cevap verdi. "Evet, biliyorum, onlarla birlikte yürüyüşe çıkmak istiyorum." "Herhalde hanımınızı görmeye gideceksiniz" dedi Yahudi. "Nereye kadar gideceğimizi bilmiyorum" dedim ve yukarı çıktım. İşaretim üzerine hepsi peşimden geldiler. Gemiye gittik, orada üç sarhoş adamı bulduk, derhal yelkenleri açıp yola çıktık ve üç gün sonra Cebelitarık'ta demir attık. Teknedeki üç sarhoş adam Portekizli'ydi ve bizimle birlikte kaçmış olmaktan memnundular. Yelkenleri indirir indirmez adamlara, geminin müsadere edilip bize ödül olarak kaydedilmesi için Amiralliğe gideceğimi, eğer onlara ihtiyacım olursa geri geleceğimi ya da onları çağırtacağımı, Bay Davis'iyse yanıma alacağımı söyledim. Sevgili Polly'm ile birlikte karaya çıktık ve doğruca babasının yarım mil kadar uzaklıktaki evine gittik. Polly yolu biliyordu

11 "Güzel kız." (Çevirenin notu.)

12 Buradaki özgül terim snow olup, ön ve ana direklerine ilaveten bir de ana direğine iliştirilmiş bir ek direği olan, manevra kabiliyeti yüksek bir Avrupalı yelkenli çeşididir.

ve üstündeki erkek giysilerini muhafaza etmişti. Ebeveynine –eğer yaşıyorlarsa– kendisini birden tanıtmamasını, kapılacakları şaşkınlığın onlar için tehlikeli olabileceğini söyledim. Yolda giderken bir beye Albay Davis'in evini ve ailenin halini sordum. Yolu gösterdi, ailenin ise iyi olduğunu, sadece yaşlı hanımın, dört yıl önce Cezayirliler tarafından esir alınan kızının üzüntüsünden neredeyse ölmek üzere olduğunu belirtti. Sonunda yokuşu çıkıp eve ulaştık, kapıyı çaldık ve bir erkek sesi tarafından içeri buyur edildik. [20] İçeri girdiğimizde albayı ilk odada bulduk. Birkaç nezaket cümlesi teatisinden sonra Albay "Beyler, sanırım üstünüzdekiler Cezayir giysileridir, değil mi?" diye sordu. "Evet efendim" dedim, "döneli ancak üç gün oldu." "Orada esir miydiniz?" "Evet efendim, üç senedir." Bu arada hizmetkârlardan biri yaşlı hanımın odasına gitmiş, öteki odada Cezayir'den kaçmış iki tutsak olduğunu haber vermişti. Kadın hızla çıkıp bulunduğumuz odaya geldi, tam o sırada Albay "Beyler, o ülkede Polly Davis adlı birinden söz edildiğini duydunuz mu?" diye sordu. "Evet" dedim, "kendisiyle tanıştım." "Öyle mi, efendim? Ah, size nasıl olduğunu sormaktan çekiniyorum, başına bir felaket gelmiş olabileceği korkusundan." Artık Polly patlamak üzereydi, gözyaşları yanaklarından süzülüyordu. Bunun farkına varan ailesi "Gürbüz ve yakışıklı bir gençsiniz, neden böyle ağlıyorsunuz?" diye sordular. Polly "Ah" dedi, "o barbarların arasında çektiğim acıları hatırlamaktan kendimi alamıyorum." Bu arada yaşlı anne, kızının sesini tanıdığını hissetmişti.

"Ah! Kulağıma gelen Polly'min sesi mi, değil mi?" diye haykırdı yaşlı hanım, "Söyleyin, lütfen söyleyin bana eğer oysa, sevgili çocuğumun yüzünü bir kere daha görüp görmediğimi bileyim!" Polly "İzin verir misiniz, Bay Vandike?" diye sordu; "Evet, söylemelisiniz." Kalktı, güçlükle yürüyerek kendini annesinin kollarına attı. "Sevgili anneciğim, benim, uzun süredir kayıp olan kızın Polly. Kaçmak için bu kıyafeti giymek zorunda kaldım, ama yanımda kadın giysileri de var, izin verirseniz eski odama gidip değişeyim." "Git canım" dedi annesi, "ama önce bana sana üzerindeki giysileri vermek iyiliğini gösteren kişinin kim olduğunu söyle." "İşte bu adamdır, Kaptan Vandike." Polly odasına gitti ve yarım saat sonra döndü. Bütün bu konuşmalar boyunca birbirlerine sarılmış ve sevinç gözyaşlarına

boğulmuşlardı; o kadar ki, ne dedikleri zor anlaşılıyordu. Polly giyinirken annesiyle babasına efendisinden çektiklerini ve onu nasıl ıssız bir yerde bir mağarada bulduğumu anlattım. Ayrıca üç yıl önce benden alınan gemiyle nasıl kaçtığımızı, henüz dört gün önce Mısır'dan Hint ipeklileri, baharat, siyah ve yeşil çay yüklü olarak dönmüş olduğunu, yükün faturasına baktığımda toplamın 53.500 *pound* olduğunu gördüğümü aktardım.

"Şimdi, efendim" dedim albaya, "benimle birlikte Amiralliğe gelirseniz çok minettar olacağım, çünkü gemiyi müsadere ettirmem gerekiyor." Geleceğine söz verdi, bu arada Polly odasından döndü. Yaşlı hanım kızını görür görmez büyük bir heyecanla ona koşup "Ah sevgili çocuğum, ah sevgili Polly'm, şimdi seni tanıyabiliyorum, tıpkı eskisi gibisin" diye haykırdı; "Ama o zamanki tomurcuk şimdi açmış. Elbisen de, canım, olağanüstü güzel. Sana üzerindeki giysiyi kim verdi, sevgili çocuğum?" "Kaptan Vandike verdi, efendim" dedi Polly. "Aziz beyefendi" dedi anne, "size o kadar medyun muyuz? Borcumuzu asla ödeyemeyeceğiz. Bence tek yol, karşılığında Polly'yi almanız; yoksa alacağınızı kaybedersiniz." "Hanımefendi" dedim, "öneriniz yüreğimi sevinçle dolduruyor, ama bunun için kızınızın onayı gerekli ve belki bu asla alınamayacak." "Yani" dedi baba, "bu konuyu kızımla hiç konuşmadınız mı?" "Hayır, aziz efendim" dedim, "hiç konuşmadım. Kızınızın durumu öyleydi ki, tutkumu o cefakâra açıklarsam kendisini kötü hissedeceğinden, namusuna kastettiğimi sanacağından korktum. Eğer onu sağ salim baba evine ulaştırabilirsem, o zaman hiçbir kısıtlamaya tâbi olmadan benimle eşit konumda bulunacağını, düşüncesini özgürce ifade edebileceğini düşündüm. Oysa o sıralarda kızınıza göre çok üstün bir konumdaydım, onda rahatsızlık yaratacak bir şey yapmak yahut söylemek istemiyordum; hele o insanlık dışı eski efendisinden o kadar çektikten sonra. Ama sevgisini kazanmayı amaçladım ve eğer mümkünse hâlâ amaçlıyorum, izninizle. Ancak [22] şu anda bu konuşmayı kesip Amirallik Mahkemesi'ne gitmek zorundayım." Albay "Doğru söylüyorsunuz" dedi, "ben de sizinle geleceğim." Kısa sürede oraya gittik; hâkimi tanıdığından meseleyi ona anlattı. Hâkim, adamlarımdan dört yahut beşini tanık olarak getirmemi istedi, ben de öyle yaptım. Onları ayrı ayrı sorguladıktan sonra Mahkeme gemiyi ve yükünü müsadere etti ve ödül olarak bize verdi. Bunun ya-

Als Sklavin verkauft
Lithographie des 19. Jahrhunderts von N. Maurin

Resim 23. "Cezayir." Nicolas-Eustache Maurin'in (1799–1850), tek kelimelik başlığı, temsil ettiği sahneyle çok anlamlı bir tezat teşkil eden bu eserinde, alıcıyla satıcı arasında paranın duyarsızca el değiştirmesi kadar, boynu bükük kölelerin her ırktanlığı da vurgulanmış.

Gabriel Esquer, *1830–1930, Collection du Centenaire de l'Algérie: Iconographie historique de l'Algérie, depuis le XVIe siècle jusqu'a 1871* (Paris: Librairie Plon, 1929).

rısı benim payıma düştü, dörtte biriniyse Mahkeme ikinci kaptan olarak tanıttığım Polly'ye verdi; geri kalanı mürettebat arasında bölüşüldü. Hüküm verildikten sonra gemiye gittik, mahkemenin kararını anlattık ve gemiyi izin verildiği üzere rıhtıma yanaştırdık. Sonra adamlara her birine ne kadar vermemi istediklerini sordum; gemiden ve yükünden hiç pay istemediklerini belirttiler, hep bir ağızdan bunlardan kendilerine bir şey düşmeyeceğini söylediler. Ama eğer kendilerine bir şey verecek olursam, bunu bir hediye olarak kabul edip, bana müteşekkir olacaklardı, onları özgürlükleri-

ne kavuşturduğum için müteşekkir oldukları gibi. Her birine yük bedelinden 1.200 *pound* düştüğünü söyledim ve onu almalarına ısrar ettim; ama eğer gemideki paylarını bana verecek olursalar, bunu şükranla kabul edeceğimi belirttim. Bu şekilde anlaştık ve onlara 1.200 *pound*'lık mallarını dağıtacağımı söyledim, sevinerek teşekkür ettiler. Sonra da güzel Polly'mi görmek üzere doğruca albayın evine gittim.

Ben bu işlerle meşgulken, o tatlı kız kişiliğimi övgü dolu sözlerle ebeveynine anlatmıştı. Yatılı okuldan dönen kızkardeşi de Polly'ye sarılmış, "Ah benim tatlı kız kardeşim, ah bu cezbedici güzellik" diye haykırmıştı; "Ah Polly, son gördüğümden beri ne kadar büyümüşsün! Ne kadar çekici olmuşsun! Beni çağırmaya gelen hizmetkâr, şimdiye kadar gördüğü en güzel yaratık olduğunu söylemişti, ama gerçeğin yarısını bile anlatamamış! Beni bu kadar güzelleştirecekse, ben de neredeyse Cezayirliler'e esir düşmeye razı olabilirim!" "Aman, sevgili Betsy'ciğim" dedi Polly, "ne biçim konuşuyorsun! Saçmalıkların yüzümü kızartıyor. Umarım ve dilerim ki [23] çektiğim acılara katlanmak hiçbir zaman kaderin olmaz; Cezayirliler kötü, Tanrı tanımaz, kelimenin tam anlamıyla sefih insanlardır." "Peki, sevgili kız kardeşim, kurtarıcın kimdi? Onu görmeyi çok istiyorum, çünkü anladığım kadarıyla çok mütekâmil, yakışıklı bir beymiş." "Doğrudur, canım" dedi Polly; "hayatımda gördüğüm en tanrısal adam olduğunu düşünüyorum; aslında güzelliği, sahip olduğu niteliklerin en önemsizidir. Kaçtığımız gemiye dair bildirimde bulunmak üzere Amiralliğe gitti; muhterem babamız da onunla gitmişti, ama o döndü. Söylediğine göre kaptanın gemiye gitmiş ama yakında buraya gelecekmiş. Babamın söylediğine göre Mahkeme gemiyi müsadere ederek kaptanla adamlarına ödül olarak vermiş. Gemiyle yükünün yarısı ona, dörtte biri de –beni ikinci kaptanı olarak tanıttığı için– bana verilmiş; geri kalanlar geminin mürettebatı arasında bölüşülecekmiş. Bunları babam eve döndükten sonra anneme anlatırken duydum. Hayatında Kaptan Vandike kadar hoş bir adamla karşılaşmadığını da söylüyordu; ayrıca anneme yükün bana düşen bölümünün değerinin 13.000 İngiliz *pound*'undan az olmayacağını belirtti. Derhal babamın odasına gittim, aynı şeyleri bana da tekrarladı. Bunun üzerine, on misli de olsa, bu paranın bir meteliğini bile almayacağımı belirttim; kaptana, bana

gösterdiği sınırsız iyilik dolayısıyla bundan çok daha fazlasını borçlu olduğumu, hayatta kalabilmemin ve şu anki rahatlığımın hep onun sayesinde olduğunu söyledim.

"Ah Polly, sevgili kız kardeşim, kaptana âşık olduğunu açıkça görebiliyorum!" "Doğru sevgili kız kardeşim" dedi Polly, "bunu itiraf etmekten utanmıyorum; çünkü o saygımı hak etmekle kalmıyor, sevgime de layıktır. Açık söyleyeyim ki, babamızın onu böylesine övmesinden, anneme Kaptan Vandike'ın benimle evleneceğini umduğunu söylemesinden çok hoşlandım. Hele annemin de aynı şeyi istediğini öğrenmek, ailemin kurtarıcıma değer verdiğini görmek, sevinç ve şükran gözyaşları dökmeme neden oldu."

[24] Bu konuşmayı bana daha sonra sevimli Polly'm nakletti. Az sonra albayın evine vardım ve Polly'yi odaya çağırttım. Güzel bir kız olan kardeşiyle birlikte geldi, onu bana bir daha görmekten umudunu kestiği kişi olarak tanıttı. Nezaket cümleleri teatisinden sonra "Miss Polly" dedim, "sizi ilk adınızla çağırdığım için beni affedin." "Ah, efendim" dedi, "beni hangi adımla isterseniz çağırabilirsiniz." "O zaman" dedim, "size Bayan Vandike dersem alınmaz mısınız?" "Hayır efendim" dedi, "eğer siz öyle olmasını istiyorsanız, ailem de onayını verirse." Sonra ona Mahkeme'nin gemiyle yükünün dörtte birini ona verdiğini söyledim. "Duydum" dedi, "bunun nedeni de ikinci kaptan olduğumu söylemenizmiş." "Sevgili kızım, buna alınmadığınızı umuyorum" dedim. "Hayır aziz efendim" dedi, "hiç alınmadım; ama size şimdiye kadar yaptığınız iyiliklerin karşılığını asla ödeyemeyeceğim için, bundan sonra cömertliğinizden daha fazla yararlanmamaya kararlıyım, dolayısıyla yalnızca sizin hak etmiş olduğunuz bir şeyin bir bölümünü alamam." "Polly" dedim, "cömert, güzel ve yücesiniz; soylu ruhunuz ve yüksek şükran duygunuz denizcilerime esin kaynağı oldu; ama nasıl onların her birinin 1.200 *pound*'u kabul etmesine ısrar ettiysem, ödülden pay almayı reddettiğiniz için gemide bulunan bir kuzenime 5.000 *pound* vermeye kararlıyım. Bu mükemmel gencin babası İngiltere'de doğmuş, ama genç yaşta Hollanda'ya gitmişti; şimdi Amsterdam'ın önde gelen tacirlerinden biridir. Babamın kızkardeşiyle evlidir ve bana iyi bir dost olmuştur." "Kaptan Vandike" dedi Polly, "bu beyin adı nedir?" "Adı, canım, John Williams'dır." "Yolculuk sırasında aklı başında birine benzediğini fark

etmiştim" diye cevap verdi, "ama akrabanız olduğunu bilmiyordum." Onun eğitim görmüş, kişiliği sağlam biri olduğunu söyledim; çok kârlı birkaç evlilik teklifi almış, ama hepsini reddetmişti. Babası ona rahatça 5.000 *pound* verebilecek durumdaydı; benim vereceğim parayla bunu birleştirince, ticaret hayatına atılabilirdi. Genç hanımların [25] aralarında fısıldaştığını gördüm. Birkaç dakika sonra Polly, "Kaptan Vandike" dedi, "neden Bay Williams'ı karaya çıkarmıyorsunuz?" Albay "Haklısın Polly" dedi, "Kaptan Vandike'ın bir akrabasının şehrimizde olup da evimizden uzak kalmasını kabul edemeyiz." Saat artık ilerlemişti, gitmeye kalktım; ama gemiye gitmeyi düşünmemi şaşkınlıkla karşıladılar; Polly'nin gözlerinin dolduğunu fark ettim. Hepsi ısrar etti, ben de kalmayı kabul edince çok sevindiler. Albay, Bay Williams'ı ertesi sabah kahvaltıya çağırmayı önerdi. "Şu anda bize katılacağını sanmıyorum" dedim. "Neden?" diye sordu Polly. John'un da benim gibi biraz gururlu olduğunu, geldiğimizden beri elbisesini değiştirme fırsatı bulamadığını söyledim. "Ama hatırladığım kadarıyla sizde bir elbise var" dedim; "eğer onu bana verirseniz, Bay Williams'ı buraya getirmeye çalışırım." "Bana o elbiseyi vermekle büyük bir hizmette bulundunuz" diye cevap verdi, "ama sahibi hâlâ sizsiniz; onu Bay Williams'a götürmenizi diliyorum ki, burada giyebilsin. Böylece eskiden nasıl göründüğümü de görmüş olacağım." Sonra aile yatmaya gitti, Polly'yle bense gecenin büyük bölümünü tutsaklığımız sırasında başımıza gelenlerden ve çektiklerimizden söz ederek geçirdik. Sonra ona bende yarattığı tutkuyu anlattım, onu rahatsız etmemek için bunu daha önce söylemeye cesaret edemediğimi anlattım. "Ama şimdi babanızın evinde, her tür tehlikeden uzaktasınız" dedim; "size söyleyebilirim ki bu dünyadaki müstakbel mutluluğum size bağlıdır; eğer ailenizin de onayıyla bana kalbinizi vermeyi ve benimle evlenmeyi kabul ediyorsanız, çok sevgili Polly'ciğim, bana bunu tereddüt etmeden bildiriniz." "Ah, sevgili Kaptan Vandike'cığım" diye cevap verdi, "kalbim artık bende değil; o tarafınızdan çalındı, daha doğrusu size verildi; artık sizin göğsünüzde atıyor, umarım onu her zaman orada taşırsınız. Evlilik için de elimi size uzatmaya hazırım, annemle babamın [26] birleşmemizin vereceği mutluluğu bizden esirgemeyeceklerine eminim!" Ertesi sabah albayla hanımına aramızda geçenleri anlatmaya karar verdik ve yataklarımıza git-

tik. Sabah erkenden tekneye gittiğimde, herkesi neşe içinde buldum. Bay Williams'a kahvaltı için Albay Davis'e gideceğimizi, tüm mürettebatın da akşam yemeğine davetli olduğunu bildirdim. Onlara ayrıca sevgili Polly'mi, çektiği acıları, onu mağarada buluşumu, elimdeki elbiseyle yolculuk etmiş olan kişinin o olduğunu anlattım. O halde, dedi Bay Williams, gidip bu çilekeş güzeli göreceğim. Mürettebatın hepsi uygun kıyafetleri olursa, güzel Polly'yi görmekten memnunluk duyacaklarını söyledi. Ben de her birine güzel bir takım elbise almaya söz verdim; elbiseleri aldım, yükten kendilerine tahsis edilen payı alınca parasını hemen ödeyeceklerini söylediler, ama bunu kabul etmedim, çünkü gemiden olan paylarını bana vermişlerdi. İki saat sonra gemiye geri geleceğime söz verdim ve Bay Williams ile birlikte albayın evine gittik. Güzel Polly'mle anlaşmamızdan ve evlenmeye niyetli olduğumuzdan, tıpkı kendisi kadar güzel bir kız kardeşi olduğundan, ailesine kendisi hakkında olumlu şeyler anlattığımdan ve eğer Polly'nin kız kardeşine talip olursa kendisine 5.000 *pound* vereceğimden söz ettim. Bu arada albayın evine gelmiştik ve içeri buyur edildik.

Akrabamı albaya tanıttım, o da nezaket cümleleri teatisinden sonra kendisini evinde görmekten memnun olduğunu söyledi. "Anladığım kadarıyla siz de kızım gibi Cezayir'de köleymişsiniz" dedi. "Evet efendim, öyleydim ve onlardan kurtulduğumuza çok seviniyorum" diye cevap verdi. "Pekâlâ" dedi Albay, "artık kahvaltıya oturabiliriz." Polly "Lütfen baba" dedi, "Bay Williams ile bir dakika konuşmama izin verir misiniz?" "Memnuniyetle" dedi Albay. "Beni hatırlıyor musunuz, Bay Williams?" diye sordu Polly. "Gerçi hatırlamıyorum küçük hanım, ama Kaptan Vandike'ın verdiği bilgiye göre yolculuk sırasında bu giysiyi giyen hanım olduğunuzu tahmin ediyorum." [27] "Doğrudur" dedi Polly; "bu şekilde kıyafet değiştirmem Kaptan Vandike'ın fikriydi." "Çok iyi etmiş," dedi Bay Williams, "çünkü sizi kadın giysisiyle kaçırmak pek zor olacaktı. Fakat o barbarlardan kurtulup ailenizin yanına dönebildiğiniz için sevincinize katılıyorum." Sonra albayla eşine hitap ederek "Sizi kutluyorum" dedi, "kızınızı sağ salim geri kazanmanın mutluluğunu yaşıyorsunuz; sizi de Bayan Betsy" dedi ona doğru yürüyerek, "bir kez daha uzun süre yitirdiğiniz güzel kız kardeşinize kavuştuğunuz için kutluyorum. Güzellikte birbirinizle yarışıyor gibisiniz, hangi birinize öncelik vereceğimi

bilemiyorum. Dua ediyorum, her şeye kadir olan Tanrı hepimize, bizi o kadar zalim bir düşmandan kurtardığı için O'nu yüceltecek yürekler versin."

Kahvaltıda sohbet barbarların acımasızlığı üzerinde yoğunlaştı. Albay, "Kaptan Vandike, adamlarınızı bu akşam yemeğine bize davet ettiniz mi?" diye sordu. "Evet" dedim, "ve bununla müşerref olacaklarını size söylemekten mutluluk duyuyorum. Ayrıca kendilerine Bayan Polly'nin çektiklerini anlattım ve hepsinin onu görmek istediğini öğrendim." Kahvaltı bitince Polly'mle ben dizlerimizin üzerine çöktük, "Muhterem beyefendi ve aziz hanımefendi" dedik, "kalplerimiz ancak ölümle ayrılacak biçimde birleşmiş bulunuyor; ellerimizin de evlilikle birleşmesi için onayınızı ve hayır duanızı rica ediyoruz." Baba yanımıza koştu, bizi ayağa kaldırdı ve "Memnuniyetle, memnuniyetle çocuklarım" dedi. "Hanginizi daha çok sevdiğimi bilemiyorum." Bütün aile sevinç gözyaşlarına boğuldu, hizmetkârlar bile. Bay Williams ise yüzünü pencereye doğru çevirmiş, yanağından aşağıya süzülen gözyaşını gizlemeye çalışıyordu. Yaşlı Albay öylesine coşmuştu ki, Bay Williams'a "Görüyorsunuz, beyefendi" dedi, "bir kızım daha var; kalplerinizi ve hayatlarınızı birleştirmek üzere anlaşabilirseniz, onayım sizindir ve size onunla birlikte 5.000 *pound* da vereceğim." Bay Williams saygıyla eğildi ve [28] "Aziz efendim" dedi, "bana bahşettiğiniz lütuf için teşekkür ederim, bunu hak etmediğimin bilincindeyim; bunu bana önerirken yaptığınız büyük iyiliğin, büyüleyici gözleriyle kalbimi ve sanırım aklımın da büyük bölümünü çelerek beni kendimden geçiren kızlarınızın olağandışı güzelliklerinin de farkındayım. Eğer bir gün Bayan Betsy'nin sevgisini kazanmak gücüne sahip olabilirsem, o zaman –kuzenim Vandike dışında– yeryüzünün en mutlu erkeği olacağım. Umarım efendim" dedi, "kızınız Betsy benim bu açık itirafımı işitmemiştir; eğer işitmişse, zayıflığımdan tiksineceğini sanıyorum. Nerede olduğunu biliyor musunuz?" "Hayır" dedi Albay, "söylenenlerden yüzü kızardı ve kardeşiyle birlikte dışarı çıktı." Birkaç dakika sonra Polly odaya girdi ve "Baba" dedi, "Bay Williams'a birkaç dakika izin verebilir misin?" "Tabii, sevgili çocuğum" diye yanıtladı babası, "ama ne istiyorsun ondan?" "Aslında, efendim, kız kardeşim Betsy'nin kendisiyle konuşmasını istiyorum." "O halde buyurun gidin, Bay Williams" dedi albay "ve eğer söylediğim gibi anlaşabilirseniz verdiğim sözü yerine getireceğim." Polly onu kardeşinin odasına götürdü ve "Şimdi, Bayan Betsy" de-

di, "Bay Williams'la, benle olduğu kadar açık konuşun." Betsy biraz kendine geldikten sonra "Bay Williams" dedi, "bunu söylemek yüzümü kızartsa da, sizi gördüğüm ve sesinizi duyduğum ilk andan beri sevdiğimi itiraf etmekten utanmıyorum. Kalbim daha önce hiç hissetmediğim bir duyguya kapıldı. Babam evlenmemiz için onay verdiğinde, yıldırım çarpmış gibi oldum, fazla serbest davrandığını düşüneceğinizden korktum. Ama yanıtınızı duyduğum zaman, titreyen kalbimde, bir gün sizinle, ölümden başka hiçbir şeyin çözemeyeceği o bağlarla birleşmek umudu doğdu." Bu açık itiraf Bay Williams'ı neredeyse sersemletmişti. Birbirlerine sarıldılar. Sonra Bayan Polly onları albayla hanımının yanına götürdü. Hayır dualarını ve evlenmek için izin vermelerini istediler. Yaşlı beyefendiyle hanımı onaylarını verdiler ve tam üç hafta sonra düğün yapılması kararlaştırıldı.

[29] Bir süre önce Albay, mürettebatı yemeğe getirmesi için gemiye bir hizmetkâr göndermişti. Onlar gelir gelmez Albay "Evime hoşgeldiniz, beyler" dedi, "Kaptan Vandike'tan öğrendiğim kadarıyla hepiniz onunla kızım gibi tutsakmışsınız." "Evet efendim" diye cevap verdiler, "öyleydik ve özgürlüğümüzü kaptana borçluyuz; çünkü onun ustaca düzeni sayesinde kaçabildik. Ama, aziz efendim, erkek giysisinde pek hoş görünen o yolcuyu görmek isteriz." Tam o sırada Polly içeri girdi ve Albay "İşte o" dedi. Polly adamların önünde yerlere kadar eğilerek "Hizmetkârınızım beyler" dedi, "sizi şimdi bir özgürlük ülkesinde gördüğüm için sevinçliyim; umarım hepimizin yüreği, kurtuluşumuz için bir yol sağlayan şefkatli Tanrı'ya saygıyla dolar." "Küçük hanım" dediler, "çok doğru söylediniz; ama böyle bir güzellik kesinlikle kadın kıyafetinde kaçamazdı, çünkü o ülkede buna çok değer verilir. Eğer efendiniz sizi bulmuş olmasaydı, bir başkası bulurdu ve şahsınıza biçilen bedel çok yüksek olurdu. Ama Albay, hanımefendi, Bayan Betsy ve hizmetkârlar, neşe doluyuz, sizinle birlikte seviniyor ve hep beraber uzun ve mutlu bir yaşam diliyoruz.

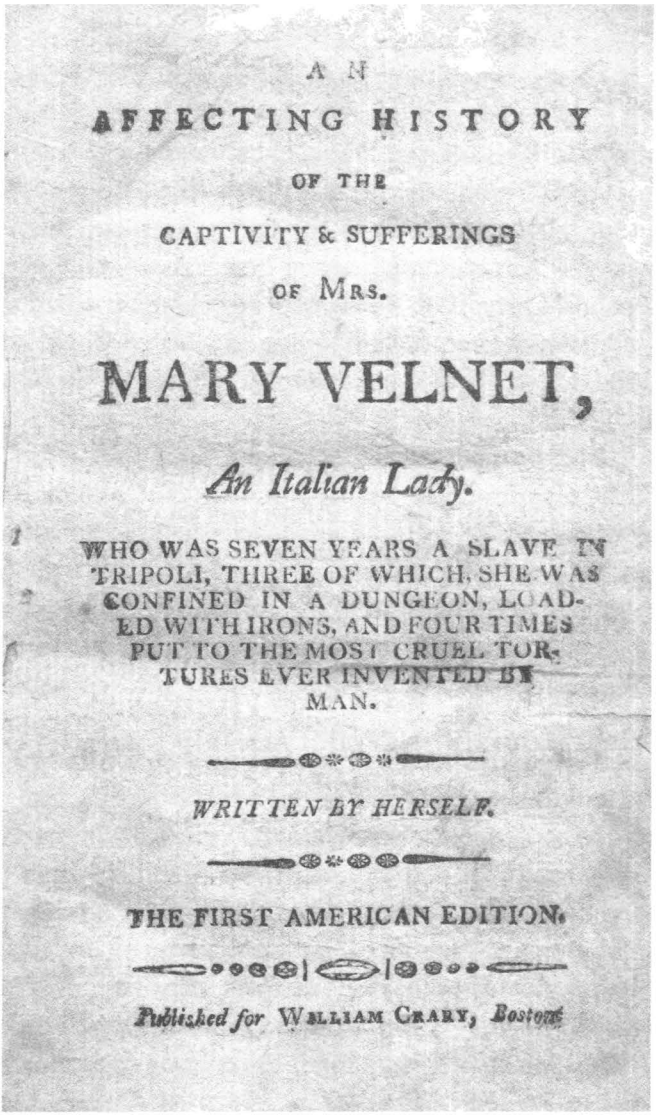
"Temennileriniz için teşekkür ederim" dedi Albay; "Şimdi, beyler, iki kızımı bu beylere verdiğimi size söylemek istiyorum. Tam üç haftada evlenecekler ve hepiniz düğüne davetlisiniz." "Ne mutlu size, sayın albay ve hanımefendi, hem kızınıza kavuştunuz, hem de onu iyi birisiyle evlendiriyorsunuz" diye cevap verdiler; "Evlilik yoluna girmiş olan sizler için de sevini-

yoruz, genç hanımlar. Kaptan Vandike, sizin için mutluyuz, bütün acılarınız ve çabalarınız şimdi güzel gözleri elmaslardan daha parlak olan bu güzel ve iffetli bakirenin kollarında unutulacak. Bay Williams, size ve Bayan Betsy'ye de aynı mutluluğu dileriz." Yemeğimizi yedik ve denizcilerin hepsi tekneye döndüler. Ama Albay [30] onlardan sık sık ziyaretine gelmelerini istemiş, onlar da buna söz vermişlerdi. Ertesi gün tekneye gittim, adamların her birine 1.200 *pound*'luk mal verdim, onlar da bunu tacirlere nakit para karşılığında sattılar. Bay Williams'a da 5.000 *pound* değerinde mal verdim. Bir dükkân satın aldı ve mallarını orada pazarlıyor. Ben de albayın evinden yüz *yard* kadar uzaklıkta büyük bir dükkân aldım, mallarımı oraya yerleştirdim.

Düğün günü geminin mürettebatı oradaydı. Albay, bütün akraba ve tanıdıklarını çağırdı; alayı da eviyle kilise arasında iki sıra halinde resmi geçit yaptı. Önden bir bando yürürken, Albayla hanımı kilisenin sunağına doğru elele ilerlediler. Bay Williams ve ben, gelinlerimizle birlikte onları izledik. Arkamızdan akrabalar kalabalık bir grup halinde geliyorlardı. Tören biter bitmez aynı sırayla geri döndük ve günü ziyafet ve eğlenceyle bitirdik. Albay daha sonra Bay Williams'a söz verdiği 5.000 *pound*'u vermek istedi ama Bay Williams almadı. İkimiz de hâlâ albayın dokuz bacalı güzel malikânesinde yaşıyoruz ve sanırım yeryüzünün en mutlu ailesi biziz. Albay, hanımının müthiş bir kederden son derece neşeli bir insana dönüştüğünü söyledi; şimdi kızlarının miras almış olduğu eski güzelliğinin izleri kendisinde hâlâ görülebiliyor. Yaşlı beyle hanımı sık sık misafirliğe gidiyor ve misafir kabul ediyorlar. Kısacası kaçışımızdan önce hepimizin içinde bulunduğu dert, üzüntü ve keder ortamından, bir neşe, keyif ve sürekli mutluluk ortamına geçmiş bulunuyoruz. Bay Williams ailesine uzun bir mektup yazdı, ben de onlara o yoldan selam ilettim, senin de iletmeni rica ediyorum. Yakın zamanda eşlerimizle birlikte sana ziyarete gelmek istiyoruz. Bu arada [31] annemle babama hürmetlerimi, dostlarıma selamlarımı, ailene de içten sevgilerimi iletmeni rica ederim.

Derin saygılarımla,
Dostun ve kardeşin,
John Vandike

Yedi Yıl Trablusgarp'ta Köle Olan,
Bunun Üç Yılı Boyunca
Zincire Vurulmuş Olarak
Karanlık Bir Zindanda Yatan,
ve Dört Defa
İnsanoğlunun Yarattığı
En Zalim İşkencelere Tâbi Tutulan
Bayan Mary Velnet'in
Tutsaklığının ve Çektiği Acıların Etkileyici Öyküsü
Boston: William Crary, [1802?]

A N

AFFECTING HISTORY

OF THE

CAPTIVITY & SUFFERINGS

OF MRS.

MARY VELNET,

An Italian Lady.

WHO WAS SEVEN YEARS A SLAVE IN TRIPOLI, THREE OF WHICH SHE WAS CONFINED IN A DUNGEON, LOADED WITH IRONS, AND FOUR TIMES PUT TO THE MOST CRUEL TORTURES EVER INVENTED BY MAN.

WRITTEN BY HERSELF.

THE FIRST AMERICAN EDITION.

Published for WILLIAM CRARY, *Boston*

Resim 24. *Mary Velnet* anlatısının başlık sayfası.

An Affecting History of the Captivity & Sufferings of Mrs. Mary Velnet, an Italian Lady, who was Seven Years a Slave in Tripoli, Three of which She was Confined in a Dungeon, Loaded with Irons,and Four Times Put to the Most Cruel Tortures Ever Invented by Man (Boston: William Crary, [1802?]).

Giriş

Mary Velnet anlatısı, Amerika'da yayınlanan Maria Martin, Eliza Bradley ve Viletta Laranda anlatıları gibi bir kadına maledilmiş olan Mağrip konulu esaret anlatılarının prototipi sayılır.[1] Eserin ilk basılış tarihi çeşitli kaynaklarda 1800 olarak verilmekteyse de, ilk baskı tarihsiz olduğundan bu bir tahminin ötesine geçmemektedir. Öte yandan metinde Trablusgarp'ın İsveç donanması tarafından ablukaya alınmasından söz edilmektedir ki, bu olay 1801-1802 yıllarında vuku bulmuştur. Bu nedenle ilk basılış tarihinin 1800 değil, 1802 olduğunu sanıyorum.

Aslında İsveç donanmasının Trablusgarp'ı topa tutmasının yanı sıra, *Mary Velnet* anlatısının ilk kez 1800'de değil, 1802'de yayınlanmış olduğunu akla getiren bir husus daha vardır: Thomas Jefferson'ın 1801'de Amerika Birleşik Devletleri'nin cumhurbaşkanlığına gelmesi. Gerçekten de Jefferson, 1785'te Cezayirlilerin İngiltere'nin kışkırtmasıyla Amerika'ya savaş açmasını takip eden yıllarda, Mağrip Beylikleri'nin düşmanca davranışlarına silahla karşılık verilmesi gerektiğini savunanların başını çekmiştir. Nitekim cumhurbaşkanı sıfatıyla 1801 yılının Aralık ayında verdiği ilk söylevinde Trablusgarp'a özellikle değinen Jefferson, "taleplerinin üslubu, sadece bir cevabı hak etmektedir" diyerek tavrını açık seçik ortaya koymuştur. Ancak Amerika'daki iktidar değişikliğinden haberi olmayan Trablusgarp hükümdarı Karamanlı Yusuf Paşa tehditkâr davranışlarını sürdürünce, sonunda Amerika Birleşik Devletleri'yle İsveç Krallığı güç birliği yapmış ve Trablusgarp'ı denizden kuşatmış, korsanlık faaliyetlerine ağır bir darbe indirmiştir.[2] İşte, bu askeri maceraya ilişkin Cumhuriyetçi Jefferson'la Federalist rakipleri arasında süren siyasi mücadelede *Mary Velnet* anlatısının Federalist'lere karşı bir propaganda silahı olarak işlev görmüş olması çok muhtemel görünmektedir.

Mary Velnet anlatısının toplam dört baskısını tespit edebilmiş bulunuyorum: Bunlardan üçü Boston'da (1802?, 1804, 1828), biriyse New York eyaletinin Sag-Harbor kasabasında (1806)

1 Keith [Gibson] Huntress, *A Checklist of Narratives of Shipwrecks and Disasters at Sea to 1860, with Summaries, Notes, and Comments* (Ames: The Iowa State University Press, 1979), s. 47.

2 Robert J. Allison, *The Crescent Obscured: The United States and the Muslim World, 1776-1815* (New York: Oxford University Press, 1995), s. 24-27.

yayınlanmıştır.[3] Aynı anlatının bir de *Mary Gerard* adıyla 1810 yılında keza Boston'da çıktığı bilinmektedir.

Mary Velnet anlatısının, Amerika'da yayınlanan bir dizi esaret anlatısının ilk örneği olmasının yanı sıra bir özelliği daha vardır: "Gotik roman" türüyle ilişkisi. Bu türün Horace Walpole'un *Castle of Otranto* (1764) adlı eseriyle başladığı konusunda edebiyat tarihçileri genellikle hemfikirdir. Belirleyici nitelikleri arasında, olayların eski bir şatoda, bilhassa dehlizlerde yahut karanlık zindanlarda geçmesi; esrar, şiddet ve korku; tehdit altında, özellikle de acımasız ve zalim bir erkeğin hükmünde bulunan bir kadın kahraman gibi öğelerin önemli yer tuttuğu Gotik roman türünün örneklerine Mary Shelley, Bram Stoker, John William Polidori, Edgar Allan Poe, Thomas de Quincey, Ann Radcliff, Matthew Gregory Lewis gibi yazarların eserleri arasında rastlanır. William Thomas Beckford'ın *Vathek, an Arabian Tale* (1786) adlı ünlü şarkiyatçı romanı da bu türden sayılır –nitekim Beckford ve benzeri yazarlardan söz ederken, Edward Said, "18. yüzyıl sonlarıyla 19. yüzyıl başlarında revaçta olan popüler şarkiyatçılık akımının ... Gotik öykülerden, sözde-ortaçağ çobanlı edebiyatından, barbar ihtişamı ve zulmü hayallerinden ayırdedilemeyeceğini" belirtmiştir.[4] Gerçekten de, o dönemin Avrupasında ötekileştirme söyleminin iki koludur Gotik ve şarkiyatçı edebiyatlar. Ancak, ilişkileri bununla da bitmez, şarkiyatçı edebiyatla Gotik roman türü arasında yakın bir bağ olduğu, hatta "Gotik şarkiyatçılık" diye adlandırılabilecek olan bir alt kümenin söz konusu edilebileceği de ileri sürülmüştür.[5] Beckford'dan başka Charlotte Dacre, Lord Byron, Percy Bysshe Shelley, Robert Southey gibi yazarların eser verdiği Gotik şarkiyatçılık tarzında, ötekilik, yozlaşma ve çöküş, ifrat, şehvet ve dehşet temaları ağır basar –yahut Mario Praz'ın dediği gibi, "genellikle Şark fikriyle özdeştirilen, harikanın, iticinin, zalimin ve groteskin karışımı."[6] İşte, edebi değeri yüksek olmasa da, cinselleştirilmiş vahşeti, okuyucunun kanını donduran işkence betimlemeleriyle *Mary Velnet* anlatısı, Gotik şarkiyatçılık türünün bir örneği addedilebilir.

Sunuş bölümünde belirttiğim gibi, bu anlatıda tarif edilen işkencelerin benzerlerine bazı Yeni Dünya (Kızılderili) esaret anlatılarında da rastlanmaktadır; kullanılan işkence aletlerininse, 18. yüzyıl Avrupa'sında çok moda olan "otomat"ları andıran bir yanı vardır. Gerçi sadizme adını vermiş olan

–ve anlatı ilk yayınlandığında hâlâ hayatta bulunan– Marquis de Sade adıyla maruf Donatien-Alphonse-François, Comte de Sade'ın (1740-1813) eserleri o yıllarda henüz kitlelere malolmamıştı; üstelik *Mary Velnet* anlatısında Marquis de Sade'ın köktenci sinisizminden ve ahlaki göreceliliğinden en ufak bir iz yoktur. Bu bakımdan doğrudan bir etkinin söz konusu edilemeyeceği açık olduğu gibi, bu anlatıyı "Sade vadisinde" addetmek bile pek doğru olmaz. Yine de, anlatılanların ayrıntılarında belirli bir benzerlik olduğu kuşkusuzdur; dolayısıyla, aralarında bir etkileşme olmadıysa da, en azından ortak bazı toplumsal ve kültürel belirleyenlerin ürünleri oldukları savlanabilir.

Mary Velnet anlatısındaki cinsellik öğesi, olay kahramanının, üç yılını zincire vurulmuş olarak geçirdiği zindanda göğüsleri açık halde temsil edildiği resminde de bariz biçimde kendini göstermektedir. Bu bakımdan esirenin İtalyan olması bir tesadüf sayılamaz. Her şeyden önce İngiliz yahut Amerikalı, yani okurlar açısından "bizden" bir kadının yalnız cinselleştirilmesi değil, üstelik bedeni üzerindeki hâkimiyetini Hıristiyan bile olmayan koyu derili birtakım erkeklere terk etmek zorunda bırakılması, gerek cinsellik, gerek din, gerekse ırk politikaları açısından bir ana akım yayını için fazla ileri gitmek demek olacaktı. Buna ilaveten Avrupa haritasının 19. yüzyılda hayali bir "cinsel farklılık ızgarası" üzerine kurulduğunu, Alp Dağları'nın "eril Kuzey ile dişil Güney arasındaki sınır görevini gördüğünü" de hatırlamak gerekir. Bu muhayyel cinsel kutupluluk, büyük ölçüde, kıta Avrupası'na yapılan seyahatlerini –yahut 18. yüzyıldan itibaren kullanılan adıyla "Büyük Gezi"nin (*Grand Tour*)– giderek ayrıcalıklı İngiliz genç erkekleri için bir cinsel deneyim kaynağı halini almasından ileri gelmiştir.[7] İtalya'nın

3 "William Crane" adlı bir yayıncının 1800 ve 1804 tarihli baskılarının yanı sıra William Crary'nin 1804 tarihli baskısından söz eden Paul Baepler'ın listesinde hata olduğunu sanıyorum. (*White Slaves, African Masters: An Anthology of American Barbary Captivity Narratives*, Chicago ve Londra: The University of Chicago Press, 1999, s. 304-305.) Görebildiğim kadarıyla ilk iki baskı da William Crary'nindir; "William Crane" adında, o tarihlerde Boston'da yayıncılık yapan birinin izine hiçbir yerde rastlamadım.

4 *Orientalism* (New York: Vintage Books, 1979), s. 118.

5 Örneğin bkz. Michael Franklin, "Orientalism," *The Handbook to Gothic Literature* içinde, der. Marie Mulvey-Roberts (New York: New York University Press, 1998), s. 168-171.

6 "Introductory Essay," *Three Gothic Novels* içinde, der. Peter Fairclough (Londra: Penguin Books, 1988), s. 21. Konunun daha ayrıntılı biçimde irdelenmesi için bkz. Mario Praz, *The Romantic Agony*, çev. Angus Davidson, önsöz: Frank Kermode (Oxford: Oxford University Press, 1970).

7 James Buzard, *The Beaten Track: European Tourism, Literature, and the Ways to Culture, 1800-1918* (Oxford: The Clarendon Press of Oxford University Press, 1993), s. 130-136.

Henry James gibi yazarların eserlerinde dişil olarak temsil edildiği böyle bir ortamda, Mary Velnet'ın İtalyanlığının işlevi işte budur: İngilizlerin "ulusal namusuna" halel vermeden cinsel konuları gündeme getirmek, bu suretle de kitabın satışını artırmak.

Metnin Çevirisi

[5] İtalya doğumluyum, 1774 yılında Modena'da, zengin ve saygın bir ailenin kızı olarak dünyaya geldim. *Monsieur* Henri Velnet adlı bir Fransızla 1785 yılında evlendim.[8] Kocam hayli varlıklı olup, Doğu Hindistan ticaretiyle meşguldu. 1794 yılında Canton'a gidecek bir gemiyi teçhiz ederek, [6] mallarını en uygun addettiği şekilde elden çıkarmak üzere o ülkeye doğru yola çıktı; elindekileri satıp hemen geri dönmek niyetinde olduğundan orada uzun zaman geçirmeyeceğine inanıyordu. Ancak Canton'a vardığında ülkenin durumunu çok beğendiğinden orada birkaç ay geçirmeye karar verdi. Bunun haberini bana mektupla gönderip, yanıma (tek çocuğumuz olan) küçük kızımı da alarak en kısa zamanda yanına gitmemi istedi.

Bunun üzerine ben de ertesi Haziran ayında Kaptan Izino yönetimindeki *Sufi* gemisine binerek yola çıktım; ama Tanrı'ya şükürler olsun, O'nun inayeti sayesinde yanıma küçük kızımı almadım. Çünkü bu kadar uzun bir [7] yolculuğa, deniz tutmasının yaratacağı rahatsızlığa dayanamayacağı korkusuyla annem onu geride bırakmam konusunda beni ikna etmişti. Gemimiz, 51'i yolcu 197 kişiyle, 20 Haziran 1797 tarihinde hareket etti. Rüzgâr birkaç hafta boyunca yaver esti, yolculuğumuza mani olacak herhangi bir aksilikle karşılaşmadık. Ancak 27 Temmuz gecesi, tam da tatlı bir meltemin herkesi uykuya daldırdığı, tehlike korkusunun bütün zihinlerden savıldığı, her türlü derdin unutulduğu, yorgun düşmüş olanların bedenlerini *Morfeus*'un[9] kollarında dinlenmeye terk ettikleri sırada, gemimizin bir kayaya çarpmasıyla uyandık! Şaşkınlık ve dehşetimizin tarif edilmesi mümkün değildir –bunu yapabilmek için okuyucunun o anki duygularını anlaması gerekir. Çok geçmeden denizdeki fırtınaya mağlup düştük. Tayfalar [8] tam bir kargaşa içindeydiler –kimi sövüyor, kimiyse dua ediyordu. Seslerinin o anda ifade ettiği ıstırabı, farklı bir zaman ve

ortamda tarif etmek mümkün değildir. Mutlak bir ölümden başka hiçbir şey görünmüyordu bize.

O anda, içtenlikle niyetlenerek
Dua etmeye, pişmanlığa, borçlu olduğum itaate,
Kulağım duymaz olamazdı, ve gözlerim görmez,
Ve onlara rehber olarak verdim
Hakemim olan vicdanımı –ki onu dinleyecek olursam eğer,
Çektiğim eziyet, Tanrı'nın lütfuna mazhar olduğum gündü.

Ertesi sabah gün ağardığında kendimizi felaket bir durumda bulduk. Gemi kemerelerinin ucunda duruyordu, ambar dört ayak su dolmuştu, dalgalar sürekli üstümüzden aşıp gidiyordu. Yükü hafifletmek için ön direk kesildi, toplar denize atıldı. Bu tedbirler istenen sonucu verdi. Birkaç dakika sonra kendimizi derin sularda yüzer bulduk, elim kazaya sebep olan kaya kıç tarafımızda kalmıştı. [9] Bütün tayfalar derhal tamirat yapmak ve suları boşaltmak üzere seferber edildi. Ertesi gün de yolculuğumuza devam edebilecek durumda olma mutluluğuna erdik. O andan sonra bir süre kayda değer bir şey olmadı, ta ki 14 Ağustos'ta, hafif bir esintinin etkisiyle yol aldığımız sırada, rüzgâr altı tarafımızda, ilk bakışta bir İspanyol korsanı[10] sandığımız bir yelken gözümüze çarpana kadar. Bize yaklaşınca direklerine İspanyol bayrağını çekip rüzgâr altı istikametinde top attılar ve bizi yanlarına aldılar. Ne olduğumuzu anlar anlamaz derhal sandallarını denize indirdiler. Gemimiz, evvelce anlattığım şekilde toplarından mahrum kalmış olduğundan, subaylar direnmenin akıl kârı olmayacağına kanaat getirdiler, hemen kendilerini barbar düşmanlarının merhametine terk etmeye [10] karar verdiler. Ancak bu, yolcuların çoğunluğunun tasvip etmediği bir karardı; bütün hafif silahları ele geçirdikten

8 Burada verilen tarihlerde bir hata olsa gerek, zira Mary Velnet elbette 11 yaşında evlenmiş olamaz. Belki 1794 yılında evlenmişler, kocası 1795 yılında seyahate çıkmıştır; kendisi de 1797'de yolculuğa çıktığına göre bu mümkün görünüyor.

9 Yunan mitolojisine göre uyku tanrısı *Hypnos*'un çocuklarından olup, uyuyanlara çeşitli şekillerde (*morfe*) görünen rüyaları simgeler.

10 Burada kullanılan kelime *pirate* değil, *privateer*'dir. Bunlardan birincisi kanun dışı korsanlara, ikincisiyse devletlerinin izniyle ve onların adına korsanlık edenlere verilen adlardır. Yani, isminden de anlaşılabileceği gibi, *privateer*'lik, devlet donanmasının "özelleştirilmiş" şekli sayılabilir. Osmanlı devleti adına Akdeniz'de korsanlık eden Barbaros Hayreddin, Turgut Reis gibi denizciler aslında bu sınıfa girerler.

sonra, son ana kadar kendilerini savunmaya niyetli olduklarını ilan ettiler. Korkunç bir katliam başladı, İtalyanlar ya zafer kazanmağa, ya da ölmeye kararlıydı, Trablusgarplılar da keza ya fethetmek, ya da o uğurda ölmek konusunda azimliydiler. İtalyanlar hafif silahlar ve cephaneyle iyi donanmış olduklarından, yaklaşan sandaldaki düşmanlarını öylesine ateşe tuttular ki, 15 yahut 20'sinden sadece ikisi gemilerine sağ dönebildiler. Ve o ikisi, inanması güçtür, gemilerine çıkar çıkmaz korkaklıklarının cezası olarak kendi adamları tarafından barbarca kesildiler.

[11] Rüzgârı lehine kullanabilen korsan gemisi öyle ustalıkla hareket etti ki, kısa zamanda gemimizin donanımını saf dışı bırakarak idare edilmesi imkânsız hale getirdi. Bu durumda, *Sufi*'nin bordasının kıç tarafında kalan korsanlar, bizi gemilerinin güvertesiyle çanaklığından sürekli tabanca ve tüfek ateşine tutuyor, pruva toplarından saçma ve şarapnelle yelkenlerimizi parçalıyordu. Düşman birkaç defa gemimize çıkmaya çalışıp başarısız oldu; en sonunda, kaptan dışında gemideki bütün subaylar öldürüldükten, yaralanan veyahut ölen 13 tayfanın kaybedilmesinden sonra nihayet 100 adamla cıvadradan gemimize çıkartma yaptılar. Ellerinde kılıçlarıyla güverteye atladılar, aşağıya inip bir giysi bile almamıza izin vermeden hepimizi kenardaki sandala bindirdiler ve gemilerine götürdüler. Oraya varınca hepimizi [12] çırılçıplak soyup, bedenlerimizi örtmeye bile yetmeyen birkaç eski ve kirli bez verdiler. Bu yarı çıplak halimizle sürekli güvertede kalmaya zorlandık, gecenin rutubetli havasına maruz kaldık. Tek yiyeceğimiz bayat ve küflü ekmek, tek içeceğimiz, sintine suyundan bile beter olan sümüksü bir suydu. On dört gün boyunca halimiz işte böyleydi.

Eylül ayının 2'sinde Trablusgarp'ı görebilecek mesafeye ulaştık, o andan itibaren kalenin üzerinde yakılan ateş gemi demirleyene kadar hiç durmadan yanmaya devam etti. Bize gemide insanlık dışı bir şekilde davranıldığını sanmıştık, ama heyhat! Istırabımız henüz yeni başlamıştı. Zira sahile varır varmaz bize karşı en vahşi barbarlığı uygulamaya başladılar, özellikle de çarpışma esnasında yakınlarını kaybetmiş olanlar. [13] Bizi pazar yerine götürdüler, daha doğrusu satılmaya giden sığırlar gibi güttüler. Varışımızın haberi yayılmış, büyük bir seyirci kitlesi oraya toplanmıştı. Aralarında kendi cinsiyetimden birçok insan gördüm ve bu manza-

ra, himaye edileceğime dair ümidimi tazeledi: Fakat heyhat! bu umut pek kısa sürdü, çünkü bana acıdıklarına dair bir belirti sergileyecekleri yerde, ıstırabımdan büyük sevinç duyduklarını belli ediyorlardı! Beni omuzlarımdan kavrayan kaptan, doğru paşanın huzuruna çıkardı; ufak tefek, çirkin görünüşlü, üstüne kir bulaşmış bir ihtiyardı, ayaklarıyla bacakları çıplaktı. Ona ev işlerinde çalıştırılacak çok iyi bir köle olarak tavsiye edildim, paşa cevaben *"alkar moi ralajah"*[11] (pek değerli değil) dedi, beni çok eleştirel bir biçimde yokladı, dişlerimi, gözlerimi vs inceledi. [14] Beni bu şekilde neredeyse bir saat inceledikten sonra zincirlerimin çıkarılmasını emretti, hizmetkârlarından birinin beni teslim almasını buyurdu. Pazardan dışarı çıkarılıp az ötedeki kamışların üzerine, paşanın seçmiş olduğu diğer kölelerin yanına oturtuldum. Orada ilk kez bedbaht kölelik arkadaşlarımın durumunu içim sızlayarak gördüm; bana acıma dolu kaçamak bakışlar yöneltirkenki görünüşleri, sözlerin ifade edebileceğinden çok daha fazlasını söylüyordu! Gündelik işleriyle meşguldular, yani sahil yakınlarındaki yarlardan sökülen kayalarla büyük taşları kağnı arabalarına yüklüyor, bir mil kadar uzaklıkta bulunan bir vadiye taşıyorlardı. Arabaları yüklemekle görevli olanların boynunda kocaman gerdanlıklar vardı, aynen [15] Batı Hindistan zencilerinin taktıkları gibi.[12] Arabaları çekmekle yükümlü olanlarsa zincire vurulmuş ve arabalara bağlanmıştı. Çektikleri eziyete şahit olmak ve umutsuz inlemelerini duymak, ancak bir vahşi barbarın gözünden yaş getirmezdi! Kırbacın ağırlığı altında, insan tabiatının dayanması imkânsız addedeceğimiz işler yapmaya zorlanıyorlardı; çıplak ve açlıktan neredeyse ölmek üzereydiler, kavrulmuş ve yırtılmış bedenleri, ilkesiz efendilerinin kendilerine yönelttiği vahşetin dehşet verici kanıtlarıydı.

11 Seyahatnamelerde, başka ülkelerde geçen olayları öyküleyen romanlarda ve tabii esaret anlatılarında "yerlilerin konuştuğu dil"in örneklerine sık rastlanır. Bu örneklerin kimisi doğrudur ama, kimisi neredeyse tanınamayacak hale gelmiş durumdadır, kimisiyse büsbütün uydurmadır. *Mary Velnet* anlatısında yer alan bu tür sözlerin anlamını çözemedim; belki hayal gücümün yetersizliğindendir. Dolayısıyla uydurma olduklarını sanıyorum. Ancak şurası dikkate değer ki, öteki metinlerde geçen bu tür cümlelerin Arapça'dan bozma olmasına karşılık, buradakiler ses açısından biraz Türkçe'yi andırmaktadırlar. Örneğin bu cümledeki *"ralajah"* kelimesi, belki "alacak" veyahut "olacak"tan galattır.

12 Kölelik aleyhtarlığı 19. yüzyıl Avrupa'sında geliştikçe, İslam ülkelerindeki kölelerin Amerika'daki, yahut Atlas Okyanusu adalarındaki Hıristiyanlara ait kölelerle kıyaslanamayacak kadar iyi şartlarda çalıştırıldıkları fikri Ortadoğu'yu gezen Batılı seyyahların eserlerinde pek sık ifade edilir olmuştur. Batı Hint adalarındaki kölelerle Trablusgarp'takiler arasında burada yapılan benzetme daha erken bir döneme ait olup, bu kalıba uymamaktadır.

Saat 11:30'da, paşanın hareket etmeye hazır olduğunun işareti olarak tekrar kaleden top atıldı; bunun üzerine bize de ayaklanıp yola çıkmaya hazırlanmamız emredildi. Paşayı [16] çevreleyen muhafızlar o anda mızraklarını sallamaya başladılar; bu da halkın yol açması ve aralarından geçerken haşmetliye alışılmış saygı gösterilerinde bulunmaya –yani diz çöküp sağ ellerini göğüslerinin, sol ellerini de başlarının üzerine koyarak "*Deli moi Ali*" (Tanrı paşayı korusun) sözlerini söylemeye– hazır olması için verilmiş bir işaretti. Saat üç civarında paşayla ailesinin oturduğu Mede kalesine vardık, oradan da derhal yarım mil kadar uzaklıkta bulunan köle evine götürüldük. Dışarıda çalışan kölelerin gece kapatıldığı yerdi bu, hayatımda gördüğüm en kasvetli hücreydi; pencereleri yoktu, odalara da ayrılmamıştı; bir ucunda dizilmiş olan su kabağı ağacından yapılmış sıralar, esirlerin [17] yorgun uzuvlarını üzerlerinde dinlendirmelerine izin verilen tek nesnelerdi; odanın öteki ucunda içinde yaklaşık olarak yedi *galon* kokuşmuş, sümüksü su bulunan toprak bir küp vardı. Bu sefil ahır gibi yerde her gece 200 ile 300 arasında insan mahpus tutuluyordu. Oraya vardığımız zaman, paşanın baş muhafızı esirlerin (ki yedi kişiydik) tek tek içeri alınarak elbiselerinin değiştirilmesini, Avrupalı kıyafetlerimizin yerine Trablusgarp'ta esirlerin giydiği kıyafetlerden giymemizi emretti. Erkeklerin kıyafeti, dizlerin altına ancak inecek kadar kısa dikilmiş büyük ve kaba bir pantolon, bir cüppe, bir de Kuzey Amerika'daki yerli kadınlarınkini takliden yapılmış kalın ve kaba kumaştan bir başlıktan ibaretti.[13] Her esire senede bir kat elbise veriliyor, eğer yıl dolmadan aşınacak olursa [18] yenisi verilmeyip senenin sonuna kadar çıplak dolaşmak zorunda bırakılıyordu! Bana tahsis edilen giysi, vücudumun etrafına sarılarak omuzlarımdan deriden şeritlerle tutuşturulan bir parça kaba zenci kumaşıyla bir de önce tarif ettiğim cinsten bir başlıktan ibaretti. Bu kıyafetimle kendi ülkemde herhalde çok garipsenir, şüphesiz bir İskoç dağlısına benzetilirdim. Erkekler yeni elbiselerine bürünür bürünmez alınları kazıldı (ki bu son derece vahşi bir ameliyattır) ve kendilerine ayrılan işte çalışmak üzere hızla oradan alınıp götürüldüler. Gelişimizden beri etrafta görünmeyen paşa, yanında kibar görünüşlü genç bir adamla birlikte o anda ortaya çıktı; sonradan yeğeni [19] *Adam Ben Ali* olduğunu öğrendiğim

13 Kuzey Amerika yerlilerinin başlıklarını "takliden" (*in imitation of*) yapılmış başlıkların Trablusgarp'ta ne aradığını kestirmek beni aşıyor.

bu genç adam –ki görünüşü, dayısından daha merhametli bir kalbe sahip olduğu izlenimini veriyordu– beni görür görmez bana işaret ederek paşaya "*elas gleri oyi netre*" (o çalışamayacak kadar narindir) dedi; bunun üzerine paşa kaşlarını çatarak "*Yi movi tarshe Tambore*" diye cevap verdi, bu sözleri duyunca genç adamın yüz ifadesinin değiştiğini açıkça gördüm. Kalbi nasır tutmuş paşa, köle hizmetkârlarından birini çağırıp beni bilmediğim bir yerlere götürmesini emretti; korkunç görünüşlü bir Türk olan bu adam beni alıp uzaktaki sefil bir mağaraya götürdü ki, içeriye girdiğimde karşılaştığım manzara, bir kadının dilinin tarif edemeyeceği kadar dehşet vericiydi. Kapıların kilitleri açıldığında karşıma bir çift dik taş basamak çıktı; onlardan aşağı inmem emredildi ve [20] tam kırk dört basamak sayarak aşağıya kadar indim. Rehberim hemen arkamdan yürüyor, elindeki meşalenin loş ışınları kaba taş duvarlara çarpıp yansıdıkça korkumu bir kat artırıyordu. Bu sefil yapının en alt katına indiğimizde ikinci bir kapının kilidi açıldı, rehberim içeriye girerek kendisini takip etmemi işaret etti. Niyetinin beni katletmek olduğuna inandığım için müthiş bir korkuya kapıldım ve emrine itaat etmeyi red ettim; bunun üzerine hissiz canavar saçlarımdan kuvvetle kavrayıp beni arkasından sürükledi. İki kişinin yan yana geçemeyeceği kadar dar birkaç dolambaçlı kapıyı aşıp üçüncü kapının karşısına varınca bana içeri girmem emredildi, ben de hiç istemeyerek girdim ve kendimi kocaman dört köşe bir odada buldum. [21] Üç yüz kişi alacak kadar büyüktü, içinde duvardan demir kancalarla sarkıtılmış üç kandil yanıyordu. Odanın ortasında, dört köşesine birer direk dikilmiş olan küçük bir iskele vardı; halat sarılmış olan bu direkler, bocurgat gibi manivelalarla çevrilebiliyordu. İskelenin ortalarına, uçları yukarıya dönük bir sürü çivi yahut zıpkın iliştirilmişti. Herhalde okuyucuya bunun bir işkence aleti olduğunu söylememe gerek yoktur; ileride daha ayrıntılı bir tarifini vermek fırsatını bulacağım. Âletin altında gördüğüm taze kandan, bahtsız bir insana yakın bir zamanda orada eziyet edilmiş olduğu kanaatine vardım ki, bu kanıda haklı olduğumu ne yazık ki hemen anladım; [22] zira bitişik odaya girdiğimizde gözüme ilk görünen nesne, benle aynı cinsiyetten olan zavallı bir insan oldu: bir şiltenin üzerine yatırılmıştı, vücudu acımasız bir şekilde yırtılmış ve morarmıştı. Ona yaklaşınca zorlukla doğrulmaya çalıştı ama heyhat! bütün gücü kendisini terk etmişti

artık. Yanıbaşındaki küçük kapta sirke ve su karışımı bir sıvı vardı, barbarlar işkence edilen talihsiz esirlerinin yaralarını bununla yıkarlar.

Beni bekleyen Türk, el kol hareketleriyle bana tahsis edilmiş olan görevin bu zavallı kadına ölene veyahut iyileşene kadar bakmak olduğunu anlattı; ondan sonra da kemen kapıyı kitleyip gitti. İşte o kasvetli [23] ve kederli anda başladı çektiğim emsalsiz çile! Yerin 30 ayak altında, havası bile zehir olan karanlık ve sefil bir zindana kapatılmış, güneşin iç açıcı ışınlarından mahrum kalmıştım; loş bir kandilden başka ışık görmüyordum; yanımda, soluk yüzüyle parçalanmış bedeni durumumu bir kat daha acıklı kılan bir insandan başkası yoktu. Eğer tercih bana kalmış olsaydı, o anda yaşamaktansa ölmeyi seçerdim. Ama gücü sınırsız olan, iradesine boyun eğdiğim, her şeye kadir Yüce Varlık'a tevekkül ederek bu azabın üstesinden geldim, hem de bir kadına yakışan bir metanetle. [24] Anlaşılan ölümü yaklaşmış olan yoldaşımı daha dikkatli bir şekilde inceleyecek cesareti toplayabilene kadar nice saatler geçirdim, yeraltındaki o mağarada; sonunda kalp deşen iniltileri bana görevimi hatırlattı. Kandili elime aldım, korkudan titreyerek o bahtsız vahşi şiddet mağdurunun yattığı yere yaklaştım! Ey merhametli Tanrım! Durumunu tarif etmek benim için acısı dayanılmaz bir iş olurdu. Bedeninin her uzvu mafsalından sökülmüş, gözleri yuvalarından fırlamış, vücudunun her bir yerinden parmak boyu et parçaları koparılmış, bedeni dehşet verici bir şekilde yırtılmış ve morarmıştı. Gördüğüm manzara dayanma gücümü aştı, kandil elimden düştü, bayıldım ve zorlukla duvara tutunabildim. Biraz kendime gelince bir daha o talihsiz yoldaşıma yardım etmeye çalıştım; [25] elini elime aldım, durumunun bilincinde olup olmadığını kendisine sordum; konuşmaya çalıştı ama başaramadı; sonra bir el işaretiyle meramını anlatmaya çalıştı, onu da yapamadı. Su istediğini düşündüm, kandili alıp bir süre susuzluğunu giderecek bir şeyler aradıktan sonra odanın doğu köşesinde topraktan küçük bir kap buldum; içinde İtalyan *marr* şarabına benzer görünümde bir sıvı vardı, içmesi için kendisine verdim ama yutmadı, yahut yutamadı.

Gerçi dışarısını göremiyordum ama, günbatımının yaklaşmış olduğunu tahmin ediyordum. Ağzıma yiyecek yahut içecek gireli [26] neredeyse 14 saat geçmişti. Doğrusu çok açtım; fakat artık dayanılmaz hale gelmiş

Resim 25. Zincire vurulmuş, göğüsleri meydanda Mary Velnet.

An Affecting History of the Captivity & Sufferings of Mrs. Mary Velnet, an Italian Lady, who was Seven Years a Slave in Tripoli; Three of which She was Confined in a Dungeon, Loaded with Irons,and Four Times Put to the Most Cruel Tortures Ever Invented by Man (Boston: William Crary, [1802?]).

olan susuzluğuma kıyasla açlığım hiç sayılırdı. Önceki gün köle evinde gördüğüm sümüksü suyun bile bir yudumunu o anda Peru'nun bütün zenginliklerine tercih ederdim. İşte bu açlık, susuzluk ve yorgunluk nedeniyle artık dayanamadım, kendimi daha önce sözünü ettiğim o dikenli dalların, daha doğrusu böğürtlen çalılarının üzerine attım ve dinlenmeye çalıştım. Yatalı uzun zaman geçmemişti, kapıların açılmasıyla uykumdan uyandım; sevinçle korkunun karıştığı duygularla derhal doğruldum, sanki bütün dikkatimle zavallı yoldaşıma bakıyormuş vaziyetini aldım; [27] odanın kapıları açıldı ve (daha önce bana bekçilik eden) vahşi Türk içeri girdi. Beraberinde su dolu küçük bir testiyle bir *quart* kadar haşlanmış pirinç getirmişti; önümüzdeki 24 saat boyunca bana bunlardan başka bir şey verilmeyeceğini dehşet verici el kol işaretleriyle bana bildirdi! Bunu duyunca şaşkına döndüm, bu kadarcık suyun ikimize o denli uzun bir süre yetmeyeceğini kendisine elimden geldiğince iletmeye çalıştım ama, hiç oralı olmadı. Vahşi barbarlığının zavallı kurbanına kayıtsızca bir göz atıp daha önce olduğu gibi kapıları kitleyerek odadan çıktı gitti.

Ağzımla boğazım susuzluktan kupkuruydu ama, [28] cefa arkadaşımın susuzluğunun benimkinden kat kat fazla olduğunun bilincindeydim; bu nedenle ilk önce onu biraz rahatlatmaya çalıştım. Başını gücüm yettiği kadar döşeğinden kaldırdım, su testisini dudaklarına değdirdim, fakat bir damlasını bile içmek istemedi. Doğal ihtiyaçlarını tatmin edemediğine göre zavallı kadının pek fazla yaşamayacağını, Dehşetler Kralı'nın[14] kısa sürede acılarının zincirini kıracağını tahmin etmek bana mantıklı geldi.

Nahoş ziyaretçimin getirmiş olduğu azıcık yiyeceği yedikten sonra bir kere daha biraz dinlenmeye çalıştım (çünkü artık sözünü ettiğim kişinin iyileşeceğine dair hiç umudum kalmamıştı). Döşeğim gerçi üzerine serili olduğu yerden [29] çok daha rahat değildi ama, derhal çok derin bir uykuya daldım, ertesi gün geç saate kadar da uyanmadım. Kalktığımda büyük bir sessizlik hüküm sürüyordu! Beni hapseden rutubetli duvarlarda yaşayan cırcır böceğinden, kandil alevinin uyardığı böceklerin cızırtısından başka ses duyulmuyordu. O anda içimde büyük bir korkunun kabardığını, daha önceki davranışlarıma hâkim olan cesaretin beni hızla terk ettiğini hissettim! Dikkatimi ilk önce o zavallı kadına yönelttim. Bir-

kaç dakika düşüncelerimle baş başa kaldıktan, herhalde yakında çekeceğim ıstırapları aklımda tarttıktan sonra o bahtsız insanı incelemek cesaretini toplayabildim. Ama heyhat! [30] cansız bir bedenden başka bir şey kalmamıştı bakacak! Yaradan ona acıyıp yanına çağırmış, onu barbarların zulmünün erişemeyeceği bir yere almıştı! İçtenlikle söylüyorum ki, ölen kadının yerini seve seve alırdım, eğer karar verme selahiyeti bana ait olsaydı; ama ne yazık ki ayrılış günüm henüz gelmemiş, çekeceğim cefanın bardağı henüz dolmamıştı.

Öğle üzeri kapının sesi yine birinin bulunduğum yere geldiğini haber verdi; daha önce beni ziyaret etmiş olan canavardı yine. Odaya girer girmez cesedin yattığı yeri gösterdim, o bir süre baktıktan sonra *"arro no Christia, Mahomet niz lori benjah ik foi"* (o bir Hıristiyan'dı, Muhammed onu bir müebbed cezaya çarptıracak) dedi ve [31] gitti; birkaç saniye sonra elinde demir bir kürekle geri geldi, küreği bana verdi ve odanın ortasındaki toprağı kazmamı işaret etti. Böyle aletleri kullanmaya alışık olmadığımdan, görevimi yapmam beklediğinden uzun sürdü; bunun üzerine canavar hınçla küreği elimden kaptı ve onu kullanarak bana birkaç kuvvetli darbe indirdi. Kazdığım çukur (ki baktığım zavallı insanın mezarı olacağı o anda hiç aklıma gelmemişti) yeterli bir derinliğe ulaşınca cesede işaret etti ve bana onu taşıyıp çukura atmamı emretti! Böyle bir emre itaat etmeyi düşünemezdim, kendisine [32] cesedi yalnız başıma taşıyamayacağımı anlattım; ama Müslümanların dini, bir Hıristiyanın cesedine dokunmalarını yasak ettiği için,[15] yardım isteğimi yüzünü buruşturup hakaret ederek cevaplandırdı; çomakla dayak atmaktan başka bir mantık yürütmesini bilmeyen birinden elbette merhamet beklemek abesti. Vahşi ve vicdansız bir adamın insanlık dışı davranışlarına hedef olmamak için itaat etmekten başka seçeneğim olmadığından, hayatımın bu en nahoş görevini de beklenebileceğinden fazla metanetle yerine getirdim. İşi adamı tatmin edecek şekilde bitirince, bana kendisini takip etmemi işaret ederek odadan çıktı, ben de memnuniyetle arkasından giderek o yeraltı mağarasından çıktım ve bir kere daha [33] iç açıcı gün ışığı görüp temiz hava

14 Herhalde Azrail kastediliyor.

15 Kuran-ı Kerim'de (Tövbe 9: 28) müşriklerin necis olduğu belirtilirse de, özgül olarak bir Hıristiyan'ın cesedine dokunmanın yasak edilmesi bildiğim kadarıyla söz konusu değildir. Buna mukabil Musevi dininde ceset -kime ait olursa olsun- en murdar nesnelerden biri sayılır. (Örneğin bkz. Ahd-i Atik, Sayılar 19: 11-16.)

teneffüs ettim. Mezbahanın (ki başka bir isme layık değildi o yer) kapısında paşanın silahlı muhafızlarından üçü tarafından karşılanarak kalenin biraz dışındaki bir binaya götürüldüm; götürüldüğüm bina, bütün yemeklerin paşanın esirleri tarafından pişirildiği mutfaktı. İçeride, kıyafetlerinden anlayabildiğim kadarıyla benim gibi tutsak olan kendi cinsiyetimden birçok kişi görüp epey sevindim. Ne de olsa dert ortağı bulmak her zaman sevindiricidir, bu kadınlar arasında kendi ülkemden olmasa bile İtalyancayı benimle biraz sohbet edecek kadar konuşabilen birine rastlayacağımı ümit ediyordum. Dünyanın en muhteşem binası [34] değilse de son 24 saat mahpus olduğum yere kıyasla bir saray olan bu eve girer girmez derhal çalışmaya başlamam emredildi, öteki esirelerle bir kelime bile konuşacak olursam ölüm cezasına çarptırılacağım belirtildi; biraz hasbıhal ederek durumumu bir nebze iyileştirebileceğimi umduğumdan, tahmin edeceğiniz gibi bu durum son derece kötüydü. Ama bizzat paşanın verdiği emir buydu ve ona itaatsızlık ölüm demekti.

Evde benimle birlikte 20 ile 30 kadar kadın mahpus vardı ki, bazılarının teni ve görünüşü daha güzel günler gördüklerini, bir zamanlar daha iyi şartlarda yaşamış olduklarını düşündürüyordu. Başımıza Cezayir milletinden bir kalfa konmuştu [35] ve aynen onlar gibi, yaratıcı zekâsının kurabildiği her yoldan bize işkence edip ceza vermekten sanki özel bir haz duyuyordu. En önemsizinden bir kabahat işlediğimiz bahanesiyle çırılçıplak soyunmamızı, sonra da bedenimiz tepeden tırnağa su toplayana kadar büyük bir ateşin birkaç ayak ötesinde durmamızı emrederdi sık sık; yahut çıplak ayakla korların üstünde durmaya zorlardı! Bir keresinde zavallı bir Fransız esireyi önce soyup sonra çıplak vücudunu sıcak pirinçle kaplayarak canından etti. Bu hissiz sefil yaratık yüzünden birçok masum kadına işkence edilmiştir! Böyle bir kalfanın denetiminde durumumun gerçekten feci olduğuna okuyucular şüphesiz inanacaktır. [36] Ama köleydik, hem de barbar ve ilkesiz bir milletin köleleri! Özgürlüğümüzden mahrum edilmiş, esaretin ağırlığı altında yük hayvanları gibi çalışmaya zorlanıyorduk! İniltilerimiz, gözyaşlarımız nafileydi, bize tehdit ve hakaretten başka bir şey sağlamıyordu! Dostlarımızdan ve vatanlarımızdan koparılmış halimizle ölümü hayata tercih etmeyecek pek az kişi vardı aramızda.

Daha önce belirttiğim gibi birtakım başka esirelerle hapsedilip, yemek pişirmek vs. işlerinde çalıştırılarak kayda değer bir şeyle karşılaşmadan iki ay kadar geçirdikten sonra bir gün paşanın kalesindeki büyük topun gürlemesi, önemli bir olayın habercisi oldu. Öğleden sonra, saat üç civarında derhal yerimizden alınarak [37] limanın ağzına yakın bir hisara acilen götürülmemiz için paşadan emir geldi. Oraya vardığımızda telaşın nedenini anladık: meğer İsveçliler büyük ve kalabalık bir donanmayla şehre saldırmaya hazırlanıyormuş,[16] biz de cephanelikten Trablusgarplılara cephane taşımak için oraya getirilmişiz; savaş zamanlarında bu görev hep kadınlara verilir. Donanmanın hareketlerinden şehri topa tutmaya hazırlandığı anlaşılıyordu, Trablusgarplılar da onlara karşı direnmek için gerekli hazırlığı yaptılar. Gün ağardığında İsveçliler harekete geçtiler; şehrin üzerine 300 gülle yağdı ve korkunç hasar yaptı, bu arada kuşatılmış olanlar da saldırganları 100 kadar defa [38] top ateşine tuttular, ama görünürde pek etkili olamadılar. Gece ilerledikçe gülleler ve yüzlerce mermi şehre yağmaya devam etti ve etkileri o kadardı ki kaleyle öteki büyük binalar neredeyse tamamen tahrip oldu, paşanın en değerli gemilerinin birkaçı da ya düşmanın eline geçti, ya da batırıldı. Bunun üzerine paşa, en yüksek rütbeli subaylarını toplantıya çağırdı ve şehrin tümüyle yok edilmemesi için ne gibi önlemlerin alınabileceği konusunda onlardan fikir aldı; hepsinin kanaati, derhal barış müzakerelerine başlanmasının, İsveçli amirale hemen şartların gönderilmesinin gerekli olduğu yolundaydı. paşanın ne gibi şartlar koştuğunu öğrenemedim; ama belli ki İsveçli amiral'in kabul edemeyeceği nitelikteydiler, zira ikinci bir saldırı başladı ve [39] donanma o kadar ustaca yönetildi, şehri öyle bir ateş ve gülle yağmuruna tuttu ki 24 saatten az zamanda Trablusgarp'ın çoğu kül oldu, sayısız ölü ve yaralı verildi. Bu sırada, kuşatma başladığından beri olduğu gibi, Trablusgarplılara cephane taşımakla meşguldum, ama olup bitenleri epey görebiliyordum, barbar efendilerimin bu kadar çoğunun yerle bir edilmesine doğrusu az sevinmedim!

Bunu gören Trablusgarplılar, yenilmez olmadıklarını düşünmeye başladılar ve bir kere

16 Yukarıda belirttiğim gibi, 1801-1802 yıllarında Amerika Birleşik Devletleri ve İsveç donanmaları Trablusgarp'ı ablukaya almıştır. İsveç 1802'de Trablusgarp Beyliği'yle barış antlaşması imzalamış, Amerika ile savaş durumu ise tazminat konusu halledilemediğinden 1805'e kadar devam etmiştir.

daha amirale sulh bayrağı yolladılar, en alçaltıcı şartlarda ateşkes istediler; amiral kendi koştuğu şartlarda barış yapmayı kabul etti; bunun üzerine (o ana kadar şehri [40] savunmak işinde kullanılmış olan) esirlerin toplanması, yıkıntıları düzenleyip ölüleri gömmesi emredildi. Tanrım! Ne manzara vardı karşımızda! Sahili 2000 cansız beden kaplamıştı, bir o kadar yaralı da kan revan içinde kıvranıyordu! Hangi yöne baksam dikkatim kopmuş kollara, bacaklara, hâlâ kanları akmakta olan kesik başlara gidiyordu! Yaralıların iniltisi, zalim barbarlardan çıksalar da, kaçınılmaz olarak bir dişi kalbin duygularını en kuvvetli şekilde etkiliyordu!

Kadın tutsaklara verilen iş ölüleri soymaktı; durup dinlenmeden üç gün boyunca bu işi yaptım, bu süre zarfında tam 169 cesedin elbisesini çıkardım; cesetlerin bazıları [41] korkunç şekilde parçalanmıştı, üçüncü güne gelindiğinde çürümeleri tahammül edilmez bir koku çıkarıyordu. Cesetler gömülmeye hazırlanır hazırlanmaz esirler onları arabalara yükleyip bir yalıyarın tepesine çıkarıyor, oradan denize atıyordu. Çarpışmalar bittiğinden beri durdukları yerde yatan yaralılarsa esirlerin sırtında hastahaneye taşınıyor, kendilerini orada ziyaret eden paşa her birine sekiz dolar ihsan ediyordu. Sonunda daha önce mahpus tutulduğumuz ve çalıştığımız yere geri gitmemiz buyruldu. Ancak oraya döneli çok olmamıştı ki bir defa daha top atıldığını ve *raritoo* dövüldüğünü[17] duyduk; kölelerin toplanması için mutat işaretti bu. İşte o [42] anda diğer tutsakların, özellikle de uzun süre tutsak kalmış olanların yüzlerinde ani bir değişiklik gözledim. Kalfamız bizi mümkün olduğu kadar hızla kaleye götürdü. Kapısında (tahminime göre) 8.000 ile 10.000 arasında adam toplanmıştı ve esirler oraya akın etmeye devam ediyordu. Öğleden sonra saat üç dolaylarında geçit yapacak şekilde sıra halinde dizilmemiz emredildi. Oraya toplanmamızın nedenini işte o zaman öğrendim. Anlaşılan donanmayla çatışmalar sırasında bir Fransız esir, kıyıya yakın olan düşman teknelerinden birine yüzerek kaçmaya çalışmış, ama görülüp dönmeye zorlanmıştı. Olay paşanın kulağına gidince, o da böyle durumlara mahsus [43] olan en zalim ve ezici kanununun infazını emretmişti. Şehre yaklaşık üç mil mesafedeki Kirra ovasında işkenceyle öldürülmesi kararlaştırıldı. Okuyucuyu bilgilendirmek için şunu belirtmemde yarar var, bu durumlarda, barbarların insanlara uyguladı-

ğı vahşi işkence sahnelerini kendi gözleriyle görmeleri için bütün tutsakların hazır bulunması âdettir.

Öğleden sonra saat dört sıralarında bir geçit alayı halinde idam yerine gidildi. Paşa manda sırtında önden gidiyor, sağ ve solunda murabıtları,[18] onların önünde de memlûkları[19] bulunuyordu. Memlûklar bu tür olaylarda paşanın şahsını savunmak, murabıtlar ise onu [44] şeytani cinlerden korumak için her zaman yanında olurlar –öylesine saftır ki, bu dinsiz sahtekârların tabiatüstü güçlere sahip olduğuna şüphe etmez. Onları mızraklar ve palalarla donanmış 300 kadar Türk'ten oluşan bir güruh izliyor, ortalarında da bağlanmış ve bir eşeğin sırtına ters bindirilmiş olan zavallı esir geliyordu. En arkada seyirciler ve tutsaklar vardı. Saat beş buçukta ölümcül ovaya vardık. Esirlerin ortaya yürüyüp işkence aletinin etrafında bir daire oluşturabilmesi için kalabalığın iki yana ayrılması emredildi. Bir Cenevizli dilme makinesine benzeyen işkence aleti çalıştırıldığında, zavallı kurbanını bir insanın küçük parmağı kadar minik parçalara doğrayacak biçimde yapılmıştı.

[45] Paşa mandadan inip, böyle durumlarda her zaman onun için hazırlanan yüksek bir iskeleye çıktı. Oradan cellatlarına (barbar görünümlü üç Türk) bahtsız Fransızı getirmelerini buyurdu, aynı zamanda herkesin susmasını emretti. Rengi solmuş, dehşet içindeki adamcağız derhal eşekten indirilip o lanet olasıca makineye götürüldü. Sonra cüppesini çıkarması emredildi ve vücudu murabıtlar tarafından mürekkep kadar siyah bir sıvıyla yıkandı. Bunu yapmalarının nedeni, Hıristiyanların Muhammed'in azizleri arasına katılmasını önlemektir, çünkü beden boyandığında ruhun da boyandığına efendilerini inandırmışlardır![20] Ondan sonra cellatlara işlerini yapmaları emredildi. Bir tanesi esire yaklaştı, onu

17 Burada "dövülmek" söz konusu olduğuna göre davul cinsinden bir vurgulu sazdan bahsediliyor; ancak başvurduğum kaynaklarda buna benzer bir isme rastlamadım. Öte yandan "oo" harflerinin İngilizcede "u" şeklinde telaffuz edildiği göz önünde bulundurulursa, *zağradu* (yahut modern şekliyle *zağratu*) kelimesi amaçlanmış olabilir ki, Arap kadınlarının sevinç veya (bazen davul eşliğindeki) savaş ulumalarına bu ad verilir.

18 Murabıt, yahut Batı yazınında geçtiği şekliyle *marabout*, zahid, ibadetine bağlı kimse demektir; ancak özellikle Mağrip'te şeyh ve dervişlere bu ad verilir.

19 Memlûk, yahut Batı yazınında geçtiği şekliyle *mameluke*, "mülk"le aynı kökten türetilmiş olup aslında köle demektir; ancak sonraları, efendilerine karşı baş kaldırarak Memlûk devletini kuran Türk ve Çerkes asıllı asker-köle sınıfından hareketle bu kelime daha genel anlamda sultanın hizmetinde olan asker kullar anlamında kullanılmıştır.

20 Herkes gibi Müslümanlar arasında da batıl inançlar olmadığı elbette iddia edilemez ama, burada söylenenler herhalde daha öncekiler gibi uydurulmuş olmalıdır.

[46] saçlarından kavrayıp arka üstü savurdu. Sonra adamın sol bacağına, bileğinin biraz üzerine iliştirilen başparmak kalınlığında iple ölümcül bıçaklara doğru çekilmeye başlandı, tam o sırada da makine çalıştırıldı ve sol ayağıyla bacağını yarım *ounce*'tan küçük parçalara ayırdı! Ya Rabbim! Böyle bir sahne, bir insanın gözünün tanık olamayacağı kadar dehşet vericiydi. Ben de gözlerimi kapatarak onu görmekten çok şükür kendimi esirgedim; ama heyhat! kulaklarımı zavallı kurbanın çığlıklarına ve haykırışlarına kapatamadım! Ölüm ve işkence acıları çok kısa sürdü, çünkü altı dakikadan az bir süre içinde zavallı kurbandan el boyu kadar bir parça kalmamış, adam gitmiş, yerine adeta bin parçaya doğranmış bir kıyma yığını kalmıştı.

[47] O vahşi canavarlar, masum, fakat talihsiz kurbanlarının kanına doyunca geçit alayının yeniden oluşturulması buyruldu, geldiğimiz şekilde geri döndük; alayın başında giden paşa bir yandan palasını havada sallıyordu. Bu kalbi nasır tutmuş yaratık gidip palasının ucunu, bir zafer işareti olarak, öldürülen tutsağının kanına batırmaya özen göstermişti! Döndüğümde yine ilkesiz kalfama teslim edilip evvelce mahpus tutulup çalıştırıldığım binaya götürüldüm. Ömrümün geri kalan kısmını bu kasvetli yerde geçireceğimi düşünüyordum ama, yaşamın ilacı olan *umut* tamamen yok edilmemişti; yalnız o sayededir ki bazen mahzun ruhum azıcık da olsa aydınlanıyor, [48] canıma can katılıyordu. Bir gün tekrar özgürlüğüme kavuşacağım, vatanıma döneceğim beklentisi bazen bana hayali zevk anları bahşediyor, çektiğim cefanın yükünü biraz olsun hafifletiyordu.

Esir düşeli neredeyse 18 ay geçmiş, bu süre zarfında muhafızlar dışında hiç kimseyle bir kelime konuşmamıştım; konuşmama izin verilmiyordu ama, artık Trablusgarp dilini biraz sökmeye başlamıştım. Her zamanki gibi öteki kölelerle birlikte kalede mahpus olanlar için yemek hazırlamakta olduğum bir gün, daha önce sözünü etmiş olduğum *Ben Ali*'yle birlikte Hıristiyan kıyafetli yaşlıca bir beyefendinin odaya girmesi beni hayli şaşırttı. [49] *Ben Ali*'nin bana işaret edip berikine "*Misna kem quo siz faltari*" (işte aradığınız köle budur) demesi üzerine şaşkınlığım bir kat arttı. Bey o anda bana yaklaştı, elimi eline alarak dedi ki: "Hanımefendi, keşke Tanrı izin verseydi de, şimdi söyleyeceklerimden daha sevindirici bir müjdenin habercisi olsaydım; rica ederim, zavallı kadın, bana inanın ki, size bir

haftalık özgürlük satın almanın ötesinde bir yardım etmeye gücüm yetmiyor. Bir yurttaşınızım, sizi ve yurttaşlarınızı hiç olmazsa o kadar zamanlığına kölelikten ve baskıdan kurtarabildiğime memnunum." Ey merhametli Tanrım! Bu sözleri gökten inmiş olan bir meleğin ağzından duymuş olsaydım, daha fazla şaşırmazdım. [50] Ne büyük bir sevinçle duydum onları! Bir daha kendisine yardımcı olabilecek bir Hıristiyan dost görmekten ümidini kesmiş olan sefil bir esireyi ne kadar rahatlattılar! Kulaklarıma inanabilmem için birkaç saniyenin geçmesi gerekti! Bunun bir rüya olduğuna inanmaktan kendimi alamıyordum. Neyse, şaşkınlığım biraz geçince hemen yardımı için velinimetime teşekkür ettim; sonra da ona, İtalyan hükümetinin, bir acı esaret yaşamakta olan bahtsız tebasını kurtarmak için herhangi bir önlem almaya niyetli olup olmadığını sordum. Cevap olarak bana üç gündür özgürlüğümüz konusunda müzakerelerde bulunduğunu, [51] bunu yapmakla hükümet tarafından görevlendirilmiş ve oraya gönderilmiş olduğunu, ancak başarı sağlayamadığını, çünkü özgürlüğümüzün bedelinin ödemesine izin verilen fidyeden çok daha yüksek olduğunu anlattı; oraya vardıktan sonra gemi mürettebatının çoğuyla görüştüğünü, onlardan benim esaretimi öğrendiğini, ama bir süre nerede tutulduğumu tespit edemediğini, kendilerine uygulanan cefaya benim dayanabilmiş olduğumu sanmadıklarından çoktan ölmüş olduğumu tahmin ettiklerini, mürettebatın üçü hariç geri kalanının hayatta olduğunu, kaptan muaviniyle iki denizcinin oraya geldikten kısa bir süre sonra öldüğünü, kalanlarla benim bir haftalık özgürlüğümüzü 150 dolar değerinde olan 400 çuval karşılığında satın aldığını, hemen o gün hep beraber toplanmamızı istediğini söyledi.

[52] Nazik ifadesi hiçbir zaman silinmeyecek şekilde hâlâ aklımda olan *Ben Ali*, kurtarıcımla birlikte oradan ayrılabileceğimi, hafta bitene kadar kendimi köle addetmeyebileceğimi işaretlerle anlattı. Ben de dostumla beraber oradan çıkıp şehrin ortasında küçük bir sur olan Paşa Meydanı'nın yolunu tuttum, çünkü kurtarmış olduğu mürettebatın orada toplanmasını istemişti. Onlarla orada bir araya geldim! Ey anısı hâlâ beni sevindiren mutlu buluşma! Beni uzaktan gören Kaptan Izino yaklaşmamı bekleyemedi, beni koşarak karşıladı, elimden tuttu ve bir gözyaşı seline boğuldu, bir yandan da "Ah sevgili Mary'ciğim, sevgili Mary'ciğim, [53] kölelik zincirle-

rinin cefasına dayanmış olabilir misin?" Gemidekilerin geri kalanının oturmuş olduğu yere vardığımızda zavallı bahtsız yurttaşlarım tarafından bana yöneltilen acımalı bakışlar, bana karşı duygularını sözlerden daha iyi ifade ediyordu. Her biri tek tek elimi tuttu, gemimizin ahçısı Yorico bile beni görmenin mutluluğunu gizleyemedi. Zavallı Afrikalı en sudan kabahatler nedeniyle iki defa işkence görmüş, bir gözüyle sol elinin bütün parmaklarını kaybetmişti.

Sadece bir haftalığına bile olsa kölelikten mutlu ve beklenmedik kurtuluşumuz için birbirimizi kutladıktan, esaretimizin en kayda değer olaylarını birbirimize anlattıktan sonra, özgürlüğümüz sırasında yanımızda kalacak olan silahlı iki Türk, [54] şehrin her yerinde serbestçe dolaşabileceğimizi, öteki köleleri ziyaret edebileceğimizi, ama onlarla konuşacak, yahut şehrin savunması için inşa edilmiş olan surları çok dikkatlice inceleyecek olursak ölümle cezalandırılacağımızı söylediler.

Bay Cini (bizi kurtaran bey) şehirde gezintiye çıkmamızı, merakı celbedici yanlarını, sekenesini vs. görmemizi teklif etti. Biz de beyefendinin teklif ve isteklerine riayet ettik ve önce şehrin genel görünüşünü gözlemlemeye çıktık. Gördüklerimiz, insanlarının âdet ve gelenekleri aşağı yukarı aşağıdaki gibiydi.

Trablusgarp, deniz kıyısında, yassı bir arazi üzerine inşa edilmiş olup, sokakları aynen [55] sekenesinin doğasına uygundurlar –dar, kaba ve pislikten neredeyse geçilmez durumda. Evleri küçük ve yassı damlıdır, bu sayede insanlar hiç sokağa çıkmadan şehrin hayli uzak yerlerinde oturan kimseleri ziyaret etmeye gidebilmektedir. Surlar çok ve bazıları çok zekice inşa edilmiştir. Onları tamir etmek gerektiği zaman genellikle Hıristiyan kölelere taş taşıtılır. Trablusgarp'ta 1.300 hane ve 10.000 nüfus olduğu söylenir. Paşanın sarayı, sahile üç mil mesafede bir tepe üzerindedir, büyüktür ama zarif değildir. Cezayir'de olduğu gibi burada da yürürlükte olan bir kanuna göre bir Hıristiyanla haberleşmekten hüküm giyen bir kadın, kafası bir çuvala tıkılıp denize atılır, eğer [56] sevgilisi Müslüman olmayı seçip de karısı ölene kadar vatanını terk etmezse.[21]

Trablusgarp bölgesinin sakinlerini Trablusgarplılar, Türkler, Yahudiler, Araplar, Mağrip-

21 Bu "bilgi"nin herhalde *Don Quijote*'den alınmış olması, şarkiyatçı söylemde kurguyla gerçek, edebiyatla tarih arasındaki sınırın geçirgenliğinin bir işareti sayılmalıdır.

liler vs. oluşturur. Mağripliler, Araplar ve Türkler sayıları en kabarık olanlardır. Erkeklerin kıyafeti, omuzlarının etrafına sardıkları ve ayak bileklerine kadar inen uzun bir parça kaba kumaştır, aynı kumaştan bir de başlık takarlar; kadınların kıyafeti de erkeklerinkine benzer. Çocukların 7-8 yaşına kadar çırıl çıplak gezmesine izin verilir. Bir genç erkek evlenmeye niyetlenince bir miktar sığır alıp sevgilisinin ebeveyninin oturduğu kulübeye gider. Gelin at sırtına bindirilir ve gençler kalabalığının tezahüratı eşliğinde eve gönderilir, sevgilisinin kulübesine vardığında kendisine süt ve baldan yapılmış [57] bir içecek verilir; sonra atından indirilir ve eline bir sopa verilir, o da sopayı toprağa batırır ve şu sözleri tekrarlar: "Nasıl bu sopa toprağa iliştirilmişse, ben de kocama görev bağlarıyla bağlıyım; nasıl sopayı ancak güç kullanarak yerinden etmek mümkünse, beni de ancak ölüm kocamın sevgisinden ayırabilir." Sonra sürüsünü dereye güder ve geri getirir, bu şekilde kocasının ona tayin edeceği her görevi yerine getirmeye hazır olduğunu göstermiş olur. Trablusgarp'ta kadınlar da, erkekler de vakitlerinin büyük bir bölümünü tembellik etmekle geçirirler. Trablusgarplıların umumiyetle beş karıları olur, kocanın karısını düğünden önce gördüğü enderdir.

Adi suçlar için Trablusgarp'ta en sık verilen ceza falakadır: suçlunun ayakları iple bağlanır, sonra ayaklarının tabanlarına büyük bir sopayla vurulur. Bunun sonucunda öldükleri vakidir. [58] Adam öldürmek, vatan hainliği vs. gibi suçları işleyenlerin başı vurulur. Hırsızlık yapanlarla ev soyanların sol eli ve sağ ayağı bilekten kesilir, kesilen uzuvlar kaynar katrana batırılır; kaçmaya çalışan esirler bazen diri diri yakılır, bazen ise kazığa oturtulur: suçlu, sivri bir sopanın ucuna geçirilir ve sopa omuzlarından yukarı çıkıncaya kadar itilir. Zina suçundan hüküm giyen kadınların kolları omuzlarından kesilir ve boyunlarına asılır, bazılarıysa boğuluncaya kadar suyun altında tutulurlar.

Trablusgarplı bir gemi, bir yabancı gemiyi ele geçirince, yabancı geminin mürettebatı aynen Cezayir ve diğer Mağrip Beyliklerinde reva görülen muameleye tâbi tutulurlar. Komutan, esirleri tetkik eder, [59] elde edebildiği bütün bilgiyi öğrenir, sonra da neredeyse çırılçıplak soyup sahile, pazara getirir. Paşaya yeni bir esir kafilesinin geldiği haber verilir, beğendiklerinden hükümetin izin verdiği sayıda esir seçmesi için davet edilir. O

da genellikle kaptanları, subayları, cerrahları, marangozları vs. seçer, diğerleriyse korsanla sahiplerine kalır, pazarda mezat yapıp satarlar.

Bir Hıristiyanın gözlerinden yaş getirmeye en elverişli manzarayı, köle olarak gündelik işlerini görmekte olan bahtsız insanlar arz eder –bazıları neredeyse bütün elbiselerinden mahrum bırakılmış, yük hayvanlarımız gibi zincirle bağlanıp boyunduruğa vurulmuş, sabahtan akşama kadar yakıcı güneşin altında çalışmaya zorlanmış olan bu zavallılar gerçekten üzücü bir görüntüye sahiptirler. [60] Toprağı kazıp kaya çıkartan esir gruplarının yanından geçtikçe, sevinç ve acıma karışımı bir bakışla bize bakıyorlardı; kıyafetimizden bizim de onlar gibi esir olduğumuzu anlıyorlar, ama kısa bir süre için bile olsa özgürlüğümüze kavuşmuş olmamızdan sevinç duymaktan kendilerini alamıyorlardı. Bay Cini yanlarından geçerken ellerini ona doğru uzatıp yardım dilediklerini görmek gerçekten yürek paralayıcı idi.

Nöbetçiler, şehre yedi mil kadar mesafede bulunan hayret verici bir mağarayı gezmemizi önerdiler. Rivayete göre Trablusgraplılardan kaçmayı başaran bir esire bir zamanlar orada yaşarmış. [61] Bu esire hakkında nöbetçiler bize şu bilgiyi verdiler:

Mira Civer adında bir Fransız esire, açlık ve kendine yöneltilen vahşet nedeniyle ölüm korkusunu yenerek şehrin çevresindeki muhafızları atlatarak bir süre bilmediği ıssız yollarda dolaştıktan sonra dinlenmek üzere bir mağaraya girmiş. Orada karşılaştığı bir dişi arslan onu dehşete düşürmüş ama, çok geçmeden korkusu şaşkınlığa dönüşmüş; çünkü o müthiş hayvann kendisine korkuyla yaklaştığını, sonra da korkudan ziyade acıma hisleri uyandıracak sesler çıkartarak ellerini okşayıp yalamaya başladığını görmüş. Bayan Civer, arslanın gebe, inlemelerininse [62] taşıdığı yükten kurtulmak isteyen bir annenin şikâyetleri olduğunu anlamış. Zavallı kadın cesaretini toplayıp, tabiatın, sanki pek de istemeden, her yaratığa ancak kısa bir süreliğine zevkine varacağı hayatı bahşettiği o sancılı anda sarf ettiği gayretlerine yardım etmiş. Yavrusunu doğuran arslan, bir süre sonra yiyecek toplamaya çıkıp dönüşünde getirdiklerini hayırsever yardımcısının ayaklarına bırakmış. Kadın o günden sonra yemeğini hep arslanın yavrularıyla paylaşmış; onlar da, dünyaya gelmelerine yardım ettiği ve yanında bü-

yüdükleri için olacak, kendisine bir şükran borçları olduğunu şakacı küçük ısırcıklarla belli ederken, anneleri şefkat gösterileriyle bu borcu ödemeye gayret etmiş. Ancak zamanla büyüyüp, doğal içgüdüleriyle kendileri ava çıkmağa, yakaladıklarını yeyip bitirmeye başlayınca, aile [63] ormanın içinde dağılıp gitmiş; annelik duygularının hep mağaraya çektiği ana arslan da artık oraya uğramaz olmuş, açlığının her geçen gün biraz daha boşalttığı ormanda kaybolmuş.

Yalnız ve yardımsız kalan Bayan Civer, birçok yaratığı korkutan, ama merhameti sayesinde kendisine bir sığınak haline gelmiş olan mağaradan çıkmak zorunda kalmış. Yalnızlık duyguları içinde dolaşırken kısa zamanda Trablusgarplıların eline düşmüş. Onu bir arslan beslemiş, ama insanlar köle yapmıştı! Paşa, yaşadığı tehlikelerin ve sıkıntıların kaçışı için yeterli ceza teşkil etmediğini düşündüğünden, ormanın ortasında bir ağaca bağlanmasını [64] ve orada açlıktan ölmeye, yahut yabani hayvanlar tarafından parçalanıp yenmeye terk edilmesini emredecek kadar zalimmiş.

İki gün sonra birkaç asker, zavallı mağdura ne olduğunu görmek için ormana gittiklerinde, kadını hayatta bulmuşlar; çevresini onu yemek için can atan aç kaplanlar sarmış ama bir dişi arslanla yavruları kadının ayaklarında duruyor, kaplanları yaklaştırmıyormuş. Arslan askerleri görünce kenara çekilmiş, sanki gelip velinimetinin iplerini çözsünler diye askerlere yol açmış. Ama askerler kadını alıp uzaklaşınca arslan peşlerinden gitmiş, tatlı tatlı inlemelerle kadının anlattıklarını teyid ederek minnetini belli etmeye çalışmış durmuş. Arslanla yavruları bir süre onları takip etmiş, [65] bir baba yahut oğul Avrupa'dan belki bir daha dönmemek üzere yolculuğa çıktığı zaman teselli edilmesi mümkün olmayan ailesinin ifade ettiği sevgi ve üzüntünün aynını göstermiş onlara.

Mağarayı ve çevresini merakımızı tatmin edecek kadar gezip gördükten sonra şehre dönmenin iyi fikir olacağını düşündük, çünkü özgürlüğümüzün son gününü yaşadığımızdan, bu vahşi ülkenin ilginç özellikleri tarafından eğlendirilemeyecek kadar kederliydik. Öteki esirlerle birlikte şehre dönerken, bir yandan mutsuz durumumu sessizce

Resim 26. Mağrip'te esirlere uygulanan işkenceler (sayfa 258-259).

Pierre Dan, *Histoire de Barbarie et de ses corsaires* (Paris: Pierre Rocolet, 1637). (Houghton Library, Harvard University).

CEste figure se n

V

VI

X

XI

XII

XVI

XVII

XVIII

XXI

XXII

aklımdan geçirerek önce kaldığım sefil eve yaklaşıyordum ki, bana o ana kadar gösterdiği şefkat, kalbinin yumuşaklığını kanıtlamış olan Bay Cini alçak sesle ve [66] nöbetçilerin epeyce uzakta olduğu bir anda hiç kaçmayı düşünüp düşünmediğimi sordu. Bu soru ilk anda beni çok şaşırttı, çünkü bana ihtiyatsız ve gayrı makul gelen, başarı ihtimali de pek düşük olan böyle bir şeyi aklımdan bile geçirmemiştim. Görünüşümden sorusuna çok şaşırdığımı sezen Bay Cini, başarılı olması kesin olup beni mutlaka vatanına ve dostlarıma kavuşturacak olan bir plan kurduğunu söyledi! Özgürlüğüme kavuşmak fikrinin sevindiriciliği, itiraz edilebilecek olan bütün hususlardan daha ağır basıyordu aklımda. Bunu gerçekleştirmek için hayatımı bile tehlikeye atmaya hazırdım. Cömert vatandaşıma insancıl teklifi için teşekkür ettim, uygun göreceği [67] herhangi bir planı tasvip etmeye hazır olduğumu söyledim ve nasıl kaçabileceğimizi düşündüğünü bana anlatmasını rica ettim. "Aziz hanımefendi" dedi, "bugün özgürlüğünüzü satın aldığım dönem sona eriyor, yarın güneş doğunca tekrar dostlarından mahrum, mutsuz bir köle olacaksınız. Bunun farkında olduğumdan sabah erkenden ayrılmak için gerekli hazırlıkları yaptım, zira size yardım etmek gücümü aşıyor, ama öte yandan sizin ve öteki bahtsız vatandaşlarımın zincirler içinde angaryaya sürülmesine şahit olmak istemiyorum. Aziz hanımefendi, sizi böyle barbar bir ülkede, zalimlikte en eğitimsiz vahşileri aşan, sizi kısa zamanda canınızdan edecek işleri yapmaya mecbur eden efendilerin kölesi olarak terk etmek [68] beni kedere boğduğundan ne pahasına olursa olsun kaçmanıza yardım etmeye karar verdim. Bize eşlik eden Türklerden biri büyük ihtimalle yarın sabah sizi hapsedildiğiniz ve çalıştırıldığınız eve götürmekle görevlendirilecek. Elimde 27 Johanna nakit, bir altın saat, birkaç da değerli eşya kaldığından, sizinle beraber gelmek için izin isteyeceğim, yolda giderken de adamın rüşvet alması için elimden geleni yapacağım. Eğer başarılı olursam, hemen şehrin ücra bir köşesine gitmemiz gerekecek; orada kıyafetinizi değiştirecek, benim elbiselerimden birini giyeceksiniz, sonra da kimseye görünmeden sizi gemiye götürecek ve sabah erken saatte hareket edene kadar saklayacağım.

[69] Velinimetimin planını tereddütsüz kabul ettim ve harekete geçilecek önemli anı sabırsızlıkla beklemeye koyuldum –aynı anı önceki gün

ne kadar korkuyla beklediysem, o kadar sabırsızlıkla. Beklediğimiz saat geldi çattı. Her şey olumlu bir görünüm arz ediyordu; Bay Cini gemisine gidip saklanacağım yeri hazırladı; güneş doğarken kaleden atılan top sesiyle özgürlük süremizin dolduğu haber verildi. Türklerden biri hapsedildiğim eve işaret ederek oraya dönmem gerektiğini belirtti. Arapça dilini nisbeten iyi bilen Bay Cini kendisine yaklaştı, eline yarım Johanna sıkıştırıp evime kadar bana eşlik etmek için kendisinden izin istedi, [70] Türk de bunu kabul etti. Yola çıktık ve anlaştığımız üzere Bay Cini önemli konuyu açtı; önce parasını teklif etti ama Türk başını salladı; sonra saatini önerdi ama yine başarı sağlayamadı; sonra cebinden elmaslarla bezenmiş çok güzel bir enfiye kutusu çıkardı, bu Türk'ün kaçıramayacağı değerde bir nesneydi, Bay Cini'ye beni teslim etmeyi kabul etti, ama eğer gemi hareket etmeden önce kaçtığım ortaya çıkarsa, onu ele vermektense öleceğine dair kendisinden söz aldı. Türk bizi bıraktı, biz de civardaki bir çalılığa sığındık, ben hemen Bay Cini'ye ait olan bir denizci kıyafetine büründüm, sonra da şüphe uyandırmadan kaçabilmemiz için ellerim arkamdan bağlandı [71] ve gemiye yollandık. Yolda giderken iki defa Memlûklar yolumuzu kestiler, ama Bay Cini'nin onlara kaçak bir denizci olduğumu, beni gemiye geri götürmekte olduğunu, Trablusgarp âdetleri gereğince beni serenin ucundan asacaklarını söyleyerek hile yapması sayesinde kurtulduk, muhafızlar cevabından tatmin oldular ve yolumuza devam etmemize izin verdiler, bizde engelsiz gemiye varmayı başardık. Bay Cini'nin isteği üzerine Kaptan her şeyin anlık bir kararla denize açılmamızı mümkün kılacak şekilde hazır edilmesini emretti. Güverteden aşağıya indirilip bir su fıçısının içine saklandım. Artık dertlerimin sonuna geldiğimi düşünüyor, [72] kendimi sakin evime yaklaşırken hayal ediyor, küçük kızımın uzun süredir kayıp olan annesini kucaklamaya geldiğini düşünüyordum. Ama heyhat, ey Tanrım! Yaklaşan mutlulukların, saadetli sahnelerin bu sevindirici hayalleri ne kadar kısa sürdü! Tam gemi hareket etmeye başlarken kale toplarının gürleyişini duydum; birkaç saniye sonra güvertedeki karmaşa, kısa zamanda nelerle karşılaşacağımın habercisi oldu. Geminin hızlı hareketinden, mürettebatın kaçmak için elinden geleni esirgemediğine şüphe duymuyordum; diz çökerek başarılı olmaları için dua ettim –ama heyhat, Sevgili Tanrım! "*Oyi! oyi!*" (borda edin, borda edin)

bağrışmalarını ve aynı zamanda geminin yanıbaşında kürek seslerini duyduğumda ne duygulara kapıldım! İçimdeki [73] umutsuzluk taştı, kendi boğazıma sarılarak haykırdım: "Tanrım, beni affedin, artık bu zalim köleliğin cefasına katlanamayacağım!" Tam hayatıma son vermek üzereyken güvertede tabanca atıldığını, ardından da ölen bir adamın çığlığını duydum, ölümcül darbeyi vuracak olan elim hareketten kesildi! Birkaç dakikada gemi demir attı, üzerimde duyduğum çatırtılardan güverteyi yıkmakta olduklarını sezdim; beni aradıklarını tahmin ettiğimden sesim soluğum kesildi, onlar beni bulana kadar hiç gürültü yapmamaya karar verdim. Kısa zamanda güverte parçalandı ve yüzlerce Trablusgarplı beni aramak üzere aşağıya indi; belki elli kere içinde saklandığım fıçı bir sağa, bir sola yuvarlandı, [74] ama elimden geldiği kadar sessiz kaldım. Aradıklarını bulamayan Trablusgarplılar bu sefer su fıçılarını delmeye başladılar. Heyhat! Artık bulunacağım kesindi; birkaç saniye sonra saklandığım fıçı da ötekilerin akıbetine uğradı ve saklandığım yer keşfedildi. Beni arayanların zafer naraları, bulunduğum haberini kıyıda merakla bekleyenlere iletti. Kıç güvertesine çıktığımda kaptan muavininin yerde kanlar içinde kıvrandığını gördüm; geminin yanıbaşındaki sandalın kaptanı beni karşıladı ve kılıcıyla sol omuzumu kemiğe kadar girecek şekilde yardı. Sonra aceleyle sandala bindirilip sahile götürüldüm. Paşanın muhafızları beni devralarak kaleye [75] götürdüler. O anda kaleden iki üç top atıldı ve *raritoo* dövüldü! Gerçekten kasvetli bir sesti bu benim için! Bütün köleler gelip evvelce anlattığım gibi bir kafile oluşturdular; rüşvet alan Türk ile ben işkence edilecektik anlaşılan! Kalabalığın ortasına yürütüldük ve kafile evvelce tarif ettiğim şekilde kanlı Karra ovasına doğru hareket etti. Kaderinin bilincinde olan zavallı Türk deli gibi çığlıklar atıyor, cinnet getirmenin tüm emarelerini sergiliyordu. Saat 6:30'da hedefimiz olan yere vardık; toprağa yeni kazılmış olan, derinliği altı ayak, çemberi dört ayak civarında bir çukurdan başka hiçbir şey yoktu görünürde. Bahtsız yoldaşım [76] iki vatandaşı tarafından soyuldu, saçı tıraş edildi ve kendisine lezzetli bir içki olan *she she*'den bir bardak verildi.[22] Sonra elleriyle ayakları bağlandı ve yukarı-

22 İngilizce'de "*sh*" harfleri yan yana gelince "ş" sesiyle okunduğuna göre, burada kastedilen galiba "şişe" olmalı. Bu kelime, "içine sıvı konan cam mahfaza" anlamının yanı sıra Ortadoğu'nun bazı bölgelerinde "nargile" demektir. Üstelik Türkçe'de olduğu gibi Arapça'da da çubuk yahut nargile (yahut sigara) tüttürmeye "içmek" denir. Ama birazdan idam edilecek olan bir adama nargile ikram edildiğini hiç düşünemiyorum!

da sözünü ettiğim çukura ayakta durur vaziyette yerleştirildi. Sonra dört fıçı kaynar katran getirilip yanına kondu; Türklerden biri cüppesinden bir kepçe çıkarıp elim işlemi görmeye başladı: ateş gibi sıvıdan bir kepçe alıp çukura döktü, birkaç saniye bekledikten sonra aynı miktarda katran ekledi ve adamcağız tamamen gömülene kadar böylece devam etti. İlk kepçenin döküldüğü andan, katran beline varana kadar adamın attığı canhıraş çığlıklardan, Trablusgarplıların sevinç naralarıyla yuhalamaları hiç duyulmuyordu; sonra sesi kesildi, [77] ve nihayet kendini sevinçle ölümün kollarına bıraktı.

Tam aynı acımasız barbarlığa uğramayı beklediğim sırada paşanın derhal şehre dönmemiz için emir verdiğini duymanın beni ne kadar şaşırttığını okurlarım kolayca tahmin edecektir! Ama kafile, daha önce hapsedilmiş olduğum, içinde tarif ettiğim korkunç işkence aletinin bulunduğu binaya doğru yönelince o şaşkınlığım hemen dehşet ve ümitsizliğe dönüştü. Orada bana eziyet edileceğine artık şüphem yoktu, öyle olduğu taktirde sonumun çabuk gelmesi için sessizce dua ettim. Öğleden sonra saat 3:30 civarında o kasvetli yapının kapısına ulaştık; kapının [78] kilidi açıldı, paşa ile atlı muhafızları bineklerinden indiler ve yer altındaki, bir insanın uğrayabileceği en zalim işkenceleri tadacağım karanlık zindana götürüldüm.

Zindana girdiğimde paşanın barbar kanunlarını infaz etmekle görevlendirilmiş olan dört Türk'e beni soymaları emredildi; elbiselerimden mahrum edildikten sonra canavarlardan biri beni saçımdan yakaladı, bir başkası da ayaklarımdan kavradı ve dehşetengiz cihazın üzerindeki yüzeye yatırıldım! Üzerindeki zıpkınlar yahut çiviler çok geçmeden etimi kemiğe varana dek deldiler; sonra el ve ayak bileklerime birer ip bağlayarak dört köşede bulunan ve bocurgat gibi dönen direkler yardımıyla iyice gerdiler, düzenli aralıklarla her çevrildiklerinde kollarımla [79] bacaklarımdaki bütün kemikler eklem yerlerinden ayrıldılar; bu arada üstlerinde yattığım çiviler de etimi tarif edilmemesi daha uygun olacak bir biçimde yırtıp parçalıyordu.

Uygulanan cezanın yeterli olmadığını düşünen paşa, bitişikteki başka bir odaya götürülmemi emretti. Orada –eğer mümkünse– daha da korkunç bir işkence aygıtı vardı! O cehennemi yere girdiğimde hemen çevremi altı sefil adamın almasının, işkenceyi hazırladıktan sonra vücudumun her bir yanını kavramalarının beni dehşete düşürdüğünü okuyucu

doğal olarak taktir edecektir. Önce boynuma bir demir halka takıp iskeleye tutturdular; sonra her ayak bileğime birer halka taktılar; bunu yaptıktan sonra uzuvlarımı bütün güçleriyle [80] gerdiler. Sonra her koluma ve her butuma birer ip sardılar, ipleri iskelenin altında bulunan bu işe mahsus halkalardan geçirdiler; sonra da bir işaret üzerine dört Türk bütün iplere asılarak gerdiler.

İplerin serçe parmağı kalınlığında olup kemiğe varana kadar etime işlediklerini, böyle bağlanmış olan sekiz yerden kanımın fışkırdığını söylediğimde okur tahammül edilmez bir acı çektiğimi anlayacaktır. Yanımda bir cerrah duruyor, sık sık şakaklarıma dokunarak durumumu yokluyordu; böylece aralıklarla işkence durduruluyor, biraz kendime gelmeme zaman tanınıyordu.

Ben böyle acı çekerken onlar [81] iniltilerimi taklit etmek barbarlığını gösteriyorlardı! Sonunda iplerin gerilmesiyle kan dolaşımı aksayınca o kadar zayıf düştüm ki, çektiğim acının etkisiyle bayıldım. Bitişikte bulunan başka bir hücreye taşındığımı fark etmedim bile.

O barbar canavarlar bana yaptıklarıyla yetinmediler, altı hafta sonra, daha önce gördüğümden –eğer mümkünse– daha da korkunç başka bir işkenceye tâbi tuttular. Kollarımı, avuçlarımın içi dışarıya dönük olarak gerdirdiler; sonra bileklerimi iplerle bağladılar ve bir aleti çevirerek yavaş yavaş birbirlerine arkamdan yaklaştırdılar, öyle ki [82] sonunda ellerim birbirine koşut olarak birbirine değdi ve iki omuzum birden yerinden çıktı, ağzımdan külliyetli miktarda kan geldi. Bu işkenceyi üç defa tekrarladılar, sonra yine hücreme götürüldüm ve bir cerrahın eline teslim edildim; o da canımı çok acıtarak kemiklerimi yerlerine oturttu.

İki ay sonra, biraz iyileştiğim bir zamanda, yine işkence odasına götürüldüm ve orada bir başka işkenceye iki defa uğradım. Okuyucu bu işkencenin korkunçluğunu aşağıdaki tarifi okuduğunda anlayacaktır.

İşkenceciler kalın demir bir zinciri iki defa vücuduma sardılar, midem hizasında çaprazlayarak bileklerime bağladılar. Sonra sırtımı kalın bir tahtaya vurdular; [83] her bir ucunda bulunan makaralardan geçen ip, bileklerimdeki zincirlere bağlandı. İşkenceciler ipleri bir bucurgat yardımıyla gerince, midem iplerin gerildiği oranda sıkışıyordu. Bana bu şekil-

de o kadar işkence ettiler ki, bileklerimle omuzlarım bir defa daha yerlerinden çıktı. Bu sefer cerrahlar hemen kemiklerimi yerlerine soktular ama barbarlar zalimliklerine doymadıklarından uğramış olduğum işkenceyi tekrarladılar. Büyük acı çektim, ama önceki gibi metanet ve sebat gösterdim, çünkü ne kadar acı çekiyorsam, o kadar Tanrı'ya dua edip sabır diliyordum.

Okuyucu bu anlattıklarımdan dört defa işkence edildiğimde ne kadar korkunç acılar çektiğimi tahmin edebilecektir. [84] Uzuvlarımın çoğu eklem yerlerinden çıkmış ve öylesine yaralanmıştı ki, haftalar boyunca elimi ağzıma getiremedim. Kemiklerimin sık sık girip çıkmalarında vücudum korkunç bir şekilde şişmişti. Bütün bu şiddetin kötü etkilerini ömrümün sonuna kadar hissedeceğime inanıyorum; bu acımasız vahşi canavarın eline düşene kadar hiç hissetmediğim korkunç ağrılar zaman zaman bedenimi sarıyor.

Artık yeterince cezalandırılmış olduğuma karar veren paşa, özel olarak benim için hazırlanmış olan bir hücreye kapatılmamı emretti. Bu hücrenin tarifi şöyledir: yontulmamış taştan yapılmıştı, duvarları yaklaşık sekiz ayak genişliğindeydi. [85] büyük demir parmaklıklarla korunan tek küçük penceresinden giren ışık o kadar azdı ki, dört ayak ötemde olan bir nesneyi ancak zorlukla seçebiliyordum. Bütün eşyam, üç ayaklı bir tabureyle 15 günde bir suyla doldurulan bir *gallon*'lık bir testiydi.

Ulu Tanrım! Bu sefil hücrede hapsedildiğimin on birinci günü ellerinde çekiç iki demircinin odama girdiğini gördüğümde neler hissettim? Yanlarında bol miktarda zincir de getirmişlerdi!!! Odama girer girmez beni zincire vurmak barbarlığıyla meşgul olmaya başladılar; boynuma kocaman bir tasma, belimeyse ondan da büyük bir demir halka takıldı. Her ikisine de tutturulan kalın demir zincirin öteki ucu duvardaki bir halkaya geçirildi. Yerden beş ayak yükseklikte olan bu halka, ancak [86] sözünü ettiğim tabureye oturmama olanak veriyordu. Sonra bileklerime iki halka takıp her birine bir zincir bağladılar.

Beni bu durumda çaresiz ve perişan, aklıma hep en kasvetli, en korkunç şeyleri getiren düşüncelerimin işkencesiyle başbaşa bıraktılar. Bir süre sonra metanetim geri gelmeye başladı. Hiçbir insanın daha önce

çekmediği kadar acıyı çekmeye dayanabileceğimi dünyaya kanıtlamak isteğiyle yanıp tutuşuyordum. Ölümün acılarını, insanların aşağılamalarını ve suçluluk duygusunun dehşetini çekmek zorunda kalan suçlulara kıyasla benim masumiyetim içinde ne kadar mutlu olduğumu sık sık düşünüyordum.

Boynumdaki devasa demir tasma canımı yakıyor ve hareket etmemi önlüyordu. Bu boyunduruktan sarkan zincirlerin sürekli [87] bir ya da öteki elle tutulması gerekiyordu, çünkü arkaya sarktıkları taktirde beni boğacaklardı, öne doğru sallandıklarındaysa çok kötü baş ağrısı yapıyorlardı. Böyle bir durumda ne kadar az uyuyabildiğimi anlamak güç olmayacaktır. Sonunda bedenim ve zihnim bu acıların altında ezildi ve hummalı bir hastalığa yakalandım. Bedensel yetiler hastalandığında us, direnç, kahramanlık, aklın bütün soylu nitelikleri çöker; o korkunç anda çektiğim acıların hatırası bugün bile beni öylesine rahatsız ediyor, kanımı kaynatıyor ki, bunları anlatmamı neredeyse engelliyor. Yine de umut beni tümüyle terk etmemişti. Kurtuluş mümkün gözüküyordu, hele barış sağlandığı taktirde.

Hastalığım yaklaşık iki ay sürdü; [88] sonunda o kadar zayıf düşmüştüm ki, testiyi ağzıma güç kaldırabiliyordum. Böylesine rutubetli, karanlık, korkunç bir zindana kapatılmış, yatağı ya da samanı olmayan, kolları bacakları benimkiler gibi zincirlerle yüklü, kuru ve küflü ekmekten başka yiyecek verilmeyen, bir damla çorba reva görülmeyen, teselli edici bir dostu bulunmayan, bütün bu koşullarda iyileşmek için yalnızca doğanın çabalarına güvenen bir kadının çektiği acılara ne demeli?

Zaten hastalık tek başına en güçlü zihni zayıflatmaya yeterlidir. Ya bir de ona böyle eziyetler eklenirse? Yüksek ateş, şiddetli baş ağrıları, demirden şişen ve tahriş olan boynum, beni adeta çılgınca bir öfkeye sevk ediyordu. Ateşle zincirler birleşince bütün vücudum tek bir yara gibi acır olmuştu. Bu ölümcül ıstırapların [89] daha da azacağı bir günün gelebileceğini insan tahayyül edebilir mi? Öyle bir gün geldi! Bir dehşet günü. Doğayla ölümün çarpıştığı bu dayanılmaz humma bütün vücudumu kavurmakta, ben de yanan göğsümü soğuk suyla serinletmeye çalışmaktayken, testi elimden kayıp düştü ve kırıldı! Yirmi dört saat boyunca susuz kalacaktım.

Ertesi gün nöbetçiler odama geldiklerinde beni yerde, dilim dışarıda, hareketsiz yatar buldular ve ölü sandılar. Boğazımdan aşağı su akıttıklarında yaşadığımı anladılar.

Merhametli Tanrım! O su ne kadar saf, ne kadar lezzetli, ne kadar harikaydı! Kana kana bütün testiyi bitirdim, yetmedi; bir daha doldurdular, bana veda ettiler, ölümün yakın zamanda beni fani acılarımdan kurtarmasını dileyerek gittiler. [90] Ancak üç gün sonra bir lokma ekmek yiyebildim. Bedenimin her yerine sarılmış olan zincirlerin ağırlığı tahammül edilmezdi; onlara alışabileceğimi, ya da kurtuluncaya kadar dayanabileceğimi düşünemiyordum. Acılarıma son vermem için binlerce neden vardı. Bu konuda ilahiyat tartışmalarına girmeyeceğim: Beni kınayanlar, kendilerini benim yerime koysunlar, ya da önce fiilen benim çektiklerimi çeksinler, sonra akıl yürütsünler.

Mutluluk denilen ne garip bir şeydir! On bir ay dayanılmaz bir açlık çektikten sonra, küfsüz, tatlı bir somun ekmek verildiğinde duyduğum sınırsız sevincimi nasıl anlatayım? Âşık hiçbir zaman gelininin kollarına bundan daha fazla hevesle koşmamıştır; [91] aç kaplan kurbanına benim bu somuna saldırdığımdan daha fazla iştahla saldırmamıştır. Yedim, dinlendim, o değerli lokmayı inceledim, tekrar yedim ve gerçekten sevinçten göz yaşları döktüm.

Ey doğa! Gereklerinin tatminini nasıl bir keyifle ilişkilendirmişsin! Siz, ey iştah açmak için hep yenilikler peşinde koşup da başarılı olamayanlar, unutmayın bunu; bir dilim küflü ekmeğe doğunun bütün baharatından, denizin ve karanın bütün ürünlerinden daha leziz bir tat kazandırma yollarının ne denli basit olduğunu unutmayın; unutmayın bunu, aç kalın ve haz duymaya terk edin kendinizi.

Heyhat! Keyfim fazla sürmedi. Çok geçmeden ifradın peşinden acı ve pişmanlık geldiğini keşfettim. Uzun süredir devam eden perhiz sindirim sistemimi zayıflatmış, işlemez hale getirmişti. Vücudum şişti, su testim boşaldı, kramplarla, [92] karın ağrısıyla, dinmeyen bir susuzlukla geçirdim bütün geceyi. Beni uzun süre aç bırakıp sonra oburca yemeye iterek ince bir işkence yöntemi icat etmiş görünenlere lanet okumaya başladım. Eğer tabureme oturup sırtımı zindanın duvarına dayamasaydım,

gerçekten umutsuzluğa sürüklenecektim; ama bu bile ancak kısmen rahatlattı beni. Nöbetçiler zindana girdiklerinde beni gerçekten acınacak bir durumda buldular, iştahıma hayret edip bir somun ekmek daha getirdiler. Almayı reddettim, çünkü bir daha hiçbir zaman ekmek yiyemeyeceğime inanıyordum. Ama onlar yine de somunu bana bıraktılar, su verdiler ve omuzlarını silkerek gittiler.

Her şeye kadir olan Tanrım! Neydim o anda ben? Merhametli Tanrım, umutsuzluğa düşmeye benden daha fazla hak kazanmış bir yaratığın var oldu mu hiç? Ay ışığı odayı aydınlatıyordu; göğe doğru isyancı ve dikkatsiz bir bakış fırlatıp dizlerimin üstüne düştüm, ruhumun ıstırabı içinde bir teselli aradım, ama bulamadım –ne dinin, ne felsefenin bana verecek tesellisi vardı. İlahi takdire lanet okumadım, yok olmaktan korkmadım, Tanrı'nın gazabını davet etmedim: Yaradan benim kaderimi de çizmişti ve eğer sırtıma dertler yüklerken bana onlarla başa çıkacak gücü de vermemiş idiyse, o halde adaleti beni cezalandırmayacaktı. Yaşayanların ve ölülerin hâkimi olan O'na ruhumu ısmarladım, duvarda gevşek olan bir çiviyi kavradım ve sol kolumla ayağımdaki damarı deldim, rahatça oturdum ve kanımın akmasını seyrettim. Tabiat yenik düştü, bayıldım, o halde ne kadar zaman bilinçsiz kaldığımı bilmiyorum. [94] Birden zindanımın kapısının açıldığını duydum –zindanımın kapısı son kez gıcırdıyordu! Birkaç Türk içeriye girdi ve özgürlüğümün ülkem tarafından satın alınmış olduğunu ifade ettiler. Tanrım! Ne mutluluk duydum o anda; söylediklerinin gerçek olduğuna inandırılmam uzun sürdü, onlar zincirlerimi kırmaya başlayıncaya kadar da inanamadım.

Neredeyse üç senedir hapsedilmiş olduğum karanlık ve kasvetli zindandan çıkarıldım; paşa, istediğim zaman kendi ülkeme dönmekte serbest olduğumu bildirdi!

İtalyan konsolosu, hükümetin, esirleri yurda götürmek için bir gemi yollayacağını söyleyince, bir süre [95] Trablusgarp'ta vakit geçirip geminin gelmesini beklemem gerektiğini anladım.

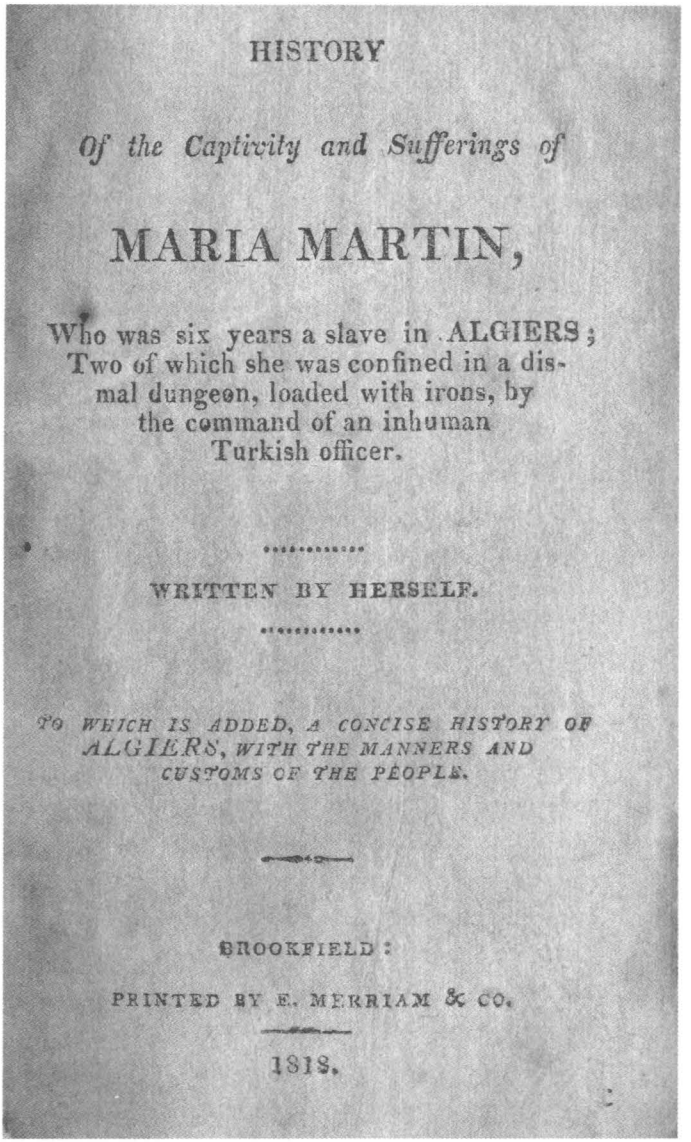
Özgürlüğüme kavuştuktan sonra birkaç hafta boyunca dalgın, düşüncelere dalmış bir haldeydim. Bu, hapishanede edindiğim bir âdetti, gözüme görünen nesneler sanki uykuda hayalleri görülmüş gibiydiler. Sık

sık sokakta duruyor, çevreme bakıyor, kendi varlığımdan bile şüphe ediyordum; gerçekten hayatta ve uyanık olduğuma kendimi inandırmak için parmağımı ısırıyordum.

İnsanın tatmış olduğu en çetin esaretten kurtulduktan yedi hafta sonra, yedi yıldır uzak kaldığım vatanıma dönmek üzere bir kere daha gemiye bindim. Benden başka 43 yolcu vardı gemide, hepsi de benim gibi Trablusgarp'ta köle olmuşlardı. Elli dört gün süren uzun ve sıkıcı bir yolculuktan sonra, anavatanımın görüntüsü gözlerimi ihya etti. [96] Milano limanında demir attık, oradan derhal Modena'ya bir haberci yolladım, eğer hayatta ise kocama varmış olduğumu bildirsin diye. Üç gün sonra haberci, kocam ve kızımla birlikte geri döndü. Ama heyhat! Birbirimize yabancı olmuştuk. O kadar yakından bağlı oldukları, ayrılığı onlara o kadar üzüntülü anlar yaşatan insanın ben olduğuma ikna olmaları birkaç saat aldı.

Çektiklerimin hüzünlü öyküsünü sona erdirmek üzere olduğum şu anda, hayatımı mucizevi bir şekilde koruyan ve sayesinde merhametsiz barbarların elinden kurtulduğum, her şeye kadir olan TANRI'ya en içten dualarımı sunuyorum.

Alti Yil Cezayir'de Köle Olan,
Bunun İki Yili Boyunca
İnsanlik Dişi Bir Türk Subayinin Emriyle
Zincire Vurulmuş Olarak
Karanlik Bir Zindanda Yatan
Maria Martin'in
Tutsakliğinin ve Çektiği Acilarin Öyküsü
Brookfield: E. Merriam & Co., 1818

HISTORY

Of the Captivity and Sufferings of

MARIA MARTIN,

Who was six years a slave in ALGIERS; Two of which she was confined in a dismal dungeon, loaded with irons, by the command of an inhuman Turkish officer.

WRITTEN BY HERSELF.

TO WHICH IS ADDED, A CONCISE HISTORY OF ALGIERS, WITH THE MANNERS AND CUSTOMS OF THE PEOPLE.

BROOKFIELD:

PRINTED BY E. MERRIAM & CO.

1818.

Resim 27. *Maria Martin* anlatısının başlık sayfası.

History of the Captivity and Sufferings of Maria Martin, who was Six Years a Slave in Algiers, Two of which She was Confined in a Dismal Dungeon, Loaded with Irons, by the Command of an Inhuman Turkish Officer (Brookfield [Massachusetts]: E. Merriam & Co., 1818).

Giriş

Amerika'da yayınlanmış olan bazı Mağrip esaret anlatılarını bir antoloji halinde derlemiş olan Paul Baepler'a göre, kurgusal olanlarının arasında en popüleri *Maria Martin* anlatısıdır.[1] Ben bu anlatının 11 baskısını tespit edebildim: 1806 (Boston), 1807 (Boston), 1809 (Philadelphia), 1811 (Philadelphia, Trenton [New Jersey]), 1812 (New Haven), 1813 (New York, Philadelphia), 1815 (Rutland [Vermont], St. Clairsville [Ohio]) ve 1818 (Brookfield [Massachusetts]); Baepler bunlara ek olarak tarihi ve yayıncısı belli olmayan bir New York baskısından daha söz etmektedir. Aynı anlatının bir de Lucinda Martin adıyla 1810 yılında Boston'da yayınlanmış olduğu hesaba katılırsa, 19. yüzyıl başlarında 13 yıl içinde 13 baskısı yapıldığı anlaşılır ki, bu kayda değer bir başarıdır.

Yukarıda andığım baskıların hepsi, Amerika Birleşik Devletleri'nin dış ticaretle en haşır neşir bölgesi olan kuzeydoğusunda yayınlanmıştır. Üstelik anlatının ilk baskısı Amerika ile Trablusgarp Beyliği arasında cereyan eden ve Amerika'nın lehine sonuçlanan savaşı (1801-1805) takiben, son baskısı ise Amerika ile Cezayir Beyliği arasında cereyan eden savaşın (1815) keza Amerika'nın zaferiyle nihayetlenmesinden kısa bir süre sonra yapılmıştır. Bu savaşların ikisi de Amerikan ticaret gemilerinin Akdeniz'de serbestçe seyretmesinin Mağripli korsanlar tarafından engellenmesine tepki olarak başlamıştı. Dolayısıyla denilebilir ki *Maria Martin* anlatısı, bir sıcak savaş ortamında defalarca yayınlanıp Amerikan kamuoyunu Cezayir'e karşı savaşı desteklemeye çağırmaya yönelik olan bir propaganda aracı niteliği taşımaktadır.[2]

Anlatının birçok baskısına Cezayir hakkında tarihi ve coğrafi bilgiler içeren ayrı bir bölüm eklenmiştir; bazı baskılarındaysa bu bölüm anlatıyla bütünleştirilmiştir. Örneğin buradaki metin için esas tuttuğumuz 1818 baskısında anlatının kendisi 53, Cezayir hakkındaki bölümse 60 sayfa

1 Paul Baepler (der.), *White Slaves, African Masters: An Anthology of American Barbary Captivity Narratives*, Chicago ve Londra: The University of Chicago Press, 1999, s. 147. Baepler, esirenin milliyetinin meçhul olduğunu, fakat gerek "krallık" kavramına muhalif olmasının, gerekse yurduna dönüş yolculuğunun 45 gün sürmesinin Amerikalı olduğunu düşündürdüğünü söylemektedir; ancak hiç olmazsa bazı baskılarda kahramanın İngiltere'de doğduğu açık seçik belirtilmektedir.

2 Mağrip beyliklerine karşı savaşların Amerikan kamuoyu tarafından nasıl algılandığı konusunda bkz. Robert J. Allison, *The Crescent Obscured: The United States and the Muslim World, 1776-1815*, New York: Oxford University Press, 1995.

tutmaktadır. Önemli ölçüde dönemin seyahatnamelerinden ve yarı-bilimsel yayınlarından çalınmış olan bu bölüm, kitabın öğretici yanını gözler önüne seriyor. Genel tavrı pek olumsuzdur: Cezayir yerlileri "ülkede çeteler halinde kol gezen koyu derili ... bir barbarlar ırkı" [59] olarak tanımlanmakta, "iyi süvari ama mükemmel de hırsız" [67] oldukları belirtilmekte, "hem erkekler, hem kadınlar vakitlerinin çoğunu tembellikle geçirirler" [70] denmekte, nehirlerin ulaşım için kullanılmadığı, ancak "sekene daha zeki ve çalışkan huylu olsaydı" [57] herhalde kullanılabilecekleri öne sürülmekte, kısacası olumsuz değer yargıları yüklü çeşitli yorumlar yapılmaktadır. Bununla birlikte iş köleliği eleştirmeye gelince, Amerika'da da kölelik olduğu hatırlanarak "Cezayirlileri aşırı derecede barbar olmakla suçlamak haddimiz değildir" [74] gibi özeleştiri sergileyen bir söz de sarfedilebilmektedir. Yani genel tutumunun istisnasız olarak saldırgan ve olumsuz olduğunu söylemek mümkün değildir. Metnin sonlarında yedi sayfalık bir alt bölümde "Amerika devleti karşısında Cezayir" konusu işlenmekte, o günlerde Amerika'da tartışılmakta olan ülke çapında bir ordunun ve donanmanın eksikliği sorunları gündeme getirilmekte, yani federalist eğilimli siyasi görüşler belirtilmektedir.

Maria Martin anlatısının kurgusal olduğu konusunda fikir birliği vardır.[3] Örneğin deniz kazaları edebiyatı uzmanı Keith Gibson Huntress, kaynakçasında şöyle demektedir:

> Kitabın bütünüyle uydurma olduğu kesin gibidir. Herhalde Trablusgarp ve Cezayir savaşları nedeniyle Berberistan Devletleri'ne Amerika'da duyulan ilgiden yarar sağlamak ve de alışılmış fidye öyküsüne biraz cinsellik katmak için Bostonlu W. Creary tarafından oluşturulmuş olmalıdır. Deniz kazasının betimlemesi saçmadır. Benzeri olan *Eliza Bradley* anlatısı gibi bu kitap da kurgusal olarak sınıflandırılmalıdır.[4]

Yalnız kurgusallık bağlamında şunu vurgulamakta yarar olabilir: Kitapta didaktik bir tavır bulunması ve kitabın propaganda işlevi görmesi, elbette yayıncılarının sansasyon peşinde

3 Bazı kütüphane kataloglarında Maria Martin'in 1779'da doğduğu kaydedilmekte, bu suretle böyle bir insanın gerçekten yaşamış olduğu ima edilmektedir. Ancak aşağıda görüleceği gibi bu bilgi anlatının kendisinden alınmış olup, büyük ihtimalle uydurmadır.

4 Keith [Gibson] Huntress, *A Checklist of Narratives of Shipwrecks and Disasters at Sea to 1860, with Summaries, Notes, and Comments* (Ames: The Iowa State University Press, 1979), s. 90.

koşamayacakları anlamına gelmez. Örneğin evvelce sözünü ettiğim başlıkla oynamalar –bazı baskılarda sadece esirenin iki yılını zincire vurulmuş olarak geçirdiği belirtilirken, bazı diğerlerine bunun "insanlık dışı bir Türk subayının emriyle" gerçekleştiğinin, hatta bir kısmına "Türk subayının vahşi talebine itaat etmeyi reddetmesi" nedeniyle zindana atıldığının eklenmesi– okuyucu kazanmaya yönelik pazarlama hileleri addedilebilir; bununla birlikte söz konusu hilelerin sadece ticari amaçlarla mı, yoksa mümkün olduğu kadar geniş bir kitleyi savaş taraftarlarının saflarına kazandırmak için mi yapıldığını kestirmek şimdilik mümkün görünmemektedir.

Metnin Çevirisi

[3] Aslen İngilizim, 1779 yılında saygın ve varlıklı bir ailenin kızı olarak doğdum. 1797 yılında *East India Company*'nin[5] gemilerinden birinin kaptanı olan Henry Martin ile evlendim. Her zaman dünyanın uzak bir bölgesini gezmek istemiş olduğumdan, Minorca'ya yapacağı bir seyahatte kocama refakat etmek istedim, o da rıza gösterdi. Böylece 1800 yılının 20 Haziran günü *Unicorn*[6] gemisiyle yelken açtık. Gemide bulunan yüz kişiden on ikisi yolcuydu. İlk birkaç hafta hoş bir rüzgârla seyrettik, 27 Temmuz'a kadar yolculuğumuzu engelleyen bir şeyle karşılaşmadık. [4] O gece, tam da tatlı bir meltemin herkesi uykuya daldırdığı, tehlike korkusunun bütün zihinlerden savıldığı, her türlü derdin unutulduğu, yorgun düşmüş olanların *Morfeus*'un[7] kollarında tatlı bir rehavete daldığı sırada, bir an içinde geminin kayaya çarpmasıyla uyandık! Şaşkınlık ve dehşetimizin tarif edilmesi mümkün değil –bunu anlamak için okuyucunun o anki duygularımı paylaşması gereklidir. Çok geçmeden denizdeki fırtınaya mağlup düştük. Tayfalar tam bir kargaşa içindeydiler –kimi sövüyor, kimiyse dua ediyordu.

5 "Doğu Hindistan Şirketi": 1600 yılında Asya ile ticaret yapmak amacıyla İngiltere'de kurulmuş, uzun süre gerek iktisadi, gerekse siyasi alandaki büyük gücünü tekelci bir biçimde kullanmış, suistimalleri en yüksek düzeylerde eleştiri konusu olmuş, nihayet 1857-58 yıllarında Hindistan'da çıkan ayaklanmadan sonra feshedilmiş ve görevleri devlet tarafından devralınmıştır.

6 Avrupa mitolojisinde alnında tek ve upuzun bir boynuzu olan at cinsi. Geminin böyle efsanevi bir ad taşıması acaba anlatının kurgusal olduğunun bir belirtisi sayılabilir mi?

7 Yunan mitolojisine göre uyku tanrısı *Hypnos*'un çocuklarından olup, uyuyanlara çeşitli şekillerde (*morfe*) görünen rüyaları simgeler.

Ertesi sabah gün ağardığında kendimizi felaket bir durumda bulduk. Gemi kemerelerinin ucunda duruyordu, ambar dört ayak su dolmuştu, dalgalar sürekli üstümüzden aşıp gidiyordu. Yükü hafifletmek için ön direk kesildi, toplar denize atıldı. Bu tedbirler istenen sonucu verdi. Birkaç dakika sonra kendimizi derin sularda yüzer bulduk, bize o kadar sorun çıkaran ve [5] endişe yaratan kaya kıç tarafımızda kalmıştı. Bütün tayfalar derhal tamirat yapmak ve suları boşaltmak üzere seferber edildi. Ertesi gün de yolculuğumuza devam edebilme mutluluğuna erdik.

O andan sonra bir süre kayda değer bir şey olmadı, ta ki 14 Ağustos'ta daha da ölümcül bir felaketle karşılaşana kadar. Günbatımı civarında gözümüze çarpan ve Kaptan Martin'in bir Fransız firkateyni olduğunu tahmin ettiği bir gemi bizi endişelendirdi. Ondan uzak durmak için kaptan geminin rotasını değiştirdi; o sırada özellikle kuvvetli bir rüzgâr çıktı ve geceyle birlikte bir kasırgaya dönüştü. Gece son derece karanlıktı, ama üstümüzden aşan çok yüksek dalgalar nedeniyle pusula dolabında ışık yakmamız olanaksızdı. Bu nedenle dümeni bağladık ve kendimizi dalgaların insafına terk ettik. Gün aydınlanırken fırtına biraz yavaşladı, sabahın dokuz'undaysa tümüyle dindi.

[6] Öğleden sonra saat 2'de kamarada yemek yerken lostromo gelip kocama suyun renginin değişmiş olduğunu söyledi. Bunu duyan kocam onu azarlayıp aklını kaçırmış olması gerektiğini, çünkü herhangi bir kıyıya yakın olmamızın imkânsız olduğunu söyledi. Denizin rengini değiştirmesi, karanın uzak olmadığının kesin işaretidir. Bir trinketa yelkeniyle rotamıza devam ettik; ancak sabah nöbetinde kocam güvertedeyken karanın hemen baş tarafımızda olduğunu gördüğünde kapıldığımız dehşeti ve duyduğumuz şaşkınlığı anlatmak olanaksızdı. Derhal kamaraya indi ve gözleri yaşlı yerimden kalkmamı istedi. Tavrından olağanüstü bir durum olduğunu anlamıştım; hemen kalkıp güverteye çıktım ve ilerimizde çok kısa bir mesafede karayı açıkça gördüm! Tayfalar önümüzdeki kumsal sığlıktan kurtulmak için ellerinden geleni yaptılar ama, geminin burnu yuvarlak olduğundan dümene itaat etmiyordu. Bunun üzerine [7] doğru karaya yönelmemiz kararlaştırıldı; kıyı dik gibi göründüğünden, Tanrı'nın yardımıyla sağ salim karaya çıkabileceğimizi umuyorduk.

Ancak cezir zamanı olduğundan gemi kumsalda karaya oturdu; geminin yükünü hafifletip borda direğini de keserek kendimizi oradan kurtardık. Karaya doğru gitmeye devam ederken, çok geçmeden bir kere daha karaya oturduk, ama bu defa fazla şiddetli olmadı. Gelgitin üstünde kalma umuduyla demir attık, ama artan rüzgâr nedeniyle demir sürükleyip, şiddetle bir başka sığlığa çarptık. Gemi buraya saplandı, dalgalar üstümüzden aşıp geçmeye başladılar. Teknede birkaç çocuk vardı, o korkunç anda attıkları dehşet çığlıkları en katı kalbi bile parçalamaya yeterdi. Kaptan Martin sahile varmamıza yardımcı olur ümidiyle tahlisiye sandalının indirilmesini emretti; birkaç kişi içine atladı ama, sandal daha gemiden ayrılamadan paramparça oldu.

Gemide çok iyi dalgıç olan iki zenci vardı. Dalgalar öylesine şiddetliydi ki, [8] onları ancak dalarak aşmak mümkündü; bu nedenle bir iple sahile yüzmeyi ve gemiyi kayalara bağlamayı önerdiler. Zenciler bu amaçla denize atladılar ve birkaç dakika sonra karaya çıktıklarını memnuniyetle gözledik. İpi bağladılar ve onun yardımıyla gemiye geri döndüler. İlk önce kocam, ikinci kaptan ve ben geminin tentesinin üstünden suya girdik ve sağ salim karaya ulaştık. Bundan sonra gemi kâtibi, lostromo ve iki tayfa karaya çıktılar, ama onlar kıyıya varır varmaz ip koptu ve iki zenci bizi terk etmiş olduğundan gemiden başkalarının kurtarılması umudu kalmamıştı. Heyhat! Şu anda bile kalanların çığlıkları kulağımdan gitmiyor, bana fırtınadan dahi daha korkunç gelmişlerdi.

Karaya çıktıktan kısa süre sonra kocam, ikinci kaptan ve lostromo oranın yerlilerini aramaya çıktılar, ama birkaç saat sonra dönüp, kimseyi bulamadıklarını bildirdiler. [9] Acımız şimdi yenilenmişti, çünkü birkaç saat önce boğulmak tehlikesi ne kadar yakın idiyse, şimdi de açlıktan ölme tehlikesi o kadar yakındı.

Biz durumumuzdan yakınırken, yukarıdaki ormandan duyduğumuz bir ses moralimizi yükseltti. Ancak kim olduğunu görmeye koştuğumuzda üzülerek gördük ki kurtulan denizcilerden biriydi ve arkadaşına sesleniyordu.

Yeniden bir araya geldiğimizde kocam, yerli aramaya güneye doğru yürümemizi önerdi; fakat henüz bir saat bile olmamıştı ki geçil-

mesi olanaksız bir ormanla karşılaştık ve geri dönmek zorunda kaldık. Bu kez kuzeye doğru yürüdük ama, burada da yolumuzu geniş bataklıklar kesti. Böylece gidecek yer kalmayınca yine geri döndük, sahile vardığımızda gemide kalan zavallıların bize el sallayarak imdat istediklerini gördük.

[10] Kaptan Martin onlara işaret ederek durumumuzun onlarınkinden iyi olmadığını bildirdi. Gece yaklaştığından zavallı yaratıkların bazıları suya atladılar, ama kısa sürede boğuldular. Kısacası, gözümüze görünen her şey dehşetimizi arttırıyordu. İki gündür ağzımızdan ne yiyecek, ne içecek hiçbir şey girmemişti. Zavallı kocam morali bozuk olmasına rağmen dert ortaklarını neşelendirmeye çalışıyordu. Geceleyin kötü havadan korunmak için (zira sefil durumumuz yetmiyormuş gibi hava da yağmurluydu) erkekler ortak karar ve çabayla gün kararmadan bir sürü yaprağı topladılar, ağaç dalları kullanarak bir kulübe yapıp mümkün olduğunca korunaklı kılmaya çalıştılar. Durumumuzu düşünmek gerçekten kasvet vericiydi: Islak toprakla sırtımızdaki giysilerden başka yatacak yerimiz yoktu; elbiselerimizse yağmur ve deniz suyundan sırılsıklamdılar. Ne yiyeceğimiz vardı, ne de yiyecek bulma umudu; [11] susuzluktan ölmek üzereydik. Sefil kulübede berbat bir gece geçirdik; sabahleyin benim isteğim üzerine kadir Tanrı'ya yardım için seslendik. Doğaçlama dualarımız bittikten sonra, kalktık ve ormana girip mümkünse açlığımızı bastıracak bir şeyler toplamaya karar verdik. Çok gitmemiştik ki, biraz önden giden ikinci kaptan koşarak bize doğru geldi ve biraz ileride çok koyu benizli, ellerinde uzun mızraklar bulunan birtakım adamlar gördüğünü söyledi. Dost mu, düşman mı diye düşünmeden hemen onların yanına gitmekte bir an bile tereddüt etmedik, çünkü bir şeyler yemeden artık yaşayamayacağımızı hissediyorduk. Geldiğimizi fark eder etmez hızla bize yaklaştılar; seslenecek mesafeye geldiklerindeyse anlamadığımız bir dilde bize seslendiler. Kocam onlara önce İngilizce, sonra Fransızca hitap etti, ama söylediklerini anlamamış görünüyorlardu; sonra ikinci kaptan onlarla İspanyolca konuştu ama o da başarılı olamadı. [12] Bunun üzerine evvelce Mağriplilere esir düşmüş olan bir denizcimiz onlara Mağrip dilinde hitap etti ve bir ikisi söylediklerini sanki anladı, ce-

vaben bizi "tutsakları" ilan ettiler. Tercümanımız haline gelen denizci kocamın isteğiyle onlara hangi ülkede olduğumuzu sordu. Yanıtları şuydu: "Şu anda Berberistan'da bulunuyorsunuz, Tenes'ten 30, Cezayir kentinden 90 mil uzaklıkta."

O anda çevremizi barbarlar[8] sardı, mızraklarını uzatarak kendilerini izlememizi emrettiler. Tayfa onlara İngiliz tebasından olduğumuzu, Cezayir Beyi'nin İngiltere ile barış içinde olduğunu söylediyse de buna pek kulak asmadılar, bizi kendilerine katılmaya zorladılar. Güneş batarken Tenes'ten 27 mil uzaklıkta bir köy olan Mostago'ya[9] ulaştık; geceyi orada geçirdikten sonra, ertesi sabah Oran'a doğru yola çıktık. Gelişimizin haberi kısa sürede yayılmış, bizi görmek için [13] büyük bir kalabalık toplanmıştı. Tercümanımız aracılığıyla bizi esir alanların Portekizli olduğumuzu, o ulusa ait bir özel savaş gemisinin mürettebatından olup teknemizin sahillerinde parçalandığını söylediklerini öğrendik. O tarihte Portekizlilerin savaş halinde oldukları tek ulus Cezayirliler idi. İlkesiz barbarların aşağılık yalanı istenen etkiyi yaptı ve kalabalığı öylesine öfkelendirdi ki, bize saldırmaları güçlükle önlenebiliyordu.

Anlayabildiğimiz kadariyle bizi tutsak edenlerin politikası bizi düşman olarak tanıtmaktı, çünkü o zaman satılabilecektik ve ülkelerinin kanunları gereğince satış fiyatının yarısı onların hakkı olacaktı. Oysa İngiliz tebasından olduğumuz bilinseydi, Cezayir'deki İngiliz konsolosu bizi talep edecekti.

Kocamın en büyük kaygısı farklı insanlara satılacağımız [14] ve bir kere ayrıldıktan sonra bir daha belki birbirimizi göremeyeceğimizdi. Gerçekten de kısa bir süre sonra tahminleri doğru çıktı, varışımızın ertesi günü satışa çıkarılan sığırlar gibi birçok alıcının toplanmış olduğu pazara götürüldük. Alıcıların arasında kendi cinsiyetimden birçok kişi görmek, bana korunacağım ümidi verdi ama –Heyhat!– bu ümidim kısa sürdü, çünkü bana acımaktansa sanki sefaletimden memnuniyet duyuyorlardı! Bana sahip olduğu iddiasındaki serserilerden biri beni Kadı'ya, yani yörenin baş

8 Berberistan'ın yerlileri olan Berberiler bu yazında sık sık "barbar" diye anılır ki, böylece isim benzerliği sayesinde kestirmeden her türlü olumsuz değer yargısının seferber edildiği açıktır.

9 Herhalde Mostaganem şehri kastediliyor; Tenes'ten Oran'a giden yol üzerinde olmakla birlikte Tenes'ten 27 mil değil, yaklaşık olarak 80 mil uzaklıktadır.

idarecisine[10] götürdü. Ufak tefek, çirkin, üstü başı kirli, yalın ayak, bacakları çıplak, yaşlı görünüşlü bir adamdı. Beni ona değerli bir ev kölesi olarak tavsiye ettiler; Kadı çok eleştirel bir tavırla beni inceledi, kollarımı, bacaklarımı, dişlerimi, gözlerimi, vb. dikkatle muayene etti. Yüzden fazla insan tarafından ayrıntılı olarak incelendikten sonra [15] nihayet bir Türke satıldım. Ondan sonra pazar yerinden çıkarılıp biraz ötede bir kütük üzerinde oturmuş, babasının gitmesini beklemekte olan oğluna emanet edildim.

O zaman ilk kez benim gibi köle olan öteki zavallıların yüzlerini duygulanarak fark ettim. Bana acıyan bakışları, sözcüklerin anlatabileceğinden çok daha fazla şey ifade ediyordu! Yalıyardan kopan kayaları ve kocaman taşları arabalara yükleyip bir mil kadar uzaklıktaki bir vadiye götürmek olan günlük işleriyle meşguldüler. Arabaları yüklemekle görevli olanların boyunlarında, Batı Hint Adaları'ndaki kölelerinkine benzer büyük tasmalar vardı. Arabaları çekenlerse onlara zincirlenmişlerdi. Bu zavallı yaratıkların acısına şahit olup, umutsuz iniltilerini duyup da gözleri yaşarmamak için insanın ancak acımasız bir barbar olması gerekirdi! Ağır kırbaç darbeleri altında [16] en zor işleri yapmaya zorlanıyorlardı; yarı çıplak, güneşten kavrulmuş, yırtılmış vücutları, bu acımasız barbarların onlara nasıl bir vahşetle davrandıklarının korkunç kanıtlarıydı.

Tenes'te yaşayanların çoğu Mağriplidir. Bunların âdet ve geleneklerinin tarifi okuyucularıma eğlendirici gelebilir. Koyu benizli, tembelliğe ve aylaklığa eğilimli kişilerdirler, insanlığın bildiği bütün kötü alışkanlıklara bağımlıdırlar; insanlara güvensizlikleri son safhadadır, vefasız ve kıskançtırlar, cehaletin bizatihi timsalidirler. Kendilerini Müslüman, yani gerçek müminler olarak tanımlarlar ama sözlerine hiç güvenilmez. Hıristiyanlardan nefret ederler, o kadar ki "Hıristiyan" kelimesinin kendi dillerindeki karşılığı "köpek"tir. Sürekli onları yok etmenin yollarını araştırmakla meşguldurlar. Muhammed, Kur'an'ında onlara Hıristiyanlara karşı savaşırken ölen herkesin doğ-

10 Kadı denince genelde akla Şer'i mahkemelerin hâkimleri gelirse de vazifeleri bundan ibaret olmayıp "aynı zamanda mülkiye ve belediye işleri ile meşgul idiler. Bilhassa belediye işleri hemen tamamıyla kadılara aitti." Kadıların görevleri "Dini, dünyevi bütün işlere şamildi. Ahlak zabıtasına kadılar bakar, hatta memleketin asayişiyle onlar alakadar olurdu." Yani metindeki "baş idareci" nispeten isabetli bir tanım sayılabilir. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983), "Kadı" maddesi.

Resim 28. Zindanda zincire vurulmuş Maria Martin.

An Historical Account of the Kingdom of Algiers... to which is added A History of the Captivity and Sufferings of Mrs. Maria Martin, who was Six Years a Slave in Algiers, Two of which She was Confined in a Dark and Dismal Dungeon, Loaded with Irons
(Rutland [Vermont]: Fay & Davison, 1815).

ruca muzaffer biçimde cennete girdiğini öğretmiştir; yalnız o mu, hatta [17] atları bile, eğer savaş sırasında ölürlerse, doğruca cennete giderler."

Her ne kadar çokeşliliğe izin verilirse de, bir adam ancak dört kadınla evlenebilir ve bunların her birine çeyiz tahsis etmesi gerekir. Hıristiyan bir kadınla evlenmeleri ya da ilişkiye girmeleri kesinlikle yasaktır! Bu kurala karşı gelenler derhal idamla cezalandırılırlar.

Cenazelerde tuttukları yas tutucular yakınlarının mezarında ağlayıp elem gösterilerinde bulunurlar, gidenin arkasından bağırıp çağırıp bu dünyada gerekli olan her şey ona verilmişken neden öldüğünü sorarlar. Zamanlarını yemek, içmek, uyumak, atlarıyla oyalanmak gibi işlerle geçirirler.

Ellerinde genellikle Katoliklerinki gibi bir dizi boncuk olur, her boncuk için kısa bir dua okuyup, boncuğu parmaklarının arasından kaydırırlar. Bu dua yalnızca Tanrı'nın farklı niteliklerinden ibarettir –Tanrı büyüktür, Tanrı [18] iyidir, Tanrı sonsuzdur, Tanrı merhametlidir gibi.

Tenes Kadısı'nın tebasından tek farkı, kötü niteliklerine onlardan daha da yatkın olması, ayrıca bunlara gaddarlık ve para hırsının da eklenmiş olmasıdır.

Bir gün keyfi gaddarlığına tanık oldum. Türk efendim beni bir iş için bir yere gönderdiğinde, Kadı'nın işçilerinden bazılarına talimat verdiğini gördüm. Köleler evi için malzemelerle yüklü arabaları çekiyorlardı. Yanından geçtikleri sırada bazılarını çok hızlı gittikleri için sopayla dövdü; öbürleri aynı hatayı yapmamaya çalışınca, onlara da çok yavaş diyerek vurdu. Ne olacağı korkusuyla tir tir titreyen bir zavallı arabasının önünde iki büklüm eğilip selam verdi, ama Kadı böğrüne vurup atını yaralayınca, hayvan sıçradı, zavallıyı yere düşürdü ve üzerinden ezip geçti. Bir diğeri arkadaşına yardım etmeye koştu, ama Kadı bir ok atıp, onu omuzundan vurdu. Köle [19] oku çekip çıkardı ve dizlerinin üzerinde Kadı'ya geri verdi, bunun üzerine Kadı oku tekrar adamın vücuduna sapladı! Zavallı bir kez daha çıkarıp, kan revan içinde oku Kadı'ya geri verdi, ama eğildiği sırada kan kaybından barbarın ayaklarının dibine düştü. Kadı da lütfedip oku sırtına sapladı ve adamcağızı toprağa iliştirdi.

Kadı'nın zekâ ve cesaretinden, hareketliliğinden, ata binmede ve mızrak atmadaki ustalığından çok söz edilir. Dini yasakladığı için şarap iç-

mez, ama afyon çektiği, ya da brandy, tarçın, anason, karanfil ve küçük hindistancevizi kullanarak kendi hazırladığı özel karışımdan içtiği zaman, yoluna çıkanın vay haline! Kadınlara çok düşkün olup en az dört yüz cariyesi vardır.

Mağripliler saçlarını kökünden tıraş eder, yalnız başlarının tepesinde bir tutam saç bırakırlar ve bunu hiç kesmezler, çünkü öğretilerine göre [20] Muhammed onları hayali cennetlerine o saçtan tutup çekecektir.

Bir keresinde Mağriplilerin bir uygulamasına gülümsemeden edemedim: Esaretten kurdulduktan sonra bir gün Tenes'ten bir mil kadar ötede yürürken şiddetli bir yağmur başladı; fırtınadan kaçmak için bir ağacın altına sığındım, ama bu arada birkaç Mağriplinin telaşla soyunduğunu, elbiselerini bir çıkın haline getirip, üstüne oturduklarını gördüm. Amaçları giysilerini ıslanmaktan korumaktı ama, bu arada çıplak bedenleri fırtınanın şiddetine maruz kalmıştı. Yağmur dinince bedenleri kuruyuncaya kadar biraz yürüdüler, ondan sonra giyindiler.[12]

Mağriplilerin giysileri esas olarak yünlü ya da mavi beyaz pamuklu-dan dikilmiş bir kaftandan ibarettir. Bazen, ama çok ender, kaftanın ipekliden dikildiği de olur. Ayrıca boyunlarından bağlanan ve vücutlarının çevresinde iki üç kez dönecek kadar büyük bir gömlek giyerler. Gömleğin [21] beline bir kuşak sarılır, buna da bir, bazen süngüye benzer iki hançer sokulur. Hem erkeklerin, hem de kadınların giysileri, genellikle siyah ketenden yapılmış böyle bir büyük gömlekle kadınların baş ve omuzlarını örttükleri bir kumaştan oluşur. Erkekler bu kumaşı bazen sarık şeklini takliden başlarına, bazen de bellerine sararlar.

Kadınların bazıları saçlarını topuz yapar, bazılarıysa açık bırakır; ama erkekler bu konuda genellikle çok savsaktırlar. Marokenden yapılmış ve baldırlarına kadar çıkan çarıklar, daha doğrusu çoraplar giyerler. Başları, pamuklu kumaşla çevrili kırmızı takkelerle örtülüdür. Yukarıda tarif edilen ve çoğunlukla geniş gömleklerinin üstüne giydikleri, beyaz ya da çizgili pamukludan

11 Bütün bunların (ve de sonra gelenlerin) tamamiyle uydurma olduğunu söylemeye gerek var mı?

12 Yukarıdaki tespih, keyfi gaddarlık ve saç kesmeyle ilgili paragraflar gibi, bu sözler de neredeyse kelimesi kelimesine William Rufus Chetwood'un *The Voyages and Adventures of Captain Robert Boyle, in Several Parts of the World, intermix'd with the Story of Mrs. Villars, an English Lady, with whom he made his Surprising Escape from Barbary* (1726) başlıklı romanından alınmıştır—ki bu da, elinizdeki kitapta toplanmış olan farklı anlatıların aslında ne kadar birbiri üzerine temellendirilmiş olduğunu gözler önüne sermektedir.

veya yünlü kumaştan yapılan uzun ve bol kaftana "*halk*"[13] derler; üzerlerinde çok güzel durur. Bu kaftanın arkaya doğru sarkan, ucuna da uzun bir sicime bağlı bir püskül asılı duran uzun ve sivri bir kukuletası vardır. Fakat [22] yoksullar, zencilerin kıyafetine uygun giyinirler.

Daha önce belirttiğim gibi kadınlar pamuklu kumaştan uzun bir gömlek giyerler; bunun uzun ve geniş kolları vardır; aynı şekilde bol şalvarlar giyerler, bir de onları başlarından topuklarına kadar örten ve arkada serbestçe dalgalanan bir patiska ya da keten parçasıyla örtünürler. Hepsi, değerleri takanın seviyesine ve niteliğine orantılı olan küpeler ve gerdanlıklarla süslenir.

Çok sayıda çadır ya da kulübe bir araya gelip, bir tür köy ya da kasaba oluşturduğu zaman buna *aduar*[14] derler. Bu köyler genelde daire biçimindedir, çadırlar sıkça dikilir, ortada hayvanların tutulduğu boş bir alan vardır. Yerleşimin her bir yanında haydutların ya da yabani hayvanların beklenmedik saldırılarına karşı nöbetçiler dikerler. En küçük bir tehlike göründüğü anda, nöbetçiler tehlike işareti verirler ve haber hızla bütün köye yayılır; bunun üzerine eli silah tutan her adam [23] savunmaya geçer. Bu insanlar hiçbir zaman fazla ev eşyasıyla uğraşmak istemediklerinden köyleri kolaylıkla bir yerden bir diğerine taşınabilir. Gerçekten de bir ailenin bütün ev eşyası bir torba ya da çuvala sığar ve çadırla birlikte bir deve sırtında uzun mesafelere nakledilebilir. Genellikle süt ya da kesilmiş sütün suyunu içer, darı ekmeği yerler. Hiçbir şey onları bütün bir mevsimi tek bir yerde geçirmeye ikna edemez; çünkü yolculukları ne denli yararsız ya da gereksiz olursa olsun, böyle bir hareketsizliği büyük bir kabahat sayarlar.

Fazlalık buğday yahut arpaları olduğu taktirde bunu kayalara oyulmuş derin kuyularda saklarlar; girişleri dar olup, giderek uzunluklarına orantılı olarak genişleyen, bazen otuz ayağı aşabilen mağaraların tümünde temiz hava dolaşımı sağlamak için bu kuyuları büyük ustalıkla oyarlar.

[24] Dendiğine göre ülkenin bazı yerlerinde taşınabilir değirmenler olup, insanlar bunlarda tahıllarını istedikleri gibi öğütürler.

Yemek yeme biçimleri Asyalılarınkini andırır. Yemekte yere serdikleri deriden yapıl-

13 Doğrusu *hâ'ik* yahut *hayk* olup Arapça "dokumak" kökünden türetilmiştir.

14 Doğrusu, *ed-duwâr*; özellikle Mağrip'e mahsus bir terimdir.

mış, yahut palmiye ağaçlarının yapraklarından örülmüş bir sofranın çevresinde bağdaş kurarlar. Bu sofranın üzerine bakır veya fildişi tabaklar dizilir. Kalkıp yıkanıncaya kadar hiçbir şey içmezler; yıkanmak onlar için atlanması çok ayıp sayılan bir törendir. Hiçbir zaman günde iki öğünden fazla yemezler, biri sabah, öbürü akşamdır; kadınların sofraya erkeklerle birlikte oturmasına izin verilmez. Yemek kısa sürede ve sessizlik içinde yenir ve yıkanılıp geri gelininceye kadar tek bir sözcük bile konuşulmaz; bundan sonra çubuklarıyla kahvelerine dönerler ve sohbete başlarlar.

Yemekteki bu ölçülü tutumları sayesinde çok sağlıklıdırlar, selefleri-nin onca uğraştığı tıp bilimine yabancıdırlar. [25] Onlarda görülen hastalıklar yalnızca dizanteri ve akciğer iltihabıdır, bunların da bazı şifalı bitkilerin harici ve dahili uygulanmasıyla iyileştirildiği söylenir. Sekenenin hiç hastalık görmeden çok uzun yaşadığı, henüz eli ayağı tutanların ölmesinin pek ender olduğu rivayet edilir. Onlara göre altmışındaki bir adam, hayatının en dinç devresini yaşamaktadır.

Yabancılarla ne kadar az ilişki kurarlarsa ilkel âdetlerine o kadar bağlı kalacaklarına, bu sayede hastalık ve sağlık sorunları çekmeyip daha mutlu olacaklarına inanırlar.

Anneler çocuklarını büyük bir tutkuyla severler, başlarına bir kaza gelmemesi için azami özen gösterirler. Oğlanların kendilerine bir eş satın alabilir duruma gelir gelmez evlenmelerine izin verilir. Satın alma faslı, kızın ebeveynine deve, at ve boynuzlu sığır hediye ederek olur. Erkeğin karısına duyduğu sevginin [26] elinin bolluğuyla ölçüldüğüne inanırlar, verdiği hediyelerle ailesine erdemlerini ispat etmedikçe ona genç hanımı hiçbir zaman vermezler. Evine getirildiğinde güzelliği, yahut bekâreti hususunda hayal kırıklığına uğrarsa onu geri gönderebilir, ama bu durumda verdiği hediyelerden feragat etmesi gerekir.

Bir adam ölür ölmez, kadınlarından biri yahut bir akrabası başını çadırın kapısından uzatır ve korkunç bir şekilde feryat etmeye başlar. Bunun üzerine köyün bütün kadınları acı çığlıklar atmaya, kederlerini haykırmaya başlarlar, bütün köyü ayağa kaldırırlar.

Mağriplilerin ilim irfan düzeyine gelince, o kadar sınırlıdır ki pek azının okuma yazması vardır; yine de bazıları bir miktar astronomi bilir,

yıldızlar, sayıları, konumları ve hangi takımlara dahil oldukları konusunda doğru bilgiler verebilirler. Gökyüzünün açık ve sakin olduğu bir yerde yaşamaları, gözlemlerine çok yardımcı olmuş, onlar da bu ayrıcalığı [27] canlı bir hayal gücü ve güçlü bir bellekle desteklemişlerdir. Ancak astronomi sistemleri öylesine hurafeler ve saçmalıklarla doludur ki, genelde ondan anlam çıkarmak güçtür. Yine de, bütün cahilliklerine rağmen, doğanın onları yüce duygulara yatkın yarattığını, zevklerinin ince sanatlara meyilli olduğunu, şiir ve müzik alanlarında hor görülmesi imkânsız olan denemeleri göstermektedir.

Müziklerinin ne denli yumuşak ve kadınsı olduğuna bakılınca, bu halkın pek savaşkan olmadığı fikri edinilebilir; ancak atasözlerinin bazılarından korkaklık yahut çekingenlikten pek uzak oldukları anlaşılır. Bir deyişlerine göre: "Seni seçebileceği kadar bir adama yaklaşmadan onu öldürmekten daha alçakça bir şey olabilir mi?" Dolayısıyla, bir mızrak boyu yaklaşmadan düşmanlarına asla saldırmazlar, ondan sonra gereken mesafeye çekilip mızraklarını ya da oklarını şaşırtıcı bir beceriyle atarlar. Genellikle kısa üzengili atların [28] sırtında dövüşür, eyerin üstüne kalkarak yüksekten büyük bir güçle darbeyi indirirler. Süvarilerini uzun hatlar ya da geniş kanatlar halinde değil, küçük, bağımsız bölükler halinde düzenlerler; bu sayede hatlarının kopması ya da kargaşaya düşmeleri olasılığı azalır, böyle bir kaza olduğunda da çabucak eski durumlarını tekrar alabilirler.

Tenesli Mağriplilerin zorba Cezayir hükümeti[15] altında maruz kaldığı acımasız baskılar, yozlaşmalarına büyük katkıda bulunmuştur; onlarınkinden daha sefil bir durumu tasavvur etmek zordur.

İnsanda manevi çöküntüye yol açmaya, onu tamamen sefil hale getirmeye bundan daha uygun bir durum düşünebilir miyiz? Yine de vaziyetleri bu etkileri yaratmaktan uzaktır: Eşsiz sabırları sayesinde başka insanların en berbat addedecekleri koşullarda belli bir mutluluk içinde yaşayabiliyorlar.

Mağriplileri sefil kulübelerinin kapısı önünde yarı çıplak otururken, bazılarını tütün içip [29] neşeli öyküler anlatırken, bazılarını da şarkı söyleyip raks ederken görmek, mutlu, ama tembel bir halk oldukları sonucuna götürür.

Tenes'te az Türk vardır, olanlar da yoksul, hırpani, hırsız bir topluluktur. Bu sefil yaratıklar ellerine tüfek, kılıç ve başka silahlar verilerek şu veya bu alaya dahil edilirler; kısa sürede hükümette oy hakkı ve pay edinirler ve oradan başlayarak bir mevkiden ötekine yükseltilir, sonunda amiral, vezir, hatta bey olurlar.

Türkler kölelerine çok barbarca davranırlar, geceleri onları zindana kapatır, gündüzleriyse zincirli vaziyette işe koşarlar, onlara çok defa yalnızca biraz ekmekle su verirler. Önceki sayfalarda Tenes sakinlerinin çoğunluğunu oluşturan Mağriplilerin âdet ve geleneklerini ayrıntılı biçimde aktardım, şimdiyse daha özgül olarak aralarında çektiğim eziyeti anlatmak istiyorum.

Türk efendim işini bitirdikten sonra gelip birkaç dakika [30] bana nöbetçilik eden oğluyla konuştu, sonra da ayağa kalkmamı onu izlememi emretti. İğrenç pislikte daracık sokaklardan geçirilerek yeni efendimin oturduğu yere götürüldüm; evi büyük ve ferahtı, ama güzel değildi. Efendimin kırk-elli Hıristiyan kölesi vardı ki, onu hariç hepsi Portekizliydi. Kalanların dokuzu Napolyon'du,[16] biriyse İngiltere doğumluydu. Yurttaşlarımdan birini içinde bulunduğum acınacak durumda bulmak beni fazlasıyla üzdü, ama o benim için gerçek ve değerli bir dost oldu ve onun yardımı ve desteği olmasıydı, büyük olasılıkla bugün hâlâ o zorlu esaret durumunda olacaktım.

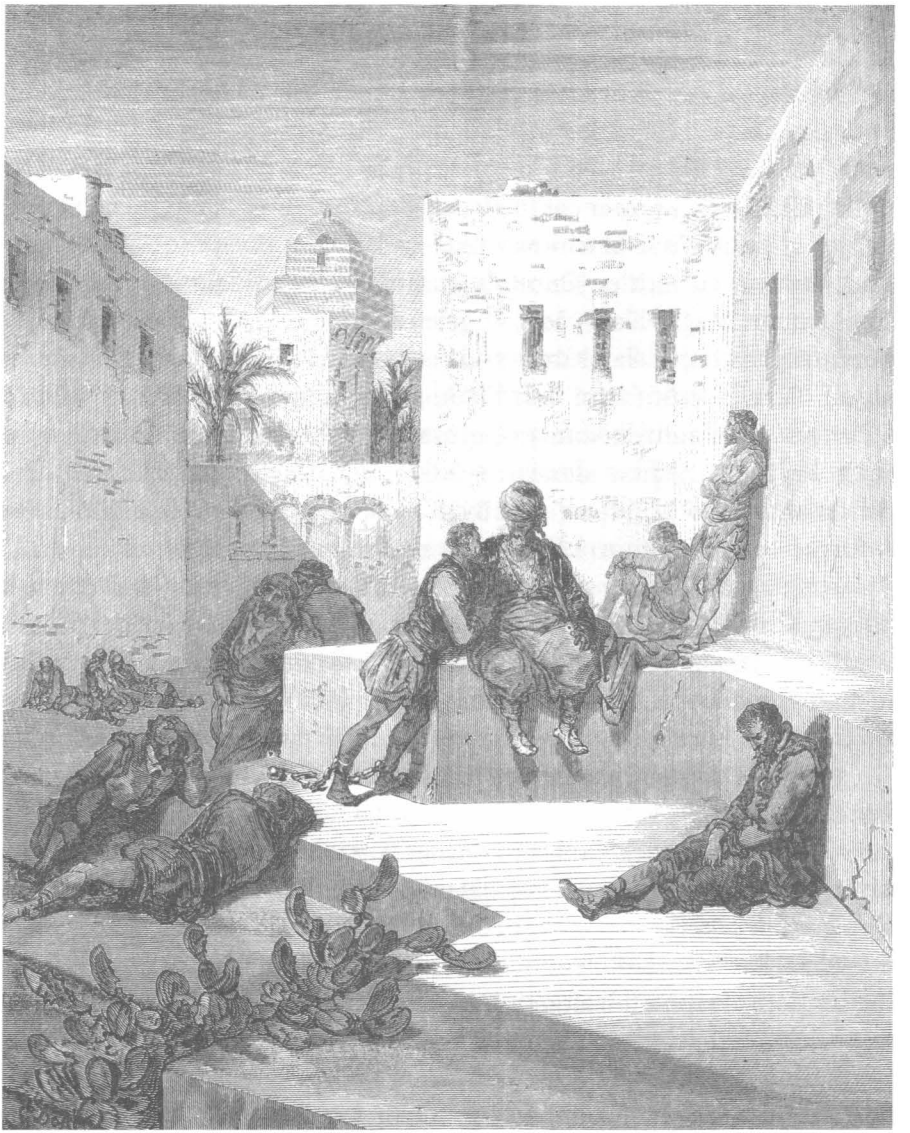
Adı Malcomb[17] olan ve beş yıldır esir olan talihsiz dostum bana efendimizin şehrin baş veziri olduğunu, o sırada hüküm süren Cezayir Dayısının efendimizi çok sevdiğini, kana susamış, zalim ve insanlık dışı [31] bir canavar olup bildiği kadarıyla geçmişte kölelerinden bazılarını sadece hasta olup günlük görevlerini yerine getiremedikleri için öldürttüğünü anlattı.

Birkaç kez kendisinin de, Cezayir'deki İngiliz Konsolosuna tutsak olduğunu haber vermeye çalıştığı için en acımasız biçimde işkence gördüğünü söyledi –el ve ayak tırnakları çekilmiş, bütün bedeni anlatılamayacak bir biçimde kırbaçlanmıştı. Bu zalimin sahip çıktığı köleler arasında, şiddetinin kalıcı izlerini taşımayan tek bir kişiye rastlamadım –bazıları kolunu yahut

15 Burada amaçlanan, Türk unsurun ağır bastığı Dayı yönetimidir. Osmanlı döneminde Cezayir'de Araplar ve Berberiler yönetilen durumundaydılar, Türkler ise seçkin tabakayı oluşturuyorlardı.

16 "Fransız" demek isteniyor! (Çevirenin notu.)

17 Bu isim kitapta hem bu şekilde, hem de Malcome biçiminde geçiyor; Malcolm daha doğru olurdu tabii.

Resim 29. İllüstrasyon tarihinde haklı bir üne sahip olan bir kitaptan, Cezayir'de Türklere esir düşmüş Hıristiyanlar. Gustave Doré'nin (1832–1883) bir çiziminden Héliodore Pisan'ın gerçekleştirdiği gravür.
Miguel de Cervantes Saavedra, *L'ingénieux hidalgo Don Quichotte de la Manche*, çev. Louis Viardot (Paris: Librairie de L. Hachette et Cie., 1863).

bacağını, bazıları bir gözünü, bazılarıysa el ve ayak tırnaklarını kaybetmişlerdi! Bu beni dehşete düşüren bir manzaraydı, eğer o alçak adamın hoşuna gitmeyecek bir şey yapacak kadar talihsiz olursam, ne gibi bir davranışla karşılaşacağımı anlamamı sağladı.

Gelişimden kısa bir süre sonra giysilerim alındı ve bana diğer tutsaklarınkine benzer bir elbise verildi. [32] Sonra, mutfak olduğunu anladığım bir barakaya götürüldüm; her gün orada kölelere yemek hazırlanıyordu. İlk girdiğimde, kıyafet ve görünüşlerinden tutsak olduğunu tahmin ettiğim, kendi cinsiyetimden birkaç kişi görmek beni çok sevindirdi; aralarında konuşabileceğim birini bulmak gibi bir umuda kapılmaktan kendimi alamadım. Ama bu umut kısa sürdü, çünkü çabucak fark ettim ki köle olmakla birlikte hepsi Portekizliydi ve hiç İngilizce bilmiyorlardı.

İçeri girer girmez, işe koşuldum. Başımızda barbarlıkta –böyle bir şey eğer mümkünse– efendisini de aşan bir kalfa kadın vardı. Faslıydı ve göründüğü kadarıyla yaratıcı becerilerinin üreteceği her biçimde ve her yoldan bize işkence ve eziyet etmeye kadir olmasıyla övünüyordu. [33] Bu rezil bizi sık sık en küçük bir kabahat için çırılçıplak soyduruyor ve belirli bir süre harlı bir ateşin birkaç ayak yakınında bekletiyordu! Bazen de göğüslerimizden içeri kor parçaları ve yanan kömürler atardı. Fazla dehşet verici gelecektir, biliyorum, bir defasında hemen önümde talihsiz bir kızı çıplak vücudunu sıcak pirinçle kaplayarak öldürdü! Böyle bir idareci altında durumumun gerçekten felaket olduğunu okuyucularım teslim edecektir; ama –Heyhat!– bizler köleydik! Üstelik barbar ve ilkesiz bir canavarın köleleriydik, özgürlüğümüz elimizden alınmıştı, sabahtan akşama kadar yük hayvanları gibi çalışmaya zorlanıyorduk. İnilti ve gözyaşlarımız hiçbir işe yaramıyor, tersine kırbaçlanmamıza yol açıyordu. Aramızda ölümü yaşamaya tercih etmeyecek çok az kişi vardı.

Böylece diğer kölelerle birlikte hapsedilmiş ve yemek pişirmek işiyle görevlendirilmiş olarak kayda değer bir şeye şahit olmadan 13 ay kadar bir süre geçirdim. Derken [34] top gürlemeleri oldukça önemli bir olayın yaklaştığını haber verdi. Akşam saat sekiz civarında baş vezirden (yani efendimizden) en kısa zamanda limanın ağzındaki bir sura gitmemiz için emir geldi; oraya vardığımızda uyarının nedenini anladık. Asker dolu bir topçu gemile-

ri filosuyla Napolyonlar şehri müthiş bir top ateşine tutmaya başlamışlardı,[18] biz de oraya kuşatılmış olanlara cephane taşımak üzere gönderilmiştik. Savaş zamanlarında bu iş hep kadın tutsaklara verilirdi. Sabah 7.30'da bombardıman korkunç hale geldi; kuşatılmış olanlarsa büyük bir telaş ve karışıklık içindeydiler. Saldırganlara birkaç parça top attılar ama görünür bir zarar veremediler. Öğleden sonra saat ikide ateş kesildi, ama saat dörtte yeniden başladı. Bu kez şehre ateş topları atıyorlardı ve çok etkili oldular, çünkü bir kaç saniye içinde kale ve kamu binalarının çoğu [35] yanmaya başladı, kentin büyük bölümü kül oldu. Çok sayıda ölü ve yaralı vardı. Ben o sırada, tüm kuşatma boyunca olduğu gibi, Cezayirlilere barut temin etmekle meşguldüm. Ama olup biteni oldukça iyi gözleyebiliyordum ve bu barbar ulusun birçok mensubunun telef olduğunu görmek beni sevindirdi.

Napolyonlar cephanelerinin tükenmesi sonucu ve muhtemelen düşmana verdikleri zararı yeterli bularak, gün doğarken limanı muzaffer olarak terk ettiler. Bunun üzerine derhal esirlerin –ki şehrin savunmasında görev almışlardı– toplanıp molozların kaldırılması ve ölülerin gömülmesi işlerine yardımcı olmaları buyruldu. Ne korkunç bir sahne serildi gözlerimizin önüne! Sokaklar cesetler ve can çekişenlerle doluydu! Hangi yanıma baksam, parçalanmış cesetler, hâlâ kanayan kopmuş kol ve bacaklar görüyordum. Ölü gömme işiyle meşgul tutsakların arasında [36] talihsiz kocamı görür gibi oldum ama, efendim dikkatle beni gözlediğinden yanına gitmeye cesaret edemedim.

Kadın tutsaklara verilen iş ölüleri soymaktı. Cesetler ondan sonra arabalara atılıyor ve erkek tutsaklar tarafından götürülüyorlardı, nereye götürüldüklerini hiçbir zaman öğrenemedim. Yaralılar, tutsakların sırtında hastaneye taşınıyorlar, orada Kadı kendilerini ziyaret ediyor ve her birine altışar dolar veriyordu.

Karışıklık bir miktar yatışınca mahpus tutulduğumuz ve çalıştığımız yerlere geri gitmemiz buyruldu. Ancak oraya döneli çok olmamıştı ki bir defa daha top atıldığını ve *raritoo* dövüldüğünü[19] duyduk; kölelerin toplanması için mutat işaretti bu. İşte o anda diğer tutsakların, özellikle de uzun süre tutsak kalmış olanların yüzlerinde ani bir değişiklik gözledim. [37] Kalfamız bizi mümkün olduğu kadar hızla kaleye götürdü. Kapısında

(tahminime göre) 1000 kişi kadar toplanmıştı ve esirler oraya akın etmeye devam ediyordu. Öğleden sonra saat üç dolaylarında baş vezir (yani efendim) geçit yapacak şekilde sıra halinde dizilmemizi emretti. Oraya toplanmamızın nedenini işte o zaman öğrendim. Anlaşılan çatışmalar sırasında Kadı'ya ait olan tutsaklardan biri, düşman teknelerinden birine yüzerek kaçmaya çalışmış, ama görülüp yakalanmıştı. Olay Kadı'yı öylesine öfkelendirmişti ki, adamın derhal idam edilmesini emretmişti.

Okuyucuyu bilgilendirmek için şunu belirtmemde yarar var, bu durumlarda tutsakların hazır bulunması âdettir, böylece kaçmaya kalkışanlara barbarların uyguladığı vahşi işkence sahnelerini kendi gözleriyle görüp benzer bir girişimde bulunmaktan caysınlar diye. Mağrip'in her yerinde alışılmış bir uygulamadır bu.

[38] Öğleden sonra saat dört sıralarında bir geçit alayı halinde idam yerine gidildi. baş vezir manda sırtında önden gidiyor, sağ ve solunda altı murabıt,[20] onların önünde de memlûkları[21] bulunuyordu. Memlûklar bu tür olaylarda baş vezirin şahsını savunmak, murabıtlar ise onu şeytani cinlerden korumak için her zaman yanında olurlar –baş vezir öylesine saftır ki, güçlerinin her şeye yeteceğine şüphe etmez. Onları mızraklar, palalar ve oklarla donanmış 150 kadar Türk'ten oluşan bir güruh izliyor, ardından da bağlanmış ve bir eşeğin sırtına ters bindirilmiş olan zavallı esir geliyordu. En arkada seyirciler ve tutsaklar vardı. Saat beş buçukta zavallı talihsiz esire eziyet edilecek olan yere vardık; bir dilme makinesine benzeyen işkence aletinin etrafında bir yarım daire oluşturmamız emredildi. [39] Alet, çalıştırıldığında zavallı kurbanını bir insanın küçük parmağı kadar minik parçalara doğrayacak biçimde yapılmıştı.

18 Napoléon Bonaparte Akdeniz'de kazandığı birkaç zaferden sonra 1798'de Mısır seferine çıkınca, Cezayir Beyliği Osmanlı İmparatorluğu'nun baskısıyla Fransa'ya savaş açmış, 1800'de geçici olarak barış ilan edildikten sonra 1801'de tekrar savaş başlamıştır. *Maria Martin* anlatısı 1800'de kahramanın yola çıkmasıyla başladığına ve aradan 13 ay geçmiş olduğuna göre, tarif edilen çarpışmalar savaşın bu ikinci safhasına tekabül etmektedir.

19 Burada "dövülmek" söz konusu olduğuna göre davul cinsinden bir vurgulu sazdan bahsediliyor; ancak başvurduğum kaynaklarda buna benzer bir isme rastlamadım. Öte yandan "oo" harflerinin İngilizcede "u" şeklinde telaffuz edildiği göz önünde bulundurulursa, *zağradu* (yahut modern şekliyle *zağratu*) kelimesi amaçlanmış olabilir ki, Arap kadınlarının sevinç veya (bazen davul eşliğindeki) savaş ulumalarına bu ad verilir.

20 Murabıt, yahut Batı yazınında geçtiği şekliyle *marabout*, zahid, ibadetine bağlı kimse demektir; ancak özellikle Mağrip'te şeyh ve dervişlere bu ad verilir.

21 Memlûk, yahut Batı yazınında geçtiği şekliyle *mameluke*, "mülk"le aynı kökten türetilmiş olup aslında köle demektir; ancak sonraları, efendilerine karşı baş kaldırarak Memlûk devletini kuran Türk ve Çerkes asıllı asker-köle sınıfından hareketle bu kelime daha genel anlamda sultanın hizmetinde olan asker kullar anlamında kullanılmıştır.

Baş vezir mandadan inip, böyle durumlarda her zaman onun için hazırlanan yüksek bir iskeleye çıktı. Oradan cellatlarına (barbar görünümlü üç Türk) bahtsız kurbanı getirmelerini buyurdu, aynı zamanda herkesin susmasını emretti. Adamcağız derhal eşekten indirilip o lanet olasıca makineye götürüldü. Sonra soyuldu ve vücudu murabıtlar tarafından mürekkebe benzer bir sıvıyla yıkandı. Bunu yapmalarının nedeni, Hıristiyanların Muhammed'in azizleri arasına katılmasını önlemektir, çünkü beden boyandığında ruhun da boyandığına efendilerini inandırmışlardır![22] Ondan sonra cellatlara işlerini yapmaları emredildi. Biri esire yaklaştı, onu arka üstü savurdu ve elleriyle ayaklarını bağladı. Sonra adamın sol bacağına, bileğinin biraz üzerine iliştirilen başparmak kalınlığında ip [40] ve bir ırgat aracılığıyla ölümcül bıçaklara doğru çekilmeye başlandı, tam o sırada da makine çalıştırıldı ve sol ayağıyla bacağını küçücük parçalara ayırdı! Tanık olan bir insana fazla gelecek kadar korkunç bir sahne değil mi bu? Ben de gözlerimi kapatarak onu görmekten kendimi esirgedim ama, ne yazık ki kulaklarımı zavallı kurbanın çığlıklarına ve yürek parçalayan haykırışlarına kapatamadım! Ölüm ve işkence acıları çok kısa sürdü, çünkü –anlatması dehşet verici– altı dakikadan az bir süre içinde zavallı kurbandan bir dolardan büyük bir parça kalmamış, adam gitmiş, yerine adeta bin parçaya doğranmış bir kıyma yığını kalmıştı.

Bu vahşi canavarlar kurbanlarının kanına doyunca geçit alayının yeniden oluşturulması buyruldu. Bu hemen yerine getirildi ve geldiğimiz şekilde geri döndük, [41] alayın başında giden efendim bir yandan da palasını havada sallıyordu. Bu kalbi nasır tutmuş yaratık gidip palasının ucunu, bir zafer işareti olarak, öldürülen tutsağının kanına batırmaya özen göstermişti.

Döndüğümde yine ilkesiz kalfama teslim edildim, o da beni derhal evvelce mahpus tutulup çalıştırıldığım binaya götürdü. Ömrümün geri kalan kısmını bu kasvetli yerde geçireceğimi düşünüyordum ama, bir yandan da yaşamın ilacı olan umut bazen mahzun ruhumu canlandırıyordu. Bir gün tekrar özgürlüğüme kavuşacağım beklentisi bazen bana hayali zevk anları bahşediyordu.

22 Herkes gibi Müslümanlar arasında da batıl inançlar olmadığı elbette idia edilemez ama, burada söylenenler herhalde daha öncekiler gibi uydurulmuş olmalıdır.

Yaklaşık üç yıl sıkıca mahpus kaldıktan sonra bir akşam efendim yanında dostum Malcome ile beni ziyaret etmeye geldi. Neredeyse sekiz yıldır tutsak olan Malcome, ülkenin dilini çok iyi konuşmayı öğrenmişti ve [42] bazen efendisine tercüman olarak hizmet ediyordu. Ne mutlu ki bu adam dostumdu, hem de efendisinin yanında benimle herhangi bir konuda korkusuzca konuşabiliyordu, çünkü vezir tek kelime İngilizce bilmiyordu. Malcome'un anlattığına göre efendisi bana olağanüstü bir aşk beslediğini iddia ediyordu; ancak şehvetli tutkusunu zorla tatmin etmeye çalıştığı taktirde birisinin onu ihbar edeceğinden ve ülkesinin yasaları uyarınca cezalandırılacağından korktuğu için Malcome'dan benim onayımı almasını istemiş, eğer taleplerini gönüllü olarak kabul edersem karılarına (ya da cariyelerine) tanıdığı özgürlüğü bana da tanıyacağını söylemesini buyurmuştu. "Ama" diye devam etti dostum Malcome, "korkma, tehditlerinden de dehşete kapılma, isteğine boyun eğmen için elinden geleni yapacağı kesindir, ancak senin gönlün olmadan herhangi bir şeye kalkışırsa kellesini kaybeder."

Bu konuşmalar gaddar efendimin huzurunda yapıldı, dostum yanıtımı ona tercüme edecekti. Malcome cevabımı şu kelimelerle aktardığını bana söyledi: Gayrimeşru isteğini tatmin etmeyi asla kabullenmeyeceğim, zira böyle yapmak ülkemin ve Tanrı'mın kanunlarına aykırı olur.

Aşağılık adam beklenediği bu yanıt karşısında beni iyice azarladıktan sonra, teklifini düşünmem için bana bir gün mühlet tanıyacağını söylemesini Malcome'dan istedi; ama eğer yine reddedecek olursam, böyle bir çılgınlık yaptığım için beni kısa sürede bin pişman edecek bir plan uygulayacaktı. Bunları söyledikten sonra yanımdan ayrıldı, ama ben öylesine kararlıydım ki, hayvani tekliflerini kabul etmektense ölmeye hazırdım.

Ertesi sabah erkenden efendim yeniden geldi. Yanında bulunan dostum Malcome aracılığıyla teklifini kabul etmeye karar verip vermediğimi sordu. [44] Dostumun çevirdiği yanıtım şöyleydi: "Hayır! Ölmeyi tercih ederim!" Zalim adam için bu beklenmedik olduğu kadar can sıkıcı bir yanıttı. Deliye döndü, hançerini çekip, isteğini derhal kabul etmezsem beni anında öldüreceği tehdidinde bulundu. Ama kararlılığımı sürdürdüğümü görünce inatçılığımın hayatıma mal olacağına yemin ederek çıkıp gitti. Bü-

tün bunları bana tercüme eden dostum yanımdan ayrılırken beni o rezilin şiddetinden korumak için elinden geleni yapacağını söyledi.

İsteklerini gerçekleştirmek için efendimin bundan sonra uyguladığı plan, arkadaşı olan Bey'e, ülkeye hükümet aleyhine fesat yapmak için gönderilmiş biri olduğumu iddia etmekti. Bu plan kısmen istediği sonucu verdi, çünkü Bey bunu duyar duymaz benim hemen Sersel'e (Cezayir şehrinin birkaç mil ötesindedir) götürülmemi, oradaki eski bir kalenin bir odasında zincire vurulup hapsedilmemi buyurdu.

[45] Hapsedildiğim oda yontulmamış taştan yapılmıştı, duvarları yaklaşık sekiz ayak genişliğindeydi. Büyük demir parmaklıklarla korunan tek küçük penceresinden giren ışık o kadar azdı ki, altı ayak ötemde olan bir nesneyi ancak zorlukla seçebiliyordum.

Bütün eşyam, üç ayaklı bir tabureyle arada sırada iğrenç kokan pis bir suyla doldurulan büyük taş bir testiydi.

Oraya götürüldüğümün ikinci günü elinde çekiç ve bol miktarda zincirle bir demirci odama girdi. Heyhat! Bedenime takılacaklarını kısa sürede anladım. Boynuma kocaman bir tasma, belimeyse ondan da büyük bir demir halka takıldı. Her ikisine de tutturulan kalın demir zincirin öteki ucu duvardaki bir halkaya geçirildi.

Yerden beş ayak yükseklikte olan bu halka, ancak sözünü ettiğim tabureye oturmama olanak veriyordu.

Beni bu durumda [46] çaresiz ve perişan, aklıma hep en kasvetli, en korkunç şeyleri getiren düşüncelerimin işkencesiyle başbaşa bıraktılar. Bir süre sonra metanetim geri gelmeye başladı. Hiçbir insanın daha önce çekmediği kadar acıyı çekmeye dayanabileceğimi dünyaya kanıtlamak isteğiyle yanıp tutuşuyordum. Ölümün acılarını, insanların aşağılamalarını ve suçluluk duygusunun dehşetini çekmek zorunda kalan suçlulara kıyasla benim masumiyetim içinde ne kadar mutlu olduğumu sık sık düşünüyordum.

Boynumdaki devasa demir tasma canımı yakıyor ve hareket etmemi önlüyordu. Bu boyunduruktan sarkan zincirlerin sürekli bir ya da öteki elle tutulması gerekiyordu, çünkü arkaya sarktıkları taktirde beni boğacaklardı, öne doğru sallandıklarındaysa çok kötü baş ağrısı yapıyorlardı. Böyle bir durumda ne kadar az uyuyabildiğimi anlamak güç olmayacaktır. Sonunda be-

denim ve zihnim bu acıların altında ezildi ve hummalı bir hastalığa yakalandım. [47] Bedensel yetiler hastalandığında us, direnç, kahramanlık, aklın bütün soylu nitelikleri çöker; o korkunç anda çektiğim acıların hatırası bugün bile beni öylesine rahatsız ediyor, kanımı kaynatıyor ki, bunları anlatmamı neredeyse engelliyor. Yine de umut beni tümüyle terk etmemişti. Kurtuluş mümkün gözüküyordu, hele konsolos durumumu öğrendiği taktirde.

Hastalığım yaklaşık iki ay sürdü; sonunda o kadar zayıf düşmüştüm ki, testiyi ağzıma güç kaldırabiliyordum. Böylesine rutubetli, karanlık, korkunç bir zindana kapatılmış, yatağı ya da samanı olmayan, kolları bacakları benimkiler gibi zincirlerle yüklü, kuru ve küflü ekmekten başka yiyecek verilmeyen, bir damla çorba reva görülmeyen, teselli edici bir dostu bulunmayan, bütün bu koşullarda iyileşmek için yalnızca doğanın çabalarına güvenen bir kadının çektiği acılara ne demeli?

Zaten hastalık tek başına en güçlü zihni zayıflatmaya yeterlidir. Ya bir de ona böyle eziyetler eklenirse? Yüksek ateş, şiddetli baş ağrıları, demirden şişen ve tahriş olan boynum, beni adeta çılgınca bir öfkeye sevk ediyordu. Ateşle zincirler birleşince bütün vücudum tek bir yara gibi acır olmuştu. Bu ölümcül ıstırapların daha da azacağı bir günün –bir dehşet gününün– gelebileceğini insan tahayyül edebilir mi? Doğayla ölümün çarpıştığı bu dayanılmaz humma bütün vücudumu kavurmakta, ben de yanan göğsümü soğuk suyla serinletmeye çalışmaktayken, testi elimden kayıp düştü ve kırıldı! Yirmi dört saat boyunca susuz kalacaktım.

Ertesi gün nöbetçiler odama geldiklerinde beni yerde, dilim dışarıda, hareketsiz yatar buldular ve ölü sandılar. Boğazımdan aşağı su akıttıklarında yaşadığımı anladılar.

Merhametli Tanrım! O su ne kadar saf, ne kadar lezzetli, ne kadar harikaydı! Kana kana bütün testiyi bitirdim, yetmedi; bir daha doldurdular, bana veda ettiler, ölümün yakın zamanda beni [49] fani acılarımdan kurtarmasını dileyerek gittiler.

Ancak üç gün sonra bir lokma ekmek yiyebildim. Bedenimin her yerine sarılmış olan zincirlerin ağırlığı tahammül edilmezdi; onlara alışabileceğimi, ya da kurtuluncaya kadar dayanabileceğimi düşünemiyordum. Acılarıma son vermem için binlerce neden vardı. Bu konuda ilahiyat tartışma-

larına girmeyeceğim: Beni kınayanlar, kendilerini benim yerime koysunlar, ya da önce fiilen benim çektiklerimi çeksinler, sonra akıl yürütsünler.

Mutluluk denilen ne garip bir şeydir! On bir ay dayanılmaz bir açlık çektikten sonra, küfsüz, tatlı bir somun ekmek verildiğinde duyduğum sınırsız sevincimi nasıl anlatayım? Âşık hiçbir zaman gelininin kollarına bundan daha fazla hevesle koşmamıştır; aç kaplan kurbanına benim bu somuna saldırdığımdan daha fazla iştahla saldırmamıştır. Yedim, dinlendim, [50] o değerli lokmayı inceledim, tekrar yedim ve gerçekten sevinçten göz yaşları döktüm.

Ey doğa! Gereklerinin tatminini nasıl bir keyifle ilişkilendirmişsin! Siz, ey iştah açmak için hep yenilikler peşinde koşup da başarılı olamayanlar, unutmayın bunu; bir dilim küflü ekmeğe doğunun bütün baharatından, denizin ve karanın bütün ürünlerinden daha leziz bir tat kazandırma yollarının ne denli basit olduğunu unutmayın; unutmayın bunu, aç kalın ve haz duymaya terk edin kendinizi.

Heyhat! Keyfim fazla sürmedi. Çok geçmeden ifradın peşinden acı ve pişmanlık geldiğini keşfettim. Uzun süredir devam eden perhiz sindirim sistemimi zayıflatmış, işlemez hale getirmişti. Vücudum şişti, su testim boşaldı, kramplarla, karın ağrısıyla, dinmeyen bir susuzlukla geçirdim bütün geceyi. Beni uzun süre aç bırakıp sonra oburca yemeye iterek ince bir işkence yöntemi icad etmiş görünenlere lanet okumaya başladım. Eğer tabureme oturup sırtımı zindanın duvarına dayayamasaydım, [51] gerçekten umutsuzluğa sürüklenecektim; ama bu bile ancak kısmen rahatlattı beni. Nöbetçiler zindana girdiklerinde beni gerçekten acınacak bir durumda buldular, iştahıma hayret edip bir somun ekmek daha getirdiler. Almayı reddettim, çünkü bir daha hiçbir zaman ekmek yiyemeyeceğime inanıyordum. Ama onlar yine de somunu bana bıraktılar, su verdiler ve omuzlarını silkerek gittiler.

Her şeye kadir olan Tanrım! Neydim o anda ben? Merhametli Tanrım, umutsuzluğa düşmeye benden daha fazla hak kazanmış bir yaratığın var oldu mu hiç? Ay ışığı odayı aydınlatıyordu; göğe doğru isyancı ve dikkatsiz bir bakış fırlatıp dizlerimin üstüne düştüm, ruhumun ıstırabı içinde bir teselli aradım, ama bulamadım –ne dinin, ne felsefenin bana verecek

tesellisi vardı. İlahi takdire lanet okumadım, yok olmaktan korkmadım, Tanrı'nın gazabını davet etmedim: Yaradan benim kaderimi de çizmişti ve eğer sırtıma dertler yüklerken bana onlarla başa çıkacak gücü de vermemiş idiyse, o halde adaleti beni cezalandırmayacaktı.

[52] Bir sabah erkenden zindanımın kapısının açıldığını duydum –zindanımın kapısı son kez gıcırdıyordu! Hıristiyan kıyafetli bir bey yanında gardiyanla içeri girdi. Yüzü neşeyle ışıldıyordu, İngiliz Konsolosu'ydu bu: "Hanımefendi" dedi, "sizi haksız ve acımasız bir esaretten kurtarmaya geldim!" Ah! Ne mutluluk duydum o anda; söylediklerinin gerçek olduğuna inandırılmam uzun sürdü, zincirlerimi kırmak üzere bir demirci çağrılıncaya kadar da inanamadım.

Böylece neredeyse üç yıl hapis tutulduğum o karanlık ve kasvetli zindandan dışarı çıkarıldım. Anlaşılan dostum Malcomb efendisinin orada olmadığı bir anda önüne çıkan kaçma fırsatından yararlanmış ve sağ salim Cezayir'e ulaşmıştı. Orada İngiliz Konsolosu'nu bulmuş, kendisine esaretinin ayrıntılarını anlatmış ve benim sefil durumumla haksız yere hapsedilmemin esas nedenini bildirmişti. Konsolos, muhbiri de yanına alarak Bey'i ziyaret etmiş, Britanya Kralı'nın haksız ve gayrimeşru bir şekilde esir alınmış olan bir uyruğu olarak kendisine iade edilmemi istemişti. Bey önce Malcomb'un anlattıklarını yalanlamaya çalışmış, ülkeye haince bir amaçla gönderilmiş olduğuma dair inancından vaz geçmemişti. Ama Konsolos derhal serbest bırakılmadığım taktirde yirmi dört saat içinde ülkeyi terk edeceğini söyleyince, Bey beni ona teslim etmeyi kabul etmişti.

Konsolos bana son derece insanca davrandı; çok ihtiyacım olan giysileri temin etti ve ilk fırsatta İngiltere'ye gitmemi sağlayacağını vad etti. Kocamın ve gemiden kurtulanların başına gelenleri kendisine anlattım ama esir pazarında onlardan ayrıldıktan sonra ne oldukları konusunda bilgi veremedim. [54] Konsolos başlarına gelenleri öğrenmek için elinden geleni yapacağını, hâlâ hayatta iseler derhal serbest bırakılmalarını sağlayacağını söyledi; "Ama" diye ekledi, "şu anda onları aramaya çıkmam için zaman uygun değildir, sizinse sağlığınız uzun süren esaretiniz nedeniyle çok bozulmuş, bu nedenle sanırım siz yakınlarınızın yanına dönmek için ilk fırsattan yararlanmalısınız." Ona dostça tavsiyesi ve bana sağladığı pek

çok yardım için teşekkür ettim ve uygun gördüğünü yapacağımı belirttim. Böylece özgürlüğüme kavuştuktan altı gün sonra doğduğum ülkeye dönmek üzere bir daha denize açıldım; kırk beş günlük sıkıcı bir yolculuktan sonra yurdumu görmek gözlerimi şenlendirdi.

Karaya çıkar çıkmaz kaptan beni ailemin evine götürmek üzere bir araba tuttu, ücretini kendisi verdi. Gün batımında eve vardım, kapıda karşılaştığım ihtiyar babam ani ve beklenmedik gelişim üzerine [55] bayılıverdi! Burada okuyucuya belirtmem gerek ki, yakınlarım tekneden ya da mürettebatından hiçbir haber alamadıkları için hepimizin çoktan denize gömüldüğü sonucuna varmışlardı.

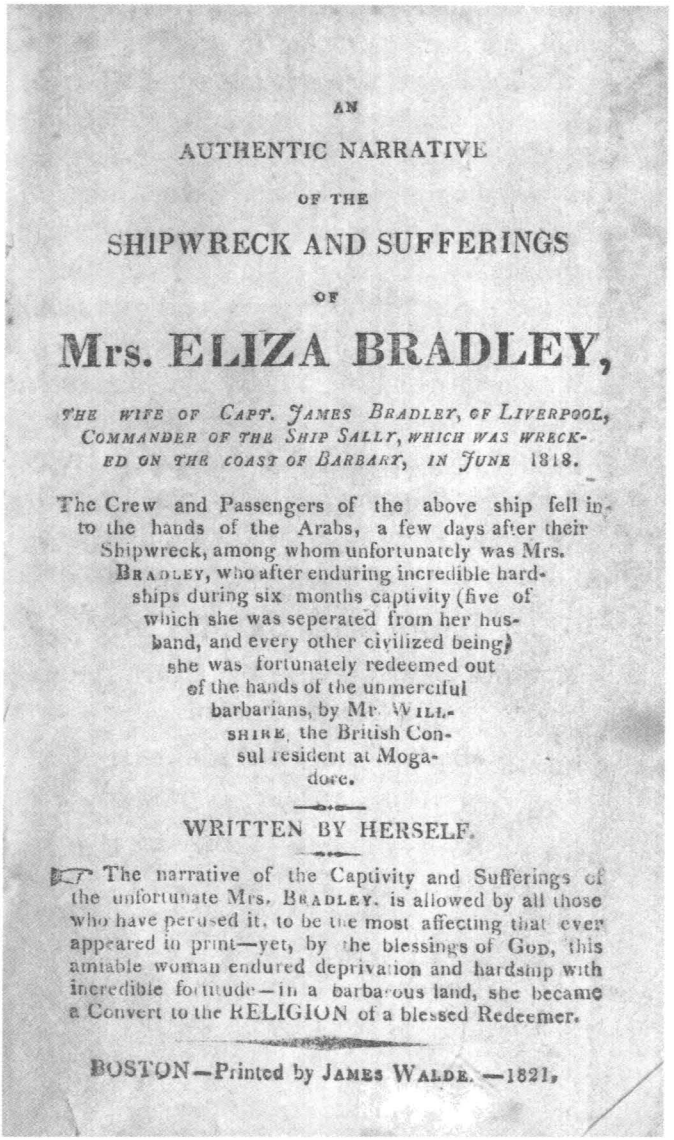
Tanrı'nın inayetiyle yakınlarıma kavuşmuştum ama, talihsizlik ve hayal kırıklığı alnımın yazısıydı sanki. Döndüğümde kocamla bulaşacağım ümidiyle kendimi avutmuş, kaçmış olabileceğini hayal etmiştim; oysa gittiğinden beri ondan hiç haber alınamamıştı. Ancak, çektiklerimin bu üzücü öyküsünü çok büyük bir sevinçle sona erdiriyorum: Dönüşümden altı ay sonra kocam da geri döndü, hem de sağlığı yerinde görünüyordu. Özgürlüğüne İngiliz Konsolosu sayesinde kavuşmuştu.

1818 Yılının Haziran Ayında
Mağrip Sahillerinde Kaza Geçiren
Sally Adlı Geminin Liverpoollu Kaptanı
James Bradley'nin Eşi

Bayan Eliza Bradley'nin

Geçirdiği Gemi Kazasının ve Çektiği Acıların
Gerçek Öyküsü

Boston: James Walde[n], 1821

AN

AUTHENTIC NARRATIVE

OF THE

SHIPWRECK AND SUFFERINGS

OF

Mrs. ELIZA BRADLEY,

THE WIFE OF CAPT. JAMES BRADLEY, OF LIVERPOOL, COMMANDER OF THE SHIP SALLY, WHICH WAS WRECKED ON THE COAST OF BARBARY, IN JUNE 1818.

The Crew and Passengers of the above ship fell into the hands of the Arabs, a few days after their Shipwreck, among whom unfortunately was Mrs. BRADLEY, who after enduring incredible hardships during six months captivity (five of which she was seperated from her husband, and every other civilized being) she was fortunately redeemed out of the hands of the unmerciful barbarians, by Mr. WILLSHIRE, the British Consul resident at Mogadore.

WRITTEN BY HERSELF.

☞ The narrative of the Captivity and Sufferings of the unfortunate Mrs. BRADLEY, is allowed by all those who have perused it, to be the most affecting that ever appeared in print—yet, by the blessings of GOD, this amiable woman endured deprivation and hardship with incredible fortitude—in a barbarous land, she became a Convert to the RELIGION of a blessed Redeemer.

BOSTON—Printed by JAMES WALDE. —1821.

Resim 30. *Eliza Bradley* anlatısının başlık sayfası.

Authentic Narrative of the Shipwreck and Sufferings of Mrs. Eliza Bradley, the Wife of Capt. James Bradley, of Liverpool, Commander of the Ship Sally, which was Wrecked on the Coast of Barbary, in June 1818 (Boston: James Walde[n], 1821).

Giriş

Çok uzun yıllardan beri esaret anlatılarıyla ilgileniyorum. *Eliza Bradley*, kütüphaneme ilk kattığım anlatıdır. Tirşe kaplı ahşap cildi, naif resimleri, kötü kâğıdıyla 19. yüzyıl başları Amerikan popüler kültürünün tipik bir örneği olan bu kitapçığı Cambridge'de müdavimi olduğum bir sahaftan satın alırken, bir gün elinizdeki antolojinin ortaya çıkmasına giden yolda önemli bir adım atmış olduğumu doğrusu hiç tahmin etmiyordum.

Eliza Bradley anlatısı, gerek baskılarının sayısı, gerekse bu baskıların yayılmış olduğu zaman diliminin genişliği açılarından özel bir önemi haizdir. "Amerikan Baskısına Önsöz" başlığını taşıyan giriş bölümünde yayıncı, kitabın birkaç defa İngiltere'de basılıp çok tutulduğunu belirtmekte, aynı rağbeti Amerika'da da göreceğine emin olduğunu ifade etmektedir; ancak bunun satışı artırmak için uydurulmuş bir yalan (veyahut daha kibar bir deyimle "reklam") olduğu anlaşılıyor, zira kitabın İngiltere'de yapılmış herhangi bir baskısına British Library ve İngiltere Toplu Kataloğu dahil hiçbir yerde rastlamadım. Bununla birlikte Amerika'da yapılan baskılarının sayısı gerçekten hayli kabarıktır. Eserin 1985 yılında yapılan yeni baskısını bir kenara bırakırsak, 1820 ile 1848 yılları arasında çıkmış olan tam 15 baskısını tespit etmiş bulunuyorum: 1820 (Boston), 1821 (Boston'da iki ayrı yayınevi), 1822 (Boston), 1823 (Boston'da iki ayrı yayınevi), 1824 ve 1826 (Exeter [New Hampshire]), 1829 (Concord [New Hampshire]), 1832 (Boston, New York, Utica [New York]), 1835 ve 1837 (Ithaca [New York]) ve 1848 (Lowell [Massachusetts]). Bu baskıların bugün bile eski kitap piyasasında bulunabilmesi, eserin sadece çok defa basılmakla kalmayıp, üstelik her baskısında hayli yüksek bir tiraj gerçekleştirebilmiş olduğunu göstermektedir.

Birçok emsali gibi *Eliza Bradley* anlatısının da kurgusal olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin deniz kazalarıyla ilgili önemli kaynak eserlerin sahibi olan Keith Gibson Huntress, Lloyd's sigorta şirketinin ve İngiltere Gümrük İdaresi'nin arşivlerinde *Sally* adında bir geminin batmış olduğuna dair bir kayıt bulunmadığını belirtmekte, kitaptaki bazı bölümlerin doğrudan doğruya *John Riley* anlatısından çalınmış olduğuna dikkat çekmekte-

dir. Hatta "James Walden" adına başka hiçbir yayında rastlanmadığına dikkat çeken Huntress, yayıncının bile bu nedenle büyük ihtimalle hayali olduğunu iddia etmektedir.[1] Peki, *Eliza Bradley* anlatısı kurgusalsa eğer, acaba piyasada nasıl bir gereksinimi karşılıyordu? Mağrip esaret anlatılarının uydurulmasının ve yayınlanmasının en önemli saiklerinden olan "Berberistan Savaşları"nın bitiminden yıllar sonra bu kitabın hâlâ basılıyor olması, onu okuyucuların (ve dolayısıyla yayıncıların) nazarında çekici kılan unsurun farklı olduğunu düşündürmektedir.

Gerçekten de bu kitabın en belirgin özelliği, dini propaganda yanının güçlülüğüdür. Eserin edası henüz başlık sayfasından belli olmaktadır zaten:

> Bahtsız Bayan Bradley'nin esaretinin ve çektiği acıların anlatısının, bugüne kadar basılmış olanlar arasında en etkileyicisi olduğu bütün okuyanlar tarafından teslim edilmektedir. Buna rağmen bu sevecen kadın Tanrı'nın lütfuyla yokluk ve zorluklara inanılmaz bir sebatla katlanmış, bir barbar ülkesinde Mübarek Kurtarıcımız'ın DİNİ'ne ihtida etmiştir.[2]

Kitabın Önsöz'ünde de aynı minval üzre "Tanrı'nın inayetiyle gerçekleşen kıl payı kurtuluşlardan" söz edilmekte, olay kahramanının gemi kazası, esaret ve kurtuluşunun "her şeye kâdir olan Tanrı'nın her yerde ve her zaman hazır bulunduğunun delili" olduğu, "imansızlığın kol gezdiği bir ülkede mübarek Kurtarıcımız'a inanmışlığın mutlak zaferinin öyküsünün, dindarlık ve iyi ahlak ülkesi Amerika'da okunmaya değer bulunacağı" belirtilmektedir [3-4]. Nitekim bu kitap 19. yüzyılda Amerika'daki dini okullarda (*Sunday school*) çocuklara ders kitabı olarak okutulmuş,[3] uzun süre gerçek deneyimlerin kâğıda geçirilmiş halinden ibaret olduğuna içtenlikle inanılmıştır.

1 Keith [Gibson] Huntress, *A Checklist of Narratives of Shipwrecks and Disasters at Sea to 1860, with Summaries, Notes, and Comments* (Ames: The Iowa State University Press, 1979), s. 110. Ayrıca bkz. a.y., Önsöz, *An Authentic Narrative of the Shipwreck and Sufferings of Mrs. Eliza Bradley...* (Fairfield: Ye Galleon Press, 1985).

2 "İhtida" kelimesinin genellikle İslam dinine girmek anlamında kullanıldığını elbette biliyorum; ancak aktardığım sözlerin bir Hıristiyan tarafından keza "doğru yola sülûk etmek" anlamında sarf edildiğini en iyi şekilde ifade edeceği için, bu kelimeyi burada kullanmakta beis görmedim.

3 Paul Baepler (der.), *White Slaves, African Masters: An Anthology of American Barbary Captivity Narratives*, Chicago ve Londra: The University of Chicago Press, 1999, s. 17.

Eliza Bradley anlatısının dinsel içeriğinin bir de toplumsal cinsiyet boyutuna işaret etmek istiyorum. Olay kahramanının bir kadın olması tesadüf değildir aslında; Önsöz'de yayıncı, anlatıyı "bilhassa genç dişilerimizin dikkatine sunduğunu" belirtiyor, "zira Bayan Bradley, hayatın getirdiği felaketlere karşı en rahatsız koşullarda ettiği mücadeleyle cinsiyetine parlak bir örnek teşkil etmektedir." (4) Birçok toplumda dinin akide yönü erkeklerin tekelinde olmakla birlikte, kadınların erkeklerden daha dindar olduğu, dinsel/manevi değerlerin *gündelik hayata* yansımalarının sorumluluğunu özellikle kadınların taşıdığı bilinmektedir. On dokuzuncu yüzyılın nice açıdan anarşik sayılabilecek olan Avrupa-kökenli Amerikan toplumunda içki, kumar, fuhuş gibi unsurlarla mücadele etmede kilisenin en büyük müttefiki hep kadınlar olmuştur. Örneğin yüzyıl başında kurulup 1830'lara varıldığında 6.000 kadar yerel şubesi bulunan *Temperance Movement* (İçkiyle Mücadele Hareketi, yani Yeşilay'ın Amerikancası) özellikle kadınların gayretiyle ayakta durmuştur. Bu bakımdan *Eliza Bradley* anlatısını yayınlayan yahut destekleyen dindar çevrelerin, kitabın kadın okuyucularından, çetin şartlarda metanet ve sebatla doğru yoldan ayrılmamak konusunda ders çıkarmalarını bekledikleri, bu suretle de toplumun bütününü en iyi şekilde yönlendirebileceklerine inandıkları kuvvetle tahmin edilebilir.

Başka birçoğunda olduğu gibi *Eliza Bradley* anlatısının bitiminde de "ansiklopedik" nitelikte bir bölüm bulunmaktadır. Otuz sayfayı bulan bu metin, yayıncı tarafından, Arapların geçmişte tutsak ettiği başka yazarların eserlerinden derlenmiş olup "okuyucuların aydınlanması için" sunulduğu kaydıyla başlamakta, devenin meziyetlerinin kısaca anlatılması ve "hiçbir başka mahluk insanın ihtiyaçlarını bu kadar çok yönlü bir biçimde karşılamaz" (!) cümlesiyle sona ermektedir.

Metnin Çevirisi

[5] Saygın bir ailenin kızı olarak 1783 yılında İngiltere'nin Liverpool şehrinde doğdum. 1802 yılında, 19 yaşındayken, halen kocam olan Kaptan James Bradley ile evlendim. Çocukluktan beri denizci olmak üzere yetiştirilmiş bulunduğundan, başka bir gelir kaynağı yoktu, hayatını kazanmanın

başka bir yolunu da bilmiyordu. Bu nedenle, evlendikten sonra onu daha az tehlikeli bir mesleğe yönlendirme çabalarım ne yazık ki başarısız kaldı. Kocam 1818 yılının Mayıs ayında, Liverpool'dan Teneriffe'ye gidecek olan *Sally* adlı geminin kaptanlığına tayin edildi. Daha önce Madeira'ya yaptığı bir yolculukta kendisine eşlik etmek isteğini ifade etmiş olduğumdan, kocam bu sefer onunla birlikte yola çıkmam için ısrar etti. [6] Gemi mümkün olduğu kadar çabuk yüklendikten sonra 18 Mayıs sabahı hareket ettik. Sayıları otuz ikiyi bulan mürettebat ve yolcular arasında tek kadın bendim. Yolculuğumuzun neredeyse ilk beş haftasında kayda değer hiçbir bir şey olmadı, ama sonra hiç dinmeden altı gün süren kocaman bir fırtınaya tutulduk. Denizin şiddetli çalkantısından geminin birkaç yerden su almaya başladığını fark edince ıstırabımız iyice arttı. İki tulumba da sürekli çalıştırıldı ama, gemideki suyu boşaltmaya neredeyse yetmedikleri görüldü. Mürettebat o zaman gözlerini kocama çevirdi, o da canımızı kurtarabilmemiz için tek çare olarak geminin derhal hafifletilmesi gerektiğini söyledi. Ambar kapakları açıldı ve yükün en ağır kısmı denize atıldı. Ama fırtına sürüp sızıntılar büyüyünce görevliler artık gemiyi de, yükünü de kurtarmanın mümkün olmadığını anladılar. Kendi canlarını kurtarmak bile her geçen dakika güçleştiğinden, bütün düşünce ve çabalarını bu konu üzerinde yoğunlaştırmaya başladılar. Şiddetli fırtına başladığından beri kerteriz alamadıklarından gemi rotasından fersahlarca uzaklaşmıştı.

19 ile 24 Haziran tarihleri arasında içinde bulunduğumuz tehlikeli durum işte böyleydi. O akşam fırtına [7] dinmeye başladı. Ertesi sabah deniz çok sakinleşmişti ama, öylesine yoğun bir sis vardı ki, tayfalar üç mil ilerisini seçemiyorlardı. Suyun renginden sığda olduğumuzu anlamak ve boca yönünde dalgaların kıyıya vurduğunu işitmek şaşkınlığımızı iyice artırdı. Fırtına gemiyi idare edilemez hale getirmişti; artık bir enkazdan ibaret addedildiğinden, görevliler, en akıllıca planın rüzgarı arkalarına alarak (fazla uzak olmadığını düşündükleri) karaya ulaşmayı beklemek, sonra da sandallarla sahile çıkmaya çalışmak olduğuna karar verdiler. Ancak gün karaya varmadan bitti, oysa çarpan dalgaların sesinden fazla uzak olmadığı belliydi. Yorgunluktan iyice bitkin düşmüş olan gemi mürettebatının, güvertede acil ihtiyaç duyulmayan kısmı, biraz dinlenmek üzere aşağıya indi.

Ama geceyarısı civarında geminin bir kaya dizisine şiddetle çarpmasıyla uykularından uyandılar, hem de kıçını yaracak bir şiddetle! Mürettebatın o zamana kadar koruyabildiği azıcık umut da derhal neredeyse yok oldu. Bütün tekne o anda Yaradan'larından merhamet dileyen acınası haykırışlarıyla inledi! Gerçekten de ıstırabımızın boyutlarını kestirebilmek için insanın durumumuzu gözleriyle görmesi gerekirdi. Okuyucu benim de böyle bir anda mürettebatın dehşetini paylaştığımı tahmin etmekten kendini alamayacaktır ama, gösterdiğim metanet, [8] birçok dişinin benim durumumda göstereceğinden muhtemelen çok daha büyüktü, Tanrı'nın inayeti sayesinde. Talihsizliğimizin aşırılığıyla kaçınılmazlığının bilinci, bana bir tür direnç sağlıyordu. Zavallı kocam beni kaderimle barıştırma çabaları içinde kendi dehşet durumunu unutmuş görünüyordu. Gerçekten de kararlılığı ve sakinliği bütün mürettebatı o denli etkiledi ki, yok olmakla karşı karşıya oldukları bir anda bile onları esinlendirerek emirlerine dikkat ve itaat edecek güveni verdi.

Daha sefil bir gece geçirmek mümkün değildi! Fırtına yeniden başlamıştı; bir yandan bardaktan boşanırcasına yağmur yağarken, bir yandan sürekli kabaran dalgalar tekneyi kaplıyor, dağlar gibi başımızın üstünde yükseliyordu. İşte o durumda, hurdahaş olmuş geminin çevresine uzanmış, iliklerimize kadar ıslanmış, bitkin bir halde, elimize ne geçerse ona tutunarak bizi tekneden alıp götürmeye çabalayan dalgaların şiddetine karşı koymak zorundaydık. Böylece sabahı bulduk ama, gün ağardıkça hem atlattığımız, hem de henüz bizi bekleyen tehlikeleri daha iyi görebilmeye başladık.

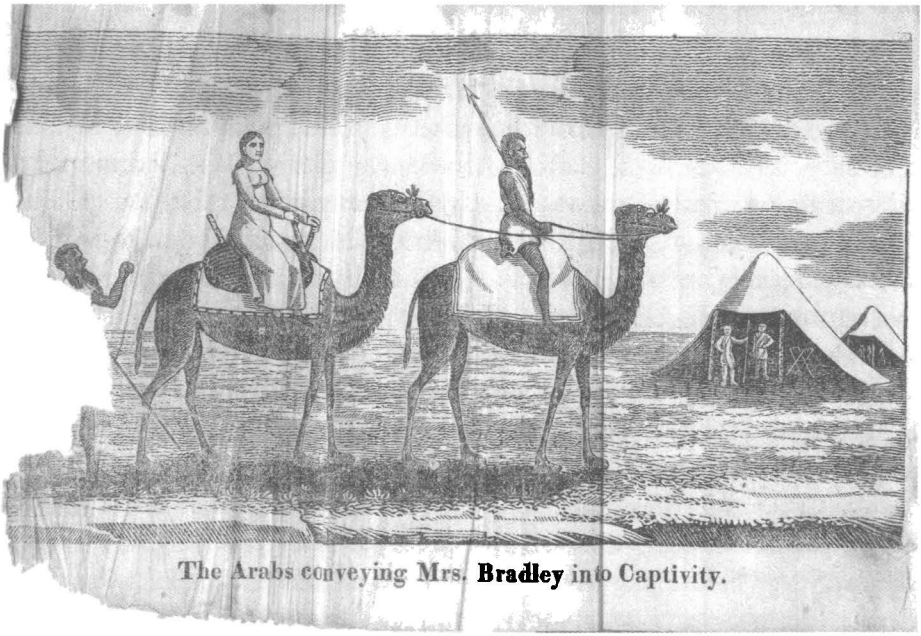
Durumumuzun ne kadar ciddi olduğu şimdi daha iyi anlaşılabiliyordu. Gerçekten de karadan uzak olmadığımızı, ama oraya ulaşamayacağımızı gördük. Azgın deniz en güçlü, en iyi yüzücüleri bile yıldıracak gibiydi; [9] dalgalar öylesine şiddetliydi ki, kıyıya yüzmeye yeltenen biri ya açık denize çekilmek, ya da gemiye veya sahile çarparak parçalanmak tehlikesiyle karşılaşacaktı. Bu durumu görüp değerlendiren mürettebat, sınırsız bir umutsuzluğa kapıldı. İnlemeleriyle haykırışları bir misli arttı, öylesine yüksek sesle ve yürekten yineleniyorlardı ki, rüzgârın uğultusuna, gökgürültüsüne, çarpan dalgalara rağmen duyuluyorlar, hepsinin birleşmesi gürültünün dehşet vericiliğini artırıyordu.

Bir kere daha gün bitmek üzereydi; bir önceki geceyi dehşetle hatırlayıp, önümüzdekinin korkusundan şimdiden titriyorduk. Aslında geminin küçük bir sandalı vardı ama, karayla bizim aramızdaki kısa mesafeyi bile aşacak durumda değildi. Geceyi bir öncekinden –eğer mümkünse– daha da korkunç duygularla geçirdik. Sarfetmiş olduğumuz çabalar bizi ölesiye yormuş, yaşadığımız ana tahammül edecek güç bırakmamıştı.

Ertesi sabah güneşin doğuşunu görmek moralimizi biraz yükseltti, çünkü önceki akşam gün batarken bu sahneyi bir daha görebilmekten hepten ümidi kesmiş, ölümün başımıza gelen felaketlerden hayırlı bir kurtuluş teşkil edeceğini düşünür olmuştuk. Ama yaşama isteği, insan kalbindeki en güçlü tutkudur; varlığımızın son demine kadar bizi terk etmez; çekilen acılar onu belki zayıflatır, ama pek ender yok edebilir. Kendimizi hâlâ tekneye asılmış vaziyette bulduğumuzda [10] ilk duygumuz, böyle acınacak durumda bile olsa bizi hayatta tutan Tanrı'ya şükranlarımızı ifade etmek, duacı ellerimizi ilahi takdire yönelterek gerçekleştirmiş olduğu mucizeyi, bize karaya çıkmak için düşünemediğimiz bir yol sağlayarak tamamlamasını ondan dilemek oldu. Bu kadar içten bir dua daha olmamıştır. Tanrı artık karşılaştığımız acılara ve tehlikelere biraz şefkatle bakıyordu sanki: Rüzgâr dinmeye, denizin çırpıntısı azalmaya başladı, o kadar ki kaptanla yardımcıları artık sandalla karaya ulaşmamızın mümkün olabileceği kanısına vardılar.

Sandal küçüktü, ancak üçte birimizi alacak boydaydı. Onu batırmadan hep birlikte binmemiz olanaksızdı. Herkes bu sorunun farkındaydı ama, hiç kimse ikinci yolculuğu beklemek istemiyordu. Sandalın geri gelmesini önleyecek bir kazanın korkusuyla bir geceyi daha açıkta teknede geçirmenin dehşeti, herkesi ilk defasında geçmeye ısrarcı kılmıştı. Yine de kocamla benim sandala ilk binenler arasında olmamız konusunda görüş birliği vardı. Deniz hemen hemen bütünüyle sakinleşmiş olduğundan, güvenli addedilen sayıda insanın bindiği sandal enkazdan ayrıldı ve yarım saatten kısa bir sürede sahile vardı, hepimiz sağ salim karaya çıktık. Sonra gemidekilerin geri kalanı da bize katıldılar, bizim gibi [11] pek bir zorlukla karşılaşmadan sahile ulaşabilmişlerdi.

Karaya çıktık ama, karşımızda yeni güçlükler olduğunu fark etmekte gecikmedik. Denize neredeyse dikey, yükseklikleri iki yüz ayağı geçen sarp

Resim 31. "Araplar Bayan Bradley'yi esarete götürürken."

Authentic Narrative of the Shipwreck and Sufferings of Mrs. Eliza Bradley, the Wife of Capt. James Bradley, of Liverpool, Commander of the Ship Sally, which was Wrecked on the Coast of Barbary, in June 1818 (Boston: James Walde[n], 1821).

kayalıklar, sahil şeridi boyunca göz alabildiğine uzanıyordu. Mürettebatın ilk düşüncesi, gece için bir barınak inşa etmek üzere enkazdan karaya vurmuş kalas ve tahta parçaları aramaktı; bunu beklemedikleri ölçüde başarıyla sağladılar. Gece çok patırtılı geçti, üstelik keskin kayalardan başka yorgun bedenlerimizi yatıracak bir şey olmadığından fazla dinlenemedik. Ertesi sabah erken saatte enkazdan geriye pek bir şey kalmadığını büyük bir üzüntüyle gördük. Durumları yürümeye elverişli olan tayfalar sahili tetkik edip, enkazdan kıyıya vuran işe yarar bir şeyler olup olmadığını araştırmaya gittiler. Büyük şans eseri bir fıçı un ile küçük bir fıçı tuzlanmış domuz eti buldular. Bunları sağlama aldıktan kısa süre sonra denizin yükselmesi, çabalarına son verdi.

Kaptan Bradley mürettebatı topladı, yiyecekleri aralarında dağıttı, komutayı elinde tutmaya devam etmesini kabul edip etmediklerini sordu; onlar

da bunu oy birliğiyle kabul ettiler. Kaptan bunun üzerinde yaptığı hesaplara göre Mağrip sahilinde olduğumuza inandığını, kendimizi savunacak silahımız bulunmadığından [12] yerliler tarafından keşfedilmek talihsizliğine uğradığımız taktirde vahşetlerinden çok çekeceğimiz olduğunu belirtti. Kıyı, denize dikey inen çok yüksek kayalardan oluşuyor gibiydi; yar öylesinde sarptı ki, uçurumun tepesine tırmanacak yol bulunamıyordu. Birlikte kalmaya karar verdiğimizden, susuzluğumuzu dindirecek bir pınar bulmak üzere yukarıya daha kolayca tırmanabileceğimiz bir yer bulmak umuduyla deniz kıyısından yürümeye başladık. Millerce yürüdükten sonra nihayet aradığımız geçidi bulduk –sahilden uçurumun tepesine doğru çıkan, doğal olmaktan çok insan yapımına benzer merdiven gibi bir yoldu. Kısa sürede yukarı çıktık ama, su içecek pınarlar, bizi yakıcı güneşin ışınlarından koruyacak ağaçlıklar yerine göz alabildiğine uzanan kumlu ve çıplak bir düzlük bulduk orada.

Gece yaklaşıyordu; derdime derman bulmaktan umudumu kesmiş olduğumdan kendimi kumlara attım ve bin kez ölmeyi diledikten sonra olduğum yerde ecelin gelmesini beklemeye karar verdim. Sanki neden daha ilerilere gidip yepyeni ıstıraplar arasında ölümü arayacaktım ki? Gerçekten de ölmeye öylesine kararlıydım ki, sefaletimin sona ereceği o anı sabırsızlıkla bekliyordum. Bu kederli düşüncelerle baş başayken sonunda uyku bastırdı. Zavallı kocam acılarımı hafifletmek için elinden gelen her şeyi yapıyor, [13] belki bize yardım elini uzatacak dostça birileriyle karşılaşacağımızı, o sayede bir ticari limana ulaştırılarak bizi Avrupa'ya götürecek bir gemi bulabileceğimizi söylüyordu. Geceyi orada, yarı yarıya kuma gömülmüş olarak geçirdik. Gün doğunca yine yola koyulduk ve güneydoğu yönünde ilerledik. Açlık ve susuzluğumuz giderek şiddetleniyordu ama, onları yatıştıracak hiçbir şey bulamadık. Ancak karanlık basmadan, önden gönderdiğimiz tayfalardan birinin getirdiği haber bizi sevindirdi: Sahil kenarındaki kayaları kat ederek üstü midyeyle neredeyse tamamen kaplı kocaman bir düzlük bulmuştu. Hızla söylediği yere yöneldik ve gece orada kaldık. Ertesi sabah kendimizi öyle güçlenmiş hissediyorduk ki, günün tümünü ve ertesi geceyi de orada geçirmeye karar verdik.

Gün ağarırken oradan ayrıldık, gün batımına kadar neredeyse otuz mil yol aldığımızı hesapladık; ama hiçbir kurtuluş emaresi göremiyorduk.

Gerçekten de kaderimiz her geçen saatle daha da kararıyor gibiydi. Boşuna dinlenecek bir yer arayıp durduktan sonra geceyi kumların üstünde geçirmek zorunda kaldık. Halimiz tam anlamıyla bir felaketti, çektiğimiz sefalet anlatılamayacak kadar dehşetliydi. Üç gün su içmediğimiz için [14] susuzluğumuz artık dayanılacak gibi olmaktan çıkmıştı. Ertesi sabah erkenden gene yola koyulduk. Kum çölünde biraz kuzukulağı dışında herhangi bir şey yetişmediğinden, tekrar kıyıdan ilerlemenin daha akıllıca olduğuna karar verildi. Orada yiyebileceğimiz küçük kabuklu hayvanlar bulmayı umuyorduk, ama bunlar susuzluğumuzu gidermekte pek işe yaramayacaktı.

Su içmeden bir gün daha yaşayamayacağımıza emindik; içecek bulabileceğimize dair herhangi bir işaret olmadığından artık gönlümüzdeki en son ümit ışığı da sönmek üzereyken, öncü olarak gönderilmiş olan ikinci kaptan yardımcısı öğle saatlerinde yanımıza döndü ve mutlu bir haber getirdi: acımsı bir su birikintisi bulmuştu. Gökten bir vahiy inmiş olsaydı bundan daha fazla sevinemezdik! Denizcinin rehberliğinde hemen birikintinin buluduğu yere gittik ve yarım fıçı kadar durgun su bulduk. Saf değildi ama yine de bizi çok rahat ettirdi, çünkü susuzluğumu giderecek bir şey bulamasaydım o gece kesinlikle sağ kalmayacaktım. Sonunda deniz kıyısına vardığımızda çok hayal kırıklığına uğradık, zira gelgit nedeniyle kabuklu hayvan toplamamız mümkün değildi.

Ertesi gün de perişanlığımızı hafifletecek bir şey getirmedi. Mecburen yolumuza devam ettik ama, geleceğimizin karanlığını aydınlatacak en ufak bir ümit ışığı yoktu. Kendi sefaletini adeta unutan sevgili kocam, benimkini gidermek için elinden gelen her şeyi yapıyordu. [15] Kazadan bu yana bir kez şikâyet ettiğini duymamıştım; aksine, sözleri ve davranışlarıyla, şikâyet etmeye ondan fazla hakkı olmayanların moralini yüksek tutmaya çalışıyordu. Bana gelince, o acı olaydan sonra çektiklerim, kendimden başkasının durumunu düşünme olanağı bırakmamıştı bende. Neyse ki deniz çekildiğinde talihli olduk ve birkaç midye bulabildik. Sonra kıyıyı izleyerek üç dört gün sarp kayalıkların üzerinden, belki de daha önce hiç insan ayağı basmamış yerlerden yürüdük; ne yöne gideceğimiz konusunda kararsızdık, sıcak rahatsız ediciydi, yürümekten bitkin düşmüştük. Bu son derece içler acısı durumda ve açlıktan ölmek üzereyken, Tanrı en az beklediği-

miz bir anda bize yardım elini uzattı. Önden giden birkaç tayfa kumsalda ölü bir fok bulmuşlardı; aralarından birinin bıçağı olduğundan hayvanı parçalamışlar, etin bir kısmını orada temizleyip hazırlamışlar, geri kalanını da yanlarında getirmişlerdi.

Artık yiyeceğimiz olduğu ve deniz kıyısından giderek su bulamayacağımız için, bir kez daha geriye dönüp, bu kez çorak kumların içinde su aramanın en iyi yol olduğuna karar verildi. Durumumuza baktığımızda su olmadan bir gün daha yaşayamayacağımızı düşünüyorduk. Dillerimiz neredeyse kavruk kösele kadar kuruydu. [16] Mürettebattın çoğu için en belirleyici sorun anlaşılan yerlilerle karşılaşma korkusuydu –çünkü insaflı davranmalarını beklemiyorlardı. Bu duygu onlarda öylesine güçlü olmalıydı ki, açlık ve susuzluk duygularına bile baskın çıkıyordu. Kum çölünde yürürken yiyecek bir şeyler aradık ama boşuna; yenebilecek ne kök, ne de sebze vardı. Susuzluğumuz her an artıyor, ama bunu bastırabilme umudu adımlarımıza destek veriyordu, öğleden sonraya kadar yürüyebilmemizi sağladı. Çevremize baktıkça yorgun gözlerimizi dinlendirecek hiçbir şey göremiyorduk, her yönde göz alabildiğine sonsuz bir çoraklık uzanıyordu. Dehşet verici durumumuz bizleri büyük bir umutsuzluğa düşürdü, bitkin ruhlarımız içten içe öldü. İhtiyaçlarımıza ve acılarımıza çare getireceğine inanmadığımız umutsuz ve belirsiz yolculuğumuza artık devam etmek istemiyorduk, ölümün bahşedeceği kurtuluşu beklemek üzere olduğumuz yere uzanıverdik. O ana kadar metanetim beni terk etmemişti, ama talihsizliklerimin yükü artık gücüme, daha doğrusu güçsüzlüğüme ağır basmıştı. Sanki üstüne uzandığım toprak üzerime yığılmış gibiydi! Kocama beni orada bırakması ve kalan gücünü ileriye, ülkenin yerleşilmiş bir bölgesine gitmeye hasretmesi için yalvardım, böylece belki ana vatanımıza [17] geri dönmenin yolunu bulabilirdi. Sevgili kocam buna ancak gözyaşları ve iniltilerle yanıt verebildi; bense ayrılmamıza, bunun mutlak gerekliliğine onu ikna etme çabalarımı sürdürüyordum, ama boşuna. "Hayır, sevgili karım" dedi, "yaşadıkça seni terk etmeye asla rıza göstermem. Tanrı için hiçbir şey imkânsız değildir, eğer O'na güvenirsek bize merhamet edebilir, yolumuza devam etmek için güç verebilir, dertlerimize direnmekte bize destek olabilir. Eğer yabancı bir ülkede, dost ve akrabalarımızdan uzakta ölme-

miz O'nun iradesiyse, o zaman Tanrı'nın isteği yerine getirilmeli, biz de şikâyetçi olmamalıyız. O her şeyi olabilecek en iyi biçimde düzenler; kuzgunlara bakan Tanrı, zor anlarında kendi çocuklarını terk etmeyecektir."[4] Kocam sonra yanıma diz çöktü ve acilen kurtulmamız için dua etti; bu duaya tüm mürettebat katıldı. Duamız bittikten sonra, gruptan bazılarının benimle kalmasına, daha az yorgun olan diğerlerininse su aramaya gitmesine karar verildi.

Artık günbatımı yaklaşmıştı ve ben uyuşuk bir duyarsızlık içine düştüm; tümüyle hareketsiz, uyku ile uyanıklık arasında birisi gibi, neredeyse tüm düşünce yeteneğinden yoksundum. Acı hissetmiyordum, ama bir huzursuzluk ve rahatsızlık duygusu bütün bedenimi sarmıştı.

Su aramaya gidenler yaklaşık iki saat sonra [18] nefes nefese, belli ki çok korkmuş olarak geri döndüler ve kimisi deve sırtında olan bir grup yerli tarafından kovalandıklarını bildirdiler. Söylediklerine göre bize çok yakın mesafedeydiler! Daha sözlerini bitirmemişlerdi ki, dehşet verici bir çığlık onları kovalayanların gelişini haber verdi! Görünüşleri gerçekten ürkütücüydü: neredeyse çıplaktılar, ellerinde tüfekler, mızraklar ve palalar vardı.

Bizimkilerin kendilerini savunacak hiç silahı olmadığından, teslim olma işareti olarak (sonradan Arap olduklarını anladığımız) o adamlara yaklaştılar ve önlerinde eğildiler. Lakin onlar bunu umursamadılar, aksine yamyam vahşetiyle bizi yakalayıp bir iki dakika içinde neredeyse tümüyle soydular. Kendi payıma, çektiğim acılar öyle olmuştu ki artık ölümden hiç korkmuyordum; o anda öylesine susuzdum ki, sanırım bir bardak temiz su için hayatımı verebilirdim.

Araplar bizi soymayı bitirir bitirmez aralarında nasıl paylaşılacağımız konusunda ateşli bir tartışma çıktı. Her biri bizi kendi malı ilan ediyordu. Bu çekişme bir saatten fazla sürdü; savaşçıları avları için kavga eden aç kurtlara benzetebiliyordum ancak! Bazen on, on ikisi bizi yakalıyor, farklı yönlere çekmeye çalışıyordu. Benden iki ayaklık mesafede birbirlerine palalarla ölümcül darbeler indirdiler, birbirlerinin bedenlerin-

4 Kitab-ı Mukaddes'te kuzgunların rızkını Allah'ın verdiği birkaç yerde belirtilir ("Eyyub," XXXVIII: 41; "Mezmurlar," CXLVII: 9; "Luka'ya Göre İncil," XII: 24). Burada bunlardan üçüncüsünde anlatılan bir mesele işaret edilmektedir; söz konusu meselde Hz. İsa şakirtlerine şöyle der: "Kuzgunlara bakın: Ne ekerler, ne de biçerler; ne kilerleri vardır, ne de ambarları; yine Allah onları besler. Sizler kuşlardan ne kadar çok değerlisiniz."

de eti yarıp [19] kemiğe kadar inen yaralar açtılar! Bu kanlı çekişmeden yorulan yaşlı bir Arap (ki herhalde bir kabile reisiydi) sonunda onlara durmalarını emretti ve sonra öğrendiğime göre, ancak en çok hak etmiş olanların bize sahip olabileceğini söyledi. Böylece bu nokta eninde sonunda aralarında dostça çözümlendikten ve her Arap kendisine hakkı olarak verilenleri aldıktan sonra, kocam onlara işaretler yoluyla (dilinin yerdeki kum kadar kuru ve kavruk olduğunu göstererek) artık dayanamayacak kadar susamış olduğumuzu, eğer derhal bize bunu giderecek bir şey vermezlerse, tek sahip olacakları şeyin cesetlerimiz olacağını anlattı!

Araplar anlaşılan şimdi bize –biz zavallı sefil nesnelere– önüne geçebilecekleri bir şey nedeniyle ölmemizi istemeyecek kadar değer veriyorlardı. Develerini getirip, bunların birinin sırtından, çanta gibi dikilmiş ve içinde dört *gallon* kadar acı, sümük gibi bir su bulunan bir keçi derisi tulum indirdiler; suyu oyulmuş bir sukabağına dökerek içmemiz için bize verdiler. Su çok kötü, kokusu mide bulandırıcıydı, ama sanırım her birimiz yarım *gallon* içebilirdik. Ancak tulumdaki su bitince daha fazla vermeyi reddettiler. Doğuya işaret ederek bize, suyun onlar için değerli bir meta olduğunu, fakat birkaç gün içinde [20] bol su bulunan bir yere ulaşacağımızı, orada istediğimiz kadar içebileceğimizi anlattılar.

Sonra Araplar yola çıkma hazırlıklarına başladılar. Bana sahip çıkan ve bundan sonra EFENDİM diye adlandıracağım kişi, bana göre hepsinden daha vahşi ve ürkütücü bir görünüme sahipti. Boyu altı ayak civarında, cildi sarımsı kahverengiydi. Bedenine sarılmış, göğsünün altından dizlerine kadar uzanan yünlü bir kumaş parçasından başka bir şey giymiyordu. Çalı gibi gür saçları, bir domuzun sırtındaki kıllar kadar karmakarışıktı. Gözleri küçük, ama kanlı ve öfkeliydiler, kızdırılmış bir yılanın gözlerine benziyorlardı. Bu dehşet verici görünüşüne ek olarak da, kapkara ve kıvırcık olan sakalının uzunluğu bir ayağı geçiyordu! Okuyucumu temin ederim ki, beni köle olarak Tanrı bilir ne kadar zaman hizmetinde tutacak olan insan biçimindeki canavarın gerçek bir betimlemesidir bu.

Verilen su beni beklediğimin çok üstünde canlandırmıştı, efendim devesine diz çöktürdü ve beni sırtına bindirdi. Durumum sanılacağı kadar rahatsız değildi, çünkü bu hayvanların sırtına uygun biçimde yapılmış, in-

sanın oldukça rahat oturabileceği eyerleri vardır. Eyer devenin sırtına, hörgücün önüne yerleştirilir, karnının altından bir iple bağlanır. [21] Böylece hazırlandıktan sonra yol çıktık; deveye binmesine izin verilen tek tutsak bendim. İnsafsız Araplar elbisemi, bağcıklı bonemi, ayakkabılarımı ve çoraplarımı almışlar, bana yalnızca iç etekliğimle kombinezonumu bırakmışlardı. Başım ve neredeyse çıplak olan bedenim, güneşin yakıcı ışınlarına açıktı. Ancak zavallı kocamın ve arkadaşlarının kaderi daha da kötüydü! Araplar pantalonları dışındaki bütün giysilerini almışlardı; çıplak bedenleri güneş tarafından kavrulurken, yakıcı kumlara basan ayakları su topluyor ve yürümeyi dayanılmaz derecede acılı kılıyordu. Eğer birisi istemeyerek yavaşlar ya da grubun gerisinde kalırsa, efendisi bu amaç için elinde taşıdığı sivri bir sopayla onu koşmaya zorluyordu.

Öğle civarında Araplara bir şeyler yemeden daha ileriye gidemeyeceğimizi işaretlerle anlatınca durdular ve bize o sümüksü sudan yarımşar *pint* kadar verdiler. Yiyecek olarak da birtakım böcekler kızarttılar; o zaman adını bilmiyordum ama sonradan çekirge olduğunu ve çölün bazı kesimlerinde bol miktarda bulunduğunu öğrendim. Açlıktan ölmek üzere olduğum o anda, hayatımda en lezzetli yemekleri bile yemediğim bir iştahla böcekleri yedim. Yemekten sonra yeniden hızla yola koşulduk ve gün batımına, Araplar gecelemek üzere konaklayıp çadırlarını kurana kadar durmamıza izin verilmedi. [22] Efendim bana deveden inmemi emretti ve onu çadırın çevresindeki seyrek kuru çalılardan yemesi için ortalığa saldı. Sonra bana yarım *pint* kadar suyla bir avuç böcek daha verdi! Ardından da uyumak üzere çadırda yatmama izin verdi. Bu, diğer tutsaklara tanınmayan bir ayrıcalıktı; herhalde bana da tanınmayacaktı ama, çok zayıf düştüğüm için efendim doğru dürüst bakım görmediğim taktirde mülkünü kaybedeceğinden korkmuştu. Daha sonra öğrendiğime göre bize aşağı yukarı develeri kadar değer veriyorlardı, hayatta kalmamız için de aşağı yukarı aynı derecede ilgi ve özen göstermeye hazırdılar. Zavallı kocamla arkadaşları kuru kumların üstünde, gök kubbeden başka üzerlerini örtecek hiçbir şey olmadan yatmak zorunda bırakıldılar. O gece, ondan önceki her gece olduğu gibi, gözlerimi kapamadan önce her şeye kadir olan Tanrı'ya beni koruduğu ve geçen günün ağır eziyetine karşı bana dayanma gücü verdiği için teşek-

kür ettim; acı bir esaretten kurtulmak için tek güvencem ve tek rehberim O'ydu. Her sabah da bir önceki gece beni koruduğu için O'na teşekkür etmekten geri kalmadım.

Gün ışıdığında yürüyüşe geçmemiz emredildi. Araplar çadırlarını söktüler, ben yine efendimin devesine bindirildim; diğer tutsaklarsa topallayarak becerebildikleri kadar yürümeye zorlandılar. Yola çıkmadan birkaç dakika önce [23] kocamla birkaç söz konuşmama izin verildi. Gözleri yaşlı olarak fiziksel gücünün tükenmekte olduğunu, eğer kendisine daha iyi davranılmazsa çok yaşamayacağından kuşkulandığını belirtti; bu arada Tanrı'nın beni koruması ve yakınlarıma yeniden kavuşturması umudunu dile getirdi. Elimden geldiğince onu rahatlatmaya çalıştım, Tanrı'ya güvenirsek O'nun hüküm anında merhametini bizden esirgemeyeceğini, düşmanlarımızın hiddetini hiç olmazsa bizi öldürmelerini önleyecek kadar azaltacağını söyledim. Onu daha da cesaretlendirmek için de Kitab-ı Mukaddes'ten şu iki ayeti tekrarladım: "Ben ölmeyeceğim, ancak yaşayıp Rabb'in işlerini hikâye edeceğim." ("Mezmurlar," CVIII: 17)[5] ve "Ey canım, niçin mahzunsun? Ve derunumda niçin muztarib olursun? Ümidin Allah'ta olsun, zira O'na yine hamd edeceğim. Didarımın halâsı ve Allah'ım O'dur." ("Mezmurlar," XIII: 11).[6]

Gün doğduğunda yine yürüyorduk, karanlık basıncaya kadar bir kum çölünde, kendimiz dışında hiçbir canlı yaratık görmeden ilerledik. Göze görünen sadece kum ve gökyüzüydü, yalnızca ara sıra güneşten kavrulmuş yosun parçacıkları beliriyordu. Gerçekten de göz alabildiğine önümüzde uzanan sadece üzerinde tek bir ot ya da çalı bulunmayan, güneşten kavrulmuş bir düzlüktü. Talihsiz tutsak arkadaşlarımın bazıları daha fazla yürüyemeyecek hale gelince, Araplar gün batımından biraz önce mola verdiler. Çadırlarını kurdular, develerinin yüklerini indirdiler [24] ve aralarından ikisini bir deveyle batıya doğru gönderdiler. Sonra da bir önceki gün verilen miktarlarda su ve yiyecek dağıtıldı ve yorgun bedenlerimizi dinlendirmek üzere bir çadırın bir köşesinde yatmamıza izin verildi. Burada kocamla konuşma ve diğer kader arkadaşlarımın perişan durumunu daha yakından görme fırsatı buldum; bazıları bu dert ve acı dünyasından daha iyi bir dünyaya göçmek üzere görünüyorlardı. Kendilerine verilen gıda yaşa-

maya yetecek düzeyde değildi. Neredeyse tüm elbiseleri alınıp bedenleri doğrudan güneşe maruz bırakıldığından zayıflamış, bir deri bir kemik kalmışlardı, her yerleri ağrıyordu ve ayakta duramayacak haldeydiler. Hiçbiri bir gün daha hayatta kalabileceğine inanmıyordu. Onları uygun bir biçimde Yüce Tanrı'dan yardım dilemeyi ihmal etmemeye teşvik ettim, çünkü merhametsiz efendilerinden onları kurtarabilecek tek güç O'ydu ve eğer bir gün talihleri yaver gidip kurtulabilir, yeniden aileleri ve yakınlarına kavuşabilirlerse, onlar için İsrail için söylenen sözler söylenmemeliydi: "O'nun işlerini ve kendilerine gösterdiği mucizelerini unuttular; O'nun elini ve onları düşmandan kurtardığı günü hatırlamadılar."[7]

Günbatımından biraz sonra, deve[y]le batıya gönderilen iki Arap, hayvanı önlerine katmış olarak döndüler. Gelirken bir deri tulum temiz su (ki herhalde bunu aramaya [25] gitmişlerdi) ile bir miktar küçük kök getirdiler. Bunlar Avrupa'daki yer fıstıklarına benziyorlardı, tatları da aynı derecede hoştu. Sudan her birimize neredeyse bir *pint* verdiler. Doğrusu tam da zamanıydı, çünkü eminim arkadaşlarımdan bazıları onsuz sabaha çıkamayacaklardı. Mürettebatın her birinin, kendilerini açlıktan ölmenin eşiğinden kurtarmış olan O'na o anda gösterdiği şükran duygularına şahit olmak beni memnun etti. Kıt kanaat karnımızı doyurduktan sonra, hep beraber diz çökmemizi ve sınırsız iyiliğinin bu harika kanıtı için her birimizin tek tek Tanrı'ya teşekkür etmesini önerdim. Herkes bu öneriyi sevinçle kabul etti. Bu arada Araplar tepemizde duruyor, dualarımız sırasında bedenlerimizin aldığı biçimi seyrederek eğleniyorlardı.

Ertesi sabah çok erken yola çıkıp batıya doğru yürüdük, öğle sıralarında önceki gün bize verilen suyun çekilmiş olduğu kuyuya ulaştık. Kuyunun çok seneler önce kazılmış bir görünüşü vardı, içinde beş yahut altı ayak kadar su vardı. O kadar kötü bir suydu ki bu, bizde en adi hayvanlar bile daha iyisini bulsalar bunu içmezlerdi. Sonra da bildiğimiz kadarıyla Arapların eline düştüğümüzden beri tek damla su içmemiş

5 Burada verilen bab numarası yanlıştır, doğrusu "Mezmurlar," CXVIII: 17 olmalıdır. Yanlış olan bir tek bu olsaydı, alelade bir baskı hatasına yoracaktım; ama bundan sonraki ayet ve bab numaralarında da çok yanlış var. Merak edip 1820, 1823 ve 1829 baskılarına da baktım; onlardaki ayet ve bab numaralarında da bol miktarda hata var, üstelik hataların hepsi buradakilerin aynı değil. Dini okullarda ders kitabı olarak okutulan bir eserde böyle hatalar olmasını izah ederniyorum.

6 Doğrusu "Mezmurlar," XLII: 11 olmalıdır, aynı bölümün XLII: 5 ve XLIII: 5 ayetleri de benzer mealdedir.

7 "Mezmurlar," LXXVIII: 11 ve 42.

olan develere su vermek için hazırlık yapıldı. Yarım fıçı alacak büyüklükte yalaklar iki kez dolduruldu ve bunun tümünü tek bir deve içti. [26] Anlaşılan doğa bu hayvanları özgül olarak kum çöllerini aşmak için yaratmış, yeterli miktarda su içtikten sonra dört ilâ altı hafta dayanabiliyorlar. Eğer öyle olmasaydı, birbirlerinden millerce uzak olan kuyular arasında gidip gelirken kesinlikle ölürlerdi. Bana gelince, develere verilen su miktarı o kadar çoktu ki, bize su kalmayacağından ciddi ciddi korkmaya başlamıştım. Çünkü artık susuzluğumuz öyleydi ki, izin verseler seve seve başımızı uzatıp develerle aynı yalaktan içerdik. Ama buna izin vermedikleri gibi, develer içebildikleri kadar içinceye kadar bizi kuyuya yaklaştırmadılar. Ondan sonra yalakları bizim için doldurdular ve bizim de (aynen develer gibi) diz çökmemize, başımızı uzatıp doyasıya su içmemize izin verdiler. Hiç kuşkusuz üç *pint* içmiş olmalıyım, üstelik böylesine susuzluk çektikten sonra bu kadar çok içmenin korkulabilecek kötü etkileri gerçekleşmedi. Sonra işaretle efendimden yiyecek bir şey dilendim, ama sadece daha önce sözü geçen köklerden çok az miktarda verdi. Aynı zamanda işaretlerle iki üç gün içinde gittikleri yere varacağımızı, ailesinin orada oturduğunu ve bana istediğim kadar yemek vereceklerini anlattı.

Araplar sonra keçi derisi tulumlarını suyla doldurdular [27] ve bunları develerinin iki yanına astılar. Sonra efendimin devesi çöktürüldü, ben yine onun sırtına bindirildim ve bu şekilde yolculuğumuza devam ettik, bu kez doğuya doğru. Çöl her yana doğru yine çorak bir manzara sergiliyordu; öğle saatlerinde güneş ışınları hemen hemen çıplak olan bedenlerimiz üzerinde çok güçlü bir etki yaptı. Başlığım alındığı ve güneşin kavurucu ışınlarından başımı koruyacak hiçbir şeyim olmadığı için çok büyük bir acı içindeydim. Yine de arkadaşlarım gibi yürümek, gece sıcak kumlarda yatmak zorunda olmadığım için Tanrı'ya şükrediyordum. Gün boyunca, doğal ihtiyaçlarımızı giderecek hiçbir şeye rastlamadan ilerledik ve akşam saat sekize kadar yola devam ettik; sonra Araplar durdular ve gece için çadır kurdular. Kocamın ve diğer talihsiz tutsakların o anki hallerini anlatmak, buna gözleriyle tanık olmamış biri için mümkün değildir. Bütün vücutlarımız tepeden tırnağa kavrulmuş ve su toplamıştı; duygularını anlatmaya çalışmayacağım bile, duyarlı okuyucu hayal gücünde perişanlığımızın, sözcüklerin

tanımlayabileceğinden çok daha güçlü renklerde bir tablosunu çizecektir. Artık yiyecek bir şey de kalmamıştı; fakat efendilerimiz, bize içebildiğimiz kadar su verecek insanlığı gösterdiler. [28] Her zamanki gibi o gün hayatta kaldığımız için Tanrı'ya şükrettikten sonra gece uykusuna yattık.

Ertesi sabah erkenden kalkıp yolculuğa hazırlanmamız emredildi. Ancak talihsiz tutsak arkadaşlarımın üçü (ki biri yalnızca 12 yaşında bir oğlandı) işaretlerle efendilerine, son otuz altı saattir tek lokma yutmadıkları için bir şeyler yemeden adım atamayacaklarını anlattılar. O zaman insafsız Araplar çok kızdılar ve zayıflıktan şikâyet edenleri acımasızca dövdüler. Ne var ki yürüyecek halde olmayan bu zavallılara indirilen darbeler, durumlarını daha da kötüleştirdi. Darbelerin işe yaramadığını gören ve hiçbirimizi kaybetmek istemeyen Araplar, başbaşa verip, bizi hayatta tutmak için ne yapmak gerektiğini konuştular. Çünkü bir şey yemeden hiç birimizin bir gün daha yaşamayacağını onlar da görüyorlardı. Gerçi onların da yiyeceği kalmamıştı. Sonunda develerinden birini kesmeye karar verdiler. Benim bindiğim deve sürünün en yaşlısı olduğundan, onu kesmek üzere efendimin onayını aldılar. Sorun böylece halledildiğinde, kesim hazırlıklarına başlandı. Zavallı hayvanı yük indirilip bindirildiğinde yaptıkları gibi çöktürdüler; sonra bir ip le başını neredeyse hörgücüne kadar geri çektiler [29] ve palalarından biriyle boynunu kestiler. Yaradan akan kanı, tek bir damlasını bile ziyan etmemeye özen göstererek bir kovada topladılar. O sırada öylesine açtık ki, hayvandan akan kanı sıcak sıcak içebilirdik. Hatta midelerimizin durumundan, o anda kokuşmuş leş bile yemeyi reddetmeyeceğimize eminim!

Araplar deveyi, büyük ölçüde Avrupalıların sığırları parçaladığına benzer biçimde kestiler. Leşin her parçası ziyan edilemeyecek kadar değerliydi onlar için. Hayvanın derisiyle sakatatını bile dikkatle sakladılar. Sonra da tutsakların yardımıyla bir parçasını pişirmek üzere çalı çırpı toplamaya koyuldular. Önce devenin kanı bakır bir tencereye konarak, kaynaması için ateşin üstüne yerleştirildi; iyice koyulaşıncaya kadar Araplar bunu sopalarla karıştırdılar. Daha sonra sakatat (çok da az temizlenerek) tencereye kondu ve ateşin üzerinde pişirilip tutsaklara dağıtıldı. Bu, sabah kalktığımızda hiçbirimizin ummadığı bir nimetti. Bu durumda ben de, kendimden geçmiş bir halde, bütün ruhumla Yüce Tanrı'ya içten şükran duygularımı sun-

maktan geri kalmadım. Diğer tutsakları da aynı şeyi yapmaya ikna etmem zor olmadı. [30] Tam açlıktan ölmek üzereyken mucizevi bir şekilde kurtulmamız, benim için, Tanrı'nın şefkat ve iyiliğinin bir başka kanıtıydı; bizim için "Mezmurlar," CVI: 45'teki sözleri gerçekleştirmişti: "Onları esir edenlerin cümlesi huzurunda şefkate mazhar eyledi."[8]

Biz verilen yemeği silip süpürürken, Araplar da deveyi kesip kavurmakla meşguldüler. Sonra, aç kurtlar gibi hayvanın yarıdan fazlasını yediler, geri kalanını da torbalara koyup, develerine yüklediler. Onun ardından yola çıkma hazırlıkları yapıldı. Efendimden yola çıkmadan kocamla birkaç dakika konuşmama izin vermesini rica ettim, çünkü önceki gece bana söyleyeceği önemli bir şey olduğunu birkaç kelimeyle bildirmişti. Epey uğraştıktan sonra efendimi ikna edebildim ve izin verdi; kocam da kendi efendisinden izin koparınca çadırın bir köşesine oturup konuşabildik. Kocam bana Araplar'dan öğrenebildiği kadarıyla (farklı kabilelerden oldukları için) kısa süre sonra birbirimizden ayrılacağımızı ve ülkenin farklı yörelerine götürüleceğimizi, Fas'ın bir İngiliz Konsolosu'nun yaşadığı başkentine giden hemşehrilerine verme fırsatı buluncaya kadar orada tutsak kalacağımızı söyledi. [31] Karşılığımızda iyi bir fiyat alacaklarına inanıyorlardı, çünkü konsolosun, ellerine düşen tüm Avrupalı tutsakları kurtarmakla görevli olduğunu biliyorlardı. Kocam, birbirimizden ayrılmamamız için, efendisini beni satın almaya ikna etmek üzere elinden geleni yapmış, ama başarılı olamamıştı. Efendisi ona, efendimin beni satmaya razı olmayacağını söylemişti, çünkü İngiliz Konsolosu'nun bir kadın tutsağı kurtarmak için iki misli para vereceğini biliyordu. Kocam o zaman ona işaretle tutsak kadının karısı olduğunu, konsolosun ikimizi birlikte kurtarmak için (böylece vatanımıza birlikte dönebilecektik) farklı zamanlarda ayrı ayrı kurtarmak için vereceğinin dört misli para vereceğini anlatmıştı. Ama efendisi ne beni satın almağa, ne de onu satmaya ikna olmuştu. Zavallı kocam, yerliler bana diğer tutsaklara göre daha yumuşak davrandıkları için, tutsaklığımı duyan bir dostun aracılığıyla özgürlüğüme tekrar kavuşma fırsatını bulacağımı umduğunu söyleyerek sözlerine son verdi. Kendisine gelince, yerlilerin davranışları sonucunda öylesine zayıf düşmüştü ki, hayatta kalıp da özgürlüğüne kavuşacağını hiç

8 Doğrusu "Mezmurlar," CVI: 46.

sanmıyordu. Can çıkmadıkça umutsuzluğa düşmemesi için kendisine yalvardım –eğer Tanrı'ya tevekkül ederse, Tanrı onun dostu olacak, onu terk etmeyecek, uygun gördüğü bir zamanda hepimizi özgürlüğümüze ve dostlarımıza iade edecekti. Belki de [32] bu cefanın başımıza gelmiş olması iyiydi; Tanrı bizim için neyin en hayırlı olduğunu bildiğine göre O'nun iradesinin yerine gelmesi için dua etmeliydik. Her şeye kadir olan Tanrı şimdiye kadar türlü güçlükleri aşmamızı, her gün o sabah yürüyebileceğimizi sandığımız yolun iki misli uzunlukta millerce yol yürümemizi sağlamıştı. Kocamın bana o zaman anlattığına göre denizcilerden biri, torbasında bulunan bir Kitab-ı Mukaddes'e efendisinin el koyduğunu söylemişti; ancak Arap onu okuyamadığına göre hiçbir işine yaramayacaktı, dolayısıyla efendim uygun biçimde isterse belki elden çıkarmaya ikna edilebilirdi. Bu gerçekten de benim için sevindirici bir haberdi, çünkü zavallı kocamdan ayrıldığım taktirde, yeryüzündeki hiçbir insanın gücünün vermeye yetmeyeceği düzeyde bir teselliyi o kutsal kitapta bulabilecektim.

O sırada efendilerimizin boğuk sesini duyduk; artık birbirimizden ayrılıp yola çıkmaya hazırlanmamızı emrediyorlardı. Önceki gibi bir deveye mi bindirileceğimi, yoksa bindiğim deve kesilmiş olduğuna göre diğer tutsaklar gibi yürümek zorunda mı kalacağımı o ana kadar hiç düşünmemiştim. Eğer bunlardan ikincisi gerçekleşecek olursa, durumumun kocamınkinden çok daha kötü olacağına emindim; çünkü Araplar ayakkaplarımla çoraplarımı almış olduklarından, beni böyle yürümeye zorlarlarsa, kısa sürede ya beni [33] açlıktan ölmek üzere geride bırakmak, yahut da palalarıyla derhal öldürmek zorunda olduklarını anlayacaklardı. Neyse ki bu kaygılarım efendimin bir deveyle birlikte görünmesiyle kısa sürede giderildi; hayvan çöktürüldü ve üstüne binmem emredildi.

Doğuya doğru yola koyulduk; bize verilen yiyecek sayesinde önceki günlerden çok daha yüksek bir moralle ilerliyorduk. Gün batımından kısa süre önce suyu fena olmayan bir kuyuya ulaştık. Orada büyük bir Arap grubu develerine su içiriyordu. Bu yabancılar bizimkilerin iki misli kalabalıktılar ve birçok tüfekleri vardı. Hepsi deve üstünde olan efendilerimiz bir anda hayvanlarından inip tüfeklerini kabzalarından çıkardılar, yabancılar düşmanca davranacak olursa dövüşmeye hazırlandılar. Adamlar korkunç

Resim 32. Eliza Bradley'nin çadırında Kitab-ı Mukaddes'i okuması.

Authentic Narrative of the Shipwreck and Sufferings of Mrs. Eliza Bradley, the Wife of Capt. James Bradley, of Liverpool, Commander of the Ship Sally, which was Wrecked on the Coast of Barbary, in June 1818 (Boston: James Walde[n], 1821).

bir çığlıkla hızla üstümüze geldiler. Bir muharebeye tanık olacağımı sandım ama, bize yarım tüfek atımı kadar mesafede birden durdular ve kim olduğumuzu, bizim (yani kölelerin) hangi ülkeden geldiğimizi, efendilerimizin bizi nerede bulduklarını sordular. Efendim bu sorulara kısaca yanıt verdi ve deniz kazası geçirdiğimiz yerin çok yakınlarda, en fazla iki günlük yolda olduğunu söyledi. Sahile paha biçilmez birçok eşyanın vurduğunu, ama bunları taşıyamadıkları için geride bıraktıklarını anlattı. Bu, yabancıların bizi rahatsız etmesini önlemek için efendimin başvurduğu bir hileydi. Çünkü bunlar hırsızlıktan geçindikleri için, savunma gücü olmadığı taktirde [34] mülkiyet hakkının da olmadığını düşünürler. Yabancılar, ganimetten pay kapmanın sevinciyle hızla develerine bindiler ve efendilerimizin onlara enkazı ve anlattıkları değerli malları bulacaklarını söyledikleri yere doğru yola koyuldular. Kısa sürede gözden kaybolup kuyuyu bize bı-

rakmaları efendilerimizi çok memnun etti. Burada bir kez daha susuzluğumuzu giderme olanağı elde ettik –ama ancak develer ve efendilerimiz keyiflerince su içtikten sonra.

Artık güneş batmıştı; Araplar arasında çadırları gecelemek üzere oraya mı kuracakları, yoksa birkaç mil ilerlemenin daha mı iyi olacağı konusunda bir tartışma çıktı. Orada kalmaya karşı çıkanlar, enkazı aramaya giden Arapların fikir değiştirip gece geri gelebileceklerini ve tutsakları çalacaklarını söylüyorlardı. Bir Arap için mülkünü yitirmektense ölmek evla olduğundan, önceleri farklı düşünenleri daha güvenli bir yere gitmenin akıllıca olacağına ikna etmek güç olmadı. Deri tulumları suyla doldurup bize bir kez daha su içme izni verdiler; gün batımından yaklaşık bir saat sonra da kuyudan ayrıldık. Kocaman kum tepelerine çıkıp indikten ve neredeyse tüm gücümüz tükendikten sonra, efendilerimiz sonunda her yanı yüksek kum tepecikleriyle çevrili, korunmalı bir yer buldular. [35] Artık saat geceyarısına yaklaştığından çadır kurmaya gerek görmediler ve bizi kumların içinde yatmaya zorladılar; ayrıca birbirimize tek laf etmememizi, hiç gürültü yapmamamızı tenbihlediler. O bitkin halimizle orada, kuru kumların üzerinde, gecenin yoğun çiğinden hiçbir korunmamız olmadan, açlık duygularının yanı sıra bedenlerimizin her yanı korkunç sancılar içinde yatmaya zorlandık. Efendilerimiz böyle zorluklara alışık olduklarından, yorgunluktan şikâyet bile etmediler.

Gün ışır ışımaz, bize deveden arta kalandan küçük bir parça verdiler, sonra da yeniden yola çıkmaya zorladılar. Araplar, kendilerinden daha güçlü bir düşman tarafından bulunmamak için yol hazırlıkları sırasında hiç gürültü yapmamaya çok özen gösterdiler ve bizim de tek söz etmemizi yasakladılar. Gün doğduğunda yola koyulmuştuk. Kocamı ve diğer zavallı tutsakları, ayakları şiş ve yara bere içinde olmasına rağmen develere ayak uydurmaya mecbur ettiler. Bana gelince, açlık ve susuzluk dışında en çok rahatsız olduğum şey çıplak başımın güneşin yakıcı ışınlarına maruz kalmasıydı. Ama artık o kadar uzun süredir başım açık dolaştığımdan başım sıcağa alışmıştı, açık olmasına rağmen ağrımıyordu. Esir düştüğümüzden beri efendime, beni hayatta tutabilmesinin tek yolu olarak başlığımı iade etmesi için [36] defalarca yalvarmıştım. Ama her defasında işaretlerle başka birinin malı olduğunu, sahibinin onu vermeye ikna edilemeyeceğini anlatmıştı.

Şimdi önümüzde uzanan çöl aynen daha önce anlattığım görünüşteydi; gözle ufuk arasında bir ağaç ya da çalının bile olmadığı iç karartıcı, ıssız boş bir arazi. Ama durumumuz elverdiği kadar yolumuza devam ettik. Gün batımından bir saat sonra Araplar her zamanki gibi çadırlarını kurdular, bizim de dinlenmemize izin verdiler. Ancak (son 24 saatte bir lokma deve etinden başka bir şey yemediğimiz için) dayanılmaz açlığımız gözümüze uyku girmesine olanak vermedi. Sabahleyin tutsakların birçoğu yorgunluk ve açlıktan neredeyse ayakta duramayacak haldeydi. Zalim Araplar onları yürümeye zorlamak için boş yere acımasızca dövüp durdular; çünkü bacakları, bir deri bir kemik kalmış olan bedenlerini bile ayakta tutamayacak kadar zayıf düşmüştü. Sonunda Araplar bir an önce yiyecek bulmazlarsa tutsaklarından bazılarını yitireceklerini kavradılar. Ne yapılması gerektiği konusunu tartışırlarken, gruptan bazıları konakladığımız yerin biraz batısında taze deve izleri buldular. Araplar buna anlaşılan çok sevindiler ve sekiz on tanesi en iyi develerine binerek, eğer dostsalar ricayla, düşmansalar zor kullanarak o kervandan yiyecek istemeye gittiler.

[37] Orada bir süre daha (en azından yiyecek aramaya gidenler dönene kadar) kalacağımıza göre, zavallı talihsiz kocamla bir görüşme daha yapmayı talep ettim ve ne mutlu ki isteğim kabul edildi. Kendisini son görüştüğümüzde olduğundan bile daha büyük bir moral bozukluğu içinde buldum. Artık her saatin kaderini daha da kararttığını düşündüğünü, tabiatın çektiklerine daha fazla dayanamayacağını söyledi. Gerçekten de öylesine sefil bir durumdaydı ki, ölüm (yani kendi ölümü) artık bütün korkularından arınmıştı. Ona bir kez daha Tanrı'nın bizi kurtarma gücüne sahip olduğunu, O'nun merhametine güvenmenin gerekli olduğunu hatırlattım; O'nun ilahi iyiliği sayesinde bir mucize eseri olarak o kadar uzun süre hayatta kalabildiğimiz için müteşekkir olmalıydık; çektiklerimiz pek ağır olmakla birlikte –ve belki daha da ağırlaşabilecekse de– Rab bizi destekleyebilirdi ve eğer isterse uygun bir zamanda kurtulmamızı da sağlayabilirdi. "Mezmurlar," VI: 15'te[9] bize söylediği gibi: "Ve sıkıntı gününde beni çağır; seni kurtaracağım ve sen bana izzet vereceksin."

O zaman kocam bana, bizi ayırıp çölün farklı yörelerine götüreceklerine ve birbirimizi bir daha göremeyeceğimize dair kuşkusunun –arala-

rında kaderimize ilişkin birçok konuşma[10] geçmiş olan– kabile reisi tarafından doğrulandığını söyledi. Reis ona, Mağrip memleketine gidecek hemşehrilerine teslim edip, oraya vardığımızda Sultan'ın arkadaşı (İngiliz Konsolosu) bizim için yüksek bir fidye ödeyene kadar bizi köle olarak tutmak niyetinde olduklarını anlatmıştı. Kocam reisi beni satın almaya ve her ikimizi de Fas'a (ya da Arapların deyimiyle Merrakeş'e)[11] ulaştırmaya ikna etmeye çalışmış, orada bize çok iyi fiyat verecek dostlarımız olduğunu söylemiş! Ama başarılı olamamış, çünkü efendisi ona efendimin ne pahasına olursa olsun benden ayrılmayı kabul etmeyeceğini belirtmiş. Ayrıca onu (yani kocamı) Merrakeş'e götürmesi de kesinlikle söz konusu olamazdı, çünkü oraya giden yol, savaş halinde oldukları birçok kabilenin topraklarından geçiyordu. "İşte, sevgili karım" dedi kocam, "kısa bir sürede kurtulmamız ihtimali çok az. İnanıyorum ki, eğer tutsaklığımız bir ay daha sürer ve bize biraz daha iyi davranılmazsa hiçbirimiz hayatta kalmayacağız, çünkü talihsiz esir arkadaşlarımın her biri benden –bu eğer mümkünse– daha kötü durumdalar."

Gerçekten de o kötü kader kurbanlarının durumu aynen kocamın anlattığı gibiydi. Yorgunluktan tükenmişler ama dinlenme olanağı bulamıyorlar, açlık sancıları çekiyorlardı; acımasız barbarların eline düşmüşler, hiçbir insan onlara yardım elini uzatamıyordu. Vahşi canavarlar [39] en ufak bir mırıldanmada bile onlara öyle öfkeleniyordu ki, konuşurlarken gözlerinden ateş fışkırıyor, Mağriplilerde ve Araplarda o kadar belirgin olan beyazları yok oluyordu.[12] Bu bitkin hallerinde bile esirler üzerinde büyük bir dikkatle nöbet tutuluyor, nereye gitseler mızraklı ya da tüfekli bir Arabın gözetiminde oluyorlardı; çünkü barbarlar kaçmalarından, ya da ellerinden zorla alınmalarından korkuyordu.

Kervanın peşinden gönderilen Araplar öğle sıralarında döndüler ve yanlarında bir keçi

9 Doğrusu "Mezmurlar," L: 15.

10 Acaba hangi dilde?

11 Özgün metinde burası biraz eğlenceli: Fas'ın İngilizcesi *Morocco*, Fransızcası *Maroc*, Araplara atfedilen deyim ise *Marokish*. İngilizce'de *–ish* son eki bir ülke yahut ulus adına iliştirildiğinde o ülkeye yahut ulusa ait anlamına gelir, örneğin "Türkiye'ye yahut Türklere ait" anlamındaki *Turkish* gibi. Dolayısıyla burada *Marokish*, Merrakeş şehrinin değişik bir imlası olduğu gibi, "*Marok*'a ait" yani "Faslı" anlamını da çağrıştırıyor aynı zamanda.

12 Zencilerin dudaklarının kırmızılığını, gözleriyle dişlerinin beyazlığını abartmak, Avrupa ve Amerika'daki ırkçı temsil geleneklerinin değişmez öğelerindendir. Burada "Mağripliler ve Araplar" söz konusu olmakla birlikte, İngiliz kültüründe "*Moor*" kelimesi ortaçağdan beri hem Mağripli/Müslüman, hem de zenci anlamında kullanılmış olması veçhile kalıp yargılar birbirine karışmış görünmektedir.

yavrusunun kemikleriyle sakatatını getirdiler. Getirdiklerinin küçük bir kısmı bize verildi. Bir lokmacık da olsa yediğimiz bize çok lezzetli geldi, bütün kemikleri ezdik, çiğnedik ve yuttuk. Sonra Araplar son tulumdaki suyu da bitirdiler –önce kendileri bol bol içtiler, sonra da bize de sintine suyundan beter olan kalıntıları verdiler. O gün için yolculuğa devam etmemeye karar verince, esirlerin en zayıflarının geceyi çadırlarının bir köşesinde geçirmelerine izin vermek gibi bir insanlık gösterdiler. Ertesi sabah gün ağarır ağarmaz bizi yola çıkardılar. Öğlene kadar çok hızlı gidildi, sonra develeri dinlendirmek ve kum tepelerinin arasındaki seyrek çalılıklarda otlatmak için mola verildi. Orada talih bize yardımcı oldu ve birkaç salyangoz bulduk; tutsakların bunları pişirip yemesine izin verildi, böylece açlığımızı bir ölçüde gidermiş olduk. Moladan sonra efendilerimiz [40] bizi yine yola koştular ve akşamın geç saatlerine kadar olağanüstü büyüklükte kum tepeleri arasından geçerek kuzeydoğu yönünde ilerledik. Efendim söz ve işaretlerle bana cesaret veriyor, eğer güçten düşmezsem ertesi gün köye ulaşacağımızı ve orada bana bol miktarda yiyecek ve içecek verileceğini anlatıyordu. Araplar gece için uygun bir yer buldular ve bize gene çadırın bir köşesinde yatma izni verdiler. Ama o gece yiyecek hiçbir şey yoktu, yorgunluğumuzu ve acılarımızı tahayyül etmek, ifade etmekten daha kolay olacaktır. Gene de gece çiğden korunduğumuz için, yolculuğa devam etmek üzere sabah uyandırılıncaya kadar derin bir uyku çektik.

Ertesi gün öğlene doğru şans bize güldü ve temiz suyla dolu bir kuyu bulduk. Bu çok sevindirici bir durumdu, çünkü son yirmi dört saattir bu değerli nesneden mahrum olduğumuzdan susuzluğumuz dayanılmaz bir hale gelmiş, tutsakların bazıları, terbiye kurallarının adını ağzıma almamı men ettiği o maddeyi su yerine kullanmaya kalkışmak zorunda kalmışlardı. Bu beklenmedik rahatlama ruhlarımızı neşeyle doldurdu. Bir yandan şükran gözyaşları, avurdu çıkmış yanaklarımızdan aşağı süzülürken, bir yandan da gözlerimizi ve yüreklerimizi hamd ve şükran belirtisi olarak göğe kaldırmayı ihmal etmedik. Efendilerimiz develere su verip tulumlarını doldururken, tutsakların bazılarına salyangoz aramak üzere yakınlarda dolaşmak için izin verildi. [41] Talihimiz yaver gitti ve yarım saatten az bir süre içinde toplanabilen üç *quart* kadar salyangoz pişirilip esirler arasında paylaşıldı.

Bu mola sırasında meydana gelen ve benim için, eğer mümkünse, su kuyusunun bulunmasından bile daha önemli olduğunu o sırada düşündüğüm –hâlâ da öyle olduğuna inanıyorum– bir olayı daha kaydetmem gerekli. Efendim devesine su vereceği için bana aşağı inmemi emretmiş, ben de kuyudan birkaç *rod* uzaklıktaki sert bir kum tepeciğinin üstüne oturmuştum. Biraz sonra adamın devesini çekerek geri geldiğini gördüm, elinde bir şey taşıdığını fark ettim. Yaklaştığı zaman elindekinin, kocamın bana anlattığı üzere tutsaklardan birinin torbasından bir Arap tarafından alınmış olan kutsal kitap olduğunu anladığımda hissettiklerim tahmin edilebilir. Anlaşılan Arap (Hıristiyan dinine karşı olduğundan) bunu değersiz addetmiş, artık taşımak istemediğinden geride bırakmak üzere kumların üzerine atmıştı. Bu kararını öğrenen kocam, çok uğraşarak efendimi kitabı alıp bana iletmeye ikna etmişti. Efendim (sofu bir Müslüman olduğundan) bunu kesinlikle yapmazdı ama, o değerli kitap bende durdukça maruz kaldığımız güçlüklere o ana kadar olduğundan daha çok metanetle dayanabileceğimi kocam ona ısrarla belirtmişti. Bu kadar değerli bir hediyeyi, [42] hem de doğası icabı Hıristiyan dinimize düşman olan birinin elinden aldığımda duyduklarım belki tahmin edilebilir, ama ben onları tarif etmeye hiç kalkışmayacağım. Duygularım hakkında doğru bir fikir edinmek için, Hz. İsa dinine tam bir imanla bağlı olan, O'nun elinden rahmet bulan ve O'nu bütün dünyaya tebliğ etmekten sakınmayan –ve yalnız öyle biri– o günlerde bulunduğum memlekete bir hayali yolculuk etsin: Uzak ve dinsiz bir diyar, ruhların düşmanının[13] muzaffer olduğu bir karanlıklar ülkesi ki, Mübarek Kurtarıcı'mızın akideleri oradaki putperest ırk tarafından hakir görülmekte ve alaya alınmaktadır. Ve çevresinde bu alçaklardan başka hiçbir insan yok. İşte böyle bir durumda, iki ayı aşkın bir süre boyunca –insanın en dertli ve acılı zamanlarında ona teselli ve destek sağlamaya özellikle elverişli olan– bu mübarek kitaptan yoksun bırakıldıktan sonra, hem de kendisine kitabın değerli içeriğini hor görmek öğretilmiş olan biri bu kutsal kitabı ona takdim ettiğinde, neler hissedeceğini bir düşünsün!

Gerçi efendim, benim için paha biçilmez değerdeki bu kitabı bana yalnızca kendi çıkarları için vermişti; ama yine de o sırada bana verebileceği herhangi bir şeyden

13 Sanırım Şeytan kastedilmektedir burada.

daha değerli olan bu hazine için kendisine şükran duymaktan kendimi alamadım. Kitap elime geçer geçmez "Eremya," XXI: 16'yı[14] açtım ve bana büyük teselli veren şu ayeti okudum: "Rab böyle buyurur: Sesini ağlamaktan ve gözlerini gözyaşından men eyle; zira işin için ücret vardır. Ve düşman diyarından avdet edecekler."

Ama yeni edinmiş olduğum hazinemin içeriğini incelemek için o sırada bana çok az zaman tanındı, çünkü sulama işlerini bir saatten az bir sürede tamamlayan Araplar, yolculuğa devam etmeye hazırdılar. Bir sonraki konaklamamızın, yalnızca sevgili kocamla bütün diğer tutsak arkadaşlarımdan ayrılacağım değil, aylarca tutsak kalmaya mahkûm olduğum yerde olacağını bilmiyordum o anda. Aslında bir gün önce efendim bana o gün gittiğimiz yere varacağımızı ima etmişti ama, daha önce aynı sözü verip yalancı çıktığı için sözüne pek güvenmemiştim; oysa vaadi bu kez doğru çıktı.

Altı saat kadar, tahminime göre saatte dört *mil* süratle, kumlu ama son derece inişli çıkışlı bir arazide doğu istikametinde yol aldık. Gün batarken Araplar tutsaklara durmalarını emrettiler, kendileri de durup çok gürültülü bir biçimde seslendiler; bize çok yakın olduğu anlaşılan biri hemen yanıt verdi. Bunun üzerine hızla yola devam edildi ve birkaç saniye sonra karşımıza birkaçı kadın altı ya da sekiz Arap çıktı. Yayaydılar ve her birinin elinde 10-12 ayak uzunluğunda birer mızrak vardı. [44] Çok geçmeden bunların bir kısmının efendimin ailesi, diğerlerinin de arkadaşları olduğunu öğrendim. Arkadaşlarının geri dönüşünü, kol ve bacaklarına kuru kum sürerek kutladılar, sonra kumları avuç avuç havaya saçtılar; esirleriyse üzerimize tükürerek, bizi taş yağmuruna tutarak, yüzümüze kum atarak, bir yandan da *"fonta"*[15] (kötü) diye bağırarak selamladılar. Kadınlar bana hakaret etmekte erkeklerden geri kalmıyordu ve sanırım efendim korumasaydı çok ciddi şekilde yaralanabilirdim. Ama onun emri üzerine davranışlarını yumuşattılar, bana daha az şiddetle davrandılar. Bir tanesi koltuğumun altından Kitab-ı Mukaddes'imi kaptı ama efendim ona iade ettirdi. Sonra –eğer böyle bir terim kullanmak caizse– köylerine götürüldük. Köy, Arapların yolculuğa çıktıkları zaman yanlarında taşıdıklarına benzer yapıda birkaç çadırdan oluşuyordu ve geçtiğimiz çorak çölden daha verimli gözükmeyen bir vadiye kurulmuştu. Etrafta ancak develerin

kemirmekte olduğu birkaç çalı ve diken yığını vardı. Köye vardığımızda, çadırlarında kalan Araplar akşam dualarını ediyordu. Kimi diz çökmüş, yere secde etmişti; kimileriyse ayakta duruyor, bedenlerinin çıplak kısımlarını kuru kumla ovuşturuyordu.[16] Bu sırada sürekli "*Allah Hookibar*"[17] sözcüklerini tekrarlıyorlardı.

[45] Duaları bitip esirler kendilerine tahsis edilmiş olan eski bir çadıra kapatıldıktan sonra, kadınlar dişi develeri götürüp sütlerini sağdılar. Bir kabın içinde 6 *quart* kadar süte karıştırılmış iki üç *quart* arpa unu yemeleri için tutsaklara verildi. Deve sütünü ilk kez tadıyordum ve öylesine açtım ki, sanırım bu hayatımda tattığım en lezzetli yiyecekti. Açlıktan iskelete dönmüş olan zavallı tutsak dostlarım kabın çevresine oturdular, başka bir aletleri olmadığından elleriyle içindeki değerli maddeyi üç dakikadan az bir sürede bitirdiler. Bunun ardından bize üç *quart* kadar kızarmış salyangozla, aşağı yukarı aynı miktarda acımsı bir su verildi. Bunlar da derhal tüketildi. Aslında öylesine açtık ki, sanırım kavrulmuş yarım deve bile bize yetmeyecekti. Biz bunları yerken (iştahları herhalde neredeyse bizimki kadar açık olan) efendilerimiz de bir keçi yavrusu pişirmekle meşguldüler. Sakatatın bize düşeceğini umuyorduk ama hayal kırıklığına uğradık.

Bu sırada kocamla konuşmak için bir fırsat daha elde ettim –ki bu, Arabistan'daki[18] son fırsatım oldu. Kısa süre sonra ayrılacağımız fikrinde ısrar eden kocam, Tanrı ona yardım etmediği taktirde bunun son ayrılığı olacağını düşünüyordu. Etrafındaki Arapça konuşmalara sü-

14 Doğrusu "Eremya," XXXI: 16. Daha önce bu anlatıda Kitab-ı Mukaddes'ten yapılan alıntılar hep "Mezmurlar" bölümündendi ama, aslında cefa çeken birinin buna tevekkül ve metanetle katlanması konusunda "Eremya" daha uygun bir esin kaynağı sayılabilir. Aynı peygamberin yazdığına inanılan "Eremya'nın Mersiyeleri" bölümüne bazı çevirilerde "Eremya'nın Gözyaşları" denir ki, bunun nedeni, söz konusu bölümün, İbranilerin Babilli mezalimine uğradığı, Kudüs'ün fethedilip tapınağın imha edildiği döneme yakılmış bir ağıt niteliği taşımasıdır.

15 Herhalde burada "fitne" kelimesi amaçlanmaktadır. Gündelik Türkçede bu sözcük daha ziyade "fesat, ara bozma" anlamına gelmekle birlikte, aslında Arapça "ayartmak, yolunu şaşırtmak, günaha teşvik etmek" kökünden türetilmiş olup— toplumsal cinsiyet ilişkilerini çok manidarca yansıtan bir şekilde— "güzel kadın" karşılığı olarak da kullanılır; "fettan" kelimesi de aynı kökten türetilmiştir zaten. Her halükârda "fitne" özellikle kadınlara mahsus bir kötülük olarak düşünülmüş olup, burada, köye yabancı bir kadının gelip erkeklerin aklını çeleceğinden şikâyet ediliyor olması mümkündür.

16 Tabii ki üzerlerine kum sürenlerin yaptığı namaz kılmak değil, abdest almaktır. Her doğrultuda dört bin adımlık mesafede su bulunmadığı taktirde kum, toprak, taş gibi nesnelerle temizlenmek caiz olur ki buna "teyemmüm" denir.

17 İngilzce "oo" harflerinin "u" şeklinde telaffuz edildiği hatırlandığında, burada tekbir almanın (yani "Allahü ekber" demenin) söz konusu olduğu anlaşılır.

18 *Maria ter Meetelen* anlatısında Fas'a "Türkiye" denmesi gibi burada da "Arabistan" (özgün metinde *Arabia*) adının yakıştırılması, dönemin genel kafa karışıklığının bir emaresinden ibarettir.

rekli kulak misafiri olduğundan, [46] bulunduğumuz yerin yalnızca efendimin oturduğu yer olduğunu kavrayacak kadarını duyabilmişti. Ben orada esir tutulacaktım, diğerleriyse herhalde çölün daha uzak kesimlerine götürüleceklerdi. Eğer çektiği acılar biraz dindirilmezse çok geçmeden ölümle sona erecekleri inancını koruyordu. Ondan daha talihli olur da Tanrı kurtulmamı sağlarsa, kaderini öğrenmek için elimden geleni yapmamı, hâlâ yaşıyor ve tutsaksa da Mogadore'daki[19] İngiliz Konsolosu'nu onun kurtarılması için ikna etmemi rica etti.

Kocam ve zavallı arkadaşları böylesine umutsuzluk içindeyken benim dertlerime büyük bir metanetle katlanmam okuyucuyu şaşırtabilir. Bunun izahı zor değildir, çünkü bana ve onlara uygulanan davranışlar arasında çok somut bir fark vardı. Öteki tutsaklar bütün yol boyunca kızgın kumlar üzerinde ayakkabısız ve çorapsız yürümek zorunda kalır, yavaşladıkları taktirde efendileri tarafından acımasızca dövülürken, ben bütün yol boyunca deve sırtında taşınmış ve hiç yürümek zorunda kalmamıştım. İnip binmem gerektiğinde deveye benim için diz çöktürülmüştü. Ve her ne kadar önceleri yaşam tarzları bana çok yorucu gelmiş idiyse de, [47] Arap eyerine alıştıktan sonra o babda pek zorluk çekmemiştim; hatta bir koltukta oturmuş kadar rahattım. Ayrıca bana büyük bir ayrıcalık yapılarak her geceyi çadırlarının bir köşesinde geçirmeme izin verilmişti; oysa diğer tutsak arkadaşlarım, bir iki istisna dışında kumlarda, üstlerinde gök kubbeden başka hiçbir örtü olmadan yatmak zorunda bırakılmışlardı. Bu nedenle o zavallı talihsizler bir yandan kötü muamele, öte yandan da açlık nedeniyle iskelete dönmüşler, bütün bedenleri güneşin güçlü ışınlarından kapkara yanmış ve yaralarla kaplanmış, ayakları ya kızgın kumlarda su toplamış ya da keskin kayalarda yarılmış, başları temizlenme olanağı olmadığından bitle dolmuşken; bense Tanrı'ya şükür, açlık ve susuzluk dışında pek sıkıntı çekmemiştim.

Daha birkaç ay öncesine kadar Hz. İsa'nın İncil'ine yabancı olan bu zavallı esirlerin şimdi diz çöküp kırgın bir Tanrı'dan rahmet ve himaye dilediklerini görmek beni çok memnun ediyordu. Dilerim hep O'na geçmişteki lütuflarından dolayı müteşekkir olsunlar, gelecekte de O'na tevekkül etmeyi öğrensinler –işte o zaman herkesten fazla "meşakkat çektiğimiz bi-

ze hayırlı oldu"[20] demeye hak kazanırlar. İstekleri üzerine Kitab-ı Mukaddes'imden durumumuza en uygun gözüken birçok bölüm okudum ve bundan büyük teselli buldular. Okuduklarım arasında şunlar da vardı: [48] "Rabb'i bekle; cesaretli ol, yüreğini kuvvetlendirsin; evet, Rabb'i bekle." "Mezmurlar," XX.[21] "Ben ölmeyeceğim, ancak yaşayıp Rabb'in işlerini hikâye edeceğim; Rab beni şiddetle tedip etti ise de, ölüme teslim etmedi." "Mezmurlar," CXII: 17-18.[22] "Yükünü Rabb'e bırak, O sana destek olur." "Mezmurlar," XXXV: 22.[23] "Ya Rab, bilirim ki hükümlerin adalettir ve beni sadakatle meşakkate duçar ettin." "Mezmurlar," CXIX: 75.

Artık karanlık bastığından, Arapların yatak niyetine çadırımıza attığı birkaç eski hasırın üzerine uzandık; ama ertesi sabah ayrılmak endişesinden gözümüze uyku girmedi. Gerçekten de gece, tasavvur edilmesi güç endişeler içinde geçti. Biz böylece sabahı ederken, efendilerimiz bütün geceyi tartışarak geçirdiler. Anlayabildiğimiz kadarıyla hangimizin kime ait olduğu konusunu belirlemekte zorluk çekiyorlardı. Neyse ki sonunda tartışma dindi, develerin sağılma zamanı geldiğinden efendilerimiz her birimize birer *pint* kadar süt verdiler. Bu yeni sağılmış sıcacık süt bizi büyük ölçüde canlandırdı. Sonra çadırımıza Arapların karılarıyla çocukları geldi. Yarım saat kadar bizi seyredip meraklarını tatmin ettikten ve tiksintilerini ifade ettikten sonra anneler çocukları yüzümüze tükürmeye ve kum atmaya teşvik ettiler. [49] Ancak çok geçmeden efendilerimiz durumun farkına varıp bu işe son verdiler.

Araplar daha sonra sabah dualarına başladılar ve önceki akşam yaptıkları gibi yere secde ettiler, yüzlerini, kollarını, bacaklarını vb. kumla ovuşturdular. Ondan sonra bir keçi yavrusu daha kesilip pişirildi ve sakatatı bize verildi. Yemekten sonra develerini eyerleyip yüklemeye başladılar, hemen ardından da talihsiz tutsak arkadaşlarıma yola çıkmaları emredildi. Ben de (sanki efendimin niyetini bilmiyormuş gibi) bu emre uydum, ama çadırın dışına adım attığım anda barbar adam tüfeğinin kabzasıyla iterek beni tekrar içeri soktu!

19 Bugünkü Essaouira limanı.

20 "Mezmurlar," CXIX: 71'den uyarlanmıştır; aslı tekildir: "Meşakkat çektiğim bana hayırlı oldu." Bu ayet, *Mary Rowlandson* anlatısında da geçer. (*The Garland Library of Narratives of North American Indian Captivities*, c. 1, s. 36.)

21 Doğrusu "Mezmurlar," XXVII: 14. Benzer sözler XXXI: 24'te de geçer.

22 Doğrusu CXVIII: 17–18.

23 Doğrusu LV: 22.

Zavallı talihsiz kocamdan ve bedbaht tutsak arkadaşlarından ayrılacağıma dair korkum işte gerçekleşmişti. O anki duygularımı tarif etmem imkânsız, okuyucu da çok azını anlayabilir zaten! Ayrılmadan önce kocamla biraz konuşabilmek için yalvardım ama bu hak bile bana tanınmadı. Umutsuzluk içinde kendimi hasırlardan birinin üzerine attım ve esirler gözden uzaklaşıncaya kadar orada, kendimden geçmiş bir halde kaldım. Dizlerimin üzerinde doğrulacak kadar kendime geldiğimde dua ederek şimdi daha da kötüleşmiş olan durumumda Tanrı'nın beni korumasını diledim. Sonra dinlenmek için uzandım, [50] ama uyuyamadım. O zamana kadar şaşırtıcı derecede güçlü olan ve çektiğim cefaya, ızdıraba ve acılara karşı beni destekleyen, sık sık umutsuzluğa düşen tutsak arkadaşlarımı teselli etmemi ve morallerini yükseltmemi büyük ölçüde sağlayan zihnim artık beni taşıyamıyordu. Durumumdaki ani değişim sanki ruhumun yaylarını gevşetmiş, bütün yetilerim karmakarışık olmuştu.

Diğer esirler gittikten sonra karışık bir grup yerli, yalnızca meraklarını tatmin etmek için yine çadıra geldiler. Çocuklar bir kez daha velileri tarafından tükürerek ve yüzüme kum atarak bana hakaret etmeye teşvik edildiler. Artık dayanıklılık sınırlarım aşılmıştı. Kontrol edemediğim keder yaşları gözlerimden fışkırmaya başladı, patlayacak gibi olan kalbim acı umutsuzluk iniltilerine boğuldu! Ancak kısa zamanda o duyarsız sefillerin kötü davranışlarını efendimin desteklemediği ortaya çıktı, çünkü gelip durumumu, kumla dolu gözlerimi ve ağzımı görünce müthiş öfkelendi ve bunu yapan aşağılıkları acımasızca dövdü. Aldıkları sert cezanın kalıcı ve mutlu sonucu oldu, çünkü o günden kurtuluşuma kadar bir daha öyle aşağılanmadım.

Efendim sonra gidip bana bir kâse deve sütüyle bir kâse de [51] daha önce verdikleri cins undan getirdi. Bunlardan çok lezzetli bir öğün çıkardım ve yediğim sağlıklı yemek için Tanrı'ya teşekkür ettim. Efendim iki saat sonra, yanında çok yaşlı ve şimdiye kadar gördüğüm en saygın görünüşlü Arap ile birlikte geri döndü. İhtiyar adam bir hasırın üstüne oturduktan sonra bana "Nasılsın Kristiyano?" diye sordu. Anlayabildiğim bir dili duymak beni gerçekten çok şaşırttı, çevirmen olarak bana çok önemli bir hizmette bulunabilecek birini bulduğum için de pek sevindim. Adamın İngilizcesi çok bozuktu ama, (tutsaklığım sırasında öğrenmiş olduğum) par-

ça buçuk Arapçamın da yardımıyla oldukça iyi anlaşabiliyorduk. Bana efendimin şimdi oturduğu köyden çok daha büyük ve Merrakeş'e çok daha yakın bir köyden olduğunu söyledi. Bozuk İngilizcesini bir zamanlar sahip olduğu, başka bazı yurttaşlarıyla birlikte gemileri bu sahillerde kaza yapmış olan üç dört İngiliz tutsaktan öğrenmişti. İki yıl kadar yanında kalmışlar, sonra da ölen bir tanesi hariç Merrakeş'teki Sultan'ın dostu tarafından fidye karşılığında kurtarılmışlardı.

Yaşlı adam çok soru soruyor, geminin ne taşıdığını, teknede çok para olup olmadığını öğrenmek istiyordu. Enkazı terk ettikten sonra kaç gün yol almıştık, [52] sahilin neresine çıkmıştık, gemide kaç kişi vardı, hepimiz yakalanmış mıydık... Bütün bu sorulara doğru yanıtlar verdim ve söylediklerim efendime tercüme edildi.

Fırsattan yararlanarak kocamın ve talihsiz arkadaşlarının kaderinin ne olacağını, tekrar özgürlüklerini kazanma umutları olup olmadığını ve efendimin benimle ilgili niyetlerini öğrenmeye çalıştım. İsteğim üzerine bu sorular iletildi ve efendimin yanıtları yaşlı adam tarafından benim için çevrildi. Efendim arkadaşlarımın kısa sürede kurtulması ihtimalinin çok yüksek olduğunu, zira efendilerinin Sultan'ın topraklarına çok daha yakın oturduğunu, esir oldukları haberinin kolayca iletilebileceğini söyledi. Sultan da haberi alır almaz derhal *Swearah*'daki[24] (Mogadore) dostuna (İngiliz Konsolosu) iletecek, o da kurtarılmaları için birisiyle nakit para gönderecekti. Bana gelince, efendimin niyeti, *Swearah*'ya giden bir hemşehrisine iyi bir fiyata satma fırsatı elde edinceye kadar beni ailesinde tutmaktı. Yaşlı adama daha iyi bakılmadığım ve daha fazla sağlıklı gıda almadığım taktirde hayatta kalma ihtimalimin düşük olduğunu söyledim. Sözlerim çevrildiğinde efendim, uslu davranırsam köyde istediğim yere gitmekte özgür [53] olacağımı ve yiyeceklerden payıma düşeni alacağımı bildirdi.

Her an (son kalan dostum olan) Kitab-ı Mukaddes'imin benden alınacağı ya da Tanrı'ya putperestçe tapınmalarına katılmaya zorlanacağım korkusuyla yaşadığımdan, çevirmenime hepimiz aynı yüce Ruh'a inanmakla birlikte ibadet etme biçimlerimizde farklılık olduğunu, onlar kendi ibadetlerini huzur içinde ettikleri gibi benim de rahatsız edilmeden kendiminkini sürdürebilece-

24 Essaouira.

ğimi umduğumu ima ettim. Ve daha da önemlisi kimsenin Kitab-ı Mukaddes'imi elimden almasına izin verilmeyeceğini, her gün birkaç saat onu okumama hak tanınacağını ümit ettiğimi belirttim. Efendim kendi huzurunda, ya da ailesinden birinin önünde ibadet etmemem ve kitabı okumamam koşuluyla bunu kabul etti; çünkü Hıristiyanlar'ın *fonta* (kötü) olduğuna inandıkları için, beni o işlerle meşgulken gördükleri taktirde ailesinin davranışlarından sorumlu tutulamazdı.

O sırada kapatıldığım çadırın, beni satmaya fırsat buluncaya kadar evim olacağını belirten efendim, köyde istediğim gibi dolaşmama izin verdi. Ama herhangi bir kaçma girişiminin derhal ölümle cezalandırılacağını da ima etti. Bütün bunları benim için çeviren yaşlı Arap, [54] *Swearah*'ya haber gönderme olanağı bulduğu taktirde Sultan'a durumumu bildireceğine söz verip efendimle birlikte çadırdan çıktı. Yalnız kaldığımda, inayetiyle o ıssız ve çorak çölde sadece zavallı kocamın olası kaderi değil, efendimin hakkımdaki görüşleri konusunda da beni aydınlatabilen biriyle tanışma şansını bana tanımış olan O'na şükranlarımı sundum.

Büsbütün yalnız kalınca fırsattan istifade ederek, benim gibi perişan bir tutsağa teselli verecek tek şey olan kutsal kitabı daha büyük bir dikkatle okumaya başladım. Yalnızca bana kurtuluş yolunu öğretmek için değil, binlerce konuda en etkileyici görüşleri iletmek ve en ince duyarlılıkları uyandırmak üzere düzenlenmiş bir kitap... Hepsini de ilahi bir gücün yönlendirdiği birçok farklı yazar tarafından oluşturulmuş[25] hem eğitici, hem eğlendirici bir kitap... Bu yazarların her birinin (gerek şimdi, gerekse o sıkıntılı zamanımda) yazdıklarını vakur ve tatlı bir edayla ıslah olmam için bana sunduğunu hayal ediyor gibiyim; hakikatin vakarı ve cömertliğin tatlılığı birleşiyor kendilerinde, onları insanlığın hocaları olmaya esinlendiren O'ndan kaynaklanıyor her ikisi de. Sanki en yüce ve en önemli konularda bana Tanrı adına birer birer hitap ediyorlar, sadece yumuşaklıklarıyla kıyaslanabilen bir yetkeyle. Düşünen zihinleri böylesine bilgilendirecek, etkileyecek ve memnun edecek olan içeriği [57][26] herkesin anlayışına, zevkine ve tabiatına en uygun biçimde oluşturulmuş, Kitab-ı Mukaddes'ten başka bir kitap var

25 Müslümanlarca Allah'ın kelamı olduğuna inanılan Kuran-ı Kerim'den farklı olarak, Musevilerle Hıristiyanlar, Kitab-ı Mukaddes'in çeşitli bölümlerini farklı insanların yazmış olduğunu kabul ederler.

26 Sayfa 55–56'da metin yoktur.

mıdır? Çok farklı ve birbirinden uzak ülkelerdeki insanların çağlar boyunca böylesine saygı duydukları ve okumaktan büyük yarar sağladıkları bir kitap... İçinde basitlikle sadeliğin mi, yoksa yücelikle kudretin mi daha belirgin olduğunu saptamanın çok zor olduğu, ama hepsinin çok güzel bütünleştiği bir kitap... Eğer uysalsa en zayıf ruhun bile cesaretini kıracak o kadar az, eğer samimiyse en güçlü ruhu bile hoşnut edecek o kadar çok şeyin bulunduğu bir kitap... İnsan tabiatının zaaflarının, kargaşalarının, acılarının böylesine hassas bir şekilde açığa çıkarıldığı ve Tanrı'nın bahşettiği çarelerin böylesine şefkatle uygulandığı bir kitap...

Şunu da söylemeyi unutmamalıyım ki, kötü kaderim beni barbar bir halkın eline düşürdüğü, bütün Hıristiyan dostlarımdan ayırdığı, acımasız bir ırkın eline düşen her talihsizin yaşadığı zorlukları ve yoklukları başıma getirdiği halde, uygar dünyadan tümüyle kopuk durumuma rağmen, bu kutsal kitaptan, Avrupa'nın en kalabalık kentlerindeki en moda eğlencelerin bana verebileceğinden daha fazla teselli ve rahatlama sağladım! Ey İngiltere güzelleri, siz ki aleni toplantılarda boy gösteriyor, en küçük ayrıntısı bile eksik olmaması gereken son moda giysilerin mağrurluğu içinde dolanıyor, ama insanların çektiği cefayı aklınızdan geçirmiyor, benim gibi yokluk içinde [58] acı çekenlerin kederli durumuna duyarsız kalabiliyorsunuz... "Yumuşak bir giysinin altında sert kalpler taşıyan" gösterişli kırıtkanlar, buna hasrettiğiniz boş zamanlarınızı, ebedi yaşama ulaşmanız için tek çare olan bu kutsal metinleri hatmetmeye harcasanız, azizlerin ve meleklerin gözüne ne kadar daha parlak ve daha güzel görünürdünüz. Anlayış sahibi oldukları halde, o yeteneklerinin en asil ve en mutlu kullanımını hiçbir zaman öğrenmemiş olan; kulaklarında görünüşlerini takdir eden iyi giyimli bir kalabalığın fısıltılarını duymayı, ebediyen yaşayan Yehova'ya hamd edenlerin sesine tercih eden ülkemin birçok kadınını düşündükçe yüzüm kızarıyor! Amacınız yalnızca Tanrı'nın gözüne güzel görünmek, evrenin hükümdarı tarafından sevilmek olsaydı, bu ne kadar daha övgüye değer olacaktı. O her birini mutlu bir çehreyle inceleyip, uygun bir zamanda, kendisine sürekli sevinç verecekleri, aynı zamanda çevredeki meleklerin hiç tükenmeyen takdirine sahip olacakları semadaki kutsal mabedine çıkarmayı hedeflerken, tabir caizse yeryüzündeki tapınağına güzel ve parlak

sütunlar olarak kabul edilmeleri de... Ey ulu Yaradan, böyle bir yüceltilmişliğe ve mutluluğa ne erişebilir? Ve siz, güzel hanım okuyucularım, aranızda böyle ayrıcalıkları amaçlamayacak kadar her türlü asil duygudan yoksun biri olabilir mi? Bu duygulardan etkilenmeden, sabırsızlıkla arkanızı dönüp, eskiden olduğu gibi aynı aşağılık tutkularla, gene o giyim kuşam ve gösteriş sahnelerine koşabilir misiniz? Ebedi olanın beğenisine, [59] en akılsız ölümlülerin en küçük takdirini tercih edebilir misiniz? Gidin ey duyarsız yaratıklar ve yalnızca bir gün yaşayan kelebeklerce takdir edilmekle övünün; bakın bakalım, lütfunu –hem de böyle şeyler için– ihmal ettiğiniz Tanrı "güzelliğinizi bir pervane gibi yok ettiği"[27] ve kalbinizi bir taş gibi derinliklerinize batırdığı zaman, sizin için ne yapacak onlar! Şimdi bedeninizi bezeyen her şeyden, hatta bizatihi bedeninizden yoksun olarak, titreyerek, terk edilmiş ve tek başınıza, yaltaklanma seslerinin ulaşamadığı ve yalnızca kınama, küfür ve cefa seslerinin duyulduğu kasvetli bölgeye gireceğiniz günü düşünmek muhayyileyi dehşete sürüklüyor. Zihniniz hiçbir sığınak ya da örtü olmadan, şeklini kaybetmiş ve korkunç bir durumda, ümitsizliğe gark olmuş suçluluk duygusunun yaralarıyla çarpıtılmış ve zehirli tutkuların şiddetiyle biçimi bozulmuş halde kendini gösterdiğinde zebaniler sefaletinizle alay edeceklerdir. Her şeye kadir olan Kurtarıcı hepimizi böylesine korkunç bir sondan korusun! Güzel hanım okuyucularım, bunu önlemenin gerekli olduğunu kabul ediyor musunuz? O halde süslenme merakınızı kısıtlamakla, ya da bu tehlikeli tutkuyu daha ulvi bir düzeye çıkarıp serbest bırakmakla başlayın işe; o zaman bu duygu güvenli, yararlı ve asil bir hale gelecektir. Burada hayal gücünüz kendine çok daha büyük bir uygulama alanı bulacaktır. Zihninizin süslenmesinde hiçbir sınır tanımamanızı dileriz. Ruhun azizlerin, meleklerin, bizzat Tanrı'nın huzuruna çıkmak için giyinip kuşanması konusunda ne kadar zaman harcanıp düşünülse azdır. Tek kelimeyle, hilkatin en iyi şeyleri ve de Yaradan'ın [60] kendisi, güzel bir zihni sevip şereflendirmekte görüş birliği içindedirler.[28]

Ama biz konumuza geri dönelim...

Bu dönemde efendimin bana kutsal metinleri okumak için verdiği izni sonuna kadar kullandım. "Eyyub" kitabını baştan başa okudum ve ondan büyük teselli aldım. Sonra da yerlilerin onu yok etmesini önlemek için

paha biçilmez hazinemi kuma gömdüm. Artık yalnız başıma köy dedikleri ve her biri altı ilâ on kişiyi barındıran on ya da on iki sefil çadırdan oluşan bu yerde tek başıma dolaşabiliyordum. Oranın sakinlerinin daha ayrıntılı bir tarifi –yaptıkları işler, giysileri, âdetleri, gelenekleri vb.– bazı okuyucularımın ilgisini çekebileceğinden, esaretim sırasında yaptığım gözlemlere dayanarak ve şimdi hatırlayabildiğim kadarıyla aynen anlatmaya çalışacağım.

Araplar sarımsı kahverengi tenlidirler; yetişkinlerin boyu beş ile altı ayak arasındadır. Pırıl pırıl siyah gözleri, çıkık elmacık kemikleri, ince dudakları vardır. Saçları siyah, uzun ve çok kalındır; ara sıra kestiklerinde erkekler saçlarını dik dik ve dağınık bırakırlar, bu da onlara çok vahşi bir görünüm verir. Sakallarını yedi sekiz pus kadar uzatırlar. Tek giysileri kendi dokudukları kaba bir kumaş parçasıdır, bellerine sararlar ve dizlerine kadar gelir. Kadınlar [61] genellikle erkekler kadar uzun boylu değillerdir, ama başka açılardan onlara çok benzerler. Tabiatları sanki özellikle yaşadıkları ülkeye göre yaratılmıştır,[29] çünkü başka hiçbir insan onlar kadar susuzluğa, açlığa ve yorgunluğa dayanamaz. Sabah kalktıklarında ilk işleri develerini sağmaktır. Sonra kadınlar hariç genç yaşlı bütün köy halkı toplanır, hep beraber dualarını ve ibadetlerini ederler. Bunu da şöyle yaparlar: önce giysilerini çıkarıp neredeyse çırılçıplak kalırlar; sonra kuru kumla bedenlerinin her yanını ovuştururlar; ardından da neredeyse toprağa değecek kadar eğilirler ve yüksek sesle *"Allah Hookiber,"* *"Allah Shedah Mahomed"*[30] diye haykırırlar. Geceleri yatmadan önce toplanıp, aynı biçimde ibadet ederler.

Araplar çadırları için kullandıkları kumaşı deve kılından yaparlar; bu üretimi kadınlar şu biçimde yaparlar: önce kılı bir iğle eğirirler, sonra bunu ikiye katlayıp bükerler; ardından yere, yaklaşık üçer ayak arayla iki sıra kazık çakarlar. Çözgü bu kazıklara iliştirilir ve iplik bir mekikle bir çözgü ipinin altından, ötekinin üzerinden geçirilerek kumaş dokunur. Bu arada kadınlar iplikleri düz bir sopa parçasıyla döverler. Her çadırda ayrı

27 "Mezmurlar," 39: 11'den uyarlanmıştır.

28 Anlatının geri kalanına çetrefil bir biçimde yamanmış olan bu uzun paragraf, aslında tam Amerikalıların *"fire and brimstone"* (kükürt ve cehennem ateşi) dediği cinsten bir vaaz havasıyla yazılmıştır. Kitabın, her pazar sabahı kiliseye giden New Englandlı Hıristiyan okuyucuları, bu sözlerdeki görüşleri olduğu kadar yetkeyi de tanıyabilmişlerdir mutlaka.

29 Bu kitabın, Charles Darwin'in evrim kuramını oluşturmasından neredeyse kırk yıl önce yayınlanmış olduğunu hatırlamakta yarar vardır.

30 Burada amaçlanan şehadet getirmektir elbette.

bir aile yaşar. Yatak hizmeti gören bir hasır, bazen yiyeceklerini içinde kaynattıkları küçük bir pirinç tencere, [62] içine süt koydukları bir asma kabağı ve develerine su verdikleri tahta bir yalaktan başka eşyaları yoktur.

Su bulabildikleri taktirde Araplar yemekten önce mutlaka yıkanırlar, ama yiyecek seçiminde o kadar titiz değildirler ve bir kızarmış salyangoz yığınını bütün diğer yemeklere tercih ederler.[31] Konakladıkları zamanlarda başlıca gıdaları deve sütüdür. Arada sırada kendilerine bir keçi yavrusu ziyafeti çekerler, ama gerçekten mecbur kalmadıkça, ya da yürüyemeyecek kadar yaşlanmamışsa, asla deve yemezler. Ancak çölde yolculuk yaparken açlık nedeniyle kokuşmuş hayvanları ve her türlü böceği yemek durumunda kaldıkları sık sık vakidir.

Araplar'ın birkaç karısı olur ve onlara çok sert ve acımasız davranırlar. Karıları üzerinde, köleleri üzerinde oldukları kadar yetke sahibidirler, onları en kötü işleri yapmaya zorlarlar. Kocalar karılarını kendilerinden aşağı düzeyde, ruhsuz[32] yaratıklar addederler, ibadetlerine katılmalarına izin vermezler. Kadınlar dokuma işi yaptıkları sırada çocuklarını sırtlarında taşırlar, bunun için de omuzlarının üstüne attıkları katlanmış bir kumaş parçası kullanırlar. Sürekli işe koşulduklarından çok pis olurlar ve her taraflarında bit kaynar.

Arapların çocuklarına okuma yazma öğretilir ve her ailenin bunun için bir öğretmeni olur. Ama kâğıt yerine yaklaşık [63] iki ayağa iki ayak büyüklüğünde pürüzsüz tahtalar kullanırlar ve bunların üzerine sivriltilmiş kamışlarla Arap harflerini yazmayı öğrenirler. Müslüman dini uyarınca erken yaşta Kuran okumayı ve Kuran'dan ayetler yazmayı öğrenirler. Ah, ne yazıktır ki, Muhammed'in öğretisi üzre nesnelere murdarca ve putperestçe ibadet etmek yerine, onlara Hıristiyan dininin üstünlüğü ve mübarek İsa'ya ibadet etmek öğretilmiyor![33] Ağla ruhum ağla, şu cahil dinsizlerin ümitsiz durumuna! Ah! Keşke bu anlatıyı okuyan herkes, o aldatılmış insanların en kısa zamanda gerçek ve tek İsa'ya ibadet etmesi ve kurtuluş pınarından özgürce içebilmesi için her şeye kadir olan Tanrı'ya hep birden içtenlikle dua etse!

Efendim bana bol yiyecek verileceğini vadetmişti ama, kısa sürede bu sözünü yerine getirecek durumda olmadığını anladım; çünkü develer-

den sağılan az miktarda süt dışında, çoğu zaman onların da tek yiyecekleri yer fıstığıyla kumda bulabildikleri birkaç salyangozdu. Her ailenin iki üç keçisi vardır ama, özel durumlar dışında bunları kesmektense aç kalmayı tercih ederler. Civarda bulunan iki içilebilir su kuyusu, bu sefil köyün tek ayrıcalığıydı.

Arapların karılarıyla çocuklarından bazıları bana küçümseyen gözlerle bakıp, sık sık [64] *"fonta"* (kötü) diyerek hakaret ederken, bazı diğerleri daha dostça ve merhametli davranıyordu. Ancak hepsinin derdi, bana da onlar gibi çalışmanın öğretilmesiydi sanki, nitekim ilk hafta kendi usüllerine göre kumaş dokumayı öğretmeye çalıştılar. Ama onlara bu biçimde yararlı olmayı öğrenirsem, dinlenmek ya da Kitab-ı Mukaddes'imi okumak için bana pek az vakit kalacağına inandığımdan, sandıkları kadar yumuşak başlı olmadığımı gösterdim; onlar da sonunda kendilerine böyle hizmet edeceğim umudunu yitirdiler. Ancak her gece ve her sabah develeri sağılmaya götürmeye ve günün iki üç saatini salyangoz ve yer fıstığı toplamaya ayırmaya mecburdum.

Bana verilen görevi yerine getirdikten sonra genellikle çadırıma çekilir, günün geri kalanını derin derin düşünerek ve kutsal metinleri okuyarak geçirirdim. Esaretim esnasında Kitab-ı Mukaddes'in Ahd-i Atik ve Ahd-i Cedid bölümlerini baştan sona iki kez okudum. Ah, bu kutsal kitabı ne kadar övsem azdır; cefalı anımda ondan aldığım teselli gerçekten çok büyüktü. Yalnızca bu sayededir ki şimdi "dinsizler ülkesinde hak yolunu bulduğum an takdis olsun"[34] diyebiliyorum. Ah, ne kadar aziz, ne kadar değerlidir Tanrı kelamı! Ne kadar olağanüstü değerlidir İsa'nın dini –Muhammed'inkinden ne denli farklı, bir cismani kalbin [65] icat edebileceği herhangi bir dinden ne kadar uzak! Ah, dertli zamanımda, tutsaklık günlerimde beni hayatta tutan işte buydu.

31 "Müslüman mahallesinde salyangoz satmak" deyimini duymuş olanların bildiği gibi, salyangoz genellikle haram addedilir. Anlatının yazarının bu bilgiyi nereden elde ettiğini bilemiyorum.

32 İslam inanışlarına göre kadınların ruhsuz olduğu iddiası—elbette asılsız olmakla birlikte—Batı'nın İslam aleyhtarı polemiklerinde yüzyıllar boyunca önemli bir yer tutmuştur.

33 Şimdi, burada "haşa!"dan başlayarak birçok şey söylenebilir tabii ama, benim dikkat çekmek istediğim başka bir husus var. Gerek İslam aleyhtarı, gerekse Osmanlı ve/veya Türk aleyhtarı polemiklerde çok sık tekrarlanan bir motif, Müslümanların "fanatik"liğidir; peki, buradaki metnin aşılamaya çalıştığından daha kesif bir fanatizm düşünülebilir mi?

34 Bu cümle Kitab-ı Mukaddes'ten bir ayet havası taşıyorsa da kaynağını tespit edemedim.

Zavallı kocamdan ve talihsiz arkadaşlarından ayrılalı neredeyse beş ay geçmiş, artık bu acımasız esaretten kurtulma umudumu tümüyle yitirmek noktasına gelmiştim. Derken bir sabah erkenden efendimin, dışarı çıkmamı emreden kaba sesiyle uykudan uyandım. Emrine derhal uydum; çadırın kapısına çıktığımda efendim bana hitaben yazılmış olan bir mektup uzattı ve derhal kocamın elyazısını tanıdım ki, o anda düştüğüm şaşkınlığı ifade etmek, tahayyül etmekten sanırım daha güçtür. Efendimin yanında katıra binmiş bir yabancı vardı; sarımsı kahverengi benizli olmasına karşın bir Arap'ın vahşi görünüşüne sahip değildi. Beni görür görmez gülümseyip "N'aber Kristiyano?" demesinden bana iyi haberler getirdiğini anladım. Mektubu açtım ve tarif edemeyeceğim duygularla okudum:

"Mogadore, 10 Aralık 1818

Sevgili Eliza'cığım,

Bu mektupla artık köle olmadığımı öğreneceksin; Tanrı'nın inayetiyle bir kere daha özgürlüğü tadıyorum. Araplar beni, tayfalarımdan üçüyle birlikte birkaç gün önce buraya getirdiler ve burada yaşayan [66] faziletli konsolosumuz (Bay Willshire) beni insancıl bir davranışla onlardan kurtardı. Onu durumundan haberdar ettim, o da kurtarılman ve özgür kılınman için bana yardım teklif etmek iyiliğinde bulundu. Bu mektubu sana veren (eğer seni bulabilecek kadar talihli ise) tümüyle güvenebileceğin bir adamdır; eğer efendin Bay Willshire'ın kendisine yazdığı ve buraya sağ salim gelmen koşuluyla kendisine yedi yüz dolar fidye teklif ettiği Arapça mektuptaki önerisini kabul ederse, seni güvenlik içinde buraya getirecektir.

Sevgilerimle, vb.

James Bradley"

Bu mektubu bitirdiğimde öylesine mutluydum ki, gözyaşlarımı tutamadım; ancak bir süre sonra kendime gelerek efendimden çadırıma girmek için izin istedim, orada dizlerimin üzerine çökerek, iyiliği sayesinde yeniden kocama ve dostlarıma kavuşma olanağı doğmuş olan bilge ve merhametli Yaradan'a teşekkür ettim.

Efendim kendisine önerilen koşulları memnuniyetle kabul ettiğinden derhal yol hazırlıklarına başlandı; ertesi sabah efendimle ben birer

deveye bindik, katırına binmiş olan ve Mağripli olduğunu sonradan anladığım adamın eşliğinde yedi yüz milden fazla uzaklıktaki Mogadore'a doğru yola çıktık. [67] Yolculuğumuz, çoğu ne insan, ne de hayvan için işe yarar bir nesnenin bulunduğu bir kum çölü üzerinden olmak üzere neredeyse yirmi gün sürdü.

Yolculuk sırasında her günün olaylarını yazmaya kalksam, ciltler tutacaktır. Bu nedenle okuyucu için en önemli olduğunu düşündüğüm ve kurtuluş gününe kadar durumum hakkında ona bir fikir verebilecek olan birkaç olayla, bir de içinden geçtiğimiz bölgeyle kendimi sınırlayacağım. Efendim develere taşıyabilecekleri kadar yiyecek yükledi; daha verimli topraklara ulaşıncaya kadar bunlarla ve yolda toplayabildiğimiz az bir şeyle idare ettik. Efendim bana her zamankinden daha insanca davranıyor, ancak bir kişiye mütevazı bir yemeğe yetecek kadar yiyecek bulunacak olsa, yarısını mutlaka bana veriyordu. Ayrıca her sabah yola çıkmadan önce Tanrı'ya o gece beni koruduğu için teşekkür etmem ve Kitab-ı Mukaddes'imden bir bölüm okumam için zaman tanımayı da ihmal etmiyordu.

On gün sonra Mağriplilerin yaşadığı ülkeye ulaştık; duvarlarla çevrili, bazılarının içinde zengin bahçeler olan birkaç köyün yanından geçtik. Yolculuğumuz ilerledikçe sanki ülkenin verimliliği de artıyordu. Büyük mısır ve arpa tarlaları ile [68] her türlü sebzeyle dolu bahçeler gördük. Çevrede de güzel hurma, incir, nar ve portakal ağaçlıkları vardı. Araplarla Mağripliler arasındaki ilişkiler pek dostça olmadığından ve Mağripliler de Hıristiyanlığa Araplarla aynı düzeyde düşman olduklarından, yanımızda sayesinde köylerine girebildiğimiz bir Mağripli olmasaydı, bu bolluk içinde açlıktan ölebilirdik.

Efendimin köyünden ayrıldıktan on beş gün sonra, Fas İmparatoru'nun topraklarına girdik, iki gün sonra da İmparator'un ülkesinin en büyük sınır kenti olan Santa Cruz'a[35] ulaştık. Kentin girişinde her rütbe ve yaştan kalabalık bir Mağripli güruhu tarafından karşılandık. En saygınlarından bazıları her ne kadar beni korumaya meyilli görünüyor idiyseler, başka bir sınıftan olanlar akıllarına gelebilecek her şekilde beni aşağıladılar. O acımasız sefillerin hakaretlerine karşı beni savunmaya çalışan efendim de daha iyi bir davranışla karşı-

35 Bugünkü Agadir limanı.

laşmadı, çünkü Mağripliler iç kesimlerde yaşayan Arapları son derece hor görürler. Efendim Vali'den ertesi sabaha kadar kentte kalma izni aldı ve bizi koruyacağına söz verdi. Sonra kentin en ucunda bulunan küçük ve pis bir kulübeye götürüldüm ve orada, sanki en büyük ve azılı düşmanlarından biriymişim gibi hapsedildim. Ancak şunu da söylemeyi ihmal etmeyeyim ki, [69] esir alındığımdan beri ilk kez bana bol ve iyi yiyecekler verildi. Kentte mükemmel nitelikte bol miktarda balık vardı ve bunu pişirme yöntemleri Avrupalılarla aynı düzeydeydi. Bana yiyemeyeceğim kadar çok balık ve aynı miktarda tatlı arpa ekmeği verdiler. Bu cömertlikleri için gerçi kendilerine şükran duyuyordum ama, onları aslında yalnızca yüce Varlık'ın, en talihsiz yaratıklarından olup kendisinden gece gündüz durmadan himaye dileyen birinin acılarını hafifletmek için kullandığı araçlar olarak görmekten de kendimi alamıyordum. Ah, kölelik günlerimde beni harika bir biçimde koruyan ve destekleyen, her şeye kadir olan o ilahi güce borcumu tebliğ etmek için sayısız gerekçem vardır! Umarım gelecekteki yaşamımla bu şükran duygusunu kanıtlarım ve bütün düşüncelerim Ruhların Babası'na tâbi olur. Kuşkusuz "kurtarılmış bir ruh, hamdetmekle geçen bir yaşam gerektirir."[36]

Ertesi sabah erkenden Santa Cruz'dan ayrılıp, çok güzel ekili bir bölgede yolumuza devam ettik. Sol yanımızda çeşitli boyda teknelerle kaplı denizi görüyorduk. Ertesi gün saat üç dolaylarında, sabahtan beri çıkmakta olduğumuz bir dağın zirvesine ulaştığımızda Mağripli birdenbire doğuya doğru işaret ederek bağırdı: "Bak, bak, Mogadore!" Gerçekten de şehir görülüyordu ve bize olsa olsa on beş yahut on altı mil uzaklıktaydı.

[70] Çok geçmeden limanı gördük; mizana direklerinin tepesinde farklı ulusların bayraklarını taşıyan gemileri görmek bana sınırsız bir zevk verdi. O anda hissettiklerimi anlatamam; birkaç saat içinde büyük olasılıkla kocamı görebilecek, aylardır yoksun olduğum özgürlüğüme kavuşacaktım. Gözlerimi tapınma duygularıyla göklere çevirdim, kalbimse evrenin her şeyi bilen, her şeye kadir ve her zaman merhametli Tanrı'sına yönelik tarifi mümkün olmayan şükran ve sevgi duygularıyla doldu: Beni birçok korkunç tehlike ve acı sahnesinden sağ salim geçirmiş, barbar Arapların tutkularını denetlemiş[37] ve kalplerini benden yana çevirmişti, en nihayet kocamın kollarına iade etmek üzereydi.

Şehre yaklaşırken kalabalık Mağripli gruplarıyla karşılaştık; Hıristiyan bir kadın köleyi merak ettikleri için bize doğru geliyorlardı. Çoğu beni aşağılamaya hazır görünüyordu ama, sefalet örneği olan bir insana acıma duyguları daha gelişmiş kişilerce engelleniyorlardı. Saat yedi buçukta kente girdik ve bir asker bölüğü tarafından derhal İngiliz Konsolosu'nun evine götürüldük. Bay Willshire beni kapıda bekliyordu. Bu insancıl ve iyi kalpli adam kardeşim olsaydı, beni daha içtenlikle karşılayamazdı. Hatta beni kısa sürede kocamın kollarına kavuşturabileceği için [71] sevinç gözyaşları döktü; kocamın beni sabırsızlıkla beklediğini, Mağripli adam beni aramaya gönderildiğinden beri her gün oraya gelerek benden haber alınıp alınmadığını sorduğunu söyledi.

Geliş haberim çok geçmeden kocama ulaştırıldı, o da kurtarılmış ama ülkeyi henüz terk etmemiş olan diğer tutsaklarla birlikte beni görmek üzere konsolosun evine koştu. Ne mutlu bir buluşma! Kocamın yahut benim tek bir hece söyleyebilecek hale gelmemize kadar epey zaman geçti, çünkü yeniden kavuşmanın –hem de ayrıldığımız zamandan bu kadar farklı koşullarda– sevincinden dilimiz tutulmuştu. Gerçekten de sevgili Yaradan'a, aylarca süren tutsaklığımız sırasında bizi koruyarak ve sonunda acımasız Araplar'ın ellerinden kurtararak gösterdiği merhamet ve iyilik için bizim gibi talihsiz insanlara şükran duası etmek yaraşan bir an varsa eğer, işte o andı. Muhakkak ki bütün iyilikleri veren ve bahşeden, her şeye kadir olan Tanrı'dır; bütün lütuflar ilahi takdir ve düzenle bizim olurlar, ne rastlantı, ne kazadır kaynakları, ne de kendi gücümüzle onları elde ederiz. Sürgünleri Siyon'a geri getiren Tanrı'dır.[38] "Rab Siyon'un esirlerini geri getirdiği zaman, rüya görenler gibiydik. O

36 Bu cümlenin nereden alındığını tespit edemedim ama, dile getirdiği düşünce Kitab-ı Mukaddes'in birçok yerinde geçtiği gibi (örneğin "Mezmurlar," LXXI, CIII ve CVII. bablar), özellikle Hıristiyanlığın, Hz. İsa'nın kurban edilmesiyle insanlığın halâs olduğu doğrultusundaki temel akidesine çok uygun düşmektedir.

37 Bu önemli bir nokta: Birçok esaret anlatısında görülen cinsel taciz teması, din okullarında kız öğrencilere okutulmak için yazılmış olan bu kitapta tabiatiyle hiç yok. Sadece bu cümlede cinsellik kapısı azıcık aralanmış; ama Bayan Bradley'yi esir almış olanların—ırkları ve dinleri icabı!—azgın şehvet duyguları olduğu nazikçe hatırlatılırken, hemencecik söz konusu duyguların Tanrı'nın inayetiyle denetim altına alındığı belirtiliyor, bu sayede iffetli bir okuyucunun aklına dahi getirmemesi gereken (ama kaçınılmaz olarak getirdiği) elim bir kazanın kahramanımızın başına gelmediği saptanmış oluyor.

38 Burada söz konusu olan, Babil'e sürgün edilmiş olan İbranilerin kurtulduktan sonra anayurtlarına, yani Siyon'a dönmeleridir. Sürgün dönemi Babil hükümdarı Buhtunnasr'ın MÖ. 586'da Kudüs'ü fethetmesiyle başlamış, Pers hükümdarı II. Kurus'un MÖ. 539'da Babil'i zaptetmesiyle bitmiştir. Bu olaylar tarihi kaynaklarda kaydedilmiş olduğu gibi, Kitab-ı Mukaddes'in de birçok yerinde geçer.

zaman ağzımız gülüşle ve dilimiz terennümle dolmuştu; o zaman milletler arasında dediler: Rab onlar için büyük işler etti. Rab bizim için büyük işler etti; bunun için seviniyoruz. Ya Rab, sürgünümüzü geri döndür." "Mezmurlar," CXXVI.[39] Dinsizler bile kilise için yapılan ve ona bahşedilen iyi şeylerin Tanrı'dan geldiğini kabul ederler; Tanrı'nın kullarıysa, lütfettikleri için O'na teşekkür edip, alçakgönüllülükle gelecek için O'ndan lütuflar dilerler. İsrail'in sürgünlerini toplayıp geri getiren Tanrı'dır; güçlünün elinden esirini, dehşet vericinin elinden avını alan O'dur; bizimle uğraşanlarla uğraşan, çocuklarımızı kurtaran yine O'dur. Dağıtan da, toplayan da Tanrı'dır. O nimetlerini bazen daha dolaysız ve olağandışı yol ve biçimlerde bahşeder, bazen de daha sıradan ve dolayımlı biçimde; ama hepsinde O'nun inayeti olduğunu teslim etmek gerekir. Başımızdaki saçların sayısını bile belirleyen Tanrı'nın eli olmadan tek bir lütuf bile bizim olmaz.

Bay Willshire'ın, kocamla mutlu kavuşmamı izleyen hizmetkârlarının hiçbiri gözyaşlarını tutamadı. Özgürlüğe kavuşma talihine eren zavallı denizciler de benim bir kez daha ailemin bağrına dönmüş olmamdan çok mutlu görünüyorlardı. Her biri, ayrılmamızdan kurtuldukları güne kadar Arapların elinden çektiklerini bana anlatmak istiyordu. Bazılarına [73] belli bir yumuşaklıkla davranılmıştı ama, diğerleri en vahşi zulmün izlerini taşıyorlardı ve hain barbarların elinden Tanrı'nın inayetiyle kurtarılmasalardı, belli ki daha fazla hayatta kalamayacaklardı. Kocamın ayrıldığımızdan sonra çektiği zulme ve yokluklara dair bana anlattıklarına göre diğerlerinden daha iyi durumda olmamıştı. Onlardan ayrılmamdan iki gün sonra Araplar, aralarından üç ya da dördünün yaşadığı bir diğer köye ulaşmışlar, tutsakların bir kısmı orada kalarak ötekilerden ayrılmıştı. Ancak kocam kalanlardan olmadığından dolayı en rahatsız koşullarda yolculuk yapmaya devam etmek zorunda kalmıştı. Öylesine zayıflamış, güçsüz düşmüş, yetileri öylesine bozulmuştu ki, neredeyse kör ve sağır olmuştu; güneşin kafasına sürekli inen dikey ışınları nedeniyle yolculuğun son iki gününde adım atması bile çok güçleşmişti. Ama sonunda efendisinin köyüne ulaştıklarında, oğullarından birinin müdahalesi sonucunda kocama daha insanca davranılmış, bir gün Mogadore'a haber iletme fırsatı çıktığında da Bay Willshire'a kendi du-

39 Bu alıntıda CXXVI. babın 1-3. ayetlerinin tümü ve 4. ayetinin başı zikredilmektedir.

rumuyla öteki tutsak arkadaşlarınınkini bildirebilmişti. İnsancıllığıyla tanınan bu beyefendiyse kocamın mektubunu alır almaz bir saniye kaybetmeden [74] onu kurtarmak için girişimde bulunmuş, başarılı sonuçlar getirecek önlemler almıştı. Bu yoldan kurtulan diğer yedi bedbaht esir de bizimle aynı gemide İngiltere'ye döndüler; altı aya yakın bir süre insanın pek ender maruz kaldığı eziyet ve zorluklar yaşamışlar, tutsaklıklarından bütün işlerin büyük hâkimi olan Tanrı'nın yardımıyla kurtulmuşlardı.

Konuksever Bay Willshire bizi Avrupa'ya götürecek bir gemi bulana kadar evinde kalmamız için ısrar etti. Gerçekten de limanda bulunup da bizi görmeye gelmeyen bir Avrupalı ya da herhangi bir ulustan beyaz bir adam olmadı, giysi gibi çok ihtiyaç duyduğumuz nesneleri cömertçe bize verdiler. Bu iyi insanların iyilikseverliğinden yararlanıp, bu kadar çok Hıristiyan dostla karşılaşınca, kendimizi yeniden hayata dönmüş, neredeyse eski gücümüze ve dinçliğimize ulaşmış hissettik. Ama aslında hâlâ son derece kötü durumdaydık.

Mogadore'da karşılaştığımız Avrupalıların hakkını vermeli, bize büyük bir ilgi ve cömert bir şefkatle yaklaştıklarını söylemeliyim! Birkaç gün boyunca tek işi bizi sağlığımıza ve kuvvetimize kavuşturmakmış gibi görünen Bay Willshire'ınsa iyiliğine ve insancıllığına karşı hissettiğim duyguları sanırım hiçbir zaman yeterince ifade edemeyeceğim. Onun tavsiyesiyle [75] her sabah banyo yaptım, birkaç taptaze yumurta dışında yalnız keçi sütüyle beslendim, biraz da idman yaptım. Bir hafta sonra hafif bir tavuk çorbası içmeme ve bir lokma tavuk kanadı yememe izin verdi. Bu perhiz sayesinde tekrar sağlığımı ve gücümü büyük ölçüde kazanabildim.

İradesiyle ve herhalde çok da haklı olarak bana bunca acı çektirmiş olan her şeye kadir Tanrı, şimdi de beni, her an nezaketini gördüğüm iyiliksever bir adamın eline bırakmayı uygun görmüştü. Daha az duyarlı olan, bizi Araplardan kurtararak görevinin gereğini yerine getirdiğine inanan ve diğer bütün ihtiyaçlarımızı karşılama işini bize bırakan birinin eline düşmüş olsaydık ne olurdu halimiz? Yurttaşım olmasından onur duyduğum ve kuşkusuz doğduğu ülke için gurur kaynağı olan bu insanın iyiliğini ve hayırseverliğini her zaman en büyük şükran duygularıyla anacağım. Ayrıldığımızda kocam yaptığı iyiliklere değinmek istediğinde Konsolos "Bu ko-

nuda izninizle sözünüzü kesmeliyim" dedi; "Sizin için yaptığım her şeyi hak ettiniz, çünkü bunlara ihtiyacınız vardı. Bense benzer durumda kendim için yapılmasını beklemeye hakkım olduğuna inandığım kadarından fazlasını yapmadım. Ama sizin dertlerinize ilişkin kaygılarım" diye devam etti, "durumunuzun ivedi sorunlarından öteye gitmelidir."

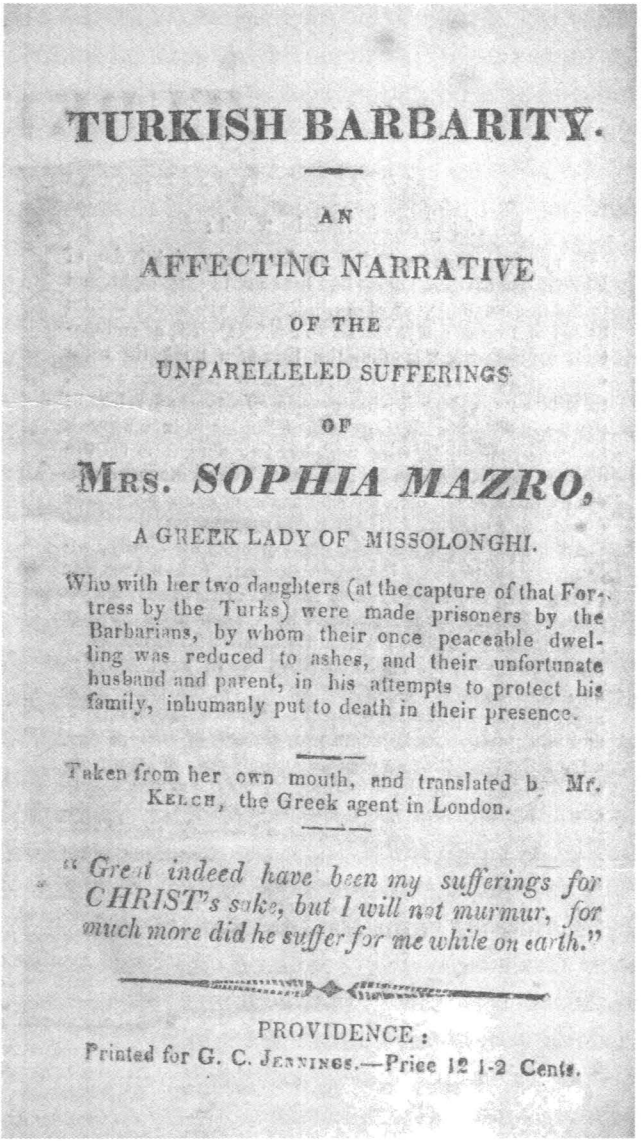
Mogadore'da [76] sağlığımıza ve gücümüze tamamen kavuşana kadar kaldık, sonra da Liverpool'a gidecek bir gemide bize yer bulundu. Ancak Mağrip sahillerini, Tanrı'yla söyleşmek bahtiyarlığına ulaşmadan terk etmedik. Mogadore'da mükemmel dostumuz Bay Willshire'ın başlıca kurucusu olduğu küçük bir İngiliz kilisesi mevcuttu –sevinçle kaydetmeliyim ki bu iyi kalpli adamın türlü meziyetleri arasında İsa'nın dinine gerçekten inanmış birisi olmak da vardı zira. Orada uygulanan İncil buyrukları, üzerlerinde hiçbir vahiy ışığı parlamayan bir putperestler ırkıyla çevrili halde, başka hiçbir mabedin olmadığı, bir Kurtarıcı'nın uğurlarına çarmıhta kanını döktüğünü hatırlatacak ekmekle şarabın, yani bir Aşâ-yı Rabbanî[40] masasının dahi bulunmadığı bir yerde yaşayan müminlerin yüreklerini aydınlatmaya nasıl da uygundu! Sen, ey yolunu kaybetmiş zavallı günahkârların mübarek Kurtarıcısı; sen ki havarilerini İncil'i her yaratığa tebliğ etmekle görevlendirdin: Çorak yerleri verimli kılmak, çölde gül açtırmak üzere emekçilerini göndermez misin?

1 Şubat 1819 günü Mogadore'daki dostlarımıza sevgiyle veda ettikten sonra, doğduğumuz vatana doğru yola çıkmaya hazırdık. Kocamla benden başka, kocamın eski tayfalarından altısı da yol parası karşılığı gemide çalışmayı kabul etmişlerdi. Mağrip sahiline veda ettikten kırk gün sonra İngiltere'mizin sahillerine sağ salim ulaştık, ertesi gün de kendimi [77] Liverpool'daki dostlarımın kollarında buldum; mucizevi kurtuluşum için her şeye kadir olan Tanrı'ya hep beraber şükran duygularımızı ilettik.

Bayan Bradley etkiliyici anlatısını burada sona erdiriyor. Mogadore'dan daha sonra alınan bilgilere göre Bay Willshire'ın müdahalesi sayesinde beş tayfa daha oraya ulaşabilmiş.

40 Hıristiyanlığın bazı mezheplerinde, ayinde hazır bulunanlar ağızlarına ekmek ve şarap aldıklarında, bunların mucizevi bir şekilde Hz. İsa'nın etiyle kanına dönüştüklerine inanılır. Kökeni, *Ahd-i Atik*'te "Yuhanna'ya Göre İncil" bölümünün VI. babındaki bazı ayetlerde (örneğin "Benim etimi yiyip kanımı içenin ebedi hayatı vardır; ben de onu son günde kıyam ettireceğim," VI: 54) yatan ve adına Aşâ-yı Rabbanî denilen bu ritüel, ruhun kurtuluşunun temel şartlarından biri sayılır.

Türk Barbarliği:
Missolonghi'li Bir Yunanli Hanim Olan
Bayan Sophia Mazro'nun
Çektiği Benzersiz Cefanin
Etkileyici Öyküsü
Providence: G. [George] C. Jennings, [1828]

TURKISH BARBARITY.

AN

AFFECTING NARRATIVE

OF THE

UNPARELLELED SUFFERINGS

OF

MRS. *SOPHIA MAZRO,*

A GREEK LADY OF MISSOLONGHI.

Who with her two daughters (at the capture of that Fortress by the Turks) were made prisoners by the Barbarians, by whom their once peaceable dwelling was reduced to ashes, and their unfortunate husband and parent, in his attempts to protect his family, inhumanly put to death in their presence.

Taken from her own mouth, and translated by Mr. KELCH, the Greek agent in London.

"Great indeed have been my sufferings for CHRIST's sake, but I will not murmur, for much more did he suffer for me while on earth."

PROVIDENCE:
Printed for G. C. JENNINGS.—Price 12 1-2 Cents.

Resim 33. *Sophia Mazro* anlatısının başlık sayfası.

Turkish Barbarity: an Affective Narrative of the Unparalleled Sufferings of Mrs. Sophia Mazro, a Greek Lady of Missolonghi... (Providence: G. [George] C. Jennings, [1828]).

Giriş

Kahramanı "Missolonghi'li bir Yunanlı Hanım" olarak tanımlanan *Sophia Mazro* anlatısı, kestirebildiğim kadarıyla sadece bir defa, 1828 yılında, Amerika'nın kuzeydoğusunda bulunan Rhode Island eyaletinin Providence şehrinde yayınlanmıştır. Yayıncısı "George C. Jennings"in başka herhangi bir yayınına rastlamadığımdan, bu kitapçığın, Osmanlı yönetimine karşı sürmekte olan Yunan bağımsızlık hareketini desteklemek amacıyla örgütlenen bir para toplama kampanyası münasebetiyle özel olarak basıldığını tahmin ediyorum.

Batı dünyasını 19. yüzyılın ilk yarısında en çok heyecanlandırıp seferber eden siyasi davalardan biri, *philhellenism/philhéllenisme*, yani "Yunan dostluğu" davasıdır. Eski Yunan medeniyetine duyulan ilginin 18. yüzyılda artması ve Yunanistan'ın, tüm Avrupa uygarlığının kaynağı olduğu fikrinin yerleşmesi, yöreyi Osmanlı-Türk işgalinden kurtararak yeniden ihya etmeyi gündeme getirmiş, 19. yüzyıl başlarında Victor Hugo ve Lord Byron gibi şairler, Eugène Delacroix gibi ressamlar, Hiram Powers gibi heykeltraşlar bu uğurda kalıcı eserler vermişlerdir.[1]

Yunan yarımadasının batısındaki Missolonghi kasabasının "Yunan dostluğu" akımı için önemi pek büyüktür. Yunan bağımsızlık hareketine fiilen katılmak için gelen Lord Byron 19 Nisan 1824 tarihinde burada ölmüş, Osmanlı devletine karşı 1826'da çıkan isyanın bastırılmasından sonra binlerce Yunanlının hayatını kaybettiği müthiş katliam, Delacroix'nın *La Grèce sur les ruines de Missolonghi* (1826) adlı tablosunun da yardımıyla bütün Avrupa'da infial uyandırmıştır. İki yıl sonra Yunanlıların bağımsızlığı için Amerika'da para toplamak söz konusu olduğunda, Missolonghi adının ön plana çıkarılması işte bu nedenle pek tabiidir.

Sophia Mazro anlatısının yer aldığı *Turkish Barbarity* adlı kitapçığın içinde bir öykü daha vardır ki, o da keza adı duyulmuş bir yerle, aynı zamanda Homeros'un doğum yeri olan Sakız

1 Örneğin bkz. Loukia Droulia, *Philhéllenisme: Ouvrages inspirés par la guerre de l'indépendance grecque, 1821-1833. Répertoire bibliographique* (Atina: Centre de recherches néohelléniques de la Fondation nationale de la recherche scientifique, 1974); Terence Spencer, *Fair Freece, Sad Relic: Literary Philhellenism from Shakespeare to Byron* (New York: Octagon Books, 1973); Fani-Maria Tsigakou, *The Rediscovery of Greece: Travellers and Painters of the Romantic Era*, önsöz: Steven Runciman (New Rochelle: Caratzas Brothers, Publishers, 1981).

Adası'yla ilintilidir. Kahramanı sadece "Scio [Sakız] sürgünü" olarak tanımlanan bu ikinci öykü, birincisi gibi Batı kamuoyunu çok meşgul etmiş olan bir katliamı akla getirmektedir –1822'de Osmanlı yönetimine karşı çıkan bir isyan burada da kanlı bir şekilde bastırılmış, ada sakinlerinin binlercesi öldürülmüş, yine Delacroix'nın *Le massacre de Chios* (1824) adlı tablosunun da etkisiyle çok sayıda Avrupalı "Yunan dostluğu" davasına kazanılmıştır.

Peki, acaba niye hep katliamlar gündeme getirilmektedir bu eserlerde? Çünkü "Yunan dostluğu" akımının başlıca kaynağı olan ve 1789 Fransız devrimiyle gündeme gelen özgürlükçü fikirlerin, büyük ve gaddar bir imparatorluğun mağduru olan küçük, zayıf, ama asil, tarihi, felsefenin ve demokrasinin beşiği bir Yunanistan imgesinde çok verimli bir uygulama alanı bulması doğaldı. Gerçekten de Fani-Maria Tsigakou'nun belirttiği gibi "şüphesiz Romantik sanatçıları en çok etkileyen, Devrim'in başarılarından ziyade trajedileri olmuş, genellikle Yunanlıların zaferleri değil, başarısızlıkları betimlenmiştir... Yunan dostu resimlerin çoğu, sanatçıların duygulara hitap etme kaygılarını yansıtır... Yunanlıyla Türk arasındaki zıtlık, aynı zamanda Hıristiyanlık ile İmansızlık, Uygarlıkla Barbarlık, Özgürlükle Zulüm arasında bir mücadele olarak görülmüştür."[2] Hiram Powers'ın *The Greek Slave* (1844) adlı ünlü heykelinin "Çıplak ama iffetini kuşanmış" biçiminde tarif edilmesi[3] işte bu anlayışın eseridir.

Yunanlıların Türkler tarafından ezilmesi fikrinin, Yunanlı kadınların Türk erkekleri tarafından taciz edilmesi biçiminde ifadesine "Yunan dostluğu" akımına ait sanat ve edebiyat eserlerinde sık rastlanır.[4] Lord Byron'ın *Childe Harolde's Pilgrimage* (1812-18), *The Giaour, a Fragment of a Turkish Tale* (1813) ve *The Siege of Corinth* (1816) gibi eserle-

2 Tsigakou, *The Rediscovery of Greece*, s. 55.

3 İlk defa "H.S.C." rumuzuyla *The Knickerbocker Magazine*'de çıkan, sonra da *Powers' Statue of the Greek Slave, Exhibiting at the Pennsylvania Academy of Fine Arts* (Philadelphia: T.K. ve P.G. Collins, 1848, s. 19) başlıklı broşürde yayınlanan bir şiirden bir mısradır. Powers'ın *The Greek Slave* adlı heykelinin Amerikan kamuoyunda nasıl karşılandığı konusunda bkz. Joy S. Kasson, *Marble Queens and Captives: Women in Nineteenth-Century American Sculpture* (New Haven ve London: Yale University Press, 1990), 3. bölüm.

4 Bu konuyu başka bir yazıda daha etraflıca ele aldım: "Balkan Maidens, Turkish Ravishers: Episodes in the Sexualization of National Conflict During the Late Ottoman Period," *Women in the Ottoman Balkans: Social and Cultural Perspectives* içinde, der. Amila Buturovi_ ve İrvin Cemil Schick (çıkacak).

5 *The Giaour, a Fragment of a Turkish Tale, The Complete Poetical Works of Lord Byron* içinde (Boston, New York, ve Chicago: Houghton Mifflin Company, 1905), 60-61. mısralar. (Çeviri benimdir, taksiratım affedile!)

6 *"Les têtes du sérail," Les orientales, Œuvres poétiques complètes* içinde, önsöz: Robert Goffin (Montréal: Editions Bernard Valiquette, 1944), IV: 55-60. mısralar. (Bu da öyle.)

rinde bu motif hep merkezi bir yer tutar. Örneğin bunlardan ikincisinde, Osmanlı işgalindeki Yunanistan, "Şehvet ve yağmacılık vahşetle hükmediyor / Karartarak güzelim ülkeyi"[5] sözleriyle betimlenirken, Hassan adlı Türk derebeyiyle Venedikli dönme *Giaour*'un (gavur) rekabeti sonucunda ölen güzel Leyla, Osmanlı ve Avrupa emperyalizmleri arasında sıkışıp kalan Yunanistan'ı simgeliyor. Aynı şekilde Victor Hugo da, "Yunan dostluğu" akımına katılışının ürünü olan *Les orientales* (1829) adlı şiir dizisinde bu imgeyi defalarca kullanır. Örneğin Missolonghi katliamının hemen ardından yazdığı "*Les têtes du sérail*" şiirinde "Ne bu çığlıklar?... Rezil hazların / Bacılarımızı, kızlarımızı, karılarımızı talep ettiği saattir. / Bu çiçekler solacak insanlık dışı nefesinde. / Kaplan-ı şahane sevinçle kükreyerek / Tek tek sayıyor her avını, / Bu gece bakirelerimiz, yarınsa başlarımız!"[6] diyen Hugo, "*Chanson de pirates*" şiirinde ise korsanlar tarafından Akdeniz sahilindeki bir manastırdan kaçırılarak Osmanlı haremine satılan bir rahibenin öyküsünü anlatır.

İşte *Sophia Mazro* anlatısı bu eserler üzerine temellendirilmiştir, yani kocaman "Yunan dostluğu" buzdağının görünen küçücük ucudur. Basit bir popüler kültür ürünüyse de, bu anlatıyı Lord Byron'sız, Eugène Delacroix'sız düşünmek mümkün değildir. Ama o sanat ve edebiyat yapıtlarından farklı olarak bu kitapta –öykünün kurgusal değil, gerçek olduğunu okurlara telkin etmek için– Yunan bağımsızlık hareketini yerinde desteklemekle görevlendirilmiş olan iki Amerikalının "sıhhati belgelenmiş" şehadetnamelerine yer verilmiştir. Acaba *Sophia Mazro* anlatısı gerçek midir, yoksa kurgusal mı? Orasını saptamak zordur elbette, herhalde ikisinin karışımı olsa gerektir. Yine de anlatımız şunu hatırlatıyor ki, bir şeyin propaganda olması, içinde gerçek payı bulunmadığına delalet etmez; Osmanlı tarihine ait son yıllarda gündemden düşmeyen birtakım konuları tartışırken, bu basit gerçeği akılda tutmak pek isabetli olacaktır.

Metnin Çevirisi

[5] Makus kaderli Yunanistan'ın uzun zamandan beri zulmedilen Hıristiyan halkının, birkaç yıldır, Haç'ın yeminli düşmanları acımasız Türk'lere karşı özgürlük ve kurtuluş savaşı verdiği, ülkemizin hemen her

ferdi tarafından bilinmektedir. Bu zorlu mücadele boyunca Yunanlıların maruz kaldığı zulüm ve güçlükler, haklı davalarıyla ilgilenen herkeste, onlarla dayanışma duyguları yaratacak nitelikte olmuştur; gerçekten de bütün Hıristiyan dünyasının dert ortaklığını hak etmektedirler. Uğradıkları baskıların öyküleri şimdiye dek ancak kamusal matbuat aracılığıyla elimize geçmiştir. Ama sonunda bu talihsiz kurbanlardan biri aramıza gelmiş, [6] başından geçenleri anlatmaktadır. Öyküsünden en derin acıları çektiği, ama bütün dertlerini sadece gerçek ve samimi bir Hıristiyana mahsus olan metanetle karşıladığı görülecektir. Öyküsü şöyledir:

Yunanistan'da doğdum. Uzun yıllardır Yunan Kilisesi'ne[7] çok hararetle bağlıyım, bu nedenle de aynı dine mensup olan diğerleri gibi acımasız Türklerin en ağır baskılarına maruz kaldım. Bahtsız yurttaşlarım, zorba yönetimlerine boyun eğip, kölelik yükünü kabul ettiler, ta ki artık dayanılmaz hale gelinceye kadar. Sonra, davaları saf ve haklı olduğu için, Yüce Tanrı'dan yardım dilediler ve O'na olan sınırsız güvenlerine sığınıp şefaat etmesini niyaz ederek, son adamına kadar, ya özgürlüklerine kavuşmak, yahut da o uğurda ölmek amacıyla ayaklandılar. İlk önce Moralı yurtsever Yunanlılar herkese örnek oldular;[8] ayaklanma kısa sürede Sakız'a yayıldı, ama orada umutsuz bir mücadeleden sonra daha güçlü olan düşmanları tarafından yenilgiye uğratıldılar. Bütün ada yerle bir edildi; korkunç katliamdan kurtulan, ama adadan kaçabilecek kadar talihli olmayan

7 Burada kastedilen tabii Ortodoks Kilisesi'dir. Tarih boyunca Hıristiyan mezhepleri arasında büyük düşmanlıklar olmuş, hatta zaman zaman bir mezhep bir diğerine karşı sürdürdüğü mücadelede Müslümanlarla işbirliği yapmayı bile seçmiştir. (İstanbul kuşatması esnasında patriğin "Konstantinopolis'te kardinal külahı görmektense Müslüman sarığı görmeyi tercih ederim" dediğini okurlar hatırlayacaktır.) Bu bakımdan, nüfusunun çoğunluğu Protestan olan New England'da (Amerika'nın kuzeydoğusunda "Yeni İngiltere" diye adlandırılan bölge) Ortodoks mezhebine bağlı olan Yunanlılara yardım toplamak sanılabileceği kadar kolay bir iş değildi. Ancak New England'daki Protestan örgütleri 19. yüzyıl boyunca Osmanlı topraklarındaki Hıristiyan teba'ya –yani Rumlara, Ermenilere, Süryanilere, vs.– misyonerler göndererek onları "gerçek" Hıristiyanlığa döndürmeye çalıştıkları gibi, bir Hıristiyan'ı bir mezhepten bir başkasına geçirmenin, bir Müslüman'ı Hıristiyan yapmaktan daha kolay olacağını da tahmin edebiliyorlardı; bu bakımdan, dinibütün Ortodoksların hiç olmazsa bir süre öyle kalmasını istemiş olmaları doğaldır.

8 Mora ayaklanması 1821'de başlamış, 1822'de kısmen bastırılmış, ancak 1825'te, Mısır'dan getirtilen kuvvetlerin yardımıyla sona ermiştir.

birkaç Hıristiyan, bir kere daha Türklerin kölesi olmaya boyun eğmek zorunda kaldılar.[9]

Yurtsever Yunanlıları daha en başından umutsuzluğa ve yılgınlığa düşürmesi gereken bu üzücü ve beklenmedik olayın etkisi, aksine, özgürlüğe duydukları hasreti kamçılamak, [7] ya hür olmak, yahut da o uğurda karıları ve çocuklarıyla birlikte ölmek yolundaki kararlılıklarını güçlendirmek oldu.[10]

O sırada Missolonghi'de yaşıyordum; oradaki Hıristiyan yurttaşlarım Türk düşmanın zalim yönetimine karşı hep birlikte ayaklandılar.[11] Türkler ilk isyan işaretleri üzerine silaha sarıldılar, ama çatışma kanlı olmasına karşılık kısa sürdü ve zafer Yunanlıların oldu. Aksi halde şüphesiz Missolonghi Sakız'la aynı kaderi paylaşacak, acımasızlık ve ahlaksızlık sahnelerine tanık olacaktı. Kısa sürede şehir bir kale haline getirildi ve Yunanlılar, yiyecekleri kaldığı sürece orayı savunmaya karar verdiler. Öyle de yaptılar. Piskoposlar bütün Hıristiyan kiliselerinde adil ve haklı addetikleri davalarında Tanrı'nın yardımını dilenmek üzere dua ettiler. Saldırıya geçtikleri taktirde Müslümanlara sıcak bir karşılamada bulunmak üzere her türlü hazırlık yapıldı. Hatta 18 ile 45 yaş arasındaki dişiler bile hizmet etmeye gönüllü oldular ve kendilerine silah dağıtıldı. Sabahın erken saatlerinde bir evden anne, baba ve bir ya da birkaç kızın ellerinde tüfeklerle çıkıp, kendi birliklerine gitmek üzere farklı yönlere doğru yürümeleri sık görülen bir sahneydi.

Türklerin yok edildiği[12] sırada kentte bol miktarda erzak vardı, ama nüfus çok kalabalık olduğu ve güçlü bir Türk [8] filosu dışarıdan yiyecek gelmesini engellediği için, imansızların birkaç saldırısı başarıyla püskürtüldükten sonra, erzağın bütün şehir sakinlerine tayın olarak dağıtılmasının gerekli olduğu anlaşıldı –böyle bir tedbirin şart ve kaçınılmaz olduğu halk tarafından o kadar takdir ediliyordu ki, herkes bu önlemi

9 Sakız ayaklanması 1822'de son derece kanlı bir şekilde bastırılmıştır.

10 Dönemin toplumsal cinsiyet anlayışına uygun olarak burada özgürlük savaşçıları hep erkek olarak temsil edilmekte, kadınlarla çocuklar ise –iki grup gayet anlamlı bir şekilde aynı kefeye konularak– hürriyet uğruna verilen masum kurbanlar rolünü üstlenmektedirler. Ama biraz aşağıda kadınların da mücadeleye katıldıkları söyleniyor.

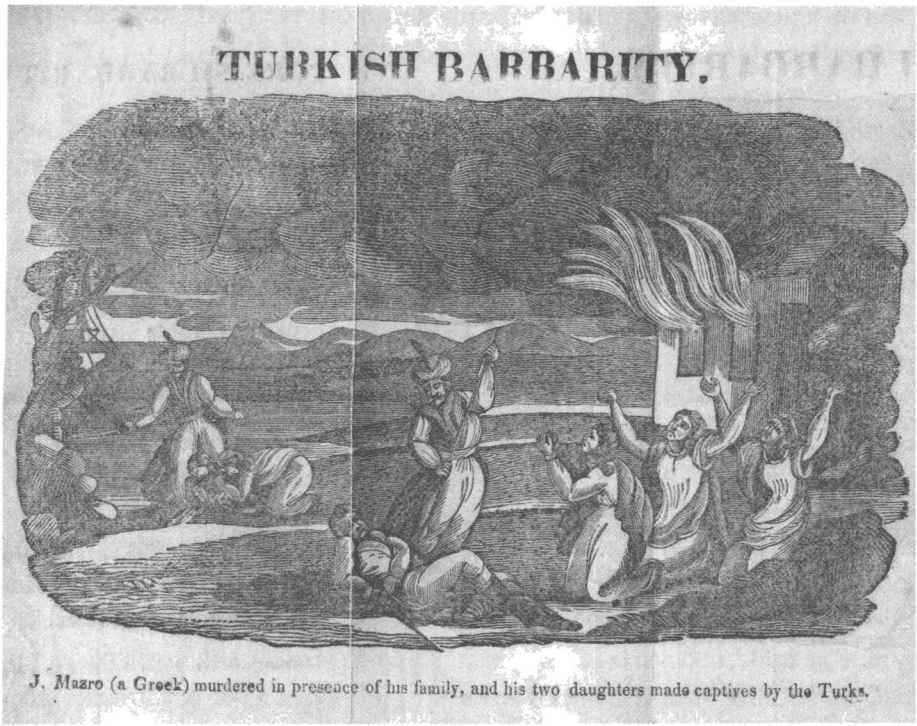
11 Missolonghi ayaklanması 1826'da son derece kanlı bir şekilde bastırılmıştır.

12 Bilindiği gibi Balkan yarımadasındaki bağımsızlık hareketleri boyunca tek kitlece kesilen siviller Hıristiyanlar olmamıştır; buradaki ifade "*the extermination of the Turks*" şeklindedir -yani yok edilenlerin yalnız askerler mi olduğu, yoksa yerel Müslüman ahalinin de mi kastedildiği açık değildir.

memnuniyetle kabul etti. Böylece bütün dehşetiyle açlığın (ki en çok korkulan şeydi) dışarıdaki Hıristiyan kardeşlerimiz bize yiyecek gönderinceye kadar önlenebileceği ümit ediliyordu. Ancak maalesef bize çeşitli yardım girişimleri başarısız kaldı. Dost deniz kuvvetleri haftalarca görüş mesafesinde kaldılar ama, düşmana göre o kadar zayıftılar ki, bize getirilen erzağı karaya çıkarabilecek kadar yaklaşmaları, ancak mahvolmaları demek olabilirdi.

Sonunda en çok korktuğumuz şey elim bir şekilde başımıza geldi. Daha başlarda şehirde bulunan at ya da sığır cinsinden bütün hayvanlara, Yunan askerlerini doyurmak üzere Yunanlı komutanları tarafından el konmuştu. Bir süre sonra onlar tükendiğinde köpek, kedi, fare gibi diğer hayvanlara başvuruldu. Şehrin sokaklarında görülen sefalet ve kıtlık sahneleri, çaresiz çocukları her gün açlığa kurban düşen anne ve babaların çehresinde beliren dehşet ifadesi, hayal gücünün ötesindeydi. Küçücük bebeklerine yiyecek bulamayan anneler, [9] onlarla birlikte şehri saran derin hendeklere atlıyor, böylece merhamet göstereceklerine asla inanmadıkları barbar imansızların eline düşmektense, hem kendi acılarına, hem çocuklarınınkine son vermeyi tercih ediyorlardı.[13]

Sonunda bu dehşet sahnelerine tahammül edemeyen ve etmek de istemeyen cesur Yunanlılar, kendileri de yokluktan umutsuz bir duruma düştüklerinden, bir yol açarak ölmekte olan arkadaşlarına ve küçük bebeklerine yiyecek sağlamaya çalışmak, olmazsa da bu uğurda hep birlikte ölmek kararı verdiler. Bu kararlılıkla 800 seçili adam, kiliselere gidip takdis edildikten sonra, Türklerin sahildeki toplarına saldırmayı amaçlayan bir yarma hareketi düzenledi. Ne yazık ki Müslümanlar bunu bekliyorlardı ve onları karşılamaya o kadar iyi hazırlanmışlardı ki, yoğun bir ateşle saldırganları kısa sürede kaçmaya ve dağlara sığınmaya zorladılar. Türkler, kazandıkları bu zaferin ardından kısa sürede fazla bir direniş görmeden, kılıçları ellerinde şehre girdiler! Akşam olmak üzereydi ve Ah! Gördüğüm dehşet sahneleri, zihnimde asla silinmeyecek izler bıraktılar. Acımasız Türkler kanlı işlerinde ne yaş gözettiler, ne de cinsiyet! Çok geçmeden sokaklar ölüler ve can çekişenlerle dolmuştu. Bir yanda zavallı anne babalar, kendi canları alınsın, ama suçsuz yavruları sağ bırakılsın diye yalvarıyorlar, [10] öte yanda dehşetten ne yaptığını bilmez çocuklar anne babaları-

Resim 34. *Sophia Mazro* anlatısının iç kapak resmi. Önde "barbar Türk," aile reisini karısıyla kızlarının gözleri önünde öldürmeye hazırlanıyor; soldaysa ailenin genç kızları, kendilerini esarete götürecek olan gemiye binmeden önce son defa toprağı öpüyorlar.

Turkish Barbarity: an Affective Narrative of the Unparalleled Sufferings of Mrs. Sophia Mazro, a Greek Lady of Missolonghi... (Providence: G. [George] C. Jennings, [1828]).

nın hayatlarının esirgenmesini diliyorlardı! Ama merhamet için yalvarmaları boşunaydı, çünkü öfkeli canavarların Hıristiyan kanına susamışlıkları o kadardı ki, kanlı çatışmada pek az kadın ve çocuğun sağ çıkmasına izin verildi. Birkaç seçili adamıyla bir kiliseye sığınmış olan Vali bir süre kahramanlık ve cesaretle Türklerin saldırılarını püskürttü, ama adamlarının çoğu öldürülüp kapı da zorlanmaya başlayınca, bir mayın patlatarak hem kiliseyi,

13 Burada anlatılan, Yunan bağımsızlık hareketinin daha erken bir aşamasına ait olan ve "Sulili kadınların kendilerini feda etmesi" diye bilinen destansı kahramanlık hikâyesi üzerine temellendirilmiş olmalıdır: Rivayete göre 1803 sonlarında vuku bulan bu olayda kadınlar, Türklerin eline düşmektense çocuklarıyla birlikte kendilerini uçurumdan aşağıya atarak intihar etmeyi tercih etmişler, raksederek ölümlerine gitmişlerdir.

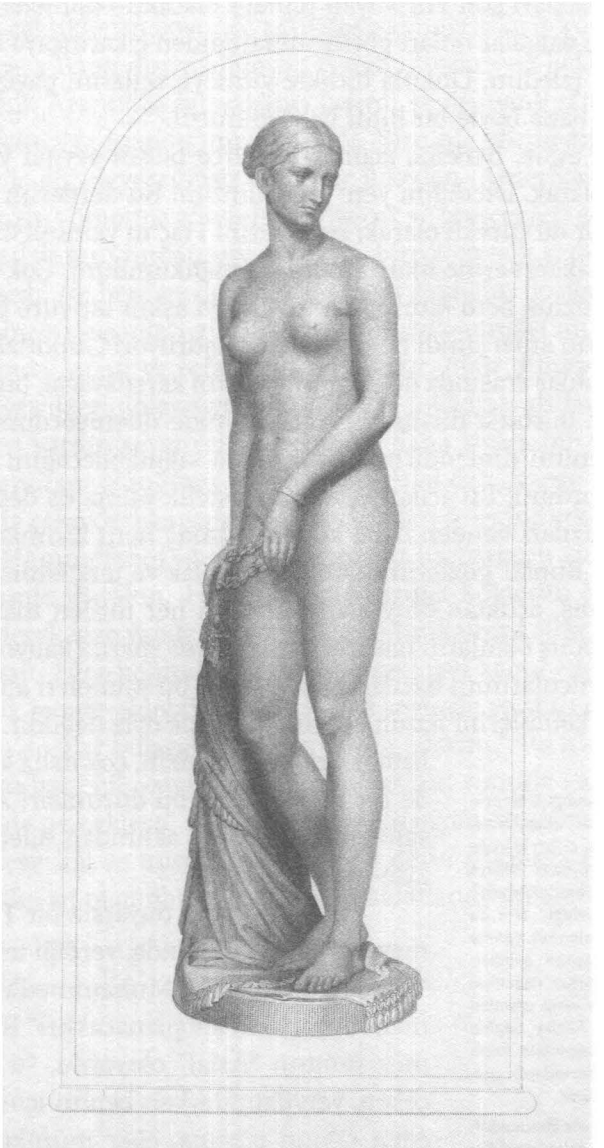
hem de kaleyi havaya uçurdu; bu arada kendi can verirken, 2000'den fazla Türk'ü de öldürdü.

Türklerin şehre girmesinden kısa süre sonra, zavallı kocam ve çocuklarımla birlikte, tek emin yer addettiğimiz evimizin üst katına saklanmıştık; ama büyük yangında, bütün diğerleri gibi biz de alevler tarafından oradan kovulduk! Ah, Tanrım! Ondan sonra olanlar, hastalıktan ve sakatlıktan zayıf düşmüş bir annenin gözleri için dayanılmaz nitelikteydi. Zavallı çocuklarım, çaresiz babalarına yapışmış, kendilerini koruması için ona yalvarıyorlardı, ama artık buna gücü yoktu. Elleri yurttaşlarının kanıyla kıpkızıl olan o canavarlardan merhamet beklemeyen kocam, kendini erkekçe savundu ve teslim olmadı, imansızların kılıçlarıyla artık direnemeyecek kadar kesilip parçalanıncaya kadar. [11] Zavallı çocuklarımla birlikte aynı kaderi benim de paylaşacağıma kaniydim artık. Diz çöktük ve hayatımızın son dakikası olduğunu düşündüğümüz süreyi günahlarımızın bağışlanması ve katilin elini durdurmaya kadir olan Tanrı'nın bize merhamet göstermesi için dua ederek değerlendirdik. Ama çok geçmeden beklentilerimizin aksine öldürülmeyeceğimizi, daha da büyük –eğer bu mümkünse– acılar çekmek üzere hayatta kalacağımızı anladık! Kızlarıma kaderlerinin belirlendiği anlatıldı; birçok başka Hıristiyan kadınla birlikte Büyük Senyör'ün[14] ülkesinin uzak bir diyarına gönderilecek, orada mezatla en yüksek pey sürene köle olarak satılacaklardı! Ancak, Hıristiyan dinini reddederek, mübarek Kurtarıcı'ya sırt çevirerek ve Müslümanlığı kabul ederek kendilerini kurtarmaları hâlâ mümkündü. Fakat sevgili çocuklarımın imanlarına sarsılmaz biçimde bağlı olduğunu, Müslüman imansızların dinsizce teklifini kabul etmektense ölmeyi –hangi yoldan olursa olsun– tercih ettiklerini söyleyebildiğim için çok seviniyorum.

Kaderin beni zavallı sevgili çocuklarımdan (belki de ebediyen) ayıracağı an artık gelmişti! Birbirimize sarılmamız için ancak bir anlık süre tanıdılar, sonra çocuklarım o duyarsız sefiller tarafından kollarımdan koparıldılar ve zorla, onları köleliğe mahkûm olacakları uzak ülkeye götürecek gemiye bindirildiler.[15] Tekneye binmeden önce [12] çocuklarımın diz çöküp, doğdukları ülkenin toprağını –ki bu herhalde ömürleri boyun-

14 Bazı Batı kaynaklarında padişaha bu ad verilir.

15 Burada bir noktaya işaret etmeden geçemeyeceğim. Kitabın yayınlandığı 1828 yılında Amerika'da kölelik altın çağını yaşıyordu –19. yüzyılın başında bir milyon olan Afrikalı köle sayısının otuz yıl

Resim 35. Hiram Powers'ın *Greek Slave* (1844; Yunanlı Köle) adlı ünlü heykelinin W. Roffe tarafından gerçekleştirilmiş gravürü.

ca ayak basacakları son Hıristiyan toprağı olacaktı– öpmelerine izin verildi. Rüzgâr ve dalgalar onları görüş mesafemden çıkarıncaya dek gözlerimle gidişlerini izledim. Onlarla birlikte gitmeyi, acılarını paylaşmayı çok isterdim, ama bana böyle bir lütuf bahşedilmedi.

Artık evsiz, barksız, acımasız ellerce bütün sevgili yakınlarımdan koparılmış olarak, istediğim yere gidebilirdim. Bu dertlerim yetmiyormuş gibi, şimdi bir de sürekli olarak, kendilerini Haç'ın yeminli düşmanları addedenlerin hakaretlerine maruz kalmaya mahkûmdum. Çok geçmeden açlık ve umutsuzluk beni bitirip tüketti. Üç ayı aşkın bir süre boyunca çektiğim bu acıların anısı şimdi beni dehşete düşürüyor! Gündüzleri yarı çıplak halimle yıkıntılar arasında doğal ihtiyaçlarımı karşılayacak bir şeyler arıyor, beni bu sefil duruma düşürenlerden beyhude dileniyordum! Geceleriyse yorgun bedenimi dinlendirmek için altına sığınabileceğim bir kaya bulmaya çalışıyordum! Bu acıları çekmekte üstelik yalnız da değildim, benim gibi, hatta bazıları benden daha kötü durumda hem kadınlar, hem de çocuklar vardı. Bunlar gözlerimin önünde, çıplak ve terk edilmiş, evleri ellerinden alınmış, açlıktan ölüyorlar, yürekleri her türden insanca duyguya karşı nasırlaşmış olanların hakaret ve alaylarına maruz kalıyorlardı! [13] Hıristiyan okuyucularımın bazıları tarif ettiğim bu sahneleri abartılmış sanabilirler, ama kendilerini temin ederim ki hiç de öyle değildir. Aksine, hakikatten uzaklaşmaksızın, çok daha keskin hatlarla de resmedilebilirdi bu durumlar! Ah, o korkunç sahneleri ebediyen aklımdan silebilmek mümkün olsaydı!

Açlığım beni duyarsız bir Türk'ten dilenmeye mecbur kıldığında, verdiği tek yanıt şuydu: "Kurtarıcını inkâr et, Muhammed'i kabul et, o zaman ihtiyaçların karşılanacaktır!" Buna hiç değişmez yanıtım "Asla!" oluyordu, "o kadar çok acı çeken, yeryüzündeyken benim için hayatını feda eden O'nun uğruna, eğer mümkünse, daha da büyük acılara katlanmaya hazırım!"[16] Tek dayanağım dualarımdı, onları sabah akşam hiç ihmal et-

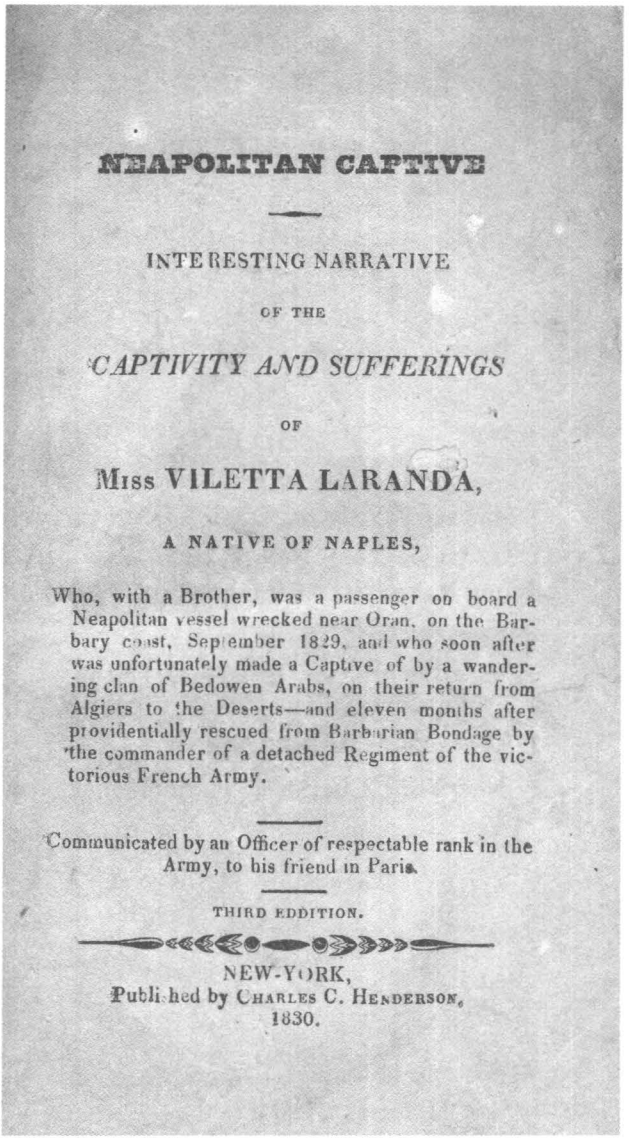
içerisinde ikiye katlandığı bilinmektedir örneğin. Bu bakımdan, o esnada dünyada "zorla, onları köleliğe mahkûm olacakları uzak ülkeye götürecek gemiye bindiril"mekte olanların ezici çoğunluğu, tam da bu kitabın okuyucularının yanına götürülüyor, köle taşıyan gemilerdeki insanlık dışı şartlar nedeniyle binlercesi yolda can verip cesetleri denize atılıyordu. Acaba *Sophia Mazro* anlatısını okuyanların kaçta kaçı bu ironinin bilincindeydi, gerçekten merak ediyorum.

16 Burada Hz. İsa söz konusudur; Hıristiyan inanışına göre insanlığın günahlarından arınması için çile çekmiş ve çarmıha gerilerek can vermiştir.

meden tekrarlıyordum. Ve en sonunda sonuç vermiş olduklarından şüphe etmek, bütün çektiklerim boyunca beni desteklemiş olan o Yüce Varlığa yeterince sevgi ve şükran duymadığımın işareti olurdu –en beklenmedik anda yardım geldi. Aramızda bir yabancı belirdi ve (Yunanlı olmasa da) bize hep aynı Kurtarıcı'ya inandığımızı söyledi. Bize hiç görmediğimiz, büyük olasılıkla da hiç görmeyeceğimiz uzak bir ülkeden (Amerika'dan), Hıristiyan dostlarımızın cömertçe gönderdiği yiyecek ve giyecekleri getirmişti. Ah, bu desteği nasıl da tam zamanında gelmişti, birçok zavallı kadın ve çocuğun hayatını kurtardı. Ne ben, ne de birlikte sefalet çektiğim dostlarım, [14] dindaşımız olan bu iyi insanları günlük dualarımızda anmayı unutabiliriz! Dileriz bu yaşamda huzur ve refah içinde yaşarlar, öbür dünyada da Hıristiyan yardımseverlikleri dolayısıyla hak ettikleri mükâfatı alırlar.

Cömert yardımseverimizin yanında, daha sonra bir İngiliz askeri gemisinin komutanı olduğunu öğrendiğim birisi daha vardı; bir tercüman aracılığıyla ona çektiklerimi anlattım. Öykümden öylesine etkilendi ki, gözleri yaşardı! "Hanımefendi" dedi, "bu acımasız barbarların zulmünden çok fazla çekmişsiniz. Bırakın, Hıristiyan dostlarınız köklerini kazıyıp onları hepten yok ederek size yapılan haksızlıkların intikamını alıncaya kadar buradan uzaklaşın. Eğer benimle İngiltere'ye gelmeyi kabul ederseniz, oraya kadar güvenlik içinde gidebileceğinize, size sevinçle yardım ellerini uzatacak Hıristiyan dostlar bulacağınıza sizi temin ederim." Ve işin doğrusu bu iyi kalpli adam beni hiç yanıltmadı, bütün vaatleri sonuna kadar ve tatmin edici bir şekilde gerçekleşti. İngiltere'deki Hıristiyan dostlarının bana gösterdiği hayırseverliği ve misafirperverliği en derin şükranla yad ediyorum. Gelecek ve daha iyi olan öbür dünyada mükâfatlandırılmaları için içtenlikle duacıyım.

Napolili Esire:
1829 Yilinin Eylül Ayinda,
Mağrip Kiyisinda, Oran Yakinlarinda
Deniz Kazasi Geçiren Napoli Bandirali Bir Gemide
Erkek Kardeşiyle Birlikte Yolculuk Eden
Napoli Doğumlu
Bayan Viletta Laranda'nin
Esaretinin ve Çektiği Cefanin
İlginç Öyküsü
New York: Charles C. Henderson, 1830

NEAPOLITAN CAPTIVE

INTERESTING NARRATIVE

OF THE

CAPTIVITY AND SUFFERINGS

OF

MISS VILETTA LARANDA,

A NATIVE OF NAPLES,

Who, with a Brother, was a passenger on board a Neapolitan vessel wrecked near Oran, on the Barbary coast, September 1829, and who soon after was unfortunately made a Captive of by a wandering clan of Bedowen Arabs, on their return from Algiers to the Deserts—and eleven months after providentially rescued from Barbarian Bondage by the commander of a detached Regiment of the victorious French Army.

Communicated by an Officer of respectable rank in the Army, to his friend in Paris.

THIRD EDDITION.

NEW-YORK,
Published by CHARLES C. HENDERSON,
1830.

Resim 36. *Viletta Laranda* anlatısının üçüncü (?) baskısının başlık sayfası.

Neapolitan Captive: Interesting Narrative of the Captivity and Sufferings of Miss Viletta Laranda, a Native of Naples, who, with a Brother, was a Passenger on board a Neapolitan Vessel Wrecked near Oran, on the Barbary Coast... (New York: Charles C. Henderson, 1830).

Giriş

Amerika'da basılmış olan Mağrip esaret anlatılarının sonuncularından olan *Viletta Laranda* anlatısının sadece iki baskısını tespit edebildim: 1830 (New York) ve 1831 (Middletown [Connecticut?]). Bunlardan 1830 tarihli olanında "üçüncü baskı" ibaresi okunuyorsa da, ilk iki baskısına ben hiçbir yerde rastlamadım; Paul Baepler'ın da eserin daha eski baskılarına tesadüf etmediği anlaşılıyor.[1] Dolayısıyla 1830 baskısının aslında kitabın ilk baskısı olduğunu; "üçüncü baskı" ibaresinin, piyasada kitabın çok satıldığı intibaını uyandırmak amacıyla yalancıktan yazıldığını sanıyorum. Ancak bir nesnenin var olmadığını ispat etmenin zorluğu aşikârdır; bu nedenle de kitabın daha eski baskıları olmadığını sadece bir tahmin olarak ileri sürebiliyorum.

Viletta Laranda anlatısının kendinden önce gelen anlatılara çok şey borçlu olduğu kesindir; deve sırtındaki kadın resminin bile *Eliza Bradley* anlatısından esinlenmiş olduğu açıktır örneğin, ayrıca metinde geçen olaylarla sözde-Arapça kelimelerin birçoğu de oradandır. Bununla birlikte yayınlandığı tarih itibariyle önemli bir ayrıcalığı haizdir bu eser. Çünkü Cezayir'in 1830'da Fransızlar tarafından ele geçirilmesiyle Mağrip korsanlığı devri kapanmış, Batı emperyalizminin Kuzeybatı Afrika'daki girişimlerinde yeni bir evre başlamıştı. Dolayısıyla da artık Avrupa ve Amerika kamuoylarının, Akdeniz'de yapılacak bir askeri harekâtı desteklemeye ikna edilmesine, yani savaş çığırtkanlığı yapılmasına gerek kalmamıştı. Ancak şimdi de gerek sömürgeciliğin, gerekse henüz 15-20 yıl önce Amerika'da onca tartışmaya[2] yol açmış olan "Berberistan Savaşları"nın meşrulaştırılması ihtiyacı hasıl olmuştu. İşte 1830 yılında yayınlanan ve Cezayir'in ele geçirilmesi sayesinde hürriyetine kavuşmuş olan genç bir kadının öyküsünü dile getiren *Viletta Laranda* anlatısının siyasi işlevi budur. Gerçekten de diğer anlatılarda esire ya kaçarak, ya da fidye karşılığında özgür kılınırken, burada, zavallıyı yerlilerin pençesinden bizzat Fransız ordusu kurtarmakta, bu arada ona eziyet edenler de hak ettik-

1 Paul Baepler (der.), *White Slaves, African Masters: An Anthology of American Barbary Captivity Narratives*, Chicago ve Londra: The University of Chicago Press, 1999, s. 310.

2 Örneğin bkz. Robert J. Allison, *The Crescent Obscured: The United States and the Muslim World, 1776-1815*, New York: Oxford University Press, 1995.

leri cezayı bulmaktadır. Yabancı bir ülkenin işgali ve halkının özgürlüğünden mahrum edilmesi bu kadar hayırlı bir sonuç getirecekse, buna kim itiraz edebilirdi?

Metnin Çevirisi

[3] *Monsieur,*

Barbarların olağanüstü savunmasına rağmen Cezayir'in ele geçirilmiş olduğunu kuşkusuz öğrenmiş bulunuyorsunuz.[3] Bu şanlı zaferin mutlu sonuçlarından biri –ki bildiğim kadariyle daha önce hiçbir Hıristiyan devleti bunu başaramamıştır– birçok Hıristiyan kardeşimizin barbarca bir kölelikten azat edilmesidir. Bu kardeşlerimiz şimdi bizi kurtarıcıları addetmektedirler. Ancak her şey bir yana bizi en çok hoşnut eden olay, talihsiz bir Napolili kadının Tanrı'nın inayetiyle bulunup kurtarılması oldu ki, beş gün önce 17. Alay'a bağlı bir birlik tarafından karargâhımıza getirildi. Bu mutlu olayın ve [4] güzel esirenin kurtarılışının ayrıntıları şöyledir: Comte Bourmont'nun, şehir kapılarından birkaç mil ötede iç bölgelerden gelmiş hatırı sayılır bir Bedevi gücü olduğunu öğrenmesi üzerine, 17. Alay, sayılarını öğrenmek ve hareketlerini izlemek üzere oraya gönderildi. İç bölgedeki çöllere birkaç mil yaklaşan birlikler kamp kurdukları sırada, iyi bir ata binmiş ve elinde barışçıl niyetinin simgesi olarak beyaz bir kumaş parçası sallayan bir Arabın yaklaştığını gördüler. Silahsız olduğundan engellenmeden yaklaşmasına izin verilen Arap, kendilerine teslim olduktan sonra komutanlarıyla görüşmek istediğini belirtti. Bu isteği yerine getirilince de, ziyaretinin amacının, kabilesinden bazı kişilerin bir Hıristiyan kadını esir tuttuğunu, belli bir tutar karşılığında onu serbest bırakmaya hazır olduklarını generale bildirmek olduğu anlaşıldı. Bildiğiniz gibi bu seferde, esaret halinde bulunan talihsiz Hıristiyan kardeşlerimizin kurtarılması için barut ve gülleden başka bir fidye ödenmesi düşünülmüyordu. Bu nedenle cesur askerlerimiz ve bütün subaylar bu durumda (hayat kaybına yol açsa bile) farklı bir yönteme başvurmak istemediklerini belirttiler. Bununla birlikte (acımasız ve ilkesiz oldukları kadar da kurnaz olan) Bedevilerin elindeki talihsiz tutsağı

3 Burada Cezayir şehrinin Fransız ordusu tarafından 5 Temmuz 1830 tarihinde işgal edilmesi söz konusudur.

kurtarmak için bir hile gerekiyordu. [5] İşte şimdi anlatacağım biçimde istenen sonuç elde edildi. Komutan, kabile reisinin yanında üç ya da dört kişiyle fidyeyi almaya bizzat gelmesi şartiyle sözü edilen tutarı ödemeye hazırmış gibi yaptı. Ayrıca beyaz bir bez sallamalarının güvenliklerinin güvencesi olacağını da safdilli Arap'a ima etti! O da tatmin olmuş bir halde gitti. Dört saat kadar sonra yanında hepsi atlı ve ellerinde beyaz bezler sallayan dört kişiyle birlikte geri döndü. Yaklaşıp da askerler tarafından çevrilince komutanlarının emri üzerine atlarından inip silahlarını bıraktılar. O zaman onlara, bir çevirmen aracılığıyla, hayatlarını kurtarmak için tek çarelerinin altı saat içinde Hıristiyan kadın tutsağı Fransız alayının komutanına getirip teslim etmek olduğu anlatıldı. Bunun için de aralarından birinin gitmesine izin verilecekti. Böylece kendilerini, herhalde en az kendileri kadar acımasız sandıkları bir düşmanın elinde savunmasız bulan Araplar, hayatlarını bu kadar küçük bir bedel karşılığında kurtarabilmekten memnun görünüyorlardı, komutanın önerisini tereddüt etmeden kabul ettiler. Aralarından biri gönderildi ve beş saatten kısa bir süre sonra yanında sefil durumda bir kadınla geri döndü ki, ümitsiz ve kederli hali, gerçekten de söylendiği gibi [6] barbar intikamının ve zulmünün kurbanı olduğunu çok olası kılıyordu. Üstünde yalnızca pis, yırtık pırtık bir giysi vardı, açlıktan ve türlü yokluklardan zayıf düşmüş, solgun haliyle kurtarıcıları için hem merak hem de acıma konusuydu. İşte bu acıklı durumda şehre, Comte Bourmont'nun karargâhına getirildi. Sonradan, Comte'un isteği üzerine, kaderin onu Bedeviler, ya da göçebe çöl Arapları denilen o hain ve acımasız adamların eline düşürmesinden sonra çektiği cefanın ve maruz kaldığı şiddetin öyküsünü ayrıntılarıyla anlattı. Bu öykü yalnız etkileyici değil, çok da ilginç olduğundan, kadının ağzından duyduğu gibi Comte'un kâğıda döktüğü metnin bir nüshasını rica ettim ve aldım. Söz konusu metin aşağıdadır.

Napoli şehrinde dünyaya geldim, doğumum itibariyle Napoliliyim. 1829 yılının Eylül ayında bir gün erkek kardeşimle birlikte Cebelitarık'a gidecek olan Napoli bandıralı bir brike bindik; ancak kötü hava koşulları ve ters rüzgârlar nedeniyle tekne Mağrip kıyısında, Oran yakınında battı. Büyük çabalar sonucu hepimiz Tanrı'nın inayetiyle sahile ulaşmayı başardık; ne var ki çok geçmeden su belasından kurtulmakla birlikte bu kez kendi tü-

rümüzden, hem de çok daha korkunç bir düşmanın mağdurları olacağımızı anladık. Enkazdan yiyecek bir şeyler kurtarmak için çabalarken, [7] Cezayir kentinden çöle dönmekte olan göçebe bir Arap sürüsü tarafından bulunduk ve tutsak edildik. Çok geçmeden bunların Araplar arasındaki en kötü sınıf sayılan ve bize merhamet göstermeleri asla beklenemeyecek olan Bedevilerden olduklarını anladık. Hepimizi (on iki kişiydik) bir yamyam vahşetiyle kavradılar ve kesime giden hayvanlar gibi önlerine kattılar.

Tutsaklığımızın ikinci gününün akşamında, açlıktan ölmek üzereyken, üstünde ne bir pınar, ne de güneşin yakıcı ışınlarından koruma sağlayacak bir çalı olan çorak bir çöle vardık. Araplar ilk kez orada mola verdiler ve gecelemek üzere çadır kurdular, bize de birazcık haşlanmış pirinçle susuzluğumuzu bastırmaya yetmeyecek kadar az su verildi. Sefil bir çadırın altında yatmamıza müsaade edildi. Geceleyin bir yandan şimşekler çakarken, bir yandan da kumları bizi neredeyse diri diri gömecek kadar inanılmaz miktarlarda ve şiddetle savuran kuvvetli bir rüzgâr çıktı; durum böyle olmasaydı da, Arapların durmak bilmeyen anlaşılmaz gevezeliği bizi uyuyamayacak kadar rahatsız edecekti.

Ertesi sabah gün doğmadan bizi kaldırdılar, ama gözlerimiz ve kulaklarımız öylesine kumla doluydu ki, görmekte de, duymakta da zorluk çekiyorduk. Sonra tutsaklar paylaşıldı, her birimize onu ilk yakalayan Arap sahip çıktı –en azından öyle sanıyorum, çünkü yakalandığımız gün beni ilk kavrayanın payına düştüm. [8] Ayrılık kuşkusuz hepimizi etkiledi, ama sevgili kardeşimin zorla benden uzaklaştırılıp bambaşka bir yöne doğru yürümeye zorlanması ve yüzünü bir daha göreceğim umudunu kaybetmem nedeniyle ben daha da çok etkilendim. Önceki gün olduğu gibi yine deve sırtında yolculuk eden efendimin önünden ve devasa kum tepeleri arasından mümkün olduğunca hızlı yürümeye zorlandım. Öğlen saatlerinde artık bitkin düşmüş, ilerleyemez olmuştum –ayaklarım iyice şişmişti, önceki öğleden sonradan beri hiçbir şey yememiş ve içmemiş olduğumdan boğazım tamamen kurumuştu.

Acımasız efendim, belli ki büyük bir isteksizlikle, durmak zorunda kaldı. Güçsüzlüğümün ve yürüyememin bir ölçüde açlık ve susuzluktan kaynaklandığını anladığından, bana yarım *pint* kadar haşlanmış pirinç ve

yeşil deri bir tulumdan bir o kadar durmuş su verdi. Bu yetersiz yemekten sonra efendim devesini eyerledi ve yine yürümemi emretti. Zalim Arap beni birkaç dakikada bir bu amaçla taşıdığı sivri uçlu bir sopayla dürterek hızlandırmaya çalışıyordu; ama vahşi adam ne kadar işkence ederse etsin, pek yavaş yürüyebiliyordum. Karanlık çöktüğünden yine mola verdik ve [9] yorgun bedenimi efendimin çadırı altında sabaha kadar dinlendirmeme müsaade edildi. Ne var ki sabaha kadar gözlerimi kapamadığımdan fazla rahatlamadım. Sabah, önceki sefer kadar su içip pirinç yedikten sonra yine yürümem emredildi. Artık mülkü olduğum Arap beni devesinin üzerinde yakından izliyordu. Böylece yedi gün boyunca, üzerinde tek bir çalı, hatta ot bile göremediğim ıssız ve kumlu bir çölde ilerledik durduk.

Beşinci günün sabahında efendimin talihi yaver gitti ve oldukça temiz su dolu bir kuyu buldu. Tam da zamanında oldu bu, çünkü önceki gün yeşil deriden su tulumunun içindeki en son damla boşalmıştı. Tulum dolduruldu ve deveye doyasıya su içirildi; o kadar çok içti ki, sanırım zavallı hayvan da benim kadar susamış olmalıydı. Yedinci günün akşamı geç saatte efendimin hedefine ulaştık; geldiğimiz yer görünürde tam geçtiğimiz yerler kadar çorak ve iç karartıcıydı. Burada ellinin üzerinde erkek ve kadın Bedevi kamp kurmuştu. Hemen yakınında bulunan suyu çok iyi bir kuyunun çevresinde de sanırım neredeyse yüz kadar deveden oluşan bir sürü vardı. Anladığım kadarıyla Bedeviler efendimi sevinçle karşıladılar, bir esir edindiği için onu kutladılar. Oysa [10] ayaklarım dehşet verici bir şekilde şişmiş ve yara bere içinde, bedenimse maruz kaldığım zorluklar nedeniyle ayakta duramayacak kadar zayıf düşmüş olduğu halde, tek bir kişi bile bana acıyarak bakmadı. Tersine acılarım onları (özellikle de kadınları) ziyadesiyle mutlu ediyor gibiydi! Çok geçmeden hayatta en nefret ettikleri şeyin bir Hıristiyan olduğunu anladım.[4]

Tabir caizse köyleri, içinde erkek, kadın ve çocukların yaşadığı bir düzine kadar çadırdan oluşuyordu. Çocukların bana eziyet etmesini önlemek şöyle dursun, velileri bazen üstüme tükürerek, bazen de saçımı çekip ağzıma ve gözlerime kum atarak beni aşağılamaya ve taciz etmeye

4 Hıristiyanlıktan nefret etme teması, Cezayir'in sömürgeleştirilmesinin meşrulaştırıcı gerekçelerindendi tabiatiyle. Günümüzde de, özellikle 11 Eylül sonrasında, gazete ve medyada "Acaba bizden neden nefret ediyorlar?" sorusunun bir saplantı gibi sürekli kamuoyuna yöneltilmesi benzer bir işlev görmüş, soru bazen "Dinimizden dolayı," daha sık da "Özgür olduğumuz için" şeklinde cevaplandırılmıştır.

onları teşvik ediyordu. Bu haince davranışlarına direnmeye cesaret edemiyordum, hiç ses çıkarmadan katlanmak zorundaydım! Herşeye kadir olan Tanrı'dan başka beni bu acımasız barbarlardan kurtaracak kimsem olmadığından, fırsat buldukça O'na şefaat etmesi için hararetle dua ediyordum. Ama ibadet ederken yakalandığım taktirde mutlaka dayak yiyordum, çünkü anlaşılan onlara daha küçükken Hıristiyanlığa inanılmaz bir nefret duymaları, Muhammed'in adınaysa büyük saygı göstermeleri öğretilmişti. İbadet etme biçimleri de şöyleydi: Önce neredeyse çırılçıplak soyunuyorlar, sonra bedenlerini kumla, sanki suylaymış gibi ovuyor, sonra başlarını yere eğerek *"Allah Hooker," "Allah Skedaa Mohommet"* diye bağırıyorlardı.[5] [11] Her sabah ve akşam bu şekilde ibadet ediyorlardı.

Bana her sabah şafakta, bu amaç için hazırlanmış büyük bir deri tulumla kuyudan bütün aileye yetecek kadar su getirmek görevi verilmişti. Bu iş bittikten sonra develeri sağmam, sonra da o ülkede çok bol bulunan ve Arapların kızartıp yemekten büyük haz duydukları salyangozlardan toplamam gerekiyordu.[6] Çok geçmeden açlıktan bir deri bir kemik kalmama rağmen bana verilen günlük yiyecek yarım *pint* sütle, bir o kadar pirincin üstüne çıkmıyordu; bazen de pirinç yerine iki üç avuç kızarmış salyangoz! Açlık nedeniyle develeri sağarken biraz süt içmek tehlikesini göze alabilirdim ama, her zaman Arapların kız çocuklarından biri bu amaçla beni yakından izlemekle görevlendiriliyordu. Bunu denediğim tek sefer suçüstü yakalandım ve kurutulmuş meşinden sırımlarla öylesine acımasız bir dayak yedim ki, 24 saat ellerimi başıma zor kaldırabildim. Ayrıca o gün bana hiç yemek verilmedi.

Arapların elinde tahminen dört aydır esirdim ki, su ihtiyaçlarını karşılayan kuyu kuru-

5 Bu ibadet karikatürünün *Eliza Bradley* anlatısındaki tarife benzerliği dikkat çekicidir. Orada da belirttiğim gibi üzerlerine kum sürenlerin yaptığı namaz kılmak değil, abdest almaktır (teyemmüm). Sözde-Arapça cümlelerle tekbir almanın ve şehadet getirmenin amaçlandığı anlaşılıyor. İbadet için çırılçıplak soyunmak fikrininse, bütün gülünçlüğü bir yana, ortaçağdan beri İslam aleyhtarı polemiklerde sık görülen *cinselleştirme* öğesiyle ilintili olduğu açıktır: çok eşlilik, boşanma, cennetteki huriler gibi motifler, bu polemiklerde İslam'ın ruhani değil, tensel ve cinsel güdülere hitap eden bir din olduğu şeklinde yorumlanmıştır. (Bkz. Norman Daniel, *Islam and the West: the Making of an Image* [Edinburgh: The University Press, 1960], 5. bölüm.)

6 Salyangoz motifini de okuyucular *Eliza Bradley* anlatısından hatırlayacaklardır. Ancak bilindiği gibi salyangozun Fransız mutfağında özel bir yeri vardır; dolayısıyla salyangoz yemek fikri, kahramanımızın güya öyküsünü anlattığı Fransız komutanına, Amerikalı okuyucuya olduğu gibi iğrenç gelmeyecekti elbette. *Viletta Laranda* anlatısının yazarının bu küçük ayrıntıyı gözden kaçırdığı anlaşılıyor.

du ve göç için hazırlıklar başladı. Bütün çadırlar sökülüp dürüldü ve kap kacakla birlikte develerin sırtına yüklendi. [12] Bu yığının tepesine de en hasta ve yaşlı Araplar oturtuldu. Ancak kısa zamanda bana bu hakkın tanınmayacağını, o barbar canavarlara ayak uydurarak beni götürmek istedikleri yere kadar yayan gitmek zorunda olduğumu anladım. Tek umudum dualarımın kabul olunması ve Tanrı'nın şaşmaz inayetiyle bu zalimlerin elinden kurtulmamdı.

Göç için tüm hazırlıklar tamamlanınca, barbarlar kervan halinde sıraya girerek güneybatı yönünde ilerlemeye başladılar. Beni de develerle birlikte önlerine kattılar, yavaşladığımız anda hiç ayırım gözetmeksizin hepimiz aynı miktarda dayak yiyorduk. Böylece aşırı eziyet çekerek iki buçuk gün kadar yolculuk yapmaya zorlandım. Sonunda tümüyle bitkin düştüm ve daha fazla yürüyemez oldum. Çok az su kaldığından, bu acımasız sefiller yarım *pint*'lık günlük payımı dörtte birine indirmişlerdi; bunun sonucunda bedenimin aşırı yorgunluğuna ek olarak, susuzluğum da dayanılmaz hale gelmişti. Ağzım kurumuş ve iltihaplanmıştı. Birden gözlerim kararadı ve bayılarak yere düştüm! Araplar yürümek şöyle dursun, ayakta duracak halim bile olmamasını inatçılık olarak yorumladılar ve beni aklımı yitirinceye, hatta neredeyse ölünceye kadar sırımlarla ve mızraklarının saplarıyla dövdüler. Sonunda, ne tehdidin ne de dayağın bir şeye yaradığını görerek beni yerden kaldırıp [13] bir devenin sırtına koydular. Ertesi gün öğle saatlerine kadar öylece yol aldık, ta ki onca istekle aranan şey, yani bir arı su kuyusu bulununcaya kadar.

Çok geçmeden Araplar buraya yerleşmeye karar verdiler. Bir süre istediğim kadar içmeme izin verilen temiz su çok zamanında imdadıma yetişmişti, ama çektiğim çile ve acımasız eziyet, giysilerimin yetersizliği ve güneşin yakıcı ışıklarına maruz kalmam, hayatı çok güçleştiriyordu. Yine de gece gündüz beni özgürlüğüme ve dostlarıma kavuşturması için Tanrı'ya dua etmekten geri kalmıyordum. Tutsak olma talihsizliğine uğradığımdan beri dört aydan fazla zaman geçmişti, bana ise bu süre bir yüzyıl gibi geliyordu. Çünkü her yeni gün yeni acılar getiriyordu. Dinlendirici bir uyku uyuyamıyordum, çünkü gözlerimi kapar kapamaz kendimi bir barbar canavarlar güruhuyla çevrilmiş görüyordum, bedenime o ana kadar kalkışmamış

oldukları o şiddeti uygulamaya hazırlanıyorlardı![7] Kimi zaman da zavallı kardeşimin merhamet dileyen ölüm çığlıklarını işittiğimi hayal ediyordum; oysa kardeşimin o anda benden yüzlerce mil uzakta olduğu muhtemeldi.

Araplar daha önceki yerleşim yerlerinde olduğu gibi çadırlarını kurdular ve develer istedikleri kadar su içtikten sonra, çölün o yöresinde bulunan kuru otları ve tek tük dikenli çalıyı yemek üzere serbest bırakıldılar. [14] Kımıldamak, ya da güneşin yakıcı ışınlarına maruz kalmak istemeyen tembel Araplar çadırlarında uzanıp yatarken, bana verilen günlük görevlerden biri de develere göz kulak olmak ve çizilen sınırların dışına giden olursa haber vermekti. Bense o kadar çok güneş görüyordum ki, yüzümün ve ellerimin derisi Arap kadınlarınkinden daha koyu bir renk aldı. Ama her şeye kadir olan Tanrı, bana bunlara katlanacak gücü barbarları bile şaşırtan bir düzeyde verdi. Artık zorluk ve yokluklara alışmıştım; eğer acımasız kadınlarla çocukları sürekli eziyet edip beni taciz etmeselerdi, onlara daha da büyük bir sabırla dayanabilecektim. Ama en küçük bir hata nedeniyle (hatta birçok defa hiçbir hata söz konusu değilken) ağzım, gözlerim ve kulaklarım tümüyle doluncaya kadar bana kum savurarak eğleniyorlardı!

Araplar son konakladıkları yerde üç ay kadar kalmışlardı ki yiyecekleri azalmaya başladı ve istemeye istemeye develerinden birini kesmek zorunda kaldılar. Bunun için önce deveye diz çöktürttüler, sonra boğazını kestiler. Anlaşılan eti kadar çok sevdikleri kanından bir damla bile ziyan edilmedi, bakır bir kazanın içinde ateşin üzerine kondu ve katılaşıncaya kadar karıştırıldı. Öldürülen devenin derisi ve sakatatıyla birlikte bu kan onlara birkaç gün yetti; bana ise çok azını verdiler. Sonra devenin gövdesi [15] parça parça kesildi ve gerektikçe ızgara yapıldı; ama bu o kadar idareli yapıldı ki, son parça yendiğinde et artık kokuşmuştu. Yine de açıkçası öylesine açtım ki, eğer verselerdi onu bile iştahla yerdim.

Kesilen devenin son zerresi bittikten kısa bir süre sonra kuyular neredeyse kurudu, Araplar da bir kere daha göç hazırlıklarına başladılar. Çadırlar daha önce olduğu gibi dürüldü, kap kacakla –ve de en genç ve en yaşlı kişilerle– birlikte develerin sırtına yüklendi. Kuyuda kalan azıcık su, dikilip su geçirmez hale getirilmiş olan keçi derisinden tulumlara dolduruldu, bunlar da develerin yüklerine eklendi. Efendim artık yürümeyecek kadar za-

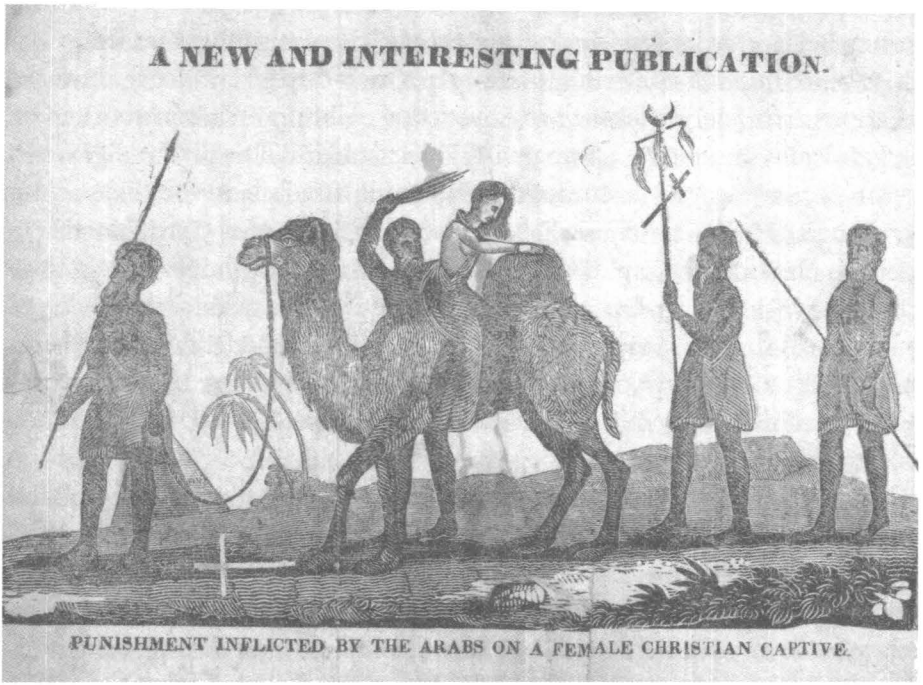
yıf düştüğümü haklı olarak kestirdiğinden beni bir iple develerden birinin sırtına bağladı. Aynı devenin üzerinde bir de içi geçmiş ihtiyar bir kadın vardı. O merhametsiz sefillerin Hıristiyanlara karşı duydukları doğal nefreti ve ellerine geçirdiklerine işkence ve eziyet etme eğilimlerini göstermek için bu ihtiyar kadın, ilerlemiş yaşının getirdiği hastalıklardan tir tir titrediği ve devenin üstünde güçlükle durduğu halde arada sırada beni çimdikliyor, bir yandan da "Hıristiyanlar *fonta*!" (Hıristiyan kötü) diyordu.[8] Gerçekten de Hıristiyan olmam, bir Arap'ın kalbindeki tüm insanca duyguların yok olmasına yeterliydi –eğer başka durumlarda böyle duyguları var idiyse.

[16] Araplar güneye doğru bir kum çölünden ilerlediler; çevrede tek tük güneşten yanmış yosunlardan başka hiçbir şey yoktu; açlıktan ölmek üzere olan develer onları gördükleri zaman derhal saldırıp yiyorlardı. Yolculuğumuzn dördüncü gününde bir kuyu bulundu ama içindeki azıcık su o kadar acıydı ki ne insan ne de hayvan içebilirdi. Bu Araplar için büyük bir hayal kırıklığı oldu, çünkü o sırada elde kalan su iki gün bile yetmeyecekti. Ama ertesi gün talih yüzlerine güldü, suyu hem arı, hem de uzun süre onlara yetecek miktarda olan bir kuyu buldular. Bu nedenle de buraya yerleşmeye karar verdiler ve zavallı develerin (ki onlara vahşi efendilerinden daha çok acımak gerek) yükleri indirildi. Ben de doğrusu o insanlık dışı ihtiyar yol arkadaşımdan kurtulduğum için sevinçliydim, kadınsa yol boyunca bana onca acı ve cefa çektirmiş olmaktan pek memnun gözüküyordu.

Arapların ilk işi çadırlarını kurmak oldu. Her çadırda ayrı bir aile kalıyordu ve tek eşyaları gece üzerinde yattıkları bir hasır, ara sıra içinde yemek pişirdikleri küçük bir tencere, bir de süt koydukları iki üç asma kabağıydı. Başlıca gıdaları deve sütü ve salyangozdu. Diğer tüm yiyeceklere tercih ettikleri salyangoz çölde o kadar bol miktarda bulunuyordu ki, dönümlerce arazinin onlarla kaplı olduğunu görmüştüm. [17] Orada da aşağı yukarı yine aynı işleri yaptığımı ve bana öncekinden daha insanca davranmaya hevesli olmadıklarını tekrarlamama gerek yok. Tersine beni ne kadar sıkıntıya sokarlar-

7 İngilizce metinde bu ifade şöyledir: "*to commit that violence upon my person that they had not yet attempted.*" Burada "şiddet" kelimesinin tekil olması ve metinde "o şiddet" biçiminde geçmesi, özgül olarak cinsel tecavüzün kastedildiğine şüphe bırakmamaktadır. Esaret anlatılarında tecavüz olaylarının açık seçik betimlendiği çok enderdir ama, tecavüz *korkusu* her zaman, her yerde hazır ve nazırdır.

8 Yine *Eliza Bradley* anlatısından alınmış olan *fonta* kelimesi, daha önce de belirttiğim gibi herhalde "fitne"den galat olmalıdır.

Resim 37. "Arapların bir Hıristiyan esireyi cezalandırması." Konusu Cezayir'de esaret olan bir resmin arka planında Mısır ehramlarının görünmesine ne buyrulur?

Neapolitan Captive: Interesting Narrative of the Captivity and Sufferings of Miss Viletta Laranda, a Native of Naples, who, with a Brother, was a Passenger on board a Neapolitan Vessel Wrecked near Oran, on the Barbary Coast...
(New York: Charles C. Henderson, 1830). (Boston Athenaeum).

sa, o kadar mutlu görünüyorlardı. Artık özgürlüğüme kavuşmaktan iyice umudumu kesmeye başlamıştım, ama beni tek kurtarabilecek varlık olduğunu bildiğim O'na dua etmekten geri kalmadığım için şimdi seviniyorum.

Orada yaklaşık yedi hafta kaldıktan sonra, bir sabah erkenden daha kalabalık bir Arap sürüsünün güneyden doğruca bize doğru geldiği fark edildi. Birden büyük bir kargaşa yaşandı, çünkü gelenler karşı konamayacak kadar kalabalık, beni esir tutanların kaçmasına zaman bırakmayacak kadar da yakındaydılar. Kısa bir fikir alışverişinden sonra onlara boyun eğmeye karar verildi. Ancak bunun sonucunda taşınabilir her şey yitirileceğinden (çünkü bu ilkesiz barbarların baş ilkelerine göre güçlü haklıdır ve

mülkünü savunacak gücü olmayanın mülk sahibi olma hakkı yoktur), bütün hasırlar, tencereler ve asma kabakları alelacele toplanarak kuma gömüldü. Bu işi henüz bitirmişlerdi ki, yabancılar bulunduğumuz yere vardılar ve dehşet verici bir haykırışla kim olduğumuzu, nereden gelip, nereye gittiğimizi sordular. Efendilerim derhal boyun eğmelerinin simgesi olarak kumların üzerine, yere kapandılar. Neyse ki yabancılar korkulduğundan daha dostça bir tavır içindeydiler, yalnızca [18] develerinin yüklerinin indirilmesi ve çadırlarının kurulması için yardım istemekle yetindiler. Anlaşılan yolculuklarının başlıca amacı su bulmaktı, iyi nitelikte ve yeterli miktarda su bulunca onlar da oraya yerleşmeye karar verdiler.

Bana gelince, bu kalabalık sürünün içinde bana kardeşlerinden gördüğümden daha insancıl bir davranış gösterecek birilerinin çıkabileceğini umuyordum. Ne var ki çok geçmeden bunda da yanıldığımı anladım, çünkü develerinin yüklerini indirir indirmez o merhametsiz sefillerin başlıca ilgi ve aşağılama nesnesi oluverdim! Bir Hıristiyan esire olduğumu öğrendiklerinde yirmi ağızdan birden "Hıristiyan *fonta*" (Hıristiyan kötü) sözcükleri döküldü. Hemen ardından da beni anlatılması mümkün olmayan bir öfkeyle kum yağmuruna tuttular, hem nefessiz kaldım, hem de etrafımı göremez oldum. O an için nefretlerini yeterince kustuktan sonra bana gözlerim, kulaklarım ve ağzımdaki kumları temizlemeye yetecek kadar su vermek gibi bir insanlık gösterdiler. Ama çok geçmeden anladım ki bu çektiklerim, gelecek günlerde başıma geleceklerin yanında hiç kalıyordu; boynumda ve omuzlarımda hâlâ görülebilen derin yarıklar, işte o çektiklerimin kalıcı kanıtlarıdır!

Velilerinin örneğinden cesaret alan çocuklar da her gün bana hakaret ve tacizde bulunuyorlardı. Bana çimdik atıp tükürmekten [19] ve yüzüme kum atmaktan neredeyse bitkin düştükten sonra, beni daha da çok muzdarip etmek için kumun üzerine parmaklarıyla Mübarek Kurtarıcı'mızın haçını çiziyor ve aşağılamak amacıyla üstüne basıp tükürüyor, üzerine deve pisliği koyuyor, bazen de kuru yosunla kaplayıp ateşe veriyorlardı. Hepsi bu değildi üstelik. Sık sık üzerinde Muhammed'in Kuran'ı[9] yazılı

9 Tahmin edilebileceği gibi burada "Muhammed'in Kuran'ı" gibi, bir Müslüman'ın kulağına yabancı gelecek bir ifadenin kullanılmasının nedeni, Müslüman olmayanların Kuran-ı Kerim'i Tanrı kelamı addetmeyip bizzat Hz. Muhammed tarafından yazılmış düzmece bir metin saymalarıdır.

olan bir tahta parçasını[10] öpmeye zorlanıyordum –ki sekiz yaşından itibaren her çocuğa böyle bir tahta verilir. Bunu reddettiğim taktirde öylesine acımasızca dövülüyordum ki, sık sık ağzımdan ve burnumdan oluk gibi kan akıyordu! Bir gün sol gözümün çok yakınına yediğim şiddetli bir darbe, kemiğe kadar inen bir yara açtı; bunun da tek nedeni az önce söylediğimdi. Bu beni kendimi zaptedemeyeceğim kadar kızdırdı, tahtayı kaptığım gibi yere fırlattım ve üç dört parçaya ayıracak şiddetle üzerine bastım!

Tahmin edileceği gibi barbarlara göre böyle bir suç için ne kadar ceza verilse azdı! Yüce Peygamberleri'ne, hem de bir Hıristiyan tarafından küfür edilmişti! Kabile reisleri, işlenen suçun boyutlarına orantılı sertlikte bir ceza kararlaştırmak için toplandılar. Peygamber'in öfkesini yatıştırmak için bu cezanın, Hıristiyan haçına aynı boyutlarda bir saygısızlık yapılmasını içermesi gerekiyordu. [20] Üzerinde görüş birliğine varılan ceza, belime kadar çıplak durumda bir devenin sırtına ters bindirilip bağlanmak ve böylece üç dört kez çadırların çevresinde dolaştırılmaktı; bu arada o amaçla seçilmiş olan bir Arap, çıplak sırtıma bir sopa demetiyle şiddetli darbeler indirecekti. Hemen arkamızdan Araplar kafile halinde yürüyecekler, en öndekinin elinde Müslüman alemi olacak, onun altına da saygısızlıklarının işareti olarak bir Hıristiyan haçı sureti konacaktı.

Bu sert ve çok olağandışı cezanın infaz edilmesinde barbar reislerin her söylediğine harfiyen uyuldu. Güçlü kolu bütün sıkıntılarımızın içinde bizi destekleyebilen O'nun varlığı ve merhametli şefaati olmasaydı, mahkûm edildiğim o cezadan eminim canlı kurtulamayacaktım! Ama sırtımda ve omuzlarımda anlatılamayacak kadar dehşet verici biçimde parçalanmış olmayan bir parmaklık yer dahi kalmadığı, omuzlarımdan kalçalarıma kadar sırtım tümüyle kan revan içinde olduğu halde, bütün bunlara acı çektiğimi çok az göstererek ve büyük bir soğukkanlılıkla katlandım, sanki sırtı sık sık kırbaçlanmaktan nasırlaşmış ve acı duymaz hale gelmiş biri gibi.

Bana verdikleri cezanın [21] yalnız işlediğim suça göre yeterli olmakla kalmayıp, üstelik Yüce Peygamber'leri tarafından da kendileri için

10 Anılan "tahta parçası," Afrika'nın birçok yerinde ve özellikle Mağrip'te çocuklara okuma yazma öğretmekte ve din derslerinde karatahta niyetine kullanılan yassı ve dikey levhalardır. Zorla öptürme hikâyesiyse bana pek akla yakın gelmiyor, zira inanmış biri için Kuran ayetlerini Müslüman olmayan birine öptürmek öpeni değil, her şeyden önce ayetleri kirletir!

olduğu kadar tatmin edici bulunacağına emin olan zalim sefiller, iplerimi çözüp güneşin altında bir hasıra yatırdılar ve orada bıraktılar. İster öleyim, ister iyileşeyim, en işe yaramaz yük hayvanlarından fazla umurlarında değildi sanki. Yine de, bu acıklı, ama acınmayan durumumda bile, merhametli Tanrı'nın rahmetine hâlâ mazhar olduğuma dair yeterince kanıtım olduğuna kaniydim. O'nun yalnızca kanayan yaralarımı iyileştirecek güçte değil, üstelik uygun gördüğü bir zamanda beni eski sağlığıma ve dostlarıma kavuşturacak kudrette olduğunu düşünüyordum. Bunda da hayal kırıklığına uğramadım, çünkü zalim efendilerimin tahminlerinin tersine, beş gün içinde yaralarım yürüyebilecek ve bana verilen görevleri yerine getirebilecek kadar iyileşmişti.

Ancak Araplar orada altı yedi ay kaldıktan sonra su azalma emareleri vermeye başladı. Bu sürenin sonunda, kalan suyun yalnızca yolda içmek üzere keçi derisi tulumlarına doldurulmaya yetecek kadar olduğu anlaşıldı ve yeni bir göç için hazırlıklara başlandı. Develerin yüklenmesi dışında bütün hazırlıklar henüz tamamlanmıştı ki, Doğu'dan bir Arap beklenmedik bir şekilde ziyarete geldi. Hızlı giden bir deveye binmiş, bazı başkalarıyla birlikte haberci olarak gönderilmişti. Çöldeki kardeşlerine [22] yabancı bir Hıristiyan devletin Cezayir'e saldırarak kenti ele geçirdiğini bildiriyor, Yüce Peygamber'leri adına herkesi güçlerini birleştirmeye ve çöle kadar ilerlemiş oldukları söylenen istilacıları durdurmak üzere derhal harekete geçmeye çağırıyordu!

Bu önemli haberi dinlerken Arapların yüzündeki ifade yalnızca emre uymaya hazır olduklarını değil, Muhammed'in sadık çocukları olduklarını kanıtlamaya kararlılıklarını da gösteriyordu! En yaşlılarından birkaçı kadınlarla çocukları korumak ve onlara bakmak üzere geride bırakıldı, en azından elli kadar güçlü kuvvetli adamsa develerini azami hızla sürerek düşmana karşı yola koyuldu. Ben geride kalmıştım; gitmelerinden üç saat henüz geçmişti ki başka bir Arap sürüsü bizi buldu. Onlar da Cezayir'in Peygamber'lerinin düşmanları tarafından ele geçirildiği haberini duymuşlar, diğerleri gibi düşmana karşı koymaya gidiyorlardı. Bunu, özgürlüğüme yeniden kavuşmak için bir olumlu (ve muhtemelen tek) fırsat olarak değerlendirdim. Neyse ki tutsaklığım sırasında meramımı anlatacak kadar Arap-

ça öğrenmiştim, Hıristiyan kardeşlerimin Cezayir'e gelmelerindeki[11] ana amaçlardan birinin, esir düşme talihsizliğine uğramış olan yurttaşlarını –çok yüksek bir fidye karşılığında bile olsa– kurtarmak olduğuna yabancıları ikna ettim. İstilacıların zengin olduğunu ve bu amaçla çok büyük miktarlarda [23] altın ve gümüş getirdiklerini, eğer onlarla gelmeme izin verirlerse, özgürlüğüm karşılığında iyi bir mükâfat elde edebileceklerini söyledim.

Büyük bir ganimet elde edebilecekleri doğrultusunda, doymak bilmeyen bir altın hırsına sahip olan Araplara anlattıklarım kabul gördü. Emanet bırakıldığım yaşlı Arapların itirazlarına rağmen derhal beni de beraberlerinde götürmeye karar verdiler. Üzerimde daha önceden hak iddia etmiş olan ve daha birkaç saat önce hareket etmiş olanlara gözükmemek için de, onların (kum üstünde görülebilen) izlerinden uzak, daha dolambaçlı bir yol seçtiler.

Durumum bir hayli düzelmişti; gerçi hâlâ tutsaktım ama daha iyi yemek yiyor, daha iyi giyiniyor, daha iyi yerlerde barınıyor ve her açıdan yeni efendilerimden, on bir aydır beni esir tutanlara göre çok daha insancıl bir davranış görüyordum. Şimdi beni en çok rahatsız eden, gündüz saatlerinde maruz kaldığım güneşin yakıcı sıcaklığıyla suyun azlığıydı. Ama susuzluk çeken sadece ben değildim, Araplar suyu içilecek durumda bir kuyu bulduklarında bana da kendileriyle eşit miktarda veriyorlardı. Ne yazık ki kuyuların çoğu kurumuştu. Yolculuk boyunca sık sık istilacı Hıristiyanlar'a karşı çıkmaya giden yüz, iki yüz kişilik silahlı Arap sürüleri gördük. [24] Kurtuluşumu buna borçlu olduğumu düşünüyorum, çünkü durum farklı olsaydı, büyük olasılıkla en güçlü taraf beni esir alacak ve çölün uzak bir kesimine götürecekti.

Ağustos ayında Cezayir kentine iki günlük yolumuz kalmış, Müslüman karargâhının kırk mil kadar ilerisine gelmiştik. Orada birkaç bin Arabın toplandığı ve Hıristiyanlara saldırmak için uygun fırsat kolladığı söyleniyordu. Bu benim için kritik bir andı, çünkü tutsakları olduğum (ve özgürlüğüme karşılık epey yüksek bir tutar almayı hayal eden) Araplar henüz Hıristiyanlarla ilişki kurmak için uygun bir fırsat bulamadıklarından, birkaç kez bu fikirden vazgeçip Hıristiyan düşmanlarını yok etmek, ya da durdurmak niyetiyle Müslüman kardeşlerine katılmayı düşünüyorladı. Böyle bir

durumda özgürlüğüme kavuşmam pek muhtemel olmayacaktı! Neyse ki Fransız Ordusu'nun bağımsız alayının bu önemli anda ilerlemesi, Araplara bekledikleri fırsatı verdi, durumumu ve serbest bırakılmamın koşullarını bildirebildiler. Bu da on bir aylık esaretten sonra zalim Bedevilerden kurtulmama yol açtı. Size aktardıklarım, [25] o süre içinde maruz kaldığım neredeyse inanılmaz zorluklar ve yoklukların ancak çok küçük bir bölümüdür.

Viletta Laranda

İşte, *Monsieur*, size bu talihsiz esirenin çektiği yoklukların ve acıların anlatısını mümkün olduğunca özlü bir biçimde aktardım. Bir deri, bir kemik kalmış görünümü ve sırtıyla ve omuzlarındaki kıpkızıl kırbaç izleri, durumu abartmadığının kanıtlarıdır. Kurtuluşu –talihsiz bir insanı tekrar özgürlüğüne ve dostlarına kavuşturmanın hepimize verdiği mutluluğun yanı sıra– çıkarlarımıza da uygun oldu, zira Comte'a iç bölgelerdeki Arapların yerlerine ve bize karşı koymak üzere kalabalık bir grubun toplandığına dair önemli bilgiler verdi. İmansızlar cesaret ederlerse yaklaşsınlar bakalım, her açıdan onları sıcak bir biçimde karşılamaya hazırız! Her gün kentin kapılarının yakınında tek tük Bedeviler görülüyor, ama silahlarımızın menzilinin dışında kalmaya dikkat edecek kadar akıllılar, kovalandıkları taktirde bir devekuşu hızıyla kaçıp gözden kayboluyorlar! Oran, Constantina ve Bora bize teslim oldu, bu yerleri işgal etmek üzere birlikler gönderildi. Şehirde artık kendimizi tamamen emniyette hissediyoruz. Zamanımız da oldukça hoş geçiyor, çünkü burada gayet temiz beş lokantamız, kahvehanelerimiz, bilardo salonlarımız vb. olduğu gibi, Hotel des Ambassadeurs, Hotel de Malte ve başka oteller de mevcuttur.[12]

11 İngilizce metindeki ifade "*in visiting Algiers*," yani "Cezayir'i ziyaret etmelerinin"dir! Bir istila ve işgal ordusu için "ziyaret etmek" kelimesinin ne kadar abes olduğunu okuyucuların takdirine bırakıyorum.

12 Görünürde pek sıradan olan bu son cümlelerin önemini abartmak mümkün değildir aslında. Gerçi sömürgeler süngü zoruyla fethedilir ama, onları kalıcı kılmak için alelade sivillerin anayurtlarını terk etmeye, taslarını, taraklarını toplayıp uzak ve yabancı diyarlara göç etmeye ikna edilmeleri gereklidir. Turistik bir rehber havası taşıyan bu cümleler, Cezayir'i tanıdık terimlerle yeniden tanımlayarak işte böyle bir işlev görmektedir. Bu bağlamda çok ilginç bir çalışmaya dikkat çekmek istiyorum: Paul Carter, *The Road to Botany Bay: an Essay in Spatial History* (Londra ve Boston: Faber and Faber, 1987). Bu eserinde Carter, Avustralya'nın bir sömürge haline getirilmesinde İngiliz haritalarının önemli rolünü vurgulamakta; Avustralya'nın, ortalama bir İngiliz'in tahayyül edebildiği, hatta kalkıp yerleşmek isteyebileceği, bilinebilir ve akıllarda canlandırılabilir bir mekân olarak tesis edilmesinin bu haritalarda görülen İngilizce yer isimleri şebekesi sayesinde gerçekleştiğini göstermektedir. Bilardo salonlarının, Fransız isimli otellerin, lokantalarla kahvehanelerin Cezayir'i, ortalama bir Fransızı elbette çöllerin ve zalim Bedevilerin Cezayir'inden daha fazla cezbedecekti; bu nedenle de anlatının bu sözlerle sona ermesi çok manidardır.

Köle Pazarı ve Harem

18. Yüzyılda Mağrip Korsanlığı Üzerine Evvelce Yayınlanmamış Bir Hikâye

Paris: Ernest Leroux, Éditeur, 1875

MARCHÉ

AUX

ESCLAVES ET HAREM

ÉPISODE INÉDIT

DE LA

PIRATERIE BARBARESQUE

AU XVIIIe SIÈCLE

PARIS
ERNEST LEROUX, ÉDITEUR
28, RUE BONAPARTE, 28
—
1875

Resim 38. *Mlle Sidonie B.* anlatısının başlık sayfası.

Marché aux esclaves et harem:Épisode inédit de la piraterie barbaresque au XVIIIe siècle (Paris: Ernest Leroux, Éditeur, 1875).

Giriş

Son olarak tamamen kurgusal ve müstehcen bir esaret anlatısı sunuyorum size. Yazarı belli olmayan, ancak gerçeklerle hiçbir ilişkisi bulunmadığı açık olan bu ilginç kitapçık hakkında neler söylenebilir acaba?

Her şeyden önce kitabın yayınlandığı tarihte, Akdeniz gemiciliğine yüzyıllar boyunca kan kusturmuş olan dehşetengiz Mağrip korsanları, Cezayir'in 1830'da Fransızlar tarafından istilası ve işgali sonucunda çoktan bertaraf edilmişti. Dolayısıyla elinizdeki kitapta toplanmış olan diğer esaret anlatılarından farklı olarak *Mlle* [Matmazel] *Sidonie B.* anlatısı, güncel bir gerçekliği yansıttığını iddia bile etmemektedir artık. Aksine, başlığından da anlaşılabileceği gibi gûya 18. yüzyılda geçen birtakım olaylara yöneltilmiş tarihsel ve retrospektif bir nazar söz konusudur burada.

Denilebilir ki, anlatıya konu olan olaylarla anlatının kendisi arasındaki bu zaman mesafesinin belki de en belirgin etkisi, yazara, öteki anlatıların yazarlarının asla tadamadığı bir özgürlük bahşetmek olmuştur. Ne de olsa bu anlatının yayınlanmasından bir, bir buçuk asır önce bile Fransa'da müstehcen kitaplar sorunsuzca yayınlanabiliyordu ama, bir taraftan okur kitlesinin –korsanlara esir düşmüş olan– soydaşları ve din kardeşlerine her türlü eziyet edilirken, diğer taraftan çektikleri çilenin birtakım okuyuculara cinsel fantezi mevzuu olması elbette bazıları için rahatsız edici bir nitelik arz edecekti. Oysa 1875'e gelindiğinde artık böyle bir endişe için gerekçe kalmamıştı.

Mlle Sidonie B. anlatısının diğer bir özelliğiyse ırk konusunun metinde çok önemli bir yer tutmasıdır. On dokuzuncu yüzyıl boyunca artan bir yoğunlukla Batı dünyasını meşgul eden ırk kavramı, aslında belirli bir konjonktürde ortaya çıkmış çetrefil bir soruna bulunan bir çözümden ibaretti: Amerika'nın bağımsızlığına kavuşması (1776), Fransız Devrimi (1789) gibi olayların çevresinde gelişen "hürriyet, eşitlik, kardeşlik" ilkelerinin, "insan hakları" kavramının yaygınlık kazandığı bir dönemde, ticari kapitalizmin gelişmesine koşut olarak o güne kadar görülmemiş çapta genişleyen uluslararası köle ticaretini meşrulaştırmak. O zamana kadar bu işlevi görmüş olan dinin toplumdaki etkisi artık azaldığına göre bu iki zıt gerçeklik nasıl uzlaştırılacaktı? Pozitif bilimler işte bu noktada köleliği haklı göstermeye yarayacak yeni

bir düşünce tarzı ortaya atmıştır: Irkçılık. Bu düşünce tarzına göre insanlık, nesnel olarak belirlenmeleri ve nitelikleri bilimsel olarak saptanması mümkün olan farklı ırklardan oluşur, üstelik bu ırkların kimisi diğerlerinden üstündür, aşağı ırklara hükmetmek onların doğal hakkı, hatta görevidir.

Köleleştirilmiş olanlar tarihsel bir tesadüf sonucu çoğunlukla siyah tenli olduğu için, ırkların tanımlanmasında ten rengine öncelik verilmiştir. Yani ırkları ortaya çıkaran ten rengi değildir, siyasi ve iktisadi nedenlerle birtakım ırklar tanımlamak gerektiğinde hizmete koşulmuş olan bir niteliktir ten rengi. Tabii bir kere insanlık ırklara ayrılınca, bu ırkların özelliklerini saptamak, yahut daha doğru bir anlatımla mevcut tahakküm ilişkilerini teyit edecek biçimde bu özellikleri *üretmek* gerekiyordu. Koyu tenli insanların cinsel güdülerinin esiri olduğu ve bu anlamda hayvanlara, tensel arzularını denetleyebilen Avrupalı orta sınıflardan daha yakın oldukları, işte bu "bulgu"lardan biriydi. Sally Price'ın dediği gibi cinsellik, bu şekilde "yaygın olarak benimsenen kültür ölçütlerinden sapmışlığın ifade edilmesinde başlıca araç" haline gelmiş, "ilkellerin cinselliğine ilişkin fikirlere popüler evrimcilikte gizli olan eğilimler de eklenince, Batılı olmayan halklar uygarlaşmamış vahşiler olarak betimlenmiştir."[1]

Bilindiği gibi, Sigmund Freud'un ortaya attığı savlardan biri, uygarlığın, insanları denetimsiz cinsellik ve saldırganlıktan korumak için ortaya çıktığı, ancak bunu *bastırma* pahasına başardığıdır. Bu madalyonun bir de öteki yüzü vardır: "'Uygarlaşmamış' kişilerin –yani ilkellerin ve alt sınıflara mensup bazı marjinal katmanların– cinselliğin bastırılmasından ve saldırganlığın kontrol edilmesinden muaf olduğuna dair sorgulanmamış yaygın bir inanç."[2] Yani "eğer cinselliklerini denetleyebilenler uygarlaşmış insanlarsa, o halde uygarlaşmamış insanlar da zorunlu olarak cinselliklerini denetlemekten aciz olmalıdır" şeklinde bir mantık yürütülmüştür. Bunun ise son derece önemli bir siyasal sonucu olmuştur: Uygarlaşmamış olan, hatta bedenleriyle ne kadar meşgul olduklarına bakılırsa pek de uygarlaşmayacak olan insanların kendi kendilerini yönetmeleri de beklenemeyeceği için, uygar ülkelerin *vesayetine* muhtaç olan bu toplumları *sömürgeleştirmek*

1 Sally Price, *Primitive Art in Civilized Places* (Chicago ve Londra: The University of Chicago Press, 1989), s. 47.

2 Marianna Torgovnick, *Gone Primitive: Savage Intellects, Modern Lives* (Chicago ve Londra: The University of Chicago Press, 1990), s. 228.

aslında onların lehinedir. O halde sömürgeci Avrupalıları harekete geçiren dürtüler hırs ve açgözlülük değil, fedakârlık ve diğerkâmlıktır. İşte, *Mlle Sidonie B.* anlatısında görülen "yerlilerin cinselliği" motifi sömürgeciliği meşrulaştırmaya böyle katkıda bulunmuştur. Cezayirlilerin Fransızlara karşı düzenlediği büyük direnişten 17 yıl sonra, Cezayir'in sömürge olmaktan çıkarılıp bir Fransız *vilayeti* haline getirilmesinden ise 19 yıl önce böyle bir kitabın yayınlanmasının siyasal bir işlev görmüş olduğunu savunmak sanırım akla yakın addedilecektir.

Derlememizdeki bazı kitapların birçok baskı yaptığını ve dönemlerinde bir hayli yaygınlık kazandığını gördük. *Mlle Sidonie B.* anlatısı onlardan değildir, zira tespit edebildiğim kadariyle örnekleri sadece University of Michigan (Ann Arbor) ve Bibliothèque nationale de France'ta bulunan bu kitabın çok az sayıda basıldığı aşikârdır. Bununla birlikte bir kaynak olarak yadsınamaz bir önemi olduğunu şu gerekçelerle iddia edeceğim. Birincisi, konusu *The Lustful Turk*'ten (1828) E.M. Hull'ın *The Sheik*'ine (1921) kadar onlarca değişik kitapta, tiyatro eserinde ve filmde işlenmiş olduğu gibi, Allan Aldiss'in aynı konudaki 18 ciltlik (!) müstehcen roman dizisi günümüzde hâlâ tedavüldedir. Bu bakımdan kendisi çok yaygın olmamışsa da, yaygın bir türün seçkin bir numunesi sayılabilir. İkincisi, kitabı yayınlayan Ernest Leroux, tarih ve antropoloji ağırlıklı yüzlerce eser basmış olan saygın ve yerleşmiş bir yayıneviydi. Böyle bir yayınevinin *Mlle Sidonie B.* anlatısı gibi hafif ve müstehcen bir kitabı da yayınlamayı seçmiş olması düşündürücüdür: En azından kitapta gerçek payı olduğuna, yabancı kültürlere ilişkin ciddi ve bilimsel kitaplarına alışmış olan okuyucu kitlelerinin bu kitabı yayınlamalarını yadırgamayacaklarına inanmış olmalıdırlar. Bu da şarkiyatçılığın etki alanının boyutları hakkında bir fikir verecek niteliktedir.

Metnin Çevirisi

[5] Bir sabah vakti Sicilya kıyılarındaki eski harabeleri ziyaret etmek amacıyla çıktıkları bir gezinti esnasında ve karşılaştıkları manzaraya kendilerini tamamen kaptırmış oldukları bir anda, o günlerde on sekiz yaşında olan genç ve cazibeli Fransız kızı Mlle Sidonie B... ile zarafette ondan aşa-

ğı kalmayan genç teyzesi, [6] acımasız Mağrip korsanlarının eline düşmek gibi dehşet verici bir bahtsızlıkla karşı karşıya kaldılar; derhal bütün kaçış yollarını kapatan korsanlar, gözyaşları içerisindeki zavallıların canhıraş çığlıklarına aldırmadan onları açık denizlere hâkim gemilerine atmakta hiç vakit kaybetmediler.[3] Peki, gemiye çıktıktan sonra hangi küçük düşürücü uygulamalara hedef oldular? Önce en hoyrat biçimde ellerinde ne varsa alındı, ardından elbiseleri soyulup, yarı çıplak bırakıldılar, yani bu deniz sürtüğü barbar korsanları yalvarmalarına ve gözyaşlarına rağmen onlara hiç aman vermeden, ikisini de iç çamaşırlarına kadar soydular, onları [7] yalın ayak, çıplak bacak bıraktılar. Bu halde mahkûmlar gibi zincire vurdular, sonra da son sürat yollarına devam edip onları bu acınacak durumda köle olarak satılacakları o iğrenç insan pazarının bulunduğu uzak ve meçhul sığınaklarına taşıdılar. Hikâyenin bundan sonrasında neler olduğunu, başlarına neler geldiğini öğrenmek için sözü en iyisi Mlle Sidonie'ye bırakalım.

❧

En aşağılık cinsten olmalarına rağmen bize saygılı davranmak için gayret sarfeden bu adam kümesinin yanında, en acılı yoksunluklarla geçen üç uzun günlük bir yolculuğu müteakip, limana varıp da karaya çıktıktan sonra –diye anlatıyor– [8] teyzemle ben kendimizi Afrika sahilindeki bu kumsalda görünce, hayır, o anda hissettiklerimizi dile getirmem mümkün değil, sonra da güneşin kavurduğu kumların üzerinde korsanların bize attırdığı ilk adımlarda neler hissetmedik ki? Mahkûm olduğumuz kölelik, çevremizi saran her şeyin görünümü, solumakta olduğumuz hava, tümüyle yabancısı olduğumuz ve bilinmezliklerle dolu bir ülkeye ayak bastığımızı, hiç tanımadığımız âdetler ve törelerle karşı karşıya bulunduğumuzu ve de [9] kaba, barbar bir uygarlığa doğru yürümekte olduğumuzu hissettiriyordu bize. Korsanlar bizi sahilden karşımızda yükselen tepelere doğru yürütürken gönüllerimize hükmeden duygular işte bunlardı. Tepeleri aşırtıp bizi oradan, o yarı çıplak halimizle ve nazik bünyemize hiç acımadan, çorak ve güneşten kavrulmuş topraklar üzerinde bir saatlik bir yürüyüşten sonra,

3 Esirenin gemide yolculuk ederken korsanlar tarafından ele geçirilmesi motifi daha yaygınsa da, sahilden kaçırılmasına da yer yer rastlanır. Bunun en ünlü örneklerinden olan Victor Hugo'nun *Les orientales* (1829) başlıklı eserindeki "Chanson de pirates" [Korsan Şarkısı] şiirinde, deniz kıyısındaki bir manastırdan genç bir rahibe kaçırılır ve sultanın haremine satılır.

Şark'taki bütün emsalleri gibi dışarıdan bakıldığında çekici bir yanı olmayan bir kasabaya götürdüler. Ama içi daha da berbattı, [10] o kötü simalı adamlar bizi iki kişinin yan yana zor geçebildiği dar ve dolambaçlı sokaklarda yürütürken duyduklarımızı anlatamam. Hiç kimseyle karşılaşmadan yolumuza devam ettikçe, kendimizi bu sessizlik ve yalnızlık içinde ve nereye gittiğimizi bilmez bir halde bulmaktan dolayı içimizi büyük bir korku sardığını söylemeliyim. Gide gide büyük bir caminin açıldığı bir meydana çıktık ve bu asık suratlı suskun şehrin insanları bize ilk kez orada göründüler. Kimisi giyinik, kimisi çıplak garip bir adamlar topluluğuydu, ama hepsi de insanı kaçırtacak denli çirkindiler. Kimisi bakır tenli, [11] kimisiyse kapkaraydı, bununla birlikte üzerlerinde özgünlükleriyle az çok dikkat çeken giysiler vardı. Aralarında en güzel karalıkta zenciler vardı ki, tepeden tırnağa çırılçıplaktılar. Bütün bu insanların meydanda sakince dolaşmaları tek kelimeyle garip bir manzaraydı. Ancak biz meydanda görünür görünmez meraklı bir kalabalığın anında çevremizi sardığını, ikimizi nasıl garip gözlerle süzdüklerini ve ölçüp biçtiklerini söylememe gerek yoktur herhalde. Bizim gibi genç beyaz köleleri ülkelerinde görmeye alışkın olmadıkları, bu çirkin güruhun yüzünden kolaylıkla okunuyordu. [12] Dolayısıyla orada varlığımız zaten kendi başına bir olaydı, ama birçoğunun dikkatini en fazla çeken husus, yarı çıplak ve zincire vurulmuş halimizle bakışlarına sunulmamızdı. Hatta bu, kimbilir hangi yabancı ülkeden gelmiş ve yasalarına göre köle olarak satılmaları gereken savaş esireleri olduğumuzu düşündürüyordu onlara. Belki de nesnesi olduğumuz merak sadece her birimizin kaç para edeceğini kestirmek amacı güdüyordu sadece. Her neyse, sonuçta meydanda ancak birkaç saniye kaldık, sonra adamlar bizi tekrar [13] yürütüp daracık sokaklardan geçirdiler, ama bunlar, öncekiler kadar karanlık ve ıssız değildiler, nitekim orada, sağımızda ve solumuzda yer alan garip yapılı evlere bakarak ve çıplak ayaklarımızı bazan yassı taşlar döşeli, bazan da sivri taşlarla örtülü ve yer yer hayli kirli yollarda inciterek –ki çıplak ayakla yürümeye hiç de alışık olmadığımızdan doğrusu bunu son derece rahatsız edici buluyorduk– yol alırken ilk defa kadınlara rastladık; ilk bakışta bize çok güzel görünen bu kadınlar, demin gördüğümüz adamların çirkinliğinden sonra biraz olsun kendimize gelmemize

yardımcı oldular.[4] Görebildiğimiz kadariyle bazıları esmer ve sıcak renkli bir tene sahipken, diğerleri bizim kadar beyazdılar ve söylemeliyim ki, peçeleri olmadığı, hayli açık kıyafetler giydikleri için rahatlıkla görebiliyorduk onları. Giydikleri ya siyah krep, ya da beyaz üzerine beyaz çizgili ipek, her ikisi de şeffaf, uzun ve geniş birer entariden ibaretti; kolsuzdular, göğüsten göbeğin ortasına kadar açık olduklarından neredeyse bütün vücutları görülebiliyordu. Bileklerindeki som altın bilezikler güneşte parıldıyordu, çıplak kollarının üst kısımları da aynı şekilde süslenmişti. Boyunlarında [15] parlak gerdanlıklar vardı. Bunlardan başka, herhalde gözlerini yakıcı güneşten korumak için olacak, başlarına geniş kenarlı hasır şapkalar geçirmişler, bunların altından siyah saçları örgüler halinde omuzlarına dökülüyordu. Başları örtülüydü ama ayakkabı giymiyorlardı, hepsinin çıplak ayakla yürüdüğünü fark ettim. En azından şehrin karşımıza ilk çıkan sakineleri işte böyleydiler ve görünüşleri, nasıl insanlar olduklarına dair merakımızı bir kat artırdılar. Yanlarından geçerken bize belli bir merakla bakıyorlardı ama, [16] o yarı çıplak ve zincire vurulmuş halimizi görmek sanki onları fazla şaşırtmıyor gibiydi. Yol boyunca çıplaklığımıza odaklanmış şehvetli ve mütecaviz bakışları yüzümüzü kızartan ve gözlerimizi önümüze eğdiren nice erkekle karşılaştıktan sonra nihayet bir başka meydana ulaştık ki, ortasında yükselen büyük bina, meğer o korkunç esir pazarından başkası değildi ve biz –ah, bahtı karalar!– şimdi işte o iğrençlikle tanışacaktık. Meydana açılan büyük kapıdan geçirildikten sonra kemerlerle çevrili büyük ve geniş bir meydana alındık. Kemerlerin üzerine eşitsiz yükseklikte tek katlık bir müştemilat inşa edilmişti; duvarları delen demir parmaklıklı küçük pencereler zindanlara benziyor, [17] genel olarak yapının kasveti, orada gerçekleştirilen nefret edilesi ticaret hakkında akla hiç de iyi şeyler getirmiyordu. Söz konusu meydana girdiğimizde, büyük ölçüde durup bakınmakta veyahut da kemerlerin gölgesinde yere çömelmiş, tamamen çıplak, köle tüccarlarının bize hayli gürültülü gelen bir şekilde satmakta olduğu bir zenci kadın grubunun çevresinde dolaşmakta olan büyük bir kalabalık tarafından işgal edilmiş durumda olduğunu gördük. Bizse derhal herkes tarafından görülebileceğimiz ve halkın dikkatini daha iyi çekebileceğimiz bir yere, [18] direğinin önünde ahşap bir tezgâh bulunan

bir kemerin önüne doğru yöneltildik, bütün çıplaklığımızla ve biraz rahat edebilmek için toplayıp elimizde taşıdığımız zincirlerimizle oraya yerleştirildik. Başımıza gelenlerin etkisiyle sersemlemiş bir şekilde oraya yan yana oturduğumuzda ve çevremizde olup bitenlere korkuyla göz gezdirirken oradaki tek beyaz köleler olduğumuzu fark ettiğimizde, teyzem sonunda aniden konuşmaya başladı, yüksek sesle uğramış olduğumuz rezil korsanlığa duyduğu öfkeyi dile getirdi. [19] Sonra da tamamen yabancısı bulunduğumuz bu ülkede köle olmamızla sonuçlanan bu uğursuz yolculuğa çıkarken aklımızda kurduklarımızdan o denli farklı, o kadar beklenmedik olan bu serüvenden duyduğu üzüntüyü belirtti. Ama her şeyden fazla üzerinde durduğu, namıma duyduğu acıydı; zira ona emanet edilmiştim, üstelik beni çok genç ve bu kadar vahim şartlarda bana yol gösterecek, fırtınaya göğüs germeme yardım edecek hayat tecrübesinden yoksun addediyordu. Bu nefret edilesi Şarklı insanlar arasında [20] bir köle genç kızın bakire ve pak kalması düşünülemezdi; hepsi de rezil sefahat âlemlerine, vahşi şehvetlerinin dindirilmesine alet edilirler.

Ebeveynim beni kusursuz bir şekilde yetiştirmişlerdi, diyordu teyzem, günü geldiğinde adımı ve servetimi en iyi şekilde temsil etmeye hazırlamışlardı. Almış olduğum ve uğruna onca fedakârlık yapılan bu eğitim şimdi neye yarayacaktı? Artık benim için her şey bitmişti, hiç tanımadığımız ve şüphesiz tanımakla övünemeyeceğimiz bu iğrenç insanların esireleri olarak başımıza ne geleceğini bilmiyorduk. [21] Bizi ellerine geçirmiş olan bu deniz sürtükleri, bizi yalnız köle yapmakla kalmamışlar, özgürlüğümüze, adlarımıza, Fransızlığımıza tecavüz etmişlerdi;[5] şimdi en azından ülkenin âdetleri gereğince tek tek mezatta satılmak, en yüksek fiyatı ödeyene verilip bilmem kimin hizmetine koşulmak bekliyordu bizi. Tanımadığımız bir halk içinde artık hükmü altında bulunduğumuz yepyeni törelerin zorladığı bu eziyete cesaretle katlanmaya şimdiden boyun eğmemiz gerekiyordu. Bunları düşünürken

4 Önceki anlatıların birçoğunda kadınların nasıl özellikle *çirkin* olarak tarif edildiğini hatırlatmak isterim. Bu yazında içsel tutarlılık aramaya gelmez!

5 Kadınların bir yabancı ülkede uğradığı cinsel tacizin bizatihi *Fransızlıklarına* yöneltilmiş bir tecavüz olarak temsil edilmesi çok ilginç ve üzerinde pek çok düşünülmesi gereken bir husustur. Bu temayı önceki bir kitabımda bir ölçüde işlemeye çalıştım. (Bkz. *Batının Cinsel Kıyısı: Başkalıkçı Söylemde Cinsellik ve Mekânsallık* [İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002], s. 125–131.) Gelecekte yayınlamayı umduğum bir başka çalışmamda konuyu daha etraflıca irdeleyeceğim.

bedenim tepeden tırnağa sarsıldı, sanki [22] bütün uzuvlarım titriyordu. Sonra da bir kere daha teyzemin sesi kulağıma geldi, uğradığımız haydutluğa ve o barbar ülkede vahşice ömrümüzün sonuna kadar tâbi kılındığımız kölelik adaletsizliğine karşı haykırıyordu; seyahatimizden dönmediğimiz zaman herkesin bize ne olduğunu merak edeceğini, ama Mağripli alçak korsanların bizi kaçırıp sattıklarının, şimdilerde ülkelerinde köle olduğumuzun ve bundan hiçbir zaman kurtulamayacağımızın kimsenin aklına gelmeyeceğini, onlara haber göndermenin, [23] nerede ve ne durumda olduğumuzu bildirmenin herhangi bir yolu olmadığını düşünmek onu büsbütün perişan ediyordu. "Ne korkunç, insanın başına böyle felaketlerin gelmesi!" dedi iç çekerek ve bize bu kadar acı veren yazgımıza lanet etti. Ama o sırada bir anlık sükûneti ve çevremizde yabancıların olmamasını fırsat bilerek birbirimizle içtenlikle konuştuk, bizim için değerli olanlar, yapabilecekleri ve gelecekleri, ailemiz, tanıdıklarımız, o güne kadar bütün varlığımızı teşkil etmiş olan şeyler ve nihayet arkamızda bırakmak zorunda kaldıklarımız ve dolayısıyla sonsuza kadar veda etmemiz gerekenler hakkında hasbıhal ettik; ama bunu yaparken yüreklerimiz sıkıştı, kederlendik, hatta bir ara acı acı gözlerimizden yaşlar döküldü. Heyhat! Bulunduğumuz yerde çevremizdeki her şeyin bize tamamiyle yabancı ve meçhul olduğunu, kaba bir uygarlık ve mutlu Fransa'mızda o güne kadar tanımış olduğumuzdan tümüyle farklı âdetler soluduğumuzu fark edebiliyorduk; tek kelimeyle kendimizi vatanımızdan tamamen kopmuş hissediyorduk. Gerçi o kısacık sohbetimiz, tazelediğimiz anayurdumuzla ilgili anılar, içinde bulunduğumuz bahtsız ortamda bize mutlu bir an yaşatmıştı ama, durumumuz o kadar açık seçik karşımızdaydı ki [25] anında tekrar bilincine vardık: korkunç ve bizim için görülmemiş bir şekilde esir alınmış, köle olmuştuk ve doğal olarak Fransa'ya meyleden düşüncelerimiz, yeni vatanımız olan ve köleliğimizin kısa zamanda bize derinlemesine tanıtacağı bu ülkede olup bitenlere yoğunlaştı hemen. Teyzemin "Heyhat! Sevgili yavrum" dediğini duydum o anda, "âdetleri bize o kadar yabancı gelen bu ülkede kendimizi bu denli korkunç durumda bulacak kadar bahtsız mıymışız? Bir at yahut katır gibi pazarda satılmanın dehşeti nereden başımıza geldi? Bugüne kadar [26] böyle bir şeyi asla yaşamış değiliz, bu yüzden de olacaklara cesaret

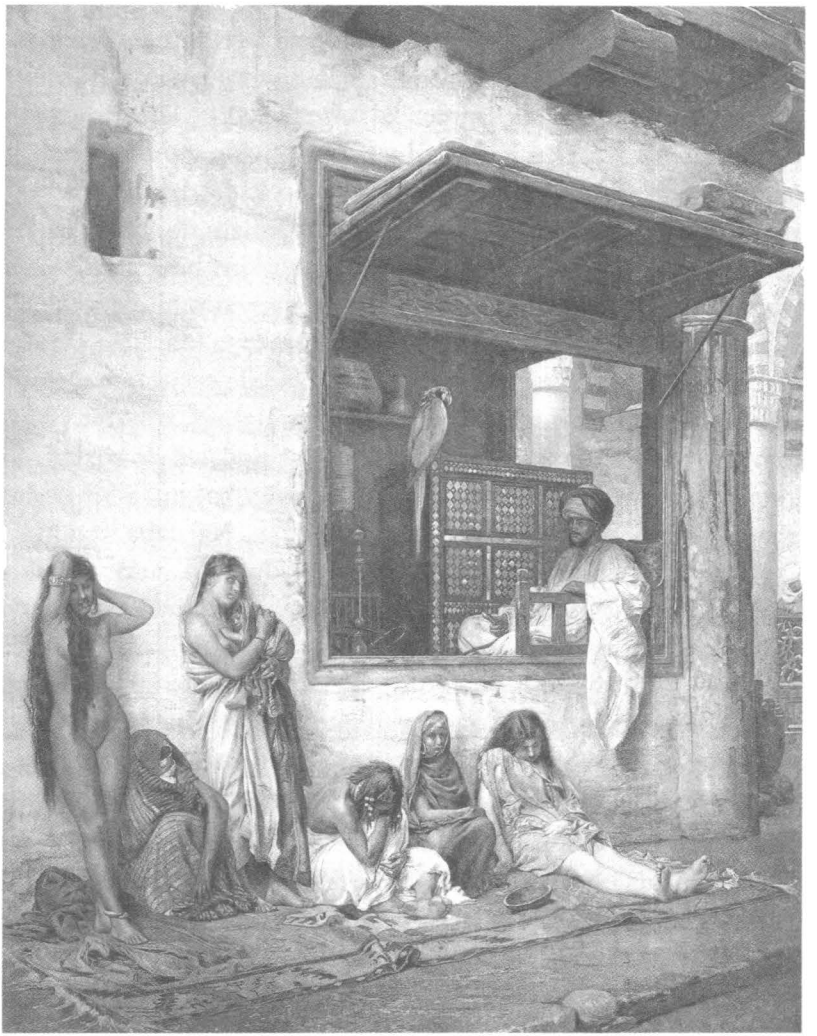
Resim 39. Türk korsanlarının bir Kuzey Akdeniz sahilinden Hıristiyan kadınları kaçırışlarının temsili resmi. Hippolyte Lecomte'un (1781–1857) *Pirates* [Korsanlar] başlıklı tablosundan Jean-Pierre-Marie Jazet tarafından uyarlanmış gravür.

Gabriel Esquer, 1830–1930, *Collection du Centenaire de l'Algérie: Iconographie historique de l'Algérie, depuis le XVIe siècle jusqu'a 1871* (Paris: Librairie Plon, 1929).

ve tevekkülle katlanmamız lazım. Üstelik, bizi suçlular gibi zincire vurmaktan sakınmadıkları gibi her türlü kötü muameleyi de reva görecek olan, dünyanın en melun ırkıyla karşı karşıyayız. Sonuçta köleyiz işte; bakalım bizi kim alacak, kimin malı olacağız? Neyse ki birbirimizden ayrılmanın acısını tatmadık ama, bunun da başımıza gelmesi mümkündür. Şu anda bütün benliğimizle bunu düşünmeliyiz, sevgili yavrum, Tanrı vere de yanını terk etmesem. Her zaman teyzen kalacağım, her ne kadar köleliğimiz [27] ve bu ülkenin, kölelerin arasındaki kan bağlarını bile koparan barbar kanunu yüzünden bir gün olamazsam da. Her birimiz bir başka efendi tarafından satın alınıp kendi evine kapatılsa dahi beni sık sık hatırla ve

yalvarırım sana, ilk önce sana can veren sevgili anneni ve ondan sonra da çok sevgili teyzeni unutma, çünkü bu korkunç pazardan çıktıktan sonra birbirimizi ömürlerimiz boyunca bir daha göremezsek ne kadar acı olur. Ne var ki bu barbar Şark'ta zavallı köleler hep bu durumda! Bir kere satın alınınca kimisi bir yana götürülür, kimisi öteki yana, burası gibi köleliğin var olduğu ülkelerde hep böyle yapılır. Yine de [28] bu ülkede oturan ve şu anda gözlerimizin önünde olan bu berbat insanlarla aynı töreleri paylaşsaydık bile ve köle kadınların burada nasıl bir hayat sürdürdüğünü bilseydik, belki de başımıza gelen felaket bu kadar kocaman gelmezdi bize ve kendimizi bu kadar kaybolmuş hissetmezdik. Tamamen yabancısı olduğunuz ve hakkında hiçbir şey bilmediğiniz bir halk içinde sizi bekleyen kaderden habersiz olmak sizi olmadık endişelere sevkeden gerçekten korkunç bir şeydir; ama hiç kimseyi tanımadığımız bu yerde nasıl bilgi edinebilirdik ki? Sevgili yavrum, kölelik hayatımızı tanımaya ancak satıldıktan sonra başlayacağız ve korkarım [29] artık bizi fazla bekletmeyecekler, çevremizde dolanmaya başlayan insanlar hiç de hayra alamet olmayan bakışlarla bizi süzüyorlar. Metin olalım, gereksiz korkulara da kapılmayalım, ama bence bizi satılığa çıkarmış olan bu alçaklar pek yakında kalan elbiselerimizi de üzerimizden alıp cümle âlemin önünde bizi çırılçıplak bırakacaklar, esir pazarlarında kural böyledir çünkü." Bu son sözleri duyunca "Aman Tanrım!" diye inledim, demek biz de zenciler gibi çıplak olacağız. Hiç de [30] hoş olmayacak bu." "Hiç kibarca olmaz asıl" dedi aniden teyzem, "ve işte bu korkunç akıbet, şu nefret edilesi köle pazarında özellikle biz beyaz kadınlara ayrılmıştır; başımıza bunun da gelmesi kaçınılmazdır ve daha önce hiç köle olarak satılmadığımız için ah, bu gerçek bir işkence olacak bizim için. Ancak kötü hayat kadınlarına mahsus olan açık saçık kıyafetlere bürünecek şekilde yetiştirilmedik, senle ben, çırılçıplak halimizle nasıl bir manzara arz edeceğiz? Ellerine düştüğümüz ve bizi alabilecekleri en yüksek fiyata satacak olan bu alçak haydutlar [31] elbette bizi esirgemeyecekler. Şimdi bu canavarlar bedenlerimize ve iffetimize nasıl davranacaklar, neler olacak bize? Düşünmeye bile cesaret edemiyorum, insanı isyana sevk eden bir rezalet bu, kaldı ki bizi zevklerine uygun bulsalar bari!... Genciz, mütenasip vücutluyuz, bedenlerimizde kusur yok, üstelik sağlıklı bir görünüşü-

müz var. Şu doğal halimizle umarım hoşlarına gideriz de, nefret edilesi et pazarlarında uygulananları hayatımızda ilk defa tecrübe ederken bize o kadar kötü davranmazlar. Ama Tanrım, arkasında saklanacak hiçbir şey olmadan umumi bir meydanda çırılçıplak olmak [32] ne kadar dehşet verici bir şey! Ne büyük ayıp! Bu kadar bahtsız olmak, son gününe kadar bunca zevk alacağımıza inandığımız bir seyahatin bu kadar kötü bitmesi olacak şey mi? Dehşet verici bir vahşet sonucunda ikimizin de Afrika'da köle olmasıyla sonuçlanacak bir yolculuğa çıktığımızı kim bilebilirdi? Ve tekrar ediyorum, akrabalarımızla dostlarımız biz dönmeyince ne diyecekler? Mutlaka öldüğümüzü varsayıp yasımızı tutacaklar, oysa biz, köle olduğumuz için bir daha kurtulmayı ne yazık ki aklımızdan bile geçiremeyeceğimiz bu barbar ülkede hayatta olacağız. Zavallı yavrum, [33] pek kötü bir yıldızın altında doğmuşuz!" Teyzem duygulu sesi ve yaşlı gözleriyle sözlerini böyle bitirirken kendisine ihtiyar bir kadın havası veren kocaman bir beyaz cübbeye sarılı, kara ve vahşi simalı çok çirkin bir adam bizi daha iyi görebilmek için önümüzde durmuştu. Bizi esir alan haydutların çirkin yüzleri bizi epey korkutmuştu ama, itiraf ediyorum ki bu son gelen hepsini geride bırakmıştı ve ne olursa olsun böyle bir adamın kölesi olmak istemeyeceğimi söyledim kendi kendime. Bilmiyorum, bizi kendisi için fazla mı iyi buldu nedir, ama birkaç [34] saniye sonra çekti gitti, biz de rahat ettik. Nefes aldık gerçi ama, ne yazık ki birkaç dakika sonra yerini bir başkası aldı. Bu arada teyzeme alçak sesle önümüzde toplanmaya başlamış olan kalabalıkta hiçbir kadın olmadığına duyduğum şaşkınlığı dile getirmiştim; o da bütün öteki Şark ülkelerinde olduğu gibi bu barbar ülkede de kadınların umumi yerlerde erkek meclislerinden dışlandığını bana söylemeyi ancak bitirmişti ki bir meraklı daha yanımıza kadar geldi ve bize –özellikle de bana– [35] öylesine dikkatli ve sakınmadan bakmaya başladı ki, kızardım ve gözlerimi önüme eğdim. Garip siması ve kendinden önce gelenden bile beter olan çirkinliği beni o kadar korkutuyordu ki gayri ihtiyari titriyordum önünde. Vahşi havası onu büsbütün rahatsız edici kılıyordu üstelik; ama bizi kaçıranların ona gösterdiği saygı nedeniyle sonradan anladık ki bu herhalde şehrin ileri gelen sakinlerinden birinin hizmetinde olan bir adam, muhtemelen bir kara hadımağa olmalıydı. Yanında iri ve yakışıklı bir zenci duru-

Resim 40. Şarkiyatçı ressamların en ünlülerinden Jean-Léon Gérôme'un (1824–1903) *A vendre (Esclaves au Caire)* [Satılık (Kahire'de köleler)] başlıklı ve 1871 tarihli tablosunun fotogravürü. (Yağlıboya aslı bugün Cincinatti Art Museum'dadır). Resmin en solunda pervasızca çıplak bedenini teşhir eden kadının çok esmer tenli olması dikkate değer: Mlle Sidonie B. anlatısında görüldüğü gibi, iffetli bir Avrupalı kadının çıplaklığından büyük utanç duyması icap ederdi.

The Art Treasures of America; Being the Choicest Works of Art in the Public and Private Collections of North America, der. Edward Strahan [Earl Shinn], [Philadelphia: George Barrie, (1881)].

yordu ki, [36] doğduğumuz ülkede erkeklerin banyoya girerken giydikleri cinsten ketenden küçük bir don dışında tamamen çıplaktı. Teyzem onu görünce, daha önce böyle bir manzarayla karşılaşmamış olduğumdan benim adıma iyice sarsıldı; gerçekten de ben daha önce köle olmaya Şark'a gelmiş değildim, dolayısıyla böyle bir ayıpla, hem de bu kadar yakından, karşı karşıya kalmamıştım; ama doğrusu başka bir nedenle değilse en azından adamın rengi yüzünden bana hiç de çekici gelmedi. Bu arada eline düşmekten iyice korkmaya başlamış olduğum çirkin adam gözlerini benden ayırmıyordu; bakışlarındaki ifadeden bizim kadar [37] beyaz, güzel, sağlıklı görünüşlü, mütenasip vücutlu genç köleler görmeye alışık olmadığından, keyfini çıkarta çıkarta beni seyretmenin ona mutluluk verdiğini okuyabildiğimi sanıyordum. Ama o kadar uzun ve sakınmadan seyretti ki, çok geçmeden bize duyduğu hayranlığın olası elim sonuçlarını aklımızdan geçirmeden edemedik; nitekim aynen düşündüğümüz gibi oldu, tam teyzem işin bittiğini ve yakında satılacağımı söylediği anda bu kara adam aniden alıcı rolüne girdi, ki bu da benim için hiç de sevindirici olmadı.

Hoşuna gitmek bahtsızlığına uğradığımdan, dediğim dedik bir edayla işaret edip bizi satan haydutları [38] yanına çağırmasını biraz endişeyle izledim. Derhal yanına gittiler ve aralarında geçtiğine şahit olduğumuz tartışma teyzemi son derece öfkelendirdi, çünkü en yüksek kaliteden bir mal olarak değerim, beni almak isteyenin ödemek zorunda kalacağı yüksek meblağ gibi konuların konuşulduğu, yani satılacağım fiyatı belirleyecek olan bir pazarlıktan başka bir şey değildi bu. Teyzem, yüksek sesle homurdanarak, başka ülkelerde sadece evcil hayvanlar için kullanılan bir alışveriş üslubunun bu şekilde insanlara uygulandığını görmenin iğrenç bir şey olduğunu söyledi. Ancak tartışma birden ciddileşti; fiziki niteliklerimi, tabii güzelliğimi [39] ve özellikle bekâretimle ilgili olarak verecekleri güvenceyi öne sürerek fiyatımı artırmaya çalışan rezil korsanlar beni yerimden kaldırdılar, çirkin adamın da talebi üzerine bana işaret ederek üzerimdeki son giysileri de çıkarmamı, böyle durumlarda icap ettiği gibi çırılçıplak kalmamı emrettiler. Sözlerinden ve el kol işaretlerinden niyetlerini anladım ama, dehşete düştüğümden bana değdiklerini hisseder hissetmez onlara umutsuzca karşı koymağa, oradan kaçmaya çalıştım. Teyzem ani-

den imdadıma yetişti, [40] bana bu kadar saygısızca davranılmasına göz yumamayacağını, masum ve iffetli bir genç kız olduğumu, gözümün önüne çıplak bir adam çıkarmaları yetmiyormuş gibi herkesin önünde çırılçıplak soyulmaya ihtiyacım olmadığını haykırdı. Ama o zincirli haliyle yavrusunu kötülükten korumak isteyen bir annenin bütün gayretiyle beni savunmaya çalışırken berbat korsanlarımızdan ikisi şiddetle onu kavradılar, zinciriyle kollarını arkadan sağlamca bağladılar, sonra onu peşlerinden sürükleyerek bütün bu hadiselerin önünde geçtiği kemerin direğine bağladılar. Bu barbarca uygulama bittikten sonra iki canavar aniden üstüme yürüyünce, [41] bütün çabalarıma rağmen şiddetlerine boyun eğmeye, yürek paralayıcı bir umutsuzluk içinde son giysime kadar soyulmaya ve hemen oracıkta, açık havada, bir maymun gibi çırılçıplak bırakılmaya rıza göstermeye mecbur kaldım. Ki bütün bunların göz açıp kapayıncaya kadar bittiğini söylemeliyim. Ah! İffetimin o anki başkaldırısını anlayabilmek için bir avrat pazarında satılmış olmak gerekir. Üzerimde hiçbir elbise kalmadığını fark ettiğimde rengim değişti, ilk tepkim zincirli ellerimle yüzümü kapatmaya çalışmak oldu; ama anında saldırganlarımızdan birinin elini omuzumda hissettim, konuştuğu jargonda bana kim bilir [42] ne hakaretler ederek duruşumu değiştirmeye, kollarımı vücudumun iki yanına bitiştirmeye zorladı. Ardından da hemen beni kendi eksenim etrafında döndürdü durdu, malını öven satıcı edasıyla zavallı bedenimin her tarafına dokunup doğal mükemmelliklerimin her birine dikkat çekti. Sonunda arsızlığın zirvesine çıkarak çıplaklığımın her bir yanını ellemesine boyun eğmeye mecbur oldum, bunu yaparken de hakkımda hayasızca yorumlar yapıp durdu. Gerçekten de bir hayvan olsaydım, her halde bundan daha kötü bir muameleyle karşılaşmazdım. İffetim ayaklar altına alınmıştı, tiril tiril titriyor, kendimi hangi azize emanet edeceğimi kestiremiyordum. "Ah! Şu barbar Şark insanlarının kölesi olmak ne kadar dehşet verici!" diye [43] haykırdım kendi kendime, bu arada nefret edilesi korsan yüksek sesle bütün fiziki niteliklerimin envanterini çıkarıyor, tenimin beyazlığını ve zarafetini, gençliğimi, tazeliğimi, hatlarımın mükemmelliğini, sağlığımın iyiliğini, en çok da tenimi ve bozulmamış bekâretimi methediyordu. Bu arada benim gibi genç beyaz kölelerin piyasaya çok nadiren çıktığını, fiyatlarının da bu nedenle yüksek

olduğunu anlatırken, bu iğrenç et taciri bana atfettiği bütün mükemmellikleri çirkin adamın gözleri önünde göklere çıkarıyordu;[6] o ise [44] davranışlarıyla satıcıdan daha insancıl olmadığını, kendisinden aman beklememin boş olduğunu gösteriyordu. Gerçekten de, vücudumu örtmek için harcadığım bütün iffetli gayretlere rağmen, karşısındaki genç ve beyaz köleyi alıcı gözüyle incelemek için beni tam da en çok korktuğum muameleye tâbi tuttu, dişlerimden ve gözlerimin içinden vücudumun en gizli ve en hassas bölgelerine kadar uzanan son derece titiz bir imtihandan geçirdi. Üstelik bunu yaparkenki dokunuşları yalnız tam bir vicdansızlıkla haya duygularımı ve genç kız masumiyetimi isyan ettirmekle kalmıyor, ayrıca bu gudubet hadımağanın çıplak kadınların [45] vücutlarının en bilinmedik yerlerini bile ellemekteki alışkanlığını gözler önüne seriyordu. Ama burada şunu söyleyebilirim ki, elindeki bedenimi hiçbir şey saklamıyordu, çünkü herhangi bir süs yahut yapay güzellik malzemesi kullanmak gibi bir âdetim olmadığı gibi, o anda bedenim, uzun yolculuğun etkisiyle biraz bakımsız kalmıştı, yani denilebilir ki doğa suçüstü yakalanmış durumdaydı. Yine de beni kusursuz buldu, en zalim hayasızlığı sergileyerek ve çok da garibime giden bir biçimde beni saçımdan ayak parmaklarıma kadar yokladıktan sonra her bakımdan zevkine uygun olduğumu, yatakta mükemmel iş göreceğimi, [46] bana sahip olacak efendi için mükemmel bir cariye olacağımı söyledi. Böylece aniden alıcım kesildi, satıcıyla talep ettiği yüksek fiyat üzerine son bir kez pazarlık ettiler, diriden fazla ölüye yakın olduğum o sırada işi dolgun bir çift keseyle bağladığını, alçak satıcının da parayı bin bir hayır duasıyla aldığını gördüm.

Ey bahtsız yaratık! Daha üç gün önce özgür ve Fransızdım, ama işte olan olmuştu artık, Afrika'da isimsiz bir beyaz köle genç kızdım artık, bundan sonra Mağrip'inkinden başka bir gök altında yaşamayacaktım. Ne kötü bir kaderdi bu! Özgürlüğünü bu kadar genç yaşta kaybetmek!... [47] Köle kızları burada kim bilir neler bekliyor?...

Böyle düşünürken alışveriş faslı tamamlanmış, zincirlerimden kurtarılmıştım, şimdi de siyah ve çirkin hadımağanın çıplak bedenimi haremi için satın almış olduğu efendiye götürülmeme izin

6 Bu satırları okuyanlar belki kaçırıldığı ülkenin dilini bilmeyen genç kızın satıcının söylediklerini nasıl bu kadar iyi anladığını merak ediyorlardır. Anlatıyı ilk okuduğumda benim de aklıma geldi bu soru!

vermeliydim. Bunun için de, törelerinin garip bir cilvesi olarak, herkesin gözüne iffetli bir genç kızın kendini gösterebileceği en iğrenç ve hayasız çıplaklık halinde göründükten sonra şimdi de efendim hariç hiç kimseye görünmemem gerektiğinden derhal başımın ve omuzlarımın üzerine kocaman bir beyaz çarşaf atıp beni olduğum gibi sardılar, sadece yolumu görebilmem için [48] gözlerimi açıkta bıraktılar, bir de ayaklarım çıplaktı. Böyle tepeden tırnağa örtülmüş halimle tam gudubet hadımağanın peşinden yola çıkacağım anda –Ah!– artık evlat sevgisinden başka bir duygunun sesini dinleyemedim ve direğe bağlı haliyle hiç kımıldayamayan zavallı teyzeme doğru atıldım; boynuna sarıldım, ikimiz de hıçkıra hıçkıra ağlayarak birbirimize yürek parçalayıcı bir şekilde veda ettik. Ne var ki birkaç saniye sonra yakıcı kucaklamasından şiddetle koparıldım ve kendisinden –Heyhat!– ebediyen ayrıldım, köleliğim ve bundan böyle [49] kusur etmemem gereken itaatkârlığım hatırlatıldı bana. Ah bahtsız kız! Adi bir mal gibi alenen satıldığım bu iğrenç pazardan çıkmak, hemen efendimin evine gitmek için gudubet hadımağanın değil, iri ve çıplak zencinin adımlarını takip ederek pazarın artmakta olan kalabalığının içinden yürüdüm geçtim; çarşafımın altında kana kana gözyaşları döküyor, hiç tanımadığım ve görünüşleri bile beni ölesiye korkutan bu insanlar arasında bu ülkede bir köle olarak ne yapacağımı kendi kendime sorup duruyordum. Her neyse, işte böyle, hayatımda ilk defa [50] iyi niyetine emanet edilmiş olduğum çıplak bir adamla yalnızdım; pazardan çıkıp artık tanıyageldiğim daracık sokaklar silsilesine birlikte daldık, dikkatimi dağıtacak bir yanları olmadığı için de teyzemi düşünüp gözyaşı döktüm durdum, ta ki birbirini takip eden adımlarım beni zenci rehberimin ardı sıra komşu evlerden daha yüksek duvarlı ve daha büyük görünüşlü bir eve getirene kadar. İkimizin de efendisi olan adamın oturduğu yerdi bu. Alçak ve küçük giriş kapısı çok gecikmeden açılıp bize yol verdi, ama eşiğini aştıktan sonra kapının ardımdan kapandığını duyduğum [51] anda kalbimin nasıl sıkıştığını kelimelere dökemeyeceğim; sanki bir hapishaneye girmiştim ve itiraf ediyorum ki tanımadığım, tamamen yabancısı olduğum siyahlı beyazlı bir kadınlar topluluğunun ortasında kendimi savunmasız bulunca korkum bir kat arttı. Heyhat! Karşımdakiler benim gibi Fransız kadınları değildiler; ne de içine girdiğim ev

bir Fransız eviydi; ilk defa gördüğüm kıyafetleri kadar bana yeni gelen bu insanların arasında kendimi tamamen yabancı ve köklerimden koparılmış hissettim! Yine de kabul etmeliyim [52] ki bu özgün evin sakineleri beni çok iyi karşıladılar, bana karşı olabildiğince düşünceli davrandılar, köleliklerini ve gündelik yaşamlarını paylaşacak bir arkadaş olduğumu hissettirerek beni çekingenliğimden arındırıp rahat ettirmek için ellerinden geleni esirgemediler. Evin içini gezdirip bundan böyle bütün köle hayatımı onlarla birlikte geçireceğim yeri bana gösterdikten sonra yeni yaşamıma alışmam için ne yapmam gerektiğini bana ilk gösterenler yine onlar oldu. [53] Bedbaht teyzemden alınmış, artık beni ölmüş bilecek olan sevgili anayurdumdan koparılmıştım...

Bahtsız kız! Tavanından tabanına kadar ahşap kaplamalı büyük bir Mağrip odasındaydım; zemini boydan boya geniş ve zengin bir İzmir halısıyla kaplıydı, çevresini üzerinde sırmalı mavi Şam ipeklisi serili geniş bir sedir dolanıyordu; sağa sola, yastıklarının arasına, sırmalı kırmızı ipekliden uzun ve saçaklı bir kemer, hafif ve şeffaf tülden peçeler atılmıştı. Girişteki avluyu çevreleyen kemerlere açılan bir kapıdan içeriye gün ışığı giriyordu. İşte bu odaya girer girmez ortasında [54] yarı çıplak iki çirkin zenci kadının, altında tamamiyle saklı olduğum ve ülkenin törelerine göre derhal çıkarmam gereken çarşafı üzerimden atmama yardım etmek için bana doğru geldiğini gördüm. İffetli göz yaşlarıma rağmen üzerimden alındığında –Ah!– ne yüzümün nasıl bir ifade aldığını söyleyebilirim, ne de hangi renge büründüğümü; tepeden tırnağa çırılçıplaktım, tam da doğanın beni yarattığı gibi, vücudumun en gizli köşelerine kadar, hiçbir şeyin ardında gizlenemeyen bütün fiziki kusurlarım ve mükemmelliklerimle, çevreme doluşmuş olan meraklı ve güler yüzlü onbeş kadar siyahlı beyazlı kadının gözleri önünde. [55] Onları tanımıyordum, hayatımda görmemiştim, ahlaklarından yana biraz da kuşkuluydum. Hepsi de yarı çıplaktı, üzerlerindeki tek giysi, belleri ipekliden uzun saçaklı şatafatlı kemerlerle tutturulmuş, diz kapaklarına ancak gelen, şeffaf Hint muslininden yapılmış büyük birer Türk işi şalvardı. Vücutlarının geri kalanı çıplaktı ama, bilekleri, kollarının üst kısmı, ayak bilekleri, geniş altın halkalarla ışıldıyordu; yüzlerinin, el ve ayak parmaklarının turuncuya çalan bir kırmızıya boyanmış ol-

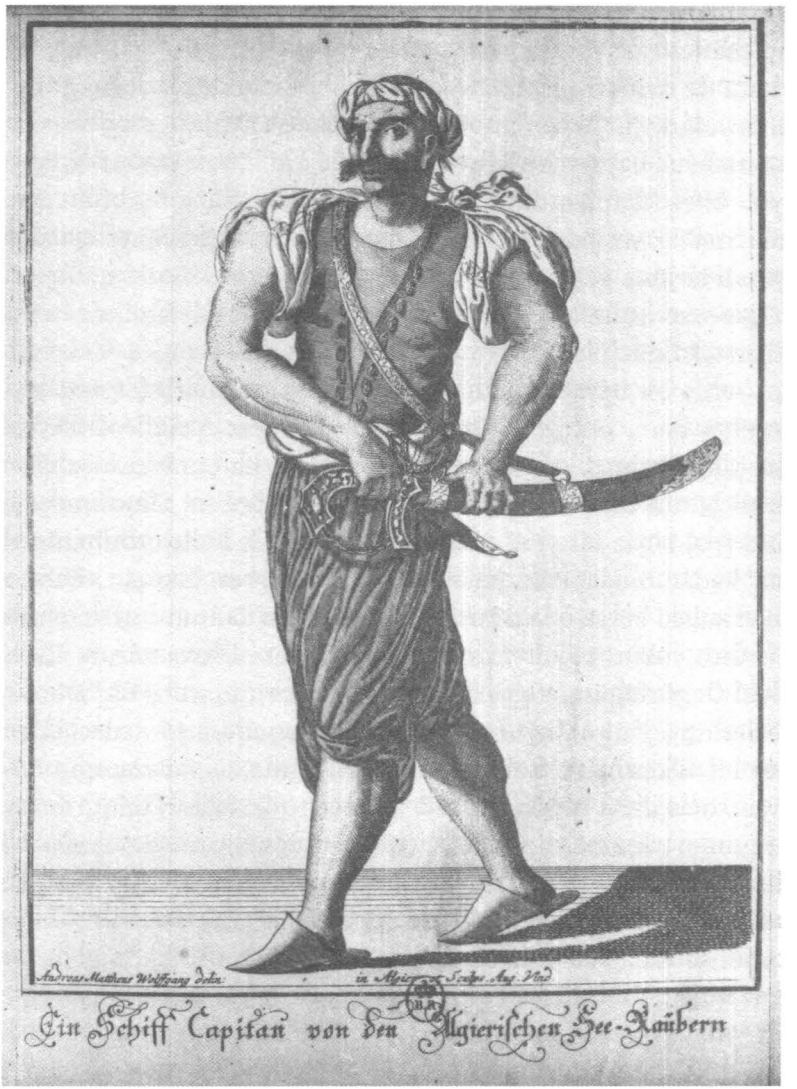
duğunu söylemeyi de unutmamalıyım, beyaz olanlarının [56] ellerinde, kollarında, ayaklarının üstünde çiçek ve yıldız şeklinde küçük dövmeler vardı. Bütün bu tanımadığım güzel kadınların önünde tabiatiyle utancımdan o kadar heyecanlanmıştım ki ne nefes alabiliyordum, ne de gözlerimi yerden kaldırabiliyordum. Onlar ise iffetli mahçubiyetimi görünce o kadar korkuya kapılmamamı sözler ve işaretlerle bana nazikçe anlatmaya çalıştılar, bana bir kötülük yapmayacaklarını, içinde bulunduğum durumun hareme yeni gelen her kızın başına gelenden ibaret olduğunu belirttiler. Benden çok hoşlandıklarını ve zevklerine uygun bulduklarını da ifade ettiler; çok beyazdım, tenim yumuşak ve ipeksiydi, üstelik [57] çok taze bir güzelliğe sahiptim, hatlarım muntazam, belim inceydi, görünüşümde henüz bekâreti bozulmamış bir genç kız saflığı vardı, sonuç olarak cezbedici bir cariyede bulunması gereken bütün fiziki nitelikleri kendimde topluyordum.

Kısacası onlara göre her gün satın alınan cinsten biri değildim, benle övünebilirlerdi. Sonra da, vücudumda tek kusur bile görmediklerini bir kere daha tekrarlayıp beni iffetle hayadan başka her şeyi yansıtan meraklı bakışlarla tepeden tırnağa incelemeye başladılar, o kadar ki sonunda yine kızardım, [58] sadece kadınların hükmettiği bu Mağrip evinin dört duvarı arasında bana yapılanları çok garipsedim. Bu arsız tetkikatları bittiğinde sedirin yastıklarına sere serpe yayılıp aylak ve uyuşuk yaşamlarına geri dönmelerine, hâlâ son derece utanç duyduğum çıplaklığımla beni baş başa bırakmalarına da bir o kadar şaşırdım. Bu arada aralarından olağanüstü güzellikte iki genç kadın beni onlar için hem koltuk, hem yatak işlevi gören sedirin üstüne oturmaya davet ettiler; oturunca da, iffet duygularımın itirazlarına rağmen tanımadığım bu iki kadınla sohbet etmek zorunda kaldım. [59] Yarı Fransızca, yarı İspanyolca bir dille onlara kim olduğumu, nereden geldiğimi, nasıl bir macera atlattığımı ve hangi yoldan onların yanında köle olduğumu mutlaka anlatmamı istediler. Bedbaht kız! Gözlerim yaşlı ve yüzüm kızararak sorularını cevaplandırdım, önce adımı, soyadımı, Paris'te doğduğumu, Fransız olduğumu, yaşımı söyledim; sonra da on sekiz yaşımı doldurduğumda çıkacağım vadedilen seyahati, annemin beni emanet ettiği teyzemin beni İtalya'ya ve Sicilya'ya götürdüğünü, ancak yolculuğumuzun korkunç ve beklenmedik bir felaket sonucunda yarıda

kaldığını [60] anlattım; sonra da teyzemle beni o kadar korkutarak hızla ve acımasızca köle yapmış olan dehşet verici korsanlığı, bizi ellerinde tutan o rezil deniz sürtüklerinden her kötülüğü beklediğimizi, nitekim sonunda hem birimizi, hem ötekimizi satmak üzere doğru bu şehirdeki esir pazarına getirdiklerini öfkeyle öyküledim. Heyhat! Onlara olup bitenleri, nasıl çırılçıplak alınıp satıldığımı, zavallı teyzemden yürek parçalayan ayrılışımı, sonra da işte şimdi içinde bulunduğum [61] ve aralarında oturduğum eve getirildiğimi tek tek anlattım. Daha evvel hayatımda hiç köle olmadığımı, oysa şimdi hayatımın sonuna kadar köle kalacağımı söyledim; bir kere alışınca bana o kadar zor gelmeyeceğini belirtti ikisi bir ağızdan. Yeni yaşamımda bana rehberlik edeceklerini, beni kendilerine uygun bulduklarını ve tanıştığımıza çok memnun olduklarını söylediler. Son olarak da haremin kara hadımağasının benim gibi genç ve güzel bir köleyi satın almakla çok hayırlı bir iş yaptığını eklediler, hem de beni odalık yapmak için. "Aman Tanrım!" diye haykırdım bu son sözleri duyunca, "demek hep bu evde mahpus kalacağım!... [62] Bir daha ne annemi, ne de zavallı teyzemi görebileceğim!... Ne kadar hazin olacak!... Beni koruyacak, iffetimi kollayacak kimsem olmayacak. Tanrım! Oysa namuslu bir genç kızım, onurlu bir ailenin kızı olarak doğdum, aslım seçkindir. Böyle çıplak oturmak, başkalarına kendimi böyle göstermek için yetiştirilmedim ki. Ne yapacaksınız beni? Ne âdetlerinizi biliyorum, ne hayat tarzınızı, Şark ülkelerinizde daha önce hiç köle olmadım!" Yaşlı gözlerle sözlerimi bitirirken iki kadına hitap ettim doğruca. O zaman bana bir şey itiraf ettiler ki, [63] içim büsbütün ezildi. Kaderim onlar gibi bir odalık olmaktı, yani haz vermek, içinde bulunduğum haremin sık sık sahne olduğu aşk ve safahat âlemlerine hizmet etmek; üstelik, esir pazarından satın alınmış bir Hıristiyan kölesi olarak bundan böyle evin efendisinin cariyesi unvanını taşıyacak ve bu mevkiin işlevlerini yerine getirecektim. Sonra da dudaklarında bir tebessüm, gözlerinde pırıltılarla bir erkekle yatmanın, henüz bozulmamışsa bekâretimi ona teslim etmenin mutluluğunu methettiler; kadınların da birbiriyle yatmasının, kendilerini birbirlerine vererek aşk yapmanın zevkini anlattılar. Bütün bunların [64] güzel vakit geçirmenin yolları olduğunu, Hıristiyan ülkelerinin bütün kadınları gibi benim de habersiz ol-

duğum şehvetlerle dopdolu bir hayat yaşamayı bekleyebileceğim hareme tam anlamıyla katıldığım zaman, sırası geldiğinde beni da onlarla tanıştıracaklarını ekledi̇ler. Pek yakında yeni bir genç odalığın haremde tadabileceği bütün tensel zevkleri olduğu kadar beğenilmek ve kendimi daha güzel, daha cezbedici yapmak için gereken uygulamaları da öğreneceğimi söylediler. Ondan sonra da Müslüman kıyafetine girmeden ve bana dokunulmadan önce sıcak ve buharlı bir banyo yapmanın âdet olduğunu haber verdiler; ama o zamana kadar [65] çıplak ve o anki gibi üzerimde hiçbir giysi olmadan kalmam gerekecekti. Hatta belki haremdeki hizmetime o haldeyken başlayacaktım. Ey bedbaht kız! Bir kere daha başımı eğdim, utancımdan ve şaşkınlığımdan gözlerimin akına kadar kızardım; çünkü kendimi bildim bileli gerçek fahişelere layık böyle bir dil duymamış, bu kadar çekingenlikten yoksun kadınlar arasında bulunmamıştım. Aksine, doğduğum ülkenin en seçkin çevrelerinde büyük ihtimamla ve çok sert bir şekilde yetiştirilmiştim. Duyduklarımdan kulaklarım sersemlemiş, kendimi oracıkta yapayalnız ve [66] çırılçıplak olarak terk edilmiş görünce ne yapacağımı şaşırdım. Yalnız benim için çok yeni olan köleliğim hakkında değil, daha sıradan şeyler konusunda da kapkara fikirler dönüyordu kafamda. Tanımadığım bu dünyada saatler geçtikçe annemden ve mükemmel teyzemden ayrılmış olmanın acısı artarak beni kedere ve ümitsizliğe boğuyor; şu sessiz ve tekdüze hareme, bana en hayasız şekliyle tanıtılan, edepsiz bir çıplaklık halinde ve olabilecek en ahlaksız sohbetlerin ortasında başlamaya zorlandığım [67] harem hayatına olan nefretim artıyordu. Ulu Tanrım! Köle edilmiş yabancı bir genç kız olduğum ve tutsak bulunduğum ülkenin töreleri hakkındaki tecrübesizliğim, bana sanki hiçbir eğitim görmemiş, hiçbir zaman iffet duygusunu ve cinsiyetimin masumiyetini taşımamış, yahut en sıkı dürüstlük ilkelerine göre yetiştirilmemiş bir insanmışım gibi davranılması için yeterli neden midir? Bu şehvet ve safahat yuvasında bunlara hiç değer verilmediğini, bir köle kızın burada örtünmeden bütün gözlere hayasızca teşhir edileceğini, [68] görünüşünün tensel arzuları uyandırdığını, efendisine haz vermekle görevlendirilmiş bir yaratıkmış gibi onunla en arsız dille konuşulabileceğini bana yeterince gösterdiler. Ama yine soruyorum, bir daha dışına çıka-

mayacağıma –Heyhat!– kendimi inandırmam gereken bu kahrolası kadınlar hapishanesinde ne olacaktı bana?... Bir odalık, yani tek işlevi beğenilmek, hem de manevi çekiciliği ve yetenekleri için değil, doğal güzelliği ve maddi duyuları için beğenilmek olan bir yaratık sıfatıyla cariyeliğe ve sefih aşklara mahsus hayasız ve şehvetli bir köle kız hayatı yaşamak; Ah! Bunu tahayyül bile edemiyordum. Çocukluğumdan itibaren bunu [69] anlamama mahal vermeyecek kadar namuslu bir şekilde yetiştirilmiştim, ama şimdi başıma gelen felaketle anlıyorum ki gerek Şark'ın töreleri ve ev hayatı, gerekse kadınların köleliği hakkında çok fazla cahilmişim; bu da o anda bana hâkim olan korkuyu büsbütün artırıyordu, o kadar ki oturduğum yerde bir heykel gibi hareketsizdim, ama belirli bir endişeyle çevremde olup biten her şeyi gözlüyor, söylenenleri dikkatle dinleyerek anlamaya çalışıyordum. Ah! İtiraf ediyorum, bu haremdeki köleliğimin ilk saatlerini bütün uzuvlarım tir tir titreyerek geçirdim. Hayatımda ilk defa kendimi [70] böyle bir yere çırılçıplak kapatılmış buluyordum, ömrümün sonuna kadar orada köle kalacaktım; bir barbar ülkenin, beni sadece haremlerindeki beyaz odalıklardan biri addeden kanununa tâbi olmuştum, artık ismim yoktu, hiçbir zaman kendime ait olmayacaktım. Ey bahtsız genç kız! Özgürlüğümle birlikte her şeyi kaybettim mi artık? Dünyaya ancak gözlerimi açmış olduğum bu gencecik yaşımda, artık sadece Afrika'nın meçhul bir ülkesindeki köle kızların dünyasına ait mi olacağım? Ah! Ne kadar acı, hele daha mutlu bir kader, servetin ve talihin de yardımıyla çok mutlu günler yaşamak için doğmuş olununca... Lanetli yolculuk! Hangi kötü heves beni ona itmişti?... [71] Bilmeden, istemeden ona doğru koştum, ama sonumu getirdi... İşte Mağrip'in ve gizli haremlerinin bir sakinesiyim, hayatımın sonuna kadar da orada esir kalacağım.

Resim 41. "Cezayir Korsanlarının Türk Gemilerinin Amirali." Kardeşiyle birlikte Cezayir'i ziyaret eden Augsburglu Andreas Matthäus Wolffgang'ın (1660–1737) çiziminden August Vindel'in 1767 civarında gerçekleştirdiği gravür.

Gabriel Esquer, 1830–1930, *Collection du Centenaire de l'Algérie: Iconographie historique de l'Algérie, depuis le XVIe siècle jusqu'a 1871* (Paris: Librairie Plon, 1929).

Sonsöz

Fireng-i zülfe esîr oldun ey dil-i şeydâ
Senün ne kârun idi bahr-i gamda korsanlık
Sâbit

Elinizdeki kitapta toplanmış olan anlatılar, konuyu elbette son derece tek yönlü yansıtmaktadır. Yanlış anlaşılmasın: Bunu söylerken, esir olup özgürlüğünden edilmenin ele alınması gereken olumlu yanları da olduğunu ima etmiyorum elbette. Demek istediğim, bir efendi-köle ilişkisinin hiçbir zaman basit olmadığı, dolayısıyla da böyle bir ilişkiye tek taraflı yaklaşmanın sorunlu olabileceği. Esaretin esir boyutu varsa, efendi boyutu da vardır.

Bu derleme, işin sadece bir boyutunu konu edindi. Bazı okuyucu ve araştırmacılar, öteki boyutuyla da meşgul olmak isteyecektir belki. Ancak önemli bir sorunla karşılaşacaklardır çok geçmeden: Esirler tarafından yazılmış (veyahut en azından esirlere maledilmiş, kısacası *esirlerin* bakış açısından kaleme alınmış) nice esaret anlatısı vardır ama, efendiler tarafından yazılmış (yahut onlara maledilmiş) olanı yok gibidir. Peki, efendilerin bakış açısından yazılmış esaret anlatılarının yokluğu ne ifade ediyor? Bu yokluktan nasıl bir anlam çıkarmalı? Bence bu, üzerinde derinlemesine düşünülmesi gereken bir soru.

Büyük filozof Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) *Phänomenologie des Geistes* (1807) başlıklı eserinde, kendisinden sonra gelen düşünürleri çok etkilemiş olan "efendi-köle diyalektiği"nden söz eder. Aslında efendiyle köle arasındaki ilişki, Hegel için bir meselden ibarettir: Özbilincin doğrudan veya dolaylı yoldan oluşması süreçlerinin –yani benliğin kendi bilincine ya özerk, ya da başka bir bilince karşıt (ve ona bağımlı) olarak varmasının– tarihini yazarken bu motife başvurur. Söylediği özetle şudur: İnsanlığın doğuşunda iki özbilincin karşılaşması, ya birinin diğerini yok etmesine yol açmalıdır, ya da birinin diğerine boyun eğmesi, ona tâbi olmasına. Bunlardan birincisinde, yok edenin özbilincini tanıyacak biri kalmaz ve dolayısıyla bu onun hiçbir işine yaramaz. İkincisiyse efendi-kö-

le ilişkisini doğurur; efendi maddi ihtiyaçlarını karşılama işlevini köleye yükler, yani bunları köle dolayımlar, efendiyse kendini duraganlığa ve tüketime terk eder. Ancak bu ilişki temelden sakattır, zira efendi, özbilincini tanıyan köleyi bir özbilinç addetmez, daha sıradan bir ifadeyle "adamdan saymaz;" bu nedenle de köleyle olan ilişkisi onu tam anlamıyla tatmin etmez. Oysa köle, doğayı emeğiyle dönüştürmekte olduğu için benliğinin bilincine varır, kendini, çevresini iradesiyle etkileyebilen üretici bir özne olarak görmeye başlar, hayatının gayelerini sezmeyi öğrenir. Neticede kölenin içi özgürleşir, efendininse içi köleye tâbi olagelir. Ve ilişki tersine döner.[1]

Emeğin ve üretimin köleyi özgür kıldığı fikrinin Karl Marx gibi düşünürleri neden heyecanlandırdığı herhalde aşikârdır. Burada vurgulamak istediğim, el emeğinin değil de zihinsel emeğin, özgül olarak da *esaret anlatılarını yazmak fiilinin* köleleri özgür kılmadaki rolü; ve oradan hareketle bu anlatıların dolaşımda bulunduğu toplumlardaki etkileri. Bence esaret anlatılarının esirler tarafından, yahut esirlerin bakış açısından yazılması, zihinsel ürünler olarak bu anlatıların *yaşamayı ve varolmayı tebliğ etme* niteliği taşımalarındandır: "Hürriyetim elimden alındı, tahammül sınırlarımı zorlayan bir yoğunlukta çalışmaya mecbur ediliyorum, kırbaç darbeleri altında bedenim sızlıyor, her uzvumu hissedebiliyor, büyük acı çekiyorum... Ama yazıyorum, haklıyım, içimdeki isyanı dile getiriyor, kâğıda kaydediyorum; o halde varım!" diyor esaret anlatıları. Efendilerin verebileceği bu kadar güçlü bir mesaj olabilir miydi? Sanmıyorum. İşte bu nedenle de esir alanların öyküsü değil, esir alınanların öyküsü yazılagelmiştir.

Nitekim korsanların bakış açısı söz konusu olduğunda bile esir almaları değil, esir alınmaları gündemdedir. Sunuş bölümünde, uzun yıllar Hıristiyanların yanında esir kaldıktan sonra anılarını kaleme almış olan Temeşvarlı Osman Ağa'nın adını anmıştım; yukarıdaki beytin[2] sahibi olan Bosnalı divan şairi Alâeddin Sâbit (1650-1712), Osman Ağa'nın tam çağdaşıdır. Burada korsanlık ve esaret kavramlarını elbette mecazi anlamda kullanmıştır ama, konuya bir de "korsan tarafı"nın nasıl baktığını yansıtması açısından yazdığı çok ilginç bence:

1 "Efendi-köle diyalektiği" hakkında çok yazılıp çizilmiştir. Konuya özlü bir giriş için bkz. Tülin Bumin, *Hegel: Bilinç Problemi, Köle-Efendi Diyalektiği, Praksis Felsefesi* (İstanbul: Alan Yayıncılık, 1987), s. 32–47.

2 Bosnalı Alaeddin Sabit, *Divan*, haz. Turgut Karacan (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 1991), s. 449.

Gam deryasında seyreden, sevgilinin saçına kendini kaptırır; açık denizlerde korsanlık eden de gün gelir, Frenklere esir düşer. Mağrip'te yahut başka yerlerde "Türklerin esiri olan Avrupalılar" madalyonunun öteki yüzü, Avrupalılara esir düşüp kürek mahkûmu olan, zindanlarda çürüyen, angaryaya koşulan sayısız Türktü. Evet, genişlemeci bir imparatorluğun hizmetinde olmuşlardı, belki kendileri de kan dökmüşlerdi, ama eninde sonunda birer insandılar –geride bıraktıkları aileleri, dostları, sevgilileri, umutları, hayalleri vardı mutlaka. Her birinin esareti, bugün artık tarihin sessizliğine gömülmüş olan bir tragedyadır aslında; öyküsü kitaplaşmamıştır belki, ama Sâbit'in şiirinde yansıttığı, işte bu inkâr edilmez gerçeğin yarattığı hassasiyettir.

Sözün kısası, yazılmaya değer olan, efendinin değil, esirin yahut esirenin öyküsüdür. Bu derlemeyi o nedenle oluşturdum; okuyucuların bu çok yönlü yazından çok yönde etkilenmiş olduğunu umuyorum.

Sahaftan Seçmeler Dizisi

Osmanlıda Bir Köle Brettenli Michael Heberer'in Anıları 1585-1588
Michael Heberer von Bretten

Osmanlıda Bir Papaz Günahkar Sofroni'nin Çileli Hayat Hikayesi, 1739-1813
Vraçalı Sofroni

Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581
Salomon Schweigger

Şehirlerin Ecesi İstanbul Bir Leydinin Gözüyle 19.Yüzyılda Osmanlı Yaşamı
Miss Julia Pardoe

Albertus Bobovius ya da Santuri Ali Ufkî Bey'in Anıları Topkapı Sarayı'nda Yaşam

Tournefort Seyahatnamesi
Joseph de Tournefort, Sunan ve Notlayan: Stefanos Yerasimos

Avrupa ve Amerika edebiyatlarında esaret anlatıları çok önemli yer tutar. O kadar ki, roman türünün öncüleri oldukları bile öne sürülmüştür. Nitekim Don Quijote'den Robinson Crusoe'ya erken dönem romanlarının birçoğunda "yabancı bir ülkede tutsaklık" motifine rastlanır. Yayınlandıkları dönemlerde çok popüler olan esaret anlatılarının bazısı gerçek anlamıyla bestseller düzeyine ulaşabilmiştir. Sadece Amerika'da Mağrip konulu 20 kadar esaret anlatısı yayınlanmış, bunlar neredeyse toplam 150 baskı yapmıştır. Bu başarının başlıca nedeni, anlatıların, üretildikleri toplumlarda birçok işlev birden görebilmesiydi: Din propagandası, savaş çığırtkanlığı, toplumsal eleştiri, toplumsal cinsiyetin inşası, erotizm ve dahası. Bu derlemede, Avrupalı kadınların "Türk" olarak nitelendirdikleri düşmanlar tarafından tutsak edilip, kurtulduktan sonra kaleme aldıkları ve 1683-1875 yılları arasında yayınlanmış olan 10 ayrı birinci şahıs esaret anlatısı yer almaktadır. Gerçi bu anlatıların çoğunun kurgusal olduğunu artık biliyoruz, ama yayınlandıkları devirde gerçek oldukları varsayılmış, Batı'nın Türkiye'ye ve daha genelde İslam dünyasına bakışını önemli şekillerde etkilemişlerdir. Ve etkilemeye devam etmektedirler. İkinci Körfez Savaşı'nda, 3 Mart 2003 tarihinde birliğiyle beraber pusuya düşürülen, yaralı olarak bir Irak hastahanesine kaldırılan ve orada dokuz gün bakım gördükten sonra büyük bir medya olayı haline getirilen bir askeri harekât sonucunda "esaretten kurtarılan" er Jessica Lynch, kamuoyunun gözünde aynen bu kitaptaki esaret anlatılarından birini yaşamış; sarı saçlı, soluk tenli bir kadının, esmer adamlar tarafından esir alındığı, ancak Tanrı'nın inayeti (ve de Amerikan ordusunun üstün becerisi!) sayesinde özgürlüğüne kavuştuğu birkaç yüzyıllık bir senaryoya yerleştirilmiştir. İrvin Cemil Schick, İstanbul doğumlu ve Massachusetts Institute of Technology'de araştırmacıdır. *Batı'nın Cinsel Kıyısı: Başkalıkçı Söylemde Cinsellik ve Mekânsallık* (Tarih Vakfı, 2002) ve *Çerkes Güzeli: Bir Şarkiyatçı İmgenin Serüveni* (Oğlak Yayınları, 2004) başlıklı kitapları vardır. Başlıca ilgi alanları, İslam'da kadın ve Müslüman kadının temsili, İslami kitap sanatları, kimlik ve çağdaşlaşmadır.

İNSAN VE TOPLUM DİZİSİ

Kitap YAYINEVİ